INTER EDUCATION & GLOBAL STUDY

INSPIRATION FOR THE MODERN RESEARCHER

2025
№1(1)

Ilmiy-nazariy va metodik jurnal
Научно-теоретический и методический журнал
Scientific-theoretical and methodological journal

IE&GS
SCIENTIFIC AND METHODOLOGICAL JOURNAL

2992-9024
ISSN

INTER EDUCATION
&
GLOBAL STUDY

Ilmiy-nazariy va metodik jurnal
2025-yil,1(1)-son

BUXORO – 2025

INTER EDUCATION & GLOBAL STUDY

Ilmiy-nazariy va metodik jurnal

UZB

Muassis: Buxoro davlat pedagogika instituti

Jurnal O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti Administratsiyasi huzuridagi Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan 2023-yil 08 avgust №-111889-sonli guvohnoma bilan ro‘yxatga olingan

Bosh muharrir: Yadgarov Nodir Djalolovich, pedagogika fanlari doktori, professor

Jamoatchilik kengashi raisi: Ma’murov Bahodir Baxshulloyevich, pedagogika fanlari doktori, professor, Buxoro davlat pedagogika instituti rektori

Jurnal O‘zbekiston Respublikasi OAK Rayosatining 2024 yil 31- yanvardagi 350-son qaroriga asosan pedagogika, psixologiya, san’atshunoslik fanlari bo‘yicha falsafa doktori (PhD) va fan doktori (DSc) ilmiy darajasiga talabgorlarning dissertatsiya ishlari yuzasidan “Dissertatsiyalar asosiy ilmiy natijalarini chop etish tavsiya etilgan ilmiy nashrlar ro‘yxati” ga kiritilgan

Jurnal 2023 yilda tashkil etilgan, o‘zbek, rus va ingliz tillarida nashr etiladi

«INTER EDUCATION & GLOBAL STUDY» ilmiy-metodik jurnalidan ko‘chirib bosish tahririyatning roziligi bilan amalga oshiriladi

Tahririyat manzili:
200100, O‘zbekiston Respublikasi, Buxoro shahri Namozgoh ko‘chasi 24-uy,
E-mail:
pedagogicalperspective2023@gmail. com
Tel:+998(97) 300-34-00
Jurnal sayti:
intereduglobalstudy.com

Maqolada keltirilgan faktlarning to‘g‘riligi uchun muallif mas’uldir

TAHRIR HAY’ATI:

Dr. Ihsan Taktash, professor, Yildirim Boyazit nomidagi Anqara universiteti, Turkiya.

Tanirberganov Medeubek Jumataevich, pedagogika fanlari doktori, professor, Qozog‘iston Pedagogika fanlari Akademiyasining akademigi, M. Auyezov Janubiy Qozog‘iston Universiteti, Qozog‘iston

Baydabekov Auez Kenesbekovich, t.f.d., professor, L.N. Gumilyov nomidagi Yevroosiyo milliy universiteti, Qozog‘iston

Chernikova Svetlana Mixaylovna, pedagogika fanlari doktori, professor, I.S. Turgenev nomidagi Oryol davlat universiteti, Rossiya

Tajixodjayev Zokirxo‘ja Abdusattorovich, texnika fanlari doktori, professor, O‘zbekiston

Olimov Shirinboy Sharofovich, pedagogika fanlari doktori, professor, Buxoro davlat universiyeti, O‘zbekiston

Sharif Ramazanovich Baratov, psixologiya fanlari doktori, professor, Buxoro xorojiy tillar va psixologiya instituti, O‘zbekiston

Nazarov Akmal Mardonovich, psixologiya fanlari doktori (Dsc), professor, Buxoro davlat universiyeti, O‘zbekiston

Jabborov Xazrat Xusenovich, psixologiya fanlari doktori (Dsc), dotsent, Toshkent davlat sharqshunoslik universiteti, O‘zbekiston

Boymudorova Gulzoda Toshtemirovna, pedagogika fanlari doktori, professor, Buxoro davlat pedagogika instituti, O‘zbekiston

Saidova Mohinur Jonpo‘latovna, pedagogika fanlari doktori (Dsc), professor, Buxoro davlat pedagogika instituti, O‘zbekiston

Qo‘ldoshev Rustambek Avezmurodovich, pedagogika fanlari doktori (Dsc), dotsent, Buxoro davlat pedagogika instituti, O‘zbekiston

Kamolov Iftixor Baxtiyorovich pedagogika fanlari doktori (Dsc), professor, Qarsi davlat universiteti, O‘zbekiston

Ochilov Farxod Egamberdiyevich, texnika fanlari nomzodi, professor, Qarshi davlat universiyeti, O‘zbekiston

Shovdirov Sunnat Aslanovich, pedagogika fanlari bo‘yicha falsafa doktori (PhD), dotsent, Navoiy davlat pedagogika instituti, O‘zbekiston

Mas’ul kotib: **Mamurova Dilfuza Islomovna**, pedagogika fanlari bo‘yicha falsafa doktori (PhD), dotsent, Buxoro davlat pedagogika instituti, O‘zbekiston

Texnik muxarrir: **Davronov Ismoil Ergashevich**, dotsent, Buxoro davlat pedagogika instituti, O‘zbekiston

INTER EDUCATION & GLOBAL STUDY

RU Научно-теоретический и методический журнал

Учредитель: Бухарский государственный педагогический институт

Журнал зарегистрирован Агентством информации и массовых коммуникаций при Администрации Президента Республики Узбекистан свидетельством №111889 от 08 августа 2023 года.

Главный редактор: Ядгаров Нодир Джалолович, доктор педагогических наук, профессор

Председатель Общественного совета: Мамуров Баходир Бахшуллоевич, доктор педагогических наук, профессор, ректор Бухарского государственного педагогического института

Журнал включен в список национальных изданий, рекомендованных для публикации основных научных результатов диссертаций кандидатов на соискание ученой степени доктора философии (PhD), доктора наук (DSc). Согласно решению Президиума ВАК РУз от 31 января 2024 г. №350. По направлении педагогики, психологии и искусствоведение

Журнал был основан в 2023 году и выпускается на узбекском, русском и английском языках

Использование научно-методического журнала «INTER EDUCATION & GLOBAL STUDY» с согласия редакции

Адрес редакции:
ул. Намозгох 24, г. Бухара, Республика Узбекистан, 200100, E-mail: pedagogicalperspective2023@gmail. com
Tel: +998(97) 300-34-00
Сайт журнала: intereduglobalstudy.com

За достоверность информаций, представленных в статье ответственность, несет автор

РЕДАКЦИОННАЯ КОЛЛЕГИЯ:

Dr.Ихсан Токташ, профессор, Анкаринский университет имени Йылдырыма Беязыта, Турция

Танирбергенов Медеубек Жуматаевич, доктор педагогических наук, профессор, академик Академии педагогических наук Казахстана, Южно-Казахстанский университет им.М. Ауэзова, Казахстан

Байдабеков Ауезу Кенесбекович, д.т.н., пофессор, Евразийский национальный университет имени Л.Н. Гумилева, Казахстан

Черникова Светлана Михайловна, доктор педагогических наук, профессор, Орловский государственный университет им. И.С.Тургенева, Россия.

Таджиходжаев Зокирходжа Абдусатторович, доктор технических наук, профессор, Узбекистан

Олимов Ширинбой Шарофович, доктор педагогических наук, профессор, Бухарский государственный университет, Узбекистан

Шариф Рамазанович Баратов, доктор психологических наук, профессор, Бухарский институт иностранных языков и психологии, Узбекистан

Назаров Акмал Мардонович, доктор психологических наук, профессор, Бухарский государственный университет, Узбекистан

Жаббаров Хазрат Хусенович, доктор психологических наук, доцент, Ташкентский государственный университет востоковедения, Узбекистан

Боймудорова Гулзода Тоштемировна, доктор педагогических наук, профессор, Бухарский государственный педагогический институт, Узбекистан

Саидова Мохинур Жонпулатовна, доктор педагогических наук, профессор, Бухарский государственный педагогический институт, Узбекистан

Кулдошев Рустамбек Авезмуродович, доктор педагогических наук, доцент, Бухарский государственный педагогический институт, Узбекистан

Камолов Ифтихор Бахтиёрович, доктор педагогических наук, профессор. Каршинский государственный университет, Узбекистан

Очилов Фарход Эгамбердиевич, кандидат технических наук, профессор, Каршинский государственный университет, Узбекистан

Шовдиров Суннат Асланович, доктор философии педагогических наук (PhD), доцент, Навоийский государственный педагогический институт, Узбекистан

Ответственный редактор: Мамурова Дилфуза Исломовна, доктор философии педагогических наук (PhD), доцент, Бухарский государственный педагогический институт, Узбекистан

Технический редактор: Давронов Исмоил Эргашевич, доцент, Бухарский государственный педагогический институт, Узбекистан

INTER EDUCATION & GLOBAL STUDY

Scientific theoretical and methodical journal

ENG

Founder: Bukhara State Pedagogical Institute

The journal was registered by the Agency of Information and Mass Communications under the Administration of the President of the Republic of Uzbekistan with certificate No. 111889 dated August 08, 2023

Editor-in-Chief: Yadgarov Nodir Djalolovich, doctor of pedagogical sciences (Dsc), professor

Chairman of the Public Council: Mamurov Bakhodir Bakhshulloevich, doctor of pedagogical sciences (Dsc), professor, Rector of the Bukhara State Pedagogical Institute

The journal is included in the list of national publications recommended for publishing the main scientific results of dissertations of candidates for the degree of Doctor of Philosophy (PhD), Doctor of Science (DSc). According to the decision of the Presidium of the Supreme (Higher) Attestation Commission of the Republic of Uzbekistan dated January 31, 2024 No. 350. In the direction of pedagogy, psychology and art science

The journal was founded in 2023 and is published in Uzbek, Russian and English.

Use of the scientific and methodological journal «INTER EDUCATION & GLOBAL STUDY» with the consent of the editorial board

Editorial address**:** st. Namozgokh 24, Bukhara, Republic of Uzbekistan, 200100, Email**:** pedagogicalperspective2023@gmail.com

Tel:+998(97) 300-34-00

Website of the journal: intereduglobalstudy.com

The information presented in the article. are the responsibility of the author for reliability

EDITORIAL TEAM:

Dr. Ihsan Toktash, professor, Ankara Yıldırım Beyazıt University, Turkey

Medeubek J. Tanirbergenov, doctor of pedagogical sciences, professor, Academician of the Academy of Pedagogical Sciences of Kazakhstan, M. Auezov South Kazakhstan University, Kazakhstan

Auyez Baidabekov, Dr.tech.s., professor, L.N. Gumilev Eurasian National University, Kazakhstan.

Svetlana M. Chernikova, doctor of pedagogical sciences, professor I.S. Turgenev, Oryol State University, Russia

Zokirxo'ja A. Tadjixodjayev, doctor of technical sciences, professor, Uzbekistan.

Shirinboy Sh. Olimov, doctor of pedagogical sciences, professor, Bukhara State University, Uzbekistan

Sharif R. Baratov, doctor of psychological sciences, professor, Bukhara Institute of Foreign Languages and Psychology, Uzbekistan

Nazarov M. Akmal, doctor of psychological sciences, professor, Bukhara State University, Uzbekistan

Jabbartov Kh. Khazrat, doctor of psychological sciences (Dsc), associate professor, Tashkent State University of Oriental Studies, Uzbekistan

Gulzoda T. Boymudorova, doctor of pedagogical sciences (Dsc), professor, Bukhara state pedagogical institute, Uzbekistan

Mokhinur J. Saidova, doctor of pedagogical sciences (Dsc), professor, Bukhara state pedagogical institute, Uzbekistan

Rustamdek A. Kuldoshev, doctor of pedagogical sciences (Dsc), associate professor, Bukhara state pedagogical institute, Uzbekistan

Iftixor B. Kamolov, doctor of pedagogical sciences (Dsc), professor, Qarshi State University, Uzbekistan.

Farxod E. Ochilov, doctor of philosophy of technical sciences (PhD), professor, Qarshi State University, Uzbekistan

Sunnat A. Shovdirov, doctor of philosophy of pedagogical sciences (PhD), Navoi State Pedagogical Instituti, Uzbekistan

Managing editor: Dilfuza I. Mamurova, doctor of philosophy of pedagogical sciences (PhD), associate professor. Bukhara state pedagogical institute, Uzbekistan.

Technical editor: Ismoil E. Davronov, doctor of philosophy of pedagogical sciences (PhD), associate professor. Bukhara state pedagogical institute, Uzbekistan

INTER EDUCATION & GLOBAL STUDY
Ilmiy-nazariy va metodik jurnal
UZB

13.00.00 – Pedagogika fanlari		
Abduraxmonova N.A.	Bo‘lajak boshlang‘ich sinf o‘qituvchilarining ijodiy faolligini oshirishda pedagogik ko‘nikmalarning roli	15–21
Trigulova A.X.	Fortepiano darslarida asarlarni badiiy-obrazli ijro etish ko‘nikmalarini shakllantirishning didaktik shart-sharoitlari	22–27
Aliyeva M.B.	Pedagogik amaliyot jarayonida bo'lajak biologiya o'qituvchilarining kasbiy-metodik tayyorgarligini takomillashtirishning pedagogik jarayon sifatida	28–35
Ashurov B.I.	Jismoniy mashqlar yordamida maktabgacha yoshdagi bolalarning jismoniy sifatlarini rivojlantirish	36–46
Axmadjonova M.I.	Tanqidiy fikrlashni kuchaytiruvchi falsafiy mazmundagi o‘quv materiallarini tanlash, uyg‘unlashtirish va tartibga solish metodikasi	47–53
Ibragimov B.	Talabalarda burch va mas’uliyat hissini shakllantirish masalasi	54–60
Boymirov Sh.T., Dursoatov A.Ch.	Talabalarni o‘qitishda GaussView yordamida molekulalarni vizualizatsiya qilish	61–69
Ergasheva F.B.	Talabalarning kreativ fikrlash konikmasini integrativ metod orqali rivojlantirish	70–76
Dilshodbekov Sh. D.	Ilmiy taraqqiyot jarayonida talabalarni kasbiy faoliyatga tayyorlashda grafik fanlarni o’rni va roli	77–82
Eshonjonov B.Z.	Migrant ta’lim oluvchilarning yangi jamoalarga moslashish masalalarining pedagogik tahlili	83–89
Juraqulov G.H.	Filologiya talabalarining kognitiv kompetentsiyalarini aniqlash va tegishli usullardan foydalangan holda ularni o'qitish uchun dars rejalarini tuzishning ahamiyati	90–96
Jakbarov O.O.	Elektron ta’lim platformalari ma’naviy tarbiya vositasi sifatida: Yaponiya innovatsiyalari orqali tashkil etish mexanizmlari	97–103

Karimova M. X., Nuraliyeva F. A., To’rayev R. N., Abdumo’minov B.S.	Mashinali o‘qitish yordamida maktab bitiruvchilarining kasb tanlash jarayonini optimallashtirish	104–110
Karimova Z. A., Saydaliyeva X. A.	Aqliy zaifligi bo'lgan bolalarning bog'langan nutqini rivojlantirish	111–119
Karshiyev J.A.	O‘quvchilarni tarbiyalashda ma’naviy-axloqiy tarbiyaning tutgan o‘rni	120–127
Mamajonova Z.M.	Yevropada ilmiy ta’lim: pedagogik muammolar sharhi	128–132
Mamaraximova N.I.	Badiiy matn asosida boshlang‘ich sinf o‘quvchilari ijodiy tafakkurni shakllantirish metodikasi	133–143
Maxkamova D.A.	Pedagogika nazariyasi va tarixi asosida bo‘lajak o‘qituvchilarni o‘quvchilarning kasbiy ijtimoiylashuvini tashkil etishga tayyorlash	144–150
Mirzaraximova Z.M.	Milliy qadriyatlar asosida o‘quvchilar shaxsini tarbiyalashning nazariy asoslari	151–157
Mirzayeva S.T.	Zamonaviy adabiyot darslarida qadriyatga asoslangan ta’limni tashkil etish usullari	158–163
Mo‘minov S. A., Djurayeva P.S.	Inklyuziv ta’lim sharoitida maxsus pedagoglar faoliyatini modellashtirishning korreksion-metodik aspektlari	164-177
Murodov F.M.	Matematika fanini o‘qitish jarayonida o‘rta osiyolik qomusiy olimlarning ilmiy merosidan foydalanish texnologiyasini takomillashtirishga oid tarixiy-milliy yondashuvlar va ajdodlar tajribalari	178–189
Nishonov X.X.	Jahon amaliyotida ma’naviy-ma’rifiy jarayonlarni boshqarish: asosiy yondashuvlar, tizimiy tahlil	190–196
Obidov J. G`.	Texnika oliy o‘quv yurtlarida o‘quv materiallarini imitatsion-variativlik asosida o‘qitishni takomillashtirish texnologiyalarining fasilitatsion texnologiyasi	197–204
Raximova G.K.	Fundamental pedagogik-didaktik bilimlarni oshiruvchi fanlar uchun mustaqil ta’lim topshiriqlari tuzish usullari	205–213
Raximqulova M. B.	Boshlang‘ich ta’limda tadqiqotchilik	214–225

	ko‘nikmalarini rivojlantirish	
Soliyev I.S., Nuriddinova M.Sh.	Boshlang‘ich ta’limda interaktiv metodlarni xalqaro ta’lim texnologiyalari bilan uzviylashtirish: Montessori metodi	226-232
Soxibjonov Z.S.	Tarix fanidan gender o’qitishning pedagogik texnikasi: interfaol o'qitish usullari va raqamli vositalardan foydalanish istiqbollari	233–238
Toshev S.N.	Innovatsion pedogogik texnologiyalari fizika darslarida qo’llash asosida talabalarni kreativlik qobiliyatini rivojlantirish	239–249
Tursunpo‘latova S.H.	Oliy ta'lim muassalarida ta'lim-tarbiyaning zamonaviy shakllar, “masofaviy va gibrid ta'lim” asnosida	250–261
Yadgarov B.J., Bobojonov N.Sh.	Maktabda jismoniy tarbiya darslarini tashkil qilish va o‘tkazishning zamonaviy usullari	262–269
Yadgarova D.B.	Talaba muassasalarida tahsil oluvchi talaba yoshlarning salomatlik holatini takomillashtirish	270–277
Omarova A.M.	Jismoniy tarbiya tizimi orqali sog‘lomlashtirishni tashkil etish	278–285
Pirnazarov G. N., Atamuradov X.Y.	O‘quvchilarda "tarbiya" fanini o‘qitish orqali huquqiy savodxonlikni rivojlantirish muammolari, vazifalar va yechimlar	286-293
	17.00.00 – San’atshunoslik fanlari	
Abdullayev R.M.	Dostonlar va ularning janr xususiyatlari.	294–299
Abdurashidxonova M.B.	Yog‘och o‘ymakorligi san’atini zamonaviy texnologiyalar bilan uyg‘unlashtirish	300–311
	19.00.00 – Psixologiya fanlari	
Bekmirov T.R.	Onalardagi psixik holatlarning statistik ko‘rsatgichlari. agressiya va xavotirlanish holatlari tahlilida	312–319
Ochilova M.	Empatiya emotsional intellekt rivojlanishining ko‘rsatkichi sifatida	320–328
Otanazarova M.A.	Bola shaxsining o‘zini-o‘zi anglashida ota-onalarning ta’siri	329–333
Sharafitdinov A.	Shahar va qishloq o’smir bolalarida emotsional va sotsial intellekt xususiyatlari	334–341
Mahmudova S.Z.	Yosh oilalar uchun psixologik maslahat	342–347
Boyquvatova D.S.	Oliy ta’lim tizimida professor-o‘qituvchilar va talabalar o‘rtasida yuzaga keladigan nizolarning sabablari	348–354

INTER EDUCATION & GLOBAL STUDY
RU Научно-теоретический и методический журнал

13.00.00-Педагогические науки		
Абдурахмонова Н.А.	Роль педагогических навыков в повышении творческой активности будущих учителей начальных классов	15–21
Тригулова А.Х.	Дидактические условия формирования навыков художественно-образного исполнения произведений на уроках фортепиано	22–27
Алиева М.Б.	Совершенствование профессионально-методической подготовки будущих учителей биологии в процессе педагогической практики как педагогического процесса	28–35
Ашуров Б.И.	Развитие физических качеств дошкольников с помощью физических упражнений	36–46
Ахмаджанова М. И	Методика отбора, гармонизации и ранжирования учебных материалов философского содержания, укрепляющих критическое мышление	47–53
Ибрагимов Б	Вопрос формирования у студентов чувства долга и ответственности	54–60
Боймиров Ш.Т., Дурсоатов А.Ч.	Визуализация молекул с помощью gaussview в обучении студентов	61–69
Эргашева Ф.Б.	Развитие навыков творческого мышления учащихся с помощью интегративного метода	70–76
Дилшодбеков Ш.Д.	Роль графических дисциплин в подготовке студентов к профессиональной деятельности в процессе научного прогресса	77–82
Эшонжонов Б.З.	Педагогический анализ вопросов адаптации обучающихся-мигрантов в новых сообществах	83–89
Джуракулов Г.Х.	Важность выявления когнитивных компетенций студентов-филологов и составления планов уроков для их обучения с использованием соответствующих методов	90–96
Жакбаров О.О.	Электронные образовательные платформы как инструменты духовного воспитания: механизмы организации через японские инновации	97–103
Каримова М. Х., Нуралиева Ф. А., Тураев Р. Н., Абдумоминов Б.С.	Оптимизация процесса выбора колледжа для высшего школы с использованием машинного обучения	104–110
Каримова З.А., Сайдалиева Х.А.	Развитие связной речи детей с умственной отсталостью	111–119

Каршиев Ж.А.	Роль духовно-нравственного воспитания в воспитании учащихся	120–127
Мамаджанова З.М.	Научное образование в Европе: обзор педагогических проблем	128–132
Мамарахимова Н.И.	Методика формирования творческого мышления младших школьников на основе художественного текста	133–143
Махкамова Д.А.	Подготовка будущих учителей к организации профессиональной социализации учащихся на основе теории и истории педагогики	144–150
Мирзарахимова З.М.	Теоретические основы воспитания личности учащихся на основе национальных ценностей	151–157
Мирзаева С.Т.	Методы организации ценностного образования на уроках современной литературы	158–163
Муминов С.А., Джураева П.С.	Коррекционно-методические аспекты моделирования деятельности специальных педагогов в условиях инклюзивного образования	164-177
Муродов Ф.М.	Историко-национальные подходы и наследственные эксперименты по совершенствованию технологии использования научного наследия среднеазиатских ученых-хомуси в преподавании математики.	178–189
Нишанов Х.Х.	Управление духовно-просветительскими процессами в мировой практике: основные подходы, системный анализ	190–196
Обидов Ж.Г.	Образовательные материалы в странах высшего технического образования фасилитация технологий совершенствования тренировки на основе имитации-вариации	197–204
Рахимова Г.К.	Методика создания самостоятельных учебных заданий для предметов, развивающих фундаментальные педагогико-дидактические знания	205–213
Рахимкулова М.Б.	Развитие исследовательских навыков в рамках начального образования	214–225
Салиев И.С., Нуриддинова М. Ш.	Интеграция интерактивных методов в начальных классах с зарубежными образовательными технологиями. Метод Монтессори	226-232
Сохибжонов З. С.	Педагогические техники гендерного обучения в истории: перспективы использования интерактивных методов обучения и цифровых инструментов	233–238
Тошев С.Н.	Развитие творческих способностей учащихся на	239–249

	основе применения инновационных педагогических технологий на уроках физики	
Турсунполатова С.Х.	Современные формы обучения и воспитания в высших учебных заведениях, на основе" дистанционного и гибридного обучения	250–261
Ядгаров Б.Ж., Бобожонов Н.Ш	Современные методы организации и проведения уроков физкультуры в школе	262–269
Ядгарова Д.Б.	Улучшение состояния здоровья учащейся молодежи, обучающейся в образовательных учреждениях	270–277
Омарова А.М.	Организация оздоровления через систему физического воспитания	278–285
Пирназаров Г.Н., Атамурадов Х.Ю.	Проблемы, задачи и пути их решения для развития правовой грамотности посредством преподавания предмета "воспитание" у учащихся	286-293
17.00.00-Искусствоведение		
Абдуллаев Р.М.	Былины и их жанровые особенности	294–299
Абдурашидхонова М.Б	Сочетание искусства резьбы по дереву с современными технологиями	300–311
19.00.00 – Психологические науки		
Бекмиров Т.Р.	Статистические показатели психических состояний у матерей. в анализе случаев агрессии и тревоги	312–319
Очилова М.	Эмпатия как показатель развития эмоционального интеллекта	320–328
Отаназарова М.А.	Влияние родителей на формирование самосознания личности ребенка	329–333
Шарафитдинов А.	Особенности эмоционального и социального интеллекта у городских и сельских детей-подростков	334–341
Махмудова С.З.	Психологическая консультация в среде молодых супруг	342–347
Бойкуватова Д.С.	Причины конфликтов между преподавателями и студентами в системе высшего образования	348–354

INTER EDUCATION & GLOBAL STUDY
Scientific theoretical and methodical journal
ENG

13.00.00-Pedagogical sciences		
Abduraxmonova N.A.	The role of pedagogical skills in enhancing the creative activity of future primary school teachers	15–21
Adilya X. Trigulova	Didactic conditions for the formation of artistic and figurative performance skills in piano lessons	22–27
Mavjuda B. Aliyeva	Improving the professional-methodical training of future biology teachers in the process of pedagogical practice as a pedagogical process	28–35
Baxrom I. Ashurov	Developing the physical qualities of preschoolers through physical exercise	36–46
Muazzam I. Axmadjanova	Methodology for selecting, harmonizing, and organizing philosophically-based learning materials that enhance critical thinking	47–53
Ibragimov B.	The issue of forming students' sense of duty and responsibility	54–60
Sherzod T. Boymirov , Abdulla Ch. Dursoatov	Visualization of molecules using gaussview in student education	61–69
Fayoza B.Ergasheva	Developing students' creative thinking skills through an integrative method	70–76
Shoxboz D. Dilshodbekov	The role of graphic disciplines in preparing students for professional activity in the process of scientific progress	77–82
Bobir Z. Eshonjonov	Pedagogical analysis of the issues of adaptation of migrant students in new communities	83–89
Gulomjon H. Juraqulov	The importance of identifying philologist students' cognitive competencies and making lesson plans to teach them using appropriate methods	90–96
Odiljon O. Jakbarov	E-learning platforms as a tool for spiritual education: organizational mechanisms through Japanese innovations	97–103

Mavzuna X. Karimova, Feruza A. Nuralieva , Ruziboy N. Turaev, Abdumominov S. Burkhanjon	Optimizing the college selection process for high school using machine learning	104–110
Zulfiya A. Karimova, Xojiya A. Saydaliyeva	The development of coherent speech in children with intellectual disabilities	111–119
Jaxongir A. Karshiyev	The role of spiritual and moral education in the education of students	120–127
Zulfizarxon M. Mamajonova	Scientific education in Europe: an overview of pedagogical problems	128–132
Nafisa I. Mamaraximova	The methodology of formation of creative thinking of primary school students on the basis of a literary text	133–143
Dilafruz A. Maxkamova	Preparing future teachers for organizing students' professional socialization based on the theory and history of pedagogy	144–150
Zilola M. Mirzaraximova.	Theoretical foundations of educating students' personalities based on national values	151–157
Sayyora T. Mirzayeva	Methods for organizing value-based education in modern literature lessons	158–163
Mo'minov S. A., Djurayeva P.S.	Correctional and methodological aspects of modeling the activities of special educators in inclusive education	164-177
Farhodjon M. Murodov	Historical and national approaches and hereditary experiments to improve the technology of using the scientific heritage of central asian khomusi scientists in teaching mathematics	178–189
Xayrulla X. Nishonov	Management of spiritual and educational processes in world practice: basic approaches, systemic analysis	190–196
Jamshid.G'. Obidov	Educational materials in technical higher education countries facilitation technology of technologies for improving training on the base of imitation-variation	197–204
Gulbakhor K. Rakhimova.	Methods of creating independent educational tasks for subjects that develop fundamental pedagogical-didactic knowledge	205–213

Maxbuba B. Raximqulova	Development of research skills in primary education	214–225
Ilhomjon S. Soliyev, Mohlaroyim S. Nuriddinova.	Integration of interactive methods in primary education with international teaching technologies: The Montessori method	226-232
Zohidjon S. Soxibjonov	Pedagogical techniques of gender teaching in history: prospects of using interactive teaching methods and digital tools	233–238
Salimjon N. Toshev	Development of students' creative abilities based on the use of innovative pedagogical technologies in physics lessons	239–249
Sadbarxon H. Tursunpo'latova	Modern forms of education and upbringing in higher education institutions, based on "distance and hybrid learning	250–261
Baxodir J. Yadgarov , Ne'matjon Sh. Bobojonov	'Modern methods of organizing and conducting physical education lessons at school	262–269
Dinara B. Yadgarova	Improving the health of students in educational institutions	270–277
Ayna M. Omarova	Organization of health improvement through the physical education system	278–285
Gulom N. Pirnazarov , Xasan Y. Atamuradov	Problems, tasks, and solutions for developing legal literacy among students through teaching the subject "Education"	286-293
	17.00.00-Art history	
Rustam M. Abdullayev	Epics and their genre features	294–299
Muslima B. Abdurashidxonova	Combining the art of wood carving with modern technology	300–311
	19.00.00 – Psychological sciences	
Tolib R. Bekmirov	Statistical indicators of mental states in mothers. in the analysis of cases of aggression and anxiety	312–319
Muxlisa Ochilova	Empathy as an indicator of the development of emotional intelligence	320–328
Mehriniso A. Otanazarova	The influence of parents on the self-awareness of the child's personality	329–333

Abdulla Sharafitdinov	Features of emotional and social intelligence in urban and rural adolescent children	334–341
Saidaposhshaxon Z. Mahmudova	Psychological counseling among young spouses	342–347
Dilsuz S. Boyquvatova	The causes of conflicts between teachers and students in the higher education system	348–354

Ilmiy-nazariyvametodikjurnal
Научно-теоретический и методический журнал
Scientific theoretical and methodical journal
INTER EDUCATION & GLOBAL STUDY

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1(1)

Original paper

BO‘LAJAK BOSHLANG‘ICH SINF O‘QITUVCHILARINING IJODIY FAOLLIGINI OSHIRISHDA PEDAGOGIK KO‘NIKMALARNING ROLI

© N.A. Abduraxmonova[1]✉
[1]Qo‘qon Universiteti, Qo‘qon, O‘zbekiston

Annotatsiya

KIRISH: maqolada bo‘lajak boshlang‘ich sinf o‘qituvchilarining ijodiy faolligini oshirishda pedagogik ko‘nikmalarning o‘rni va ahamiyati tahlil qilinadi.

MAQSAD: tadqiqotning asosiy maqsadi – bo‘lajak boshlang‘ich sinf o‘qituvchilarining ijodiy faolligini oshirish uchun pedagogik ko‘nikmalarning ahamiyatini aniqlash va ularni rivojlantirish bo‘yicha tavsiyalar ishlab chiqishdir.

MATERIALLAR VA METODLAR: tadqiqot davomida pedagogik ko‘nikmalar va ijodiy faoliyatga ta’sir ko‘rsatadigan omillar tahlil qilindi, ilmiy adabiyotlar o‘rganildi va tajribalar amalga oshirildi.

MUHOKAMA VA NATIJALAR: natijalar shuni ko‘rsatdiki, pedagogik ko‘nikmalarni rivojlantirish nafaqat o‘qituvchilarning ijodiy yondashuvlarini oshiradi, balki ta’lim jarayonida innovatsion texnologiyalar va metodlarni qo‘llash imkoniyatlarini ham kengaytiradi.

XULOSA: pedagogik ko‘nikmalarni shakllantirish bo‘lajak o‘qituvchilarning ijodiy faolligini oshirish va ta’lim jarayonini samarali tashkil etish uchun muhim vosita ekanligi aniqlandi. Innovatsion metodlar va yondashuvlarni tatbiq etish o‘quvchilarning ta’lim jarayoniga qiziqishini oshiradi.

Kalit so‘zlar: pedagogik ko‘nikmalar, ijodiy faollik, boshlang‘ich sinf o‘qituvchilari, ta’lim metodlari, innovatsion texnologiyalar, ta’lim jarayoni, kasbiy malaka, kreativ yondashuv.

Iqtibos uchun: Abduraxmonova N.A. Bo‘lajak boshlang‘ich sinf o‘qituvchilarining ijodiy faolligini oshirishda pedagogik ko‘nikmalarning roli.// Inter education & global study. 2025. №1(1). B.15–21.

РОЛЬ ПЕДАГОГИЧЕСКИХ НАВЫКОВ В ПОВЫШЕНИИ ТВОРЧЕСКОЙ АКТИВНОСТИ БУДУЩИХ УЧИТЕЛЕЙ НАЧАЛЬНЫХ КЛАССОВ

© Н.А. Абдурахмонова[1]✉
[1]Кокандский Университет, Коканд, Узбекистан

Аннотация

ВВЕДЕНИЕ: в статье рассматривается роль педагогического мастерства в повышении творческой активности будущих учителей начальных классов, а также

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1(1)

анализируется взаимосвязь педагогических навыков и креативности в образовательном процессе.

ЦЕЛЬ: основная цель исследования — изучить значение педагогических навыков в развитии творческой активности будущих учителей и предложить рекомендации по их эффективному внедрению.

МАТЕРИАЛЫ И МЕТОДЫ: в исследовании использованы анализ научной литературы, опросы будущих учителей, а также наблюдение за педагогическими практиками с целью выявления ключевых аспектов развития творческой деятельности.

ОБСУЖДЕНИЕ И РЕЗУЛЬТАТЫ: результаты исследования показывают, что формирование педагогических навыков через внедрение инновационных технологий и методик способствует развитию творческого подхода в профессиональной деятельности будущих учителей. Это позволяет эффективно организовать образовательный процесс и улучшить подготовку учеников.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ: развитие педагогических навыков играет ключевую роль в повышении творческой активности будущих учителей начальных классов, что, в свою очередь, повышает качество образовательного процесса и профессиональную компетенцию преподавателей.

Ключевые слова: педагогические навыки, творческая активность, будущие учителя, образовательный процесс, инновационные технологии, педагогическая компетенция, профессиональная подготовка, креативный подход.

Для цитирования: Абдурахмонова Н. Роль педагогических навыков в повышении творческой активности будущих учителей начальных классов.// Inter education & global study. 2025. №1(1). В.15–21.

THE ROLE OF PEDAGOGICAL SKILLS IN ENHANCING THE CREATIVE ACTIVITY OF FUTURE PRIMARY SCHOOL TEACHERS

© N.A. Abduraxmonova[1]✉
[1]Kokand University, Kokand, Uzbekistan

Annotation

INTRODUCTION: the article examines the role of pedagogical skills in increasing the creative activity of future primary school teachers and analyzes the relationship between pedagogical skills and creativity in the educational process.

AIM: the main aim of the study is to explore the importance of pedagogical skills in developing the creative activity of future teachers and to propose recommendations for their effective implementation.

MATERIALS AND METHODS: the study involved analyzing scientific literature, conducting surveys among future teachers, and observing pedagogical practices to identify key aspects of fostering creative activity.

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1(1)

DISCUSSION AND RESULTS: the findings demonstrate that developing pedagogical skills through the introduction of innovative technologies and methods enhances the creative approach in the professional activities of future teachers. This contributes to the effective organization of the educational process and improves student outcomes.

CONCLUSION: the development of pedagogical skills plays a critical role in enhancing the creative activity of future primary school teachers, ultimately improving the quality of the educational process and the professional competence of educators.

Keywords: pedagogical skills, creative activity, future teachers, educational process, innovative technologies, pedagogical competence, professional training, creative approach.

For citation: Abduraxmonova N.A. (2025) 'The role of pedagogical skills in enhancing the creative activity of future primary school teachers', Inter education & global study, (1(1)), pp. 15–21. (In Uzbek).

Bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchilarining ijodiy faolligini oshirish bugungi kunda ta'lim tizimining eng muhim vazifalaridan biridir. Ijodiy faoliyat, o'qituvchilarning o'quvchilarga ta'lim berishda yangi va samarali usullarni qidirib topish, ularni doimiy ravishda yangilab borish va pedagogik uslublarni takomillashtirishga qaratilgan qobiliyatdir. Ijodiy faollik nafaqat o'quvchilarning o'zlashtirish darajasini oshiradi, balki o'qituvchilarning professional rivojlanishiga ham ta'sir qiladi.

Pedagogik ko'nikmalar bo'lajak o'qituvchining faolligini va samarali ta'limni ta'minlashda muhim ahamiyatga ega. Pedagogik ko'nikmalar o'qituvchilarning dars jarayonida ijodiy yondashuvni amalga oshirishda, shuningdek, o'quvchilarning bilim olish jarayonini faol tarzda tashkil etishda o'z o'rnini topadi. Ushbu maqola bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchilarining ijodiy faolligini oshirishda pedagogik ko'nikmalarning roli va ahamiyatini tahlil qiladi. Maqolaning asosiy maqsadi, pedagogik ko'nikmalar orqali o'qituvchilarni ijodiy faoliyatga jalb etish va ularning o'quvchilarga samarali ta'lim berish imkoniyatlarini oshirishdir.

Bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchilarining ijodiy faolligini oshirishda pedagogik ko'nikmalarning roli haqidagi adabiyotlar tahlili ta'lim jarayonida pedagogik ko'nikmalarni rivojlantirish va ularning ijodiy faoliyatga ta'siri haqidagi bir qator nazariy va amaliy tadqiqotlarni o'z ichiga oladi.

Pedagogik ko'nikmalar o'qituvchining o'quvchilarga ta'lim berishda qo'llaydigan metodik, psixologik va didaktik ko'nikmalarini o'z ichiga oladi. Zayniddinov (2019) o'zining "Ta'limda kreativ yondashuv" asarida pedagogik ko'nikmalarni ijodiy faoliyatni rivojlantirishning asosiy elementi sifatida ko'rsatadi. U ta'lim jarayonida ijodiy yondashuvlarni qo'llash o'qituvchilarning metodik kompetentsiyasini oshirishga yordam beradi deb ta'kidlaydi.

Pedagogik kompetentsiya o'qituvchining kasbiy mahoratiga, ta'lim tizimida innovatsion metodlarni qo'llay olishiga taalluqlidir. Karimova (2021) o'z ishida pedagogik

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1(1)

kompetentsiyaning o‘qituvchining ijodiy faoliyatiga qanday ta’sir qilishi va uni rivojlantirish yo‘llarini tahlil etgan. U pedagogik kompetentsiyaning o‘sishi o‘qituvchining ijodiy yondashuvini shakllantirishi va o‘quvchilarga zamonaviy ta’lim texnologiyalarini taqdim etishga yordam berishini ta’kidlaydi.

O‘qituvchining ijodiy faolligi va uning pedagogik metodlar bilan bog‘liqligi haqida bir qancha tadqiqotlar mavjud. Shapiro (2020) tomonidan olib borilgan tadqiqotlar shuni ko‘rsatadiki, ijodiy metodlarni qo‘llash nafaqat o‘qituvchilarning shaxsiy rivojlanishiga, balki o‘quvchilarning ijodiy qobiliyatlarini rivojlantirishga ham ijobiy ta’sir ko‘rsatadi. Shuningdek, Tashpulatov (2021) pedagogik texnologiyalarni ta’lim jarayonida qo‘llashning ijodiy faoliyatni oshirishdagi muhim rolini ta’kidlaydi.

Zamonaviy ta’lim texnologiyalari o‘qituvchilarning ijodiy yondashuvlarini rivojlantirishda muhim vosita bo‘lib xizmat qiladi. Vasilenko (2020) pedagogik texnologiyalarni innovatsion yondashuvlar bilan birgalikda qo‘llash o‘qituvchilarning ijodiy faolligini oshiradi deb hisoblaydi. Shuningdek, internet-resurslar va interaktiv dars materiallari ijodiy yondashuvlarni rag‘batlantiradi va o‘quvchilarni faol ishtirok etishga undaydi.

O‘qituvchining shaxsiy rivojlanishi ham pedagogik ko‘nikmalarni shakllantirishda muhim rol o‘ynaydi. Sadikova va Xolmatova (2018) pedagogning shaxsiy rivojlanishi o‘qituvchining ijodiy fikrlash qobiliyatini kuchaytiradi va uni yangi pedagogik metodlarni o‘rganishga, qo‘llashga undaydi. Ular o‘qituvchilarning kasbiy o‘sishini ta’minlashda professional treninglar va seminarlar tashkil etishning ahamiyatini qayd etadilar.

Ushbu maqola bo‘yicha tadqiqot asosan amaliy va nazariy tahlilga asoslanadi. Pedagogik ko‘nikmalarni o‘rganish uchun quyidagi metodlar qo‘llanilgan:

1. Adabiyotlarni tahlil qilish: O‘qituvchilarning ijodiy faolligini oshirishdagi pedagogik ko‘nikmalarning roli haqida mavjud ilmiy adabiyotlar, maqolalar, monografiyalar va boshqa ilmiy ishlar tahlil qilindi.

2. Anketalar va so‘rovlar: Bo‘lajak boshlang‘ich sinf o‘qituvchilari va o‘qituvchilarning pedagogik ko‘nikmalari haqida ma’lumot to‘plash uchun anketalar va so‘rovlar o‘tkazildi.

3. Darslarni kuzatish: O‘qituvchilarning ijodiy faolligini rivojlantirishga qaratilgan darslar va metodik mashg‘ulotlar kuzatildi.

4. Kuchli va zaif tomonlarni tahlil qilish: Bo‘lajak o‘qituvchilarning pedagogik ko‘nikmalari va ijodiy faoliyatlari haqida tahlil qilish.

Tadqiqot natijalariga ko‘ra, pedagogik ko‘nikmalar bo‘lajak boshlang‘ich sinf o‘qituvchilarining ijodiy faolligini oshirishda muhim ahamiyatga ega. Pedagogik ko‘nikmalarni rivojlantirishning asosiy yo‘nalishlari quyidagilar:

1. Ijodiy fikrlash ko‘nikmalarining rivojlanishi: Bo‘lajak o‘qituvchilarni ijodiy fikrlashga o‘rgatish o‘quvchilarga ta’lim berishda innovatsion yondashuvlar va yangiliklar kiritishga yordam beradi.

2. Pedagogik texnikalar va metodlarni qo‘llash: Yangi pedagogik texnikalar va metodlarni bilish, o‘qituvchilarning ijodiy faolligini oshiradi. O‘qituvchilarni yangi

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1(1)

texnologiyalar va metodlardan foydalanishga o‘rgatish, ularning ijodiy yondashuvini rivojlantiradi.

3. O‘qituvchining ijtimoiy-psixologik ko‘nikmalari: O‘qituvchining ijtimoiy va psixologik ko‘nikmalari ham ijodiy faoliyatni oshirishda muhim ahamiyatga ega. O‘qituvchilarning o‘quvchilarga moslashgan, individual yondashuvlari ijodiy faollikni oshirishga yordam beradi.

4. Maqsadga yo‘naltirilgan pedagogik yondashuvlar: Bo‘lajak boshlang‘ich sinf o‘qituvchilarining pedagogik mahoratini rivojlantirishda ta’limga oid maqsadlar va vazifalarni aniqlash, o‘quvchilarning individual ehtiyojlarini inobatga olish muhimdir.

MUHOKAMA

Pedagogik ko‘nikmalarni rivojlantirish bo‘yicha olib borilgan tadqiqotlar natijalari shuni ko‘rsatdiki, bo‘lajak boshlang‘ich sinf o‘qituvchilari ijodiy faolligini oshirish uchun quyidagi asosiy omillar muhim:

1. Pedagogik ko‘nikmalarni integratsiya qilish: O‘qituvchilarga zamonaviy pedagogik texnologiyalarni qo‘llashni o‘rgatish, ijodiy va innovatsion fikrlashni rag‘batlantirish muhimdir. Bu o‘quvchilarning faolligini oshirib, o‘qituvchilarni pedagogik faoliyatlarida yangi usullarni sinab ko‘rishga undaydi.

2. Ta’lim muhitining innovatsion rivoji: Innovatsion ta’lim muhitini yaratish o‘qituvchilarga o‘z ijodiy potensialini yanada rivojlantirish imkonini beradi. O‘qituvchilarni ta’lim jarayonida yangi texnologiyalar va metodikalar bilan tanishtirish muhim.

3. Pedagogik kompetentsiyalarni rivojlantirish: Bo‘lajak o‘qituvchilarni pedagogik kompetentsiyalarni oshirish orqali ularning ijodiy yondashuvlari va mustaqil fikrlash qobiliyatlari rivojlanadi. Bu o‘quvchilarning o‘qishdagi muvaffaqiyatlariga ham ta’sir qiladi.

4. Shaxsiy va kasbiy o‘sish: Pedagogik ko‘nikmalarning rivojlanishi o‘qituvchilarning shaxsiy va kasbiy o‘sishini ta’minlaydi. O‘qituvchilar o‘z ishlariga ijodiy yondashish orqali nafaqat o‘quvchilarga ta’lim berishda muvaffaqiyatga erishadilar, balki o‘zlarini professional ravishda rivojlantiradilar.

Bo‘lajak boshlang‘ich sinf o‘qituvchilarining ijodiy faolligini oshirishda pedagogik ko‘nikmalarning roli katta. Pedagogik ko‘nikmalarni rivojlantirish o‘qituvchilarning ta’lim jarayoniga yanada ijodiy yondashishlariga, innovatsion metodlarni qo‘llashga yordam beradi. Bu esa, o‘z navbatida, o‘quvchilarning bilim olishga bo‘lgan qiziqishini oshirib, ularning ta’limdagi muvaffaqiyatlarini ta’minlaydi. Bo‘lajak o‘qituvchilarni pedagogik ko‘nikmalarni rivojlantirishga tayyorlash uchun metodik ta’lim, o‘quv materiallarini yangilash, o‘qituvchilarning kasbiy malakasini oshirish zarur. Bu jarayon ta’lim tizimining sifatini oshirishga katta hissa qo‘shadi.

ADABIYOTLAR RO‘YXATI | СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ | REFERENCES

1. Karimova, S. (2021). Pedagogik kompetentsiyalar va ijodiy faollik: O‘qituvchining kasbiy rivojlanishiga oid tavsiyalar. Toshkent: O‘zbekiston davlat pedagogika nashriyoti.

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1(1)

2. Sadikova, N., & Xolmatova, M. (2018). Bo‘lajak boshlang‘ich sinf o‘qituvchilarini ijodiy faoliyatga tayyorlash. Toshkent: O‘qituvchi nashriyoti.
3. Shapiro, J. (2020). Innovative Teaching Methods and Their Impact on Creativity in the Classroom. New York: Educational Press.
4. Toshpulatov, M. (2021). Pedagogik texnologiyalar va innovatsion yondashuvlar: Ta’limda kreativlikni oshirish. Toshkent: Ta’lim nashriyoti.
5. Vasilenko, N. (2020). Pedagogik texnologiyalarni ta’lim jarayonida qo‘llash. Moskva: Pedagogika nashriyoti.
6. Zayniddinov, I. (2019). Ta’limda kreativ yondashuv: O‘qituvchilar uchun metodik qo‘llanma. Toshkent: Yangi avlod nashriyoti.
7. Baron, D. (2020). Pedagogik metodlar va ijodiy faollik: O‘qituvchining shaxsiy rivojlanishi. Tashkent: Fan va texnologiya nashriyoti.
8. Shamshodova, F. (2022). Ta’limda interaktiv metodlar va ularning ijodiy faollikka ta’siri. Toshkent: O‘zbekiston Milliy universiteti nashriyoti.
9. Vasilenko, N. (2020). Modern Technologies in Education: Enhancing Teacher Creativity. Moscow: Education Publishing.
10. Tashpulatov, M. (2021). Pedagogik ko‘nikmalar va ularning ta’limdagi roli. Tashkent: O‘zbekiston ta’lim nashriyoti.
11. Abduraxmonova, N. A. qizi. (2023). BO‘LAJAK BOSHLANG‘ICH SINF O‘QITUVCHILARINING IJODIY FAOLIYATINI RIVOJLANTIRISH PEDAGOGIK MUAMMO SIFATIDA. Educational Research in Universal Sciences, 2(12), 208–211. Retrieved from http://erus.uz/index.php/er/article/view/5507
12. Nigoraxon, A., & Mohlaroy, A. (2024). BOSHLANG‘ICH TA‘LIMDA O‘QUVCHILAR IJODIY FOALIYATINI TASHKIL ETISH TEXNOLOGIYASI. Yosh Tadqiqotchi Jurnali, 3(1), 83-87.
13. Календарова З.К. Technology for Developing Thinking Ability of Students through Problem Education in Primary Edication. e-ISSN:26203502. p-ISSN:26153785. International Journal on Integrated Education http://journals.researchparks.org/index.php/IJIE. Volim5,Issue 11|Nov-2022|244.
14. Komiljonova, G. N. qizi. (2023). FANLARARO BOG‘LANISH ASOSIDA BOSHLANG‘ICH TA’LIMNI AMALGA OSHIRISHNING O‘ZIGA XOS XUSUSIYATLARI. Educational Research in Universal Sciences, 2(12), 198–201. Retrieved from http://erus.uz/index.php/er/article/view/5505
15. Sanginova Gulnoza Bohodirovna, & H. Usmanova. (2022). MODEL OF INNOVATIVE STRATEGY ON THE BASIS OF VARIATIVE APPROACH TO PRESCHOOL EDUCATION. Conference Zone, 197–199. Retrieved from https://www.conferencezone.org/index.php/cz/article/view/181

MUALLIF HAQIDA MA’LUMOT [ИНФОРМАЦИЯ ОБ АВТОРЕ] [AUTHORS INFO]

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1(1)

✉**Abduraxmonova N.A.**, katta o‘qituvchi [**Абдурахмонова Н.А.**, старший преподаватель], [**Abduraxmonova N.A.,** senior lecturer]; manzil: Farg‘ona viloyati, Qo‘qon shahri, Turkiston ko‘chasi, 28-A uy, [адрес: Ферганская область, г. Коканд, ул. Туркестанская, д. 28-а], [address: Fergana region, Kokand, Turkestanskaya str., 28-a]

Ilmiy-nazariyvametodikjurnal
Научно-теоретический и методический журнал
Scientific theoretical and methodical journal
INTER EDUCATION & GLOBAL STUDY

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1(1)

Original paper

FORTEPIANO DARSLARIDA ASARLARNI BADIIY-OBRAZLI IJRO ETISH KO‘NIKMALARINI SHAKLLANTIRISHNING DIDAKTIK SHART-SHAROITLARI

© A.X. Trigulova[1]✉
[1]Toshkent Davlat Pedagogika Universiteti, Toshkent, O‘zbekiston

Annotatsiya

KIRISH: maqolada fortepiano darslarida asarlarni badiiy-obrazli ijro etish ko‘nikmalarini shakllantirishning didaktik shart-sharoitlari ko‘rib chiqiladi. Ushbu jarayonning asosiy bosqichlari ajratib ko‘rsatiladi va uning modeli tahlil qilinadi.

MAQSAD: tadqiqotning asosiy maqsadi – fortepiano darslarida asarlarni badiiy-obrazli ijro etish ko‘nikmalarini shakllantirish uchun didaktik shart-sharoitlarni aniqlash va ularning ijodiy salohiyatga ta’sirini o‘rganishdan iborat.

MATERIALLAR VA METODLAR: tadqiqotda musiqa nazariyasi, ijrochilik pedagogikasi, badiiy obraz yaratish jarayonlari haqidagi ilmiy adabiyotlar tahlil qilindi hamda fortepiano ijrochiligining didaktik yondashuvlari asosida amaliy kuzatuvlar olib borildi.

MUHOKAMA VA NATIJALAR: tadqiqot natijalari fortepiano darslarida asarlarni tahlil qilishning bosqichma-bosqich modeli, o‘quvchilarning badiiy idroki va ijodkorlik qobiliyatini rivojlantirishga yo‘naltirilgan didaktik yondashuvlarning samaradorligini ko‘rsatdi.

XULOSA: fortepiano asarlarini badiiy-obrazli ijro etish ko‘nikmalarini shakllantirishga yo‘naltirilgan didaktik shart-sharoitlar va amaliy yondashuvlar ijrochilik pedagogikasining muhim tarkibiy qismi hisoblanadi. Bu nafaqat ijro mahoratini, balki estetik hissiyotlarni rivojlantirishga ham xizmat qiladi.

Kalit so‘zlar: badiiy obraz, fortepiano, ijro san’ati, janr, dramaturgiya, musiqiy tuzilish, ijodiy qobiliyatlar.

Iqtibos uchun: Trigulova A.X. Fortepiano darslarida asarlarni badiiy-obrazli ijro etish ko‘nikmalarini shakllantirishning didaktik shart-sharoitlari.// Inter education & global study. 2025. №1(1). B.22–27.

ДИДАКТИЧЕСКИЕ УСЛОВИЯ ФОРМИРОВАНИЯ НАВЫКОВ ХУДОЖЕСТВЕННО-ОБРАЗНОГО ИСПОЛНЕНИЯ ПРОИЗВЕДЕНИЙ НА УРОКАХ ФОРТЕПИАНО

© А.Х. Тригулова[1]✉
[1]Ташкентский Государственный Педагогический Университет, Ташкент, Узбекистан

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1(1)

Аннотация

ВВЕДЕНИЕ: в статье рассматриваются дидактические условия формирования навыков художественно-образного исполнения произведений на уроках фортепиано, анализируются основные этапы данного процесса и предлагается модель работы над музыкальным произведением.

ЦЕЛЬ: основная цель исследования — выявить дидактические условия формирования навыков художественно-образного исполнения произведений на фортепиано и оценить их влияние на развитие творческого потенциала учащихся.

МАТЕРИАЛЫ И МЕТОДЫ: в исследовании проанализирована научная литература по теории музыкального искусства, педагогике исполнительства и созданию художественных образов, а также проведены наблюдения за учебным процессом по фортепиано.

ОБСУЖДЕНИЕ И РЕЗУЛЬТАТЫ: результаты исследования демонстрируют, что пошаговая модель анализа произведений и применение дидактических подходов в обучении способствует развитию художественного восприятия и творческих способностей учащихся.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ: формирование навыков художественно-образного исполнения на фортепиано является важной составляющей педагогики исполнительства. Дидактические подходы, направленные на углублённое понимание структуры произведения и его образного содержания, способствуют эстетическому и интеллектуальному развитию учащихся.

Ключевые слова: художественный образ, фортепиано, исполнительское искусство, жанр, драматургия, музыкальная структура, творческие способности.

Для цитирования: Тригулова А.Х. Дидактические условия формирования навыков художественно-образного исполнения произведений на уроках фортепиано.// Inter education & global study. 2025. №1(1). В.22–27.

DIDACTIC CONDITIONS FOR THE FORMATION OF ARTISTIC AND FIGURATIVE PERFORMANCE SKILLS IN PIANO LESSONS

© Adilya T. Xusainovna[1]✉
[1]Tashkent State Pedagogical University, Tashkent, Uzbekistan

Annotation

INTRODUCTION: the article examines the didactic conditions for forming skills of artistic and imaginative performance in piano lessons, highlighting the primary stages of this process and proposing a model for working on musical compositions.

AIM: the main aim of the study is to identify the didactic conditions for developing skills in artistic and imaginative performance on the piano and evaluate their impact on students' creative potential.

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1(1)

MATERIALS AND METHODS: the study analyzed scientific literature on the theory of musical art, performance pedagogy, and the creation of artistic images. Observations of the piano teaching process were also conducted.

DISCUSSION AND RESULTS: the findings demonstrate that a step-by-step model of musical composition analysis and the application of didactic approaches in teaching significantly enhance artistic perception and students' creative abilities.

CONCLUSION: the formation of artistic and imaginative performance skills on the piano is a crucial component of performance pedagogy. Didactic methods aimed at a deeper understanding of a composition's structure and artistic content foster students' aesthetic and intellectual development.

Keywords: artistic image, piano, performance art, genre, dramaturgy, musical structure, creative abilities.

For citation: Adilya T. Xusainovna. (2025) 'Didactic conditions for the formation of artistic and figurative performance skills in piano lessons', Inter education & global study, (1(1)), pp. 22–27. (In Uzbek).

Badiiy obraz asar mavzusini ochib berish modeli sifatida emotsional idrok, emotsional dunyoqarashga asoslanadi va ta'lim faoliyati natijasida yaratiladi. Har qanday san'at asarini majoziy bilish ikkita asosiy komponentga, ya'ni hissiyot va aqlga asoslanadi.

Asosiy qism. Badiiy obrazning asosiy g'oyasi, o'quvchining his-tuyg'ulari va tasavvuriga ta'sirni yaratishdir. Ma'lumki, estetik va intellektual his-tuyg'ularning namoyon bo'lishi har qanday asarning obrazli dramaturgiyasini aniqlashda katta rol o'ynaydi. Shaxsning tabiatga, maishiy hayotga, san'at asarlariga e'tibori estetik tuyg'ularni uyg'otadi. Ular bizga qaysi kompozitor yoki uslub musiqasi yoqishini, qaysi kompozitorning musiqiy obrazlarini yana tinglab ko'rishni istashimizni tushunishga imkon beradi. Ushbu his-tuyg'ular insonning shaxsiy fazilatlarini shakllantiradi.

Estetik tuyg'ular quvonch va sog'inch, muhabbat va qayg'u bilan bog'liq bo'lgan hissiyotlar doirasini qamrab oladi. Ushbu toifaga hajviylik va fojeaviylik, yuksaklik va oddiylik kiradi.

Aqliy faoliyat natijasida intellektual-estetik hissiyotlarning keng doirasiga ega bo'lgan badiiy obrazni tushunishga qaratilgan bilim, ko'nikma va malakalarning sifatini belgilaydigan qiziqish rivojlanadi.

Fortepiano ijrochilik pedagogikasida badiiy obrazni yaratish uchun ijodiy g'oyani faol ravishda ilgari surishga qaratilgan intensiv ijro faoliyati muhim rol o'ynaydi. Bu musiqa asarining shakl hosil bo'lish tomonini, uning o'ziga xos intonatsion-g'oyaviy kontekst bilan xarakterlanuvchi mazmuni bilan bog'liqligini tushunish natijasida amalga oshiriladi.

Yangi bilimlarni o'zlashtirish, ularning oldingi tajribaga tayanishi, kompozitor yashagan davrni, ijodidagi asosiy mavzu, asarning asosiy g'oyasini tushunish bilan

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1(1)

bog‘liq bo‘lgan fikrlash jarayonining faol rivojlanishiga yordam beradi. Fortepiano ijrochisining intellektual salohiyatini rivojlantirishning muhim bosqichi, uning ijodiy imkoniyatlarini rivojlantirishga qaratilgan dunyoqarashini kengaytirishdan iborat.

O‘quvchilarning ijrodagi ijodkorligi, asosida badiiy-obrazli bilimlar shakllanuvchi didaktik asosga aylanadi. Biz ushbu jarayondagi quyidagi bosqichlarni ajratib ko‘rasatishimiz mumkin:

- musiqa nazariyasi va adabiyotidagi bilimlar;
- musiqa cholg‘u asbobida ijro etishning amaliy ko‘nikma va malakalari;
- ijroning badiiy obrazga muvofiqligi;
- ijro faoliyatiga tayyorlik va intilish.

Badiiy-obrazli ijro ko‘nikmalarini shakllantirishning muhim talabi, ijro nutqining asosiy qonuniyatlarini egallash hisoblanadi.

Musiqa san’ati nazariyasi to‘g‘risidagi ma’lumotlar, fortepiano asari haqidagi tasavvur, tuzilish va tamoyilni belgilaydi. Musiqiy eshitish, ijodiy fantaziya, solishtirish va taqqoslashni rivojlantirish asosida hissiy idrokni shakllantirish amalga oshiriladi. Natijada, fortepiano uchun yozilgan asarlarni o‘rganish o‘quvchilarni badiiy obrazni tushunishga, muayyan kompozitorning ijodiy va stilistik yondashuvini aniqlashga olib keladi. Butun ijodiy faoliyat katta ijodiy kuchni jalb qilishni ko‘zda tutadi, nafaqat musiqa maktabi o‘quvchisining intellektual salohiyatini rivojlantirishga, balki o‘rganilayotgan repertuarni badiiy - obrazli ijro etish ko‘nikmalarini shakllantirishga qaratiladi.

Keling, fortepiano asarlarini badiiy-obrazli ijro etish ko‘nikmalarini shakllantirishning intellektual-g‘oyaviy tomoniga to‘xtalamiz. Bu fortepiano, musiqa nazariyasi va musiqa adabiyoti darslarida amalga oshiriladigan doimiy rivojlanishda bo‘luvchi jarayondir. O‘quvchilar ushbu bilimlarni tizimli ravishda olishadi va jarayonning o‘zi faol mustaqil sinfdan tashqari ishlarni o‘z ichiga oladi.

G. G. Neygauz shunday deb yozgan edi: "Badiiy obraz ustida ishlashda faqatgina o‘quvchini musiqiy, intellektual, artistik va ijro jihatdan doimiy ravishda rivojlantirish orqali muvaffaqiyatga erishish mumkin".[1. 27] Bundan kelib chiqadiki, musiqa maktabi o‘quvchisini birinchi darslardan boshlab musiqiy asar shaklini, tematik materialning xarakterini, akkordlarning tashkil etilishini tushunishga o‘rgatish, uning tasavvurini adabiyot, rassomchilik va tabiat hodisalari bilan bog‘liq asarlarni taqqoslash orqali faollashtirish zarur.

Kompozitorning ijodi va uslubiga, o‘rganilayotgan asar yozilgan davrga, agar mavjud bo‘lsa, adabiy manbaga katta e’tibor berish kerak. Kompozitor uslubidan so‘ng o‘rganilayotgan asar janriga e’tibor qaratish lozim. Janr asarning xarakteri, tempi, kayfiyati, tuzilishi, musiqiy ifoda vositalari va boshqalarni belgilaydi.

Musiqiy shakl va uni tashkil etish tamoyillarini bilish, asar ijrosining to‘liqligi va mantiqiyligini ta’minlaydi. Bularning barchasi musiqiy asar dramaturgiyasini belgilovchi musiqiy ifoda vositalari bilan bog‘liq bo‘lishi lozim.

Biz o‘quvchilarimizning o‘z ustida ishlashlariga katta e’tibor beramiz, bu jarayonda ular o‘rganilayotgan asar haqida ma’lumotlar yozishlari kerak. Internet, musiqa adabiyoti

CC BY NC ND

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1(1)

bo‘yicha ma’lumotnoma, qo‘llanma va darsliklar, suratlar kabi manbalar asarning badiiy qiyofasini tushunishda katta rol o‘ynaydi.

Fortepiano asarlarini badiiy-obrazli ijro etish ko‘nikmalarini shakllantirishga, ko‘p jihatdan o‘rganilayotgan asarni yaxlit tushunish va shaxsiy baholashni faollashtiruvchi, asar ustida bosqichma-bosqich ishlash modeli yordam beradi.

Model quyidagilarni nazarda tutadi:

– asar muallifi bo‘lgan kompozitor ijodi va uslubi bilan tanishish;

- asarning tuzilishini, stilistik xususiyatlarini aniqlash;

- o‘ziga xos janr xususiyatlarini aniqlash;

- kompozitor ijodidagi ushbu janrga xos bo‘lgan asosiy intonatsiyalarni aniqlash;

- rivojlanishning asosiy dramaturgik usullarini tahlil qilish, undagi avj nuqtasi, ko‘tarilish va pasayishlarini aniqlash;

- texnik qiyinchiliklarni aniqlash va ularni yengish usullarini ishlab chiqish;

- kompozitorning g‘oyasi va maqsadiga mos keladigan asarni yaxlit ijro etish modelini ishlab chiqish.

Fortepiano asarini bosqichma – bosqich o‘rganishning didaktik modelini yaratishda uning eng optimal badiiy-obrazli ijrosiga yo‘naltirilgan barcha vositalardan foydalanish zarur.

Biz ushbu ish jarayonining uchta bosqichni ajratib ko‘rsatishimiz mumkin:

- yaxlit tahlil, ijrodan oldin asar bilan tanishish;

- asarning g‘oyasini tushunish jarayoni;

- sintez.

Birinchi bosqichni tavsiflagan xolda biz asarning kompozitor ijodiga, ma’lum bir uslubga mansubligi kabi faktlarni qayd etishimiz kerak. Asarni nota matnidan o‘qish, badiiy-obrazni tushunish jarayonida faktura, tonallik va texnik qiyinchiliklarning taxlili bir bosqichga aylanadi. Shaklning har bir qismini tahlil qilish nafaqat asarning shakli, balki asarning mazmun-mohiyatini ham tushunishga yordam beradi.

Ikkinchi bosqichda shaklni qismlarga bo‘lib tahlil qilish, kuy va uni rivojlanishidagi asosiy yo‘nalishlarini tahlil qilish, shakl hosil qilishda rol o‘ynaydigan garmoniya va asosiy akkordlarni tahlil qilish, faktura va ijrodagi murakkabliklarni taxlil qilish beriladi.

Uchinchi, yakuniy bosqich asarni ishonchli talqinda ijro etishga qaratiladi. Ushbu bosqich o‘quvchidan nafaqat texnik qiyinchiliklarni yengib o‘tishni, matnni bilishni, balki asarning obrazli mazmuniga javob beradigan hissiy omilni ham kiritishni talab qiladi.

Natijada, bizning tomonimizdan ishlab chiqilgan hamda fortepiano asarlari ustida ishlashning uch didaktik bosqichidan iborat bo‘lgan model badiiy obrazli ijro etish ko‘nikmalarini shakllantirishning ilmiy-nazariy asosiga aylanadi.

Shuni ta’kidlash joizki, o‘quvchining ritmik formula, tembr, garmonik ketma-ketlik, dinamik bo‘yoqni tushunish natijasida erishgan eshitish ko‘nikmalari badiiy-obrazli ijroga katta ta’sir ko‘rsatadi.

Asar bilan tanishish jarayonidagi adabiy asarlar, suratlar bilan tanishish, teatrga tashrif buyurish orqali olingan vizual komponentning ahamiyatini ham ta’kidlash lozim.

CC BY NC ND

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1(1)

Go‘zallikni his qilish tuyg‘usini shakllantirish ham fortepiano asarini ijro etishda badiiy-obrazni yaratish jarayonini boyitadi.

Shunday qilib, fortepiano asarlarini badiiy-obrazli ijro etish ko‘nikmalari qat’iyat, iroda, chidamlik, harakat va boshqa sifatlarni rivojlantirishga qaratilgandagina shakllanadi.

ADABIYOTLAR RO‘YXATI | СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ | REFERENCES

1. Нейгауз Г. Г. Об искусстве фортепианной игры. Записки педагога. 5-е издание. М.: Музыка, 1988. - 240 с
2. Надырова Д.С. Работа над художественным образом музыкального произведения. Учебное пособие для студентов музыкальных специальностей вузов и колледжей. Казань. 2913.-15 с
3. Коган Г. У врат мастерства. М.: Классика XXI, 2004. -177с.
4. Корто А.О фортепианном искусстве. Перевод с фр. К. Аджемова М.: Классика-XXI, 2023. - 252 с.
5. Тригулова А.Х. Предметная интеграция и ее значение в профессиональной подготовке будущего учителя музыки. Молодой учёный №12 (198) март 2018 г.- с. 173-175.
6. Trigulova, A.X. (2023). MAKTAB O'QUVCHILARINING IJODIY QOBILIYATLARINI RIVOJLANTIRISH ILMIY MUAMMO SIFATIDA. Наука и инновация, 1(13), 43-45.

MUALLIF HAQIDA MA’LUMOT [ИНФОРМАЦИЯ ОБ АВТОРЕ] [AUTHORS INFO]

✉**Adilya Xusainovna Trigulova**, dotsent [**Адилья Хусаиновна Тригулова**, доцент], [**Adilya T. Xusainovna,** associate professor]; manzil: Toshkent sh., Chilonzor tumani, Bunyodkor ko’chasi 27 uy., [адрес: Г. Ташкент, Чиланзарский район, ул. Бунедкор, дом 27.], [address: Tashkent, Chilanzar district, Bunyodkor St., 27].

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1(1)

Original paper

PEDAGOGIK AMALIYOT JARAYONIDA BO'LAJAK BIOLOGIYA O'QITUVCHILARINING KASBIY-METODIK TAYYORGARLIGINI TAKOMILLASHTIRISH PEDAGOGIK JARAYON SIFATIDA

© M.B. Aliyeva[1]✉
[1]Qo‘qon davlat pedagogika institute,Qo‘qon, O‘zbekiston

Annotatsiya

KIRISH: Mazkur maqolada bo‘lajak biologiya o‘qituvchilarining kasbiy-metodik tayyorgarligini takomillashtirish jarayoni pedagogik amaliyot nuqtayi nazaridan tahlil qilingan.

MAQSAD: Asosiy maqsad – pedagogik amaliyot jarayonida bo‘lajak biologiya o‘qituvchilarining kasbiy-metodik tayyorgarligini rivojlantirish omillari va usullarini ilmiy-nazariy hamda eksperimental tadqiq etishdir.

MATERIALLAR VA METODLAR: Tadqiqotda yuqori kurs talabalari ishtirokidagi pedagogik amaliyot kuzatuvlari, so‘rovnomalar, intervyular va tajriba-sinov usullari qo‘llanilgan.

MUHOKAMA VA NATIJALAR: Tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatdiki, interaktiv metodlar va zamonaviy ta’lim texnologiyalaridan muntazam foydalanish bo‘lajak o‘qituvchilarning dars berish mahoratini, o‘quvchilar bilan muloqot kompetensiyasini va sinf boshqaruv samaradorligini sezilarli darajada oshiradi.

XULOSA: Tadqiqot doirasida olingan ma’lumotlar pedagogik amaliyot jarayonida kasbiy-metodik tayyorgarlikni takomillashtirish uchun innovatsion yondashuvlarni joriy etish zarurligini tasdiqlaydi.

Kalit so‘zlar: pedagogik amaliyot, biologiya o‘qituvchilari, kasbiy-metodik tayyorgarlik, interaktiv metodlar, zamonaviy ta’lim texnologiyalari.

Iqtibos uchun: Aliyeva M.B. Pedagogik amaliyot jarayonida bo'lajak biologiya o'qituvchilarining kasbiy-metodik tayyorgarligini takomillashtirishning pedagogik jarayon sifatida. // Inter education & global study. 2025. №1(1). B. 28–35.

СОВЕРШЕНСТВОВАНИЕ ПРОФЕССИОНАЛЬНО-МЕТОДИЧЕСКОЙ ПОДГОТОВКИ БУДУЩИХ УЧИТЕЛЕЙ БИОЛОГИИ В ПРОЦЕССЕ ПЕДАГОГИЧЕСКОЙ ПРАКТИКИ КАК ПЕДАГОГИЧЕСКОГО ПРОЦЕССА

© М.Б. Алиева[1]✉
[1]Кокандский государственный педагогический институт, Коканд, Узбекистан

Аннотация

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1(1)

ВВЕДЕНИЕ: в статье анализируется процесс совершенствования профессионально-методической подготовки будущих учителей биологии с точки зрения педагогической практики.

ЦЕЛЬ: основной целью является научное, теоретическое и экспериментальное исследование факторов и методов формирования профессионально-методической подготовки будущих учителей биологии в процессе педагогической практики.

МАТЕРИАЛЫ И МЕТОДЫ: в исследовании использовались наблюдения за педагогической практикой, анкетирование, интервьюирование, экспериментальные методы с участием студентов старших курсов.

ОБСУЖДЕНИЕ И РЕЗУЛЬТАТЫ: результаты исследования показали, что регулярное использование интерактивных методов и современных образовательных технологий существенно повышает педагогическое мастерство будущих учителей, их коммуникативную компетентность с учениками, эффективность управления классом.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ: полученные в рамках исследования данные подтверждают необходимость внедрения инновационных подходов к совершенствованию профессионально-методической подготовки в процесс педагогической практики.

Ключевые слова: педагогическая практика, учителя биологии, профессионально-методическая подготовка, интерактивные методы, современные образовательные технологии.

Для цитирования: Алиева М.Б. Совершенствование профессионально-методической подготовки будущих учителей биологии в процессе педагогической практики как педагогического процесса. // Inter education & global study. 2025. №1(1). В. 28–35.

IMPROVING THE PROFESSIONAL-METHODICAL TRAINING OF FUTURE BIOLOGY TEACHERS IN THE PROCESS OF PEDAGOGICAL PRACTICE AS A PEDAGOGICAL PROCESS

© Mavjuda B. Aliyeva[1]✉
[1]Kokand State Pedagogical Institute, Kokand, Uzbekistan

Annotation

INTRODUCTION: this article analyzes the process of improving the professional and methodological training of future biology teachers from the point of view of pedagogical practice.

AIM: the main objective is to conduct a scientific, theoretical and experimental study of the factors and methods of developing the professional and methodological training of future biology teachers in the process of pedagogical practice.

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1(1)

MATERIALS AND METHODS: the study used pedagogical practice observations, questionnaires, interviews and experimental testing methods with the participation of senior students.

DISCUSSION AND RESULTS: the results of the study showed that the regular use of interactive methods and modern educational technologies significantly increases the teaching skills of future teachers, their communication competence with students and the effectiveness of classroom management.

CONCLUSION: the data obtained within the framework of the study confirm the need to introduce innovative approaches to improving professional and methodological training in the process of pedagogical practice.

Keywords: pedagogical practice, biology teachers, professional and methodological training, interactive methods, modern educational technologies.

For citation: Mavjuda B. Aliyeva. (2025), 'Improving the professional-methodical training of future biology teachers in the process of pedagogical practice as a pedagogical process', Inter education & global study, (1(1)), pp. 28–35. (In Uzbek).

Bo‘lajak biologiya o‘qituvchilarini tayyorlash jarayoni zamonaviy ta’lim tizimida muhim o‘rin tutadi, chunki ular nafaqat biologik bilimlarni etkazish, balki o‘quvchilarda tabiatga nisbatan hurmat, ekologik madaniyat va mustaqil tadqiqot ko‘nikmalarini shakllantirishdek mas’uliyatli vazifani o‘z zimmasiga oladi. Ta’lim tizimida biologiya fanining nazariy asoslari bo‘yicha keng qamrovli tushuncha va amaliy ko‘nikmalarni egallash bilan bir qatorda, o‘qituvchilarning kasbiy-metodik tayyorgarligi ham dolzarb ahamiyatga ega. Bunday tayyorgarlik pedagogik amaliyot jarayonida qo‘lga kiritiladigan tajriba, amaliy mashg‘ulotlar hamda ilmiy-nazariy bilimlarni real dars jarayoniga joriy qilish orqali mustahkamlanadi. Xususan, biologiya fanining o‘zi tabiiy jarayonlar, organizmlarning o‘zaro bog‘liqligi, tabiatda davom etuvchi evolyutsion jarayonlar va insonning atrof-muhit bilan o‘zaro aloqalari kabi fundamental masalalarni o‘z ichiga oladi. Shu sababli bo‘lajak o‘qituvchining professional-metodik tayyorgarligini rivojlantirish – ularning kelajakda darslarda ushbu masalalarni samarali yoritish, o‘quvchilarning mustaqil va tanqidiy fikrlash ko‘nikmalarini rag‘batlantirish hamda innovatsion pedagogik texnologiyalardan foydalangan holda darslarni mazmunli tashkil qilish uchun zamin yaratadi.

Pedagogik amaliyot jarayonida o‘qituvchilik faoliyatining praktik qirralari bilan tanishish, haqiqiy sinf xonasida dars berish metodlarini o‘rganish va ana shu metodlarni takomillashtirish imkoniyati ochiladi. Oliy ta’lim muassasalarida bo‘lajak biologiya o‘qituvchilariga nazariy bilim berishdan tashqari, ularni amaliyot davomida boyitib borish muhim hisoblanadi. Bu jarayonda o‘quvchilar bilan interaktiv ishlash, laboratoriya mashg‘ulotlarini olib borish, biologik tajribalarni o‘tkazish, ekotizimni kuzatish va tahlil qilish kabi turli faoliyat turlari amalga oshiriladi. Ayni paytda kasbiy-metodik tayyorgarlikning salmog‘i, shu tajribalarni puxta rejalashtirish, metodik jihatdan samarali

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1(1)

tashkil qilish va tegishli baholash vositalaridan unumli foydalanish bilan aniqlanadi. Shuning uchun ham pedagogik amaliyot jarayonini to‘g‘ri rejalashtirish va uni o‘qituvchi talabalarga yo‘naltirilgan holda tashkil qilish – kelajakda ularning kasbiy mahoratini oshirishga xizmat qiladi.

Biologiya fani o‘quvchilar uchun murakkab va ayni paytda qiziqarli bo‘lgani bois, o‘qituvchi dars mazmunini ochib berishda turli metodik yondashuvlardan foydalanishga majbur bo‘ladi. Ayniqsa, zamonaviy pedagogik texnologiyalar, axborot-kommunikatsiya vositalari va interaktiv usullar dars sifati hamda samaradorligini oshirishda muhim ahamiyat kasb etadi. Bunday usullardan to‘g‘ri foydalanish uchun bo‘lajak o‘qituvchilarda nafaqat nazariy, balki amaliy ko‘nikmalar ham rivojlangan bo‘lishi lozim. Pedagogik amaliyot aynan shu maqsadga xizmat qilib, ularni real ta’lim muhitida sinab ko‘rish va o‘z ustida ishlash imkoni bilan ta’minlaydi. Natijada, talabalarning dars tashkil etish, baholash, sinf boshqaruvi, interaktiv metodlar va innovatsion vositalardan foydalanish ko‘nikmalari shakllanadi, mustaqil hamda tanqidiy fikrlash, ijodkorlik va mas’uliyat singari fazilatlari mustahkamlanadi. Shunday qilib, pedagogik amaliyot jarayonida bo‘lajak biologiya o‘qituvchilarining kasbiy-metodik tayyorgarligini takomillashtirish – sifatli kadrlar tarbiyasi yo‘lida muhim strategik qadam hisoblanadi, chunki ushbu jarayon orqali professional layoqat, metodik ijodkorlik va ta’limdagi samaradorlikka erishish mumkin bo‘ladi.

Metodologiya. Bo‘lajak biologiya o‘qituvchilarining kasbiy-metodik tayyorgarligini takomillashtirish jarayonida tadqiqot uslubiyati muhim rol o‘ynaydi. Mazkur ishning metodologik asoslarini belgilashda, avvalo, pedagogika va metodika sohasidagi klassik hamda zamonaviy nazariy tadqiqotlar tahlil qilindi. Shu bilan birga, pedagogik amaliyot jarayonida talabalarning faoliyatini kuzatish, ularning o‘qituvchilik malakasini baholash, to‘plangan ma’lumotlarni qayta ishlash va xulosa chiqarish metodlari ham tadqiqotning ajralmas qismi sifatida belgilab olindi. Metodologik yondashuvlar orasida eksperimental-pedagogik usullardan foydalanish, so‘rovnoma va intervyu natijalarini tahlil qilish, dars jarayonlarini kuzatish, amaliy topshiriqlar bahosi hamda talabalarning o‘z-o‘zini tahlil qilishlariga alohida e’tibor berildi. Ushbu jarayon bo‘lajak o‘qituvchilarning o‘z kasbiga bo‘lgan munosabati, kasbiy ko‘nikmalari va metodik malakasini aniqlash, shu bilan birga, amaliyot jarayonidagi yutuq va kamchiliklarni yoritish imkonini beradi.

Pedagogik tajribani kuzatishdagi asosiy metod sifatida dars jarayoniga bevosita ishtirok etish va keyinchalik uni tahlil qilish usuli qo‘llanildi. Tajriba ishtirokchilari sifatida biologiya o‘qituvchiligi yo‘nalishi bo‘yicha tahsil olayotgan yuqori kurs talabalari tanlab olindi. Ular an’anaviy o‘quv mashg‘ulotlari va maktabdagi pedagogik amaliyot jarayonida kuzatildi. Tadqiqotning dastlabki bosqichida eksperimental va nazorat guruhlari shakllantirilib, kasbiy-metodik tayyorgarlikka doir dastur hamda interaktiv metodlarni sinovdan o‘tkazish maqsad qilingan. Eksperimental guruhda yangi pedagogik texnologiyalar, masofaviy ta’lim resurslari va amaliy laboratoriya ishlarining tashkil etilishiga alohida e’tibor qaratildi, nazorat guruhida esa an’anaviy dars usullari saqlab qolindi. Bu esa ikki guruh talabalari o‘rtasidagi kasbiy-metodik farqlarni aniqlash va sifatli

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1(1)

tahlil qilishga imkon yaratdi.Tadqiqotning keyingi bosqichida talabalarning kasbiy kompetentlik darajasi so‘rovnomalar orqali baholandi. So‘rovnomalar biologiya fanini o‘qitish bo‘yicha nazariy bilim, dars berish metodikasi, laboratoriya ishlarini tashkil etish, o‘quvchilar bilan muloqot qilish va sinf boshqaruvi kabi yo‘nalishlarda tuzildi. Bundan tashqari, talabalarning pedagogik faoliyatga daxldor o‘z-o‘zini tahlil qilishlari, dars jarayonidagi xatoliklarini aniqlash va shu xatolardan saboq olishlari uchun intervyu usuli ham qo‘llanildi. Ushbu intervyular yakka tartibda yoki guruh bilan suhbat tarzida o‘tkazilib, bo‘lajak o‘qituvchilarga o‘z tajribalarini o‘rtoqlashish, darslarini rejalashtirish va o‘quvchilarning qiziqishlari, individual imkoniyatlarini inobatga olish bo‘yicha fikr almashish imkonini berdi. Shuningdek, dars tahlili jarayonida pedagogik amaliyot rahbarlari va tajribali o‘qituvchilar tomonidan berilgan tavsiyalar ham talabalarning professional rivojlanishi uchun muhim metodik manba vazifasini o‘tadi.

Mazkur metodlar asosida to‘plangan ma’lumotlar sifat va miqdor ko‘rsatkichlarini birlashtirgan holda tahlil qilindi. Talabalarning nazariy bilim darajasi, metodik tayyorgarligi, dars berish uslublaridagi yondashuvlar va innovatsion texnologiyalardan foydalanish darajasi bo‘yicha ko‘rsatkichlar qiyosiy tahlil qilinib, eksperimental guruhdagi ijobiy o‘zgarishlar asosida kasbiy-metodik tayyorgarlikni takomillashtirish yuzasidan xulosalar chiqarildi. Qolaversa, talabalarning o‘z faoliyatini rejalashtirish va o‘quv jarayoniga adaptatsiyalash borasidagi o‘zgarishlari, shuningdek, o‘quvchilarning darsga bo‘lgan qiziqishi ham kuzatilib, jamlangan dalillar asosida tavsiyalar ishlab chiqildi. Ana shu metodologik yondashuv pedagogik amaliyot jarayonida bo‘lajak biologiya o‘qituvchilarining kasbiy-metodik tayyorgarligini har tomonlama baholash, xulosa va takliflarni ishlab chiqish uchun imkoniyat yaratdi.

Natijalar. Tadqiqot davomida bo‘lajak biologiya o‘qituvchilarining kasbiy-metodik tayyorgarligi sezilarli darajada rivojlanganini ko‘rish mumkin bo‘ldi. Dastlabki bosqichda eksperimental va nazorat guruhlari o‘rtasida biologiya fanini o‘qitish metodikasi, laboratoriya ishlarini tashkil etish ko‘nikmasi hamda o‘quvchilar bilan ishlash tajribasi bo‘yicha ahamiyatli farqlar kuzatilmagan edi. Biroq eksperimental guruhda interaktiv metodlar, axborot-kommunikatsiya texnologiyalari va turli ta’lim platformalari qo‘llangani sayin talabalarning dars berish mahorati yaxshilandi. Bu, ayniqsa, dars jarayonida multimediya vositalaridan foydalanish, mavzuning hayotiy ahamiyatini tushuntirish va o‘quvchilarni mustaqil faoliyatga jalb qilishda yaqqol ko‘zga tashlandi.

So‘rovnoma natijalariga ko‘ra, eksperimental guruhdagi talabalar biologik jarayonlarni tushuntirishda miqdoriy va sifat tahlillarni samarali birlashtirish, laboratoriya ishlarida aniq maqsad va natijalarga erishish, shuningdek, zamonaviy pedagogik texnologiyalardan foydalanish borasida yuqori natijalarni qayd etdilar. Ular darsni rejalashtirishda turli faol metodlardan, jumladan, klaster, munozara, loyihaviy ishlar va eksperimental-tajriba asosidagi yondashuvlardan faol foydalana boshladilar. Natijada, maktab o‘quvchilarining biologiya faniga bo‘lgan qiziqishi, darslarda ishtirok darajasi va mustaqil topshiriqlarni bajarishdagi javobgarligi oshdi. Intervyu jarayonida eksperimental guruh talabalari dars berish jarayonida o‘zlarini aniqroq, ishonchliroq his qilishlarini, sinf

CC BY NC ND

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1(1)

boshqaruvi va o‘quvchilar bilan muloqot qilish borasida tajribaga ega bo‘lganliklarini ta’kidlashdi. Shu bilan birga, ularning dars jarayonida yuzaga keladigan kutilmagan vaziyatlarni ijodiy echish, o‘quvchilarning ehtiyoj va qiziqishlarini inobatga olish ko‘nikmalarida ham sezilarli ijobiy o‘zgarishlar qayd etildi.

Nazorat guruhidagi talabalar esa asosan an’anaviy dars metodlaridan foydalangani bois, o‘quvchilarni darsga jalb qilish strategiyalarida qiyinchiliklarga duch kelishdi. Shu bilan birga, ularning laboratoriya ishlarini tashkil etishdagi yondashuvlari ham uncha samarali bo‘lmay, o‘quvchilarni ilg‘or pedagogik texnologiyalarga jalb qilish darajasi past bo‘lib qolaverdi. Natijada, sinfdagi interaktiv muloqot darajasi hamda o‘quvchilar orasidagi hamkorlik rivojlanmaganligi kuzatildi. Eksperimental guruhda esa nazorat guruhiga nisbatan turli takomillashtirilgan strategiyalar, masalan, videomateriallar, virtual laboratoriya mashg‘ulotlari, onlayn testlardan foydalanish va guruhiy loyihalar orqali fanda qiziqarli, zamonaviy, hayotga yaqin tasavvur berish imkoniyati yuzaga keldi.

Yakunda eksperimental guruhning natijalarini baholashga doir statistika ijobiy dinamikani ko‘rsatdi. Kasbiy-metodik tayyorgarlik ko‘rsatkichlari (masalan, dars rejasini tuzish, o‘quvchilar bilan muloqot qilish, laboratoriya ishlarini samarali tashkil etish) bo‘yicha ular nazorat guruhidan ancha yuqoriroq ball oldilar. Bu boradagi tahlillar, bir tomondan, zamonaviy ta’lim texnologiyalarining o‘quv jarayonidagi ahamiyatini isbotlasa, boshqa tomondan, o‘qituvchilarning nazariy va amaliy tayyorgarligi o‘rtasidagi uyg‘unlikni mustahkamlash pedagogik amaliyotda muhim omil ekanini ko‘rsatadi. Tadqiqot natijalari aynan shu uyg‘unlikni ta’minlash orqali bo‘lajak biologiya o‘qituvchilarining kasbiy rivojlanish salohiyati kengayishiga xizmat qilishini tasdiqladi.

Muxokama. Tadqiqotning natijalari shuni ko‘rsatadiki, pedagogik amaliyot jarayonida bo‘lajak biologiya o‘qituvchilarining kasbiy-metodik tayyorgarligini takomillashtirishda nafaqat nazariy bilimlar, balki yuksak darajadagi amaliy ko‘nikmalar ham zarur. Ushbu jarayonda eksperimental guruh talabalari zamonaviy ta’lim texnologiyalaridan foydalanish, darslarni interaktiv usullar asosida tashkil etish hamda o‘quvchilarning individualligini inobatga olish orqali muvaffaqiyatli natijalarga erishdilar. Shuni ta’kidlash lozimki, biologiya fanini o‘qitishdagi metodik yondashuvlarni innovatsion shakllar bilan boyitish, masalan, onlayn o‘quv resurslari, virtual laboratoriyalar, guruhiy tadqiqot loyihalari va axborot-kommunikatsiya texnologiyalari bilan uyg‘unlashtirish, nafaqat fan bo‘yicha bilimlarni kengaytiradi, balki o‘quvchilarning umumiy ilmiy-tadqiqot salohiyatini ham rivojlantiradi.

Natijalar shuningdek, pedagogik amaliyot davomida o‘qituvchi talabalarning o‘z faoliyatini muntazam ravishda o‘rganishlari, xatoliklarini tahlil qilishlari va o‘quvchilar bilan muloqot modelini takomillashtirishlariga katta e’tibor qaratishlari zarurligini ko‘rsatdi. Zero, darslarda yuzaga keladigan har bir muammo yoki kamchilik bo‘lajak o‘qituvchining kelajakdagi faoliyatida takomillashuv imkoniyati sifatida ko‘rilishi mumkin. Eksperimental guruhda kuzatilgan ijobiy o‘zgarishlar shuni ko‘rsatadiki, agar amaliyot jarayonida malakali rahbar-o‘qituvchilar, ilg‘or trenerlar va pedagogik-psixologik maslahatchilar ishtirok etib, bo‘lajak o‘qituvchilarga faol ko‘mak berishsa, professional rivojlanish tezroq

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1(1)

va samaraliroq kechadi. Demak, metodik qo‘llab-quvvatlashning yo‘lga qo‘yilishi kelajakda o‘qituvchining mustaqil ijodiy izlanishiga ham zamin yaratadi.

Mazkur tadqiqot natijalari, ayniqsa, an’anaviy va innovatsion uslublarning uyg‘unlashuvini targ‘ib qilish zarurligini yana bir bor tasdiqlaydi. Biologiya kabi murakkab va ayni paytda hayotiy fanlarda nafaqat mavzuni tushuntirish, balki laboratoriya mashg‘ulotlarini to‘g‘ri yo‘lga qo‘yish, o‘quvchilarda kuzatish va tahlil qilish kompetensiyalarini rivojlantirish alohida ahamiyatga ega. Bunda interaktiv metodlarning roli beqiyos, chunki ular o‘quvchilarni mustaqil fikrlash, bahslashish, o‘qituvchi bilan hamkorlikda ilmiy haqiqatni izlashga undaydi. Faqatgina an’anaviy monologik ma’ruza shakliga tayanish, zamonaviy o‘quvchilarni faol o‘rganishdan chetda qoldirib, passiv eshituvchi roliga tushirib qo‘yishi mumkin. Shu sababdan, amaliyot paytida o‘qituvchi talabalar interaktiv usullarni o‘zlashtirish orqali o‘quvchilarni darsning to‘laqonli sub’ektiga aylantirishga e’tibor qaratishlari zarur. Buning uchun dars mavzulariga mos videodarslar, elektron dasturlar, mobil ilovalar, virtual laboratoriyalar va boshqa ilg‘or yondashuvlardan foydalanish mumkin.

Xulosa qilib aytganda, pedagogik amaliyot jarayonida bo‘lajak biologiya o‘qituvchilarining kasbiy-metodik tayyorgarligini takomillashtirish samaradorligi bir necha omillarga bog‘liq. Birinchidan, talabalarga fan bo‘yicha mustahkam nazariy bilim berish barobarida, ularni aniq metodik yondashuvlar bilan qurollantirish zarur. Ikkinchidan, bo‘lajak o‘qituvchilarga ilg‘or tajribalar bilan tanishish imkoniyatini berish maqsadida maktablarda amaliy mashg‘ulotlarni turli xil shakllarda, innovatsion texnologiyalardan foydalangan holda o‘tkazish darkor. Uchinchidan, metodik ko‘nikmalarni baholash va takomillashtirish doimiy ravishda olib borilishi lozim: dars jarayonini kuzatish, talabaning o‘z-o‘zini tahlil qilishi, malakali ustozlar bilan muntazam muloqot va fikr almashish bu borada eng muhim mexanizmdir. Natijada, yagona maqsadga yo‘naltirilgan, reja asosida to‘g‘ri yo‘lga qo‘yilgan pedagogik amaliyot jarayoni bo‘lajak biologiya o‘qituvchilari uchun puxta kasbiy-metodik tayyorgarlik poydevorini yaratadi. Bu esa ta’lim sifatini yaxshilash, o‘quvchilarning biologiyaga bo‘lgan qiziqishi va e’tiborini oshirish, qolaversa, jamiyatga malakali, ijodkor, ijobiy ta’sir ko‘rsatuvchi o‘qituvchilarni tayyorlashdek buyuk maqsadga xizmat qiladi.

ADABIYOTLAR RO‘YXATI | СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ | REFERENCES

1. Нигматов А.А., Тўйчиев Б.Т. Педагогика назарияси ва амалиёти. – Тошкент: Фан, 2018. – 240 б.
2. Ҳайдаров Н. Биологияни ўқитиш методикаси. – Тошкент: Муаллиф, 2019. – 316 б.
3. Хўжамқулова М.Н. Интерактив услублар орқали ўқувчиларда танқидий фикрлашни ривожлантириш. – Тошкент: НМИУ «Ўқитувчи», 2021. – 182 б.
4. Яҳёева З.Ш., Расулов Д.Р. Замонавий педагогик технологиялар: назарий асослар ва амалий йўл-йўриқлар. – Тошкент: Фан, 2020. – 224 б.

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1(1)

5. Иноятов А.И. Биологик таълимда ахборот-коммуникация технологияларини жорий этиш. – Тошкент: ТДПУ нашриёти, 2017. – 190 б.

MUALLIF HAQIDA MA’LUMOT [ИНФОРМАЦИЯ ОБ АВТОРЕ] [AUTHORS INFO]

✉ **Aliyeva Mavjudaxon Baxromjon qizi**, o‘qituvchi [**Алиева Мавжудахон Бахромжон кизи,** преподаватель], [**Mavjudaxon B. Aliyeva,** lecturer]; manzil: O'zbekiston, Farg'ona viloyati, Qo'qon, Turon ko'chasi, 23. [адрес: Узбекистон, Ферганская область, Кокан, Турон кочаси, 23.], [address: Uzbekistan, Fergana region, Kokand, Turon street, 23.]

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1(1)

Original paper

JISMONIY MASHQLAR YORDAMIDA MAKTABGACHA YOSHDAGI BOLALARNING JISMONIY SIFATLARINI RIVOJLANTIRISH

© B.I. Ashurov[1]✉
[1]Samarqand davlat universitetining Kattaqo'rg'on filiali, Kattaqo'rg'on,O'zbekiston

Annotatsiya

KIRISH: maqolada maktabgacha yoshdagi bolalarning jismoniy tarbiya jarayonini samarali tashkil etish, ularning jismoniy sifatlarini rivojlantirish va jismoniy tayyorgarlik darajasini oshirishda maxsus jismoniy mashqlarning ahamiyati tahlil qilinadi.

MAQSAD: tadqiqotning asosiy maqsadi – maktabgacha yoshdagi bolalarning jismoniy rivojlanishi va jismoniy tayyorgarligini oshirish uchun maxsus jismoniy mashqlardan foydalanishning samaradorligini aniqlash va innovatsion pedagogik yondashuvlarning afzalliklarini o'rganishdan iborat.

MATERIALLAR VA METODLAR: tadqiqotda maktabgacha yoshdagi bolalarning jismoniy rivojlanishi va tayyorgarligini baholash bo'yicha ilmiy adabiyotlar tahlil qilindi. Shuningdek, eksperimental usullar yordamida jismoniy mashqlar kompleksining ta'siri o'rganildi.

MUXOKAMA VA NATIJALAR: natijalar shuni ko'rsatdiki, maktabgacha yoshdagi bolalar uchun maxsus jismoniy mashqlar dasturining qo'llanishi ularning jismoniy rivojlanish ko'rsatkichlarini sezilarli darajada oshirdi. Tajriba davomida tezkorlik, chidamlilik va muvozanat kabi jismoniy sifatlarning rivojlanishi kuzatildi.

XULOSA: tadqiqot natijalari shuni tasdiqlaydi: maktabgacha yoshdagi bolalar uchun maxsus jismoniy mashqlar dasturining qo'llanilishi jismoniy tarbiya jarayonining samaradorligini oshiradi va bolalarning sog'lom rivojlanishiga ijobiy ta'sir ko'rsatadi.

Kalit so'zlar: maktabgacha ta'lim, jismoniy rivojlanish, jismoniy tayyorgarlik, jismoniy sifatlar, jismoniy faollik, ta'lim.

Iqtibos uchun: Ashurov B.I. Jismoniy mashqlar yordamida maktabgacha yoshdagi bolalarning jismoniy sifatlarini rivojlantirish. // Inter education & global study. 2025. №1(1). B.36–46.

РАЗВИТИЕ ФИЗИЧЕСКИХ КАЧЕСТВ ДОШКОЛЬНИКОВ С ПОМОЩЬЮ ФИЗИЧЕСКИХ УПРАЖНЕНИЙ

© Б.И. Ашуров[1]✉
[1]Каттакурганский филиал Самаркандского государственного университета, Каттакурган, Узбекистан

Аннотация

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1(1)

ВВЕДЕНИЕ: в статье рассматривается организация процесса физического воспитания дошкольников, развитие их физических качеств и повышение уровня физической подготовки с применением специального комплекса физических упражнений.

ЦЕЛЬ: основная цель исследования — определить эффективность применения специальных физических упражнений для развития физической подготовки и физических качеств детей дошкольного возраста, а также изучить преимущества инновационных педагогических подходов.

МАТЕРИАЛЫ И МЕТОДЫ: в исследовании проведён анализ научной литературы, посвящённой физическому развитию и подготовке дошкольников. Также был применён экспериментальный метод для изучения влияния комплекса физических упражнений.

ОБСУЖДЕНИЕ И РЕЗУЛЬТАТЫ: результаты показали, что использование специальных физических упражнений в процессе физического воспитания дошкольников значительно повысило их физические показатели. В ходе эксперимента наблюдалось развитие таких качеств, как скорость, выносливость и координация.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ: результаты исследования подтвердили, что применение специального комплекса физических упражнений в процессе физического воспитания дошкольников повышает его эффективность и способствует здоровому развитию детей.

Ключевые слова: дошкольное образование, физическое развитие, физическая подготовка, физические качества, физическая активность, образование.

Для цитирования: Ашуров Б.И. Развитие физических качеств дошкольников с помощью физических упражнений.// Inter education & global study.2025 №1(1). С.36–46.

DEVELOPING THE PHYSICAL QUALITIES OF PRESCHOOLERS THROUGH PHYSICAL EXERCISE

© Baxrom I. Ashurov[1]✉
[1]Kattakurgan Branch of Samarkand State University, Kattakurgan, Uzbekistan

Annotation

INTRODUCTION: the article examines the organization of the physical education process for preschool children, the development of their physical qualities, and the improvement of physical fitness levels through the application of a special set of physical exercises.

AIM: the main objective of the study is to determine the effectiveness of using special physical exercises to enhance the physical development and fitness of preschool-aged children, as well as to explore the advantages of innovative pedagogical approaches.

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1(1)

MATERIALS AND METHODS: the study involved analyzing scientific literature on the physical development and fitness of preschoolers. Additionally, an experimental method was used to assess the impact of a physical exercise program.

DISCUSSION AND RESULTS: the results demonstrated that incorporating a special physical exercise program into preschool children's physical education significantly improved their physical performance indicators. Throughout the experiment, improvements in speed, endurance, and coordination were observed.

CONCLUSION: the study results confirmed that implementing a specialized physical exercise program in preschool physical education enhances its effectiveness and contributes to the healthy development of children.

Keywords: preschool education, physical development, physical fitness, physical qualities, physical activity, education.

For citation: Baxrom I. Ashurov (2025) 'Developing the physical qualities of preschoolers through physical exercise', Inter education & global study, (1(1)), pp. 36–46. (In Uzbek).

Hozirda Respublikamizda jadal suratlarda har bir sohani rivojlantirishga qaratilayotgan e'tibor siyosiy darajaga chiqdi. Maktabgacha ta'lim tizimini tubdan takomillashtirish, bolalarni har tomonlama intellektual, axloqiy, estetik va jismoniy rivojlantirish, ta'lim-tarbiya berish orqali bolalarni maktab ta'limiga sifatli tayyorlash va ta'lim-tarbiya jarayoniga zamonaviy ta'lim dasturlari va texnologiyalarini joriy etishga qaratilgan pedagogik jarayonga e'tibor yanada kuchaytirildi. 2020 yilning yakuniy statistik taxlillariga ko'ra, Respublikamizda jami 6570 ta DMTM (2108 ta NMTM) faoliyat olib boriyotgan bo'lib, ularda 976 443 (56435 NMTMda) nafar o'g'il va qiz bolalar tarbiya olmoqdalar. Mazkur ma'lumotlarni inobatga olgan holda maktabgacha ta'lim muassasasi tarbiyalanuvchilarini har tomonlama hayotiy va sog'lig'ini muhofaza qilish, hamda ta'lim-tarbiya sog'lomlashtirish jarayonining samarali tashkil etilishi muhimligini ta'kidlash joyizdir.

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2016 yil 29 dekabrdagi "2017 — 2021 yillarda maktabgacha ta'lim tizimini yanada takomillashtirish chora-tadbirlari

to'g'risida"gi PQ-2707-son qarori, O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2017 yil 30 sentyabrdagi "O'zbekiston Respublikasi Maktabgacha ta'lim vazirligi faoliyatini tashkil etish to'g'risida"gi PQ-3305-son qarori, O'zbekiston Respublikasi Maktabgacha ta'lim vazirining 2018 yil 18 iyundagi "Ilk va maktabgacha yoshdagi bolalar rivojlanishiga qo'yiladigan davlat talablari" 1-MH-son buyrug'i va boshqa mazkur sohaga tegishli me'yoriy-huquqiy hujjatlarda belgilangan vazifalarni amalga oshirishda ushbu tadqiqot muayyan darajada xizmat qiladi

Maktabgacha yoshdagi bolalarda hayot uchun zarur bo'lgan dastlabki asosiy harakat ko'nikma va malakalarini shakllantirish hamda rivojlantirish masalalari bo'yicha T.S.Usmanxodjaev, A.N.Livitskiy, R.S.Salomov, K.M.Maxkamjonov; maktabgacha yoshdagi bolalarni sog'lomlashtirish va jismoniy mashqlarni bajarishga moslashish

CC BY NC ND

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1(1)

nazariyasi bo'yicha F.X.Xodjaev, G.Q.Jalolova, F.A. Raimbekova olimlar va mutaxassislar tomonidan olib borilgan ilmiy izlanishlarida MTMning katta guruh bolalarining jismoniy tayyorgarligini rivojlantirish yo'llarini ishlab chiqish bugungi kunda jismoniy tarbiya nazariyasi va amaliyotining dolzarb muammolaridan biri bo'lib qolmoqda.

Tadqiqotning maqsadi: jismoniy mashqlar yordamida 5-7 yoshli bolalarning jismoniy rivojlanishi va jismoniy tayyorgarligini rivojlantirishdan iborat.

Tadqiqotning asosiy maqsadi – maktabgacha yoshdagi bolalarning jismoniy rivojlanishi va jismoniy tayyorgarligini oshirish uchun maxsus jismoniy mashqlardan foydalanishning samaradorligini aniqlash va innovatsion pedagogik yondashuvlarning afzalliklarini o'rganishdan iborat.

Tadqiqot ishining vazifalari: mavzuga doir ilmiy-uslubiy adabiyotlarni tahlil qilish; maktabgacha ta'lim muassasalaridagi 5-7 yoshli bolalarning jismoniy rivojlanish ko'rsatkichlarini aniqlash; jismoniy mashqlardan foydalangan holda 5-7 yoshli bolalarning jismoniy tayyorgarlik darajasini tajribada asoslash.

Tajriba Samarqand viloyat Kattaqurg'on shaharidagi "19-MTM" hamda Kattaqo'rg'on tuman DXSH asosidagi "Village school" nomli maktabgacha ta'lim muassasalari (100 nafar) tarbiyalanuvchilarida olib borildi.

Maktabgacha yoshdagi bolalarnining jismoniy rivojlanish va jismoniy tayyorgarligini aniqlashda L.P. Matveev, L.I. Penzulaeva, V.I. Lyax V.M. Shebeko, T.S. Usmanxodjaev, A.N. Livitskiy, R.S. Salomov, K.M. Maxkamjonov kabi olimlar o'zlarining ilmiy-tadqiqotlarida ushbu masalada izlanishlar olib borganlar. Lekin, xozirgi zamon nazariyasi va amaliyotining jadal suratlarda rivojlanishi hamda ta'limga qo'yilayotgan talablarning oshib borishi natajasida 5-7 yoshli bolalarning jismoniy tayyorgarligini rivojlantirish uchun zamonaviy metodikalardan foydalanishni talab qiladi.

Jismoniy harakat inson uchun, ayniqsa, bolalik va o'smirlik bosqichlarida hayotiy zarur ko'nikma va malakalarni shakllantirish davri hisoblanadi. Jismoniy harakatlarsiz bolalarning ijodiy faolligiga va jismoniy qobiliyatlarini yetarli darajada rivojlanmasligiga olib keladi. Harakatni cheklash yoki uni buzish hayotning har bir bosqichida o'zining salbiy ta'sirini ko'rsatadi.

Shu narsa ma'lum bo'ldiki, bolalalik davrida o'sib kelayotgan organizm uchun juda ko'p harakat zarurdir. Jismoniy harakatsizlik esa bolalarni tez charchashga, o'sishini sekinlashishiga, aqliy rivojlanishni susayishiga va yuqumli kasalliklarga qarshi kurashish imkoniyatlarini kamaytiradi. Ko'p harakat qilgan bolalarda jismoniy va psixik takomillashuvga tabiiy intilish vujudga keladi.

Bolalarning to'laqonli rivojlanishi uchun aqliy va jismoniy yuklamalardan oqilona foydalanish katta ahamiyatga ega.

Kun tartibida olib boriladigan jismoniy tarbiya ishlarini rejalashtirishda ulardan keng foydalanish maqsadga muvofiqdir.

CC BY NC ND

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1(1)

Shulardan biri yoshlik chog'idan boshlab bolaning jismoniy rivojlanishiga e'tibor berish lozim. Kattaqo'rg'on shahridagi maktabgacha yoshdagi 5-7 yoshli o'g'il va qiz bolalarning jismoniy rivojlanishi ko'rsatkichlari natijalari 1-jadvalda keltirilgan.

1-jadval.

Maktabgacha yoshdagi bolalarning jismoniy rivojlanishining ko'rsatkichlari taxlil

№	Yoshi	5 yosh	6 yosh	7 yosh
	Testlar	x±σ	x±σ	x±σ
O'g'il bolalar				
1	Bo'yi (sm)	104,3±0,43	110,3±0,48	116,5±0,61
2	Og'irligi (kg)	17,4±0,23	18,0±0,14	20,3±0,23
3	Panja kuchi: o'ng qo'l (kg) chap qo'l (kg)	 5,0±0,18 4,9±0.,16	 7,0±0,22 6,6±0,26	 8,0±0,23 6,9±0,23
4	Ko'krak qafasining kengligi Tinch holatda Nafas olganda Nafas chiqarganda (sm)	 55,0±0,34 56,6±0,29 53,7±0,32	 61,8±0,43 64,0±0,36 59,7±0,31	 60,7±0,44 62,2±0,39 57,5±0,41
Qiz bolalar				
1	Bo'yi (sm)	100,2±0,49	109,7±0,45	113,0±0,47
2	Og'irligi (kg)	15,3±0,18	18,7±0,2	19,6±0,21
3	Panja kuchi: o'ng qo'l (kg) chap (kg)	 3,1±0,15 3,7±0,13	 4,8±0,21 6,1±0,23	 6,9±0,15 7,3±0,19
4	Ko'krak qafasining kengligi Tinch holatda Nafas olganda Nafas chiqarganda (sm)	 53,8±0,2 55,4±0,24 52,6±0,2	 55,0±0,25 57,9±0,25 54,0±0,27	 56,0±0,28 59,0±0,3 54,7±0,26

1-diagramma. 5-7 yoshli bolalarning jismoniy tayyorgarlik ko'rsatkichlarini o'zaro korrelyatsion bog'liqlik tahlili.

1. 30 m ga yugurish (soniya)
2. Moksimon yugurish 4x10 m. (soniya)
3. Turgan joydan uzunlikka sakrash (sm)
4. To'ldirma to'pni otish (sm)
5. Oldinga egilish (sm)
6. Gavdani bukish va yozish (son)
7. Qumli xaltachani irg'itish (m)
8. O'ng va chap

Tadqiqotda olingan ma'lumotlarga ko'ra, katta guruh bolalarining tezkorlik mashqlarini bajarishga bo'lgan imkoniyatlari yildan-yilga (10,0 soniyadan 6,9 soniyagacha) oshib bordi.

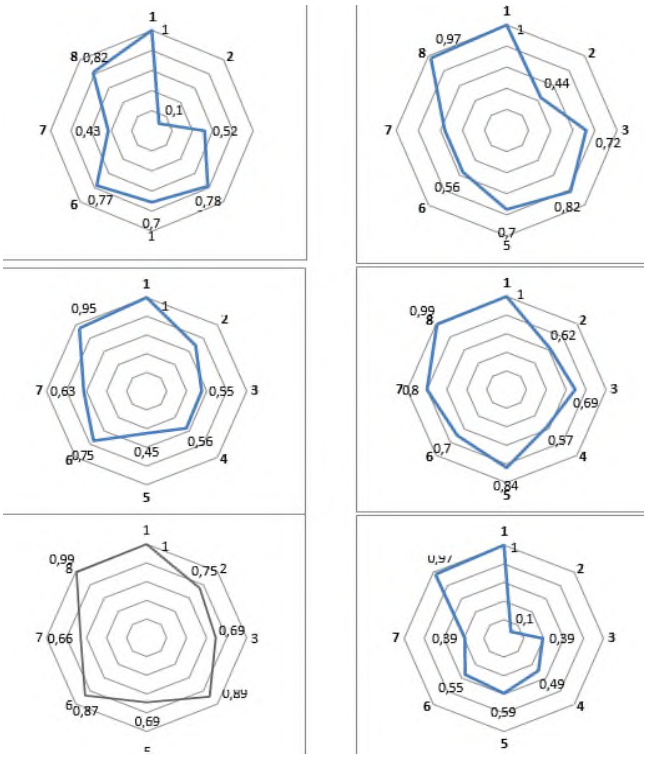
O'g'il bolalarda tezkorlik sifatlari, ya'ni 30m. ga yugurishda ko'rsatilgan natijalar 5-6 yoshlilarda 0,5 soniyaga teng bo'lsa, 6-7 yoshlilar o'rtasidagi farq 0,9 soniyaga o'sgan.

Qiz bolalarda esa 0,7; 1,9 soniyaga teng. Bu ko'rsatkichlar bog'cha yoshdagi bolalar orasida tezkorlik mashqlarini bajarishda o'g'il va qiz bolalarning ko'rsatgan natijalari bir-biridan unchalik katta farq qilmasligini kuzatildi.

CC BY NC ND

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1(1)

Professor A. N. Livitskiy bergan ma'lumotlarga qaraganda, 5-7 yoshli bolalarda 30 metrga yugurishning o'rtacha ko'rsatkichi o'g'il bolalarda 5-6 yoshlilarda muvofiq ravishda 8,7-7,9-7,6 soniyani tashkil etsa, qiz bolalarda 5-6-7 yoshlilarda 9,3-9,0-8,3 soniyaga teng, bizning olgan ma'lumotlarimizda esa, 10,0- 10,5; 9,5-9,8; 8,6-8,9 soniyani tashkil etadi. Yuqorida keltirilgan natijalar statistik jihatdan farq qilmasa-da, tajriba o'tkazishga tayyorlangan 5-7 yoshli bolalarning tezkorlik sifati natijalari nisbatan pastligini ko'rishimiz mumkin (2-jadvalga qarang).

1-jadval. 5-7 yoshli tajriba guruh bolalarning jismoniy tayyorgarligi bo'yicha ko'rsatgan dastlabki va yakuniy natijalari (n=O'-40, Q-40)

	Mashqlar	jinsi	5-7 yosh			
			Dastlabki $\bar{x} \pm \sigma$	Yakuniy $\bar{x} \pm \sigma$	t	P
	30 metr (soniya)	O' Q	10,0±0,55 10,5±0,34	8,2±0,45 8,1±0,32	2,53 5,15	< 0,05 < 0,001
	4x10 m (soniya)	O' Q	17,2±1,05 17,7±0,68	13,9±0,77 14,7±0,33	4,27 3,97	< 0,05 < 0,05
	Turgan joydan uzunlikka sakrash (sm)	O' Q	79,0±5,10 75,0±7,0	97,0±1,95 94,0±5,72	3,33 2,11	< 0,05 < 0,05
	Erda o'tirib oldinga to'ldirilgan to'pni uloqtirish (sm)	O' Q	59,0±5,5 55,0±8,2	98,0±4,8 95,0±8,27	5,30 3,43	< 0,05 < 0,05
	Oyoqlarni 30sm oralig'ida ochib, erda	O' Q	3,9±1,92 4,9±1,29	8,9±1,41 8,8±1,34	2,17 2,16	< 0,05 < 0,05

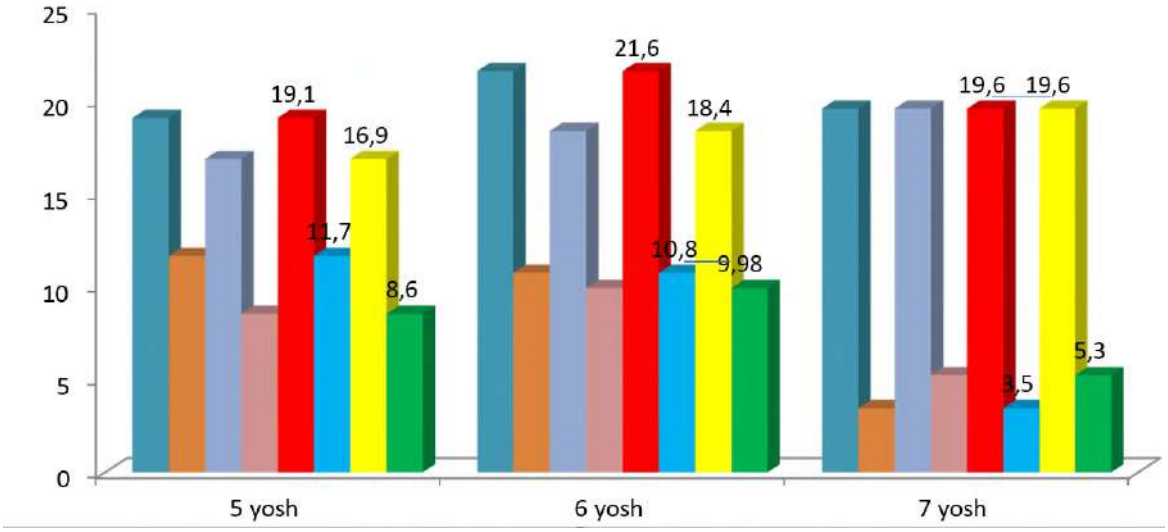
CC BY NC ND

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1(1)

	o'tirib oldinga engashish (sm)					

Tajriba va nazorat guruh bolalarining ko'rsatkichlarini taqqoslash tahlili shuni ko'rsatadiki, o'g'il va qiz bolalarning ko'rsatgan natijalari pedagogik tajribadan so'ng statistik farqli ravishda (2-jadval) (t=2,12,2,31; P<0,05) o'sdi. Bu esa tajriba guruhidagi o'g'il bolalarning natijasi nazorat guruhiga qaraganda 1,1 soniyaga yaxshilanganligini ko'rsatdi va 11,8 %ni tashkil qildi, qiz bolalarda esa 1,2 soniyaga hamda yil davomida 12,9 %ga yaxshilanganligi aniqlandi.

6 yoshli tajriba guruhi o'g'il bolalarining ko'rsatgan natijalari 2,1 soniyaga yaxshilangan bo'lsa, bu 29,1 %ni tashkil etdi. Qiz bolalarning ko'rsatkichlari ham 2,1 soniyaga o'sdi, ya'ni yil boshida olingan natijalarga qaraganda 21,4.

%g a ustunligi ko'rindi (2-jadvalga qarang).

Izoh: 5-7 yoshli o'g'il va qiz bolalarning jismoniy tayyorgarlik natijalari gistogrammasi. 4x10 m. mokisimon yugurish (soniya).

Shuni alohida ta'kidlash lozimki, ilmiy – uslubiy adabiyotlar tahlili davomida ma'lum bo'ldiki, 5-7 yoshli bolalarning jismoniy rivojlanishi va jismoniy tayyorgarligi bo'yicha yetarlicha ma'lumotlar juda kam.

Maktabgacha tarbiya muassasalarida mashg'ulotlarni tashkil etish masalalari ishlab chiqilmagan, pedagogik jarayon yo'nalishlari bo'yicha ilmiy tasdiqlangan ma'lumotlar yetarli emas.

Tajribadan shu narsa aniqlandiki, 5-7 yoshli bolalarning jismoniy rivojlanishi va jismoniy tayyorgarlik darajalari dastur talablariga muvofiq emas. Tezkorlik sifati 18,2-51,8%; 24,3-27,2%; 29,0-26,7% ga, koordinatsion qobiliyatlar 40,3-38,7%; 32,8-29,7%; 17,3-17,9% ga, tezkor-kuch sifati (joyidan turib uzunlikka sakrash) 28,9- 61,7% ga, 6-18,1%, 15,0-13,5% ga kam.

CC BY NC ND

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1(1)

Jismoniy rivojlanish va jismoniy tayyorgarlik ko'rsatkichlari o'rtasida koorelyatstsion bog'liqlik (o'rta va yuqori) darajasi borligi aniqlandi. (r=0,35 dan r=0,95 gacha). Shu bilan birga 5 yoshdagi o'g'il bolalar va 7 yoshdagi qiz bolalarda harakat tezligi hamda chaqqonlik, tezkor-kuch sifatlari ko'rsatkichlari o'rtasida nisbatan past darajada o'zaro bog'liqlik kuzatilganligini belgilab o'tish joiz.

5-7 yoshdagi o'g'il va qiz bolalarning jismoniy rivojlanishi hamda jismoniy tayyorgarligini baholash mezonlari ishlab chiqildi. Har tomonlama jismoniy tayyorgarlik ko'rsatkichlari mezonlari shartli ravishda Maktabgacha ta'lim vazirining 2018 yil 18 iyundagi 1-sonli "Ilk va maktabgacha yoshdagi bolalar rivojlanishiga qo'yiladigan davlat talablari" me'yoriy xujjatda belgilab qo'yilgan.

Tadqiqotda maktabgacha yoshdagi bolalarning jismoniy rivojlanishi va tayyorgarligini baholash bo'yicha ilmiy adabiyotlar tahlil qilindi. Shuningdek, eksperimental usullar yordamida jismoniy mashqlar kompleksining ta'siri o'rganildi.

"Salomatlik pasporti" ishlab chiqilgan. U bolani maktabgacha ta'lim muassasasiga kelgan vaqtdan boshlab to bitirgunga qadar olib boriladi. Shu orqali

maktabgacha ta'lim muassasalari tarbiyalanuvchilarining jismoniy tayyorgarligini yakka tartibda baholash imkoni yaratiladi.

Maktabgacha ta'lim muassasalari tarbiyalanuvchilarining jismoniy tarbiya jarayoniga milliy o'yinlar (10-30%) va musobaqa tarzidagi o'yin uslublarini kiritish bolalarda mashg'ulotlarga bo'lgan qiziqishini uyg'otishga, ularning umumiy jismoniy tayyorgarligini oshirishga hamda dastur materiallarini yanada mustahkam egallashga yordam berdi.

Tezkor-kuch sifati ko'rsatkichlari (turgan joydan uzunlikka sakrash nazorat mashqi) quyidagicha o'zgargan: 5-6 yoshli o'g'il bolalarda 16,7 sm, qiz bolalarda esa 26,6 sm ga o'sgan bo'lsa, 6-7 yoshli o'g'il bolalar o'rtasida 12,1 sm ga qiz bolalarda esa 12,2 sm ga ortgan. Shu bilan birga 7 yoshli qiz va o'g'il bolalar o'rtasida ko'rsatilgan natijalar past bo'lishiga qaramasdan, qiz bolalar natijalari o'g'il bolalar natijalari bilan tenglashgan. Bu esa shu yoshdagi jismoniy tarbiya jarayonlarida vositalarning noto'g'ri tanlanganligi va tezkor - kuch sifatini rivojlantirish mashqlariga kam e'tibor berilmaganligidan dalolat beradi.

Ma'lumki, bolalar jismoniy tarbiyasi, jismoniy rivojlanishi, tayyorgarligini uslubiy va pedagogik nuqtai nazardan to'g'ri tashkillashtirish uchun bolalar fiziologiyasi va psixologiyasini yaxshi bilish shart, shularga suyangan holda har bir mashg'ulot oldidan aniq vazifalar qo'yilishi lozim. Vazifalar soni 2-3 tadan iborat bo'lib, vazifalarga binoan asosiy harakatlar, mashqlar va harakatli o'yinlar tanlanadi. Tanlangan mashqlar, birinchidan, asosiy harakatlar bilan bog'liq bo'lishi lozim, ikkinchidan, mashqlar yoshiga, tayyorgarligiga, jinsiga mos bo'lishi ham talab etiladi. Qolaversa, bu mashqlar bolalarga oddiy, tushunarli, tanish, bajara oladigan bo'lishi shart. Shundagina bolalarda harakat ko'nikmasi hosil bo'lishi va malakaga aylanishiga erishish mumkin.

Tadqiqot natijalari shuni tasdiqlaydi: maktabgacha yoshdagi bolalar uchun maxsus jismoniy mashqlar dasturining qo'llanilishi jismoniy tarbiya jarayonining samaradorligini oshiradi va bolalarning sog'lom rivojlanishiga ijobiy ta'sir ko'rsatadi.

CC BY NC ND

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1(1)

Bolalarning jismoniy tayyorgarligi va rivojlanishi salomatlikning asosiy tarkibi hisoblanadi. Bolalarning jismoniy rivojlanishi va tayyorgarlik sifati zamonaviy usul va shakllarni qo'llagan holda jismoniy tarbiya jarayonini pedagogik jihatdan to'g'ri qo'yilganligiga bog'liqdir.

ADABIYOTLAR RO'YXATI | СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ | REFERENCES

1. Abdikadirova, N. S., Nurillaeva, D. S., Ganijanovna, M., Azamova, S. R. J., Bobomuradov, B. K., & Kutlimuratov, I. K. (2021). Football in Uzbekistan: Law, Leisure and Sociology. PSYCHOLOGY AND EDUCATION, 58(1), 1995-2002.
2. Тангриев, А. Т., & Дачев, О. В. (2019). Национальный спорт в вузе. Наука, техника и образование, (11 (64)), 69-71.
3. Игамбердиев, О. Р. (2021). Футбол тўгаракларида шуғулланувчи 4-5 синф ўқувчиларини жисмоний тайёргарлигини ошириш. Фан-спортга, 54-56.
4. Дачев, О. В., & Ирисбоев, М. Т. (2021). Уровень подготовки специалистов по футболу в узбекистане. Проблемы педагогики, (1 (52)), 85-87.
5. Нурматов, М. Х. (2021). Эффективность и надежность тактической деятелности квалифицированных футболистов. Фан-спортга, 16-17.
6. ШУКУРОВА, Ш. (2019). Мини-футбол бўйича аёллар жамоаларида амалга оширилган стандарт вазиятлар таҳлили. Фан-Спортга, (2), 44-47.
7. Хамдамов, Р. М., & Курязов, Р. (2022). Особенности совершенствования технических элементов у футбольных вратарей. POLISH SCIENCE JOURNAL, 1(46), 152-155.
8. Моргунова, И. И. (2020). Определение спортивной пригодности детей для занятий спортивной гимнастикой. Фан-Спортга, (5), 75-78.
9. Пахрудинова, Н. Ю., & Хасанова, Г. М. (2020). Модификация занятий физической культурой в вузе посредством использования оздоровительно- развивающих видов гимнастики. Вестник науки, 3(4), 25-30.
10. Musaev, B. B., & Umarov, M. N. (2022). Correlation analysis of the integral preparedness of 12-17 years-old gymnasts. Eurasian Journal of Sport Science, 2(1), 20-26.
11. Хайтметов, И. С. (2021). Ёш гимнастикачи қизларнинг хореография машқлари орқали махсус харакат тайёргарлигини ривожлантириш. Fan-Jamiyat, 13-15.
12. Xasanovich, U. X. About prognostic value of indicators of motor abilities in young gymnastes.
13. Улезко, И. В. (2021). Бадиий гимнастикада спортчи қизларнинг предметлар билан ўзаро ҳаракатининг индивидуал биомеханик хусусиятлари (сифатлари, имкониятлари). Academic research in educational sciences, 2(1).
14. Abdikadirova, N. S. (2020). Mechanisms of forming youth leisure organization. modern education systems in the usa, the eu and the post-soviet countries.

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1(1)

15. Sabirdjanovna, A. N. (2020). Mechanisms of forming a system for organization of leisure of youth of modern Uzbekistan. International Journal of Psychosocial Rehabilitation, 24(6), 469-476.
16. МАХАМАДЖОНОВ, Ф. (2019). Оценка структуры соревновательной деятельности юных футболистов 13-17 лет. Фан-Спортга, (1), 6-11.
17. Тўлаганов, А. А. (2021). Ёш футболчиларнинг ўйин давомидаги чап ва оёқда бажариладиган техник-тактик харакатларини тахлил қилиш. Фан-спортга, 57- 58.
18. Khojaniyozov, B. I. (2021). Teaching wrestling as anational sport in higher educational universities. ACADEMICIA: An International Multidisciplinary Research Journal, 11(7), 259-266.
19. ХОЛИҚОВ, Б. (2020). Малакали курашчиларни тайѐрлашда техник усулларни бажариш сифатининг ўрни. Фан-Спортга, (5), 41-43.
20. Шукуров, М. Н. (2021). Курашшиларнинг организмига кластерланган махсус тайерлов техник машкларининг таъсири. Наманган Давлат Илмий Ахборотномаси, 366-369.
21. Tajibayev, S. (2020). Improvement Of Technical And Tactical Movements Of Wrestlers On The Basis Of Differential Approach, Taking Into Account The Morphological Characteristics. Scienceweb academic papers collection.
22. Kholikov, B. K. (2021). Optimization of the ratio of physical and technical- tactical training of qualified kurash wrestlers. Eurasian Journal of Sport Science, 1(2), 185-190.
23. Umarov, D. H. (2018). Technique of development of special endurance. European Journal of Research and Reflection in Educational Sciences Vol, 6(5).
24. Умаров, Д. Х. (2017). Влияние занятий бадминтоном на организм. In Актуальные проблемы физической культуры и спорта (pp. 76-77).
25. Вафоев, Б. Р., Частоедова, А. Ю., & Яхшиева, М. Ш. (2018). Использование мультимедийных средств в спортивной тренировке. Образование и воспитание, (4)
26. Частоедова, А. Ю. (2021). Совершенствование навыков выполнения сложнокоординационных движений у юных гимнасток с использованием мультимедийных технологий.
27. Bobomurodov, A. E. (2021). The specific features of agility in preschool children. Mental Enlightenment Scientific-Methodological Journal, 2021(06), 101- 111.
28. Muradov, F. M. (2021). Development of coordination skills in children aged 6-7 years with disabilities through action games. Eurasian Journal of Sport Science, 1(2), 92-97.
29. Mukhsinov, S. N. (2021). Improvement to the means and methods of developing special physical preparation of young handball players as well as controling the level of preparation. Mental Enlightenment Scientific-Methodological Journal, 2021(06), 143-152.
30. ХОЛМУРОДОВ, Л. (2021). Мактабгача ёшдаги болаларнинг жисмоний сифатларини ривожлантириш. Фан-Спортга, (1), 46-49.

CC BY NC ND

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1(1)

MUALLIF HAQIDA MA'LUMOT [ИНФОРМАЦИЯ ОБ АВТОРЕ] [AUTHORS INFO]

✉**Ashurov Baxrom Ilxomovich**, assistent [**Ашуров Бахром Илхомович** , ассистент], [**Baxrom I. Ashurov**, assistant]; manzil: Samarqand viloyati, Kattaqo'rg'on shahri, Amir Temur ko'chasi, 27-uy, [адрес: улица Амира Темура, 27, город Каттакорган, Самаркандская область], [address: Samarqand Region, Kattaqo'rg'on city, Amir Temur street, house number 27].

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1(1)

Original paper

TANQIDIY FIKRLASHNI KUCHAYTIRUVCHI FALSAFIY MAZMUNDAGI O‘QUV MATERIALLARINI TANLASH, UYG‘UNLASHTIRISH VA TARTIBLASH METODIKASI

© M. I. Axmadjanova[1]✉
[1]Namangan davlat instituti, Namangan, O‘zbekiston

Annotatsiya

KIRISH: maqolada tanqidiy fikrlashni kuchaytiruvchi falsafiy mazmundagi o‘quv materiallarini tanlash, uyg‘unlashtirish va tartibga solish metodikasi tahlil qilinadi. Ushbu jarayonning ta’lim jarayonidagi ahamiyati va uning tanqidiy fikrlashni rivojlantirishdagi roli ko‘rsatib o‘tiladi.

MAQSAD: tadqiqotning asosiy maqsadi – tanqidiy fikrlashni rivojlantirish uchun falsafiy mazmundagi materiallarni tanlash va ularni ta’lim jarayoniga samarali qo‘llashning usullarini aniqlashdir.

MATERIALLAR VA METODLAR: tadqiqotda falsafiy o‘quv materiallarini tanlash mezonlari, turli falsafiy an‘analarni uyg‘unlashtirish strategiyalari va mazmunni tashkil qilish metodologiyasi tahlil qilindi. Ilg‘or tajribalar va pedagogik usullar asosida sifatli va miqdoriy metodlar qo‘llanildi.

MUHOKAMA VA NATIJALAR: tadqiqot natijalari falsafiy mazmundagi materiallarni to‘g‘ri tanlash va uyg‘unlashtirish tanqidiy fikrlashni rivojlantirishga sezilarli ta’sir ko‘rsatishini ko‘rsatdi.

XULOSA: tadqiqot natijalari tanqidiy fikrlash ko‘nikmalarini rivojlantirish uchun falsafiy materiallarni tizimli tanlash va ulardan samarali foydalanish ta’lim jarayonini yanada boyitishini tasdiqladi.

Kalit so‘zlar: tanqidiy fikrlash, falsafiy ta’lim, o‘quv materiallari, pedagogika, faol ta’lim, fanlararo uyg‘unlik, o‘quv dasturi loyihalash.

Iqtibos uchun: Axmadjonova M.I. Tanqidiy fikrlashni kuchaytiruvchi falsafiy mazmundagi o‘quv materiallarini tanlash, uyg‘unlashtirish va tartibga solish metodikasi // Inter education & global study. 2025. №1(1). B.47–53.

МЕТОДИКА ОТБОРА, ГАРМОНИЗАЦИИ И РАНЖИРОВАНИЯ УЧЕБНЫХ МАТЕРИАЛОВ ФИЛОСОФСКОГО СОДЕРЖАНИЯ, УКРЕПЛЯЮЩИХ КРИТИЧЕСКОЕ МЫШЛЕНИЕ

© М.И. Ахмаджанова[1]✉
[1]Наманганский государственный институт, Наманган, Узбекистан

Аннотация

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1(1)

ВВЕДЕНИЕ: в статье анализируется методика отбора, гармонизации и ранжирования учебных материалов философского содержания, укрепляющих критическое мышление. Рассмотрена роль данных процессов в образовательном процессе и их влияние на развитие критического мышления.

ЦЕЛЬ: основная цель исследования – разработать методику эффективного отбора и применения философских учебных материалов для развития критического мышления в образовательном процессе.

МАТЕРИАЛЫ И МЕТОДЫ: в исследовании проанализированы критерии отбора философских материалов, стратегии интеграции различных философских традиций и подходы к организации контента для стимулирования активного обучения. Были использованы лучшие практики и педагогические методы, основанные на качественном и количественном анализе.

ОБСУЖДЕНИЕ И РЕЗУЛЬТАТЫ: результаты показали, что правильный отбор и гармонизация философских материалов оказывает значительное влияние на развитие критического мышления.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ: исследование подтвердило, что системный подход к отбору философских материалов и их эффективное применение обогащает образовательный процесс и способствует развитию критического мышления.

Ключевые слова: критическое мышление, философское образование, учебные материалы, педагогика, активное обучение, междисциплинарная интеграция, разработка учебных программ.

Для цитирования: Ахмаджанова М.И. Методика отбора, гармонизации и ранжирования учебных материалов философского содержания, укрепляющих критическое мышление.// Inter education & global study. 2025. №1(1). В.47–53.

METHODOLOGY FOR SELECTING, HARMONIZING, AND ORGANIZING PHILOSOPHICALLY-BASED LEARNING MATERIALS THAT ENHANCE CRITICAL THINKING

© Muazzam I. Axmadjanova[1]✉
[1] Namangan State Institute, Namangan, Uzbekistan

Annotation

INTRODUCTION: the article analyzes the methodology for selecting, harmonizing, and organizing philosophically-based learning materials that enhance critical thinking. The role of these processes in education and their impact on critical thinking development is examined.

AIM: the main objective of the study is to develop an effective methodology for selecting and applying philosophical materials to foster critical thinking in educational processes.

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1(1)

MATERIALS AND METHODS: the study analyzed criteria for selecting philosophical materials, strategies for integrating different philosophical traditions, and approaches to organizing content to promote active learning. Best practices and pedagogical methods were employed, utilizing qualitative and quantitative analyses.

DISCUSSION AND RESULTS: the results demonstrated that proper selection and harmonization of philosophical materials significantly influence the development of critical thinking skills.

CONCLUSION: the study confirmed that a systematic approach to selecting philosophical materials and their effective application enriches the educational process and fosters the development of critical thinking.

Keywords: critical thinking, philosophical education, educational materials, pedagogy, active learning, interdisciplinary harmony, curriculum design.

For citation: Muazzam I. Axmadjanova (2025) 'Methodology for selecting, harmonizing, and organizing philosophically-based learning materials that enhance critical thinking', // Inter education & global study, (1(1)), pp. 47–53. (In Uzbek).

Tanqidiy fikrlash oliy ta'limning asosidir, ayniqsa falsafa fanida. Yaxshi tuzilgan va puxta tashkil etilgan falsafiy materiallar to‘plami analitik, baholash va ijodiy fikrlash qobiliyatlarini rivojlantirish uchun kuchli katalizator bo‘lib xizmat qilishi mumkin. Biroq, muammo nafaqat falsafiy bilimlarni yetkazadigan, balki tanqidiy fikrlashni rivojlantiradigan tarzda ushbu materiallarni tanlash va tartibga solish metodologiyasini ishlab chiqishdadir. Tanqidiy fikrlash ta'lim falsafasining asosi bo'lib, talabalarga ma'lumotlarni mantiqiy va axloqiy jihatdan tahlil qilish, baholash va sintez qilish imkonini beradi. Ushbu muhim ko'nikmani rivojlantirish uchun falsafiy o'quv materiallarini tanlash, birlashtirish va tashkil etish puxta o'ylangan strategiyalarni talab qiladi. Ushbu maqola tanqidiy fikrlashni kuchaytiruvchi falsafiy tarkibni tanlash va tizimlashtirishning samarali usullarini o'rganadi, taniqli olimlarning fikrlariga asoslanadi.

Falsafiy o'quv materiallarini tanlash

Falsafiy materiallarni tanlash tanqidiy fikrlashni rivojlantirish maqsadiga mos kelishi kerak. Richard Pol va Linda Elder kabi olimlar taxminlarga qarshi chiqadigan va analitik fikrlashni rivojlantiradigan matnlarni tanlash muhimligini ta'kidlaydilar. Quyidagi mezonlar tanlov jarayonini boshqarishi mumkin:

Tanqidiy fikrlash maqsadlariga mosligi va istiqbollarning xilma-xilligi: Materiallar mantiq, axloq, gnoseologiya va argumentatsiya kabi asosiy mavzularga murojaat qilishi kerak. Aristotelning "Nikomaxiya axloqi" yoki Kantning "Sof aql tanqidi" kabi klassik asarlar fikrlash va axloq falsafasi haqida asosiy tushunchalarni beradi. Turli xil falsafiy an'analar bilan tanishish o'quvchilarning g'oyalarni baholash va taqqoslash qobiliyatini oshiradi. Konfutsiy falsafasi, Afrika Ubuntu va G'arb ekzistensializmi kabi turli madaniy va tarixiy kontekstdagi matnlar tanqidiy ishtirokni boyitadi.

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1(1)

Murakkablik va foydalanish imkoniyati hamda zamonaviy masalalarda qo'llanilishi: Materiallar intellektual qat'iylik va foydalanish imkoniyatini muvozanatlashi kerak. Vygotskiyning proksimal rivojlanish zonasi shuni ko'rsatadiki, o'quvchilarning hozirgi tushunchasidan biroz yuqoriroq matnlar kognitiv o'sishni rag'batlantiradi. Hozirgi axloqiy, ijtimoiy yoki texnologik muammolarni hal qiluvchi zamonaviy matnlarni o'z ichiga olish talabalarni falsafiy fikrlashni haqiqiy dunyo muammolariga qo'llashga undaydi.

Yosh, bilim darajasi va qiziqishlari: Materiallar o‘quvchilarning yosh va bilim darajasiga mos kelishi kerak. Boshlang‘ich darajadagi o‘quvchilar uchun oddiyroq tushunchalar va misollardan foydalanish, keyinchalik esa murakkabroq mavzularga o‘tish maqsadga muvofiq. Materiallar o‘quvchilarning qiziqishlarini hisobga olishi va ularning diqqatini jalb qilishi lozim. Masalan, yoshlar uchun zamonaviy falsafiy muammolar, texnologiya va jamiyat munosabatlariga oid mavzular qiziqarli bo‘lishi mumkin.

Falsafiy o'quv materiallarini birlashtirish

Materiallarni samarali birlashtirish turli g'oyalarni o'zaro bog'laydigan va qiyosiy tahlilni rag'batlantiradigan izchil hikoyani yaratishni o'z ichiga oladi. Metyu Lipman kabi olimlar matnlar orasidagi aloqalarni osonlashtirish uchun tematik integratsiyani yoqlaydilar. Asosiy strategiyalarga quyidagilar kiradi:

Tematik guruhlash: Adolat, iroda erkinligi yoki bilim tabiati kabi markaziy mavzular atrofida materiallarni tashkil qilish o'quvchilarga ushbu tushunchalarni turli tomonlardan o'rganishga yordam beradi. Masalan, Aflotun respublikasini Jon Roulsning “Adolat nazariyasi” bilan bog‘lash barcha davrlar bo‘yicha adolatni qiyosiy o‘rganish imkonini beradi.

Dialektik juftlik va fanlararo aloqalar: Qarama-qarshi nuqtai nazarni aks ettiruvchi matnlarni tanlash dialektik fikrlashni rivojlantiradi. Masalan, Dekartning ratsionalizmi bilan Gyum empirizmini yonma-yon qo'yish epistemologik asoslarni tanqidiy tahlil qilishga undaydi. Falsafani adabiyot, fan va ijtimoiy fanlardan materiallarni o‘z ichiga olgan holda boyitish mumkin. Masalan, Albert Kamyuning “Begona” asarini ekzistensializm va axloq haqidagi munozaralar bilan birlashtirish o‘quvchilarning tanqidiy qarashlarini kengaytiradi.

Boshlang'ich va ikkilamchi manbalarning integratsiyasi: asosiy falsafiy matnlarni ikkinchi darajali sharhlar bilan birlashtirish tushunish va tanqidiy ishtirok etishga yordam beradi. Ikkilamchi manbalar o'quvchilarga murakkab g'oyalarni boshqarishga yordam beradigan kontekst va talqinlarni taqdim etadi.

Falsafiy o'quv materiallarini tashkil qilish

Materiallarni tashkil qilish tanqidiy fikrlashni rivojlantirishda muhim rol o'ynaydi. Jon Dyui fikriga ko‘ra, ta’lim tanish tushunchalardan murakkabroq g‘oyalarga o‘tishi kerak, bu esa o‘quvchilarga oldingi bilimlarga asoslanish imkonini beradi. Samarali tashkiliy strategiyalar quyidagilarni o'z ichiga oladi:

Ketma-ket rivojlanish va iskala texnikasi: Materiallar xronologik yoki kontseptual tarzda tashkil etilishi mumkin. Xronologik tashkilot o'quvchilarga g'oyalar evolyutsiyasini kuzatishga yordam beradi, kontseptual tashkilot esa aniq mavzularni diqqat bilan

CC BY NC ND

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1(1)

o'rganishga imkon beradi. Materiallarning murakkabligini bosqichma-bosqich oshirish talabalarda ilg'or matnlar bilan shug'ullanish uchun zarur bo'lgan ko'nikmalarni rivojlantirishni ta'minlaydi. Bu asosiy tushunchadan yuqori darajadagi tanqidiy fikrlashga o'tishni ta'kidlaydigan Bloom taksonomiyasiga mos keladi.

Sokratik usul integratsiyasi va Muammoga asoslangan ta'lim: Sokratik so'rovni osonlashtirish uchun materiallarni tashkil qilish chuqur izlanishga yordam beradi. Masalan, “Haqiqat nima?” kabi asosiy savollarni hal qilish uchun o'qishlarni tashkil qilish yoki "Adolatli jamiyat nimadan iborat?" talabalarni o'z taxminlarini tanqidiy tekshirishga undaydi. Falsafiy muammolar yoki amaliy tadqiqotlar atrofida materiallarni tashkil qilish faol ishtirokni rag'batlantiradi. Masalan, sun'iy intellekt yoki iqlim o'zgarishi bilan bog'liq axloqiy dilemmalarni taqdim etish talabalarni falsafiy tamoyillarni zamonaviy muammolarga qo'llashga taklif qiladi.

Amaliy ilovalar

Falsafiy o‘quv materiallarini tanlash, birlashtirish va tartibga solish usullari zamonaviy ta’lim amaliyotida misol tariqasida keltirilgan. Misol uchun, Paulo Freire dialogik yondashuvi talabalarga o'z haqiqatlarini so'roq qilish va o'zgartirish imkoniyatini berish uchun falsafadan foydalanishga urg'u beradi. Freire pedagogikasi turli matnlarni birlashtiradi va tanqidiy ongni rivojlantirib, hamkorlikda izlanishni rag'batlantiradi. Bundan tashqari, Lipman tomonidan ishlab chiqilgan Bolalar uchun falsafa (P4C) kabi dasturlar yoshga mos falsafiy matnlarni dialogik so'rov bilan birlashtirish samaradorligini namoyish etadi. Ushbu dasturlar erta yoshdan boshlab tanqidiy fikrlashni rivojlantirish uchun hikoyalar va mavzuli munozaralardan foydalanadi.

Qiyinchiliklar va yechimlar

Falsafiy materiallarni tayyorlash qiyinchiliklardan holi emas. Umumiy muammolardan biri murakkab falsafiy matnlarning tushunarsizligidir. Buni hal qilish uchun o'qituvchilar:

Talabalarning e'tiborini asosiy dalillarga qaratish uchun o'qishga qaratilgan savollardan foydalaning.

Qiyin tushunchalarni aniqlashtirish uchun video ma'ruzalar yoki izohli nashrlar kabi qo'shimcha materiallarni taqdim eting.

Jamoaviy tushunish va tanqidiy ishtirokni rivojlantirish uchun tengdoshlarning muhokamalarini rag'batlantiring.

Yana bir qiyinchilik falsafiy mazmunning turli xil talabalar kelib chiqishiga mos kelishini ta'minlashdir. Global falsafiy an'analardan matnlarni birlashtirish va talabalarni madaniy kontekstlari bilan aloqa o'rnatishga undash inklyuzivlik va dolzarblikni oshirishi mumkin.

Falsafiy o'quv materiallarini tanlash, birlashtirish va tartibga solish tanqidiy fikrlashni rivojlantirishga sezilarli ta'sir ko'rsatadigan nozik jarayondir. Pol, Lipman va Dyui kabi olimlarning fikrlariga tayanib, o‘qituvchilar o‘quvchilarni chuqur fikrlashga, turli nuqtai nazarlarga ega bo‘lishga va falsafiy tamoyillarni zamonaviy masalalarda

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1(1)

qo‘llashga undaydigan o‘quv dasturlarini yaratishi mumkin. To‘g‘ri tanlangan falsafiy matnlar, mavzuli aloqalar va samarali tashkiliy strategiyalarning integratsiyasi falsafaning tanqidiy fikrlashni rivojlantirish uchun muhim vosita bo‘lib qolishini ta’minlaydi. Oliy ta'lim global va texnologik o'zgarishlarga moslashishda davom etar ekan, falsafiy materiallarni puxta o'ylash talabalarni tobora murakkab bo'lib borayotgan dunyoni boshqarishga tayyorlashda muhim rol o'ynaydi. Falsafiy o'quv materiallarini tanlash, uyg'unlashtirish va tartibga solishning tizimli metodologiyasi tanqidiy fikrlash qobiliyatlarini rivojlantirishni sezilarli darajada oshirishi mumkin. Turli nuqtai nazarlar, tematik uyg'unlik va faol o'rganish strategiyalariga ustunlik berish orqali o'qituvchilar dinamik va ta'sirli o'rganish tajribasini yaratishi mumkin. Murakkab va o'zaro bog'langan dunyoda tanqidiy fikrlash tobora muhim ahamiyat kasb etar ekan, falsafaning ta'limdagi roli ajralmas bo'lib qolmoqda.

ADABIYOTLAR RO‘YXATI | СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ | REFERENCES

1. Tuhtaboyevich T. A. TALABALARDA TANQIDIY FIKRLSHNI RIVOJLANTIRISH VA DARSLARDA SAMARADORLIKKA ERISHISH UCHUN KAHOOT DASTURIDAN FOYDALANISH //worldly knowledge conferens. – 2024. – T. 7. – №. 1.
2. Paul R., Elder L. Critical thinking: The nature of critical and creative thought //Journal of developmental education. – 2006. – T. 30. – №. 2. – C. 34.
3. Koz'yakov, R. "Ideas of LS Vygotskiy and psychological problems of employment for disabled people." Научные исследования и образование 3 (2018): 77-84.
4. Rawls, John. "A theory of justice." Applied ethics. Routledge, 2017. 21-29.
5. Nigina, To‘rayeva. "ALBERT KAMYUNING “BEGONA” ASARIDAGI BOSH QAHRAMON MERSO VA BOSHQA ASARLAR BILAN O‘XSHASH JIHATLARI." Ta'limning zamonaviy transformatsiyasi 14.2 (2024): 182-184.
6. Dewey, John. The essential Dewey, volume 1: pragmatism, education, democracy. Vol. 1. Indiana University Press, 1998.
7. Benson, Hugh H. "Socratic method." The Cambridge companion to socrates (2011): 179-200.
8. Dahlgren, Madeleine Abrandt, Reinhold Castensson, and Lars Owe Dahlgren. "PBL from the teachers' perspective." Higher Education 36.4 (1998): 437-447.
9. McLaren P. Paulo Freire's pedagogy of possibility //Freireian Pedagogy, Praxis, and Possibilities. – Routledge, 2004. – C. 1-22.
10. Naraghi M. S. et al. Philosophy for children (P4C) program and social growth //Journal of Basic and Applied Scientific Research. – 2013. – T. 3. – №. 5. – C. 398-406.
11. Islamjanovna A. M. PROBLEMS OF FORMING AND DEVELOPING CREATIVE THINKING IN STUDENTS DURING GLOBALIZATION //International Journal of Pedagogics. – 2024. – T. 4. – №. 12. – C. 82-85.

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1(1)

12. Islamjanovna A. M. PROBLEMS OF FORMING AND DEVELOPING CREATIVE THINKING IN STUDENTS DURING GLOBALIZATION //International Journal of Pedagogics. – 2024. – Т. 4. – №. 12. – С. 82-85.

MUALLIF HAQIDA MA'LUMOT [ИНФОРМАЦИЯ ОБ АВТОРЕ] [AUTHORS INFO]

✉ **Axmadjanova Muazzam Islomjanovna**, stajyor-o'qituvchi [**Ахмаджанова Муаззам Исломжановна**, стажер-преподаватель], [**Muazzam I. Axmadjanova,** trainee teacher]; manzil: 160107, Boburshox ko'chasi, 161-uy, [адрес: 160107, улица Бабуршох, дом 161], [address: 161 Baburshokh Street, 160107]

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1(1)

Original paper

TALABALARDA BURCH VA MAS'ULIYAT HISSINI SHAKLLANTIRISH MASALASI

© B. Ibragimov[1]✉
[1]Islom Karimov nomidagi Toshkent davlat texnika universiteti, Toshkent,O'zbekiston

Annotatsiya

KIRISH: maqolada talabalarda davlat va jamiyat oldidagi burch va mas'uliyat hissini shakllantirishning ahamiyati, ta'lim va tarbiya uyg'unligi orqali ijtimoiy mas'uliyatni rivojlantirish masalalari tahlil qilinadi.

MAQSAD: tadqiqotning asosiy maqsadi — talabalarning ijtimoiy mas'uliyatini rivojlantirishda milliy va madaniy qadriyatlar asosida ta'lim-tarbiya jarayonini takomillashtirish hamda bu jarayonda ijtimoiy faollikni rag'batlantirishdir.

MATERIALLAR VA METODLAR: tadqiqotda talabalarning burch va mas'uliyat hissini shakllantirishga qaratilgan ilmiy adabiyotlar, pedagogik yondashuvlar va tajribalar tahlil qilindi.

MUHOKAMA VA NATIJALAR: natijalar talabalarning ijtimoiy faolligi va mas'uliyat hissini rivojlantirishda milliy qadriyatlarning ahamiyatini ko'rsatdi.

XULOSA: tadqiqot natijalari talabalarda burch va mas'uliyat hissini rivojlantirishning ta'lim-tarbiya uyg'unligi orqali amalga oshirilishi jamiyat uchun foydali shaxslar shakllanishiga xizmat qilishini tasdiqladi.

Kalit so'zlar: ijtimoiy mas'uliyat, burch, tarbiya, ta'lim, milliy qadriyatlar, ijtimoiy faollik, madaniy uyg'unlik.

Iqtibos uchun: Ibragimov B. Talabalarda burch va mas'uliyat hissini shakllantirish masalasi. // Inter education & global study. 2025. №1(1) B.54–60.

ВОПРОС ФОРМИРОВАНИЯ У СТУДЕНТОВ ЧУВСТВА ДОЛГА И ОТВЕТСТВЕННОСТИ

© Б. Ибрагимов[1]✉
[1]Ташкентский государственный технический университет имени Ислама Каримова, Ташкент, Узбекистан

Аннотация

ВВЕДЕНИЕ: в статье анализируется важность формирования у студентов чувства долга и ответственности перед государством и обществом, а также развитие социальной ответственности через гармонию образования и воспитания.

ЦЕЛЬ: основная цель исследования — совершенствование образовательного процесса на основе национальных и культурных ценностей для развития

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1(1)

социальной ответственности студентов и стимулирования их социальной активности.

МАТЕРИАЛЫ И МЕТОДЫ: в исследовании был проведён анализ научной литературы, педагогических подходов и практического опыта, направленных на формирование у студентов чувства долга и ответственности.

ОБСУЖДЕНИЕ И РЕЗУЛЬТАТЫ: результаты показали важность национальных ценностей в развитии социальной активности и ответственности студентов.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ: результаты исследования подтвердили, что развитие у студентов чувства долга и ответственности через гармонию образования и воспитания способствует формированию полезных для общества личностей.

Ключевые слова: социальная ответственность, долг, воспитание, образование, национальные ценности, социальная активность, культурная гармония.

Для цитирования: Ибрагимов Б. Вопрос формирования у студентов чувства долга и ответственности. // Inter education & global study. 2025. №1(1). С. 54–60.

THE ISSUE OF FORMING STUDENTS' SENSE OF DUTY AND RESPONSIBILITY

© Ibragimov B.[1]✉
[1]Tashkent State Technical University named after Islam Karimov, Tashkent, Uzbekistan

Annotation

INTRODUCTION: the article discusses the importance of forming students' sense of duty and responsibility towards the state and society and developing social responsibility through the harmony of education and upbringing.

AIM: the main objective of the study is to enhance the educational process based on national and cultural values to develop students' social responsibility and encourage their social activity.

MATERIALS AND METHODS: the study involved analyzing scientific literature, pedagogical approaches, and practical experiences aimed at fostering students' sense of duty and responsibility.

DISCUSSION AND RESULTS: the results highlighted the significance of national values in developing students' social activity and responsibility.

CONCLUSION: the study findings confirmed that developing students' sense of duty and responsibility through the harmony of education and upbringing contributes to forming socially beneficial individuals.

Keywords: social responsibility, duty, upbringing, education, national values, social activity, cultural harmony.

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1(1)

For citation: Ibragimov B. (2025). The issue of forming students' sense of duty and responsibility. // Inter education & global study, (1(1)), pp. 54–60.

Pedagogika fanlari doktori, professor Muhammadjon Quronov mas'uliyatlilikning vijdon bilan bog'liqligi haqda qimmatli fikrlarni keltiradi. "Milliy vijdoniylik – o'quvchining hatti-harakatlarining o'zi tomonidan ichki nazorat qilinishi; muayyan vaziyatda o'z burch va huquqlarini o'zi belgilab, o'zi bajarishga shaxsiy mas'uliyat tuyg'usi; milliy g'urur, millatlararo muloqat madaniyati, O'zbekiston vatanparvarligi, milliy odob, milliy istiqloliy mafkuraviy onglilikni talab qiluvchi vaziyatlarda bilim, so'z va ish birligini ta'minlovchi ichki ma'naviy nazoratchidir" , – deydi olim "Milliy tarbiya" kitobida.

Shu bilan birgalikda M.Quronov vijdoniylik fazilatini darajalarga bo'lib ko'rsatadi:

Vijdoniylik

Yuqori daraja:

Doimo va hamma joyda rost gapiradi; yaxshi xulqqa ijobiy, yomon xulqqa salbiy munosabatini doimo, hamma joyda, amalda bildiradi; ko'nglidagi gapni, fikrni ochiq mukammal ifodalay oladi; aytgan so'zi bilan uning amali doimo va hamma joyda mos keladi.

O'rta daraja:

Rost gapirishi kerak bo'lgan vaziyatlarda indamaydi, yoki yolg'on aralashtirib(riyo) so'zlaydi; yaxshi va yomon xulqlarni farqlamaydi va ularning namoyon qilinishiga befarqligini namoyon qiladi; aytgan so'zi va amali orasida tafovutlar ko'p uchraydi.

Salbiy daraja:

O'z foydasini ko'zlab, ongli ravishda, bilib turib yolg'on gapiradi; yomon xulq namunalarini qo'llab-quvvatlaydi va o'zida namoyon qiladi; so'zi va ishi bir-biriga zid .

Ba'zi adabiyotlarda vijdon tushunchasining «sub'ektiv» hodisa sifatida talqin etilishi hamda adolat, burch, nomus singari tushunchalarning unga nisbatan ustunligini asoslashga urinishlarni uchratish mumkin. Vaholanki, vijdonsiz odamning adolatparvar, sadoqatli, or-nomusli inson bo'lishi amri mahol. Vijdon eng avvalo, o'zgalarga nisbatan burch va mas'uliyatni teran his etishni taqozo etadi.

S.L. Komarovaning ta'rifiga ko'ra, ijtimoiy faollik – bu insonning munosib turmush kechirishi va jamiyat rivojlanishida ishtirok etishi uchun jamiyat tomonidan taqdim etilgan imkoniyatlarni faol o'zlashtirishi bilan ifodalanadigan tizimli xususiyatdir. Shu bilan birga, insonning vaziyatga faol ta'sir ko'rsatish qobiliyatini his qilishi uchun u doimiy ravishda tashqi dunyo bilan o'zaro aloqada bo'lishi, o'zining hayotiy pozitsiyasini va ma'nolarini shakllantirishi kerak (D.A. Leontevning fikriga ko'ra). Chunki aynan o'zaro aloqada inson o'zini real dunyoning bir qismi sifatida his qila boshlaydi, o'z kuchini baholaydi (A.A. Baranov) va o'zining ijtimoiy salohiyatini faollashtiradi . Olimlar fikrlarining asosiy jihatlariga e'tibor qaratadigan bo'lsak:

1. O'zaro ta'sir. A.A. Baranov ta'kidlaganidek, inson jamiyat bilan doimiy muloqotda bo'lish orqali o'z kuchini anglab, ijtimoiy jarayonlarda ishtirok etish imkoniyatini oshiradi.

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1(1)

2. Hayotiy pozitsiya va ma’nolar. D.A. Leontevning ta’kidlashicha, insonning hayotiy pozitsiyasi va qadriyatlarini shakllantirish ijtimoiy rivojlanishning muhim qismidir. Bu jarayon orqali inson o‘z o‘rnini, maqsadlarini va vazifalarini yaxshiroq tushunadi.

3. Ijtimoiy salohiyatni faollashtirish. Inson o‘z imkoniyatlarini to‘liq amalga oshirish va jamiyatga hissa qo‘shish uchun faol pozitsiyada bo‘lishi kerak.

Bu fikrlar ijtimoiy hayotda faol ishtirok etishning shaxsiy rivojlanish va jamiyat bilan uyg‘unlikda yashash uchun qanchalik muhimligini ko‘rsatadi.

Ijtimoiy faollikni rivojlantirishning asosiy vazifasi talabalar ongida davlat va jamiyat uchun foydali bo‘lish istagini shakllantirish va ularni ijtimoiy-madaniy muhitda mustaqil ijodiy faoliyatga jalb qilishdir. Bu maqsadga erishishning asosiy vositasi – ta’lim-tarbiya jarayonida yosh avlodning ijtimoiy-madaniy pozitsiyasi va dunyoqarashini shakllantirishdir. Bunda o‘z atrof-muhit bilan keng aloqalar o‘rnatish muhim ahamiyat kasb etadi.

Globallashuv davrida davlat va jamiyat sharoitida shaxsni shakllantirish quyidagilarni talab qiladi:

O‘z kuchini qo‘llash maydonini izlash. Talabalar o‘z qobiliyatlarini qo‘llash imkoniyatlarini mustaqil izlab topishi lozim. Bu ularga o‘z-o‘zini anglash va rivojlantirishga imkon beradi.

Tezkor ijtimoiy o‘zgarishlarga moslashuvchanlik. Jamiyatning tez o‘zgarib borayotgan tuzilmalarida faoliyat yuritish uchun moslashuvchanlikni rivojlantirish talab qilinadi.

Ijodiy mustaqillikni rivojlantirish. Talabalarni ijodiy va mustaqil fikrlashga undash orqali ularning ijtimoiy faolligi oshadi, bu esa jamiyat rivojida muhim omil bo‘ladi.

Ushbu vazifalar yoshlarga o‘z o‘rnini topish va jamiyatga foydali bo‘lish hissini shakllantirishda yordam beradi, bu esa shaxsiy va ijtimoiy taraqqiyotning asosi hisoblanadi. Jamiyat rivojlanishi nuqtai nazaridan, shaxsning ijtimoiy faolligini rivojlantirishning asosi insonning uzluksiz o‘zgarishi, o‘sishi, o‘zini namoyon etishi, o‘zini anglashi va o‘zini takomillashtirishida ifodalanadi. Pedagogik nuqtai nazardan, talabada ijtimoiy faollikni rivojlantirish quyidagilarga asoslanadi:

1. Ma’lumot va bilimlarni o‘rgatishdan ko‘ra ko‘proq shaxsni rivojlantirishga e’tibor qaratish. Bu jarayonda asosiy maqsad shaxsning ichki qobiliyatlarini ochib berishdir.

2. Jamiyat uchun foydali faoliyat tajribasini boyitish. Talaba o‘zining faol ishtiroki orqali amaliy tajriba to‘plashi va o‘ziga foydali ko‘nikmalarni shakllantirishi muhimdir.

3. Madaniy qadriyatlar va ma’nolarni anglash. Talaba o‘z faoliyatini keng madaniy kontekstda ko‘rib chiqish orqali hayotiy ma’nolarni va qadriyatlarni topadi.

Bu vazifalar talabalarning nafaqat bilim olishini, balki o‘zining shaxsiy va ijtimoiy rivojlanishida muhim qadamlarga erishishini ta’minlaydi. Shu tariqa ular jamiyat hayotiga to‘laqonli hissa qo‘shishga tayyor bo‘ladilar.

“Faoliyat” tushunchasiga batafsilroq qaraydigan bo‘lsak, faoliyat - falsafa, psixologiya, tarih, madaniyatshunoslik, pedagogika kabi turli xil fanlar tomonidan ishlatiladi, qarab chiqiladi. O‘zbekiston Milliy Ensiklopediyasi”da qayt etilishicha, faoliyat

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1(1)

— kishilarning tashqi olamga faol munosabati shakli, insonning o‘zini o‘zi maqsadga muvofiq tarzda o‘zgartirish usuli, inson borligining muhim xususiyatlaridan biri. Faqat faoliyat zamiridagina inson mohiyati namoyon bo‘lishi, jamiyatning, har qanday ijtimoiy tuzilmaning mavjudligi ta’minlanishi mumkin. Inson va jamiyat ehtiyojlaridan kelib chiqqan holda, faoliyat shakllari, asosan, quyidagicha turkumlashtiriladi: moddiy faoliyat (insonning o‘z xavfsizligi ta’minlanishi, oziq-ovqat, kiyim-kechakka boigan dastlabki ehtiyojlarining qondirilishi va mehnat qurollari orqali tashqi tabiatning o‘zgartirilishi); ijtimoiy-siyosiy faoliyat (ijtimoiy munosabatlarga, ijtimoiy hayotga ta’sir ko‘rsatish); ma’naviy faoliyat (ilm-fan, san’at, din, badiiy ijod va b. sohalardagi faoliyat) .

E.C. Дегтярев faoliyat jarayonini quydagicha izohlagan: shaxsning ichki boyligi, ya’ni hotira va faoliyat, intellektual fikr va axloqiy rivojlanish, qobiliyat; bilim va ko‘nikmalar; interfaollik, o‘zaro ta’sir va ijodiy muloqot natijadorligi; empirik va nazariy shart-sharoitlar; inson faoliyatining ob’yektiv natijalari.

Faoliyatning asosiy funksiyalariga asoslanib, A.M.Матюшкин shartli ravishda uning ikki turini ajratib ko‘rsatadi: adaptiv, shaxsning o‘zgaruvchan muhit sharoitlariga moslashishini ta’minlash; mahsuldor, kerakli moslashish darajasidan tashqariga chiqadi. Shuningdek, o‘quv-bilish faoliyatini yangi (ob’yektiv yoki sub’yektiv) bilish, tushunish va o‘zlashtirishga qaratilganligini ta’kidlaydi.

Talabalarda ijtimoiy mas’uliyatni rivojlantirish jarayoniga sezilarli ta’sir ko‘rsatadigan asosiy omillar quyidagilardir:

1. Ta’lim faoliyatiga mas’uliyatli munosabatni shakllantirish. Talabalarni o‘z o‘quv faoliyatiga jiddiy va mas’uliyatli munosabatda bo‘lishga yo‘naltirish. Bu ularning nafaqat bilim olish, balki jamiyat oldidagi javobgarligini his qilishlariga yordam beradi.

2. Gumanistik pedagogikaning tamoyillariga murojaat qilish. Gumanistik pedagogikaning qoidalarini, jamoaviy ijodiy faoliyat nazariyasini va amaliyotini ta’lim jarayonida qo‘llash. Bu talabalarni insonparvarlik, o‘zaro hurmat va jamoaviy ishlarga tayyorlaydi.

3. Tarbiya va o‘qitishning bir butunligi. Ta’limning tarbiyaviy vazifalarini to‘liq anglash. Bu, ayniqsa, bolalarning dunyoqarashini shakllantirish bosqichida muhim bo‘lsa-da, oliy ta’lim jarayonida ham o‘z ahamiyatini yo‘qotmaydi.

4. Ijtimoiy faollikni pedagogik qo‘llab-quvvatlash. Talabalarning ijtimoiy faoliyatlarini rag‘batlantirish va qo‘llab-quvvatlash. Bu ularni jamiyatga foydali ishlarni amalga oshirishga undaydi .

Mazkur omillar ta’lim va tarbiyaning uyg‘un holda amalga oshirilishi natijasida talabalarning nafaqat shaxsiy rivojlanishini, balki jamiyat oldidagi mas’uliyatni his etish qobiliyatlarini ham rivojlantirishga xizmat qiladi. Talabalarda ijtimoiy mas'uliyatni muvaffaqiyatli rivojlantirish uchun muayyan shart-sharoitlarni ta'minlash zarur. Ushbu jarayonda quyidagi asosiy omillar muhim ahamiyatga ega:

5. Axloqiy baholash ehtiyojini shakllantirish. Talabalarda o‘z harakatlarini axloqiy mezonlar asosida tahlil qilish va baholash zaruriyatini shakllantirish. Bu ularga o‘z javobgarlik darajasini anglashga yordam beradi.

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1(1)

6. Hamkorlik tajribasini orttirish. Shaxslararo munosabatlarda hamkorlik qilish va birgalikda ishlash bo‘yicha tajriba to‘plash. Bu talabalarni jamoada ishlash ko‘nikmalarini rivojlantirishga undaydi.

7. O‘z harakatlarining natijalarini anglash va baholash. Talabalar o‘z harakatlari va qarorlarining akademik hamjamiyatga ta'sirini anglay olishlari va baholashlari lozim. Bu ularda o‘z harakatlarining ijtimoiy ahamiyatini his qilish ko‘nikmasini rivojlantiradi.

Mazkur shart-sharoitlar talabalarni ijtimoiy mas’uliyatli shaxs sifatida shakllantirishda ta’lim-tarbiya jarayonining muvaffaqiyatli amalga oshirilishini ta’minlaydi.

Vaqt o‘tishi bilan yuz berayotgan o‘zgarishlarga qaramay, insoniyatning asosiy qadriyatlari o‘z ahamiyatini yo‘qotmaydi. Poydevor sifatida insoniy qadriyatlar — vatanparvarlik, axloqiy fazilatlar (rostgo‘ylik, halollik, kattalarga hurmat, yaxshilik...), milliy an’analar, tarixiy xotira, madaniy meros — hech qanday texnologik taraqqiyot, modalar yoki internet makonidan ta’sirlanmaydi. Ular har doim o‘z ahamiyatini saqlab qoladi va insoniyat uchun muhim bo‘lib qoladi. Shuningdek, madaniy muloqotning ahamiyati ulug‘ulanadi, chunki bu haqiqiy aloqalar insonlarning haqiqiy emotsiyalarini va munosabatlarini ifodalaydi, virtual aloqalardan farqli o‘laroq. Prezidentimiz Sh.M.Mirziyoyevning ―Yoshlarni vatanparvarlik, fuqarolik tuyg‘usi, bag‘rikenglik, qonunlar, milliy va umuminsoniy qadriyatlarga hurmat ruhida, zararli ta‘sirlar va oqimlarga qarshi tura oladigan, hayotga bo‘lgan qat‘iy ishonch va qarashlarga ega shaxs sifatida tarbiyalash” ko‘rsatmasi bu boradagi ishlarni mazmunan yangi bosqichga ko‘tarishga zamin hozirlaydi. Shunday qilib, madaniy va milliy omillar davlat va jamiyat hayotida insonlarning mustahkam asosini tashkil etadi va jamiyatdagi o‘zgarishlarga qarshi turadi.

Xulosa qilib aytganda nazariy izlanishlarimiz natijasi sifatida, insonning ijtimoiy faoliyatini rag‘batlantiruvchi va unga yo‘naltiruvchi asosiy mexanizm sifatida yuqorida ta’kidlab o‘tilgan milliy va madaniy qadriyatlarga asoslangan ta’lim va tarbiya uyg‘unligi nafaqat jamiyat, balki shaxsning o‘zini rivojlantirishda ham muhim rol o‘ynashini ko‘rsatadi. Bu insonning erkinligini va ijodkorlik qobiliyatini ifodalaydi, bu esa uning faoliyatini boshqaradi va rag‘batlantiradi.

ADABIYOTLAR RO‘YXATI | СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ | REFERENCES

1. Қуронов М. Миллий тарбия. – Т.: Маънавият, 2007. – Б. 102
2. С.А. Исаева. Воспитание гармонично развитой и социально ответственной личности в рамках Целевой модели развития региональной системы дополнительного образования детей [Текст]: Учебно-методическое пособие / Авт.-сост. - Киров, 2020. – Б. 100
3. O‘zbekiston milliy ensiklopediyasi. “O‘zbekiston milliy Ensiklopediyasi” Davlat ilmiy nashriyoti. Toshkent. https://n.ziyouz.com/books/uzbekiston_milliy_ensiklopediyasi/O'zbekiston%20Milliy%20Ensiklopediyasi%20%20F%20harfi.pdf

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1(1)

4. Дегтярев Е.С. Психологические факторы развития контекстнопонятийной памяти субъекта в процессе обучение деятельности: Автореф. дис. ... канд. психол. наук. - Красноярск, 2004. – Б. 50
5. Матюшкин, А.М. Мышление, обучение, творчество : монография/ А.М. Матюшкин. - Москва : МПСИ ; Воронеж : МОДЭК, 2003. - 720 с. - (Психологи Отечества : избранные психологические труды : в 70-ти томах). - ISBN 5-89502-327-4 (5-89395-407-6).
6. Александрова Е. А. Формирование картины мира ребенка и его педагогическое сопровождение // Изв. Сарат. ун-та. Нов. сер. Акмеология образования. Психология развития. 2012. Т. 1, вып. 2. С. 170
7. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2022 йил 28 январдаги ПФ-60-сонли —2022-2026-йилларга мўлжалланган Янги Ўзбекистоннинг тараққиѐт стратегияси тўғрисидаll ги Фармони. // lex.uz.

MUALLIF HAQIDA MA’LUMOT [ИНФОРМАЦИЯ ОБ АВТОРЕ] [AUTHORS INFO]

✉**B.Ibragimov**, erkin tadqiqotchi [**Б.Ибрагимов** ,независимый исследователь,], [**B.Ibragimov** independent researcher,]; manzil: Toshkent shahri, Universitet ko`chasi 2-uy, [адрес: г. Ташкент, ул. Университетская, дом 2], [address: Tashkent city, University str., 2].

Ilmiy-nazariyvametodikjurnal
Научно-теоретический и методический журнал
Scientific theoretical and methodical journal
INTER EDUCATION & GLOBAL STUDY

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1(1)

Original paper

TALABALARNI O‘QITISHDA GAUSSVIEW YORDAMIDA MOLEKULALARNI VIZUALIZATSIYA QILISH

© Sh.T. Boymirov [1]✉, A.Ch. Dursoatov [2]✉
[1,2] Denov tadbirkorlik va pedagogika instituti, Surxondaryo, O‘zbekiston

Annotatsiya

KIRISH: maqolada zamonaviy ta’lim jarayonida GaussView dasturidan foydalanish orqali molekulalarning elektron tuzilishini vizualizatsiya qilishning ahamiyati ko‘rib chiqilgan. Molekulyar orbitallar, elektron bulutlar, ular o‘rtasidagi o‘zaro bog‘lanishlar va kimyoviy reaktivlikka ta’siri tahlil qilingan.

MAQSAD: ushbu tadqiqotning asosiy maqsadi — GaussView dasturidan foydalanib, talabalarning molekulyar tizimlarni tushunish ko‘nikmalarini rivojlantirish, ilmiy bilimlarni amaliyotda qo‘llash imkoniyatlarini oshirishdan iborat.

MATERIALLAR VA METODLAR: tadqiqotda molekulyar tizimlarning elektron tuzilishini o‘rganishda GaussView dasturidan foydalanish metodikasi tahlil qilindi.

MUHOKAMA VA NATIJALAR: molekulyar orbitalar va elektron bulutlarni grafik vizualizatsiya qilish talabalarning molekulyar tizimlarni chuqurroq anglashlariga yordam berishi ko‘rsatildi.

XULOSA: tadqiqot natijalari GaussView dasturidan foydalanish talabalarning ilmiy dunyoqarashini kengaytirishda va molekulyar tizimlar haqida chuqur bilim berishda samarali ekanligini tasdiqladi.

Kalit so‘zlar: molekulyar orbitallar, elektron bulutlar, kimyoviy reaktivlik, vizualizatsiya, GaussView, ilmiy ko‘nikmalar, ta’lim texnologiyalari.

Iqtibos uchun: Boymirov Sh.T., Dursoatov A.Ch. Talabalarni o‘qitishda GaussView yordamida molekulalarni vizualizatsiya qilish.// Inter education & global study. 2025. №1(1). B.61–69.

ВИЗУАЛИЗАЦИЯ МОЛЕКУЛ С ПОМОЩЬЮ GAUSSVIEW В ОБУЧЕНИИ СТУДЕНТОВ

© Ш.Т. Боймиров[1]✉, А.Ч. Дурсоатов[2]✉
[1,2]Институт предпринимательства и педагогики Денова, Сурхандарья, Узбекистан

Аннотация

ВВЕДЕНИЕ: в статье рассматривается использование программы GaussView для визуализации электронных структур молекул в учебном процессе. Анализируются молекулярные орбитали, распределение электронов и их влияние на химическую реактивность.

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1(1)

ЦЕЛЬ: основная цель исследования — улучшение навыков студентов в понимании молекулярных систем с использованием программы GaussView и интеграция научных знаний в образовательный процесс.

МАТЕРИАЛЫ И МЕТОДЫ: в исследовании анализировались методики применения программы GaussView для изучения электронных структур молекул.

ОБСУЖДЕНИЕ И РЕЗУЛЬТАТЫ: визуализация молекулярных орбиталей и электронных облаков способствует более глубокому пониманию молекулярных систем студентами.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ: результаты исследования подтвердили эффективность использования программы GaussView для формирования у студентов научного мышления и изучения молекулярных структур.

Ключевые слова: молекулярные орбитали, электронные облака, химическая реактивность, визуализация, GaussView, научные навыки, образовательные технологии.

Для цитирования: Боймиров Ш.Т., Дурсоатов А.Ч. Визуализация молекул с помощью gaussview в обучении студентов.// Inter education & global study. 2025. №1(1). B.61–69.

VISUALIZATION OF MOLECULES USING GAUSSVIEW IN STUDENT EDUCATION

© Sherzod T. Boymirov[1]✉, Abdulla Ch. Dursoatov[2]✉
[1,2] Denov Institute of Entrepreneurship and Pedagogy, Surkhandarya, Uzbekistan

Annotation

INTRODUCTION: the article examines the use of GaussView software for visualizing molecular electronic structures in the educational process. Molecular orbitals, electron distributions, and their impact on chemical reactivity are analyzed.

AIM: the primary goal of the study is to enhance students' skills in understanding molecular systems using GaussView and integrating scientific knowledge into the educational process.

MATERIALS AND METHODS: the study analyzed methodologies for applying GaussView software to study molecular electronic structures.

DISCUSSION AND RESULTS: visualizing molecular orbitals and electron clouds facilitates a deeper understanding of molecular systems for students.

CONCLUSION: the findings confirm the effectiveness of GaussView software in fostering scientific thinking and enhancing students' understanding of molecular structures.

Keywords: molecular orbitals, electron clouds, chemical reactivity, visualization, GaussView, scientific skills, educational technologies.

For citation: Sherzod T. Boymirov[1]✉, Abdulla Ch. Dursoatov[2]✉ (2025). Visualization of molecules using gaussview in student education, Inter education & global study, (1(1)), pp. 61–69. (In Uzbek).

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1(1)

Molekulyar orbitallar atom orbitallarining birlashmasidan hosil bo‘lib, molekula ichidagi elektronlarning energiyasi va joylashuvi haqida muhim ma’lumotlar beradi[3]. Molekulyar orbitalning har biri elektronlar uchun imkoniyatlarni belgilaydi, va bu orbitallarni tahlil qilish orqali molekulaning kimyoviy reaktivligini, stabilligini va boshqa xususiyatlarini aniqlash mumkin[5]. Elektron bulutlari esa elektronlarning molekuladagi taqsimotini ko‘rsatadi, bu esa molekula tuzilishini va uning kimyoviy xususiyatlarini tushunishda muhimdir.

GaussView dasturi molekulyar orbitallarni va elektron bulutlarini grafik shaklda tasvirlash imkonini beradi. Bu esa talabalarga molekulyar tizimlarning murakkab elektron tuzilishini tushunishda yordam beradi. Grafik vizualizatsiya orqali talaba nafaqat molekulalarning tuzilishini, balki elektronlarning taqsimoti va molekular orbitallar o‘rtasidagi o‘zaro ta’sirlarni ham aniqroq tushunishi mumkin.

Molekulyar orbitallar — bu atom orbitalarining birlashmasidan hosil bo‘lib, molekuladagi elektronlarning energetik darajalari va harakati haqida muhim ma’lumotlarni beradi. GaussView yordamida talaba ushbu orbitallarning shakllarini, simmetriyasini va molekulaning reaktivligini ko‘rish imkoniyatiga ega bo‘ladi. Elektron bulutlari esa elektronlarning molekula ichidagi taqsimotini ko‘rsatadi, bu esa molekulalarning kimyoviy xususiyatlari va reaktivligi bilan bog‘liq bo‘lib, grafik tarzda ko‘rish o‘qituvchilar uchun ham, talabalar uchun ham o‘rganishni osonlashtiradi.

GaussViewning vizualizatsiya imkoniyatlari nafaqat molekulyar orbitalar va elektron bulutlarini ko‘rsatishda, balki turli kimyoviy reaktsiyalarni va molekulyar simulyatsiyalarni tushunishda ham muhim yordam beradi. Shu tarzda talabalar ilmiy tushunchalarni kengroq va chuqurroq anglashlari mumkin.

GaussView dasturi molekulyar tizimlarning elektron tuzilishini turli xil vizual formatlarda ko‘rsatish imkoniyatini taqdim etadi, bu esa ilmiy o‘qitish jarayonini yanada samarali va intuitiv qilishga yordam beradi. Molekulyar orbitallar va elektron bulutlarini grafik shaklda ko‘rish orqali talaba molekulalarning strukturasi va ular orasidagi elektron taqsimoti haqida aniq tasavvurga ega bo‘lishi mumkin.

GaussView orqali molekulyar orbitallarni vizualizatsiya qilishda bir nechta turli formatlar mavjud:

- molekulyar orbitalarning turli energiya darajalarini ko‘rish, ularning o‘zaro ta’sirini va elektronlarning energiya holatlarini tushunishga yordam beradi.

- molekulyar orbitallarni uch o‘lchamli (3D) shaklda ko‘rish, ularning fazoviy taqsimotini aniq ko‘rsatadi. Bu talabalarga orbitallar orasidagi o‘zaro bog‘lanishlarni va molekula ichidagi elektronlarni yaxshiroq tushunishga imkon beradi.

- molekulyar orbitallar va elektron bulutlarining simmetriyasini ko‘rish, kimyoviy reaktivlikni tushunishda muhim ahamiyatga ega. Bu o‘zgarishlar reaktsiya mexanizmlarini tushunishda va molekulaning qanday kimyoviy xususiyatlarga ega bo‘lishini bashorat qilishda yordam beradi.

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1(1)

GaussView yordamida bu ma’lumotlar vizual shaklda ko‘rsatiladi, bu esa talabalarga ilmiy tushunchalarni nafaqat nazariy, balki amaliy tarzda o‘zlashtirish imkoniyatini yaratadi. Molekulyar orbitallarni tahlil qilish, ularning fazaviy taqsimotini o‘rganish va elektronlarning harakatini ko‘rish orqali talabalar molekular tizimlarni yanada chuqurroq anglashadi va o‘zlarining kimyoviy reaktivlikni tushunishdagi ko‘nikmalarini rivojlantiradilar.

GaussView dasturining interaktiv xususiyatlari o‘qitish jarayonini samarali va qiziqarli qilishda muhim rol o‘ynaydi. Dastur molekulyar tizimlarni manipulyatsiya qilish imkoniyatini taqdim etadi, bu esa talabalar uchun o‘z bilimlarini yanada chuqurroq mustahkamlash imkonini yaratadi. GaussView yordamida talaba molekulalarning tuzilishini o‘zgartirish, atomlar o‘rtasidagi bog‘lanishlarni tahrirlash, molekulyar orbitallarni modifikatsiya qilish va molekulalar orasidagi reaktsiya mexanizmlarini simulyatsiya qilish orqali nazariy bilimlarni amaliyotga tatbiq etishlari mumkin.

GaussView molekulalarni interaktiv tarzda yaratish va tahrirlash imkoniyatini beradi. Talabalar atomlar va bog‘lanishlarni qo‘shish yoki o‘zgartirish orqali molekular tuzilmani o‘zgartirib, turli xususiyatlarga ega molekulalarni o‘rganishlari mumkin. Bu jarayon talabalar uchun molekulyar fizika va kimyoni tushunishning amaliy yo‘lidir.

GaussView yordamida talaba kimyoviy reaktsiyalarni simulyatsiya qilishi mumkin. Molekulyar tizimlar orasidagi elektron harakatlarini ko‘rib chiqish, reaksiyalarni amalga oshirishda qanday energiya va molekulyar xususiyatlar o‘zgarishini tushunishga yordam beradi. Bu jarayon talabalar uchun reaksiya mexanizmlarini real vaqt rejimida kuzatish imkonini beradi.

GaussView o‘zgarishlarni aniq va real vaqt rejimida ko‘rish imkonini beradi. Talabalar molekuladagi atomlar o‘rtasidagi bog‘lanishlar va elektron tuzilmasini o‘zgartirib, molekular tizimlarning qanday dinamik reaksiyalarini yaratishini kuzatishlari mumkin. Bu o‘qituvchilar va talabalar uchun yanada interaktiv o‘qish jarayonini taqdim etadi.

Interaktiv yondashuv o‘qitishning faol usulini ta’minlaydi, bu esa talabalarni ilmiy tajribalar, tajriba va amaliy mashqlar orqali o‘zlashtirishga undaydi. Bu talabalarni fikrlashga, eksperimentlar qilishga va ilmiy bilimlarni amaliy tarzda qo‘llashga yordam beradi.

GaussView dasturi interaktiv o‘qitishni samarali va qiziqarli qilish uchun ajoyib vosita hisoblanadi. Molekulyar tizimlarni manipulyatsiya qilish imkoniyatini yaratish orqali talaba o‘z bilimlarini mustahkamlash va ilmiy tushunchalarni o‘rganishni yanada qiziqarli va intuitiv qilish imkoniyatiga ega bo‘ladi. O‘qituvchilar molekulyar tizimlarning ko‘plab aspektlarini interaktiv tarzda ko‘rsatish orqali talabalarning ilmiy izlanishlariga yangi qarashlar kiritadilar.

GaussView dasturi molekulyar orbitalarni va elektron tuzilishini vizual tarzda o‘rganish uchun mukammal vosita hisoblanadi. Talabalar bu dastur yordamida molekulyar orbitalarning energiya darajalarini, ularning shakllarini (bindirish va antibindirish orbitallari), shuningdek, elektronlarning molekula ichidagi taqsimotini ko‘rib

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1(1)

chiqishlari mumkin. Buning orqali ular molekular tizimlarning kimyoviy va fizik xususiyatlarini yanada chuqurroq tushunishlari mumkin.

Molekulyar orbitalarning energiya darajalari molekulaning kimyoviy reaktivligini aniqlashda muhim ahamiyatga ega. GaussView yordamida orbitalarning energetik farqini ko‘rish, molekulaning qaysi elektronlar tomonidan to‘ldirilganligini va bu to‘ldirishning qanday xususiyatlarga ega ekanligini tushunishga yordam beradi. Energiya darajasidagi o‘zgarishlar molekulalar orasidagi kimyoviy reaksiyalarni tushunishda muhimdir.

Molekulalarning elektron tuzilishini o‘rganishda bindirish va antibindirish orbitallarining roli katta. Bindirish orbitalarida elektronlar molekulada kuchli bog‘lanishlarni yaratadi, antibindirish orbitalarida esa molekulaning barqarorligi kamayadi. GaussView yordamida bu orbitallarni aniq va intuitiv tarzda ko‘rish, talabalarga molekulalarning tuzilishini yaxshiroq tushunishga imkon beradi.

GaussView yordamida molekulyar orbitalar va elektronlarning molekuladagi taqsimoti tasvirlanadi. Bu, elektronlarning qaysi orbitalarda joylashganligini va ularning taqsimoti qanday bo‘lishini ko‘rishga yordam beradi. Molekulalarning elektron taqsimoti ularning reaktivligi va kimyoviy xususiyatlarini aniqlashda muhim o‘rin tutadi. Masalan, pi-bog‘lanishlar va sigma-bog‘lanishlar o‘rtasidagi farqni ko‘rib chiqish elektronlarning harakatini va bog‘lanishlarning kuchini yaxshiroq tushunishga yordam beradi.

Molekulalardagi pi-bog‘lanishlar va sigma-bog‘lanishlar elektronlarning qanday joylashganligini va bog‘lanishlarning kuchini ko‘rsatadi. GaussView dasturi bu bog‘lanishlarni va ularning energiya darajasidagi o‘zgarishlarni vizual tarzda tasvirlaydi. Bu bog‘lanishlarning shakllanishi molekulaning kimyoviy xususiyatlarini, masalan, molekulaning barqarorligini, reaktivligini va reaktsiyalarga kirishishini tushunishga yordam beradi.

GaussView yordamida molekulyar orbitalarni va elektron tuzilishini o‘rganish, molekulaning kimyoviy xususiyatlari, reaktivligi va barqarorligi haqida qimmatli ma’lumotlar beradi. Molekula ichidagi bog‘lanishlarning kuchi va shakli, uning kimyoviy reaktsiyalarda qanday harakatlanishi va qanday natijalarga olib kelishini bashorat qilishda yordam beradi.

GaussView dasturi elektron tuzilishini o‘rganish uchun kuchli vosita bo‘lib, molekulyar orbitalar, ularning energiya darajalari, bindirish va antibindirish orbitalarining shakllari, elektronlarning taqsimoti kabi muhim jihatlarni tushunishga yordam beradi. Bu vizualizatsiya talabalarga molekulyar tizimlarning kimyoviy va fizik xususiyatlarini yaxshiroq tushunishga, molekulalarning reaktivligini va ularning qanday reaktsiyalarni qo‘zg‘atishini o‘rganishga yordam beradi. GaussView yordamida talabalar pi-bog‘lanishlar va sigma-bog‘lanishlar o‘rtasidagi farqni aniq ko‘rib chiqish, molekulalarning kimyoviy tuzilishini va reaktsiyalardagi o‘zgarishlarni tasavvur qilishda sezilarli yordam olishlari mumkin.

GaussView dasturi kimyoviy reaktsiyalarni o‘rganishda foydalanuvchilarga katta imkoniyatlar yaratadi. Talabalar molekulyar orbitalar va elektron bulutlarini vizual tarzda kuzatib, reaktsiya jarayonlarida elektronlarning qanday harakatlanishini va molekulalar

CC BY NC ND

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1(1)

orasidagi elektron o‘zgarishlarini tushunishlari mumkin. Reaktsiya mexanizmlarini ko‘rsatish orqali talabalar kimyoviy jarayonlarning dinamikasini yanada aniqroq tasavvur qilishlari mumkin.

GaussView dasturi molekulalardagi elektronlarning harakatini va o‘zgarishini aniq ko‘rsatish imkonini beradi. Reaksiya mexanizmlarida atomlar va molekulalar o‘rtasidagi bog‘lanishlar qanday o‘zgarishini, elektronlarning qanday tarzda o‘zgarishini, va bu o‘zgarishlar reaktsiyaning qanday bosqichlari bilan bog‘liq ekanligini ko‘rish mumkin. Bu, talabalarga molekulyar reaktivlikni va kimyoviy o‘zgarishlarni aniq tushunishga yordam beradi.

Kimyoviy reaktsiyalarda elektronlar bir molekuladan boshqasiga o‘tishi mumkin. GaussView yordamida bu elektron harakatlari va o‘zgarishlari qanday sodir bo‘lishini vizual tarzda ko‘rish mumkin. Elektron bulutlarining o‘zgarishi, yangi bog‘lanishlarning shakllanishi va molekular strukturaning o‘zgarishi reaksiyaning dinamikasini tushunishga yordam beradi. Misol uchun, elektronlar qanday qilib bog‘lanishlarning shaklini o‘zgartiradi va yangi reaktsiya mahsulotlarini hosil qiladi, bu jarayonni kuzatish talabalarni ko‘proq anglashga olib keladi.

Reaktsiya jarayonida molekulalar orasida elektronlar qanday o‘tishini va bu o‘zgarishlarning molekular tuzilishga qanday ta’sir qilishini ko‘rish mumkin. GaussView molekulyar orbitalarning o‘zgarishlarini va elektron bulutlarining qanday taqsimlanishini aniq ko‘rsatadi, bu esa reaksiyalarning qanday amalga oshishini tushunishda muhim yordam beradi.

Kimyoviy reaktsiyalar bir nechta bosqichlardan iborat bo‘lishi mumkin. GaussView yordamida har bir bosqichda molekulalar va atomlar o‘rtasidagi bog‘lanishlar, elektron taqsimoti va energiya o‘zgarishlarini ko‘rish mumkin. Bu jarayon, talabalar uchun reaksiyaning har bir bosqichini tushunishda va reaksiya mexanizmlarining harakatini o‘rganishda yordam beradi.

GaussView dasturining vizualizatsiya imkoniyatlari kimyoviy jarayonlarning dinamikasini ko‘rishga yordam beradi. Reaksiya mexanizmlarini ko‘rib chiqish orqali talabalar elektronlarning harakatini, bog‘lanishlarning o‘zgarishini va reaksiya tezligini qanday aniqlashni o‘rganishadi. Molekulyar tuzilmalar va ularning o‘zgarishi reaktsiya kinetikasini tushunishda ham yordam beradi.

GaussView dasturi kimyoviy reaktsiyalarni tushunish uchun kuchli vosita hisoblanadi. Reaksiya mexanizmlarini va elektronlarning harakatini vizual tarzda ko‘rish orqali talabalar molekulyar o‘zgarishlarning qanday sodir bo‘lishini aniqroq tushunishlari mumkin. Bu o‘qituvchilar va talabalar uchun reaktsiyalarni chuqurroq o‘rganish va ularning dinamikasini tasavvur qilishda katta yordam beradi. Molekulalarning elektron o‘zgarishlarini, yangi bog‘lanishlarning shakllanishini va reaktsiya bosqichlarini ko‘rsatuvchi vizualizatsiya jarayonlari kimyoviy jarayonlarni tushunishning samarali va intuitiv usulini yaratadi.

GaussView dasturi interdisipliner yondashuvni qo‘llab-quvvatlashda katta rol o‘ynaydi, chunki u nafaqat kimyo, balki fizika, materialshunoslik, molekulyar elektronika

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1(1)

va nanomateriallar kabi sohalarda ham o‘qitish va ilmiy tadqiqotlar uchun foydali vosita hisoblanadi. Talabalar bu dastur yordamida molekulyar tuzilmalarning elektron va fizik xususiyatlarini chuqur o‘rganishlari mumkin. GaussView ko‘plab ilmiy sohalar o‘rtasidagi bog‘lanishni rivojlantiradi, bu esa o‘quvchilarga turli fanlar o‘rtasida ilmiy tajribalarini kuchaytirishga yordam beradi.

GaussView dasturi molekulyar tizimlarning elektron tuzilishini va ularning fizik xususiyatlarini birgalikda ko‘rsatadi. Masalan, molekulyar orbitalarni va elektron bulutlarini ko‘rish orqali talabalar kimyoviy reaktivlikni va fizikaviy xususiyatlarni, masalan, elektr o‘tkazuvchanlik va magnit xususiyatlarni tushunishlari mumkin. Bu integratsiya kimyo va fizika fanlarining kesishgan joylarida ishlovchi talabalar uchun samarali o‘qitish imkoniyatlarini yaratadi.

GaussView dasturi materiallarning kimyoviy va fizikaviy xususiyatlarini o‘rganish uchun ham ishlatiladi. Nanomateriallarning elektron tuzilishini va ularning yuqori performansli materiallardagi potentsialini tushunish uchun molekulyar simulyatsiyalarni amalga oshirish mumkin. Masalan, nanomateriallarning o‘ziga xos reaktivligi va ularning yuzasi bilan bog‘liq xususiyatlari GaussView yordamida tahlil qilinadi, bu esa nanoteknologiya sohasidagi ilmiy izlanishlar uchun foydalidir.

GaussView dasturi molekulyar elektronika sohasida ishlovchi talabalar uchun juda qulay. Molekulyar tranzistorlar, sensorlar va boshqa molekulyar komponentlarning dizaynini amalga oshirishda GaussView dasturi molekulyar tuzilmalarning o‘zgarishlarini va ularning elektron tuzilishini vizual tarzda ko‘rsatadi. Bu yondashuv molekulyar elektronikaning amaliy va nazariy tomonlarini o‘zaro bog‘laydi.

GaussView dasturini interdisipliner yondashuv bilan birga o‘quvchilar faqat ma’lum bir fanning nazariyalarini o‘rganish bilan cheklanib qolmay, balki ilmiy tadqiqotlarga qo‘llash imkoniyatiga ham ega bo‘lishadi. Dastur orqali talabalar turli fanlar o‘rtasida ilmiy tajribalarini yanada rivojlantirishlari va ko‘plab o‘zgaruvchilarni hisobga olgan holda kompleks tizimlarni tahlil qilish imkoniyatiga ega bo‘lishadi.

GaussView dasturining interaktiv imkoniyatlari talabalarni kimyo, fizika va materialshunoslik fanlari o‘rtasida ko‘prik qurishga yordam beradi. Molekulyar strukturalarni tahrirlash, reaksiya mexanizmlarini simulyatsiya qilish va materiallarning xususiyatlarini tahlil qilish orqali talabalar turli sohalarning bir-biri bilan qanday bog‘lanishini va bir-birini qanday to‘ldirishini o‘rganishlari mumkin. Bu esa ilmiy yondashuvni yanada samarali va integratsiyalashgan tarzda rivojlantirishga imkon beradi.

GaussView dasturi interdisipliner yondashuvni qo‘llab-quvvatlash orqali kimyo, fizika, materialshunoslik, molekulyar elektronika va nanomateriallar kabi sohalarda o‘qitishni kuchaytiradi. Talabalar turli fanlar o‘rtasida ilmiy izlanishlarini rivojlantirishga yordam beradi va ilmiy jarayonlarni ko‘rish va tahlil qilishda samarali vosita sifatida xizmat qiladi. Bu dastur orqali talabalar bir nechta sohalarni o‘zaro bog‘lab, ilmiy tajribalarini kengaytirishlari va turli yo‘nalishlar bo‘yicha chuqurroq tushuncha hosil qilishlari mumkin.

CC BY NC ND

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1(1)

GaussView dasturi orqali talabalar uchun turli amaliy mashqlarni tashkil etish mumkin. Masalan: Molekulyar orbitalar energiya darajalarini hisoblash va ularni analiz qilish.

Molekulalarning turli geometrik konfiguratsiyalarini o‘zgartirish va energiya o‘zgarishini ko‘rish.

Molekulyar orbitallarning simmetriyasini va ularning kimyoviy reaktsiyalardagi roli haqida tahlil qilish.

Elektron bulutining dinamikasini ko‘rish va molekuladagi atomlar o‘rtasidagi bog‘lanish kuchlarini aniqlash.

GaussView dasturi molekulyar simulyatsiyalarni osonlashtirish va talabalarga molekulyar tizimlarning elektron tuzilishini yaxshiroq tushunishga yordam berishda juda samarali vosita hisoblanadi. Molekulyar orbitallarni va elektron bulutlarini vizualizatsiya qilish orqali o‘qitish, talabalarni ilmiy bilimlarni amaliyotda qo‘llashga undaydi va ilmiy izlanishlar uchun kuchli asos yaratadi. Interaktiv va intuitiv grafika interfeysi talabalarga kimyo va fizika fanlarining murakkab tushunchalarini osonroq tushunishga yordam beradi, shu bilan birga, ilmiy tadqiqotlar uchun zarur bo‘lgan ko‘nikmalarni rivojlantirishda muhim rol o‘ynaydi. GaussView dasturidan foydalanish, talabalarga molekulyar bilimlarni yanada chuqurroq o‘zlashtirish imkoniyatini taqdim etadi.

ADABIYOTLAR RO‘YXATI | СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ | REFERENCES

1. Dennington, R., Keyt, T. va Millam, J. GaussView Version 5.0.9 foydalanuvchi qo‘llanmasi. (2009).
2. Levin, IN Kvant kimyosi. (2014).
3. Jensen, F. Hisoblash kimyosiga kirish. (2017).
4. Parr, RG va Yang, V. Atom va molekulalarning zichlik-funksional nazariyasi. (1989).
5. McQuarrie, DA va Simon, JD Fizik kimyo: molekulyar molekulyar. (1997).
6. Gaussian Inc. Gauss 09 foydalanuvchi ma’lumotnomasi. (2009).

MUALLIF HAQIDA MA’LUMOT [ИНФОРМАЦИЯ ОБ АВТОРЕ] [AUTHORS INFO]

✉**Boymirov Sherzod Tuxtayevich**, dotsent, [**Боймиров Шерзод Тухтаевич**, доцент,]; [**Sherzod T. Boymirov** associate professor]; manzil: Surxondaryo, Denov shaxri, Sharof Rashidov ko‘chasi 360-uy, O‘zbekiston, [адрес: Сурхандарьинская, город Денов, улица Шарафа Рашидова, дом 360, Узбекистан], [address: 360 Sharaf Rashidov Street, Surkhandarya, Denov city, Uzbekistan]

✉**Dursoatov Abdulla Chori o‘g‘li**, o‘qituvchi [**Дурсоатов Абдулла Чори ўғли,** преподаватель], [**Abdulla Ch. Dursoatov**, teacher]; manzil: Surxondaryo, Denov shaxri, Sharof Rashidov ko‘chasi 360-uy, O‘zbekiston, [адрес: Сурхандарьинская, город

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1(1)

Денов, улица Шарафа Рашидова, дом 360, Узбекистан], [address: 360 Sharaf Rashidov Street, Surkhandarya, Denov city, Uzbekistan]

Ilmiy-nazariyvametodikjurnal
Научно-теоретический и методический журнал
Scientific theoretical and methodical journal
INTER EDUCATION & GLOBAL STUDY

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1(1)

Original paper

TALABALARNING KREATIV FIKRLASH KONIKMASINI INTEGRATIV METOD ORQALI RIVOJLANTIRISH

© F.B.Ergasheva[1]✉

[1] O‘zbekiston jahon tillari universiteti,Toshkent, O‘zbekiston

Annotatsiya

KIRISH: mazkur maqolada talabalarning kreativ fikrlash ko‘nikmasini rivojlantirishda integrativ metodning ahamiyati tahlil qilinadi. integratsiyalashgan yondashuv talabaning bir nechta fanlar kesishmasida mustaqil hamda ijodiy fikrlash salohiyatini oshirishi, mashg‘ulotlar jarayonini boyitib, innovatsion pedagogik texnologiyalarni joriy qilish imkonini beradi.

MAQSAD: kreativ fikrlashni kuchaytirish uchun fanlararo integratsiyaning mohiyati va afzalliklarini aniqlash hamda ushbu metodni ta’lim jarayoniga qo‘llash orqali hosil bo‘ladigan o‘quv samaradorligini ilmiy baholash.

MATERIALLAR VA METODLAR: tadqiqotda nazariy manbalar (adabiyotlar tahlili), eksperimental usul (nazorat va eksperimental guruhlar faoliyati), so‘rovnoma, kuzatuv va statistik tahlildan foydalanildi. Talabalarning ijodiy salohiyatini baholash uchun Guilford va Torrance testlaridan, fanlararo integratsiya samaradorligini aniqlash uchun esa xulq-atvor, qiziqish va ko‘nikmalarni sinov jarayonidan o‘tkazish metodlaridan foydalanildi.

MUHOKAMA VA NATIJALAR: olingan ma’lumotlar fanlararo uyg‘unlashuvni kuchaytirish ijodiy fikrlash darajasining oshishiga ijobiy ta’sir ko‘rsatishini tasdiqladi. Eksperimental guruhda kreativlik bahosi nazorat guruhiga qaraganda yuqori bo‘lganligi kuzatildi.

XULOSA: integrativ metod talabalarda kreativ fikrlashni rivojlantirish bo‘yicha samarali vosita ekanligi aniqlandi. Ushbu yondashuv mustaqil bilim olishga undash, ijodiy muhit yaratish, fanlararo sintezni amalga oshirish va raqamli texnologiyalar bilan qo‘llab-quvvatlash orqali o‘quv jarayonining sifatini yaxshilash imkonini beradi. Kelgusida integrativ metodni takomillashtirish va undan kengroq miqyosda foydalanish yuqori samarali natijalarga erishishda istiqbolli yo‘nalish bo‘lib xizmat qiladi.

Kalit so‘zlar: kreativ fikrlash, integrativ metod, fanlararo integratsiya, pedagogik texnologiya, ijodkorlik.

Iqtibos uchun: Ergasheva F.B. Talabalarning kreativ fikrlash konikmasini integrativ metod orqali rivojlantirish // Inter education & global study. 2025. №1(1). B.70–76.

РАЗВИТИЕ НАВЫКОВ ТВОРЧЕСКОГО МЫШЛЕНИЯ УЧАЩИХСЯ С

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1(1)

ПОМОЩЬЮ ИНТЕГРАТИВНОГО МЕТОДА

© Ф.Эргашева[1]✉
[1]Узбекский университет мировых языков, Ташкент, Узбекистан

Аннотация

ВВЕДЕНИЕ: в данной статье анализируется важность интегративного метода в развитии навыков творческого мышления учащихся. комплексный подход позволяет развивать у студентов самостоятельное и творческое мышление на стыке нескольких дисциплин, обогащать процесс обучения, внедрять инновационные педагогические технологии.

ЦЕЛЬ: выявить сущность и преимущества междисциплинарной интеграции для развития творческого мышления и научно оценить эффективность обучения, достигаемую при применении этого метода в образовательном процессе.

МАТЕРИАЛЫ И МЕТОДЫ: в исследовании использовались теоретические источники (анализ литературы), экспериментальные методы (занятия контрольных и экспериментальных групп), анкетирование, наблюдение и статистический анализ. Для оценки творческого потенциала учащихся использовались тесты Гилфорда и Торренса, а для определения эффективности междисциплинарной интеграции — методы тестирования поведения, интересов и навыков.

ОБСУЖДЕНИЕ И РЕЗУЛЬТАТЫ: полученные данные подтвердили, что усиление междисциплинарной интеграции положительно влияет на повышение уровня творческого мышления. Было отмечено, что у экспериментальной группы были более высокие показатели креативности, чем у контрольной группы.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ: интегративный метод оказался эффективным инструментом развития творческого мышления у студентов. Такой подход позволяет повысить качество процесса обучения за счет поощрения самостоятельного обучения, создания творческой среды, реализации междисциплинарного синтеза и его поддержки цифровыми технологиями. В дальнейшем совершенствование интегративного метода и более широкое его использование станет перспективным направлением в достижении высокоэффективных результатов.

Ключевые слова: творческое мышление, интегративный метод, междисциплинарная интеграция, педагогическая технология, креативность.

Для цитирования: Ф.Эргашева. Развитие навыков творческого мышления учащихся с помощью интегративного метода. // Inter education & global study. 2025. №1(1). В.70–76.

DEVELOPING STUDENTS' CREATIVE THINKING SKILLS THROUGH AN INTEGRATIVE METHOD

© Fayoza B.Ergasheva[1]✉
[1]Uzbekistan University of World Languages, Tashkent,

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1(1)

Annotation

INTRODUCTION: This article analyzes the importance of the integrative method in developing students' creative thinking skills. An integrated approach allows students to increase their independent and creative thinking skills at the intersection of several disciplines, enrich the learning process, and introduce innovative pedagogical technologies.

AIM: to identify the essence and advantages of interdisciplinary integration to enhance creative thinking and to scientifically evaluate the educational effectiveness of applying this method to the educational process.

MATERIALS AND METHODS: The study used theoretical sources (literature analysis), experimental methods (control and experimental group activities), questionnaires, observation, and statistical analysis. Guilford and Torrance tests were used to assess students' creative potential, and behavioral, interest, and skill testing methods were used to determine the effectiveness of interdisciplinary integration.

DISCUSSION AND RESULTS: The data obtained confirmed that strengthening interdisciplinary integration has a positive effect on increasing the level of creative thinking. It was observed that the creativity score in the experimental group was higher than in the control group.

CONCLUSION: the integrative method was found to be an effective tool for developing creative thinking in students. This approach allows improving the quality of the educational process by encouraging independent learning, creating a creative environment, implementing interdisciplinary synthesis, and supporting it with digital technologies. In the future, improving the integrative method and using it on a wider scale will serve as a promising direction for achieving highly effective results.

Keywords: creative thinking, integrative method, interdisciplinary integration, pedagogical technology, creativity.

For citation: Fayoza B.Ergasheva. (2025) ‘Developing students' creative thinking skills through an integrative method, // Inter education & global study, (1(1)), pp. 70–76. (In Uzbek).

Zamonaviy dunyoda yangilik kashf etish, muammolarni noan’anaviy echa bilish va ijodkorlikni namoyish etish talabalarning nafaqat bilim, balki amaliy ko‘nikmalarini ham rivojlantirishni talab qiladi. Bunda kreativ fikrlash tobora muhim o‘rin tutib, yoshlar oldida turgan murakkab topshiriqlarni bajarish jarayonini samarali tashkil etish imkonini beradi. Kreativ fikrlash, eng avvalo, mavjud tajribalarni ijodiy sintez qilish, tasavvurlarni kengaytirish hamda original g‘oyalarni ilgari surish mahoratini taqozo etadi. Raqobatbardosh muhitda har bir kishi yoki jamoa o‘zining yangicha yondashuvini namoyon qilishi zarur, chunki shu orqali jamiyatda o‘z o‘rnini mustahkamlash, mustaqil fikr yuritish va erkin qaror qabul qilish madaniyatini rivojlantirish mumkin. Demak, kreativ

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1(1)

fikrlash turli fanlar kesishmasida yangi imkoniyatlar eshigini ochadi, innovatsion ishlanmalar va ijodkor echimlar orqali kelajak avlodiga mustahkam poydevor hozirlab beradi.

Kreativ fikrlashni o‘qitish jarayonida integrativ metodlardan foydalanish, ya’ni turli fanlar, mazmun va metodlarni uyg‘unlashtirish katta amaliy ahamiyat kasb etadi. Integratsiya o‘qitish samaradorligini oshiribgina qolmasdan, balki talabalarda muammolarni tizimli ko‘rib chiqish ko‘nikmasini shakllantiradi. Bu borada pedagogik jarayonni tashkil etish, tadqiqot ruhini uyg‘otish, shuningdek, mustaqil izlanishga undash juda muhimdir. Masalan, ijtimoiy-gumanitar fanlar bilan aniq fanlar o‘rtasidagi bog‘liqlikni kuchaytirish natijasida talaba tahliliy fikrlashni ijodiy izlanish bilan uyg‘unlashtirishni o‘rganadi. Shuningdek, didaktik vositalarni har tomonlama yo‘naltirilgan tarzda tanlash, talabalar ishtirokini rag‘batlantiruvchi usullardan foydalanish ham integrativ metodning ajralmas qismidir. Qolaversa, auditoriya mashg‘ulotlarini loyihalash jarayonida ko‘plab kutilmagan savollarni yuzaga keltirib, ularni muhokama qilish orqali ijodkorlik muhiti shakllantiriladi. Shu ma’noda, kreativ fikrlashni qo‘llab-quvvatlashda o‘qituvchi va talaba o‘rtasidagi interaktiv aloqalarning ham roli katta.

Bugungi kunda axborot texnologiyalari tez sur’atlar bilan rivojlanar ekan, bakalavriat va magistratura bosqichlarida talabalarga raqamli vositalar orqali integratsiyani samarali tatbiq etish imkoniyati tug‘iladi. Bu jarayonda onlayn platformalar, simulyatsiyalar, virtual laboratoriya ishlaridan foydalanish nafaqat motivatsiyani oshiradi, balki eksperimental tajribalarni keng doirada sinab ko‘rish imkoniyatini ham yaratadi. Integrativ metodlar orqali shakllanadigan kreativ fikrlash ko‘nikmalari talabalarning kelajakdagi kasbiy faoliyatida g‘oyalar almashinuvi, takomillashtirilgan strategiya ishlab chiqish va ijtimoiy muammolarga innovatsion echim topish kabi vazifalarni bajara olishiga zamin yaratadi. Ushbu maqolada talabalar kreativ fikrlash ko‘nikmasini integrativ metod orqali rivojlantirish bo‘yicha adabiyotlar tahlili, metodologik yondashuvlar, amaliy natijalar hamda muhokamalar yoritilib, xulosa sifatida ilmiy-pedagogik tavsiyalar taklif etiladi.

Kreativ fikrlashning nazariy asosi turli fanlar kesishmasida paydo bo‘lgan fikrlar sintezi sifatida tushuntiriladi. Jumladan, G‘arb pedagogikasida Guilford va Torrance tomonidan olib borilgan izlanishlarda ijodkorlikni baholash, o‘lchash va rivojlantirish masalalari keng yoritilgan bo‘lsa, Sharq falsafasida ijodiy potentsialning inson ma’naviy kamoloti bilan aloqasi asosiy o‘rinda turadi. Zamonamiz tadqiqotchilari kreativlikni faqat individual xususiyat emas, balki muhit, tajriba va amaliy jarayonlar ta’sirida shakllanuvchi ijtimoiy-psixologik fenomen sifatida ko‘rib chiqmoqdalar. Integrativ metodologiya esa kreatiв fikrlashni rivojlantirish uchun bir nechta fanlar, metodlar va instrumentlarni bir yo‘nalishga yo‘naltirish orqali yanada kompleks yondashuvni ta’minlaydi. Masalan, P. Ackerman va R. Horning singari olimlar kross-fanlararo bog‘liqlikni kuchaytirish talabalarda mas’uliyat hissi, mustaqil qaror qabul qilish va zamonaviy muammolarni turli nuqtayi nazardan ko‘rib chiqish kabi ko‘nikmalarni shakllantirishini ta’kidlashadi.

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1(1)

Integrativ metodologiyaning asoslari pedagogik jarayonda didaktik prinsiplarni puxta rejalashtirishni taqozo etadi. Dastlab, an'anaviy uslubda o'qitish ma'ruza va seminardan iborat bo'lib, talabaning ijodiy qobiliyatlari uncha faol rivojlanmagan. Biroq bugungi kunda loyihalash metodlari, muammoli o'qitish, tadqiqot ishlari, keys-stadilar va raqamli texnologiyalardan foydalanish orqali talabalarning kreativ fikrlashiga qulay sharoit yaratilishi mumkin. Bu jarayonda tanqidiy fikrlash, muammolarni kompleks tahlil qilish va ularni turli nazariy yondashuvlar yordamida hal etish uslublari ham integratsiya qilinadi. Shuningdek, metodologik asos sifatida konstruktivizm va kooperativ o'qitish tamoyillari keltiriladi. Konstruktivizm talabaning oldingi tajribasi hamda yangi bilim o'rtasida o'zaro aloqani mustahkamlashga qaratilgan bo'lsa, kooperativ o'qitish guruhiy ish, hamkorlikda izlanish va o'zaro muloqot orqali ijodkorlikni rivojlantirishga xizmat qiladi.

Ushbu tadqiqot metodologiyasi bir necha bosqichni o'z ichiga oladi. Avvalo, mavzuga doir mavjud adabiyotlarni tahlil qilish hamda ilg'or tajribalarni o'rganish orqali muammoga ilmiy yondashuv shakllantiriladi. So'ngra, turli fakultetlar yoki yo'nalishlar bo'yicha tahsil olayotgan talabalar ishtirokida eksperimental mashg'ulotlar o'tkaziladi. Eksperiment jarayonida kreativ fikrlashning dastlabki darajasi diagnostika qilinadi va kuzatuvlar asosida integrativ metod qo'llanilib, ma'lum vaqt oralig'ida takroriy o'lchovlar amalga oshiriladi. Natijalar taqqoslanadi va har bir talabaning ijodiy o'sish dinamikasi aniqlanadi. Jarayon davomida boshlangan muammoli savollar, loyihalar yoki amaliy topshiriqlar bo'yicha talabalar turli fanlardan olingan bilim va tajribalarini qo'llashga intiladilar. Oxirida esa, olingan ma'lumotlar asosida statistik tahlil qilinadi hamda samaradorlik mezonlari baholanadi. Shunday qilib, adabiyotlar tahlili va metodologiyaga oid ushbu yondashuvlar talabalarning kreativ fikrlash ko'nikmasini integratsiyalangan holda rivojlantirish uchun nazariy va amaliy poydevor hozirlaydi.

O'tkazilgan eksperimental tadqiqotlar natijalarining tahlili shuni ko'rsatdiki, integrativ metod bilan shug'ullangan talabalar kreativ fikrlash darajasi bo'yicha an'anaviy uslublar bilan ta'lim olgan guruhlarga qaraganda sezilarli o'sishni namoyish etishdi. Bu, avvalo, loyihaviy yondashuv, guruhiy hamkorlik, fanlararo bog'liqlik va raqamli texnologiyalardan foydalanishning samarali uyg'unlashuvi bilan izohlanadi. Quyida eksperimental (E) va nazorat (N) guruhlar o'rtasidagi ijodiy o'sish ko'rsatkichlarini qisqacha ifodalovchi jadval keltiriladi:

Guruh	Boshlang'ich kreativlik darajasi (ball)	Yakuniy kreativlik darajasi (ball)	O'sish (%)
E	65,2	81,3	24,7
N	64,8	72,9	12,5

Yuqoridagi jadvaldan ko'rinib turibdiki, eksperimental guruhdagi talabalar o'rtacha kreativlik balli 24,7 foizga oshgan bo'lsa, nazorat guruhida bu ko'rsatkich 12,5 foiz atrofida qolgan. Ushbu farq talabalarning tegishli motivatsiya, qiziqish va interfaol o'qitish jarayonlari natijasida, integrativ metodning ijobiy ta'siri ostida o'sishini ko'rsatadi. Fanlararo bog'liqlik, ayniqsa, ijtimoiy fanlar va aniq fanlarning uyg'unlashuvi,

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1(1)

talabalarning muammoga turlicha nazar bilan yondashish ko‘nikmasini mustahkamlagan. Natijada, ijodiy izlanishga bo‘lgan intilish va muammoli topshiriqlarni hal etish sifati yaxshilangan. Bunday mushtarak yondashuv, bir tomondan, talabalarda mas’uliyat va mustaqillikni rivojlantirgan bo‘lsa, ikkinchi tomondan, ilmiy tadqiqot olib borishning dastlabki bosqichlaridan to murakkab loyihalar ijrosigacha bo‘lgan jarayonda faol ishtirokni ta’minlagan.

Tahlil jarayonida raqamli texnologiyalarning ham rolini alohida ta’kidlash mumkin. Onlayn platformalardan foydalanish, virtual forumlar va loyihaviy dasturlar ijodiy fikrlashni kengaytirish bilan bir qatorda, talabalar o‘rtasida doimiy muloqot va fikr almashinuvi uchun imkon yaratdi. Bu esa integrativ metodni qo‘llashning muhim omillaridan biriga aylandi. Shuningdek, talabalarda mustaqil o‘rganish, turli manbalar bilan ishlash va global miqyosda qaror qabul qilish ko‘nikmalari shakllana boshladi. Ijodiy muhit yaratish eng ko‘p ta’sir ko‘rsatuvchi omil sifatida qayd etildi. Texnologik integratsiya talabalarning ijodiy salohiyatini yanada kengaytirgan bo‘lsa, guruhiy hamkorlik va fanlararo yondashuv kombinatsiyasi mashg‘ulotlarning amaliy qiymatini oshirdi. Shaxsiy motivatsiya esa umumiy jarayonni qo‘llab-quvvatlaydigan, lekin o‘z-o‘zidan etarli bo‘lmagan omil ekanligi aniqlandi. Muhokamalar jarayonida, ayniqsa, amaliy ishlar va ilmiy izlanishlar davomida hosil bo‘ladigan noan’anaviy vaziyatlar talabalarning ijodiy yondashuvni takomillashtirishga ijobiy ta’sir etishini ko‘rsatdi. Jumladan, eksperimental guruhda faoliyat yuritgan talabalar murakkab topshiriqlarni bajarish vaqtida turli nazariyalar va metodlarni uyg‘unlashtirish orqali yanada keng qamrovli echimlar taklif qila olishdi.

Mazkur natijalar shuni anglatadiki, integrativ metod faqatgina bir fanga oid ko‘nikmalarni emas, balki fikrlash tarzini ham yangilashga xizmat qiladi. Bu jarayonda talabalar mustaqil ilmiy-nazariy bazaga tayangan holda ijodiy g‘oyalarni shakllantirish, baholash va hayotga tatbiq etish bo‘yicha malaka hosil qilishadi. Ijodkorlikning rivojlanishi, o‘z navbatida, raqobatbardosh jamiyatda innovatsion mahsulotlar yaratishga, yangi yo‘nalishlarni kashf etishga va turli ijtimoiy muammolarga samarali javob topishga yordam beradi. Integrativ metodning eng katta afzalligi shundaki, u o‘qitish jarayonida betakror o‘quv muhiti yaratadi va talabalarning o‘z-o‘zini rivojlantirish potentsialini to‘liq ro‘yobga chiqarishga xizmat qiladi.

Yuqorida bayon etilgan tadqiqot natijalari talabalarning kreativ fikrlash ko‘nikmasini integrativ metod orqali rivojlantirishning samaradorligi yuqori ekanini ko‘rsatdi. Adabiyotlar tahlilida olimlarning kreativlik va integratsiyaga oid turli nazariy yondashuvlari, metodologik tamoyillari hamda ijtimoiy, gumanitar va aniq fanlar kesishmasida shakllangan ilg‘or tajribalar umumlashtirildi. O‘tkazilgan eksperimental jarayonlar davomida integrativ metod talabalar o‘rtasidagi muloqot va hamkorlikni kuchaytirish, kompleks yondashuv bilan ijodiy muammolarni hal etish ko‘nikmalarini mustahkamlash hamda raqamli texnologiyalar yordamida individual va jamoaviy ijodiy faoliyatni qo‘llab-quvvatlash imkonini yaratdi.

Natijalar shuni ko‘rsatadiki, integratsiya yordamida nafaqat muayyan fandagi nazariy bilim, balki talabaning butun fikrlash jarayoni ham yangilanadi. Turli metodlar va

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1(1)

fanlararo bog‘liqlikni uyg‘unlashtirish original g‘oyalarni taklif qilish, ularni amaliyotga tatbiq etish va samaradorlikni tahlil qilish ko‘nikmalarini rivojlantiradi. Shunday qilib, kreativ fikrlash talabalarning kelajakda raqobatbardosh mutaxassis bo‘lib etishishida muhim omilga aylanadi. Bu jarayonda o‘qituvchi faqat bilim beruvchi emas, balki ijodiy yo‘naltiruvchi, motivatsion rahbar rolini bajarishi zarur.

Xulosa qilib aytganda, kreativ fikrlash ko‘nikmasi nafaqat shaxsiy, balki ijtimoiy taraqqiyotning ham muhim tarkibiy qismidir. Integrativ metod yordamida erishilgan natijalar talabalarga faqat bir fan doirasidagina emas, balki bir nechta soha va yo‘nalishlarda ham ijodiy echimlar topish, amaliy tadqiqot olib borish va mustaqil fikrga ega bo‘lish imkonini beradi. Kelajakda integrativ yondashuvni amaliyotga yanada keng joriy etish, uni yangi pedagogik texnologiyalar bilan boyitish va uzluksiz baholash tizimini yaratish orqali talabalar ijodiy salohiyatini kuchaytirish borasida ko‘plab istiqbolli loyihalar hayotga tatbiq etilishi mumkin. Shu bois, pedagogika va psixologiya sohalarining hamkorligini kuchaytirish, ilmiy tadqiqotlarni ko‘paytirish va integrativ metodni takomillashtirish ustuvor yo‘nalish sifatida qaralishi maqsadga muvofiqdir.

ADABIYOTLAR RO‘YXATI | СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ | REFERENCES

1. Guilford, J. P. Creativity // American Psychologist. – 1950. – Vol. 5, №9. – P. 444–454.
2. Torrance, E. P. Torrance Tests of Creative Thinking. – Bensenville (IL): Scholastic Testing Service, 1974. – 120 p.
3. Ackerman, P. L., Horning, R. Interdisciplinary Approaches to Creativity // Journal of Creative Behavior. – 2014. – Vol. 48, №4. – P. 235–246.
4. De Bono, E. Serious Creativity: Using the Power of Lateral Thinking to Create New Ideas. – New York: HarperBusiness, 1992. – 338 p.
5. Кирсанов И. П. Интегративный подход в педагогике: Теория и практика. – Москва: Педагогическое общество России, 2014. – 272 с.
6. Бердиев M. Pedagogik integratsiya va innovatsion metodlar // Ta’lim va fan jurnali. – 2019. – №4. – Б. 45–56.

MUALLIF HAQIDA MA’LUMOT [ИНФОРМАЦИЯ ОБ АВТОРЕ] [AUTHORS INFO]

✉**Ergasheva Fayoza Bahodir qizi**, o‘qituvchi [Эргашева Фаёза Баҳодир қизи,, преподаватель], [**Fayoza B.Ergasheva,** teacher] manzil: O'zbekiston, Toshkent, Uch-tepa tumani, daha CHILONZOR-G9A, ko'chasi KICHIK XALKA YO'LI, 21 [адрес: Узбекистан, Ташкент, Уч-тепинский район, даха ЧИЛОНЗОР-G9A, улица КИЧИК ХАЛКА ЁЛИ, 21], [address: Uzbekistan, Tashkent, Uch-tepa district, daha CHILONZOR-G9A, street KICHIK KHALKA YOLI, 21];

Ilmiy-nazariyvametodikjurnal
Научно-теоретический и методический журнал
Scientific theoretical and methodical journal
INTER EDUCATION & GLOBAL STUDY

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1(1)

Original paper

ILMIY TARAQQIYOT JARAYONIDA TALABALARNI KASBIY FAOLIYATGA TAYYORLASHDA GRAFIK FANLARNI O'RNI VA ROLI

© Sh.D. Dilshodbekov[1]✉
[1]Toshkent davlat transport universiteti, Toshkent, O'zbekiston

Annotatsiya

KIRISH: maqolada texnika oliy o'quv yurtlarida grafik fanlarning o'quv jarayonidagi o'rni va ularning talabalarni bo'lajak kasbiy faoliyatlariga tayyorlashdagi ahamiyati tahlil qilinadi.

MAQSAD: tadqiqotning asosiy maqsadi — grafik fanlarni o'qitish orqali talabalarni kasbiy faoliyatga tayyorlashda zarur bo'lgan bilim va ko'nikmalarni shakllantirish hamda ularning kasbiy muvaffaqiyatiga ta'sirini o'rganishdir.

MATERIALLAR VA METODLAR: tadqiqotda grafik fanlarning ta'lim jarayonidagi ahamiyati, ularning kasbiy faoliyatga tayyorgarlikdagi roli bo'yicha ilmiy adabiyotlar va amaliyot tahlil qilindi.

MUHOKAMA VA NATIJALAR: natijalar texnika oliy o'quv yurtlarida grafik fanlarni o'qitish talabalar intellektual salohiyatining rivojlanishi, muhandislik g'oyalarini samarali ifodalash ko'nikmalarining shakllanishida muhim rol o'ynashini ko'rsatdi.

XULOSA: grafik fanlarni o'qitish texnika oliy o'quv yurtlarida talabalarni kasbiy faoliyatga tayyorlashning muhim omili hisoblanadi, bu esa ularning amaliy ishda muvaffaqiyatli ishlashlari uchun zarur bo'lgan ko'nikmalarni shakllantirishni ta'minlaydi.

Kalit so'zlar: grafik tayyorgarlik, chizma geometriya, muhandislik grafikasi, kasbiy tayyorlov, texnik ta'lim, chizma.

Iqtibos uchun: Dilshodbekov Sh.D. Ilmiy taraqqiyot jarayonida talabalarni kasbiy faoliyatga tayyorlashda grafik fanlarni o'rni va roli. // Inter education & global study. 2025. №1(1). B.77–82.

РОЛЬ ГРАФИЧЕСКИХ ДИСЦИПЛИН В ПОДГОТОВКЕ СТУДЕНТОВ К ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ В ПРОЦЕССЕ НАУЧНОГО ПРОГРЕССА

© Ш.Д. Дилшодбеков[1]✉
[1]Ташкентский государственный транспортный университет, Ташкент, Узбекистан

Аннотация

ВВЕДЕНИЕ: в статье анализируется роль графических дисциплин в технических вузах, их значение в образовательном процессе и влияние на профессиональную подготовку студентов.

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1(1)

ЦЕЛЬ: основная цель исследования — определить значение обучения графическим дисциплинам в профессиональной подготовке студентов, а также оценить их влияние на формирование компетенций, необходимых для будущей профессиональной деятельности.

МАТЕРИАЛЫ И МЕТОДЫ: исследование основано на анализе научной литературы, посвящённой графическим дисциплинам, их роли в образовательных процессах и профессиональной деятельности, а также на изучении практических примеров применения графики в технических специальностях.

ОБСУЖДЕНИЕ И РЕЗУЛЬТАТЫ: результаты исследования показывают, что обучение графическим дисциплинам способствует развитию визуального мышления, профессиональных навыков и способности к самостоятельной работе, что особенно важно для успешной реализации технических задач.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ: графические дисциплины играют ключевую роль в подготовке студентов технических вузов к будущей профессиональной деятельности, обеспечивая развитие их интеллектуального потенциала, профессиональных умений и навыков визуализации инженерных решений.

Ключевые слова: графическая подготовка, начертательная геометрия, инженерная графика, профессиональная деятельность, техническое образование, чертёж.

Для цитирования: Дилшодбеков Ш.Д. Роль графических дисциплин в подготовке студентов к профессиональной деятельности в процессе научного прогресса.// Inter education & global study. 2025. №1(1). В.77–82.

THE ROLE OF GRAPHIC DISCIPLINES IN PREPARING STUDENTS FOR PROFESSIONAL ACTIVITY IN THE PROCESS OF SCIENTIFIC PROGRESS

© Shoxboz D. Dilshodbekov[1]✉
[1]Tashkent State Transport University, Tashkent, Uzbekistan

Annotation

INTRODUCTION: the article examines the role of graphic disciplines in technical universities, their significance in the educational process, and their impact on students' professional training.

AIM: the main objective of the study is to define the importance of teaching graphic disciplines in preparing students for professional activities and assess their influence on the formation of competencies required for future careers.

MATERIALS AND METHODS: the study is based on an analysis of scientific literature related to graphic disciplines, their role in educational processes, and their application in technical professions, along with practical examples of graphics in technical fields.

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1(1)

DISCUSSION AND RESULTS: the findings demonstrate that teaching graphic disciplines enhances visual thinking, professional skills, and the ability to work independently, which is crucial for solving technical tasks effectively.

CONCLUSION: graphic disciplines play a pivotal role in preparing students of technical universities for their future careers by fostering intellectual potential, professional abilities, and the visualization skills necessary for engineering solutions.

Keywords: graphic training, descriptive geometry, engineering graphics, professional activity, technical education, drawing.

For citation: Shoxboz D. Dilshodbekov. (2025) 'The role of graphic disciplines in preparing students for professional activity in the process of scientific progress', Inter education & global study, (1(1)), pp. 77–86. (In Uzbek).

O'zbekiston Respublikasida ishlab chiqarish soxasini isloh qilish nafaqat ishlab chiqarishga, mehnat xarakteriga, balki mutaxassisning o'ziga ham yangi talablarni hayotga tatbiq etmoqda. Zamonaviy mutaxassisga qo'yiladigan talablar uni kasbiy faoliyatga tayyorlash sifati bilan bog'liq ko'plab muammolarni keltirib chiqaradi. Ishlab chiqarishda texnik mutaxassislarning kasbiy faoliyatini tahlil qilishda ko'plab savollar tug'iladi, jumladan: faoliyatga tayyorgarlik ko'rish uchun psixologik-pedagogik sharoitlar; turli darajadagi o'qitishning o'ziga xos xususiyatlari; kasbiy faoliyat turlarining mazmuni, kadrlar tayyorlashning kasbiy faoliyatga muvofiqligi. Ushbu masalalarni ko'rib chiqishda ushbu muammolar uchun muhim bo'lgan "muvofiqlik" tushunchasi noaniq talqin qilinadi. Universitetda olingan bilimlarning ishlab chiqarishda talab qilinadigan kompetensiyalarga mos kelishi oliy ta'limning dolzarb muammolaridan biridir.

Ilmiy adabiyotlarda "kasbiy muvofiqlik" insonning har qanday kasbga muvofiqligi sifatida qaraladi, ya'ni ma'lum bir kasbni egallash uchun yetarli asosiy bilim va ko'nikmalarga ega bo'lish. Kelajakdagi mutaxassisning shaxsiy xususiyatlariga va psixologik-pedagogik sharoitlarning ta'siriga qarab, olingan ta'lim ma'lumotlari eng yuqori darajaga ega bo'ladi, bu kasbiy muvofiqlik, malaka va boshqalarni anglatadi.

Texnika oliy o'quv yurtining zamonaviy bitiruvchisi kasbiy faoliyat jarayonida hal eta olishi kerak bo'lgan vazifalar nihoyatda xilma-xildir. Shuning uchun geometrik va grafik fanlarni o'qitishning asosiy pedagogik vazifalaridan biri talabalarga shunday aqliy faoliyat usullarini o'rgatish va mustaqillikdir.

Texnik universitet talabalariga nisbatan ularning faoliyati kasbiy o'zini o'zi takomillashtirishga qaratilgan bo'lishi kerak. Geometrik-grafik yechimlarning ko'plab talqinlari va usullarini bilgan holda, mutaxassis o'ziga yuklangan ishlab chiqarish vazifasini professional bajaradi.

Talabalarning ijtimoiy ahamiyatga ega bo'lgan mehnatga tayyorligini rivojlantirish uchun o'quv jarayonini tashkil qilishda, ko'plab mutaxassislarning fikriga ko'ra, mutaxassisning kelajakdagi kasbiy faoliyati turini hisobga olgan holda muhimdir. Tadqiqotchilar N.V.Kuzmina [1] va T.I.Rudneva [2] individual-shaxsiy komponentni

CC BY NC ND

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1(1)

(faoliyatdagi yo'naltiruvchi, muvofiqlashtiruvchi, tartibga soluvchi, rag'batlantiruvchi va semantik funktsiyalarni) o'z ichiga olgan turli kasblar tipologiyasini va ularning faoliyat uslubini tavsiflaydi,

Kelajakdagi texnik mutaxassis uchun universitetda o'qishning asosiy elementi geometrik-grafik tayyorgarlik hisoblanadi. Texnika universiteti bitiruvchilarining kasbiy faoliyati chizmalar bilan bog'liq.

Chizma nafaqat eng muhim, balki muhandis g'oyalarini ifodalashning yagona vositasi, barcha mamlakatlar muhandislari uchun tushunarli xalqaro tilga aylanadi. Shuningdek, u muhandis-konstruktor fikrini ijrochi-ishchiga yetkazuvchi aloqa vositasidir. Ammo muhandis uchun chizma, nafaqat ijrochilar va hamkasblar bilan muloqot qilish vositasi, bu ideallashtirilgan, ammo ayni paytda muhandislik voqeligiga qat'iy muvofiq joylashtirilgan ifoda “makoni” va uning fikrlari ochilishi. Shuning uchun muhandislar formulalar yoki matn yozishdan ko'ra chizma chizishni afzal ko'rishadi. Muhandis o'zining muhandislik g'oyasini (rejasini) amalga oshiradigan ushbu ideallashtirilgan tekislikda fikrini namoyon etadi, shundan so'ng uni uch o'lchamli moddiy shakllar makonida ishlab chiqarishga aylantiradi.

Tizimlashtirilgan geometrik-grafik bilimlar va amaliy ko'nikmalar to'plami professional texnik profildagi nazariy va amaliy muammolarni hal qilish imkonini beradi. Geometrik-grafik ta’lim shuningdek, odamlarning bilim, ko'nikmalarga ega bo'lish yoki ularni takomillashtirishga qaratilgan maqsadli kognitiv faoliyati sifatida ham ta'riflanishi mumkin.

Grafikaning texnik tili chizmalarni ulardagi ma'lumotlarning bir ma'noda talqin qilinishiga imkon beradi. Bunga loyiha hujjatlarining yagona tizimining davlat standartlari yordam beradi. Muhandis, olim texnik aloqaning asosiy usulini va o'z kasbiy sohasining universal grafik tilini bilishi kerak. Muhandislik jarayonida axborotning 90% ga yaqini grafik til yordamida uzatiladi [3], bunda har bir mahsulotni ishlab chiqarish chizma bo'yicha boshlanadi va tugaydi, bu yerda butun ishlab chiqarish jarayoni grafik faoliyatdan foydalanish bilan uzviy bog'liqdir. “... shuni hisobga olish kerakki, inson hayotda ma'lumotning 87 foizini vizual kanali orqali va atigi 12 foizini eshitish kanali orqali oladi.” [4, 113-bet]

S.N. Balyagin va N.S. Briling o'z ishlarida muhandisning grafik savodxonligi muhandislik darslarida rivojlanib borishini, shu bilan birga ijodkorlik va dizayn qobiliyati va istagini o'stirishini qayd etadi [5].

Rossiyalik muhandis va professor V.I. Kurdyumov grafik tilga batafsilroq ta'rif beradi: “Agar chizma barcha odamlar tomonidan bir xil tushuniladigan texnikaning tili bo'lsa, unda chizma geometriya bu tilning grammatikasi bo'lib xizmat qiladi, chunki u chizmalarni to'g'ri o'qishga va o'z fikrlarimizni ifoda etishga o'rgatadi” deydi.

Geometrik-grafik ta’limning roli turli xil ma'lumotlarning katta oqimini qayta ishlash zarurati bilan belgilanadi: o'quv, ilmiy, iqtisodiy-statistik va boshqalar va uni vizual taqdim etish zarurati. Zamonaviy ilm-fan va texnologiya mutaxassisdan yuqori darajadagi vizual

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1(1)

madaniyatni talab qiladi; zamonaviy axborotni qayta ishlash vositalaridan (apparat va dasturiy ta'minot kompyuter grafikasi) foydalanish juda muhim; illyustrativ va biznes grafikaning mavzu doirasi kengayib bormoqda. Kasbiy tayyorgarlik darajasi asosan grafikadan foydalangan holda har qanday ma'lumotni texnik jihatdan barkamol taqdim etish uchun zarur bo'lgan bilim va ko'nikmalar miqdori bilan belgilanadi.

Shuning uchun ham geometrik va grafik fanlarni o’qitishning asosiy pedagogik vazifalaridan biri talabalarga ularning bo’lajak kasbining xususiyatlariga ko’proq mos keladigan aqliy faoliyat va mustaqil ishlash usullarini o’rgatishdir.

Geometrik-grafik malakalarning rivojlanish darajasi texnik mutaxassisning kasbiy tayyorgarligi muvaffaqiyatini belgilaydi. Bo'lajak mutaxassisni tayyorlashda maxsus ko'nikmalar alohida o'rin tutadi. Bular umumiy ta'lim, metakognitiv qobiliyatlar bo'lib, ular o'zaro bog'liqdir. Geometrik-grafik ko'nikmalar tarkibida maxsus ko'nikmalarning mavjudligi talabaning o'quv jarayoniga va ularning professional geometrik-grafik tayyorgarligiga kuchli ta'sir ko'rsatadi.

Kasbiy geometrik-grafik tayyorgarlik - bu talabalarning texnik profildagi fanlarini kelajakdagi kasbiy faoliyatlariga tayyorgarlik rejimi. Ushbu daraja professional geometrik va grafik ko'nikmalarni egallash uchun aniq motivatsiya bilan tavsiflanadi. Bunday ongli qiziqishlarga ega bo'lgan talabalar o'zlarining kasbiy o'sishi zarurligini xohlashadi va tushunadilar. Ular o'zlarining kasbiy o'sish yo'llarini aniq tushunadilar va shaxsiy rivojlanish uchun ma'lum maqsadlar tizimiga ega. O'z-o'zini qadrlaydigan kasbiy, ijodiy va samarali kasbiy geometrik-grafik faoliyatga bo'lgan ehtiyojlar yuqori darajada shakllanadi. Ular professional bilimga barqaror kognitiv qiziqishga ega va muvaffaqiyatli professional martaba orzu qiladilar.

Ushbu bilimlarni (geometrik-grafik) o'zlashtirish talabaning kelajakdagi kasbiy faoliyatini tushunish vositasi sifatida xizmat qilishini tushunish juda muhimdir. Shunda bu bilim har bir talaba uchun o‘ziga xos, individual, takrorlanmas nuqtai nazardan vosita, metodikaga aylanadi. Demak, masalan, talaba har qanday harakatni (chizmalarni bajarish va o'qish) bajarishi uchun u birinchi navbatda nazariy bilimlar, chizmalarni loyihalash usullari bilan tanishadi va tushuncha apparatini o'zlashtiradi. Shuning uchun oliy o'quv yurtlari talabalarining chizmalarni bajarish va o'qish bilimlarini egallashi ta'limning maqsadi emas, balki faqat uning vositasidir. Oliy ta'limning maqsadi talabalarning o'zini-o'zi baholashi, o'z ustida mustaqil ishlashi va o'zini-o'zi anglashi uchun sharoit yaratishdir.

ADABIYOTLAR RO‘YXATI | СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ | REFERENCES

1. Кузьмина, Н.В. Понятие ≪педагогическая система≫ и критерии ее оценки //Методы системного педагогического исследования. Л., 1980.

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1(1)

2. Руднева, Т.И. (отв. ред.) Психолого-педагогические проблемы современного профессионального образования / Сборник научных статей.Самара: Изд-во ≪Универс-групп≫, 2005. - 220 с.
3. Л.А. Трофимук. Развитие графического общения, российской инженерной графики: Монография; Лесосибирский филиал СибГТУ. Красноярск: СибГТУ, 2003.-72 с.
4. Фокин Ю:Г. Теория и технология обучения: деятельностный подход: учеб.пособие для студ. высш. учеб. заведений / Ю.Г. Фокин. - 3-е изд., испр. - М.: Издательский центр ≪Академия≫, 2008. - 240 с.
5. Брилинг Н.С, Балягин С.Н, Черчение: Справ. Пособие. М.: Сторйиздат, 1994.-421 с.
6. Khurshida Pirmakhmatovna Khayitboboeva, (2021). A Study Of The Problems Of Tradition And Innovation In Modern Uzbek Folk Art. The American Journal of Social Science and Education Innovations, 3(11), 14–20. https://doi.org/10.37547/tajssei/Volume03Issue11-04
7. Xayitboboyeva, Xurshida Pirmaxmatovna, & Jo‘Rayeva, Madina Ziyodovna (2023). Toshkent yog‘och o‘ymakorligida ibragimovlar sulolasining o‘rni. Oriental renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences, 3 (2), 862-868. https://cyberleninka.ru/article/n/toshkent-yog-och-o-ymakorligida-ibragimovlar-sulolasining-o-rni
8. Khurshida P. Khaitbobayeva, & Hayotjon R. Gaffarov. (2023). The role of nurota embroidery in the applied art of uzbekistan. Art and Design: Social Science, 3(03), 3–5. https://doi.org/10.37547/ssa-V3-I2-2
9. Култашева Нигорахон Данияровна. (2023). Кулолчилик ривожида Нарзуллаев сулоласининг ўрни. Educational research in universal sciences, 2(3), 458–464. https://doi.org/10.5281/zenodo.7832102
10. Daniyarovna, K. N., & Abdumalikovna, S. S. Bauxauz–germaniya madaniyatining fenomeni sifatida. https://www.oriens.uz/media/journalarticles/63_Kultasheva_Nigoraxon_Daniyarovna_433-438.pdf

MUALLIF HAQIDA MA’LUMOT [ИНФОРМАЦИЯ ОБ АВТОРЕ] [AUTHORS INFO]

✉**Dilshodbekov Shoxboz Dilshodbek o‘g‘li**, dotsent [**Дилшодбеков Шохбоз Дилшодбек угли**,доцент], [**Shoxboz D. Dilshodbekov**, associate professor]; manzil: Toshkent shahar Mirobod tumani Temiryo‘lchilar ko‘chasi 1-uy, [адрес: Мирабадский район г. Ташкента улица железнодорожников 1], [address: Mirabad district of Tashkent, 1 Zheleznodorozhnikov Street]

Ilmiy-nazariyvametodikjurnal
Научно-теоретический и методический журнал
Scientific theoretical and methodical journal
INTER EDUCATION & GLOBAL STUDY

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1(1)

Original paper

MIGRANT TA’LIM OLUVCHILARNING YANGI JAMOALARGA MOSLASHISH MASALALARINING PEDAGOGIK TAHLILI

© B.Z. Eshonjonov[1]✉
[1]76-maktab, Namangan, O‘zbekiston

Annotatsiya

KIRISH: maqolada migrant ta’lim oluvchilarning yangi jamoalarga moslashishi jarayoni, migrant tarmoqlari, migratsiya jarayonining ta’lim oluvchilarga ta’siri va ushbu masalalarning pedagogik tahlili o‘rganilgan.

MAQSAD: tadqiqotning asosiy maqsadi – migrant ta’lim oluvchilarning yangi jamoalarga moslashish jarayonini tahlil qilish, bu jarayonda migrant tarmoqlari va pedagogik yondashuvlarning ahamiyatini o‘rganish va samarador yechimlarni aniqlashdir.

MATERIALLAR VA METODLAR: tadqiqotda migratsiya tarmoqlari, ijtimoiy moslashuv va pedagogik strategiyalar bo‘yicha ilmiy manbalar tahlil qilindi, shuningdek, empirik ma’lumotlar to‘plandi va tahlil qilindi.

MUHOKAMA VA NATIJALAR: natijalar migrant tarmoqlari va pedagogik yondashuvlarning ta’lim oluvchilarning yangi jamoalarga moslashishidagi rolini ochib berdi. Ijtimoiy tarmoqlar moslashuv jarayonini yengillashtiruvchi omil sifatida ko‘rsatildi, ammo ayrim holatlarda ular madaniy integratsiyani murakkablashtirishi mumkinligi qayd etildi.

XULOSA: tadqiqot natijalari migrant ta’lim oluvchilarning yangi jamoalarga samarali moslashishi uchun ijtimoiy tarmoqlar va pedagogik strategiyalarni uyg‘unlashtirish zarurligini tasdiqladi. Ushbu yondashuvlar ta’lim jarayonini samarador va ijtimoiy jihatdan moslashuvchan qilishga imkon beradi.

Kalit so‘zlar: migrant tarmoqlari, migratsiya, ijtimoiy moslashuv, pedagogik strategiyalar, ta’lim samaradorligi, etnik enklevlar, integratsiya.

Iqtibos uchun: Eshonjonov B.Z. Migrant ta’lim oluvchilarning yangi jamoalarga moslashish masalalarining pedagogik tahlili. // Inter education & global study. 2025. №1(1). B.83–89.

ПЕДАГОГИЧЕСКИЙ АНАЛИЗ ВОПРОСОВ АДАПТАЦИИ ОБУЧАЮЩИХСЯ-МИГРАНТОВ В НОВЫХ СООБЩЕСТВАХ

© Б.З. Эшонжонов[1]✉
[1]Школа № 76, Наманган, Узбекистан

Аннотация

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1(1)

ВВЕДЕНИЕ: в статье рассматриваются проблемы адаптации мигрантов, процесс их интеграции в новых сообществах, влияние миграции на обучающихся, а также педагогический анализ вопросов, связанных с адаптацией мигрантов в новых условиях.

ЦЕЛЬ: основная цель исследования — проанализировать педагогические аспекты адаптации обучающихся мигрантов в новых сообществах, выявить роль социальных сетей мигрантов и разработать рекомендации для успешной интеграции в образовательную среду.

МАТЕРИАЛЫ И МЕТОДЫ: в исследовании проведен анализ научной литературы, посвященной миграции, адаптации и педагогическим подходам, а также использованы эмпирические данные, собранные в процессе изучения интеграции обучающихся мигрантов.

ОБСУЖДЕНИЕ И РЕЗУЛЬТАТЫ: результаты показали, что социальные связи мигрантов играют важную роль в их адаптации. Однако чрезмерная зависимость от этнических сетей может замедлять процесс интеграции. Было выявлено, что педагогические подходы, направленные на развитие межкультурной коммуникации, способствуют успешной адаптации.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ: результаты исследования подтвердили необходимость использования интегративных педагогических стратегий и поддержки социальных связей для успешной адаптации обучающихся мигрантов. Эти подходы позволяют обеспечить гармоничное вхождение мигрантов в новые сообщества и повысить их образовательную эффективность.

Ключевые слова: миграция, адаптация, педагогические стратегии, социальные сети мигрантов, интеграция, этнические анклавы, образовательная среда.

Для цитирования: Эшонжонов Б.З. Педагогический анализ вопросов адаптации обучающихся-мигрантов в новых сообществах.// Inter education & global study. 2025. №1(1). В.83–89.

PEDAGOGICAL ANALYSIS OF THE ISSUES OF ADAPTATION OF MIGRANT STUDENTS IN NEW COMMUNITIES

© Bobir Z. Eshonjonov[1]✉
[1] School № 76, Namangan, Uzbekistan

Annotation

INTRODUCTION: the article examines the challenges of adapting migrant students to new communities, focusing on the impact of migration on learners and providing a pedagogical analysis of their integration process.

AIM: the main objective of the study is to analyze the pedagogical aspects of adapting migrant learners to new communities, evaluate the role of migrant social

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1(1)

networks, and develop recommendations for successful integration into educational environments.

MATERIALS AND METHODS: the study included an analysis of scientific literature on migration, adaptation, and pedagogical approaches, supplemented by empirical data collected during the research on the integration of migrant students.

DISCUSSION AND RESULTS: the results indicated that social connections among migrants play a critical role in their adaptation. However, excessive reliance on ethnic networks may slow the integration process. Pedagogical approaches focusing on developing intercultural communication skills were found to significantly enhance adaptation outcomes.

CONCLUSION: the findings confirmed the importance of employing integrative pedagogical strategies and fostering social connections for the successful adaptation of migrant learners. These approaches facilitate their harmonious inclusion into new communities and improve educational outcomes.

Keywords: migration, adaptation, pedagogical strategies, migrant social networks, integration, ethnic enclaves, educational environment.

For citation: Bobir Z. Eshonjonov. (2025) 'Pedagogical analysis of the issues of adaptation of migrant students in new communities', Inter education & global study, (1(1)), pp. 83–89. (In Uzbek).

Migrant, migratsiya so'zlariga hayotimizda juda ko'p marotaba ro'baro bo'lamiz. Lekin ijtimoiy muammo sifatida yetarli darajada ahamiyat bermaymiz. Bu ahamiyatga ega bo'lmagan biz ahamiyatsiz deb hisoblayotgan so'zlarning zamirida yiliga 250 million odamning hayoti yotadi. Migratsiyaning kelib chiqishi asosan migrant tarmoqlari bilan bog'liq.

Migrant tarmoqlarii - bu yuboruvchi hududdagi va maqsad hududidagi migrantlar o'rtasidagi ijtimoiy bog'lanishlar to'ridir. Ular migratsiya oqimlarining hajmi va yo'nalishini, shuningdek, migrantlarning moslashuv natijalarini belgilovchi asosiy omillar xisoblanadi [1]. Migrant tarmoqlarining oshayotgan ahamiyati, 1980-yillarning oxirigacha migratsiya tadqiqotlariga iqtisodiy yoki siyosiy tushuntirishlar ustun kelgan yangi yondashuvni ifodalaydi. Ushbu kirish migrant tarmoqlari haqidagi tadqiqotlardan olingan natijalarni antropologiya, sotsiologiya, demografiya va iqtisodiyot sohalaridan sarhisob qilib, yaqinda olib borilgan va'dali tadqiqot yo'nalishlarini aniqlaydi, shuningdek, migrant tarmoqlari migratsiya xulq-atvoriga va migrantlarning tajribalariga qanday ta'sir qilishini tushunish kabi kelajakdagi tadqiqotlar uchun muhim savollarni ko'rsatadi. Ijtimoiy uzatmalarning aniq mexanizmlarini o'rganish, tarmoqlar ta'siri va ularni ijtimoiy fanlar adabiyotida aniqlash bo'yicha davom etayotgan muhokamalarga jalb qilinishi kerak, bu esa tadqiqotchilar orasida muxandislik hamkorligini talab qiladi.

Yuqorida takidlaganimizdek, migrant tarmoqlariga e'tibor berish, 1980-yillarning oxirigacha migratsiya tadqiqotlarini iqtisodiy yoki siyosiy tushuntirishlar ustun kelgan

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1(1)

yangi yondashuvni aks ettiradi. Alternativ nazariyalar migratsiyani yuboruvchi va qabul qiluvchi mamlakatlar (yoki ichki migratsiya uchun bir mamlakat ichidagi hududlar) o'rtasidagi ish haqi farqlariga, yuboruvchi mamlakatdagi sug'urta va kredit bozorlaridagi muammolarga, qabul qiluvchi mamlakatda ikki qatlamli kasbiy tuzilmalarga yoki yuboruvchi va qabul qiluvchi kontekstlar o'rtasidagi ekspluatatsion kapitalistik munosabatlarga bog'lagan.

Biroq, Dasglas Masiyning 1990-yildagi dastlabki maqolasi bilan olimlar migratsiyaning "kumulative ta'sir"ini o'rganishni boshladilar, ya'ni uning o'z-o'zini oziqlantiruvchi xususiyatini. Ushbu nazariya har bir migratsiya harakati yuboruvchi jamiyatda bir qator o'zgarishlarga olib keladi va bu o'zgarishlar kelgusidagi migratsiyani yanada imkoniyatini oshiradi, deya ta'kidlaydi [2]. Har bir yangi migrant bilan, masalan, yuboruvchi va qabul qiluvchi jamoalar o'rtasida ulanishlarni kengaytiradigan migrant tarmoqlari shunchaki kengayadi. Ko'proq odamlar bu tarmoqlarga suyanishi mumkin, va ko'proq migrantlar bilan tarmoqlar yana kengayadi. Ushbu fixback aylanishi orqali migratsiya oqimlari o'z-o'zini ta'minlaydigan holga keladi va dastlabki iqtisodiy yoki siyosiy shart-sharoitlardan ajralib qoladi. Bunga aloqador tadqiqotlar migrant tarmoqlarining migrantlarning qabul qiluvchi kontekstdagi tajribalariga qanday ta'sir qilishini o'rganadi. Tadqiqotchilar migrant tarmoqlari maqsad hududida kasblar va ish haqlari, shuningdek, yuboruvchi va qabul qiluvchi hududlar o'rtasidagi pul va tovarlar oqimini belgilovchi muhim omil ekanligini aniqladilar.

Olimlar shuningdek, "etnik enklevlar"ni, ya'ni bir xil kelib chiqishi bo'lgan migrantlar tomonidan boshqariladigan bizneslar joylashgan hududlarni, qabul qiluvchi jamoada migrantlarning iqtisodiy muvaffaqiyati yoki muvaffaqiyatsizligini tushunish uchun muhim tahlil birligi sifatida aniqladilar [3].

So'nggi tadqiqotlar migrant tarmoqlarining "transmilliy" makonlarni qamrab olishini va millatlararo chegaralarni kesib o'tgan iqtisodiy, siyosiy, ijtimoiy va diniy faoliyatlarni qo'llab-quvvatlashini tasvirlab berdi. Ushbu yangi yondashuv yuboruvchi yoki qabul qiluvchi mamlakat kontekstiga e'tibor qaratadigan avvalgi tadqiqotlarga qarshi chiqadi va ikkita mamlakat o'rtasidagi bog'lanishlarga e'tibor qaratadi, bu esa migrantlarning ijtimoiy tan olinishi va iqtisodiy yuksalish uchun qayerda va qanday harakat qilishlarini tushunish uchun muhimdir [4].

Ushbu tadqiqot sohalari migrant tarmoqlarining migratsiyaning sabablarini va oqibatlarini baholashda muhim ekanligini ko'rsatadi. Yuboruvchi va qabul qiluvchi hududlardagi iqtisodiy yoki siyosiy shart-sharoitlarni tahlil qilish endi migratsiyaning harakatlantiruvchi kuchlari va oqibatlarini tushunish uchun etarli emas; transmilliy ijtimoiy bog'lanishlar va jarayonlar ham migratsiya qarorlarida va natijalarida muhim komponent hisoblanadi.

Migrant tarmoqlari migratsiyani osonlashtiradi, chunki ular migrant ijtimoiy kapitaliga, ya'ni migratsiya xarajatlarini kamaytiradigan va foydalarni oshiradigan ma'lumot yoki yordam manbalariga kirish imkonini beradi. Turli joylarda olingan empirik

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1(1)

dalillar shuni ko'rsatadiki, oldingi migrantlar bilan ijtimoiy bog'lanishlari bo'lgan shaxslar—oilaviy, jamoaalar orqali—o'zlari ham migratsiya qilishlari va avvalgi migrantlar bilan bir xil manzilga yo'l olishlari ehtimoli yuqoriroqdir [5]. [Ba'zi tadqiqotchilar, bu jarayonning qochqinlar (ya'ni, siyosiy migrantlar) uchun ham shunday ishlashini ta'kidlaydilar, ular odatda yangi manzilga o'tish uchun boshqa qochqinlar bilan ijtimoiy bog'lanishlardan foydalanadilar.] Tadqiqotlar shuningdek, migrant tarmoqlarining kengayishi va ijtimoiy kapitalning to'planishi "kumulative ta'sir" jarayonini boshlashini ko'rsatadi, bu orqali migratsiya oqimlari o'z-o'zini ta'minlaydigan holga keladi.

Kumulative ta'sir nazariyasi migratsiyani yo'lga bog'langan jarayon deb ta'riflaydi, ya'ni migratsiyaning hozirgi konteksti avvalgi migratsiya naqshlariga bog'liq [6]. Ushbu jarayonni empirik jihatdan o'lchash uchun tadqiqotlar yuboruvchi jamoalarni ularning migratsiya tarixi bilan bog'liq holda tasniflab, jamoa migratsiyasining turli bosqichlarida migrantlarning xususiyatlarida o'zgarishlarni kuzatdilar. Jamoadan migratsiya jarayonining dastlabki bosqichlarida migrantlar odatda ijtimoiy tuzilmaning tor qatlamidan tanlanadi (masalan, ma'lum ta'lim yoki moliyaviy resurslarga ega bo'lganlardan) va bu xarajatlar va shaxsiy xavflarni yengib o'ta olishadi.

Migratsiya oqimlari o'z-o'zini ta'minlaydigan holga keladi va dastlabki iqtisodiy yoki siyosiy shart-sharoitlardan ajralib qoladi. Migratsiya keng tarqalgan sari, migrantlar jamoaning keng qismiga mos keladigan bo'lib qoladilar. Tadqiqotchilar bu tanlovning kamayishini avvalgi emigrantlar taqdim etgan resurslar bilan bog'laydilar, bu esa migratsiyaning sof foydasini oshiradi.

Tadqiqotlar migrant tarmoqlari ko'pincha immigrantlarning ijtimoiy, siyosiy va iqtisodiy moslashuvini qabul qiluvchi kontekstdagi yordam berishini ko'rsatadi. Empirik tadqiqotlar shuni aniqladiki, tajribali migrantlar bilan bog'langan yangi keluvchilar ish topish, yuqori daromad olish, biznes ochish, qonuniylashtirishga harakat qilish va qabul qiluvchi mamlakatda siyosiy harakatga qo'shilish ehtimoli yuqoriroqdir [7]. Olimlar yangi migrantlar ko'pincha migrant enklevlarida (masalan, Nyu-York shahridagi Chinatown) turar joy, ish yoki ikkalasini ham topishlarini kuzatdilar.

Migrant enklevlari (yoki migrant dori) — boshqa mamlakatlarda yashash va ishlash maqsadida muhojirlar tomonidan yaratilgan yoki ular joylashgan hududlarda tashkil etilgan jamoalardir [8]. Bu enklevlar, odatda, ma'lum bir xil madaniyat, til, diniy urf-odatlar va boshqa ijtimoiy o'ziga xosliklarni saqlab qolish maqsadida tuziladi. Enklevlar odatda migrantlar guruhi joylashgan hududlarga yaqin joylarda paydo bo'ladi va shuning uchun migrantlarni qabul qiluvchi joylarda ko'plab etnik mahallalarning ajralmas qismidir. Enklevlar va umuman etnik tarmoqlar siyosiy harakatlar uchun joy taqdim etadi. Mahalliy uyushmalar, migrantlarga o'z yuboruvchi jamiyatlari bilan bog'lanish va moddiy yordam ko'rsatish imkonini beruvchi, shuningdek, bir xil kelib chiqishi bo'lgan migrantlar uchun qo'llab-quvvatlash joylarini taqdim etadi.

Qo'shimcha tadqiqotlar shuni ko'rsatdiki, migrant tarmoqlariga bog'lanish yangi migrantning rasmiy sektorda ish topish ehtimolini oshiradi, bu esa norasmiy sektordan

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1(1)

yuqori ish haqlarini taklif qiladi. Tadqiqotlar shuningdek, migrant tarmoqlari AQShda hujjatsiz meksikalik ishchilarning ishga joylashish natijalarini belgilashda hujjatli ishchilarga qaraganda muhimroq ekanligini aniqladi, chunki birinchilarning mehnat bozoridagi pozitsiyasi yanada zaifdir. Shunga o'xshash tarzda, Germaniyaga ko'chib o'tgan migrantlar orasida olimlar migrant tarmoqlarining yoshlar va kam ta'lim olganlar, yoki ishsizlik xavfi eng yuqori bo'lganlar uchun muhimligini aniqladilar. Yangi migrantlar birinchi ishlarini topishda migrant tarmoqlari uchun muhim bo'lsa-da, vaqt o'tishi bilan migrantlar yangi ishlar topish uchun migrant tarmoqlaridan foydalanish ehtimoli kamayadi (Germaniyadagi ayrim sharoitlar bundan mustasno), odatda enklev iqtisodiyotidagi ishlaridan uzoqlashadilar.

Ushbu topilmalar tadqiqotchilarni shunga olib keldi: migrant tarmoqlari ish qidirish samaradorligini va samaradorligini oshiradi, ayniqsa qabul qiluvchi kontekstdagi yangi migrantlar uchun yuqori ish haqlarini taqdim etadi. Tadqiqotchilar shuningdek, migrant tarmoqlari ish beruvchilarga ham foyda keltiradi, chunki ular vaqt va pulni ishchilarni qidirish, tayyorlash va o'rnini bosuvchi ishchilarni topishda tejashadi, chunki ijtimoiy bog'langan ishchilar bir-birlarini doimiy ravishda qo'llab-quvvatlaydilar. Olimlar shuningdek, migrant tarmoqlari o'z-o'zini ish bilan ta'minlaydigan migrantlarga mehnat bozoridagi noaniqliklarni yengishda yordam berishi mumkinligini ko'rsatdilar. Masalan, AQShdagi meksika uy ishchilari o'z migrant tarmoqlari orqali ma'lumotlarni birlashtirib va ishlarni ta'minlab, tashkilotga ega bo'lishgan.

Migrant tarmoqlari nafaqat kelib chiqishdan migratsiya qilishning dastlabki qaroriga, balki qabul qiluvchi kontekstdagi moslashuv natijalariga ham ta'sir qiladi. Biroq, ba'zi guruhlar qabul qiluvchi jamiyatga integratsiyalashganda migrant tarmoqlari tugaydi va yuboruvchi mamlakat bilan bog'lanishlarini uzadilar. Ammo, boshqa guruhlar uchun migrant tarmoqlari iqtisodiy, siyosiy, ijtimoiy yoki diniy faoliyatlarni davom ettirishda yordam berishda davom etadi, bu esa yuboruvchi va qabul qiluvchi kontekstlarni qamrab oladi. Ushbu “transmilliy” tarmoqlar migrantlarning ijtimoiy, siyosiy va iqtisodiy moslashuv natijalarini tushunish uchun yangi nuqtai nazar taqdim etadi.

Migrant tarmoqlarining salbiy ta'siri vaqt o'tishi bilan to'planishi va ikkinchi avlod migrantlarining iqtisodiy harakatliligini to'sishi mumkin (ya'ni, manzil mamlakatida tug'ilgan va o'sganlar). Masalan, bir migrant guruhi uchun etnik tarmoqlarga bog'lanish qabul qiluvchi jamiyatga moslashishni oshirish va parallel moslashishga olib kelishi mumkin; boshqa bir guruhning etnik bog'lanishlari esa doimiy qashshoqlik va past tabaqaga o'tishni anglatishi mumkin.

ADABIYOTLAR RO‘YXATI | СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ | REFERENCES

1. DiMaggio, P., & Garip, F. (2012). Network effects and social inequality. Annual Review of Sociology,38, 93–118.

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1(1)

2. Glick Schiller, N., Basch, L., & Blanc-Szanton, C. (1992). Transnationalism: A new analytic framework for understanding migration. Annals of the New York Academy of Sciences,645, 1–24.
3. Hagan, J. M. (1998). Social networks, gender, and immigrant incorporation: Resources and constraints. American Sociological Review,63(1), 55–67.
4. Kasinitz, P., Mollenkopf, J. H., Waters, M. C., & Holdaway, J. (2008).
5. Massey, D. S. (1990). Social structure, household strategies, and the cumulative causation of migration. Population Index,56(1), 3–26.
6. Munshi, K. (2003). Networks in the modern economy: Mexican migrants in the U.S.labor market. Quarterly Journal of Economics,118(2), 549–599.
7. Portes, A., & Zhou, M. (1993). The new second generation: Segmented assimilation and its variants. The Annals of the American Academy of Political and Social Science, 530(1), 74–96.
8. Waldinger, R., & Fitzgerald, D. (2004). Transnationalism in question. American Journal of Sociology,109(5), 1177–1195.

MUALLIF HAQIDA MA'LUMOT [ИНФОРМАЦИЯ ОБ АВТОРЕ] [AUTHORS INFO]

✉**Eshonjonov Bobir Zafarjonovich**, o'qituvchi, [**Эшонжонов Бобир Зафаржонович**, преподаватель], [**Bobir Z. Eshonjonov**, teacher]; manzil: Namangan viloyati, Chust tumani, [адрес: Наманганская область, чустский район], [address: Namangan region, Chust district]

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1(1)

Original paper

THE IMPORTANCE OF IDENTIFYING PHILOLOGIST STUDENTS' COGNITIVE COMPETENCIES AND MAKING LESSON PLANS TO TEACH THEM USING APPROPRIATE METHODS

© G.H. Juraqulov[1]✉
[1]Uzbekistan state world languages university, Tashkent, Uzbekistan

Annotation

INTRODUCTION: the article highlights the importance of identifying philology students' cognitive competencies and developing lesson plans tailored to their individual learning styles. It explores cognitive styles such as concrete, analytical, communicative, and authority-oriented, along with cognitive and metacognitive strategies.

AIM: the main aim of the study is to investigate philology students' cognitive styles and develop teaching strategies that align effectively with their learning preferences.

MATERIALS AND METHODS: the research employed a questionnaire to determine students' cognitive styles, followed by observations and interviews to analyze their learning strategies. The data were analyzed using experimental methods.

DISCUSSION AND RESULTS: the results revealed that different cognitive styles require distinct approaches. For instance, concrete learners benefit from practical tasks, while analytical learners excel with grammar analysis and logical exercises.

CONCLUSION: developing lesson plans tailored to philology students' cognitive styles enhances the effectiveness of the educational process. This approach enables educators to implement targeted teaching methods that improve both individual and group learning experiences.

Keywords: philology students, cognitive strategies, metacognitive strategies, individual approaches, educational effectiveness.

For citation: Gulomjon H. Juraqulov. (2025) 'The importance of identifying philologist students' cognitive competencies and making lesson plans to teach them using appropriate methods.', Inter education & global study, (1(1)), pp. 90–96.

ВАЖНОСТЬ ВЫЯВЛЕНИЯ КОГНИТИВНЫХ КОМПЕТЕНЦИЙ СТУДЕНТОВ-ФИЛОЛОГОВ И СОСТАВЛЕНИЯ ПЛАНОВ УРОКОВ ДЛЯ ИХ ОБУЧЕНИЯ С ИСПОЛЬЗОВАНИЕМ СООТВЕТСТВУЮЩИХ МЕТОДОВ

© Г.Х. Джуракулов[1]✉
[1]Узбекский государственный университет мировых языков, Ташкент, Узбекистан

Аннотация

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1(1)

ВВЕДЕНИЕ: в статье акцентируется внимание на важности выявления когнитивных компетенций студентов-филологов и разработки планов занятий, соответствующих их индивидуальным когнитивным стилям. Рассматриваются когнитивные стили, такие как конкретный, аналитический, коммуникативный и авторитетно-ориентированный, а также когнитивные и метакогнитивные стратегии.

ЦЕЛЬ: основная цель исследования — изучить когнитивные стили студентов-филологов и разработать стратегии преподавания, которые наиболее эффективно соответствуют их учебным предпочтениям.

МАТЕРИАЛЫ И МЕТОДЫ: в исследовании использовался анкетный метод для определения когнитивных стилей студентов, а также последующие наблюдения и интервью для изучения их стратегий обучения. Анализ проводился с использованием экспериментальных данных.

ОБСУЖДЕНИЕ И РЕЗУЛЬТАТЫ: результаты исследования показали, что когнитивные стили требуют различных подходов. Например, студенты с конкретным стилем предпочитают практические задания, тогда как аналитические студенты лучше воспринимают информацию через грамматический анализ и логические задачи.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ: разработка планов занятий, адаптированных к когнитивным стилям студентов-филологов, способствует повышению эффективности учебного процесса. Это позволяет преподавателям использовать целевые методы обучения для улучшения индивидуального и группового опыта студентов.

Ключевые слова: студенты-филологи, когнитивные стратегии, метакогнитивные стратегии, индивидуальные подходы, образовательная эффективность.

Для цитирования: Джуракулов Г.Х. «Важность выявления когнитивных компетенций студентов-филологов и составления планов уроков для их обучения с использованием соответствующих методов».// Inter education & global study.2025. №1(1). С.90–96.

FILOLOGIYA TALABALARINING KOGNITIV KOMPETENTSIYALARINI ANIQLASH VA TEGISHLI USULLARDAN FOYDALANGAN HOLDA ULARNI O'QITISH UCHUN DARS REJALARINI TUZISHNING AHAMIYATI

© Juraqulov Gulomjon[1]✉
[1]O‘zbekiston davlat jahon tillari universiteti, Toshkent, O‘zbekiston

Annotatsiya

KIRISH: maqolada filolog talabalarining kognitiv kompetentsiyalarini aniqlash va ularning individual o‘rganish uslublariga mos dars rejalarini ishlab chiqish ahamiyati tahlil qilinadi. Tadqiqotda malkolm noules tomonidan ta’riflangan konkret, analitik, kommunikativ va shaxsga tobe’ o‘rganish uslublari ko‘rib chiqilgan. Shuningdek, kognitiv

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1(1)

va metakognitiv strategiyalarning qiyosiy tahlili va ularning ingliz tilini o‘rganishdagi roli o‘rganilgan.

MAQSAD: tadqiqotning asosiy maqsadi — filolog talabalarining kognitiv uslublarini aniqlash va ularning o‘rganish ehtiyojlariga mos o‘quv strategiyalari va metodlarini ishlab chiqishdir.

MATERIALLAR VA METODLAR: tadqiqotda filolog talabalarning kognitiv va metakognitiv strategiyalarni qo‘llash darajasi eksperiment orqali aniqlangan. Talabalar konkret, analitik, kommunikativ va shaxsga tobe’ uslublarga bo‘linib, ularning o‘rganish strategiyalari kuzatilgan va tahlil qilingan.

MUHOKAMA VA NATIJALAR: tadqiqot natijalari ko‘rsatdiki, har bir kognitiv uslub o‘ziga xos strategiyalardan foydalanishni talab qiladi. Masalan, konkret o‘rganuvchilar uchun amaliy mashqlar va o‘yinlar samarali bo‘lsa, analitik o‘rganuvchilar uchun grammatik tahlil va muammo yechish mashg‘ulotlari muhimdir.

XULOSA: filolog talabalarining kognitiv kompetentsiyalariga moslashtirilgan dars rejalarini ishlab chiqish ta’lim jarayonining samaradorligini oshirishga yordam beradi. Ushbu yondashuv orqali o‘qituvchilar har bir talabaga mos ta’lim uslublarini qo‘llash imkoniga ega bo‘ladilar.

Kalit so‘zlar: filolog talabalar, kognitiv strategiyalar, metakognitiv strategiyalar, individual yondashuv, ta’lim samaradorligi.

Iqtibos uchun: Juraqulov Gulomjon. (2025) ‘Filologiya talabalarining kognitiv kompetentsiyalarini aniqlash va tegishli usullardan foydalangan holda ularni o'qitish uchun dars rejalarini tuzishning ahamiyati’,. // Inter education & global study. (1(1)). pp.90–96.(In Eng.)

Individual differences play a crucial role in education, particularly in fields like philology, where students bring diverse learning preferences, abilities, and cognitive styles to the classroom. Understanding these differences is essential for designing effective teaching strategies that address students' unique needs. Identifying and catering to students' cognitive and metacognitive learning styles can significantly enhance their educational outcomes, fostering both skill development and engagement.

Cognitive learning styles refer to the ways individuals process and acquire information. These include *concrete learners*, who prefer hands-on experiences; *analytical learners*, who excel in breaking down complex ideas into smaller components; *communicative learners*, who thrive in interactive environments; and *authority-oriented learners*, who rely on structured guidance and expertise (Knowles, 1972).

Cognitive learning strategies focus on acquiring and processing information, including techniques like summarization, rehearsal, and concept mapping. These strategies help students directly engage with and understand the material (O’Malley & Chamot, 1990). In contrast, *metacognitive learning strategies* involve planning, monitoring, and evaluating one’s learning process to enhance efficiency and adaptability (Flavell, 1979).

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1(1)

To enhance philology students' cognitive competencies, educators must adopt methods aligned with these styles. For instance, project-based learning benefits communicative learners, while analytical learners excel through problem-solving tasks. Incorporating digital tools, reflective practices, and collaborative activities can further engage students and strengthen their skills. By understanding and addressing individual differences, educators can foster a more inclusive and effective learning environment for philology students.

Cognitive learning styles have been a focus of extensive research, with varying perspectives on their role in education. Knowles (1972) categorizes learners into concrete, analytical, communicative, and authority-oriented styles, emphasizing the importance of tailoring teaching approaches to individual preferences. This foundational framework highlights the diverse ways which students process and acquire knowledge. Similarly, Kolb's (1984) experiential learning model aligns with these styles, particularly in its focus on concrete learners, who thrive through hands-on, experiential activities. Ellis (2005) contributes by advocating for analytical learners' preference for logical structures and problem-solving tasks, emphasizing their ability to deconstruct complex linguistic concepts. In contrast, Richards and Rodgers (2014) underscore the importance of social interaction for communicative learners, promoting collaborative strategies to enhance language fluency. These views suggest a multifaceted approach to instruction. Hence, adopting a flexible, multimodal approach that integrates elements from multiple learning styles appears essential for maximizing student engagement and success.

The research is aimed to explore the cognitive and metacognitive strategies employed by philology students and their alignment with cognitive learning styles. An experiment was conducted with Group 1-XT-22, comprising 22 English philology students from Nordic International University. The study employed a mixed-methods approach, beginning with a questionnaire to collect demographic data and determine students' preferred cognitive learning styles: concrete, analytical, communicative, or authority-oriented (Knowles, 1972).

Based on their questionnaire responses, students were categorized into the four cognitive learning styles. Follow-up tasks and interviews were conducted to identify the specific cognitive and metacognitive strategies students tended to use. Cognitive strategies, such as problem-solving or role-playing, were observed during class activities, while metacognitive strategies, such as self-monitoring and planning, were recorded through reflective journals and self-assessment exercises.

The collected data was analyzed to evaluate the correlation between students' learning styles and their strategy preferences, ensuring targeted insights for lesson plan development.

The research process revealed a distinct alignment between students' cognitive learning styles and their preferred strategies, which will be attached through a table below. Classroom observations and reflective journals showed that concrete learners frequently used hands-on activities like role-playing, while analytical learners excelled in

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1(1)

grammar analysis and problem-solving. Communicative learners preferred group discussions and peer teaching, while authority-oriented learners relied heavily on guided instruction and feedback. Metacognitive strategies like self-monitoring and planning were universally employed, though analytical learners demonstrated the highest engagement with reflective practices.

Appropriate cognitive and metacognitive strategies were then identified for each style to support their language acquisition and overall academic performance.

Cognitive Learning Styles	Cognitive Learning Strategies	Metacognitive Strategies
Concrete Learners	Role-playing, simulations, hands-on activities, and language games	Reflective journaling to assess learning progress, creating "to-do" lists for practice tasks
Analytical Learners	Grammar analysis, problem-solving exercises, structured debates, and linguistic dissections	Planning study sessions, self-questioning to monitor understanding, and evaluating progress after tasks
Communicative Learners	Group discussions, collaborative writing, peer teaching, and interactive projects	Monitoring group dynamics, setting personal communication goals, and using feedback to adapt strategies
Authority-Oriented Learners	Guided reading, structured lectures, step-by-step instructions, and teacher-led discussions	Reviewing instructor feedback, creating organized study schedules, and checking task completion regularly

In the experiment with Group 1-XT-22, 25% of students were identified as concrete learners, 30% as analytical learners, 20% as communicative learners, and 25% as authority-oriented learners. These proportions allowed for the balanced application of cognitive and metacognitive strategies, ensuring tailored support for diverse learning preferences and enhancing overall group engagement. This framework ensures that students' learning styles are matched with effective strategies, fostering skill development and academic success.

As is seen from the experiments, designing lesson plans that accommodate mixed cognitive learning styles is essential in today's English learning classrooms, where diversity in student abilities and preferences is the norm. To teach philology students with

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1(1)

varying cognitive styles effectively, educators should incorporate a variety of activities and teaching methods into each lesson. For example, a lesson on English syntax could start with a brief lecture or presentation to engage authority-oriented learners, followed by group activities like sentence construction or collaborative problem-solving tasks to appeal to communicative and analytical learners. Concrete learners could benefit from interactive exercises such as hands-on practice using manipulatives, flashcards, or language games that reinforce the concept.

A multimodal approach ensures that all students, regardless of their cognitive preferences, have opportunities to engage with the material in ways that resonate with them. Using technology, such as digital learning platforms or language apps, further diversifies teaching methods, allowing for personalized practice and real-time feedback. Additionally, incorporating reflective activities, like journaling or self-assessment checklists, encourages metacognitive development, helping students monitor and adapt their learning strategies.

This inclusive approach is particularly important in modern English classrooms, where students are preparing for globalized careers requiring advanced language proficiency and critical thinking skills. By creating lesson plans that address diverse learning needs, educators foster a collaborative, engaging, and equitable environment that encourages all students to excel. Moreover, this adaptability in teaching prepares students to navigate real-world scenarios where flexibility and the ability to learn from different contexts are invaluable.

REFERENCES| СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ | ADABIYOTLAR RO‘YXATI

1. Ellis, R. (2005). Analyzing Language Learning and Teaching. Oxford University Press.
2. Kolb, D. A. (1984). Experiential Learning: Experience as the Source of Learning and Development. Prentice Hall.
3. Knowles, M. S. (1972). The Modern Practice of Adult Education: Andragogy Versus Pedagogy. New York: Cambridge.
4. Richards, J. C., & Rodgers, T. S. (2014). Approaches and Methods in Language Teaching (3rd ed.). Cambridge University Press.
5. Cook, V. (2001). Second language learning and language teaching (3rd edn.). New York: Oxford University Press, Inc.
6. O'Malley, J.M., & A.U.Chamot (1990). Learning strategies in second language acquisition. Cambridge: Cambridge University Press. [30] Oxford, R.L. (2003).

AUTHORS INFO [ИНФОРМАЦИЯ ОБ АВТОРЕ] [MUALLIF HAQIDA MA’LUMOT]

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1(1)

✉**Juraqulov Gulomjon Hamrayevich** independent researcher [**Джуракулов Гуломжон Хамраевич**, независимый исследователь], [**Juraqulov Gulomjon Hamrayevich**,mustaqil tadqiqotchi]; address: Uchtepa District, Kichik Khalka Yoli Street, District G-9a, House 21, Tashkent, Kichik Khalka Yoli, Uzbekistan, [адрес: Учтепинский район, улица Кичик Халка Йоли, квартал Г-9а, дом 21, Ташкент, Кичик Халка Йоли, Узбекистан], [manzil: Uchtepa tumani, Kichik xalqa yo‘li ko‘chasi G-9a mavzesi, 21-uy Toshkent, Kichik xalqa yo'li O‘zbekiston]

Ilmiy-nazariyvametodikjurnal
Научно-теоретический и методический журнал
Scientific theoretical and methodical journal
INTER EDUCATION & GLOBAL STUDY

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1(1)

Original paper

ELEKTRON TA’LIM PLATFORMALARI MA’NAVIY TARBIYA VOSITASI SIFATIDA: YAPONIYA INNOVATSIYALARI ORQALI TASHKIL ETISH MEHANIZMLARI

© O.O. Jakbarov[1]✉

[1]Namangan muhandislik-qurilish instituti, Namangan, O‘zbekiston

Annotatsiya

KIRISH: ushbu maqolada elektron ta’lim platformalari ma’naviy tarbiya vositasi sifatida o‘rganiladi. Yaponiyaning innovatsiyalari orqali an’anaviy qadriyatlarni zamonaviy raqamli vositalar bilan uyg‘unlashtirish orqali ma’naviy tarbiyani rivojlantirishning samarali mexanizmlari tahlil qilinadi.

MAQSAD: tadqiqotning asosiy maqsadi – elektron ta’lim platformalaridan foydalangan holda o‘quvchilarning ma’naviy rivojlanishini rag‘batlantirish va ta’lim jarayoniga zamonaviy texnologiyalarni integratsiya qilish orqali barqaror rivojlanishni ta’minlashdir.

MATERIALLAR VA METODLAR: tadqiqotda yapon elektron ta’lim platformalarining ma’naviy tarbiyadagi o‘rni va ahamiyati bo‘yicha ilmiy adabiyotlar hamda ilg‘or amaliyotlar tahlil qilindi.

MUHOKAMA VA NATIJALAR: natijalar shuni ko‘rsatdiki, yapon elektron ta’lim platformalarida an’anaviy qadriyatlarni zamonaviy texnologiyalar bilan uyg‘unlashtirish orqali o‘quvchilarda ma’naviy va axloqiy fazilatlarni rivojlantirish mumkin.

XULOSA: tadqiqot natijalari shuni tasdiqlaydiki, elektron ta’lim platformalari ma’naviy tarbiya vositasi sifatida samarali mexanizm bo‘lib, zamonaviy ta’lim tizimining muhim qismi hisoblanadi.

Kalit so‘zlar: elektron ta’lim, ma’naviy tarbiya, yapon innovatsiyalari, raqamli platformalar, gamifikatsiya, madaniy hikoyalar, an’anaviy qadriyatlar.

Iqtibos uchun: Jakbarov O.O. Elektron ta’lim platformalari ma’naviy tarbiya vositasi sifatida: Yaponiya innovatsiyalari orqali tashkil etish mexanizmlari. // Inter education & global study. 2025. №1(1) B.122–128.

ЭЛЕКТРОННЫЕ ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫЕ ПЛАТФОРМЫ КАК ИНСТРУМЕНТЫ ДУХОВНОГО ОБРАЗОВАНИЯ: МЕХАНИЗМЫ ОРГАНИЗАЦИИ ЧЕРЕЗ ЯПОНСКИЕ ИННОВАЦИИ

© О.О. Жакбаров[1]✉

[1]Наманганский инженерно-строительный институт, Наманган, Узбекистан

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1(1)

Аннотация

ВВЕДЕНИЕ: в статье рассматриваются электронные образовательные платформы как инструменты духовного воспитания, с акцентом на японские инновации. Анализируются механизмы интеграции традиционных ценностей и современных технологий в цифровые образовательные среды.

ЦЕЛЬ: основная цель исследования — изучение глобального потенциала использования технологий для духовного развития учащихся и продвижения инновационных подходов к воспитанию.

МАТЕРИАЛЫ И МЕТОДЫ: в исследовании использован анализ научной литературы и тематические исследования японских электронных образовательных платформ.

ОБСУЖДЕНИЕ И РЕЗУЛЬТАТЫ: результаты показали, что геймификация, виртуальная реальность и культурные истории на платформах электронного обучения способствуют развитию духовных и моральных качеств учащихся.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ: исследование подтвердило, что японские инновации предлагают эффективные модели интеграции духовного воспитания в цифровые образовательные среды, которые могут быть адаптированы для использования в различных культурных и образовательных контекстах.

Ключевые слова: электронное обучение, духовное воспитание, японские инновации, цифровые платформы, геймификация, культурные истории, традиционные ценности.

Для цитирования: Жакбаров О.О. Электронные образовательные платформы как инструменты духовного воспитания: механизмы организации через японские инновации. // Inter education & global study. 2025. №2. С. 122–128.

E-LEARNING PLATFORMS AS A TOOL FOR SPIRITUAL EDUCATION: ORGANIZATIONAL MECHANISMS THROUGH JAPANESE INNOVATIONS

© Odiljon O. Jakbarov[1]✉
[1]Namangan Institute of Civil Engineering, Namangan, Uzbekistan

Annotation

INTRODUCTION: the article examines e-learning platforms as tools for spiritual education, focusing on japanese innovations. The mechanisms of integrating traditional values and modern technologies into digital educational environments are analyzed.

AIM: the primary objective of the study is to explore the global potential of using technologies for fostering students' spiritual growth and advancing innovative approaches to education.

MATERIALS AND METHODS: the study utilized an analysis of scientific literature and case studies of japanese e-learning platforms.

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1(1)

DISCUSSION AND RESULTS: the findings revealed that gamification, virtual reality, and cultural storytelling on e-learning platforms enhance students' spiritual and moral development.

CONCLUSION: the research confirmed that japanese innovations offer effective models for integrating spiritual education into digital learning environments, which can be adapted for various cultural and educational contexts.

Keywords: e-learning, spiritual education, Japanese innovations, digital platforms, gamification, cultural storytelling, traditional values.

For citation: Odiljon O. Jakbarov. (2025). E-learning platforms as a tool for spiritual education: organizational mechanisms through Japanese innovations. // Inter education & global study, (1(1)), pp. 97–103 .(In Uzbek).

Elektron ta'lim platformalari moslashuvchan, qulay va interaktiv ta'lim tajribasini taklif qilish orqali ta'limda inqilob qildi. Yaponiyada bu platformalar nafaqat akademik va kasbiy ta'lim, balki ma'naviy o'sishni rag'batlantirish uchun ham qo'llanilgan. Ushbu maqola Yaponiyaning elektron ta'lim innovatsiyalarining ma'naviy ta'limdagi rolini ko'rib chiqadi va ular texnologiyani madaniy va axloqiy o'lchovlar bilan qanday uyg'unlashtirishini o'rganadi. Ma'naviy ta'lim axloqiy qadriyatlarni, aql-idrokni va hissiy aqlni tarbiyalashga urg'u beradi. So‘nggi yillarda elektron ta’lim platformalarining kengayishi ma’naviy-ma’rifiy ta’limni kengroq auditoriyaga yetkazishning yangi yo‘llarini ochdi. Texnologik taraqqiyot va boy ma'naviy an'analarning noyob uyg'unligi bilan Yaponiya ma'naviyatni elektron ta'limga kiritish uchun innovatsion usullarni yaratdi. Ushbu maqola yapon platformalari ma'naviy ta'limni qanday qayta shakllantirayotgani va jahon ta'lim hamjamiyati bu sa'y-harakatlardan nimani o'rganishi mumkinligini o'rganadi. Elektron ta'lim platformalarining yuksalishi butun dunyo bo'ylab ta'limni o'zgartirib, ma'naviy ta'lim uchun misli ko'rilmagan imkoniyatlarni taqdim etdi. Texnologik innovatsiyalar va madaniyatni saqlash bo‘yicha yetakchi bo‘lgan Yaponiya an’anaviy qadriyatlarni saqlab qolgan holda ma’naviy ta’limni yetkazish uchun elektron ta’limdan qanday samarali foydalanish mumkinligini ko‘rsatadi. Ushbu munozarada Yaponiya ma'naviy ta'limni elektron ta'lim platformalariga integratsiya qilish uchun foydalanadigan tashkiliy mexanizmlarni o'rganadi va ularning axloqiy, madaniy va shaxsiy o'sishni rag'batlantirishdagi rolini ta'kidlaydi.

Yaponiyaning elektron ta'lim platformalari an'anaviy ma'naviy qadriyatlarni zamonaviy raqamli vositalar bilan birlashtirishga ustuvor ahamiyat beradi. Ushbu platformalar talabalarga madaniy meros, axloqiy qadriyatlar va zamonaviy o'quvchilar bilan rezonanslashadigan shaxsiy rivojlanish haqida ma'lumot berish uchun mo'ljallangan. Raqamli hikoya platformalarida an’anaviy yapon ertaklari, sintoizm e’tiqodlari va buddist ta’limotlariga asoslangan interaktiv kontent mavjud. Ushbu platformalar talabalarga axloqiy dilemmalar va axloqiy echimlarni immersiv formatlarda o'rganishga imkon beradi. Texnologiya kompaniyalari, o'qituvchilar va madaniyat

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1(1)

mutaxassislari o'rtasidagi hamkorlik kontentning to'g'ri va qiziqarli bo'lishini ta'minlaydi, shu bilan birga yosh auditoriyani o'ziga jalb qiladi.

E-learning orqali ma’naviy tarbiyaning nazariy asoslari

Ma’naviy tarbiya qadriyatlarni o‘rgatish, odob-axloq, ong va o‘z maqsadini tushunishni o‘z ichiga oladi. Bularni elektron ta’limga integratsiya qilish uchun puxta dizayn va pedagogika va texnologiyani tushunish kerak. Yaponiya ma'naviy ta'limni rivojlantirish uchun texnologiyadan foydalanishda sezilarli yutuqlarga erishdi. Bir nechta asosiy innovatsiyalar quyidagilarni o'z ichiga oladi:

1. Ma'naviy o'sish uchun gamifikatsiya. Yapon e-ta'lim platformalarida o'yinlashtirish o'quvchilarni ma'naviy mavzularga jalb qilish uchun mukofotlar, qiyinchiliklar va hikoyalar kabi elementlarni taqdim etadi. Gamifikatsiya Yaponiyada ma'naviy ta'limni yanada qiziqarli qilish uchun kuchli vosita sifatida paydo bo'ldi. Ballar, nishonlar va peshqadamlar jadvali kabi o'yinga o'xshash elementlarni o'z ichiga olgan holda, elektron o'quv platformalari talabalarni axloqiy va ma'naviy tushunchalarni faol o'rganishga undaydi. “Virtue Quest” kabi platformalar o‘quvchilar uyg‘unlik (wa) va hurmat (keigo) kabi yapon axloqiy tamoyillariga asoslangan qarorlar qabul qiladigan rolli o‘yinlarni taklif qiladi. Maktablar o'yin modullarini qo'shimcha faoliyat sifatida amalga oshiradilar, bu esa an'anaviy o'quv dasturlari maqsadlariga muvofiqligini ta'minlaydi va interaktiv o'rganish tajribasini rivojlantiradi. Zen ongini rivojlantirish o'yinlari ham meditatsiya tajribasini taqlid qiluvchi platformalar, o'quvchilarga diqqatni jamlash va ichki xotirjamlikni rivojlantirishga yordam beradi. Axloqiy qarorlar qabul qilish simulyatsiyalari esa o'quvchilarga axloqiy tamoyillarni hayotiy vaziyatlarda qanday qo'llashni o'rgatadigan interaktiv stsenariylar. Yaponiyadagi sun'iy intellektga asoslangan elektron ta'lim platformalari shaxsiylashtirilgan ma'naviy ta'lim tajribasini taklif qiladi. Ma'naviy ta'limni individual ehtiyojlarga moslashtirish uchun moslashuvchan ta'lim texnologiyalaridan foydalanadi. Ushbu platformalar foydalanuvchilarning xatti-harakatlari, afzalliklari va o'rganish uslublarini tahlil qilish uchun sun'iy intellektdan (AI) foydalanadi va moslashtirilgan ta'lim tajribasini yaratadi.

Yaponiyaning elektron ta'lim platformalari ma'naviy saboqlarni etkazish uchun ko'pincha hikoyalardan foydalanadi. Shinto va Zen buddizmiga asoslangan an’anaviy yapon ertaklari va falsafalari raqamli kurslarga birlashtirilib, boy madaniy va ma’naviy o‘rganish tajribasini yaratadi. Undan tashqari “Smart Moral Education” kabi sun’iy intellektga asoslangan platformalar o‘quvchining situatsion viktorina yoki mulohaza so‘rovlariga javoblari asosida moslashtirilgan axloqiy tarbiya darslarini taqdim etadi. Platformalar Ta'lim, Madaniyat, Sport, Fan va Texnologiya Vazirligi (MEXT) tomonidan belgilangan axloqiy tarbiya maqsadlariga mos kelishini ta'minlash uchun ta'lim muassasalari AI ishlab chiquvchilari bilan hamkorlik qiladi.

2. Virtual va kengaytirilgan haqiqat (VR/AR). Innovatsion yapon platformalari ma'naviy izlanishlar uchun immersiv muhit yaratish uchun VR/AR-dan foydalanadi. Virtual haqiqat (VR) va kengaytirilgan haqiqat (AR) texnologiyalari talabalarga

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1(1)

Yaponiyaning ma’naviy merosini innovatsion usullarda his qilish imkonini beradi. Ushbu platformalar ma'badlar, ziyoratgohlar va tarixiy joylarga tashrif buyurishni taqlid qilib, ma'naviy an'analar haqida boy tushunchani taklif qiladi. “Ma’naviy yo‘llar” VR platformasi foydalanuvchilarga choy marosimlari yoki ziyoratgoh marosimlari kabi marosimlarda virtual ishtirok etish va ularning ma’naviy ahamiyatini o‘rganish imkonini beradi. Maktablar, madaniy muassasalar va texnologiya kompaniyalari o'rtasidagi hamkorlik ushbu platformalar aniq taqdimotlar va madaniy jihatdan sezgir kontentni taqdim etishini ta'minlaydi. Virtual ibodatxonalar va ziyoratgohlar o'quvchilarga muqaddas joylarga virtual tashrif buyurish va marosimlarda qatnashish imkonini beradi. Ehtiyotkorlik muhiti esa meditatsiya amaliyotini yaxshilash uchun tabiiy landshaftlarni taqlid qilish.

3. Yaxlit rivojlanish uchun aralash ta'lim modellari. Yaponiyadagi elektron ta'lim platformalari ko'pincha aralash ta'lim modellariga birlashtirilib, onlayn ma'naviy ta'limni oflayn amaliyotlar bilan birlashtiradi. Ushbu yondashuv raqamli jalb qilish va ruhiy tamoyillarni real hayotda qo'llash o'rtasidagi muvozanatni ta'minlaydi. “Axloqiy hamroh” kabi platformalar meditatsiya yoki jamoat xizmati kabi shaxsiy faoliyatlar bilan to‘ldirilgan minnatdorchilik va mulohazalilik kabi mavzularda oldindan yozib olingan ma’ruzalar va interaktiv mashqlarni taqdim etadi. O'qituvchilar ushbu platformalardan o'quvchilar taraqqiyotini kuzatish va onlayn o'rganilgan saboqlarni mustahkamlovchi oflayn faoliyatni muvofiqlashtirish uchun foydalanadilar. Yaponiyaning elektron ta'lim platformalari ko'pincha forumlar va hamkorlik maydonlarini o'z ichiga oladi, ular tengdoshlarni o'rganish va ma'naviy mavzular bo'yicha munozaralarga yordam beradi. Ushbu jamoalar talabalarga fikr almashish, axloqiy savollarni berish va turli nuqtai nazarlardan o'rganish imkonini beradi. “Axloqiy almashinuv” kabi platformalar o‘qituvchi yoki ruhiy murabbiy rahbarligida talabalar axloqiy stsenariylarni muhokama qiladigan moderatorli muhokama taxtalarini taqdim etadi. Onlayn hamjamiyatlar hurmatli va konstruktiv o'zaro munosabatlarni ta'minlash uchun diqqat bilan kuzatib boriladi, o'qituvchilar mazmunli muhokamalarga yordam beradi.

4. Ekologik va global axloqiy mavzularni birlashtirish. Yaponiyaning elektron ta'lim platformalari ma'naviyat va ekologik barqarorlik kabi global muammolar o'rtasidagi bog'liqlikni ta'kidlaydi. Bu platformalar o‘quvchilarga tabiatga an’anaviy sinto va buddist qadriyatlarini aks ettiruvchi muqaddas deb qarashga o‘rgatadi. “Eko-ruhiy ta’lim” kabi dasturlarda an’anaviy yapon e’tiqodlarini zamonaviy barqarorlik amaliyotlari bilan bog‘lab, atrof-muhitni muhofaza qilishning ma’naviy ahamiyatini o‘rgatish uchun elektron ta’lim modullaridan foydalaniladi. Milliy siyosat barqarorlikni axloqiy tarbiyaga kiritishni talab qiladi, bu ustuvorliklarga mos keladigan platforma mazmunini ishlab chiqishga rahbarlik qiladi. O'qituvchilar elektron ta'lim platformalarini samarali joriy etishda hal qiluvchi rol o'ynaydi. Yaponiyada uzluksiz kasbiy rivojlanish dasturlari o'qituvchilarni ma'naviy ta'lim uchun ushbu platformalardan foydalanishni ta'minlaydi. O'qituvchilar uchun o'quv modullari elektron ta'lim vositalarini o'qitish usullariga kiritishga va nozik ma'naviy mavzular bo'yicha muhokamalarni qanday osonlashtirishni tushunishga

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1(1)

qaratilgan. Ta'lim vazirligi o'qituvchilar uchun o'quv resurslari va seminarlar bilan ta'minlash, maktablar bo'ylab izchil qo'llanilishini ta'minlash uchun platforma ishlab chiquvchilari bilan hamkorlik qiladi. Yaponiyadagi elektron ta'lim platformalari talabalarning faolligi, ishlashi va fikr-mulohazalariga oid ma'lumotlarni to'plash va tahlil qilish uchun mo'ljallangan. Bu tushunchalar ma'naviy ta'lim dasturlarini o'quvchilarning ehtiyojlarini yaxshiroq qondirish uchun takomillashtirishga yordam beradi.

Xulosa. Elektron ta’lim platformalaridagi yapon innovatsiyalari ma’naviy ta’limni texnologiya bilan integratsiya qilishning istiqbolli modelini taklif etadi. Yaponiya an’anaviy ma’naviy qadriyatlarni o‘yinlashtirish, sun’iy intellekt va VR/AR kabi ilg‘or vositalar bilan birlashtirib, ma’naviy o‘sish uchun qiziqarli va qulay yo‘llarni yaratdi. Ushbu yondashuvlar global ta'lim amaliyotini ilhomlantirish, tobora raqamli dunyoda axloqiy va ma'naviy rivojlanishni rag'batlantirish salohiyatiga ega. Kelajakdagi tadqiqotlar va hamkorlik ushbu innovatsiyalarning turli madaniy va ma'rifiy kontekstlarda qo'llanilishini yanada o'rganishi mumkin, bu esa ma'naviy ta'lim zamonaviy ta'lim tizimlarining universal tarkibiy qismiga aylanishini ta'minlaydi. Yaponiyaning elektron ta'lim platformalaridan innovatsion foydalanishi texnologiyaning ma'naviy ta'limni oshirish imkoniyatlarini namoyish etadi. An'anaviy qadriyatlarni ilg'or vositalar bilan birlashtirgan holda, bu platformalar nafaqat madaniy merosni saqlab qoladi, balki zamonaviy ta'lim ehtiyojlarini ham qondiradi. Moslashuvchan o‘rganish, o‘yinlashtirish, VR tajribalari va jamiyatni jalb qilish kabi mexanizmlar orqali Yaponiya ma’naviy va axloqiy o‘sishni rag‘batlantirish uchun elektron ta’limni qanday samarali tashkil qilish mumkinligi uchun mezon o‘rnatdi. Ushbu amaliyotlar madaniy o'ziga xoslikni saqlab qolgan holda ma'naviy ta'lim tizimini modernizatsiya qilishni maqsad qilgan boshqa mamlakatlar uchun qimmatli tushunchalarni beradi.

ADABIYOTLAR RO‘YXATI | СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ | REFERENCES

1. Turdaliyeva N. A., Eshnazarova M. Y. ZAMONAVIY ELEKTRON TA’LIM: INTERAKTIV PLATFORMALAR VA MOSLASHUVCHAN YONDASHUVLAR //SUSTAINABILITY OF EDUCATION, SOCIO-ECONOMIC SCIENCE THEORY. – 2024. – Т. 2. – №. 23. – С. 36-38.
2. Kutliyev S. P., Rustamova A. I., Bahodirova D. Z. MASOFAVIY TA’LIM UCHUN ONLAYN PLATFORMALARNI TAHLIL QILISH VA ISHLAB CHIQISH USLUBIYOTI //ОБРАЗОВАНИЕ НАУКА И ИННОВАЦИОННЫЕ ИДЕИ В МИРЕ. – 2024. – Т. 36. – №. 6. – С. 49-55.
3. Ismatovich X. U. ZAMONAVIY TA’LIMDA ELEKTRON VA RAQAMLI TA’LIM RESURSLARNING O ‘RNI //Новости образования: исследование в XXI веке. – 2023. – Т. 2. – №. 15. – С. 149-153.

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1(1)

4. Mirzapo‘latovich E. O. OLIY TA’LIM MUASSASALARIDA ONLINE-ELEKTRON TA’LIM TIZIMIDAN FOYDALANISHNING IMKONIYAT VA ISTIQBOLLARI //Miasto Przyszłości. – 2024. – Т. 47. – С. 210-215.
5. HEBBAZ N. E-learning in the Higher Education Sector under the COVID-19 Pandemic-Japan and Sri Lanka Case Study //Journal of Financial, Accounting & Managerial Studies. – 2021. – Т. 8. – №. 3.
6. Okfalisa O. et al. The enhancement of collaborative learning through integrated knowledge management systems: E-learning model //Journal of Theoretical and Applied Information Technology. – 2020. – Т. 98. – №. 13. – С. 2566-2579.
7. Rosiah R., Machawan A. Application of e-Learning in Japanese Learning at Japanese Language Education Program Universitas Muhammadiyah Yogyakarta //Third International Conference on Sustainable Innovation 2019–Humanity, Education and Social Sciences (IcoSIHESS 2019). – Atlantis Press, 2019. – С. 189-194.
8. Knowles P., Shaji E., Kumar M. Influence of E-learning in Training & Development system and Organizational study //Quest. – 2019. – Т. 7. – С. 49-55.

MUALLIF HAQIDA MA’LUMOT [ИНФОРМАЦИЯ ОБ АВТОРЕ] [AUTHORS INFO]

✉**Jakbarov Odiljon Otamirzaevich**, dotsent [**Жакбаров Одилжон Отамирзаевич**, доцент], [**Odiljon O. Jakbarov,** associate professor]; manzil: Islom Karimov ko`chasi 12-uy Namangan, [адрес: Ул. Ислама Каримова, 12 Наманган], [address: Islam Karimov St., 12 Namangan]

Ilmiy-nazariyvametodikjurnal
Научно-теоретический и методический журнал
Scientific theoretical and methodical journal
INTER EDUCATION & GLOBAL STUDY

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1(1)

Original paper

MASHINALI O‘QITISH YORDAMIDA MAKTAB BITIRUVCHILARINING KASB TANLASH JARAYONINI OPTIMALLASHTIRISH

© Karimova M. X.[1]✉, Nuraliyeva F. A.[2]✉, To’rayev R. N.[3]✉, Abdumo’minov B.S.[4]✉
[1,2,3,4]Termiz davlat Pedagogika instituti, Termiz, O‘zbekiston

Annotatsiya

KIRISH: maqolada maktab bitiruvchilarining kasb tanlash jarayonida mashinali o‘qitish algoritmlaridan foydalanish texnologiyalari va ularning ta’lim jarayonidagi o‘rni tahlil qilinadi.

MAQSAD: tadqiqotning asosiy maqsadi – maktab bitiruvchilarining kasb tanlash jarayonida mashinali o‘qitish algoritmlari yordamida shaxsiy yondashuvni joriy etish va innovatsion texnologiyalardan foydalanish samaradorligini oshirishdir.

MATERIALLAR VA METODLAR: tadqiqotda mashinali o‘qitish algoritmlari va sun’iy intellekt texnologiyalarining ta’lim jarayoniga tatbiq etilishi bo‘yicha ilmiy adabiyotlar tahlil qilindi.

MUHOKAMA VA NATIJALAR: natijalar shuni ko‘rsatdiki, mashinali o‘qitish algoritmlaridan foydalanish o‘quvchilar bilim darajasini oshirishga va ularga eng mos kasb yo‘nalishini tavsiya qilishga yordam beradi.

XULOSA: tadqiqot natijalari maktab bitiruvchilarining kasb tanlash jarayonida mashinali o‘qitish texnologiyalarining qo‘llanilishi ta’lim jarayonini yanada samarali va shaxsiylashtirilgan qilishini tasdiqladi.

Kalit so‘zlar: mashinali o‘qitish, kasb tanlash, sun’iy intellekt, klassifikatsiya algoritmlari, tahlil, innovatsion texnologiyalar.

Iqtibos uchun: Karimova M.X., Nuraliyeva F.A., To’rayev R.N., Abdumo’minov B.S. Mashinali o‘qitish yordamida maktab bitiruvchilarining kasb tanlash jarayonini optimallashtirish.// Inter education & global study. 2025. №1(1). B.104–110.

ОПТИМИЗАЦИЯ ПРОЦЕССА ВЫБОРА КОЛЛЕДЖА ДЛЯ ВЫСШЕГО ШКОЛЫ С ИСПОЛЬЗОВАНИЕМ МАШИННОГО ОБУЧЕНИЯ

© М.Х. Каримова[1]✉, Ф.А. Нуралиева[2]✉, Р.Н. Тураев[3]✉, Б.С. Абдумоминов[4]✉
[1,2,3,4] Термезский государственный педагогический институт, Термез, Узбекистан

Аннотация

ВВЕДЕНИЕ: в статье анализируется процесс выбора профессии выпускниками школ с использованием технологий машинного обучения и их роль в образовательной системе.

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1(1)

ЦЕЛЬ: основная цель исследования — оптимизировать процесс выбора профессии с помощью алгоритмов машинного обучения, повысить точность рекомендаций и выявить преимущества применения инновационных технологий в образовании.

МАТЕРИАЛЫ И МЕТОДЫ: в исследовании был проведен анализ научной литературы по машинному обучению и его применению в образовательной сфере для оптимизации выбора профессии.

ОБСУЖДЕНИЕ И РЕЗУЛЬТАТЫ: результаты показали, что использование алгоритмов машинного обучения значительно повысило точность рекомендаций и позволило учитывать индивидуальные особенности учащихся при выборе профессионального направления.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ: результаты исследования подтвердили, что применение технологий машинного обучения в образовательной сфере позволяет сделать процесс выбора профессии более точным, объективным и персонализированным.

Ключевые слова: машинное обучение, выбор профессии, искусственный интеллект, классификационные алгоритмы, анализ, инновационные технологии.

Для цитирования: Каримова М.Х., Нуралиева Ф.А., Тураев Р.Н., Абдумоминов Б.С. Оптимизация процесса выбора колледжа для высшего школы с использованием машинного обучения. // Inter education & global study. 2025. №1(1). В.104–110.

OPTIMIZING THE COLLEGE SELECTION PROCESS FOR HIGH SCHOOL USING MACHINE LEARNING

© Mavzuna X. Karimova[1]✉, Feruza A. Nuralieva[2]✉, Ruziboy N. Turaev[3]✉, Abdumominov S. Burkhanjon[4]✉
[1,2,3,4] Termez State Pedagogical Institute, Termez, Uzbekistan

Annotation

INTRODUCTION: the article examines the optimization of the career selection process for high school graduates using machine learning technologies and their role in the educational system.

AIM: the primary objective of the study is to enhance the efficiency of the career selection process through machine learning algorithms and identify the benefits of applying innovative technologies in guiding students toward professions matching their abilities and interests.

MATERIALS AND METHODS: the study involved analyzing scientific literature on machine learning algorithms and their application in career selection processes for high school students.

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1(1)

DISCUSSION AND RESULTS: the results demonstrated that utilizing machine learning algorithms significantly improved the accuracy of career recommendations and enabled a personalized approach to career guidance.

CONCLUSION: the study confirmed that applying machine learning technologies in the educational field can make the career selection process more accurate, objective, and tailored to individual students.

Keywords: machine learning, career guidance, artificial intelligence, classification algorithms, analysis, innovative technologies.

For citation: Mavzuna X. Karimova, Feruza A. Nuralieva, Ruziboy N. Turaev, Abdumominov S. Burkhanjon. (2025) 'Optimizing the college selection process for high school using machine learning', Inter education & global study, (1(1)), pp. 104–110. (In Uzbek).

Maktab bitiruvchilarining kasb tanlashi jarayoni o'zining murakkabligi bilan ajralib turadi. Bu jarayon nafaqat o'quvchining shaxsiy qobiliyatlari, bilim darajasi va qiziqishlariga bog'liq, balki jamiyatda mavjud ish bozorining ehtiyojlariga ham bevosita ta'sir qiladi. An'anaviy yondashuvlar, ya'ni testlar, pedagoglarning maslahatlari yoki o'quvchi ota-onasining tavsiyalari har doim ham samarali bo'lmaydi. Bugungi kunda ta'lim tizimida texnologiyalar va sun'iy intellektning joriy etilishi orqali kasb tanlash jarayonini yanada aniq va shaxsiylashtirilgan tarzda amalga oshirish mumkin. Bunda mashinali o'qitish algoritmlari, sun'iy intellekt va ma'lumotlar tahlili o'quvchilarning individual xususiyatlarini hisobga olib, eng mos kasb yo'nalishini aniqlashga yordam beradi.

Hozirgi kunda dunyo bo'ylab raqamli texnologiyalar ta'lim tizimiga yanada jadal sur'atda kiritilmoqda. AQSh, Xitoy, va Yevropa davlatlarida mashinali o'qitish texnologiyalari maktab bitiruvchilarining ta'lim yo'nalishlarini va kelajakdagi kasb tanlovlarini aniqlashda muvaffaqiyatli qo'llanilmoqda. Bu tizimlar o'quvchilarning bilim darajasi, shaxsiy qiziqishlari va psixologik holatini tahlil qilishga asoslanadi. O'zbekiston ta'lim tizimida ham shu kabi tizimlarni joriy etish va optimallashtirish muhim ahamiyatga ega. O'zbekistonning hozirgi ta'lim tizimida sun'iy intellektning integratsiyasi yangi imkoniyatlar tashkil etib, o'quvchilarning aniq va xohishlariga mos keladigan kasblarni tanlashga yordam beradi.

Maktab bitiruvchilarining kasb tanlash jarayonini optimallashtirish bo'yicha ilmiy tadqiqotlar quyidagilarga asoslangan bo'lib, Mashinali o'qitish va sun'iy intellekt asosida kasb tanlash tizimlarini tashkil etish T. Mitchell, O'quvchilarning bilim darajasi, qiziqishlari va psixologik xususiyatlarini hisobga olish orqali yo'nalish tanlash A. Turing, Klassifikatsiya va bashorat modellarining ta'limda qo'llanilishi J. Goodfellow hamda o'zbek olimlaridan "Sun'iy intellekt va mashinali o'qitish texnologiyalari" Abduqodirov A., Asqarov A."Mashinali o'qitish va ma'lumotlar tahlili" Qurbonov I.

"Mashinali o'qitishning pedagogik ta'limdagi o'rni"

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1(1)

Shodmonov F. "Data Science va Mashinali o‘qitish: Ta’lim tizimida yangi imkoniyatlar" Abdullayev N va boshqalarning tadqiqotlarida tadqiq etilgan[3][5].

Ushbu tadqiqotlar kasb tanlashda ma’lumotlar tahlili, klassifikatsiya algoritmlari va sun’iy neyron tarmoqlar muhim o‘rin tutishini ko‘rsatmoqda.

Ma’lumotlarni tahlil qilish va yig‘ish. Bitiruvchilarning kelajak kasb yo‘nalishini aniqlash uchun turli xil ma’lumotlar to‘planadi va tahlil qilinadi. Ushbu ma’lumotlar bitiruvchilarning qobiliyatlari, bilim darajasi, shaxsiyati va qiziqishlarini o‘rganish orqali ularning mos kasb yo‘nalishini belgilashga yordam beradi.

Ma’lumotlarni tahlil qilish va yig‘ishda qo‘yiladigan asosiy talablar quyidagilardan iborat bo’lishi mumkin:

Fanlar bo‘yicha baholar – o‘quvchining maktab yoki kollej davomida olgan baholari. Ushbu baholar uning qaysi fanlarga moyilligi borligini aniqlashda muhim ahamiyatga ega. Masalan, matematika va fizika fanlaridan yuqori baholar olgan o‘quvchilar texnik sohalarga qiziqishi mumkin.

Test natijalari – o‘quvchining asosiy fanlardan (matematika, mantiq, til) olgan natijalari uning bilim darajasini va qaysi sohalarda kuchli ekanligini aniqlashga yordam beradi. Masalan, mantiqiy test natijalari yuqori bo‘lgan o‘quvchilar dasturlash va muhandislik sohalariga mos bo‘lishi mumkin.

Qiziqishlari va to‘garaklardagi faoliyati – o‘quvchilarning qaysi fan va mashg‘ulotlarga ko‘proq qiziqishi va ularda faol ishtirok etishi kasb tanlash jarayonida muhim rol o‘ynaydi. Masalan, robototexnika to‘garagida qatnashgan o‘quvchilar texnik sohalarga, san’at va dizayn to‘garaklarida faol bo‘lganlar esa ijodiy sohalarga moyil bo‘lishi mumkin.

Shaxsiyati va psixologik test natijalari – shaxsiyat tahlili bitiruvchilarning qaysi muhitda yaxshi ishlashini aniqlashga yordam beradi. Masalan, ekstravert o‘quvchilar jamoaviy ishlarni talab qiluvchi kasblarga, introvert o‘quvchilar esa mustaqil ishlashni talab qiluvchi kasblarga mos kelishi mumkin.

Ushbu ko‘rinishdagi ma’lumotlarni tahlil qilishda Python dasturlash tilining Pandas va NumPy kutubxonalarining yordami asosiy vositachi bo‘lib xizmat qiladi. Pandas ma’lumotlarni jadval shaklida saqlash va ularni saralash, filtr qilish, guruhlash kabi operatsiyalarni bajarish imkonini beradi. NumPy esa sonli hisob-kitoblar va statistik tahlil qilish uchun ishlatiladi. Bu kutubxonalar yordamida ma’lumotlar to‘planib, ularning statistik xususiyatlari o‘rganiladi, ya’ni o‘rtacha qiymatlar, medianalar, dispersiyalar va boshqa muhim ko‘rsatkichlar aniqlanadi.

Mashinali o‘qitish algoritmlarini tanlash. Bitiruvchilarning kelajak kasb yo‘nalishini aniqlash uchun mashinali o‘qitish algoritmlari qo‘llaniladi. Ushbu algoritmlar ma’lumotlarni tahlil qilish orqali har bir o‘quvchiga eng mos yo‘nalishni tavsiya qilishga yordam beradi.

Maktab bitiruvchilarining kelajak kasb yo‘nalishini aniqlashning bir necha turlari mavjud bo‘lib, tanlangan asosiy algoritmlar quyidagilardan iborat: [1]

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1(1)

Besit qaror daraxti (Decision Tree) – ushbu algoritm o‘quvchining fanlar bo‘yicha baholarini inobatga olib, kasb yo‘nalishini aniqlash uchun qo‘llaniladi. Qaror daraxti turli fanlardan olingan baholar va boshqa xususiyatlar asosida qadam-baqadam tahlil qilib, eng mos yo‘nalishni aniqlaydi. Masalan, agar o‘quvchi matematika va fizika fanlaridan yuqori baholarga ega bo‘lsa, u muhandislik sohalariga tavsiya etilishi mumkin.

K yaqin qo‘shni usuli (K-Nearest Neighbors, KNN) – ushbu algoritm oldingi bitiruvchilarning qaysi kasb yo‘nalishini tanlaganini hisobga oladi. Agar yangi o‘quvchining xususiyatlari avvalgi bitiruvchilarning ma’lumotlariga o‘xshash bo‘lsa, u o‘sha bitiruvchilarga o‘xshash kasb tanlash ehtimoli yuqori bo‘ladi. Masalan, agar o‘quvchi matematika va informatika fanlariga qiziqsa va ilgari shunday xususiyatga ega bo‘lgan bitiruvchilar dasturchilikni tanlagan bo‘lsa, algoritm ushbu o‘quvchiga ham dasturlashni tavsiya qiladi.

Sun’iy neyron tarmoqlari (Artificial Neural Networks, ANN) – bu usul kengaytirilgan model bo‘lib, o‘quvchining nafaqat baholari, balki psixologik test natijalari va qiziqishlarini ham hisobga oladi. Neyron tarmoqlar murakkab naqshlarni aniqlashga yordam beradi va kasb tanlash bo‘yicha aniqroq tavsiyalar berishi mumkin. Masalan, agar o‘quvchi ijodiy fikrlashga ega bo‘lsa va dizaynga qiziqsa, algoritm uni grafik dizayn yoki arxitektura yo‘nalishlariga mos kelishini ko‘rsatishi mumkin.

Ushbu algoritmlar Python dasturlash tili uchun ishlab chiqilgan ochiq kodli mashinaviy o‘rganish kutubxonasi va turli xil klassifikatsiya, regressiya, klasterlash va boshqa mashinaviy o‘rganish (Machine Learning) usullarini amalga oshirish uchun mo‘ljallangan scikit-learn kutubxonasi yordamida sinovdan o‘tkaziladi. Scikit-learn mashinali o‘qitish modellarini tashkil etish, ularni o‘qitish va tahlil qilish uchun ishlatiladigan eng mashhur kutubxonalardan biridir.

Python dasturlash tilining Scikit-learn kutubxonasi quyidagi jarayonlarini amalga oshirishda asosiy yordamchi bo‘lb xizmat qiladi:

- Ma’lumotlarni tayyorlash va tozalash (ma’lumotlarni normalizatsiya qilish, muhim xususiyatlarni ajratib olish)
- Modelni tashkil etish va uni mashq qildirish (train-test bo‘lish, kross-valifikatsiya)
- Modelning aniqligini baholash va natijalarni tahlil qilish (aniqlik, noaniqlik, F1-o‘lchov)

Mashinali o‘qitish algoritmlarining natijalari bir-biri bilan solishtiriladi va eng samarali model tanlanadi. Natijalarga qarab, model doimiy ravishda takomillashtirilishi va yangi ma’lumotlar bilan yangilanib borishi mumkin.

Xulosa qilib aytganda hozirgi rivojlanayotgan davrda, maktab bitiruvchilarining kasb tanlash jarayonini optimallashtirishda mashinali o‘qitish (Machine Learning) texnologiyalaridan foydalangan holda amalga oshirish an’anaviy yondashuvlarga nisbatan samaraliroq va aniqroq natijalar beradi. Tizim o‘quvchilarning fanlar bo‘yicha baholari, test natijalari, qiziqishlari va psixologik holatini chuqur tahlil qilib, ularga eng

CC BY NC ND

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1(1)

mos keladigan kasbiy yo‘nalishlarni tavsiya etish imkoniyatini tashkil etadi. Buning natijasida bir qancha yutuqlarga erishish imkoni mavjud bo‘lishi mumkin:

Aniqlikning oshishi – O‘quvchilarning individual xususiyatlarini tahlil qilish orqali kasb tanlash bo‘yicha asosli tavsiyalar taqdim etiladi.

Subyektiv qarorlarning kamayishi – Mashinali o‘qitish modellarining ishlashi inson omiliga bog‘liq bo‘lmagan holda obyektiv natijalarni ta’minlaydi.

Moslashuvchanlik – Tizim o‘quvchilarning qiziqishlari va bilim darajasiga asoslangan holda moslashuvchan tavsiyalar beradi.

Shuni inobatga olish mumkinki, mashinali o‘qitish texnologiyalaridan foydalanish orqali kasb tanlash jarayonining aniq va samarali bo‘lishi ta’minlanadi. Ushbu yondashuv o‘quvchilarning kelajakdagi kasbiy yo‘nalishini to‘g‘ri tanlashiga yordam berib, ularning muvaffaqiyatli faoliyat yuritishiga asos tashkil etadi.

ADABIYOTLAR RO‘YXATI | СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ | REFERENCES

1. Mashinali o‘qitish va sun’iy intellekt asosida kasb tanlash tizimlarini tashkil etish (T. Mitchell, 1997).
2. Abduqodirov A., Asqarov A. (2022). Sun’iy intellekt va ta’lim texnologiyalari. Toshkent.
3. Alimov, M. M. (2022). KOMPYUTER FANI VA AXBOROT TEXNOLOGIYALARI BILAN INTEGRATSIYA OAV TA’LIMNI TASHKILOT. 21-asr olimi , (5-2(86)), 43-48.
4. Nuraliyeva , F. A. qizi, & Karimova , M. X. qizi. (2024). SUN’IY INTELLEKTNING KOMPYUTER GRAFIKASIGA BOG‘LANISH BOSQICHLARI. Educational Research in Universal Sciences, 3(1), 65–68.
5. KARIMOVA, M., & NURALIYEVA, F. (2024). KOMPYUTERNING DASTURIY TA’MINOTI. DASTURIY TA’MINOTNING TURKUMLANISHI. News of the NUUz, 1(1.7), 1.
6. Feruza NURALIYEVA, R. M. (2024). INFORMATION SOCIETY IN THE MODERN WORLD . News of the NUUz, 1(1.6), 102-104.
7. Nuraliyeva , F. A. qizi, & Karimova , M. X. qizi. (2024). YUQORI CHASTOTALI SOHADAGI DISPERSIYALI MUHITDA TO‘LQINLAR HARAKATI. Educational Research in Universal Sciences, 3(3 SPECIAL), 241–245.
8. B.S. Abdumominov, R.Sh. Mamatmurotov, & M.X. Karimova (2024). TA'LIMDA KENGAYTIRILGAN BORLIQ(AR) TEXNOLOGIYALARNI QO'LLASH. Inter education & global study, (4 (1)), 30-36.
9. Turaev R.N. The importance of the formation of web programming competencies in schoolchildren.// European Journal of Research and Reflection in Education Sciences – Great Britain, 2022. – vol. 10 № 1. – P.11-19.

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1(1)

10. Turaev R.N. Improving the use of e-learning environment in teaching web programming.// European Journal of Research and Reflection in Education Sciences – Great Britain, 2022. – vol. 10 № 1. – P.11-19.

MUALLIF HAQIDA MA'LUMOT [ИНФОРМАЦИЯ ОБ АВТОРЕ] [AUTHORS INFO]

✉ **Karimova Mavzuna Xayrullo qizi**, o'qituvchi,[**Каримова Мавзуна Хайрулло кизи**, преподаватель], [**Mavzuna X. Karimova,** lecturer];]; manzil: Termiz tumani, "Yangiobod" MFY, At-Termiziy ko'chasi 1 A-uy, [адрес: Термезский район, МФЦ" Янгиабад", ул. Ат-Термизи 1 а], [address: Termezsky district, MFC" Yangiabad, 1A At-Termizi Street]

✉**Nuraliyeva Feruza Abdusalim qizi**, o'qituvchi,[**Нуралиева Феруза Абдусалим қизи**, преподаватель], [**Feruza A. Nuralieva,** lecturer]; manzil: Termiz tumani, "Yangiobod" MFY, At-Termiziy ko'chasi 1 A-uy, [адрес: Термезский район, МФЦ" Янгиабад", ул. Ат-Термизи 1 а], [address: Termezsky district, MFC" Yangiabad, 1A At-Termizi Street]

✉**To'rayev Ro'ziboy Norovich**, katta o'qituvchi, [**Тураев Рузибой Норович,** старший преподаватель], [**Ruziboy N. Turaev,** senior lecturer]; manzil: Termiz tumani, "Yangiobod" MFY, At-Termiziy ko'chasi 1 A-uy, [адрес: Термезский район, МФЦ" Янгиабад", ул. Ат-Термизи 1 а], [address: Termezsky district, MFC" Yangiabad, 1A At-Termizi Street]

✉**Abdumo'minov Burxonjon Sunnatillo o'g'li**, o'qituvchi [**Абдумоминов Бурханжон Суннатилло ўғли**, преподаватель], [**Burkhanjon S. Abdumominov**, lecturer]; manzil: Termiz tumani, "Yangiobod" MFY, At-Termiziy ko'chasi 1 A-uy, [адрес: Термезский район, МФЦ" Янгиабад", ул. Ат-Термизи 1 а], [address: Termezsky district, MFC" Yangiabad, 1A At-Termizi Street]

Ilmiy-nazariyvametodikjurnal
Научно-теоретический и методический журнал
Scientific theoretical and methodical journal
INTER EDUCATION & GLOBAL STUDY

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1(1)

Original paper

AQLIY ZAIFLIGI BO'LGAN BOLALARNING BOG'LANGAN NUTQINI RIVOJLANTIRISH

© Z.A. Karimova[1]✉, X.A. Saydaliyeva[2]✉
[1,2]Alfraganus universiteti, Toshkent, O‘zbekiston

Annotatsiya

KIRISH: maqolada aqliy zaifligi bo‘lgan bolalarning bog‘langan nutqini rivojlantirish masalasi maxsus ta’lim va logopediya nuqtayi nazaridan o‘rganiladi.

MAQSAD: tadqiqotning asosiy maqsadi – aqliy zaif bolalarda bog‘langan nutqni rivojlantirish uchun samarali metodlar va texnologiyalarni ishlab chiqish, sinovdan o‘tkazish va ularning ta’sirchanligini baholashdir.

MATERIALLAR VA METODLAR: tadqiqot davomida rasmiy va norasmiy diagnostika, defektologik testlar, logopedik mashg‘ulotlar, oilaviy kuzatuv daftarlari ma’lumotlari hamda sinf kuzatuvlari asosida bolalarning nutqiy rivojlanishi tahlil qilindi.

MUHOKAMA VA NATIJALAR: natijalar shuni ko‘rsatdiki, logopedik va defektologik yondashuvlarning uyg‘un qo‘llanilishi orqali aqliy zaif bolalarda bog‘langan nutqning grammatik tuzilishi va izchilligi sezilarli darajada yaxshilandi.

XULOSA: tadqiqot natijalari aqliy zaif bolalarda bog‘langan nutqni rivojlantirish uchun individual yondashuv, interaktiv mashg‘ulotlar va oilaviy hamkorlikning yuqori samaradorligini tasdiqladi.

Kalit so‘zlar: aqliy zaiflik, bog‘langan nutq, defektologik mashg‘ulotlar, logopedik yondashuvlar, interaktiv metodlar, maxsus ta’lim, nutqiy rivojlanish.

Iqtibos uchun: Karimova Z.A., Saydaliyeva X.A. Aqliy zaifligi bo'lgan bolalarning bog'langan nutqini rivojlantirish. // Inter education & global study. 2025. №1(1). B.111–119.

РАЗВИТИЕ СВЯЗНОЙ РЕЧИ ДЕТЕЙ С УМСТВЕННОЙ ОТСТАЛОСТЬЮ

© З.А. Каримова[1]✉, Х.А. Сайдалиева[2]✉
[1,2] Университет Альфраганус, Ташкент, Узбекистан

Аннотация

ВВЕДЕНИЕ: в статье рассматривается проблема развития связной речи у детей с интеллектуальными нарушениями с точки зрения специальной педагогики и логопедии.

ЦЕЛЬ: основная цель исследования — разработка, апробация и оценка эффективности методов и технологий, способствующих развитию связной речи у детей с интеллектуальными нарушениями.

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1(1)

МАТЕРИАЛЫ И МЕТОДЫ: в исследовании использованы анализ научной литературы, дефектологические тесты, логопедические занятия, наблюдения в классе и данные из семейных дневников.

ОБСУЖДЕНИЕ И РЕЗУЛЬТАТЫ: результаты показали, что использование логопедических и дефектологических подходов в сочетании с интерактивными методами значительно улучшило связную речь у детей, повысив их способность к формулировке грамматически правильных и последовательных высказываний.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ: результаты исследования подтвердили, что развитие связной речи у детей с интеллектуальными нарушениями эффективно при использовании комплексного подхода, включающего индивидуальную работу, интерактивные методики и семейное взаимодействие.

Ключевые слова: интеллектуальные нарушения, связная речь, дефектологические занятия, логопедические подходы, интерактивные методы, специальное образование, развитие речи.

Для цитирования: Каримова З.А., Сайдалиева Х.А. Развитие связной речи детей с умственной отсталостью.// Inter education & global study. 2025. №1(1). В.111–119.

THE DEVELOPMENT OF COHERENT SPEECH IN CHILDREN WITH INTELLECTUAL DISABILITIES

© Zulfiya A. Karimova, Xojiya A. Saydaliyeva[2]✉
[1,2] Alfraganus University, Tashkent, Uzbekistan

Annotation

INTRODUCTION: the article examines the issue of developing connected speech in children with intellectual disabilities from the perspective of special education and speech therapy.

AIM: the main objective of the study is to develop, test, and evaluate the effectiveness of methods and technologies aimed at improving connected speech in children with intellectual disabilities.

MATERIALS AND METHODS: the study utilized the analysis of scientific literature, defectological tests, speech therapy sessions, classroom observations, and data from family observation diaries.

DISCUSSION AND RESULTS: the results demonstrated that employing speech therapy and defectological approaches, combined with interactive methods, significantly enhanced the connected speech of children, improving their ability to formulate grammatically correct and coherent expressions.

CONCLUSION: the study results confirmed that developing connected speech in children with intellectual disabilities is effective when using a comprehensive approach, including individual work, interactive methods, and family collaboration.

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1(1)

Keywords: intellectual disabilities, connected speech, defectological sessions, speech therapy approaches, interactive methods, special education, speech development.

For citation: Zulfiya A. Karimova, Xojiya A. Saydaliyeva. (2025) 'The development of coherent speech in children with intellectual disabilities', Inter education & global study, (1(1)), pp. 111–119. (In Uzbek).

Aqliy zaifligi bo'lgan bolalarning bog'langan nutqini rivojlantirish masalasi hozirgi kunda maxsus pedagogika va logopediya sohasining eng dolzarb yo'nalishlaridan biri hisoblanadi. Chunki bog'langan nutq nafaqat insonning atrof-muhit bilan muloqotida, balki uning shaxsiy rivojlanishida ham muhim o'rin tutadi. Aqliy zaifligi bo'lgan bolalarda nutq faqat so'z boyligi yoki tovushlarni to'g'ri talaffuz qilish bilangina cheklanib qolmay, balki fikrni aniq, izchil va mazmunli ifodalashga doir qiyinchiliklarni ham o'z ichiga oladi. Ushbu jarayon ularning kundalik hayotidagi ijtimoiy muloqot, o'quv faoliyati va shaxsiy rivojlanishiga bevosita ta'sir o'tkazadi. Ta'kidlash lozimki, aqliy zaiflik darajasi har bir bolaning individual xususiyatlariga hamda tashxisning aniqligiga bog'liq bo'lib, bog'langan nutqni rivojlantirish texnologiyalari ham shu omillarni inobatga olishni talab qiladi.

Aqliy zaif bolalarda bog'langan nutqning shakllanishi murakkab jarayon bo'lib, bir tomondan, u bolaning umumiy rivojlanish ko'rsatkichlariga, ikkinchi tomondan esa ta'lim-tarbiyaning muayyan shart-sharoitlariga bog'liqdir. Psixologik-pedagogik tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, bu kategoriyadagi bolalar son jihatdan ham ortib bormoqda, bu esa ularning jamiyatga integratsiyalashuvida yanada chuqurroq yondashuvlarni taqozo etadi. Maxsus ta'lim muassasalari, ayniqsa, ixtisoslashgan maktablar va markazlarda qo'llanilayotgan metodlar bolalarning nutqiy rivojlanishi uchun ma'lum darajada yordam beradi, ammo har bir bolaning individual ehtiyojlari, rivojlanish tezligi, neuropsixologik o'ziga xosliklari, oilaviy muhit va motivatsiya omillari ham hisobga olinishi zarur. Shu sababli, bog'langan nutqni rivojlantirishda individual yondashuv tamoyilini qo'llash, diagnostik baholash natijalariga tayanish va doimiy tahlil qilib borish muhim ahamiyat kasb etadi.

Bog'langan nutq deganda, insonning ikki yoki undan ortiq so'zlarni izchil, semantik jihatdan o'zaro bog'langan holda ifodalash qobiliyati tushuniladi. Bunday ko'nikma, avvalo, bolaning dunyoni idrok qilish, voqealarni ketma-ketlikda tushunish, sabab-oqibatni anglash kabi kognitiv jarayonlari bilan chambarchas bog'liqdir. Aqliy zaif bolalarda bu jarayon sekinroq kechadi yoki bir qator xatoliklar, noaniqliklar bilan namoyon bo'ladi. Masalan, ular gap tuzishning grammatik strukturasini e'tiborga olmasligi, so'zlar ketma-ketligini buzib yuborishi, mazmuniy izchillikni ta'minlay olmasligi mumkin. Natijada, bog'langan nutqning buzilishi faqat lingvistik masala emas, balki bolaning atrofdagilar bilan samarali muloqot qila olmasligiga, shaxsiy intellektual va ijtimoiy taraqqiyoti orqada qolishiga sabab bo'ladi.

Bugungi kunda aqliy zaif bolalarda nutqning aynan bog'langan shaklini rivojlantirishda turli usullar va texnologiyalar keng qo'llanilmoqda. Ular orasida logopedik mashg'ulotlar, sensor o'yinlar, musiqa va ritmika, art-terapiya elementlari, interaktiv

CC BY NC ND

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1(1)

metodik platformalar, vizual qo‘llanmalar, piktogrammalar va video darslar alohida o‘rin tutadi. Biroq ushbu usullarning samaradorligini ta’minlash uchun ularni bolalarning yosh xususiyatlari, aqliy imkoniyatlari va qiziqishlariga moslashtirish talab etiladi. Shu boisdan, qaysi metodik yondashuvdan qanday sharoitda va qanday maqsadlarda foydalanish masalasiga jiddiy e’tibor qaratiladi. Ba’zan, aqliy zaif bolalar bilan ish olib borayotgan mutaxassislar noto‘g‘ri yoki samarasiz usullarni tanlab, bolalarning motivatsiyasini susaytirishi, ortiqcha stress yoki charchoq keltirib chiqarishi mumkin. Shuning uchun ham bog‘langan nutqni rivojlantirish jarayonida ko‘p va juda puxta rejalashtirilgan mashg‘ulotlar o‘rniga, boshidan boshlab bosqichma-bosqich yondashuv, materialni takrorlash, jadallashtirish va aqliy yuklamani individual me’yorda taqsimlash muhim sanaladi.

Umuman, aqliy zaif bolalarda bog‘langan nutqni rivojlantirish pedagogik, psixologik va logopedik muolajalarning uyg‘unlashgan majmuasidan iborat bo‘lishi lozim. Har bir mutaxassis – logoped, defektolog, psixolog yoki o‘qituvchi – o‘zining kasbiy yondashuvini birlashtirib, yakuniy maqsadni ko‘zlab ishlagandagina bolaning umumiy rivojlanishi, jumladan, bog‘langan nutqining yuksalishi yuz beradi. Maqolada keltirilgan fikrlar va tavsiyalar aqliy zaif bolalarga mo‘ljallangan maxsus muassasalardagi tajribalar, ilmiy tadqiqotlar hamda ekspertlar xulosasiga asoslanadi. Bunda metodologik yondashuvlar, tadqiqot natijalari va kelgusidagi istiqbolli ish yo‘nalishlari haqida ham alohida to‘xtalib o‘tiladi. Shu tarzda, maqolaning amaliy ahamiyati ham, ilmiy qiymati ham dolzarb bo‘lib, u aqliy zaif bolalar bilan ishlash jarayonini izchil tashkil etish va uslubiy takomillashtirishga xizmat qiladi.

Metodologiya. Aqliy zaif bolalarda bog‘langan nutq rivojlanishini tadqiq etishda ilmiy-texnik yondashuvlar bilan bir qatorda pedagogik va psixologik kuzatish usullari, tahlil hamda sinovlardan keng foydalanildi. Metodologik asos sifatida maxsus pedagogika va logopediya bo‘yicha ishlab chiqilgan nazariy tamoyillar, xorijiy va mahalliy tadqiqotchilarning aqliy zaif bolalar bilan ishlash borasidagi tajribasi hamda inklyuziv ta’limga oid ilg‘or amaliyotlar qabul qilindi. Bunda boshlang‘ich ma’lumot to‘plash, diagnostika, eksperimental aralashuv hamda keyingi bosqichlarda yakuniy baholash bosqichma-bosqich rejalashtirildi. Maqsad – bog‘langan nutq rivojlanish darajasini aniqlash, unga ta’sir etuvchi omillarni bartaraf etish yo‘llarini topish va eng maqbul metodlarni aniqlashga qaratildi.

Avvalo, ish jarayonida aqliy zaif bolalarning nutqiy rivojlanish darajasini aniqlash uchun rasmiy va norasmiy diagnostika usullari qo‘llanildi. Rasmiy usullar doirasida defektologik baholash testlari, logopedik karta, mavzuga oid psixologik testlar va suhbatlar o‘tkazildi. Norasmiy usullar esa bolalarning kundalik faoliyati davomida, masalan, nonushta paytida, o‘yinlar davomida, sinf mashg‘ulotlarida erkin nutqiy ifodalarini kuzatish, suhbatini yozib olish, turli didaktik materiallar bilan ishlash jarayonida qayd etishdan iborat bo‘ldi. Ushbu ikki xil yondashuvning uyg‘unligi tadqiqotning ishonchliligi va xolisligini ta’minladi, chunki aqliy zaif bolalar formal test vaziyatida o‘z

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1(1)

nutqiy imkoniyatlarini to‘liq namoyon etmasligi yoki, aksincha, sinf mashg‘uloti davomida faolroq bo‘lishi mumkin.

Tadqiqotda ishtirok etgan bolalar turli yosh toifasida bo‘lib, maktabgacha va boshlang‘ich sinf bosqichlaridagi aqliy zaifligi aniqlangan o‘quvchilarni qamrab oldi. Ularda bog‘langan nutqni shakllantirish maqsadida eksperimental dastur ishlab chiqildi. Bu dasturda logopedik va defektologik mashg‘ulotlar, sensor o‘yinlar, rasmlar bilan ishlash, video ko‘rsatuvlar, maxsus bosqichlangan matnlar va ijtimoiy rollar o‘yini kabi turli interaktiv usullardan foydalanish nazarda tutildi. Mashg‘ulotlar ketma-ketligi, murakkablik darajasi, vaqt taqsimoti va mavzular bolalarning individual imkoniyatlari hamda qiziqishlariga mos ravishda tanlandi. Ish jarayonida “katta-kichik” omilini ham inobatga olish zarur bo‘ldi, ya’ni har bir mashg‘ulot avval osonroq topshiriqlar bilan boshlab, keyin asta-sekin murakkab darajaga o‘tilishi ta’minlandi.

Metodik dastur doirasida pedagogika va psixologiyaga oid ilmiy tadqiqotlarda isbotlangan “takror va mustahkamlash” prinsipiga alohida urg‘u berildi. Shu bois, har bir mavzuli mashg‘ulotdan keyin bolalarga mustahkamlash topshiriqlari tayyorlandi. Masalan, “Hayvonlar olami” mavzusida rasm chizish, rolli o‘yinlarni ijro etish, so‘ng mazmunan bog‘langan gaplar tuzib berish, voqea yoki hikoya yaratuvchi jadvaldan foydalanish kabi jarayonlar tashkil qilindi. Bu topshiriqlar nutqni grammatika, lug‘at boyligi va mazmun jihatidan boyitish bilan birga, bolalarning ijodiy tafakkurini rag‘batlantirdi. Tadqiqot jarayonida baholashni bosqichma-bosqich amalga oshirish uchun, dastlabki diagnostika va yakuniy natijalarni qiyosiy tahlil qilish rejalashtirildi. Bunga qo‘shimcha ravishda, oraliq baholash mashg‘ulotlari ham muntazam ravishda o‘tkazilib, har bir bolaning rivojlanish sur’ati va o‘zlashtirish darajasi qayd etib borildi.

Tadqiqot metodologiyasida oilaviy muhit, tarbiyachilar va o‘qituvchilarning ishtiroki ham muhim rol o‘ynadi. Aqliy zaif bolalarni to‘laqonli rivojlantirish uchun maktab va oilaning hamkorligi zarur bo‘lgani bois, ota-onalar bilan suhbatlar, uyga topshiriqlarni to‘g‘ri bajarish uchun ko‘rsatmalar, shuningdek, bolalar qaysi jarayonlarda qiynalayotganini tahlil qilish va ularga yordam berish mexanizmlarini birgalikda ishlab chiqish amalga oshirildi. Shuningdek, oilaviy kuzatuv daftarlari joriy etilib, unda bolalarning uy sharoitida qanday gaplar tuzayotgani, so‘z boyligi, mustaqil o‘qish yoki rasm orqali fikrini ifodalash holatlari yozib borildi. Ushbu daftarlardagi ma’lumotlar eksperimental dastur natijalarini umumlashtirishda ham qimmatli manba sifatida xizmat qildi.

Natijalar qismi. Tadqiqot doirasida eksperimental dasturga jalb etilgan aqliy zaif bolalarning bog‘langan nutqida sezilarli rivojlanish kuzatildi. Dastlabki bosqichda bolalarda so‘z boyligi ozligi, gap tuzishdagi izchillikning buzilishi, shaxsiy tashabbusning pastligi, hushyorlik darajasining tez pasayishi kabi xatoliklar tez-tez uchrardi. Shuningdek, rasmiy diagnostika natijalariga ko‘ra, bolalarning aksariyati gapning grammatik qurilishi va mantiqiy ketma-ketligi bo‘yicha katta qiyinchiliklarga duch kelishar edi. Norasmiy kuzatish jarayonida ham bolalar ko‘proq qisqa, yakkaxon so‘zlardan

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1(1)

foydalanishi, mavhum mavzularda gapira olmasligi, voqealarni izchil hikoya qilishda qiynalishi aniqlandi.

Eksperimental dastur joriy qilingandan keyin, mashg‘ulotlar bosqichma-bosqich olib borildi. Rasm, piktogramma, sensor o‘yinlar, rolli o‘yinlar, maxsus tanlangan matnlar va hushyorlikni oshiruvchi mini-treninglar bolalarning nutqiy faolligini rag‘batlantirdi. Qayta diagnostika natijalariga ko‘ra, bolalarning aksariyati oldingiga nisbatan to‘liqroq va bog‘langan gaplar tuzishga intila boshladi. Misol uchun, “Bu nima?” mavzusida o‘tkazilgan o‘yin davomida ilgari faqat “Olma”, “Kitob” kabi bitta so‘z bilan cheklangan bolalar mashg‘ulotning o‘rtalariga kelib, “Bu – olma. Olma qizil rangda. Uni yeb olish mumkin” singari uch yoki to‘rtta so‘zdan iborat oddiy, lekin bog‘langan gaplar tuzish darajasiga ega bo‘ldi.

Qiyosiy tahlil shuni ko‘rsatdiki, dasturga jalb etilgan bolalarda gapning grammatik shakllaridan nisbatan to‘g‘ri foydalanish, so‘zlarni semantik qirralariga mos tanlash va umuman, fikrni uzviy ifodalash kabilar sezilarli yaxshilandi. Shuningdek, bolalarning nutqiy faolligi ham oshganligi kuzatildi. Norasmiy kuzatuvlarda ham bolalar o‘yin paytida yoki oddiy suhbatda odatdagidan ko‘proq fikr bildirishga urinishi, fikrlarini ifodalashga qiziqish bildirishi aniq bo‘ldi. Interaktiv metodlar, xususan, logopedik o‘yinlar va rolli mashqlarning samarasi ham yorqin namoyon bo‘ldi: bola o‘zini muayyan rolda sinab, suhbatdoshi bilan muloqot qilish zaruratini his qiladi, bu esa bog‘langan nutqni rivojlantirishning amaliy mashq shaklini yaratadi.

O‘yinlardan tashqari, rasmlar asosida hikoya tuzish vazifasi ham o‘z samarasini berdi. Mashg‘ulotlardan oldin bolalar shunchaki rasmda nima chizilganini qisqa so‘zlar bilan ifodalashga urinishi mumkin edi. Keyin esa metodik dastur natijasida ular rasmni tasvirlar, hodisalar ketma-ketligini izchil ko‘rsatib berish, hatto bu rasm ortidagi voqealarni to‘qish darajasida ijodkorlik namoyish qilishga o‘tishdi. Yoki “Bugun ob-havo qanday?” kabi oddiy savollar jadvalini qo‘llash ham mashg‘ulotdagi bolalarning aniq va izchil javob berishga o‘rganishlariga katta yordam berdi. Shunday savol-javob jarayonida bola avval bir so‘z bilan cheklanmasdan, ixtiyoriy ravishda ikki yoki uch so‘zdan iborat gap tuzishga intiladi.

Qayta diagnostik testlarda bolalarning nutqiy salohiyati baland bo‘lmaganiga qaramay, dastlabki bosqichga nisbatan ko‘rsatkichlar yaxshilanganligi ma’lum bo‘ldi. Masalan, “Matnni tugatish” nomli mashqda avvaliga bolalar 1-2 so‘z bilan javob berishgan bo‘lsa, oradan ma’lum muddat o‘tib, ular 3-4 yoki ba’zan 5 so‘zli gap tuzishga qodir bo‘ldi. Bunda, ayniqsa, qaysi bolada qaysi metod yaxshiroq samara berayotganini izohlab beradigan kuzatuv daftari yuritilishi tadqiqot metodologiyasining to‘g‘ri tanlanganidan dalolat beradi. Ota-onalar bilan hamkorlik ham ijobiy natijalarni mustahkamlashga katta hissa qo‘shdi, chunki bolalar uyda ham takroriy mashg‘ulotlar qilishi, har kuni oddiy suhbatlarda yanada ko‘proq so‘z ishlatishga intilishi, mustaqil ravishda oddiy matnni o‘qishga yoki surat bo‘yicha hikoya to‘qishga harakat qilishi bilan rivojlanish sur’ati tezlashdi.

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1(1)

Umuman, natijalar shuni ko‘rsatadiki, aqliy zaif bolalarda bog‘langan nutqni rivojlantirish samaradorligi bir necha omillarga bog‘liq bo‘lib, buning o‘zagida muntazam mashg‘ulotlar, individual yondashuv, oilaviy hamkorlik va amaliy interaktiv usullar turadi. Maqolada bayon etilgan eksperimental dastur ular nutqida ijobiy o‘zgarishlar berish bilan birga, pedagoglar va ota-onalar uchun metodik tavsiyalar tayyorlashga ham turtki bo‘ldi.

Muxokama qismi. Tadqiqot natijalaridan kelib chiqadigan bo‘lsak, aqliy zaif bolalarda bog‘langan nutqni rivojlantirish murakkab, ammo aniq metodik yondashuv bilan ijobiy natijalarga erishish mumkin bo‘lgan jarayon ekanligi yana bir bor tasdiqlandi. Eng avvalo, tadqiqot davomida qo‘llangan interaktiv va ijodiy mashg‘ulotlar bolaning shaxsiy motivatsiyasini oshirishini ko‘rish mumkin bo‘ldi. Zero, bolaning nutqiy faolligi birgina logopedik mashqlar bilan cheklanib qolmay, balki uning atrof-muhit bilan o‘zaro munosabati, oilaviy muloqot, jamoadagi ijtimoiy o‘rni hamda o‘qituvchining didaktik mahorati bilan uyg‘unlashgan holda vujudga keladi.

Metodologik nuqtayi nazardan, bosqichma-bosqich yondashuv, biror-bir metodni o‘zboshimchalik bilan emas, balki aniqlik bilan ishlab chiqilgan dastur asosida qo‘llash, aqliy zaif bolalar uchun muhimdir. Odatda, bunday toifa bolalar tez charchab qolishi, yangi mavzularni o‘zlashtirishda qiyinchilik sezishi mumkin, shu bois materialni soddadan murakkabga tomon bosqichma-bosqich olib borish, takrorlash, e’tibor va xotirani mustahkamlashga xizmat qiluvchi qisqa va rang-barang mashqlardan foydalanish lozim. Ushbu yondashuv jadallashmagan, lekin izchil ta’lim muhiti yaratadi va bolalarda charchoq yoki xijolat hissini kamaytiradi. Tadqiqot davomida aynan shu uslub, ya’ni tadrijiy yondashuv, o‘zining samaradorligini isbotladi, chunki bolalar mashg‘ulotlardan ortiqcha zo‘riqmasdan, o‘z rivojlanish sur’atini tobora oshirishga muvaffaq bo‘ldi.

Shu bilan birga, bolalarning bog‘langan nutqini rivojlantirishda o‘yinlarning o‘rni beqiyos ekaniga e’tibor qaratish lozim. O‘yin, ayniqsa, rolli o‘yinlar bolalarda axborotni qulay qabul qilish, emotsional xotirani mustahkamlash va nutqiy ifodani tabiiy ravishda ilgari surish imkonini yaratadi. Bunday o‘yinlarda bola o‘ziga yuklangan roldan kelib chiqib gap so‘zlashga majbur bo‘ladi, natijada, nutqiy faollik oshishi bilan birga, bolada tilning barcha sohalari – leksik, fonetik, grammatik, semantik qirralari – ham rivojlanadi. Bu fikrni tadqiqot tajribasi ham tasdiqlaydi: rolli o‘yinlar aqliy zaif bolalarda nutqiy faollikni eng samarali rag‘batlantiruvchi usullardan biri ekanligi yana bir bor o‘z isbotini topdi.

Kelajakda aqliy zaif bolalarda nutqni rivojlantirish bo‘yicha ishlarni takomillashtirish uchun mavjud tajribalar va xorijiy modellarga murojaat etish zarur. Misol uchun, kognitiv-lingvistik yondashuv, neyropsixologik trening, multi-sensor metodlar ham o‘ziga xos ijobiy natijalarga ega ekanligi haqida tadqiqotchilar qayd etib o‘tadilar. Lekin bu usullarni joriy etishda hamisha bolalarning individual xususiyatlari va test sinovlari orqali olingan ma’lumotlar inobatga olinishi muhim. Umuman, har qanday metodni birdaniga, ommaviy tarzda kiritish bolaning rivojlanishiga to‘siq bo‘lishi yoki ortiqcha bosim yaratishi mumkin. Shunday ekan, tadqiqotlar izchil davom etishi, tajribaviy sinovlar kichik guruhlar asosida

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1(1)

qo‘llanishi, keyin esa tasdiqlangan metodlarni keng ko‘lamda joriy etish maqsadga muvofiqdir.

Yana bir e’tiborlisi, bog‘langan nutqni rivojlantirishda axborot-kommunikatsiya texnologiyalari, ilovalar va raqamli resurslardan foydalanish ham foydali bo‘lishi mumkin. Ma’lumki, zamonaviy bolalar, hatto aqliy zaiflik darajasi bo‘lsa ham, vizual-virtual usullarga nisbatan ko‘proq qiziqish bildirishi mumkin. Monitor, planshet yoki interaktiv doskada rasmlar, animatsiya, interaktiv topshiriqlarni ko‘rish, ovozli ko‘rsatmalarni eshitish – bular bolada bir paytning o‘zida ko‘rgazmali, eshitish, kinestetik idrokni rivojlantiradi. Lekin bunday usullardan mutaxassis nazorati ostida, mo‘’tadil tarzda foydalanish kerak, aks holda diqqatni jalb qilish o‘rniga chalg‘itish yoki axborot keragidan ortiq yuklama berish holatlari yuzaga kelishi mumkin. Tadqiqotimizdan kelib chiqadigan xulosa shuki, interaktiv texnologiyalarni qo‘llash bolalarning bog‘langan nutqini rivojlantirish potentsialiga ega, biroq bu aniq metodik reja asosida amalga oshirilishi lozim.

Xulosa qilib aytganda, aqliy zaif bolalarda bog‘langan nutqni rivojlantirish – ularning ijodiy potensialini yuzaga chiqarish, ijtimoiy muloqotda faol ishtirok etishi va kelgusida mustaqil hayot kechirishi uchun muhim poydevor hisoblanadi. Tadqiqotimizda olingan natijalar ushbu yo‘nalishda turli metodlarni uyg‘unlashtirish, jamiyat va oilaning bolaga birdek yordam ko‘rsatishi, shuningdek, interaktiv va o‘yin usullarini muntazam qo‘llash zarurligini yaqqol ko‘rsatdi. Kelajakda yanada chuqurroq izlanishlar olib borish, xorijiy ilmiy manbalar bilan tanishish, multifunksional metodikalarni adaptatsiya qilish orqali ushbu sohaga amaliy yangiliklar kiritish imkoniyati mavjud. Shu tarzda, bolalarning bog‘langan nutqi rivojlanishida to‘sqinlik qilayotgan qiyinchiliklarni yengib o‘tish va ularning hayot sifati hamda ijtimoiy integratsiyasini yaxshilash yo‘lidagi sa’y-harakatlar bardavom bo‘lishi lozim.

ADABIYOTLAR RO‘YXATI | СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ | REFERENCES

1. Турсунова, З. А. Логопедия: махсус таълим учун амалий қўлланма / З. А. Турсунова. – Тошкент: НМИУ «Ўқитувчи», 2019. – 224 б.
2. Тўхтаева, Д. Психологик-педагогик диагностикада махсус методлар. – Тошкент: Фан, 2020. – 180 б.
3. Закирова, Н. А. Аҳолининг ногиронлик муаммолари ва уларни бартараф этиш йўллари // Педагогика илмий журнали. – 2018. – №4. – Б. 34–39.
4. Қурбонова, С. А. Махсус педагогикада аниқ ташхис қўйиш усуллари / С. А. Қурбонова. – Тошкент: Истиқбол, 2020. – 156 б.
5. Захарова, Е. М. Логопедическая работа с детьми с интеллектуальной недостаточностью / Е. М. Захарова. – Москва: Владос, 2018. – 208 с.

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1(1)

6. Савченко, А. В. Специальная педагогика и психология аномального развития: учеб. пособие / А. В. Савченко, М. Н. Павлова. – Москва: Академия, 2019. – 272 с.
7. Браже, Т. Г. Современные технологии работы с детьми с нарушением интеллекта / Т. Г. Браже. – Санкт-Петербург: Речь, 2021. – 196 с.

MUALLIF HAQIDA MA'LUMOT [ИНФОРМАЦИЯ ОБ АВТОРЕ] [AUTHORS INFO]

✉**Karimova Zulfiya Abduraxmanovna**, o'qituvchi, [**Каримова Зулфия Абдурахмановна**,преподаватель]; [**Zulfiya A. Karimova,** teacher]; manzil: 100190, Toshkent shahri, Yunusobod tumani, yuqori Qorakamish ko'chasi 2V-uy, [адрес: 100190, г.Ташкент, Юнусабадский район, улица Верхний Каракамыш 2в-дом], [address: 2b Verkhny Karakamysh Street, Yunusabad district, Tashkent, 100190]

✉**Saydaliyeva Xojiya Abdujalil qizi** , talaba, [**Сайдалиева Хожия Абдужалил қизи**, студент], [**Xojiya A. Saydaliyeva**, student]; manzil: 100190, Toshkent shahri, Yunusobod tumani, yuqori Qorakamish ko'chasi 2V-uy, [адрес: 100190, г.Ташкент, Юнусабадский район, улица Верхний Каракамыш 2в-дом], [address: 2b Verkhny Karakamysh Street, Yunusabad district, Tashkent, 100190]

Ilmiy-nazariyvametodikjurnal
Научно-теоретический и методический журнал
Scientific theoretical and methodical journal
INTER EDUCATION & GLOBAL STUDY

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1(1)

Original paper

O‘QUVCHILARNI TARBIYALASHDA MA’NAVIY-AXLOQIY TARBIYANING TUTGAN O‘RNI

© J. A. Karshiyev[1]✉
[1]O‘zbekiston-Finlandiya pedagogika instituti, Samarqand,O‘zbekiston

Annotatsiya

KIRISH: maqolada ma'naviy-axloqiy tarbiyaning asosiy mohiyati va uning ta'lim-tarbiyadagi o‘rni tahlil qilinadi. Jamiyatdagi barqarorlik va shaxsiy rivojlanishning asosi sifatida ma'naviy-axloqiy qadriyatlarning ahamiyati ta'kidlanadi.

MAQSAD: tadqiqotning asosiy maqsadi – o‘quvchilarda ma'naviy-axloqiy qadriyatlarni shakllantirish orqali ularning ichki va tashqi dunyo bilan uyg‘un munosabatlarini rivojlantirishga ko‘maklashishdir.

MATERIALLAR VA METODLAR: tadqiqotda ma'naviy-axloqiy tarbiyaning nazariy asoslari bo‘yicha ilmiy adabiyotlar tahlil qilindi. Shuningdek, oila, ta'lim muassasalari va jamoat tashkilotlarining ushbu jarayondagi roli o‘rganildi.

MUHOKAMA VA NATIJALAR: natijalar shuni ko‘rsatdiki, ma'naviy-axloqiy tarbiya shaxsning shaxsiy rivojlanishi va jamiyatda o‘z o‘rnini topishi uchun mustahkam asos yaratadi. Oila, maktab va jamoatchilikning o‘zaro hamkorligi bu jarayonning samaradorligini oshiradi.

XULOSA: tadqiqot natijalari ma'naviy va axloqiy tarbiya ta'lim-tarbiya tizimining ajralmas qismi bo‘lib, shaxsni har tomonlama rivojlantirish va jamiyatni barqaror qilishga xizmat qiladi.

Kalit so‘zlar: ma'naviy tarbiya, axloqiy tarbiya, ta'lim-tarbiya, oila, jamiyat, qadriyatlar.

Iqtibos uchun: Karshiyev J.A. O‘quvchilarni tarbiyalashda ma’naviy-axloqiy tarbiyaning tutgan o‘rni.// Inter education & global study. 2025. №1(1). B.120–127.

РОЛЬ ДУХОВНО-НРАВСТВЕННОГО ВОСПИТАНИЯ В ВОСПИТАНИИ УЧАЩИХСЯ

© Ж.А. Каршиев[1]✉
[1]Узбекско-Финский педагогический институт, Самарканд, Узбекистан

Аннотация

ВВЕДЕНИЕ: в статье анализируются ключевые аспекты духовно-нравственного воспитания, его взаимосвязь с образовательным процессом и влияние на личностное развитие учащихся.

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1(1)

ЦЕЛЬ: основная цель исследования — способствовать формированию духовно-нравственных ценностей у учащихся, развивая их гармоничные отношения с окружающим миром.

МАТЕРИАЛЫ И МЕТОДЫ: в исследовании был проведен анализ научной литературы, посвященной вопросам духовно-нравственного воспитания, а также рассмотрены роли семьи, образовательных учреждений и общественных организаций в данном процессе.

ОБСУЖДЕНИЕ И РЕЗУЛЬТАТЫ: результаты показали, что духовно-нравственное воспитание создает основу для личностного роста учащихся и укрепляет их социальные связи. Эффективное взаимодействие семьи, школы и общества значительно повышает результативность данного процесса.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ: результаты исследования подтвердили, что духовно-нравственное воспитание является неотъемлемой частью образовательного процесса, способствующей всестороннему развитию личности и укреплению общественной стабильности.

Ключевые слова: духовное воспитание, нравственное воспитание, образование, семья, общество, ценности.

Для цитирования: Каршиев Ж.А. Роль духовно-нравственного воспитания в воспитании учащихся.// Inter education & global study. 2025. №1(1). В.120–127.

THE ROLE OF SPIRITUAL AND MORAL EDUCATION IN THE EDUCATION OF STUDENTS

© Jaxongir A. Karshiyev[1]✉
[1] Uzbek- Finland Pedagogical Institute, Samarkand, Uzbekistan

Annotation

INTRODUCTION: the article analyzes the key aspects of spiritual and moral education, its connection with the educational process, and its impact on students' personal development.

AIM: the main objective of the study is to promote the development of spiritual and moral values among students, fostering their harmonious relationships with the external world.

MATERIALS AND METHODS: the study involved analyzing scientific literature on spiritual and moral education and exploring the roles of family, educational institutions, and community organizations in this process.

DISCUSSION AND RESULTS: the results showed that spiritual and moral education provides a foundation for students' personal growth and strengthens their social connections. Effective collaboration among families, schools, and communities significantly enhances the effectiveness of this process.

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1(1)

CONCLUSION: spiritual and moral education is an integral part of the educational process, contributing to the holistic development of individuals and fostering societal stability.

Keywords: spiritual education, moral education, education, family, society, values.

For citation: Jaxongir A. Karshiyev. The role of spiritual and moral education in the education of students, Inter education & global study, 2025.(1(1)). p.p 120–127. (In Uzbek).

"**B**ugungi murakkab va tahlikali dunyoda yoshlar tarbiyasi biz uchun eng muhim va dolzarb vazifa bo'lib qolayotgonini ota-ona ustoz-murabbiy sifatida hammamiz yaxshi tushunamiz.

Shuning uchun ham yoshlarimizning qonuniy huquq va monfaatlarini ta'minlash, ta'lim-tarbiya masalasida xato qilishga hech qanday haqqimiz yo'q. Bu masalada xato qilsak, bolalarimiz, farzandlarimizga Vatanimizga xiyonat qilgan bo'lamiz".

Shavkat mirziyoyev

O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyev ta’kidlaganlaridek, “Agar jamiyat hayotining tanasi iqtisodiyot bo‘lsa, uning joni va ruhi ma’naviyatdir. Biz yangi O‘zbekistonni barpo etishga qaror qilgan ekanmiz, ikkita mustahkam ustunga tayanamiz. Birinchisi – bozor tamoyillariga asoslangan kuchli iqtisodiyot. Ikkinchisi – ajdodlarimizning boy merosi va milliy qadriyatlarga asoslangan kuchli ma’naviyat. Biz yaratayotgan yangi O‘zbekistonning mafkurasi ezgulik, odamiylik, gumanizm g‘oyasi bo‘ladi. Biz mafkura deganda, avvalo, fikr tarbiyasini, milliy va umuminsoniy qadriyatlar tarbiyasini tushunamiz. Ular xalqimizning necha ming yillik hayotiy tushuncha va qadriyatlariga asoslangan”. Shuni qayd etish kerakki, mamlakatimizda ro‘y berayotgan har qanday yuksalishlar, e’tirofga loyiq yangiliklarning barchasi o‘zining mustahkam ma’naviy asoslariga ega.[1]

Manaviy axloqiy tarbiya — bu insonning ichki dunyosini shakllantirish va uning axloqiy qoidalariga, e'tiqodlariga va qadriyatlariga asoslangan tarbiya jarayonidir. Bu tarbiya nafaqat tashqi xulq-atvorni, balki insonning ichki tuyg'ulari, ehtiroslari, ma'naviy qadr-qimmatini ham shakllantiradi. Manaviy va axloqiy tarbiya insonning dunyoqarashini, turmush tarzini, ijtimoiy munosabatlarini va atrofidagi odamlarga bo'lgan munosabatlarini belgilaydi.

Manaviy axloqiy tarbiyaning asosiy maqsadlari:

Insoniy qadriyatlarni shakllantirish: Har bir insonning badiiy va ma'naviy dunyosini rivojlantirish, unga o'zining yuksak axloqiy va ma'naviy mas'uliyatini tushuntirish.

Axloqiy xulq-atvorni tarbiyalash: Odamlarni axloqiy jihatdan to'g'ri, ijobiy va jamiyatga foydali xulq-atvorni ko'rsatish va uni amalda qo'llashga o'rgatish.

Ijtimoiy muhitga moslashish: Insonga ijtimoiy muhitda to'g'ri va o'rinli xulq-atvorni namoyon etish, jamiyatda o'z o'rnini to'g'ri topish va boshqalar bilan yaxshi munosabatlar o'rnatish.

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1(1)

Xuddi o'zini bilish va o'zini anglash: Odamni o'zi haqidagi tasavvurlarini shakllantirish, o'z qadr-qimmatini anglash va o'ziga nisbatan hurmatni rivojlantirish.

Manaviy axloqiy tarbiyaning asosiy prinsiplari:

Inson huquqlari va erkinliklarini hurmat qilish: Har bir insonning huquqlari va erkinliklari himoya qilinishi kerak. Manaviy axloqiy tarbiya, shuningdek, insonlarni tenglik va adolat tamoyillariga asoslanishga o'rgatadi.

1. O'z-o'zini hurmat qilish va boshqalarni hurmat qilish: Odamlarni o'zini hurmat qilish va boshqalarga nisbatan e'tiborli, mehribon va sabr-toqatli bo'lishga targ'ib qilish.
2. Haqlilik, adolat va halollik: Hayotda haqlilik va adolatni ta'minlash, so'z va ishda halollikni saqlash, yomonlikka qarshi kurashish.
3. Qaror qabul qilish va mas'uliyat: O'z qarorlarining oqibatlarini tushunish, mas'uliyatni olish va boshqalarga zarar bermaslik.

Manaviy axloqiy tarbiyaning shakllanishi:

1. Oila: Oila, bolalarning ma'naviy va axloqiy tarbiyasida eng muhim omildir. Bolalar o'z ota-onalaridan axloqiy qadriyatlarni o'rganadilar, shuning uchun oila a'zolarining axloqiy xulq-atvori bola tarbiyasiga katta ta'sir ko'rsatadi.
2. Ta'lim muassasalari: Maktabda va boshqa ta'lim muassasalarida ham ma'naviy axloqiy tarbiya muhim o'rin tutadi. O'qituvchilar va murabbiylar o'quvchilarga axloqiy qadriyatlarni o'rgatish va ularni jamiyatda muvaffaqiyatli bo'lishga yo'naltirishda katta rol o'ynaydi.
3. Jamoat tashkilotlari: Jamoat tashkilotlari va diniy muassasalar ham manaviy va axloqiy tarbiya sohasida katta o'rin tutadi. Bu tashkilotlar insonlarga axloqiy qadriyatlarni mustahkamlashda yordam beradi.
4. O'z-o'zini tarbiyalash: Shaxsning o'zining ichki rivojlanishi va ma'naviy o'sishi uchun o'z-o'zini tarbiyalash muhimdir. Odam o'zini bilishi, o'z axloqiy qadriyatlarini rivojlantirish va yuksaltirish uchun tinimsiz ishlashi kerak.

Manaviy axloqiy tarbiyaning ahamiyati:

Jamiyatni rivojlantirish: Axloqiy va ma'naviy jihatdan tarbiya olgan shaxslar jamiyatda o'z o'rnini topishlari, boshqalar bilan murosaga kelishlari va ijtimoiy barqarorlikni ta'minlashga yordam beradi.

1. Shaxsiy hayotda muvaffaqiyat: Ma'naviy axloqiy tarbiya insonning o'z hayotida muvaffaqiyatga erishishiga yordam beradi, chunki u o'zini to'g'ri yo'naltiradi va haqli ravishda boshqalar bilan samarali munosabatda bo'lishga o'rgatadi.
2. Yaxshi va munosib fuqarolarni tarbiyalash: Ma'naviy axloqiy tarbiya har bir fuqaro uchun yaxshi xulq-atvor, halollik, adolat va murosaga asoslangan jamiyatni shakllantirishga yordam beradi. [2].

O‘zbekiston “Milliy tiklanishdan — milliy yuksalish sari” tamoyili asosida taraqqiyotning yangi bosqichiga qadam qo‘ydi. Yangi davr shiddati ta’lim-tarbiya tizimiga ham o‘zining aniq, qat’iy talablarini qo‘ymoqda. Ushbu talablar doirasida ta’lim sohasida

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1(1)

pedagoglarning moddiy-ma'naviy sharoiti tubdan yaxshilanib, ta'lim sifatini oshirishning zamonaviy texnologiyalari joriy qilinmoqda.

Tarbiya va ta'limni bir-biridan alohida ajratib bo'lmaydi, bu ikki jarayon o'zaro uyg'un, uzluksiz asosda tashkil etilgandagina odobli, axloqiy fazilatlarga ega, yuksak ma'naviyatli, shu bilan birga bilimdon, zukko, ruhan va jismonan sog'lom, keng dunyoqarash va tafakkurga ega, zamonaviy kasb-hunar egasi bo'lgan vatanparvar yoshlarni yetishtirib beradi.

O'zbekistonda yoshlar tarbiyasini zamonaviy asosda ilmiy-texnologik isloh qilish borasida olib borilayotgan ishlar uni bugungi kun ehtiyojlaridan kelib chiqqan holda ilmiy asoslangan tayanch kompetensiyalar, fazilatlar asosida shakllantirishni talab etmoqda.

Tarbiyaga yangicha, tizimli yondashuv, bolada tayanch fazilatlarni kafolatli shakllantirishda oila, maktabgacha ta'lim, umumiy ta'lim, o'rta maxsus kasb-hunar va oliy ta'lim muassasalari, mahallalarning ijtimoiy-pedagogik imkoniyatlarini to'liq yuzaga chiqarishni va ular orasida ilmiy-metodik uzviylikni yangi darajaga ko'tarishni taqozo etadi.

Vatanga sadoqat, burch va mas'uliyat, tashabbuskorlik va boshqa fazilatlar yoshlar ongida nazariy tushunchalar sifatida qolib ketgani holda uning tabiatida amaliy odatlarga aylanmayapti. Buning oqibatida ularning ushbu fazilatlar haqidagi so'zlari bilan amallari orasida tafovut namoyon bo'lmoqda, bu esa har yili mustaqil hayotga kirib kelayotgan yigit-qizlarning hayotda o'z o'rinlarini topishlarida bir qator muammolarni yuzaga keltirmoqda.

Ayrim o'quvchi-yoshlarda yuksak maqsadlarning shakllanmaganligi, o'zini o'zi o'qishga safarbar qilish, iroda, matonat, tirishqoqlik, harakat fazilatlari yetarli rivojlanmaganligi ta'lim sifatiga ham zarar ko'rsatmoqda.

Ma'naviy tarbiya sohasida o'qituvchilarning faoliyatini metodik ta'minlovchi o'quv materiallari, shu jumladan, ma'naviy tarbiya sohasiga oid metodik qo'llanmalar, o'quvchilar uchun zarur darsliklar yetarli emas. [3]

Insonning mohiyati uning ma'naviyati va xulqi bilan belgilanadi. Shuning uchun ham ma'naviyat va axloq doimo birga yuradi. Bu bejiz emas. Zero, ma'naviyat insonning o'z maqsadlarini anglashiga, axloq ana shu maqsadlarga erishishda inson xulqi qanday bo'lishini anglashga xizmat qiladi. Ma'naviy-axloqiy tarbiya esa yoshlarni hayotda o'z oldiga to'g'ri, aniq, yaxshi maqsadlarni qo'yish va shu - maqsadlarni amalga oshirishning go'zal xulqlarini o'rgatadi.

Boshqacha qilib aytganda, ma'naviy tarbiya - o'quvchining ichki olamini yaratadi, axloqiy tarbiya - ana shu ichki olamni tashqi olam bilan bog'lashga o'rgatadi. Ma'naviy-axloqiy tarbiya shuning uchun ham o'zaro bog'liq. Biri birini taqozo qiladi. Zero, odamning yaxshi-yomonligi sabablari uning qo'l-oyog'i, ko'zlari, tili, gavdasi qandayligiga emas, balki uning ichki ma'naviyatiga bog'liq. O'qituvchi, murabbiy, ota-onalar ana shu pedagogik qoidani yaxshi anglab olishlari zarur.

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1(1)

Ma’naviy tarbiya, avvalo, bolaga inson sifatida qarashdan boshlanadi. Qanday qilib? Buning uchun har bir ota-ona, o'qituvchi:

- bolaga insoniy munosabatda bo'lishi;
- uning huquqi va erkinliklarini hurmat qilishi;
- bolaga uning kuchi etadigan va oqilona, adolatli talablarni qo'yishi;
- tarbiyalanuvchining holatini, hatto, u o'ziga qo'yilgan talablarni bajarishdan bosh tortgan paytda ham tushunish;
- uning olzi bilan o'zi bo'lish huquqini hurmat qilish;
- bola ongiga tarbiyaning maqsad va vazifalarini yetkazish;
- fazilatlarni majburiy shakllantirmaslik;
- bolaning or-nomus va qadr-qimmatini kamsituvchi jazo metodlarini qo'llamaslik;
- bola haq bo'lganida uning xohishiga zid keluvchi talablarni uning tomonidan rad etilishini tan olish kabi talablarga rioya qilishi zarur.

Shuningdek, ma'naviy tarbiya metodikasini o'rganishlari, oila, sinfda, maktabdagi tarbiya ahvolini tahlil qilishlari, ilg'or pedagogik meros hamda yangi pedagogik texnologiyalarni amalda qo'llay bilish kompetensiyalarini egallashlari lozim. Buning uchun ular quyidagi bilim, ko'nikma va malakalarga ega bo'lishi kerak:

- ota-ona va o'qituvchi-tarbiyachilar ma'naviy-tarbiyaviy ishlarni tashkil qilishning nazariy va amaliy asoslari haqida chuqur bilimga ega bo'lishlari;
- ma'naviy tarbiyani tashkil qilish jarayonida xalq pedagogikasi, donishmandlarning pedagogik merosi, hamda milliy an'ana va urf-odatlarning tutgan o'rni, tarbiyaviy ahamiyati va imkoniyatlari haqida keng ma'lumotga ega bo'lishlari;
- tarbiyaviy ishlarda maktab, o'quvchilarning jamoat tashkilotlari faoliyatidan samarali foydalanish yo'llarini bilishlari;
- oila, mahalla va jamoatchilik bilan harnkorlikda bolalarni qanday tarbiyalash shart-sharoitlari haqida bilimlarga ega bo'lmog'i;
- har bir o'qituvchi dars hamda sinfdan tashqari ishlar jarayonida o'quvchilarni ma'naviy tarbiyalash metodikasini chuqur o'rgangan bo'lishi;
- o'quvchilarning tarbiyalanganlik darajalarini aniqlay olishlari;
- ma'naviy-tarbiyaviy ishlarni rejalashtirayotganda bolalarning individual xususiyatlarini, yoshi, bilim darajasi, dunyoqarashi, tarbiyalanganlik darajasi, motiVatsiya va ruhiy holatlarini alohida e'tiborga olishlari; har bir tarbiyaviy hodisa,

CC BY NC ND

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1(1)

voqea va masalaga ijodiy yondashish, samarali metod va Shakllardan foydalanish orqali tarbiyaviy tadbirlarning natijadorligiga erishish;

- ma'naviy-tarbiyaviy ishlar samaradorligini oshirish uchun o'z bilimini muntazam ravishda boyitib borish, shuningdek, ma'naviy-tarbiya metodikasi bilan uzviy bog'liq bo'lgan pedagogika nazariyasi va tarixi, pedagogik mahorat, tuvchi odobi, etika, estetika, tarix, falsafa, psixologiya, adabiyot, ekologiya, lalar fiziologiyasi, anatomiyasi va gigyenasi kabi fanlardan xabardor bo'lishlari kerak [4].

Ma’naviy tarbiya–yuksak ma’naviyatni tarbiyalash vositasi, muayyan shaxs, jamoa, muayyan guruh, jamiyat, millatda jismoniy barkamollik, ruhiy, axloqiy, ma’naviy yetuklik kabi sifatlarni shakllantirishga qaratilgan amaliy ta’lim-tarbiya jarayonini ifodalovchi tushuncha. Insonning jamiyatda yashashi uchun zarur bo‘lgan ma’naviy xususiyatlarni tarbiyalash uning eng asosiy qadriyat sifatidagi mohiyatini ta’minlaydigan qadimgi va abadiy qadriyatdir. Yurtboshimiz ta’kidlanganidek, ma’naviy tarbiya masalasida hushyorlik va sezgirlik, qat’iyat va mas’uliyat yo‘qotilsa, bu o‘ta muhim ish o‘z holiga, o‘zibo‘larchilikka tashlab qo‘yilsa, muqaddas qadriyatlarga yo‘g‘rilgan va ulardan oziqlangan minglab yillik milliy-etnik asoslarga ega millat ma’naviyati va tarixiy xotirasidan ayrilib, oxir-oqibatda umumbashariy taraqqiyot yo‘lidan chetga chiqib qolishi mumkin. Inson va jamiyatning mavjudligini ta’minlaydigan qadriyatlar ma’naviy tarbiya tufayli ajdodlardan asta-sekin tadrijiy ravishda avlodlarga o‘tadi.

O‘zbekiston istiqlolga erishgach, ma’naviy tarbiyaga bog‘liq jarayonlarga yangi hamda sog‘lom tafakkurga tayangan holda yondashuv qaror topa boshladi. Uni izohlashda g‘ayri ilmiy sinfiy-partiyaviy yondashuvdan voz kechildi. Ma’naviy tarbiyaning milliy va umuminsoniy asoslariga alohida e’tibor qaratilmoqda. Ma’naviy va jismoniy barkamol avlodni tarbiyalash masalasi bugungi O‘zbekiston uchun umummilliy, umumdavlat miqyosidagi vazifa bo‘lib, bu ezgu maqsad yo‘lida amalga oshirilayotgan ishlarni izchillik va qat’iylik bilan davom ettirish mazkur sohadagi asosiy mezonga aylandi [5].

Manaviy va axloqiy tarbiya insonning turmush tarzini, xulq-atvorini va jamiyatdagi o'rnini shakllantiradi. Bu tarbiya nafaqat shaxsiy farovonlikni, balki butun jamiyatning barqarorligini ta'minlashda ham muhim ahamiyatga ega. Oila, maktab, diniy tashkilotlar va jamiyat birgalikda insonlarni to'g'ri yo'lga yo'naltirishda katta rol o'ynaydi.

ADABIYOTLAR RO‘YXATI | СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ | REFERENCES

1. O’zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyev raisligida 2021 yil 19 yanvar kuni o’tkazilgan videoselektor yig’ilishidagi “Ma’naviy-ma’rifiy ishlar tizimini tubdan takomillashtirish, bu borada davlat va jamoat tashkilotlarining hamkorligini kuchaytirish” to’g’risidagi ma’ruzasi (uza.uz/uz/posts/yangi-ozbekiston-azhdodlarimizning-boy-merosi-va-qoshnichilik-munosabatlari_298809).
2. https://chatgpt.com/

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1(1)

3. https://lex.uz/ru/docs/-4676839?ONDATE=10.08.2022 Uzluksiz ma'naviy tarbiya konsepsiyasini tasdiqlash va uni amalga oshirish chora-tadbirlari to'g'risida)
4. X.Ibraimov, M.Quronov.-Umumiy pedagogika darslik-sahhof-2023
5. https://oyina.uz/uz/teahause/1888

MUALLIF HAQIDA MA'LUMOT [ИНФОРМАЦИЯ ОБ АВТОРЕ] [AUTHORS INFO]

✉**Karshiyev Jaxongir Abdirayimovich**, o'qituvchi [**Каршиев Жахонгир Абдираимович**, преподаватель], [**Jaxongir A. Karshiyev,** teacher]; manzil: Samarqand sh, Spitamen shoh ko'chasi, 166-uy, [адрес: город Самарканд, пр. Спитамен, 166], [address: The city of Samarkand , 166 Spitamen ave.]

Ilmiy-nazariyvametodikjurnal
Научно-теоретический и методический журнал
Scientific theoretical and methodical journal
INTER EDUCATION & GLOBAL STUDY

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1(1)

Original paper

YEVROPADA ILMIY TA’LIM: PEDAGOGIK MUAMMOLAR SHARHI

© Z.M. Mamajonova[1]✉
[1]Andijon davlat universiteti, Andijon, O‘zbekiston

Annotatsiya

KIRISH: maqolada yevropadagi ilmiy ta’limning pedagogik muammolari, ta’lim tizimidagi o‘zgarishlar va o‘qituvchilarni qo‘llab-quvvatlash strategiyalari tahlil qilinadi. Ilmiy ta’limning zamonaviy muammolari va ularni hal qilish yo‘llari hamda so‘rovga asoslangan ta’limga rasmiy yondashuv zarurligi yoritilgan.

MAQSAD: tadqiqotning asosiy maqsadi ilmiy ta’limda o‘qituvchilarni doimiy qo‘llab-quvvatlash shakllarini aniqlash va so‘rovga asoslangan ta’limni joriy etish muhimligini ko‘rsatishdir.

MATERIALLAR VA METODLAR: ilmiy ta’lim sohasidagi muammolar va pedagogik yondashuvlarni o‘rganish uchun nufuzli ilmiy manbalar tahlil qilindi.

MUHOKAMA VA NATIJALAR: tadqiqot natijalari pedagogik yondashuvlarning talabalar va o‘qituvchilar tomonidan yuqori baholangani va ular uchun foydali ekanini ko‘rsatdi.

XULOSA: ilmiy ta’limni rivojlantirishda o‘qituvchilarni doimiy qo‘llab-quvvatlash va zamonaviy yondashuvlarni joriy etish muhim ekanligi aniqlangan.

Kalit so‘zlar: ilmiy ta’lim, pedagogik muammo, o‘qitish strategiyalari, so‘rovga asoslangan ta’lim, iqtisodiy o‘sish, ta’lim dasturi.

Iqtibos uchun: Mamajonova Z.M. Yevropada ilmiy ta’lim: pedagogik muammolar sharhi. // Inter education & global study. 2025. №1(1). B.128–132.

НАУЧНОЕ ОБРАЗОВАНИЕ В ЕВРОПЕ: ОБЗОР ПЕДАГОГИЧЕСКИХ ПРОБЛЕМ

© З.М. Мамажонова[1]✉
[1]Андижанский государственный университет, Андижан, Узбекистан

Аннотация

ВВЕДЕНИЕ: в статье рассматриваются педагогические проблемы научного образования в Европе, изменения в образовательной системе и стратегии поддержки учителей. Освещены актуальные проблемы научного образования и необходимость официального подхода к обучению на основе запросов.

ЦЕЛЬ: основная цель исследования – выявить формы постоянной поддержки учителей и подчеркнуть важность внедрения обучения на основе запросов.

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1(1)

МАТЕРИАЛЫ И МЕТОДЫ: для изучения проблем научного образования и педагогических подходов были проанализированы авторитетные научные источники.

ОБСУЖДЕНИЕ И РЕЗУЛЬТАТЫ: результаты исследования показали, что педагогические подходы высоко оцениваются учителями и учениками и оказывают положительное влияние.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ: сделан вывод о важности постоянной поддержки учителей и внедрения современных подходов в научное образование.

Ключевые слова: научное образование, педагогическая проблема, стратегии обучения, обучение на основе запросов, экономический рост, учебная программа.

Для цитирования: Мамаджанова З.М. Научное образование в Европе: обзор педагогических проблем.// Inter education & global study. 2025. №1(1). В. 128–132.

SCIENTIFIC EDUCATION IN EUROPE: OVERVIEW OF PEDAGOGICAL PROBLEMS

© Zulfizarxon M. Mamajonova[1]✉
[1]Andijan State University, Andijan, Uzbekistan

Annotation

INTRODUCTION: the article discusses pedagogical issues in scientific education in Europe, changes in the educational system, and teacher support strategies. Current challenges in scientific education and the need for a formal approach to inquiry-based learning are highlighted.

AIM: the main aim of the study is to identify the forms of continuous teacher support and emphasize the importance of implementing inquiry-based learning.

MATERIALS AND METHODS: reputable scientific sources were analyzed to study the challenges of scientific education and pedagogical approaches.

DISCUSSION AND RESULTS: the results revealed that pedagogical approaches are highly appreciated by teachers and students, demonstrating a positive impact.

CONCLUSION: the study concludes that continuous teacher support and modern approaches to scientific education are essential.

Keywords: scientific education, pedagogical problem, teaching strategies, inquiry-based learning, economic growth, curriculum.

For citation: Zulfizarxon M. Mamajonova (2025). Scientific education in Europe: an overview of pedagogical problems., Inter education & global study, (1(1)), pp. 128–132. (In Uzbek).

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1(1)

Yosh o‘quvchilarni faol ishtirok etishga va o‘quv jarayonini boshqarishga o‘rgatish 21-asr fan ta’limi uchun asosiy muammolardan biridir. Ushbu muammo ilm-fan ta’limi uchun tan olingan, shuningdek, erta yoshdan boshlab bunday mustaqillikni rivojlantirish zarurati paydo bo‘ldi. Yevropa komissiyasi olimlarni barcha sohadagi tadqiqotlar va innovatsiyalarga doimiy ravishda jalb qilish zarurligini tan oldi. Bu an’anaviy ilmiy jarayon va qo‘shimcha bilimlardan tashqari, faol fuqarolarga ega bo‘lish uchun jamoatchilik fikrini shakllantirish va targ‘ibot ko‘nikmalarini rivojlantirish zarurligini keltirib chiqaradi.

Boshlang‘ich darajadagi yosh bolalarga ilmiy ta’lim beradigan zamonaviy pedagogika turli muammolarga duch kelmoqda. Buyuk Britaniyada olib borilgan tadqiqotlar shuni ko‘rsatadiki, bolalarda kontseptual tushunish darajasi 1970-yillardan beri pasaygan . Bu esa, ilmiy ta’lim-pedagogik muammolarini o‘rganishni taqozo etmoqda.

Turli tadqiqotlar ushbu hodisaning turli sabablarini, shu jumladan o‘qituvchilarning yomon munosabati, investitsiyalarning yetishmasligi, jamoatchilikning yetarli darajada ishtirok etmasligi va sifatsiz darsliklar va o‘quv materiallarini aniqladi .

Gender va madaniy masalalar sabab, ayollarning ozchiliklar fanni o‘rganish va ilmiy faoliyatda ishtirok etishga bir xil yoki ko‘proq qiziqish bildirsa-da, ularga erkaklarga qaraganda kamroq imkoniyatlar berildi, bu esa ilm-fanga nisbatan torroq qarashni paydo bo‘lishiga olib keldi va uning foydaliligi kamaydi .

Bundan tashqari, ijtimoiy-iqtisodiy jihatdan ilmiy martabaga qiziqish va investitsiyalarni kamaytirishi ham qayd etildi , shu bilan birga, quyi ijtimoiy-iqtisodiy kelib chiqishga ega bo‘lgan o‘quvchilar o‘rta sinfdagilarga qaraganda yomonroq natijalarga erishmoqdalar. Hozirgi pedagogika tilni bilishga nisbatan va chet tili orqali fanni o‘rganayotganlar uchun qiyinchiliklar tug‘dirganligi uchun tanqid qilindi, xususan ko‘plab ilmiy tushunchalar ingliz tilidan turli tillarga yetarli darajada tarjima qilinmagan .

Yillar davomida ushbu muammolarni hal qilishga urinishlar ko‘p bo‘ldi. Biroq, turli xil ta’lim tizimlarini isloh qilish urinishlarining cheklangan ta’siri va boshlang‘ich fan ta’limini ishlab chiqaruvchilari uchun ko‘rinadigan muhim ahamiyatsizligi ilmiy martabani egallashning pasayishiga olib keldi. Bu Yevropa komissiyasini ushbu vaziyatni hal qilish uchun sezilarli darajada sarmoya kiritishga olib keldi .

Shu nuqtai nazardan, Rocard tadqiqotida ta’limni o‘quvchilarga majburiy ta’lim darajasida ilmiy tushunchalarni tushunishni ham, o‘z g‘oyalarini va oxir-oqibat boshqalarning g‘oyalarini so‘roq qilish va sinab ko‘rish uchun zarur bo‘lgan tanqidiy ko‘nikmalarni rivojlantirishga imkon beradigan pedagogik yondashuv sifatida aniqladi, to‘plangan dalillardan foydalanish uchun xulosalar va asosli fikrlarni shakllantirish asoslangan .

Lissabon strategiyasining bir qismi sifatida Yevropa rahbarlari Yevropani “ish o‘rinlari sonini ko'paytirish va ijtimoiy birdamlikni oshirish orqali iqtisodiy o‘sishni qo‘llab-quvvatlashga qodir bo‘lgan dunyodagi eng raqobatbardosh va dinamik bilimga asoslangan iqtisodiyotga” aylantirish niyatida.

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1(1)

Dunyoning qolgan qismida ushbu raqobatbardoshlikni saqlab qolish uchun belgilangan maqsadlardan biri ilm-fan va texnologiyalar bo‘yicha bitiruvchilar sonini ko‘paytirish, shu sababli kelajakda tadqiqot va innovatsiyalar, shuningdek, faol va ma’lumotli fuqarolar jamiyatlarini ta’minlash edi. Ushbu maqsad hali ham yangilangan EU2020 strategiyasida mavjud .

Hozirgi vaqtda ilmiy ta’limning sinflarda qanday o‘qitilishi va uning jamiyat tomonidan qanday qabul qilinishi va ijtimoiy tarmoqlarda aks etishi o‘rtasida tafovut mavjud. Bu olimlar va fuqarolarning ilmiy tushunchalarni tushunishidagi bo'shliqni va ularning kundalik hayotga ta’sirini kamaytirishga intilishga olib keldi. Bundan tashqari, tadqiqotlar shuni ko‘rsatdiki, ilmiy ta’lim eng yaxshi o‘qituvchilar tomonidan so‘ralmagan bilimlarni olish va o‘zlashtirish orqali emas, balki o‘z-o‘zini bilish va o‘rganish orqali amalga oshiriladi.

Ta’lim tizimlari kelajak avlodlarni dunyoga tayyorlashga ma’suldir, ammo ular faqat o‘tmishga moslashtirilgan tizim va jarayonlarni aks ettiradi. Tadqiqotchilar so‘rovga asoslangan ta’lim talabalarni jalb qilgani va ularga narsalarni so‘roq qilish va sinab ko‘rish ko‘nikmalarini rivojlantirishga yordam berishini bilishadi. Shuningdek, ushbu yondashuv talabalarga muammolarga ochiq fikr bilan yondashish va eng mos keladigan va aniqlangan muammolarni eng yaxshi yechimini ta’minlaydigan javoblarni izlash imkoniyatini beradi.

Bunday misollardan biri Triguell va boshqalarning o‘qitishga bo‘lgan yondashuvini va talabaning o‘rganishga bo‘lgan yondashuvini taqqoslagan va bu sinflarda o‘qituvchilar o‘quv dasturlarini talab qilinadigan bilimlarni uzatish niyatida ekanliklarini aniqlagan, talabalar o‘rganishga ko‘proq sirt yondashuvini qo‘llashgan, holbuki bu sinflarda o‘qituvchilar ko‘proq ta’lim olishgan. talaba yo‘naltirilgan yondashuv, ikkinchisi o‘rganishga chuqurroq yondashuvni qabul qildi . Shu va shunga o‘xshash natijalar talabalarning ta’lim sifatini yaxshilash va o‘qituvchilarga yo‘naltirilgan ta’limni to‘xtatish muhimligini ta’kidlaydi. Biroq, hali ham ushbu pedagogika butun Yevropa maktablarida to'liq amalga oshirilmaydi.

So‘rovni o‘rganish, xususan, uni amalga oshirishda ko‘plab to‘siqlarga duch keldi, chunki maktab tizimlari va o‘qituvchilar ko‘pincha uni muvaffaqiyatli amalga oshirishga sarmoya kiritish uchun yetarli tajriba yoki resurslarga ega emaslar. Xususan, boshlang'ich fan o‘qituvchilari ko'pincha turli fanlardan dars berishlari kuzatildi va shu bilan birga, ularni aksariyati fan ta’limiga ixtisoslashmagani, berilgan materiallarni nominal qiymatida qabul qilishga o‘rgatilishi aniqlangan.

Ushbu maqolada zamonaviy ilmiy ta’limning pedagogik muammolari va o‘qitishdagi o‘zgarishlar va o‘qituvchilarni qo‘llab-quvvatlash strategiyalari bilan bog‘liq muammolarni hal qilish usullari ko‘rib chiqildi. O‘rganish natijalari shuni ko‘rsatadiki, qo‘llab-quvvatlash tuzilmalari mavjud bo‘lganda, yondashuvlar talabalar va o‘qituvchilar tomonidan yuqori baholandi, chunki bu ularga o‘rganish tajribasidan foydalanish imkonini berdi. Topilmalar o‘qituvchilarni doimiy qo‘llab-quvvatlash shakllari zarurligini va maktab

CC BY NC ND

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1(1)

o‘quv dasturlari va vaqt jadvallari tomonidan qo‘llab-quvvatlanadigan so‘rovga asoslangan ta’limni yanada rasmiy tan olish zarurligini tasdiqladi. Ta’kidlanishicha, bolalarni so‘rovga asoslangan jarayonga ham o‘rgatish kerak, ayniqsa, bu hozirgi o‘qitish usulidan sezilarli o‘zgarish bo‘lsa, ularni tarbiyalash zarurligi ta’kidlandi.

ADABIYOTLAR RO‘YXATI | СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ | REFERENCES

1. European Commission, (2000), Lisbon Strategy, Council of European Ministers.
2. Kahle, B.G. & Lakes, M.K. (2006), The myth of equality in science classrooms. Journal of Research in Science Teaching, 20(2), pp. 131-140.
3. Kubie, L. S. (1953), Some unsolved problems of the scientific career. American Scientist, 41(4), pp.516-693.
4. Rocard, M., Csermely P., Jorde D., Lenzen D., Walberg -Henriksson, H., Hemme V., (2007), Science Education now: A renewed Pedagogy for the Future of Europe, Brussels: European Commission.
5. Strevens, P. (1976). Problems of Learning and Teaching Science through a Foreign Language. Studies in Science Education, 3(1).
6. Tymms, P., Bolden D., & Merrell C., (2008), Science in English primary schools: trends in attainment, attitudes and approaches, Perspectives on Education 1 (Primary Science), 2008:4 – 18. www.wellcome.ac.uk/perspectives
7. Wallace, J. & Loudon, W. (1992), Science teaching and teachers' knowledge: Prospects for reform of lementary classrooms. Science Education 76,5, pp. 507–52

MUALLIF HAQIDA MA’LUMOT [ИНФОРМАЦИЯ ОБ АВТОРЕ] [AUTHORS INFO]

✉**Mamajonova Zulfizarxon Madaminovna**, dotsent [**Мамажонова Зулфизархон Мадаминовна**,доцент], [**Zulfizarxon M. Mamajonova,** associate professor]; manzil: 170100, O'zbekiston Respublikasi, Andijon shahar, Universitet ko'chasi 129-uy, [адрес: 170100, Республика Узбекистан,г. Андижан, ул. Университетская, д. 129], [address: 129 University Street, Andijan, 170100, Republic of Uzbekistan].

Ilmiy-nazariyvametodikjurnal
Научно-теоретический и методический журнал
Scientific theoretical and methodical journal
INTER EDUCATION & GLOBAL STUDY

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1(1)

Original paper

BADIIY MATN ASOSIDA BOSHLANG‘ICH SINF O‘QUVCHILARI IJODIY TAFAKKURNI SHAKLLANTIRISH METODIKASI

© N.I. Mamaraximova[1]✉
[1]Toshkent amaliy fanlar universiteti, Toshkent, O‘zbekiston

Annotatsiya

KIRISH: maqolada boshlang‘ich sinf o‘quvchilarining badiiy matn asosida ijodiy tafakkurini shakllantirish metodikasi tahlil qilinadi. Ushbu jarayonning ta’lim jarayonidagi ahamiyati va uning ijodiy fikrlashni rivojlantirishdagi roli ko‘rsatib o‘tiladi.

MAQSAD: tadqiqotning asosiy maqsadi – boshlang‘ich sinf o‘quvchilarida badiiy matn orqali ijodiy tafakkurni shakllantirish uchun samarali metodlarni aniqlash va ularni ta’lim jarayoniga tatbiq etishdir.

MATERIALLAR VA METODLAR: tadqiqotda badiiy matnlarni tahlil qilish usullari, interfaol metodlardan foydalanish imkoniyatlari va o‘quvchilarni faol o‘rgatish yondashuvlari tahlil qilindi. Ilg‘or pedagogik tajribalar asosida sifatli va miqdoriy tahlil metodlari qo‘llanildi.

MUHOKAMA VA NATIJALAR: tadqiqot natijalari badiiy matn orqali ijodiy tafakkurni shakllantirishga qaratilgan metodlarning samaradorligini ko‘rsatdi.

XULOSA: tadqiqot natijalari boshlang‘ich sinf o‘quvchilarida ijodiy tafakkurni rivojlantirishda badiiy matn va interfaol metodlarning ta’sirchanligini tasdiqladi.

Kalit so‘zlar: ijodiy tafakkur, badiiy matn, boshlang‘ich ta’lim, o‘qish savodxonligi, metodika, interfaol usullar, ta’lim samaradorligi.

Iqtibos uchun: Mamaraximova N.I. Badiiy matn asosida boshlang‘ich sinf o‘quvchilari ijodiy tafakkurni shakllantirish metodikasi // Inter education & global study. 2025. №1(1). B.133–143.

МЕТОДИКА ФОРМИРОВАНИЯ ТВОРЧЕСКОГО МЫШЛЕНИЯ МЛАДШИХ ШКОЛЬНИКОВ НА ОСНОВЕ ХУДОЖЕСТВЕННОГО ТЕКСТА

© Н.И. Мамарахимова[1]✉
[1]Ташкентский университет прикладных наук, Ташкент, Узбекистан

Аннотация

ВВЕДЕНИЕ: в статье рассматривается методика формирования творческого мышления у учащихся начальных классов на основе художественного текста. Подчеркивается значимость данного подхода для образовательного процесса и развития творческого мышления.

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1(1)

ЦЕЛЬ: основная цель исследования – выявить эффективные методы формирования творческого мышления у учащихся начальных классов на основе художественного текста и внедрить их в образовательный процесс.

МАТЕРИАЛЫ И МЕТОДЫ: в исследовании проанализированы способы работы с художественным текстом, использование интерактивных методов и подходы к организации активного обучения. Были использованы лучшие педагогические практики, качественный и количественный анализ.

ОБСУЖДЕНИЕ И РЕЗУЛЬТАТЫ: результаты показали эффективность методов, направленных на развитие творческого мышления посредством работы с художественным текстом.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ: исследование подтвердило, что художественный текст и интерактивные методы обучения существенно способствуют развитию творческого мышления у учащихся начальных классов.

Ключевые слова: творческое мышление, художественный текст, начальное образование, грамотность чтения, методика, интерактивные методы, эффективность обучения.

Для цитирования: Мамарахимова Н.И. Методика формирования творческого мышления младших школьников на основе художественного текста..// Inter education & global study. 2025. №1(1). В.133–143.

THE METHODOLOGY OF FORMATION OF CREATIVE THINKING OF PRIMARY SCHOOL STUDENTS ON THE BASIS OF A LITERARY TEXT

© Nafisa I. Mamaraximova[1]✉
[1] Tashkent University of Applied Sciences, Tashkent, Uzbekistan

Annotation

INTRODUCTION: the article examines the methodology for developing creative thinking in primary school students through the use of literary texts. It highlights the importance of this approach in the educational process and its role in fostering creative thinking.

AIM: the main objective of the study is to identify effective methods for developing creative thinking in primary school students through literary texts and to integrate them into the educational process.

MATERIALS AND METHODS: the study analyzed techniques for working with literary texts, the use of interactive methods, and approaches to organizing active learning. Best pedagogical practices and both qualitative and quantitative analysis were employed.

DISCUSSION AND RESULTS: the results demonstrated the effectiveness of methods aimed at fostering creative thinking through literary texts.

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1(1)

CONCLUSION: the study confirmed that literary texts and interactive teaching methods significantly contribute to the development of creative thinking in primary school students.

Keywords: creative thinking, literary text, primary education, reading literacy, methodology, interactive methods, educational effectiveness.

For citation Nafisa I. Mamaraximova (2025) The methodology of formation of creative thinking of primary school students on the basis of a literary text, Inter education & global study, (1(1)), pp. 133–143.

O‘qitish jarayonining muhim tarkibiy elementlaridan biri – ta’lim metodlari sanaladi. Ta’lim metodi (qad. yun. – yo‘l) – o‘qituvchi va o‘quvchilarning o‘quv jarayonining majmuaviy vazifalarini yechishga yo‘naltirilgan birgalikdagi faoliyat usuli. Bu turdagi metodning asosiy funksiyalari quyidagilardan iborat: rag‘batlantirish; rivojlantirish; tashkil etish; o‘qitish; tarbiyalash [1].

Metod so‘zi grekcha tadqiqot, maqsadga erishish yo‘li, usuli deganidir. Bu so‘zning etimologiyasi (kelib chiqishi) uning ilmiy kategoriya sifatidagi talqinida ham aks etgan. “Metod – eng umumiy ma’noda – maqsadga erishish usuli, ma’lum tarzda tartibga solingan faoliyat”.

Ta’lim metodlari deyilganda, o‘rganilayotgan materialni egallashga qaratilgan turli didaktik vazifalarni hal etish bo‘yicha o‘qituvchining o‘rgatuvchi ishi va o‘quvchilar o‘quv-bilish faoliyatini tashkil etish usullari tushuniladi.

Ta’lim metodlari o‘quv-tarbiya jarayonining tarkibiy qismi bo‘lib, ularsiz ta’lim maqsadi, vazifalarini amalga oshirish, o‘quv materiallari mazmunini o‘zlashtirish mumkin emas. Ta’lim metodlari ham o‘quv materiali mazmuniga, binobarin, bolalarning ma’lumoti, taraqqiyoti, tarbiyasiga, shuningdek, o‘qitish, o‘qish faoliyatlarining bir-biriga kirishuvi va shu asosda o‘zaro ta’sirning yuzaga chiqishiga yo‘nalgan. Ta’lim metodi vositasida o‘qituvchi va o‘quvchining faoliyati o‘zaro muvofiqlashadi. Ta’lim metodi-o‘qituvchi va o‘quvchilarning ma’lumot mazmuniga yo‘nalgan faoliyatini tartibga solish yo‘lidir. Ta’lim metodlari tarkiban o‘qitish metodlari va o‘qish metodlaridan iborat.

O‘qituvchi ta’lim metodlaridan dars jarayonlarida o‘z o‘rnida va samarali foydalana olsa, boshlang‘ich sinf o‘quvchilarining badiiy matnlar asosida ijodiy tafakkurini, matnni tushunish va anglash natijasida undan hayotiy vaziyatlarda foydalanish ko‘nikmasini shakllantirish imkoniyati yuqori bo‘ladi.

Maqolada badiiy matn asosida boshlang‘ich sinf o‘quvchilari ijodiy tafakkurni shakllantirish bo‘yicha bir qator interfaol metodlardan foydalanilish haqida batafsil ma’lumot berib o‘tiladi.

Boshlang‘ich sinf o‘quvchilarida matnni o‘qish va tushunish kompetensiyalarini shakllantirish, ona tili va o‘qish savodxonligi darslarida o‘quvchilarda so‘z san’ati, lug‘at zahirasini muntazam ravishda o‘stirib borish, so‘zning mohiyatini, matnlarda so‘zlarning

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1(1)

tutgan o‘rnini anglash, ijodiy tafakkurni rivojlantirishga oid texnologiyalarni ishlab chiqish zarurdir.

O‘qish savodxonligini rivojantirish uchun o‘quvchilarga beriladigan o‘yin-topshiriqlar murakkablik darajasiga ko‘ra, asosan quyidagi uch turga ajratiladi[20]:

1. Qayta xotirlashga qaratilgan o‘yin-topshiriqlar (Qisqartirib so‘zlab berish, qahramonlarni ajratish, xulosani bayon etish) o‘quvchidan hech qanday ijodiylikni, egallagan bilimlarni yangi sharoitda qo‘llashni yaratuvchanlik talab etilmaydi. Bunday o‘yin-topshiriqlarni bajarish o‘quvchiga katta murakkablik ham tug‘dirmaydi. Oldin o‘rganilgan mavzular va bo‘limlar yuzasidan muayyan bilimga ega bo‘lgan o‘quvchi bunday topshiriqlarni mustaqil bajarishi mumkin.

2. Qisman izlanishga oid o‘yin-topshiriqlar (Hikoya qahramonlariga munosabat bildirish, ularni ijobiy yoki salbiy jihatlarini izohlash) o‘quvchidan ma’lum bir yordamga asoslangan holda ijodiy faoliyat ko‘rsatishni talab etadi. Agar o‘quvchi oldin egallagan bilimlarni yangi sharoitda tom ma’noda notanish sharoitda qo‘llashda o‘zida ishonch sezsa va uni bemalol uddalay olsa, topshiriqning qisman ijodiyligiga ehtiyoj qolmaydi. Topshiriq shartini bajarish uchun o‘quvchi tashqaridan (masalan, sinfdoshlaridan, o‘qituvchisidan, darslik va o‘quv qo‘llanmasidan, lug‘atlardan, ma’lumotnomalardan va hokazo) foydalansa, o‘z-o‘zidan ravshanki, topshiriq qisman izlanishli bo‘lib qoladi.

3. Ijodiy o‘yin-topshiriqlar (Hikoyani davom ettirish, yangi qahramon yoki syujet qo‘shish) oldin egallagan bilimlarni tamomila yangi sharoitda qo‘llash demakdir. Shubhasiz, bu jarayon o‘quvchidan ijodiylikni, izlanuvchanlikni talab etadi. O‘yin-topshiriqni bajarishda o‘quvchi faqat o‘zida mavjud ichki imkoniyatlarga tayanadi.

Matn ustida ishlashda o‘yinlar bilan bir qatorda pedagogik texnologiyalarning boshqa aqliy hujum, grafik organayzerlar kabi turlaridan foydalanishning ham ahamiyati nihoyatda beqiyos.

Ssenariyli o‘qish boshlang‘ich sinflarda dastur va dasturdan tashqari o‘rganiladigan matnlar tahlilini sinf o‘quvchilari tomonidan ssenariy yozish vositasida amalga oshirishdir. Ya’ni o‘quvchilarning badiiy matnni tahlil qilishda faol ishtirok etishlarini ta’minlashga harakat qilinadi. Natijada o‘quvchi sinfda o‘rganilayotgan matnning muallifi yonida ssenariy yozuvchi ijodkor sifatida ish olib boradi. Bu jarayon o‘quvchida mustaqil fikrlash qobiliyatini shakllantirishga, badiiy matn mohiyatini chuqur anglashga, matndagi badiiyat unsurlarini o‘zicha tasavvur qilishga hamda buning natijasida esa boshlang‘ich sinf o‘quvchisining badiiy matn orqali ijodiy tafakkurining yuksalishiga imkon yaratadi. Ammo o‘qituvchi asosiy e’tiborini ssenariy yozish texnikasiga emas, o‘quvchining badiiy matnni ssenariy vositasidan foydalanib tahlil qilishga qaratmog‘i lozim. Chunki boshlang‘ich sinf o‘qituvchisining vazifasi o‘quvchiga ssenariy yozishni o‘rgatish emas, balki o‘quvchida matnni so‘z san’ati namunasi sifatida his qilish, tahlil etish, uni seva olish ko‘nikmasini shakllantirishdir. Ssenariyli o‘qitish usuli avvalo noan’anaviy dars turlarining ko‘rinishi sifatida vujudga kelgan. Chunki bu usuldagi darslarning mohiyatini mustaqil fikrlash, ijod qilish ko‘nikmasiga ega bo‘lish kabi fazilatlar

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1(1)

tashkil etadi. Ssenariyli o‘qitish usuli asosida barcha matnlarni o‘rganish har doim ham ijobiy samara beravermaydi. Ko‘proq epik matnlarni ssenariyli o‘qitish usuli asosida o‘rganish, lirik matnlarni ssenariyli o‘qitish usuli yordamida o‘rganish qiyinroq, g‘azallarning esa ssenariysini yozish umuman mumkin emas.

Ssenariy yozishga o‘rgatishning bir qator muhim tomonlari S.Yaminovaning “O‘quvchilarning mustaqil fikrlash qobiliyatini rivojlantirishda ssenariyli o‘qitish usulidan foydalanish” deb nomlangan dissertatsiya ishida quyidagicha belgilangan:

1. Ssenariy yozish uchun o‘quvchi badiiy asarni qiziqish bilan o‘qishi, unda ifodalangan voqealarni harakatda tasavvur qilishga o‘rgatishi kerak.

2. Badiiy asarda yozuvchi tomonidan berilgan tasvir va tavsiflardan birortasi ham o‘quvchining e’tiboridan chetda qolmasligi lozim. Ssenariyda ular to‘ldiriladi, mukammallashtiriladi.

3. O‘quvchida ijod qilishga havas uyg‘ongan bo‘lishi kerak. Shunda u badiiy asarga mustaqil yondashib, asar mazmuniga putur yetkazmay, uning mazmunini yana ham teranlashtiradigan lavhalarni o‘ylab topadi.

4. Milliy musiqaga bo‘lgan qiziqish va e’tibor nazardan chetda qolmaydi.

5. O‘quvchi o‘ziga topshirilgan vazifani har tomonlama mustaqil va ijodiy bajarishga harakat qiladi.

Ssenariyli o‘qitish usulida boshlang‘ich sinf o‘quvchilarining o‘qish savodxonligi darsliklarida berilgan turli janrlardagi matnlar asosida “Rolli o‘yinlar” metodidan foydalanib darsni tashkil qilish mumkin. Bunda “Rolli o‘yin” metodi o‘quvchilar tomonidan hayotiy vaziyatning har xil shart-sharoitlarini sahnalashtirish orqali ko‘rsatib beruvchi metoddir. Rolli o‘yinlarning boshqa o‘yinlardan farqli tomoni baholashning olib borilmasligidadir. Rolli o‘yinda ham boshqa o‘yinlar kabi muammoni yechish bo‘yicha ishtirokchilarning birgalikda faol ish olib borishlari yo‘lga qo‘yilgan. Rolli o‘yinlar o‘quvchilarda shaxslararo malakasini shakllantiradi.

«Rolli o‘yin» metodining bosqichlari:

1. O‘qituvchi mavzu bo‘yicha o‘yinning maqsad va natijalarini belgilaydi hamda rolli o‘yin ssenariysini ishlab chiqadi.

2. O‘yinning maqsad va vazifalari tushuntiriladi.

3. O‘yinning maqsadidan kelib chiqib, rollarni taqsimlaydi.

4. O‘quvchilar o‘z rollarini ijro etadilar. Boshqa o‘quvchilar ularni kuzatib turadilar.

“Rolli o‘yin” metodining tarkibiy tuzilmasi:

O‘yin yakunida o‘quvchilardan ular ijro etgan rolni yana qanday ijro etish mumkinligini izohlashga imkoniyat beriladi. Kuzatuvchi, ya’ni ekspert bo‘lgan o‘quvchilar o‘z yakuniy mulohazalarini bildiradilar va o‘yinga xulosa qilinadi.

“Rolli o‘yin” metodida o‘qituvchi o‘quvchilar haqida oldindan ma’lumotga ega bo‘lishi lozim. Chunki rollarni o‘ynashda har bir o‘quvchining individual xarakteri, xulq-atvori muhim ahamiyat kasb etadi. Tanlangan mavzular o‘quvchilarning o‘zlashtirish darajasiga mos kelishi kerak.

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1(1)

“Rolli o‘yin” metodining *afzallik* tomonlari:

- ✓ O‘quv jarayonida o‘quvchilarda motivatsiya (qiziqish)ni shakllantirishga yordam beradi;
- ✓ O‘quvchilarda shaxslararo muomala malakasini shakllantiradi;
- ✓ Nazariy bilimlarni amaliyotda qo‘llay olishni o‘rgatadi;
- ✓ O‘quvchilarda berilgan vaziyatni tahlil qilish malakasi shakllanadi.

“Rolli o‘yin” metodining *kamchilik* tomonlari:

- ➢ Ko‘p vaqt talab etiladi;
- ➢ O‘qituvchidan katta tayyorgarlikni talab etadi;
- ➢ O‘quvchilarning o‘yinga tayyorgarligi turlicha bo‘lishi mumkin;
- ➢ Barcha o‘quvchilarga rollar taqsimlanmay qolishi mumkin.

Quyida ushbu «Rolli o‘yin» rejasidan namuna keltiramiz:

“Maktab” rolli o‘yin doskasi. Bu o‘yinni 3-sinf o‘qish savodxonligi darsligidagi Lev Tolstoyning “Filipok” audiohikoyasida kuzatamiz.

Mavzu: “Filipok”

Maqsad: O‘quvchilarda ustozga hurmat va bilim olishga qiziqishni shakllantirish.

Kutilayotgan natija:

O‘quvchilar bilim olishga qiziqishlari ortadi;

Ustoz va unga hurmat ruhi shakllanadi.

O‘yinning mazmuni:

Ishtirokchilar (rollar): O‘qituvchi, o‘quvchilar, Filipp, ota, ona, buvi, aka, Kostyushka, yordam berish uchun kishi, ekspertlar guruhi.

Ishtirokchilarning vazifalari:

O‘qituvchi: dars o‘tish jarayonida;

O‘quvchi: darsda tinglovchi sifatida;

Filipp: hikoyaning asosiy qahramoni;

Yordam uchun begona kishi: Filipokka kuchuk quvlaganda yordam beradi;

Otasi: ishga ketayotgan jarayonda ishtirok etadi;

Onasi: ishga ketishdan oldin Filipokka qarshilik qilib ishga ketadi;

Kostyushkaning o‘rtog‘i: Filipokni o‘qituvchiga tanishtiradi.

Ekspertlar guruhi: o‘yin jarayonini kuzatadi va tahlil qiladi. O‘yin tugagandan so‘ng, yo‘l qo‘yilgan kamchiliklarni aytib beradilar.

O‘qituvchi: Ekspertlar guruhini tinglab, yakuniy xulosaga kelinadi.

O‘yinning borishi: O‘quvchilar matn asosida o‘z rollarini ijro etadilar.

Dissertatsiyada badiiy matn asosida boshlang‘ich sinf o‘quvchilari ijodiy tafakkurni shakllantirish maqsadida 2-sinf o‘qish savodxonligi darsida “Uzum” hikoyasi tahlil bosqichida “Quvnoq alifbo” metodidan foydalanildi. Bu metodni bajarish uchun o‘quvchilarga darsni boshida alifbo tartibida bittadan harf yozilgan stikerlar tarqatiladi. Metodning sharti shundan iboratki, hikoya matni ustida ishlash jarayonida o‘quvchilardan “Uzum” hikoyasida uchragan so‘zlardan, o‘zlariga tushgan harfdan boshlanadiganini

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1(1)

ajratib olib stikerlarga kamida ikkitadan misol topib yozib qo‘yishlari talab etiladi. Dars so‘ngida o‘qituvchi alifbo tartibida harflarni tez-tez ayta boshlaydi, o‘quvchilar esa aytilgan harflarga o‘zlari topgan so‘zlarni navbat bilan o‘qib beradilar. Bu topshiriqni bajarish uchun 2-3 daqiqa vaqt talab etiladi. Misol uchun:

A harfiga – angur, arab;

M harfiga – mardikor, men;

U harfiga – ular, uzum.

Bu metod o‘quvchilarga:

- O‘tilgan mavzu va undagi lug‘at so‘zlar mustahkamlanadi;
- Darsni tahlil qilishga yordam beradi;
- Darsdan muayyan natijalar kutish ya’ni badiiy matn vositasida ijodiy tafakkurini shakllantirishga yordam beradi.

O‘qituvchiga bu metodimiz quyidagicha samaradorlikka erishishga yordam beradi:

- O‘tilgan mavzu va unga tegishli lug‘at so‘zlar mustahkamlanadi;
- O‘quvchilarning lug‘at boyligini oshirishga;
- O‘quvchilarning javoblariga ko‘ra darsning yutuq va kamchilik tomonlarini tahlil qilishga hamda bo‘shliqlarni to‘ldirishga imkoniyat paydo bo‘ladi;
- O‘quvchilarning dars jarayoniga bergan baholarini o‘rganish va ulardan tegishli xulosalar chiqarish mumkin bo‘ladi;
- Dars jarayonini va o‘quvchilarning o‘zlashtirganlik darajasini analiz-sintez qilishga yordam beradi.

3-sinfda P.Mo‘minning “Bir-birin kuzatar fasllar” she’rini o‘rganishda o‘quvchilarning fasllar haqidagi dastlabki tushunchalarini aniqlash jarayonida fasllarga xos xususiyatlarni “Tafakkur xaritasi tuzish” metodi orqali aniqlash mumkin.

Tafakkur xaritasi o‘quvchilarni darslik va qo‘shimcha adabiyotlardan foydalanish, o‘quv materialini tizim shaklida tasavvur qilish, ob’ektlar o‘rtasidagi sabab-oqibat bog‘lanishlarni aniqlash, tahlil qilish, qiyoslash, vujudga keladigan muammolarni hal etish maqsadida fikr yuritish, tanqidiy-tahliliy fikr yuritish, umumlashtirish, xulosalash va o‘z fikrini bayon etishga safarbar etadi.

O‘quvchilar tarmoqlash usulidan foydalanib rasm asosida fasllar nomini so‘ngra fasllarga tegishli bo‘lgan hodisalarni yozishadi (2.1-rasmga qarang).

2.1-rasm

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1(1)

Boshlang‘ich sinf o‘quvchilarining ijodiy tafakkurini rivojlantirishning guruhiy shaklida “Rasmlar orasidagi bog‘liqlik” metodidan foydalanish maqsadga muvofiq.

Ushbu metodni 4-sinf O‘qish savodxonligi (III qism) darsida III bo‘limni boshlashdan avval yoki bo‘lim yakunida mustahkamlash uchun qo‘llash mumkin. (*Bunda o‘quvchilar Oila haqida hikoya tuzishi lozim.)* Bu metod amaliy metod hisoblanadi. Bunda o‘quvchilardan berilgan rasmlardan foydalanib hikoya tuzishlari talab etiladi. Hikoya shunday bo‘lishi kerakki, rasmlar mantiqli bir-biriga bog‘liq ravishda tasvirlanishi lozim. Bu metodni sinfda qo‘llaganimizda o‘quvchilarga rasmdan foydalanib vatman yoki A3 formatli qog‘ozga hikoyani yozib, kerakli o‘rinda rasmlarni shu joyga yopishtirishlari vazifa qilib beriladi. Bunda har bir guruh uchun tayyorlangan rasmlar jamlanmasiga mavzuga mos 1-2 ta rasmlarni tanlab solish kerak bo‘ladi. Lekin xatjildda mavzuga mos bo‘lmagan rasmlar ham bo‘lishi kerak. Vazifa bajarib bo‘lingach guruhlardan 2 nafardan o‘quvchi taqdimot qilishlari so‘raladi. Ularning biri vatman qog‘ozni ushlab tursa, ikkinchisi hikoyani aytib beradi.

Boshlang‘ich sinf o‘quvchilarining ijodiy tafakkuri rivojlantirishning juftliklarda ishlash shaklida 4-sinf O‘qish savodxonligi darsligida berilgan Quddus Muhammadiyning “Mimoza” she’rining mazmunini o‘quvchilar partadoshlariga so‘zlab berishlari zarur. Yoki “Qushlar qanday inlarda yashaydilar?” hikoyasiga o‘qituvchi tomonidan tayyorlangan topshiriqlar har bir partaga bittadan beriladi. Ikki o‘quvchi o‘zaro maslahatlashib topshiriqlarni bajaradi.

Qushlar qanday inlarda yashaydilar?

Savollar:

1-topshiriq. Berilgan gaplarning to‘g‘ri yoki noto‘g‘ri ekanini aniqlang. To‘g‘ri gaplarning oldiga √, noto‘g‘ri gaplarning oldiga X belgisini qo‘ying.

- Qadim zamonda bir Baliqchi qush bo‘lgan ekan.

CC BY NC ND

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1(1)

- Baliqchi qushga Qarga’ning ini yoqibdi.
- Chumchuq o‘zi uchun tepasida teshigi bor dumaloq shaklda in qurgan ekan.
- Men esa o‘zimga loydan in quraman, - debdi Qaldirg‘och.
- Boshqa qushlar bolalarimni boqib katta qilishmasin.
- Shunda u tuxumlarini o‘zi yashaydigan qirg‘oq bo‘yidagi yerga qo‘yibdi va shu yerda jo‘jalarini parvarishlab o‘stiribdi.

2-topshiriq. Quyidagilarni moslashtiring.

1	O‘zimga loydan in quraman	A.	Baliqchi qush
2	Qanday in qursam ekan?	B.	Qarg‘a
3	Bu yerda bolalarim uchun keng joy qilib qo‘yganman.	C.	Chumchuq
4	Qizilishton daraxtda qoldirgan eski teshikni topib olib, shuning ichida tinchgina yashayveraman.	D.	Yovvoyi tovuq
5	In qurishning nima keragi bor o‘zi?	E.	Qaldirg‘och
6	Oldin yerdan yarim metr chuqurlikda o‘ra kovlab, keyin uch oy davomida tepalik quramiz.	F.	Qirg‘oq qaldirg‘ochi
7	Dumaloq shakldagi, tepasida teshigi bor in qurgan ekan.	G.	Boyqush
8	Qirg‘oq bo‘ylarida chuqurcha qaziyman	H.	Kakku

Boshlang‘ich sinf o‘quvchilarining ijodiy tafakkuri rivojlantirishning invidual shaklida esa 4-sinf O‘qish savodxonligi darsligida keltirilgan “Kichik ustoz” hikoyasi uchun tarqatmalar tayyorlanadi. Tayyorlangan kartochkalarga topshiriqlar yoziladi va har bir o‘quvchiga bittadan kartochka tarqatiladi. O‘quvchi topshiriqlarga o‘zi mustaqil tarzda javob berishi kerak bo‘ladi. 4-sinf O‘qish savodxonligi darsligida keltirilgan “Kichik ustoz” hikoyasi uchun tarqatma (Tayyorlangan kartochkalarga topshiriqlar yoziladi va o‘quvchilarga tarqatiladi)

1-topshiriq. Ustoz haqida kichik hikoya yozing.

2-topshiriq. Hikoya asosida bo‘sh o‘rinlarni to‘ldirib yozing.

Qishki ta’tilda _____ bilan _____ olis Jaloyir qishlog‘idan _____ mehmon bo‘lib keldi. U o‘zi o‘qiyotgan maktabda _____ to‘garagi borligini, to‘garakda _____ qatnashib, allaqachon sinfdoshlari orasida _____ bo‘lganini zavq bilan gapirib berdi. Hatto maktab direktori ham uni “_____” bilan taqdirlabdi.

3-topshiriq. Hikoya mazmunini yorituvchi rasm chizing.

4-topshiriq. Ustozlar haqida 5ta maqol ayting.

5-topshiriq. Hikoyadagi voqealarga mos reja tuzing.

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1(1)

6-topshiriq. Hikoyaga o‘xshash holat sizda ham bo‘lganmi? Hayotingizda yuz bergan shunga o‘xshash voqeani qisqacha matn qilib yozing.

7-topshiriq. Shaxmat haqida nimalarni bilasiz? Bilganlaringiz haqida ayting.

8-topshiriq. Hikoya qahramonlari haqida fikringizni ayting.

Tadqiqot doirasida badiiy matn asosida boshlang‘ich sinf o‘quvchilari ijodiy tafakkurni shakllantirishning jamoaviy, guruhiy, juftliklarda ishlash va individual shakllaridan foydalanilganda vaziyatlar va topshiriqlar alohida ahamiyatga ega, chunki ularga qarab ta’lim shaklining bironta turida ish olib boriladi.

O‘qish savodxonligida vaziyatlar: O‘qish faoliyati muayyan vaziyatda bajariladigan maqsadli faoliyatlar turiga kiradi. Ko‘pgina an’anaviy o‘qish savodxonligini baholash dasturlarida ishtirokchilarga umumiy mavzularga oid qator bir-biriga bog‘lanmagan matnlar beriladi. O‘quvchilar har bir matnda bir necha bir-biriga bog‘lanmagan savollarga javob berib, keyin boshqa topshiriq ustida fikr yuritadi. Bu vaqtda o‘quvchilar keyingi topshiriqdagi matn savollariga javob bergach, oldinroq o‘qigan matndagi ma’lumotlarni esdan chiqarganligi aniqlandi. Bu esa faqatgina tarqoq savollarga javob berishdan boshqa narsa emas. Aynan tanish muayyan vaziyatga (ssenariyga) oid topshiriqlar asosida baholash tartibi o‘quvchilarda topshiriqlar bilan ishlash va ular bajarayotgan mashg‘ulotni haqqoniy baholash (anglash) imkonini berishi isbotlandi.

Bunday ishni tashkil qilish nafaqat o‘quvchilarning nutqini o‘stirish, ijodiy tafakkurini shakllantirishni ta’minlaydi, balki ona tilini o‘rganishga qiziqish, unga nisbatan hurmat va muhabbat uyg‘otadi. Hozirgi davrda amaliyotda qo‘llanilayotgan boshlang‘ich sinf “Ona tili” va “O‘qish savodxonligi” fani bo‘yicha turli metodik qo‘llanmalar va ularning

CC BY NC ND

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1(1)

multimediali ilovalari ham matn ustida ishlash orqali nutq o‘stirishda o‘qish va ona tili ta’limining uzviyligini ta’minlash bo‘yicha katta imkoniyatlar yaratildi.

ADABIYOTLAR RO‘YXATI | СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ | REFERENCES

1. Аслонова О.П. Бошланғич синф ўқувчиларида тафаккур тезлигини шакллантиришнинг педагогик шарт-шароитлари: Пед. фанл. бўйича фалсафа доктори (PhD). ... дисс. автореф. –ҚарДУ. 2020. –49б.
2. Pedagogika. Izohli lug‘at / B.S.Abdullaeva va boshq. –T.: “Navro‘z” nashriyoti, 2020. –193-b.
3. Ibroximovna M. N. Boshlang‘ich sinf ona tili va o‘qish savodxonligi fanining didaktik imkoniyatlari //Science and innovation. – 2023. – T. 2. – №. Special Issue 4. – C. 391-394.
4. Mamarakhimova N. GROWING ORAL SPEECH THROUGH THE FORMATION OF CREATIVE THINKING OF PRIMARY SCHOOL STUDENTS //Web of Teachers: Inderscience Research. – 2024. – T. 2. – №. 3. – C. 106-111.
5. O‘qish savodxonligi: Umumiy o‘rta ta’lim maktablarining 4-sinfi uchun darslik. / M.E.Toirova – Toshkent: “Novda Edutainment”, 2023. – 80 b.
6. O‘qish savodxonligi: Umumiy o‘rta ta’lim maktablarining 3-sinfi uchun darslik. / M.E.Toirova – Toshkent: “Novda Edutainment”, 2023. – 80 b.

MUALLIF HAQIDA MA’LUMOT [ИНФОРМАЦИЯ ОБ АВТОРЕ] [AUTHORS INFO]

✉**Mamaraximova Nafisa Ibroximovna**, magistr [**Мамарахимова Нафиса Иброхимовна**,магистр], [**Nafisa I. Mamaraximova**, master's degree]; manzil: Toshkent shahar, Chilonzor, Gavxar ko'chasi, 1-uy, [адрес: г.Ташкент, Чиланзар, улица Гавхар, дом 1], [address: Tashkent city, Chilanzar, Gavkhar street, house 1.].

Ilmiy-nazariyvametodikjurnal
Научно-теоретический и методический журнал
Scientific theoretical and methodical journal
INTER EDUCATION & GLOBAL STUDY

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1(1)

Original paper

PEDAGOGIKA NAZARIYASI VA TARIXI ASOSIDA BO‘LAJAK O‘QITUVCHILARNI O‘QUVCHILARNING KASBIY IJTIMOIYLASHUVINI TASHKIL ETISHGA TAYYORLASH

© D.I. Maxkamova[1]✉

[1]Qo'qon davlat pedagogika instituti, Qo'qon, O‘zbekiston

Annotatsiya

KIRISH: maqolada pedagogika nazariyasi va tarixi asosida bo‘lajak o‘qituvchilarni o‘quvchilarning kasbiy ijtimoiylashuvini tashkil etishga tayyorlashning nazariy va amaliy jihatlari tahlil qilinadi. Bu yondashuv o‘quvchilarning kasbga yo‘naltirilishi, shuningdek, bo‘lajak mutaxassislarning kasbiy ijtimoiylashuv jarayonidagi rolini o‘rganish va innovatsion ta’lim texnologiyalaridan foydalanish imkoniyatlarini aniqlashga qaratilgan.

MAQSAD: tadqiqotning asosiy maqsadi – pedagogika nazariyasi va tarixi asosida bo‘lajak o‘qituvchilarni o‘quvchilarning kasbiy ijtimoiylashuvini tashkil etishga tayyorlashning samaradorligini oshirish va innovatsion ta’lim texnologiyalaridan foydalanishning afzalliklarini aniqlashdir.

MATERIALLAR VA METODLAR: tadqiqotda pedagogika nazariyasi va tarixi bo‘yicha ilmiy adabiyotlar tahlil qilindi. Shuningdek, kasbiy ijtimoiylashuv jarayonining pedagogik yondashuvlari va metodik yondashuvlar o‘rganildi.

MUHOKAMA VA NATIJALAR: tadqiqot natijalari bo‘yicha, bo‘lajak o‘qituvchilarni o‘quvchilarning kasbiy ijtimoiylashuviga tayyorlashda innovatsion metodlar va interfaol darslar o‘tkazish jarayonida kasbiy ijtimoiylashuv samaradorligi sezilarli darajada oshganligi ko‘rsatilgan.

XULOSA: tadqiqot natijalari bo‘lajak o‘qituvchilarni kasbiy ijtimoiylashuv jarayoniga tayyorlashda zamonaviy pedagogik yondashuvlar va innovatsion texnologiyalarning ahamiyatini tasdiqladi. Shuningdek, kasbiy ijtimoiylashuv jarayonini amaliyotga yanada yaqinlashtirish mumkinligini ko‘rsatdi.

Kalit so‘zlar: pedagogika nazariyasi va tarixi, kasbiy sotsializatsiya, kelajakdagi o'qituvchilar, tayyorgarlik jarayoni, pedagogik kompetentsiya, innovatsion usullar, uslubiy yondashuvlar.

Iqtibos uchun: Maxkamova D.A. Pedagogika nazariyasi va tarixi asosida bo‘lajak o‘qituvchilarni o‘quvchilarning kasbiy ijtimoiylashuvini tashkil etishga tayyorlash.// Inter education & global study. 2025. №1(1). B.144–150.

ПОДГОТОВКА БУДУЩИХ УЧИТЕЛЕЙ К ОРГАНИЗАЦИИ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ СОЦИАЛИЗАЦИИ УЧАЩИХСЯ НА ОСНОВЕ ТЕОРИИ И ИСТОРИИ ПЕДАГОГИКИ

© Д.А. Махкамова[1]✉

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1(1)

[1] Кокандский государственный педагогический институт, Коканд, Узбекистан

Аннотация

ВВЕДЕНИЕ: в статье рассматриваются теоретические и практические аспекты подготовки будущих учителей к организации профессиональной социализации учащихся на основе теории и истории педагогики. Подготовка будущих специалистов в области педагогики и социализации требует глубоких знаний и применения современных образовательных технологий.

ЦЕЛЬ: основная цель исследования — повысить эффективность подготовки будущих учителей к организации профессиональной социализации учащихся, используя инновационные образовательные технологии, а также определить ключевые педагогические подходы в этом процессе.

МАТЕРИАЛЫ И МЕТОДЫ: в исследовании был проведен анализ теоретических и практических материалов, касающихся педагогической подготовки будущих специалистов, а также рассмотрены инновационные методы и подходы, применяемые в педагогической практике.

ОБСУЖДЕНИЕ И РЕЗУЛЬТАТЫ: результаты показали, что использование новых педагогических подходов, таких как инновационные методики и технологии, значительно улучшает процесс социализации учащихся и подготовку будущих учителей. Применение инновационных методов в образовательной практике способствует лучшему освоению ключевых навыков и знаний, что повышает профессиональную компетентность будущих специалистов.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ: результаты исследования подтвердили, что использование современных педагогических подходов в подготовке будущих учителей помогает значительно улучшить процесс профессиональной социализации учащихся, а также повысить эффективность образовательного процесса.

Ключевые слова: теория и история педагогики, профессиональная социализация, будущие учителя, процесс подготовки, педагогическая компетентность, инновационные методы, методические подходы.

Для цитирования: Махкамова Д.А. Подготовка будущих учителей к организации профессиональной социализации учащихся на основе теории и истории педагогики.// Inter education & global study. 2025. №1(1). С.144–150.

PREPARING FUTURE TEACHERS FOR ORGANIZING STUDENTS' PROFESSIONAL SOCIALIZATION BASED ON THE THEORY AND HISTORY OF PEDAGOGY

© Dilafruz A. Maxkamova[1]✉
[1]Kokand State Pedagogical Institute, Kokand, Uzbekistan

Annotation

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1(1)

INTRODUCTION: this article analyzes the theoretical and practical aspects of preparing future teachers to organize students' professional socialization based on the theory and history of pedagogy. The research focuses on determining the role of future specialists in the process of professional socialization, as well as the use of innovative educational technologies and pedagogical approaches.

AIM: the main objective of the study is to improve the effectiveness of preparing future teachers for organizing students' professional socialization, to identify the advantages of using innovative educational technologies, and to assess the impact of mastering new pedagogical approaches.

MATERIALS AND METHODS: the study involved analyzing scientific literature on the theory and history of pedagogy and its application in the context of preparing future teachers. The research focused on the use of pedagogical approaches and innovative technologies in the process of students' professional socialization.

DISCUSSION AND RESULTS: the results showed that innovative teaching methods, such as interactive lessons and project-based collaboration, significantly improved the process of students' professional socialization. The preparation of future teachers using new pedagogical approaches positively affected the development of key skills and knowledge required for effective professional socialization.

CONCLUSION: the research results confirmed that the use of modern pedagogical approaches in preparing future teachers significantly improves the professional socialization process for students. The application of innovative technologies and pedagogical strategies enhances the effectiveness of the educational process.

Keywords: theory and history of pedagogy, professional socialization, future teachers, training process, pedagogical competence, innovative methods, methodological approaches.

For citation: Dilafruz A. Maxkamova. (2025) 'Preparing future teachers for organizing students' professional socialization based on the theory and history of pedagogy', Inter education & global study, (1(1)), pp. 144–150. (In Uzbek).

Pedagogika nazariyasi va tarixi bo'lajak o'qituvchilarda nafaqat nazariy bilimlar, balki zamonaviy maktab sharoitida o'quvchilarning kasbiy ijtimoiylashuv jarayonini samarali tashkil eta olish ko'nikmalarini shakllantirishga xizmat qiladi. Mamlakatimizda olib borilayotgan ta'lim islohotlari, xususan, kasb-hunar ta'limi va uzluksiz ta'lim jarayonining takomillashtirilishi, bo'lajak o'qituvchilarning kasbiy kompetensiyalarini chuqurlashtirishni talab qiladi. Shuning uchun pedagogika nazariyasi va tarixi bo'yicha chuqur bilimlarga ega bo'lgan, ilmiy yondashuv tamoyillarini o'zlashtirgan, amaliy metodik kompetensiyalari rivojlangan mutaxassislar tayyorlash hozirgi davrning dolzarb masalalaridan biri hisoblanadi.

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1(1)

Adabiyotlar tahlili. Ilmiy tadqiqotlar bazasida bo'lajak o'qituvchilarni o'quvchilarning kasbiy ijtimoiylashuvi faoliyatiga tayyorlashga oid bir qator tadqiqotlarni sanab o'tish mumkin. Jumladan, respublika olimlaridan S.A. Boltaboev, O'.Q. Tolipov [2, 4], R.X. Jo'raev, N.A. Muslimov, R.G. Mullaxmetov, Sh.S. Sharipov [3, 120], P.Q. Xolmatov, S.N.Alimxodjaeva, F.N.Haydarov [1, 132], A.A.Turg'unov, O'.O. Toxirov [5, 32], F. Hamidullayev [9], N.A. Muslimov [4, 205] N.Ermatova [8], K.Raxmatova [10, 1012] tadqiqotlarida o'quvchilarni kasb-hunarga qiziqishini oshirish, maqsadli yo'naltirish masalalari o'rganilgan.

Tahlil va tadqiqot natijalari. Dunyo ta'lim tizimlarining xalqarollashuvi jarayonlari milliy ta'lim tizimi oldiga yangidan-yangi vazifalarni qo'ymoqda. Jumladan, hozirgi kunda bo'lajak o'qituvchilarning ijtimoiy muhim vazifalaridan biri o'quvchilarni mustaqil hayotga tayyorlash, individual yondashgan holda har bir o'quvchining iqtidorini qo'llab-quvvatlash va yo'naltirishdan iborat bo'lib, bu bo'yicha ko'plab ilmiy tadqiqotlar amalga oshirilmoqda. AQShda VAS (Vocational Anticipatory Socialization) tadqiqoti bo'lajak o'qituvchilarni o'quvchilarning kasbiy ijtimoiylashuvida turli manbalarni, jumladan, internet va media vositalaridan foydalanish, shuningdek shaxsiy omillar, o'z-o'ziga ishonch va boshqaruv uslublari kabi ko'rsatkichlar o'quvchilarning kasbiy ijtimoiylashuv jarayoniga ta'sir ko'rsatishi tadqiq etilgan bo'lsa, Germaniyada o'quvchilarning kasbiy ijtimoiylashuv jarayoni ilk maktab yoshidan boshlab kasblar bilan tanishtirish, kasbiy tasavvurlarni rivojlantirishning amaliy texnologiyalariga qaratilgan. Rossiyada qadriyatlar va karyera, kasbiy ijtimoiylashuv o'rtasidagi bog'liqlikga doir tadqiqotlar o'tkazilgan.

Mamlakatimizda bugungi modernizatsiya jarayonlari, islohot va o'zgarishlar natijadorligi maktab ta'limi masalasiga borib taqalmoqda. Ta'lim "O'zbekiston Respublikasi ijtimoiy taraqqiyoti sohasida ustuvor soha" ekanligi qonunan e'tirof etilishi bunga yaqqol misoldir. Globallashuv jarayonlari, fan-texnika taraqqiyoti, innovatsion jamiyatga bo'lgan ehtiyoj yoshlar uchun ko'plab imkoniyatlar yaratishi, ular oldiga tezkor qarorlar qabul qilish, innovatsion tafakkurni shakllantirish, intellektual salohiyatni oshirish bilan birga milliy va umuminsoniy qadriyatlarga sodiq bo'lishdek hayotiy talablarni qo'ymoqda.

Talabalarning pedagogika nazariyasi va tarixi bo'yicha yetarli bilimga ega ekanligi ularning kasbiy faoliyatga ijtimoiy-psixologik omillarni jalb etish ko'nikmalarini rivojlantiradi. Innovatsion metodlar (interfaol darslar, rolli o'yinlar, muammoli o'qitish va h.k.) asosida tayyorgarlikdan o'tgan talabalarda sinf jamoasida ijtimoiylashuv jarayonini boshqarish ko'nikmalari yaxshilanganligi kuzatildi. Bo'lajak o'qituvchilar o'quvchilarining yosh xususiyatlarini, shaxsiy qiziqishlarini inobatga olgan holda dasturlarni adaptatsiya qilish, loyihaviy hamkorlikni rivojlantirish orqali kasbiy ijtimoiylashuv samaradorligini oshira olishini ta'kidlashdi. Pedagogik jamoada ilmiy-metodik hamkorlik va doimiy tajriba almashinuvi talabalarda ijodiy fikrlash va yangilikka intilish hissini kuchaytirishi aniqlandi.

O'quvchilarning kasbiy ijtimoiylashuvi faoliyati – bu o'quvchilarning jamiyat talablariga moslashuvi va o'zining qobiliyat, imkoniyatlariga muvofiq kasb tanlashga

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1(1)

ko'malkashuvchi faoliyat bo'lib, u mehnat bozorida raqobatbardosh mutaxassislarni yetishtirishni maqsad qiladi. Maktablarda o'quvchilarni kasbga yo'naltirishda ilmiy-pedagogik yondashuv, ota-onalar, maktab hamkorligi hamda milliy va xalqaro tajribalar asosida keng ko'lamli islohotlar amalga oshirilmoqda.

Tadqiqot ishida bo'lajak o'qituvchilarni o'quvchilarning kasbiy ijtimoiylashuvi faoliyatining zamonaviy talqini va dolzarb muammolari ilmiy manbalar asosida tahlil qilib o'tildi. Zamonaviy ta'lim jarayonida o'quvchilarning kasbiy ijtimoiylashuvi bir qator muammolarni hal qilishni talab qiladi: o'quvchilarning kasblar haqida cheklangan ma'lumotga ega ekanligi; kasb tanlash jarayonida pedagogik va psixologik yordamning yetishmasligi; mehnat bozorining zamonaviy talablariga mos kelmaydigan ta'lim tizimi.

Kasbiy ijtimoiylashuvda o'quvchi va o'qituvchi faoliyati quyidagicha belgilanadi (1-jadval).

1-jadval

KASBIY IJTIMOIYLASHUVDA O'QITUVCHI VA O'QUVCHI FAOLIYATI

O'quvchi faoliyati	O'qituvchi faoliyati
– faoliyat ko'nikma va malakasining o'zlashtirilishi; – faoliyatni tashkil etish; – faoliyatni nazorat qilish; – natijalarni baholash; – kamchiliklarni bartaraf etish; – faoliyatni ikkilamchi tashkil etish; – kasbiy sifatlarga ega bo'lish. – kasbiy qaror qabul qilish.	– kasbiy komillikni aniqlab berish; – boshqarish; – maslahat berish; – nazorat qilish; – tavsiya berish.

Bo'lajak o'qituvchilarni o'quvchilarning kasbiy ijtimoiylashuv faoliyati kompleks yondashish o'quvchilarni har tomonlama o'rganishni ham ko'zda tutadi. Bunda talabalar bir qator metodlarni bilishi, dastlabki tajribalarga ega bo'lishi lozim. Quyida mazkur metodlarning ayrimlari keltirib o'tilgan:

Kuzatish – o'quvchilarni o'rganishning keng ommalashgan metodidir. Bu metod muayyan maqsadni ko'zlaydi, ish reja asosida olib boriladi, kuzatishning yakunlovchi natijalari qayd qilinadi. Diagnostik suhbatlar o'tkazish ham qo'llaniladi. Bunday suhbatlar yakka tartibda yoki jamoa tarzida o'tkazilishi mumkin. Quyi sinflarda o'tkaziladigan mehnat darslarida o'quvchilar faaoliyati natijalarini tahlil qilish uchun yaxshi imkoniyatlar mavjud. Chunki mehnatning turli obyektlarini tayyorlash chog'ida har bir bolaning shaxsiy xususiyatlari g'oyat ravshan namoyon bo'ladi: ba'zi bir o'quvchi texnik konstruktorni yaxshi biladi, ikkinchisi tikishda mahorat ko'rsatadi, uchinchi xil o'quvchi esa maktab hovlisida o'z qobiliyatlarini namoyon etadi va h.k. O'quvchilarning hujjatlarini va amaliy

CC BY NC ND

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1(1)

ish-harakatlarini tahlil qilish ham bola shaxsini o‘rganishda o‘qituvchiga yordam berishi mumkin.

Bo‘lajak o‘qituvchilarni o‘quvchilarning kasbiy ijtimoiylashuvi faoliyatiga tayyorlashda quyidagilar muhim ahamiyatga ega ekanligiga ustuvorlik berildi: didaktik resurslar (videodarsliklar, interaktiv dasturlar va boshqa vositalar yordamida kasblar olamiga oid bilimlarni shakllantirish), elektron platformalar (“Kasb.maktab.uz”, “Profnavigator.uz” kabi platformalar orqali o‘quvchilarning kasbiy qiziqishlari va imkoniyatlarini aniqlash), kasbga yo‘naltiruvchi tadbirlar (“Ochiq eshiklar kuni”, “Kasblar festivali” kabi tadbirlarni tashkil etish).

O‘quvchilarning kasbiy ijtimoiylashuvi faoliyati quyidagi bosqichlarni o‘z ichiga oladi: o‘quvchilarda mehnatga hurmatni shakllantirish, kasblar haqida ma’lumot berish va qiziqishlarni rivojlantirish, o‘quvchilarda kasbiy qobiliyat va amaliy ko‘nikmalarni shakllantirish.

Izlanishlar davomida bo’lajak o’qituvchilarni o‘quvchilarning kasbiy ijtimoiylashuvi faoliyatiga doir milliy va xalqaro tajribalar qiyosiy jihatdan o‘rganib chiqildi. Dunyoda rivojlangan mamlakatlarda kasbiy ijtimoiylashuvga oid tajribalardan foydalanish muhim ahamiyatga ega. Masalan: AQShda kasbga yo‘naltirish markazlari va maslahatxonalari orqali yoshlarni kasbiy tanlovga tayyorlash tizimi yo‘lga qo‘yilgan bo‘lsa, Germaniyada dual ta’lim tizimi orqali o‘quvchilarning nazariy va amaliy bilimlarini uyg‘unlashtirish ta’minlanadi. Markaziy Osiyo davlatlarida esa o‘ziga xos an’analar va zamonaviy yondashuvlar birlashgan holda kasbga yo‘naltirish tizimlari rivojlantirilgan.

Xulosa. Pedagogika nazariyasi va tarixi asosida bo‘lajak o‘qituvchilarni o‘quvchilarning kasbiy ijtimoiylashuvini tashkil etishga tayyorlash jarayoni talabalarda keng qamrovli bilim, ko‘nikma va kompetensiyalarni rivojlantirishni talab qiladi. Tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatadiki, innovatsion metodlar, interaktiv mashg‘ulotlar va hamkorlikka asoslangan yondashuvlar kasbiy ijtimoiylashuvning samarali kechishiga ijobiy ta’sir ko‘rsatadi. Pedagogik jamoada zamonaviy texnologiyalarni qo‘llash, ilmiy-uslubiy hamkorlik va doimiy o‘z ustida ishlash bo‘lajak o‘qituvchilarning tayyorgarlik darajasini yuqori bosqichga olib chiqadi.

Ta’lim jarayonida kasbiy ijtimoiylashuvning ahamiyati oshgan sari, bo‘lajak o‘qituvchilarga taqdim etiladigan nazariy va amaliy mashg‘ulotlar mazmunini doimiy yangilab borish lozim. Shuningdek, talabalarning ijodiy fikrlash qobiliyatini rivojlantirish, ularda zamonaviy pedtexnologiyalarni qo‘llashga bo‘lgan qiziqishni rag‘batlantirish dolzarbdir. Natijada o‘quvchilar ham kasbiy ijtimoiylashuv jarayonidan samarali foydalanish imkoniga ega bo‘ladi.

ADABIYOTLAR RO‘YXATI | СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ | REFERENCES

1. Alimxodjaeva S.N., Haydarov F.N. Psixologik tashxis metodikalari majmuasi // O‘quv qo‘llanma. O‘quvchilarni kasb-hunarga yo‘naltirish va psixologik-pedagogik Respublika tashxis Markazi, 2008. – 132 b.

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1(1)

2. Boltaboev S.A. Tolipov O‘. Umumiy o‘rta ta’lim maktablari kasbiy ijtimoiylashuv o‘quv-metodika kabineti faoliyatini tashkil qilish bo‘yicha metodik tavsiyanoma. –T.: 2000. – B. 4.
3. Jo‘raev R.X., Tolipov O‘.Q., SHaripov SH.S. Uzluksiz ta’lim tizimida o‘quvchilami kasb-hunarga yo‘naltirishning ilmiy-pedagogik asoslari. Monografiya. –T.: FAN, 2004. – 120 b.
4. Muslimov N.A., Mullaxmetov R.G. Kasb tanlashga tayyorlash. – T.: “IQTISOD-MOLIYA”, 2007. – 205 b.
5. Tohirov O‘.O. Texnologiya o‘quv fani davlat ta’lim standarti va o‘quv dasturini ta’lim amaliyotiga joriy etish metodikasi // Metodik tavsiyanoma. – T.: RTM, 2017. – B. 32.
6. Tolipov O‘.Q., Sharipov Sh.S., Xolmatov P.Q. Darsdan tashqari mashg‘ulotlar jarayonida o‘quvchilarni kasb-hunarga yo‘llash texnologiyasi. –T. O‘zPFITI, 2004. – 32 b.
7. Turg’unov A.A. Mamlakatni modernizatsiyalash sharoitida yuqori sinf o‘quvchilarini kasb-hunarni mustaqil tanlashga tayyorlashning tashkiliy-pedagogik tizimini takomillashtirish: ped. f. f. d. (PhD) diss. – Nukus, 2018. –
8. Ermatova N. Umumiy o‘rta ta’lim muassasalarida kasbiy ijtimoiylashuvda variativ ta’limining ahamiyati // “Xalq ta’limi: muammolar, izlanishlar, echimlar” jurnali, 2-son, 2022. – B. 173-183.
9. Hamidullayev F., Muxtorov A. Xalq ta’limi tizimida o‘quvchilarni kasb-hunarga yo‘naltirish ishlari: muammo va ularning echimlari // https://cyberleninka.ru/article/n/xalq-ta-limi-tizimida-o-quvchilarni-kasb-hunarga-yo-naltirish-ishlari-muammo-va-ularning-yechimlari. – B. 54-57.
10. Raxmatova K. O‘quvchilarni kasb-hunarga yo‘naltirishning psixologik asoslari // “Science and Education” Scientific Journal, 3., 2022. – B. 1012-1017.

MUALLIF HAQIDA MA’LUMOT [ИНФОРМАЦИЯ ОБ АВТОРЕ] [AUTHORS INFO]

✉**Maxkamova Dilafruz Aliyevna**, o‘qituvchi [**Махкамова Дилафруз Алиевна**,преподаватель], [**Dilafruz A. Maxkamova,** teacher]; manzil: Qo'qon shahar, Turon ko'chasi, 23-uy, [адрес: Город Коканд, улица Туран, д. 23], [address: The city of Kokand, Turan street, 23]

Ilmiy-nazariyvametodikjurnal
Научно-теоретический и методический журнал
Scientific theoretical and methodical journal
INTER EDUCATION & GLOBAL STUDY

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1(1)

Original paper

MILLIY QADRIYATLAR ASOSIDA O'QUVCHILAR SHAXSINI TARBIYALASHNING NAZARIY ASOSLARI

© Z.M. Mirzaraximova[1]✉
[1]Namangan davlat pedagogika instituti, Namangan, O'zbekiston

Annotatsiya

KIRISH: maqolada milliy qadriyatlarning ta'lim tizimidagi o'rni, o'quvchilarga ta'siri va shaxsni tarbiyalashdagi ahamiyati tahlil qilinadi. Milliy qadriyatlarni yosh avlodga o'rgatishda foydalaniladigan pedagogik usullar alohida ta'kidlanadi.

MAQSAD: tadqiqotning asosiy maqsadi – milliy qadriyatlar orqali o'quvchilarni shaxs sifatida rivojlantirish, ularda vatanparvarlik, insoniy fazilatlar va ijtimoiy mas'uliyatni shakllantirishdir.

MATERIALLAR VA METODLAR: tadqiqotda milliy qadriyatlarni ta'lim jarayoniga integratsiya qilishga oid ilmiy adabiyotlar va pedagogik tajribalar tahlil qilindi.

MUHOKAMA VA NATIJALAR: natijalar milliy qadriyatlarning o'quvchilarning shaxsiy rivojlanishiga va jamiyatdagi o'rnini anglashga ijobiy ta'sir ko'rsatishini ko'rsatdi.

XULOSA: tadqiqot natijalari milliy qadriyatlar asosida ta'lim va tarbiya olib borish jamiyat va shaxs rivojlanishiga sezilarli hissa qo'shishini tasdiqladi.

Kalit so'zlar: milliy qadriyat, ta'lim-tarbiya, vatanparvarlik, madaniy meros, shaxsiy rivojlanish, pedagogik yondashuv.

Iqtibos uchun: Mirzaraximova Z.M. Milliy qadriyatlar asosida o'quvchilar shaxsini tarbiyalashning nazariy asoslari. // Inter education & global study. 2025. №1(1) B.122–128.

ТЕОРЕТИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ ВОСПИТАНИЯ ЛИЧНОСТИ УЧАЩИХСЯ НА ОСНОВЕ НАЦИОНАЛЬНЫХ ЦЕННОСТЕЙ

© З.М. Мирзарахимова[1]✉
[1] Наманганский государственный педагогический институт, Наманган, Узбекистан

Аннотация

ВВЕДЕНИЕ: в статье анализируется роль национальных ценностей в системе образования, их влияние на учащихся и значение в воспитании личности. Особое внимание уделено педагогическим методам, используемым для обучения молодежи национальным ценностям.

ЦЕЛЬ: основная цель исследования — развитие учащихся как личностей через национальные ценности, формирование у них патриотизма, нравственных качеств и социальной ответственности.

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1(1)

МАТЕРИАЛЫ И МЕТОДЫ: в исследовании проведён анализ научной литературы и педагогических практик по интеграции национальных ценностей в образовательный процесс.

ОБСУЖДЕНИЕ И РЕЗУЛЬТАТЫ: результаты показали, что национальные ценности оказывают положительное влияние на личностное развитие учащихся и их осознание роли в обществе.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ: результаты исследования подтвердили, что воспитание на основе национальных ценностей способствует развитию общества и личности.

Ключевые слова: национальные ценности, воспитание, патриотизм, культурное наследие, личностное развитие, педагогический подход.

Для цитирования: Мирзарахимова З.М. Теоретические основы воспитания личности учащихся на основе национальных ценностей. // Inter education & global study. 2025. №1(1). С. 122–128.

THEORETICAL FOUNDATIONS OF EDUCATING STUDENTS' PERSONALITIES BASED ON NATIONAL VALUES

© Zilola M. Mirzaraximova[1]✉
[1] Namangan State Pedagogical Institute, Namangan, Uzbekistan

Annotation

INTRODUCTION: the article analyzes the role of national values in the educational system, their impact on students, and their importance in shaping students' personalities. Special attention is paid to pedagogical methods used in teaching national values to the younger generation.

AIM: the main objective of the study is to develop students as individuals through national values, fostering patriotism, moral qualities, and social responsibility.

MATERIALS AND METHODS: the study involved analyzing scientific literature and pedagogical practices on integrating national values into the educational process.

DISCUSSION AND RESULTS: the results demonstrated that national values positively influence students' personal development and their understanding of their role in society.

CONCLUSION: the study findings confirmed that education based on national values contributes significantly to the development of both society and individuals.

Keywords: national values, education, patriotism, cultural heritage, personal development, pedagogical approach.

For citation: Zilola M. Mirzaraximova. (2025). Theoretical foundations of educating students' personalities based on national values. // Inter education & global study, (1(1)), pp. 151–157.

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1(1)

Milliy qadriyatlar asosida shaxs tarbiyasi masalasi pedagogik va falsafiy tadqiqotlarda muhim o‘rin tutadi. Mazkur masalada turli olimlar o‘rtasidagi polemika, ularning qarashlari o‘zbek jamiyatida yoshlarning ma’naviy-axloqiy jihatdan kamol topishiga katta ta’sir ko‘rsatmoqda. Shuningdek, milliy qadriyatlar asosida o‘quvchilar shaxsini tarbiyalash jarayonini samarali amalga oshirish uchun nazariy asoslarni tushunish muhim ahamiyatga ega. Masalan, professor Abdurashid Jo‘raev milliy qadriyatlarni yoshlarning ma’naviy-axloqiy tarbiyasida markaziy o‘rinda qo‘yish zarurligini ta’kidlaydi. Uning ta’kidlashicha, "Milliy qadriyatlar yoshlarning shaxsiy ongida ifodalanib, ularning dunyoqarashi, ma’naviyati va axloqining shakllanishiga ta’sir ko‘rsatuvchi asosiy omildir"[1]. Professor Jo‘raevning fikricha, milliy qadriyatlar yosh avlodni o‘z milliy merosiga hurmat bilan qarash va uni asrab-avaylashga undaydi. Shuningdek, professor Oybek Hamroev milliy qadriyatlar asosida shaxs tarbiyasining nazariy asoslarini tahlil qiladi. Uning fikriga ko‘ra, milliy qadriyatlar tarbiya jarayonining muhim elementlaridan biri sifatida shaxsning ijtimoiy mas’uliyatini oshirishda, jamiyatda o‘z o‘rnini topishida muhim rol o‘ynaydi[2]. Professor Hamroev ta’kidlaganidek, milliy qadriyatlar asosidagi tarbiya jarayoni o‘quvchilarga nafaqat bilim berish, balki ularning milliy o‘zligini shakllantirishga xizmat qiladi.

Boshqa bir olim, professor Muhammad Aliev, milliy qadriyatlarning ta’lim-tarbiya jarayonidagi ahamiyatini ta’kidlab, ularning ijtimoiy munosabatlar va inson kamolotiga ta’sirini yoritadi. Uning ta’kidlashicha, "Milliy qadriyatlar shaxsning ma’naviy kamoloti uchun poydevor bo‘lib, o‘quvchilarni o‘z xalqining tarixi, madaniyati va an’analari bilan bog‘lab turadi"[3]. Professor Alievning fikricha, milliy qadriyatlar asosidagi tarbiya yoshlarni milliy merosga hurmat bilan yondashish va uni kelajak avlodga yetkazishga undaydi. Shunday qilib, yuqoridagi olimlarning fikrlari milliy qadriyatlar asosida o‘quvchilar shaxsini tarbiyalashning nazariy asoslarini yoritishda turlicha yondashuvlarga ega bo‘lganini ko‘rsatadi. Milliy qadriyatlar yoshlarni ma’naviy-axloqiy jihatdan rivojlantirishda muhim omil bo‘lib, ularning milliy o‘zligini shakllantirishda, ijtimoiy mas’uliyatini oshirishda va jamiyatda o‘z o‘rnini topishida asosiy ahamiyatga ega.

Hozirgi kunda yoshlarimizga fanning so’nggi yutuqlarini to’liq tanishtirgan holda, ularga tariximiz, milliy qadriyatlarimiz va ma’naviy merosimiz haqida to’liq o’rgatib borishimiz kerak.Yoshlarimiz tarbiyasida milliy qadriyat muhim o’rin egallaydi.Bugungi kundagi yoshlarimizning har tomonlama kuchli, salohiyatli,bilimli, dunyoqarashi keng, o’z ishining mohir ijodkori, o’z vatanining jonkuyar farzandi,mustaqil O’zbekistonning taraqqiyoti uchun muhim ahamiyat kasb etadi. Yangi O’zbekistonda xalqimizning boy tarixini, moddiy va madaniy merosini saqlash, o’rganish va targ’ib qilish davlat siyosati darajasiga ko’tarildi. “O’zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyev 20018-yil 28-dekabrda Oliy majlisga murojaatnomasida “Oldimizga qo’ygan ulkan vazifalarni amalga oshirishda biz uchun kuch-qudrat manbai bo’ladigan milliy g’oya va ma’naviyatimizni rivojlantirish zarur. Xususan milliy o’zligimizni anglash, vatanimizning qadimiy va boy tarixini o’rganish, bu borada ilmiy tadqiqot ishlarini kuchaytirish,

CC BY NC ND

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1(1)

gumanitar soha olimlarini har tomonlama qo'llab-quvvatlashimiz lozim"deya"[4] ta'kidlagan fikrlari ayni haqiqatdir. Mamlakatimizda amalga oshirilayotgan keng ko'lamli islohotlarda albatta barcha sohalar qatori milliy qadriyatlarimiz, urf-odatlarimiz va ma'naviyatimizni rivojlantirish borasida amalga oshirilayotgan ishlar alohida ahamiyatga ega. Zero, tarixsiz-kelajak yo'q. Avvalo biz qadriyat nima ekanligini bilib olishimiz kerak. "Qadriyat bu- millatning o'tmishi, buguni va kelajagini belgilab beruvchi muhim omildir. Har bir xalqning o'ziga xos qadriyatlari mavjud bo'lib,u xalqning ko'zgusi hisoblanadi. Qadriyatlar har bir millatning qon qoniga singib, insoniyat uchun muhim ahamiyat kasb etadi va shu tariqa, millat, elat va ijtimoiy guruhlarning manfaatlari va maqsadlariga xizmat qiluvchi, shu tufayli ular tomonidan qadrlanadigan tabiat va jamiyat ne'matlari hodisasidir. Qadiyatlarni jamiyat, millat hayotidagi o'rni, ijtimoiy harakteriga qarab quyidagi turlarga bo'linadi: Milliy, Diniy, Mintaqaviy".[5]

Asosiy qism: Milliy qadriyatlar o'quvchilarda vatanparvarlik, halollik, adolat, mehr-oqibat, qardoshlik kabi fazilatlarni shakllantirishda muhim rol o'ynaydi. Pedagogik jarayonda milliy qadriyatlarni targ'ib qilish o'quvchilarga o'z xalqining tarixini, madaniyatini, madaniy yodgorliklarini, xalq og'zaki ijodini, urf-odatlarini, tili va boshqa milliy an'analarini hurmat qilishni o'rgatadi. "Agar jamiyat hayotning tanasi bo'lsa, uning joni va ruhi ma'naviyatdir. Biz yangi O'zbekistonni barpo qilar ekanmiz,ikkita mustahkam ustunga tayanamiz. Birinchisi-bozor tamoyiliga asoslangan kuchli iqtisodiyot. Ikkinchisi-ajdodlarimizning boy merosi va milliy qadriyatlariga asoslangan kuchli ma'naviyat", " Biz yaratayotgan yangi yangi O'zbekistonning mafkurasi ezgulik, odamiylik, gumanizm g'oyasi bo'ladi. Biz mafkura deganda avvalo, fikr tarbiyasini, milliy va umuminsoniy qadriyatlar tarbiyasini tushunamiz. Ular xalqimizning necha ming yillik hayotiy tushuncha va qadriyatlariga asoslangan deydi Prezidentimiz Shavkat Mirziyoyev"[6] Prezidentimiz bu fikrlari bilan milliy qadriyatlarimizning hayotimizda qanchalik o'rni beqiyosligi ta'kidladilar.

O'quvchilar milliy qadriyatlarini qanchalik chuqur o'rgansa, vatanparvarlik hissi ortib boradi. O'z millatini tarixi va madaniyatini hurmat qiladi. Barchaga mehr-muhabbat ko'zi bilan qaraydi.Jamoatchilik ishlarida faol ishtirok etadi va insonlarga yordam berishga harakat qiladi. Milliy qadriyatlarni yoshlar ongiga singdirishda madaniy meroslardan foydalanishimiz kerak. Bunday meroslardan A.Navoiyning "Mahbub-ul-qulub ", Yusuf Xos Hojibning "Qutatg'u bilik ", Kaykovusning "Qobusnoma", "Devoniyning "Axloqiy Joliy" kabi betakror, nodir asarlaridan foylalanishimiz ma'qul deb o'ylayman. Milliy qadriyat-millatning asrlar mobaynida yaratgan ma'naviy boyliklari, noyob tarixiy obidalarini asrab-avaylash, kelgusi avlodga yetkazish, rivojlantirish,hurmat bilan munosabatda bo'lish, hurfikrlilik,vijdon va din erkinligini qaror toptirish, ma'naviy mulkni milliy qadriyat sifatida himoya qilishni o'zida ifoda etadi. O'qituvchilarning asosiy vazifasi esa, yuqorida sanab o'tilgan milliy qadriyatlar orqali o'quvchilar shaxsini tarbiyalashdir. Mustaqillikdan so'ng barcha ma'naviy merosimiz, urf-odatlarimiz, qadriyatlarimiz tiklandi. Ta'lim-tarbiya jarayoni har bir o'qituvchi va pedagogdan katta aql- zakovat, sabr-matonat, o'quvchilarga

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1(1)

va o’z kasbiga yuksak mehr-muhabbatli bo’lishni talab etadi. O’qituvchi doimo izlanuvchan, bilim va tajribasini orttitib boruvchan bo’lishi, o’quvchilarni tushunishi va ichki dunyosini payqay olishi, o’sish va rivojlanish darajasini nazorat qilib borishi va zarur paytda so’z, amaliy harakatlar bilan yordam bera olish qobiliyati ta’lim va tarbiya jarayonini muvaffaqiyatini ta’minlovchi omillardir. Shuning uchun ham o’qituvchilar doimo o’quvchilarga har tomonlama o’rnak bo’lib kelishmoqda. Milliy qadriyatlarni o’rganish dastavval oiladan boshlanadi. Maktabgacha ta’limda va ta’lim tizimida milliy qadriyatlarni o’rganish kengayib, mustahkamlanib boradi. Bu borada yosh avlod ham har tomonlama tarbiyalanib boradi.

2018-yil 14- avgustda Prezidentimizning PQ-3907 sonli “ Yoshlarni ma’naviy-axloqiy va jismoniy barkamol etib tarbiyalash, ularga ta’lim -tarbiya berish sifat jihatdan yangi bosqichga ko’tarish chora-tadbirlari to’g’risida”gi qarorida[7] mafkuraviy immunitet ,milliy va umuminsoniy qadriyatlarga hurmat, ta’limdan tashqari tarbiyaviy ishlardagi sustkashliklar kabi kamchiliklarni bartaraf etish choralari belgilab berilgan. Milliy qadriyatlar asosida o'quvchilar shaxsini tarbiyalash pedagogika fanining muhim yo'nalishlaridan biridir. Milliy qadriyatlarning yosh avlodni tarbiyalashdagi o'rni va ahamiyati haqida ko'plab o'zbek olimlari qimmatli ilmiy fikrlar bildirgan. Ushbu yo'nalishda nazariy asoslarni tahlil qilishda biz bir qator nufuzli manbalarga tayanamiz.

Milliy qadriyatlar insonning ma'naviy dunyosini shakllantirishda va uning ijtimoiy hayotdagi o'rnini belgilashda muhim omil hisoblanadi. O'zbek olimlari orasida professor Saidov Bahrom milliy qadriyatlar va ularning yosh avlod tarbiyasidagi ahamiyatini yoritishda alohida o'ringa ega. U o'z tadqiqotlarida milliy qadriyatlarni tarbiyaviy jarayonning negizi sifatida baholagan. Saidovning fikriga ko'ra, milliy qadriyatlar yoshlarda vatanparvarlik, axloqiy barkamollik va ijtimoiy faollikni shakllantirishga katta hissa qo'shadi [8]. Shuningdek, professor Qodirov Rustam ham milliy qadriyatlarning yoshlarni tarbiyalashdagi ahamiyatiga e'tibor qaratgan. U o'z asarlarida qadriyatlarning jamiyatdagi ijtimoiy va ma'naviy uyg'unlikni ta'minlashdagi rolini ta'kidlaydi. Qodirovning fikricha, milliy qadriyatlar asosida tarbiyalangan shaxslar jamiyatda ijtimoiy barqarorlikni ta'minlashda muhim ahamiyatga ega bo'ladi. U milliy qadriyatlar va ma'naviy barkamollik orasidagi uzviy aloqani chuqur tahlil qilgan [9].

Olimlardan biri, professor Karimov Mirza, milliy qadriyatlarning yosh avlod tarbiyasidagi rolini tarixiy jihatdan o'rganish zarurligini ta'kidlaydi. U o'z tadqiqotlarida milliy qadriyatlarning shakllanishi va rivojlanish jarayonlarini, shuningdek, ularning zamonaviy ta'lim tizimiga integratsiyasini yoritgan. Karimovning fikriga ko'ra, milliy qadriyatlar yosh avlod ongida milliy iftixor va tarixiy xotirani shakllantirishda muhim vosita hisoblanadi [10]. Shuningdek, pedagog olimlardan biri bo'lgan Abdullayev Alisher milliy qadriyatlarning axloqiy tarbiyada tutgan o'rni haqida batafsil ma'lumot bergan. U milliy qadriyatlar orqali o'quvchilarni shaxs sifatida shakllantirishda tarbiyaning har bir bosqichi uchun alohida yondashuv zarurligini ta'kidlaydi. Abdullayevning fikricha, milliy qadriyatlar

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1(1)

asosidagi tarbiya o'quvchilarni nafaqat yaxshi o'quvchi, balki yaxshi inson sifatida ham shakllantirishga yordam beradi [11].

Bundan tashqari, professor Matyoqubov Jamshid milliy qadriyatlarning yosh avlodning ma'naviy va axloqiy rivojlanishidagi ahamiyatini chuqur tahlil qilgan. U milliy qadriyatlarni yoshlar ma'naviyatini boyituvchi va ularni ijtimoiy mas'uliyatli shaxs sifatida tarbiyalovchi omil sifatida qaraydi. Matyoqubovning fikriga ko'ra, milliy qadriyatlar asosida shakllangan tarbiya tizimi jamiyatni barkamollikka yetaklaydi [12].Shu bilan birga, professor Asqarov Odil milliy qadriyatlarni tarbiyaviy jarayonning asosiy elementlaridan biri sifatida qaraydi. U o'z tadqiqotlarida milliy qadriyatlarning yoshlarning o'zlikni anglash va jamiyatda o'z o'rnini topishida muhim rol o'ynashini ta'kidlagan. Asqarovning fikricha, milliy qadriyatlar asosida tarbiyalangan yoshlar mustahkam ma'naviy asosga ega bo'lib, kelajakda jamiyatning yetakchi kuchiga aylanishlari mumkin [13].

O'zbek olimlarining milliy qadriyatlar asosida o'quvchilar shaxsini tarbiyalashga oid fikr-mulohazalari bir necha jihatdan bir-birini to'ldiradi. Ularning ko'pchiligi milliy qadriyatlarning ahamiyatini yosh avlodning ma'naviy va axloqiy rivojlanishidagi eng muhim omil sifatida e'tirof etadi. Shu bilan birga, ular milliy qadriyatlarni zamonaviy ta'lim tizimiga moslashtirish zarurligini ham ta'kidlaydi, chunki bu orqali yoshlar nafaqat tarixiy va madaniy merosni anglashlari, balki zamonaviy dunyoqarash va ijtimoiy malakalarni egallashlari mumkin.

Xulosa. Yuqoridagi fikrlar asosida shuni xulosa qilish mumkinki, milliy qadriyatlar o'quvchilar shaxsini tarbiyalashning nazariy asoslarini tashkil etuvchi asosiy omillardan biridir. O'zbek olimlarining polemikasi shuni ko'rsatadiki, milliy qadriyatlar asosida tarbiya jarayoni orqali yosh avlodning axloqiy va ma'naviy rivojlanishiga erishish mumkin. Bu esa, o'z navbatida, jamiyatning barqaror va farovon rivojlanishiga xizmat qiladi. Men xulosa qilib shuni ayta olamanki, milliy qadriyatlar asosida o’quvchilarga ta’lim-tarbiya berish jamiyatni ma’naviy, axloqiy va ijtimoiy jihatdan mustahkamlashga xizmat qiladi.Milliy qadriyatlarni o’rganish orqali o’quvchilar nafaqat o’z xalqining madaniyatiga hurmat ko’rsatishi, balki boshqalarga ham mehr-oqibat va adolat bilan munosabatda bo’lishni o’rganadilar. O’quvchilar o’zlarining milliy qadriyatlarini qanchalik yaxshi bilsalar, qalblari yaxshilik nuri bilan to’ladi va hammaga birdek yaxshilik nurini sochadilar.

ADABIYOTLAR RO‘YXATI | СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ | REFERENCES

1. Jo’rayev.A, “Milliy tarbiya nazariyasi”, Toshkent. Fan nashriyoti, 2018, 45-bet.
2. Hamroyev o, “Ma’naviyat va qadriyatlar nazariy asoslar”, Toshkent: O’zbekiston Milliy Ensiklopediyasi nashriyoti 2020 67- bet.
3. Aliyev M, “ Tarbiya nazariyasi va amaliyoti” Toshkent yoshlar nashriyoti 2019, 103-bet.
4. O’zbekiston Respublikasi Prezidenti Sh.Mirziyoyevning “Oliy majlisga Murojaatnomasi” Xalq so’zi, 2018-yil 28-dekabr.

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1(1)

5. B.Talapov. “Qadriyatlar falsafasi”
6. Sh.Mirziyoyev. Ma’naviyatni yuksaltirish bo’yicha yig’ilishdagi nutqidan. 2021.19-yanvar.
7. O’zbekiston Respublikasi Prezidentining “ Yoshlarni ma’naviy-axloqiy va jismoniy barkamol etib tayinlash, ularga ta’lim-tarbiya berish tizimini sifat jihatidan yangi bosqichga ko’tarish chora-tadbirlari to’g’risida”gi PK-3907 sonli Qarori. 2018-yil, 14-avgust.
8. Saidov B. "Milliy qadriyatlar va tarbiya", Toshkent: O'zbekiston Milliy Ensiklopediyasi nashriyoti, 2018, 45-47-betlar.
9. Qodirov R. "Milliy tarbiya va qadriyatlar", Toshkent: Fan va Texnologiya, 2019, 101-105-betlar.
10. Karimov M. "Tarix va milliy qadriyatlar", Toshkent: Sharq, 2020, 78-82-betlar.
11. Abdullayev A. "Milliy qadriyatlar va axloqiy tarbiya", Toshkent: Yangi asr avlodi, 2021, 34-37-betlar.
12. Matyoqubov J. "Yoshlar va milliy qadriyatlar", Toshkent: Ma'naviyat, 2022, 56-60-betlar.
13. Asqarov O. "Milliy qadriyatlar va shaxsiy rivojlanish", Toshkent: Ilm Ziyo, 2023, 29-32-betlar.

MUALLIF HAQIDA MA’LUMOT [ИНФОРМАЦИЯ ОБ АВТОРЕ] [AUTHORS INFO]

✉ **Mirzaraximova Zilola Mirzohid qizi**, magistr [**Мирзарахимова Зилола Мирзохид қизи**,магистр], [**Zilola M. Mirzaraximova,** master's degree]; manzil: Namangan shaxar, Uychi ko'chasi 316-uy, [адрес: г. Наманган, улица Уйчи, д. 316], [address: 316 Uichi Street, Namangan city]

Ilmiy-nazariyvametodikjurnal
Научно-теоретический и методический журнал
Scientific theoretical and methodical journal
INTER EDUCATION & GLOBAL STUDY

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1(1)

Original paper

ZAMONAVIY ADABIYOT DARSLARIDA QADRIYATGA ASOSLANGAN TA'LIMNI TASHKIL ETISH USULLARI

© S.T. Mirzayeva[1]✉
[1]Chirchiq davlat pedagogika universiteti, Chirchiq, O'zbekiston

Annotatsiya

KIRISH: maqolada zamonaviy adabiyot darslarida qadriyatga asoslangan ta'limni tashkil etish usullari va ularning ta'lim tizimiga ta'siri o'rganiladi. Aksiologik yondashuvlarning adabiyotdagi o'rni va zamonaviy ta'lim jarayonidagi dolzarbligi yoritilgan.

MAQSAD: tadqiqotning asosiy maqsadi — zamonaviy adabiyot darslarida qadriyatga asoslangan ta'limni samarali tashkil etish usullarini ishlab chiqish va ta'lim ekotizimini rivojlantirishdan iborat.

MATERIALLAR VA METODLAR: tadqiqot davomida zamonaviy ta'lim tizimida aks etgan adabiyot darslarini tahlil qilish, ilmiy va metodik adabiyotlarni o'rganish usullaridan foydalanildi.

MUHOKAMA VA NATIJALAR: natijalar zamonaviy adabiyot darslarida aks ettirilgan qadriyatli yondashuvlarning o'quvchilarning ma'naviy dunyoqarashini shakllantirishdagi samaradorligini ko'rsatdi.

XULOSA: tadqiqot natijalari zamonaviy adabiyot darslarida qadriyatga asoslangan ta'lim ekotizimini rivojlantirish imkoniyatlarini ta'minlash zarurligini tasdiqladi.

Kalit so'zlar: zamonaviy adabiyot, qadriyatga asoslangan ta'lim, ta'lim ekotizmi, aksiologik yondashuv, ma'naviy tarbiya, pedagogik kompetensiya, ma'naviy qadriyatlar.

Iqtibos uchun: Mirzayeva S.T. Zamonaviy adabiyot darslarida qadriyatga asoslangan ta'limni tashkil etish usullari. // Inter education & global study, 2025. №1(1), b. 158–163.

МЕТОДЫ ОРГАНИЗАЦИИ ЦЕННОСТНОГО ОБРАЗОВАНИЯ НА УРОКАХ СОВРЕМЕННОЙ ЛИТЕРАТУРЫ

© С.Т. Мирзаева[1]✉
[1] Чирчикский государственный педагогический университет, Чирчик, Узбекистан

Аннотация

ВВЕДЕНИЕ: в статье рассматриваются методы и этапы организации ценностного образования на уроках современной литературы. Анализируется значение аксиологических подходов в формировании духовно-нравственных качеств учащихся.

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1(1)

ЦЕЛЬ: основная цель исследования — разработать эффективные методы организации ценностного образования на уроках литературы и способствовать формированию образовательной экосистемы.

МАТЕРИАЛЫ И МЕТОДЫ: в исследовании использовались методы анализа уроков литературы, изучение научной и методической литературы, а также педагогических подходов.

ОБСУЖДЕНИЕ И РЕЗУЛЬТАТЫ: результаты исследования показали, что ценностные подходы на уроках литературы способствуют развитию моральных и культурных качеств у учащихся.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ: результаты подтвердили важность внедрения ценностного подхода в образовательный процесс для повышения качества обучения и воспитания.

Ключевые слова: современная литература, ценностное образование, образовательная экосистема, аксиологический подход, духовное воспитание, педагогическая компетенция, нравственные ценности.

Для цитирования: Мирзаева С.Т. Методы организации ценностного образования на уроках современной литературы. // Inter education & global study, 2025. №1(1), С.158–163.

METHODS FOR ORGANIZING VALUE-BASED EDUCATION IN MODERN LITERATURE LESSONS

© Sayyora T. Mirzayeva[1]✉
[1] Chirchik State Pedagogical University, Chirchik, Uzbekistan

Annotation

INTRODUCTION: the article examines the methods and stages of organizing value-based education in modern literature lessons. It highlights the importance of axiological approaches in shaping students' moral and spiritual qualities.

AIM: the primary aim of the study is to develop effective methods for organizing value-based education in literature lessons and to promote the development of an educational ecosystem.

MATERIALS AND METHODS: the study employed methods of analyzing literature lessons, reviewing scientific and methodological literature, and exploring pedagogical approaches.

DISCUSSION AND RESULTS: the results revealed that value-based approaches in literature lessons contribute to the development of moral and cultural qualities in students.

CONCLUSION: the findings confirmed the necessity of integrating value-based approaches into the educational process to enhance the quality of learning and upbringing.

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1(1)

Keywords: modern literature, value-based education, educational ecosystem, axiological approach, spiritual education, pedagogical competence, moral values.

For citation: Sayyora T. Mirzayeva. (2025). Methods for organizing value-based education in modern literature lessons. // Inter education & global study, (1(1)), pp. 158–163.

O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyevning 2018-yil 14-avgustdagi “Yoshlarni ma’naviy-axloqiy va jismoniy barkamol etib tarbiyalash, ularga ta’lim-tarbiya berish tizimini sifat jihatdan yangi bosqichga ko‘tarish chora-tadbirlari to‘g‘risida”gi PQ-3907-son Qarori [20]da milliy va umuminsoniy qadriyatlar asosida yoshlarni mustaqil hayotga tayyorlashda ijtimoiy mas’uliyat, ma’naviy idrok va xushyorlik, qadrlash kompetensiyalarining o‘z vaqtida va o‘rinli shakllanganligida pedagog: o‘qituvchi-tarbiyachi, ustoz, murabbiyning kasbiy tayyorgarligi dolzarb ahamiyat kasb etishini ko‘rsatadi.

Zamonaviy adabiyot darslarida qadriyatga asoslangan ta’lim ekotizmini shakllantirish to‘g‘risida to‘xtalishdan avval, sifatli ta’lim, qadriyatga asoslangan infratuzilma, xususan, ta’lim ekotizimlari haqida tushunchalarga ega bo‘lish lozim. Sifatli ta’lim – nafaqat ishimizga ma’no beruvchi tushunchaning kaliti, balki hayotimizga mazmun bag‘ishlaydigan qadriyat. “Bilimdan ortiq boylik, jaholatdan ortiq qashshoqlik yo‘q”. Ushbu fikr ming yillar davomida aytib kelinadi. Ammo hozirda ushbu haqiqat har qachongidan ham muhimroq. Biz shunday davrda yashayapmizki, har bir insonning muvaffaqiyati, qolaversa, mamlakat rivoji butunlay ta’lim sifatiga bog‘liq . Ta’limda “milliy platforma”ning yaratilgani ayni dolzarb loyiha sifatida qaralmoqda. Barcha yoshdagi bolalar uchun turli xil onlayn ta’lim resurslarining mavjudligi ularning o‘rganish jarayonini yanada qiziqarli va samarali qiladi. Videodars va videoqo‘llanmalar, metodik tavsiya, eslatmalar, simulyatorlar va interfaol vazifalar formatidagi raqamli darslar, o‘quvchilarni qiziqtirish va o‘rganishni osonlashtirishga yordam beradi. Ana shu “milliy platforma” qaysi platforma o‘quvchilarning o‘zlashtirishga, bilimlarini rivojlantirishga va o‘rganishning yanada qiziqarli va interaktiv usullarini taklif etmoqda.

Texnologiya va yangiliklar ta’lim sohasida hozirgi kunda ahamiyatli o‘rin tutmoqda. Unga qo‘yilgan imkoniyatlar, yangi usullar va vositalar o‘quvchilar va o‘qituvchilar uchun yanada kengayib borayotgan imkoniyatlarni bermoqda. Bu o‘zgarishlar bilan o‘quv jarayoni osonlik va samarali bo‘lishi, o‘quvchilarning qiziqishlariga muvofiq individual o‘qish yo‘nalishlarini belgilash imkoniyatini beradi. Shu jarayonlarning uzviylik va uzluksizligini ayni muvofiq ravishda ta’lim ekotizimi deya e’tirof etish mumkin. ta’lim ekotizimi nima degani, olimlar fikri

Zamonaviy adabiyot darslarida qadriyatga asoslangan ta’lim ekotizmini shakllantirishda bevosita adabiyot fani o‘qituvchilari ishtiroki ta’minlanadi. Bo‘lajak adabiyot fani o‘qituvchilarining aksiologik dunyoqarashini rivojlantirishda bir-biri bilan uzviy bog‘langan quyidagi jarayonlar yaxlit tizim holatida amalga oshiriladi:

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1(1)

Birinchidan, pedagog maqomiga ega bo‘lgan shaxs o‘zining faoliyatida nafaqat kasbiy fikrlash jarayonini, balki barcha insoniylik amallariga qaratilgan yaxshilik, mehr-oqibat, ezgulik, xayr-saxovat, kattalarga hurmat, kichiklarga izzat, urf-odat, an’analarni qadrlash va ularga hurmat ko‘rsatish ishlarini bilim orqali tartibga soladi. Natijada ularga ma’naviy-axloqiy asos beradi.

Ikkinchidan, ustoz sifatida o‘zidagi mavjud fazilatlarni amaliyotda joriy qiladi. Bu esa o‘z navbatida, tarbiya oluvchida mujassam bo‘lgan sifatlarni shakllantiradi.

Izlanish, intilish, to‘xtovsiz harakat va kelajakka bo‘lgan ishonchni hozirlaydigan ulkan imkoniyatlar davri bo‘lgan yoshlikning qachon va qanday ko‘rinishda voqelanishi pedagog shaxsining aksiologik paradigmasi bilan uzviy bog‘liq. Tadqiqotimiz jarayonida zamonaviy adabiyot darslarida qadriyatga asoslangan ta’lim ekotizmini shakllantirish bo‘lajak Adabiyot fani o‘qituvchilarining aksiologik dunyoqarashini rivojlantirilishi kasbiy motivatsiyasini kuchaytirish, adabiy-badiiy qobiliyatlarini rivojlantirish, pedagog shaxsining aksiologik paradigmasini shakllantirish, ijodiy potensialini rag‘batlantirish, kasbiy aksiologik yo‘nalganlikka, pedagog faoliyatida muvaffaqiyatga erishish uchun shaxsiy va kasbiy imkoniyatlarni aniqlash bilan tizimlashtiriladi. Ushbu paradigma o‘quvchilarni adabiyot bilan ta’minlaydi va ularga axloqiy qadriyatlar, erkinlik, ijodiylikni qadrlash jarayonida birlashuv xususida ta’lim beradi. zamonaviy adabiyot darslarida qadriyatga asoslangan ta’lim ekotizmini shakllantirishda o‘quvchining xulq-atvori e’tiborga olinadi, insoniylikka yo‘naltirilganligini aniqlaydi va qadriyatli baholash sifatida yuzaga chiqadi.

O‘qituvchi qadriyatli munosabatining konseptual interpretatsiyasi konteksti sifatida maydonga chiqadi. Altruistik burch hissi, interparativ xulq-atvor – me’yor sifatida, qadriyatli munosabat - u yoki bu yo‘nalishga invariant sifatida yuzaga chiqadi. Xuddi shu holatdagi dunyoni bilish holati va qadriyatli munosabat boshqarilishi yo‘naltirish sifatida hamda bo‘lajak o‘qituvchilarning tarbiyaviy faoliyati va xulq-atvorini tashkillashtiradi. Pedagog shaxsining bu kabi aksiologik usullari o‘quvchilarni o‘z ustida ishlashi, muvaffaqiyatga erishishi, kelajakni ijobiy tasavvur qilish, unga ishonch ruhida qarash, umuminsoniy qadriyatlarga munosib javob qaytarish uchun ulkan imkoniyatlar yaratadi. Zamonaviy adabiyot darslarida qadriyatga asoslangan ta’lim ekotizmini shakllantirishda ta’limiy, tarbiyaviy, rivojlantiruvchi maqsad va vazifalar qo‘yiladi, jarayon ishtirokchilarining faoliyatlari amalga oshiriladi, belgilangan tashkiliy shakl, metod va vositalardan foydalaniladi, qulay shart-sharoit yaratiladi, rag‘batlantiriladi, aksiologik jarayon bilan boshqa tashkiliy jarayonlar orasidagi aloqadorlik ta’minlanadi. Boshqaruvchanlik, tegishli xotimalar chiqarish imkoniyatini beradi. Bu holatda qayta aloqa jarayonini sifatli kechishini ta’minlash lozim bo‘lib, uning rivojlanishi va mustahkamlanishiga har qaysi pedagog ustuvor masala sifatida ahamiyat berishi kerak. Pedagog shaxsining aksiologik paradigmasi ushbu faoliyatga qiziqishi, ehtiyoji, qat’iy ishonchi, munosabat va qobiliyati uning aksiologik yo‘nalganligini tashkil etadi. Uning aksiologik yo‘nalganlik darajasi aksiologik tayyorgarlik darajasiga va o‘z navbatida,

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1(1)

aksiologik kompetentlikka erishishiga olib keladi. Bu o‘qituvchining aksiologik faoliyatida kompetentlik darajasini belgilaydi.

Adabiyot darslarida qadriyatga asoslangan ta’lim ekotizmini shakllantirishda quyidagi maqsad va vazifalar qo‘yiladi:

1. O‘quvchilarni adabiyotga bo‘lgan muhabbat ruhida tarbiyalash va shu asnosida rag‘batlantirish: adabiyot fanini o‘qitishning asosiy maqsadlaridan biri, o‘quvchilarda adabiy-badiiy muhabbatni oshirish, adabiyotni sevish va unga muhabbat bilan murojaat qilishni ta’minlashdir. Badiiyat orqali insoniyatni bahramand qilish, adabiyot o‘qitishda o‘quvchilarni insoniy qadriyatlarni his etish va unga rag‘batlanishga mehnat sarflash talab qilinadi. Adabiyotning badiiy estetikasi orqali adolatsizlikka murosasiz kayfiyatni uyg‘otish, ezgulikni qo‘llab-quvvatlash, haq, mehnat va erkinlikni doimo qadrlash va ulardan kelib chiquvchi qiyinchiliklarga sabr-bardoshli bo‘lishni uqtiradi. Adabiy asarlarni o‘qitish va bahramand qilish orqali o‘quvchilarning badiiy estetikasini rivojlantirish mumkin. O‘qituvchi o‘quvchilarga turli mavzu va yo‘nalishlarda adabiy asarlarni o‘qish va ulardan zavq olish imkoniyatini ta’minlashda ko‘makchi bo‘lishi kerak.

2. O‘quvchilarda adabiyot fenomeni, adabiy tahlil, mustaqil fikr yuritish, tafsilot yoki jarayonlarga tahliliy-tanqidiy munosabatini erkin shaklda bera olishini ta’minlash: adabiyotning tahliliy taraqqiyoti va o‘ziga xos tarzda o‘rganish imkoniyatlari faqatgina o‘rgatish jarayonidagi o‘quv malakalarini tashkil etadi. O‘qitish jarayonida adabiyotning jamiyat, shaxs va madaniy qadriyatlar haqida tushuncha berish o‘quvchilarni insoniyat hayotida adabiyotning ro‘lini tushunishga undaydi, ularni adabiyot asoslari bilan bog‘liq adabihy ma’naviyat manbai sifatida bilishlari yo‘l ochadi.

3. O‘quv malakasini, adabiy murojaat qilish, adabiy qadriyat va tarbiyaviy omillar to‘g‘risidagi qarorlarini shakllantirish hamda real vaziyatlarda qo’llay olishga o’rgatish: O‘quvchilarning adabiy qadriyat paradigmasi yo‘nalishi bo‘yicha nazariy bilimlar, aqliy ko‘nikmalar bilan qurollantirish bilan birga, uning adabiy fazilatlari, badiiy estetik dunyoqarashini shakllantirish, talab darajasiga erishish, ijodkorlik qobiliyatlarini shakllantirish va doimiy takomillashtirish, tahliliy ko‘nikmalarni qaror toptirish, xususan, tashabbuskorlik, ko‘tarinki ruh, ibrat-namuna, o‘zini o‘zi nazorat qilish kabi xususiyatlariga ega bo‘lishi mumkin.

Tadqiqot ishining oldida turgan vazifalar yuzasidan olib borgan kuzatuvlarimiz shuni ko‘rsatdiki, o‘quv fanlarni o‘zlashtirishning yuqori marralariga erishish maqsadida bo‘lajak adabiyot fani o‘qituvchilarining aksiologik dunyoqarashini shakllantirishga yo‘naltirilgan o‘qitish tizimini amalga oshirish, fanlarni o‘qitishda badiiy estetika va tafakkurni shakllantirish orqali aksiologik kompetentlikka oid bilimlarni egallashda yuqori ko‘rsatkichlarga erishish mumkin.

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1(1)

ADABIYOTLAR RO‘YXATI | СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ | REFERENCES

1. Рубинштейн С.Л. Основы общей психологии. СПб.: Питер, 2002. – 720 с
2. Коростик М.М. Аксиологический подходв преподавании литературы. Бердск, 2018.
3. Yo‘ldoshev Q. va boshq. Adabiyot o‘qitish metodikasi. -T.: 1994.
4. Husanboyeva Q., Niyoz metova R.. Adabiyot o‘qitish metodikasi. O‘quv qo‘llanma: «Barkamol fayz media» nashriyoti, 2018-yil. - 352 bet.
5. Yo‘ldoshev Q. Adabiyot o‘qitishning ilmiy-nazariy asoslari. -T.: “O‘qituvchi”, 1996.
6. Zununov A.N., Hotamov J. Esonov. Maktabda adabiyot o‘qitish metodikasi. Toshkent, “O‘qituvchi” 1993.
7. Qurbonova M.F. Boshlang‘ich ta’limni zamonaviy yondashuvlar asosida tashkil etish zarurati. Муғаллим ҳәм үзликсиз билимлендириў. Илимий-методикалық журнал. 4/2-сан, 2023.-392-395 b.
8. Mirzayeva S.T. (2023). Zamonaviy yondashuvlar asosida adabiyot darslarini tashkil etish. Eurasian journal of social sciences, philosophy and culture, 3(1), 130–134. https://doi.org/10.5281/zenodo

MUALLIF HAQIDA MA’LUMOT [ИНФОРМАЦИЯ ОБ АВТОРЕ] [AUTHORS INFO]

✉**Mirzayeva Sayyora Toirovna**,mustaqil tadqiqotchi [**Мирзаева Сайёра Тоировна**, независимый исследователь], [**Sayyora T. Mirzayeva,** independent researcher]; manzil: Chirchiq shahri, Amir Temur ko'chasi 104 uy, [адрес Город Чирчик, ул. Амира Темура 104], [address: Chirchik city, 104 Amir Temur St.].

Ilmiy-nazariyvametodikjurnal
Научно-теоретический и методический журнал
Scientific theoretical and methodical journal
INTER EDUCATION & GLOBAL STUDY

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1(1)

Original paper

INKLYUZIV TA’LIM SHAROITIDA MAXSUS PEDAGOGLAR FAOLIYATINI MODELLASHTIRISHNING KORREKSION-METODIK ASPEKTLARI

© S.A. Mo‘minov[1]✉ P.S. Djurayeva[2]✉
[1]Ta’limni rivojlantirish respublika ilmiy-metodik markazi, Toshkent, O‘zbekiston
[2]Navoiy viloyat pedagogik mahorat markazi, Navoiy, O‘zbekiston

Annotatsiya

KIRISH: maqolada O‘zbekiston Respublikasi ta’lim tizimida alohida ta’lim ehtiyojlariga ega bolalarga ta’lim berishni rivojlantirish bo‘yicha amalga oshirilgan islohotlar, normativ-huquqiy hujjatlar hamda tajriba sinovlari natijalarining ahamiyati tahlil qilingan. Shuningdek, maxsus pedagoglar faoliyatini samarali tashkil etish yo‘nalishlari yoritilgan.

MAQSAD: tadqiqotning asosiy maqsadi – inklyuziv ta’lim sharoitida maxsus pedagoglar faoliyatini korreksion-metodik jihatdan takomillashtirish orqali ta’lim jarayonining samaradorligini oshirish va alohida ta’lim ehtiyojlariga ega bolalarning ijtimoiy moslashuvini ta’minlashdir.

MATERIALLAR VA METODLAR: tadqiqotda inklyuziv ta’lim tizimini rivojlantirish bo‘yicha qabul qilingan normativ-huquqiy hujjatlar, ilmiy adabiyotlar va amaliy tajribalar tahlil qilingan. Shuningdek, maxsus pedagoglarning ta’lim jarayonidagi faoliyati bo‘yicha kuzatish va tahlil ishlari olib borildi.

MUHOKAMA VA NATIJALAR: natijalar shuni ko‘rsatdiki, maxsus pedagoglar tomonidan amalga oshiriladigan korreksion mashg‘ulotlarning innovatsion yondashuvlari alohida ta’lim ehtiyojlariga ega bolalarning bilim darajasi, ijtimoiy moslashuvi va rivojlanishiga sezilarli ijobiy ta’sir ko‘rsatadi.

XULOSA: tadqiqot natijalari inklyuziv ta’lim sharoitida maxsus pedagoglar faoliyatini tashkil etishda zamonaviy pedagogik texnologiyalardan foydalanish ta’lim samaradorligini oshirishga yordam berishini tasdiqlaydi. Ushbu yondashuv alohida ta’lim ehtiyojlariga ega bolalarning rivojlanishi va jamiyatga integratsiyasida muhim ahamiyat kasb etadi.

Kalit so‘zlar: inklyuziv ta’lim, maxsus pedagog, korreksion-metodik jihatlar, innovatsion texnologiyalar, ta’lim samaradorligi.

Iqtibos uchun: Mo‘minov S.A., Djurayeva P.S. Inklyuziv ta’lim sharoitida maxsus pedagoglar faoliyatini modellashtirishning korreksion-metodik aspektlari. //Inter education & global study, 2025. №1(1), pp. 164–177.

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1(1)

КОРРЕКЦИОННО-МЕТОДИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ МОДЕЛИРОВАНИЯ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ СПЕЦИАЛЬНЫХ ПЕДАГОГОВ В УСЛОВИЯХ ИНКЛЮЗИВНОГО ОБРАЗОВАНИЯ

© С.А. Муминов[1]✉ П.С. Джураева[2]✉
[1] Республиканский научно-методический центр развития образования, Ташкент, Узбекистан
[2]Навоийский областной Центр педагогического мастерства, Навои, Узбекистан

Аннотация

ВВЕДЕНИЕ: в статье анализируется значение реформ, направленных на развитие инклюзивного образования в Узбекистане, а также роль нормативно-правовых документов и пилотных проектов в совершенствовании системы обучения детей с особыми образовательными потребностями.

ЦЕЛЬ: основная цель исследования — совершенствование коррекционно-методической деятельности специальных педагогов в условиях инклюзивного образования для повышения эффективности образовательного процесса и социальной адаптации детей с особыми образовательными потребностями.

МАТЕРИАЛЫ И МЕТОДЫ: в исследовании были проанализированы нормативно-правовые акты, научная литература и практические подходы к развитию инклюзивного образования. Также использовались методы наблюдения и анализа деятельности специальных педагогов.

ОБСУЖДЕНИЕ И РЕЗУЛЬТАТЫ: результаты исследования показали, что инновационные подходы к проведению коррекционных занятий значительно способствуют повышению уровня знаний, социальной адаптации и развитию детей с особыми образовательными потребностями.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ: результаты исследования подтверждают, что использование современных педагогических технологий в деятельности специальных педагогов способствует повышению эффективности образовательного процесса и успешной интеграции детей с особыми образовательными потребностями в общество.

Ключевые слова: инклюзивное образование, специальные педагоги, коррекционно-методические аспекты, инновационные технологии, эффективность образования.

Для цитирования: Муминов С.А., Джураева П.С. Коррекционно-методические аспекты моделирования деятельности специальных педагогов в условиях инклюзивного образования.// Inter education & global study.2025. №1(1). С. 164–177.

CORRECTIONAL AND METHODOLOGICAL ASPECTS OF MODELING THE ACTIVITIES OF SPECIAL EDUCATORS IN INCLUSIVE EDUCATION

© Sulton A. Mo‘minov[1]✉, Perdegul S. Djurayeva[2]✉
[1] Republican Scientific and Methodological Center for Educational Development, Tashkent, Uzbekistan

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1(1)

[2]Navoi Regional Center of Pedagogical Excellence, Navoi, Uzbekistan

Annotation

INTRODUCTION: the article analyzes the significance of reforms aimed at developing inclusive education in Uzbekistan, as well as the role of regulatory documents and pilot projects in improving the education system for children with special educational needs.

AIM: the main objective of the study is to improve the correctional and methodological activities of special pedagogues in inclusive education settings to enhance the effectiveness of the educational process and ensure the social adaptation of children with special educational needs.

MATERIALS AND METHODS: the study involved the analysis of regulatory documents, scientific literature, and practical approaches to the development of inclusive education. Observational and analytical methods were used to evaluate the activities of special pedagogues.

DISCUSSION AND RESULTS: the results demonstrated that innovative approaches to conducting corrective sessions significantly contribute to improving the knowledge level, social adaptation, and development of children with special educational needs.

CONCLUSION: the study confirms that employing modern pedagogical technologies in the activities of special pedagogues enhances the effectiveness of the educational process and plays a vital role in the development and integration of children with special educational needs into society.

Keywords: inclusive education, special pedagogues, correctional-methodological aspects, innovative technologies, educational effectiveness.

For citation: Sulton A. Mo‘minov, Perdegul S. Djurayeva. (2025) ‘Correctional and methodological aspects of modeling the activities of special educators in inclusive education’, Inter education & global study, (1(1)), pp. 164–177. (In Uzbek).

Har bir mamlakat taraqqiyotining muhim sharti yosh yetishib kelayotgan avlodni har tomonlama mukammal bo‘lishi, jamiyatning kelajagi esa uning ajralmas qismi bo‘lgan ta’lim tizimining qay darajada rivojlanganligi bilan belgilanadi. Mustaqil taraqqiyot yo‘lidan borayotgan mamlakatimizda ta’lim tizimining barcha bo‘g‘inlarini isloh qilish va takomillashtirish, yangi sifat bosqichiga ko‘tarish, unga innovatsion pedagogik va axborot texnologiyalarini joriy qilish, ta’lim samaradorligini oshirish masalasi bugungi kundagi muhim vazifalardan biriga aylanib kelmoqda.

O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019-yil 29-apreldagi “O‘zbekiston Respublikasi Xalq ta’limi tizimini 2030-yilgacha rivojlantirish konsepsiyasini tasdiqlash to‘g‘risida”gi PF-5712-son Farmoniga muvofiq O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining “Alohida ta’lim ehtiyojlari bo‘lgan bolalarga ta’lim-tarbiya berish tizimini yanada

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1(1)

takomillashtirish chora-tadbirlari to‘g‘risida” 2020-yil 13-oktabrdagi PQ-4860-sonli qarori hamda ushbu qarorni ijrosini ta’minlash maqsadida O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining “Alohida ta’lim ehtiyojlari bo‘lgan bolalarga ta’lim berishga oid normativ-huquqiy hujjatlarni tasdiqlash to‘g‘risida” 2021-yil 12-oktabrdagi 638-sonli qarorlari qabul qilingan.

Qarorga muvofiq 2021/2022 o‘quv yilida tajriba-sinov tariqasida:

shaharlarda hamda Toshkent shahrining tumanlarida joylashgan bittadan umumta’lim maktablarida inklyuziv ta’lim tizimini joriy qilish;

Qoraqalpog‘iston Respublikasi, viloyatlar va Toshkent shahrida joylashgan bittadan umumta’lim maktabida alohida ta’lim ehtiyojlari bo‘lgan bolalar uchun boshlang‘ich tayanch korreksion sinflarni ochish;

Qashqadaryo, Farg‘ona va Xorazm viloyatlarida joylashgan bittadan kasb-hunar maktabida ixtisoslashtirilgan ta’lim muassasalarining 9-sinf bitiruvchilari hamda alohida ta’lim ehtiyojlari bo‘lgan bolalar uchun ixtisoslashtirilgan guruhlarni tashkil etish;

inklyuziv ta’lim tizimini joriy qilish, boshlang‘ich tayanch korreksion sinflarni ochish va ixtisoslashtirilgan guruhlarni tashkil etish natijalarini hisobga olgan holda ijobiy tajribani respublikaning boshqa hududlariga bosqichma-bosqich tatbiq etish vazifalari yuklatilgan.

O‘zbekiston Respublikasida 2021/2022-o‘quv yilida tajriba sinov tariqasida 31 ta umumta’lim maktablarida inklyuziv ta’lim tashkil etildi. Ushbu maktablarda jami 87 nafar (55 nafar o‘g‘il, 32 nafar qiz) alohida ta’lim ehtiyoji bo‘lgan o‘quvchilar 46 ta sinflarda ta’lim-tarbiya olishdi.

Shu bilan birga Nukus, Andijon, Kogon va Urganch shaharlarida 1 tadan jami 4 ta umumta’lim maktablarida boshlang‘ich tayanch korreksion sinflar tashkil qilingan bo‘lib, bir xil tashxisli 35 nafar (19 nafar o‘g‘il, 16 nafar qiz) bolalar qamrab olindi.

2022/2023-o‘quv yilida 195 ta umumta’lim maktablarda inklyuziv sinflar tashkil etildi va 504 nafar alohida ta’lim ehtiyoji bo‘lgan o‘quvuchilar qamrab olindi va ta’lim-tarbiya berilib ijtimoiy hayotga moslashtirildi.

2023/2024-o‘quv yili sentabr oyi holatiga ko‘ra 415 ta umumta’lim maktabida 736 nafar alohida ta’lim ehtiyojlari bo‘lgan bolalar umumta’lim maktablarining inklyuziv ta’lim sinflariga jalb qilindi.

2024/2025-o‘quv yili sentabr oyi holatiga ko‘ra 950 ta umumta’lim maktabida 1845 nafar alohida ta’lim ehtiyojlari bo‘lgan bolalar umumta’lim maktablarining inklyuziv ta’lim sinflariga jalb qilinib ta’lim-tarbiya olishmoqda.

Qolaversa, O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining “Maktabgacha ta’lim tashkilotlari faoliyatini yanada takomillashtirish chora-tadbirlari to‘g‘risida” 2019-yil 13-maydagi 391-sonli qaroriga asosan:

maktabgacha ta’lim tashkilotlarida rivojlanishida jismoniy yoki psixik nuqsonlari bo‘lgan bolalar va rivojlanishida nuqsonlari bo‘lmagan bolalarning bir tashkilotda birgalikda o‘qishi va tarbiyalanishiga qaratilgan inklyuziv guruhlar tashkil etilishi mumkinligi;

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1(1)

inklyuziv guruh 2 yoshdan 7 yoshgacha bo‘lgan bolalar uchun o‘ziga xos ehtiyojlari bor bolani jamiyatga moslashtirishni ta’minlash, bolaning qonuniy vakillariga maslahat-metodik ko‘maklashish, o‘ziga xos ehtiyoji bor bolalarning bunday zaiflikka ega bo‘lmagan bolalar bilan birga o‘qishi uchun qulay shart-sharoitlar yaratish maqsadida tashkil etilishi;

maktabgacha ta’lim tashkilotidagi inklyuziv guruhlarga qabul qilish uchun rivojlanishida jismoniy yoki psixik nuqsonlari bo‘lgan bolalar qo‘shimcha ravishda psixologik-tibbiy-pedagogik komissiyaning belgilangan tartibda berilgan xulosasini taqdim etishi;

umumiy turdagi maktabgacha ta’lim tashkilotida rivojlanishida jismoniy yoki psixik nuqsonlari bo‘lgan, shu jumladan nutqida nuqsoni bo‘lgan tarbiyalanuvchilar bilan korreksion-pedagogik mashg‘ulotlarni o‘tkazish uchun defektolog shtat birligi kiritilishi;

mashg‘ulotlar maxsus pedagogika sohasida oliy ma’lumotga yoki pedagogika bo‘yicha oliy ma’lumotga ega bo‘lgan va maxsus pedagogika sohasida kasbiy qayta tayyorlovdan o‘tgan defektolog tomonidan o‘tkazilishi;

3 - 7 yoshdagi inklyuziv guruhlardagi rivojlanishida jismoniy yoki psixik nuqsonlari bo‘lgan tarbiyalanuvchilar bilan shug‘ullanishi;

maktabgacha ta’lim tashkilotidagi inklyuziv guruhlar yosh prinsipi bo‘yicha to‘ldirilishi;

kamida 3 ta inklyuziv guruh tashkil etish;

3 yoshdan katta bo‘lgan bolalar uchun mo‘ljallangan inklyuziv guruhlar rivojlanishida jismoniy yoki psixik nuqsonlari bo‘lgan bolalarning toifasiga qarab to‘ldirilishi hamda ko‘pi bilan 25 nafar bola, shu jumladan rivojlanishida jismoniy yoki psixik nuqsonlari bo‘lgan ko‘pi bilan 3 nafar bolani tashkil etishi;

maktabgacha ta’lim tashkilotlarida inklyuziv guruhlarda bo‘lish davri, korreksion ishlari muddati psixologik-tibbiy-pedagogik komissiya tomonidan belgilanishi ko‘rsatilgan.

Undan tashqari, O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining “Maktabgacha ta’lim sifati va samaradorligini yanada oshirish bo‘yicha qo‘shimcha chora-tadbirlar to‘g‘risida” 2024-yil 30-sentabrdagi PF 152-sonli farmoniga muvofiq:

maktabgacha va maktab ta’limi vazirligining 2025-yil 1-yanvardan boshlab tajriba-sinov tariqasida har bir tuman (shahar)dagi bittadan umumiy turdagi davlat maktabgacha ta’lim tashkilotlarida inklyuziv ta’lim guruhlarini ochish to‘g‘risidagi tashabbusi qo‘llab quvvatlashi;

inklyuziv ta’lim guruhlarida alohida ta’lim ehtiyojlari bo‘lgan tarbiyalanuvchilar bilan ta’lim-tarbiya va korreksion-pedagogik ishlarni olib borayotgan tarbiyachi, yordamchi-tarbiyachilar hamda o‘qituvchi-defektolog (logoped)larga alohida mehnat sharoitlari uchun lavozim maoshlari va bazaviy tarif stavkalariga nisbatan bir nafar bola uchun 10 foiz, ikki nafar bola uchun 20 foiz, uch nafar bola uchun esa 30 foiz miqdorida qo‘shimcha haq to‘lash tartibi joriy etilishi belgilangan.

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1(1)

Yangiliklarni ta’lim jarayoniga olib kirish va joriy etish bugungi kunda har bir pedagogning asosiy vazifasi deb qarashi, bunday mas’uliyatli vazifani ado etish uchun o‘qituvchidan izlanuvchanlik, samimiylik, oddiylik, yuksak prinsipiallik, do‘stona munosabat, talabchanlik, o‘zgalar taqdiri uchun qayg‘urish kabi sifatlarni o‘ziga singdirib borish talab etilishini anglashi zarur.

Asosiy qism

Ta’lim-tarbiya sohasida amalga oshirilayotgan islohotlarning bosh maqsadi har tomonlama rivojlangan barkamol insonni tarbiyalashdan iboratligi hamda ta’lim muassasalarida ta’lim jarayonini ilg‘or, ilmiy-uslubiy jihatdan asoslangan yangi va zamonaviy korreksion rivojlantiruvchi metodikalar bilan ta’minlash zarur. Bugungi pedagog ta’lim jarayonida o‘qitishning zamonaviy usullarini qo‘llashi, metodik usullarni tanlash jarayonida ham sog‘lom ham alohida ta’limga ehtiyoji bo‘lgan bolalarni darsning didaktik vazifasini hisobga olishi shart.

Yangiliklarni ta’lim jarayoniga olib kirish va joriy etish bugungi kunda har bir pedagogning asosiy vazifasidir. Bunday mas’uliyatli vazifani ado etish uchun o‘qituvchidan izlanuvchanlik, samimiylik, oddiylik, yuksak prinsipiallik, do‘stona munosabat, talabchanlik, o‘zgalar taqdiri uchun qayg‘urish kabi sifatlarni o‘ziga singdirib borish talab etiladi. Inklyuziv ta’limni tashkil etishni ham insonparvarlik, umuminsoniy qadriyatlar, bag‘rikenglik, oshkoralik tamoyillariga asosan amalga oshirilishi ham shularni namunasidir.

Darhaqiqat, zamonaviy pedagogik texnologiyalar ta’lim jarayonining unumdorligini oshirish barobarida o‘quvchilarda mustaqil fikrlash jarayonini shakllantiradi, bilimlarni mustahkam o‘zlashtirish, ulardan amaliyotda foydalanish ko‘nikma va malakalarini shakllantiradi.

Pedagog har bir dars uchun reja tuzishda aniq maqsadni ko‘zlaydi. Bu esa kutilayotgan natijaga erishish mezoni hisoblanadi. Pedagogik texnologiyalardan maxsus ta’limda ham foydalanish bugungi kunda talabga va ehtiyojga aylandi. Hozirgi vaqtda o‘quvchilar ma’ruza ko‘rinishidagi yoki an’anaviy darslardan ko‘ra interfaol uslublarni o‘z ichiga qamragan, pedagogik texnologiya va texnik vositalar bilan jihozlangan darslarga ko‘proq qiziqishadi. Bu esa maktabda inklyuziv ta’lim va boshlang‘ich tayanch korreksion sinflar bolalarining yosh va individual xususiyatlari, aqliy rivojlanishi darajasi, somatik va asab-ruhiy sog‘lig‘i holatiga muvofiq tashkil etilgan dars va mashg‘ulotlarda as qotadi.

Inklyuziv ta’lim sinflari va boshlang‘ich tayanch korreksion sinflardagi o‘quvchilarga individual ta’lim dasturlarini o‘zlashtirishga yordam ko‘rsatish maxsus pedagoglar va tyutorlar (yordamchi pedagog xodimlar) tomonidan amalga oshiriladi. Har bir inklyuziv ta’lim sinflari yoki boshlang‘ich tayanch korreksion sinflar ochilgan maktab uchun alohida maxsus pedagog shtat birliklari ajratiladi.

O‘quvchilar bilan individual ta’lim dasturlarini o‘zlashtirish, maxsus pedagoglar tomonidan ta’lim jarayonidagi barcha darslarda, sinfdan tashqari va boshqa tadbirlarda amalga oshiriladi.

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1(1)

O‘zbekiston Respublikasi umumta’lim maktablarida tashkil qilingan inklyuziv ta’lim sinflari va boshlang‘ich tayanch korreksion sinflarda hamda maxsus yordam ko‘rsatish xonalarida alohida ta’lim ehtiyojlari bo‘lgan bolalar bilan korreksion-pedagogik ishlarni olib boruvchi va muvofiqlatiruvchi asosiy mutaxassis hisoblanishi belgilangan.

Undan tashqari maxsus pedagoglar boshqa pedagoglar bilan birgalikda inklyuziv ta’lim sinflari va boshlang‘ich tayanch korreksion sinflar o‘quvchilari bilan ishlash rejasini tuzadi va ularni sinfga uyg‘unlashtirishi, koreksion ta’limni olib borishi, mashg‘ulotlarning mazmuni va metodlarini tanlashi, alohida ta’lim ehtiyojlari bo‘lgan bolalarga korreksion-pedagogik, tibbiy yordam ko‘rsatilishini muvofiqlashtirishi, boshqa mutaxassislar bilan hamkorlikda umumiy mashg‘ulotlarni, kichik guruhlarda va alohida-alohida mashg‘ulotlarni olib borishi belgilangan.

Alohida ta’lim ehtiyojlari bo‘lgan bolalar uchun inklyuziv ta’lim oladigan maktabgacha va umumta’lim maktablarida faoliyat yuritadigan maxsus va boshlang‘ich, fan o‘qituvchilari pedagogik texnologiyalardan foydalanishda bir qancha talablarni e’tiborga olishlari zarur:

o‘quv dasturida o‘rganilishi rejalashtirilgan mavzuga mos ravishda ta’lim jarayonining ta’lim-tarbiyaviy, korreksion va rivojlantiruvchi maqsadlarini belgilay olishi;

ko‘zlangan maqsadga muvofiq natijalarga erishish uchun vazifalar belgilash va belgilangan vazifalarni bajarish yo‘nalishida tashkil etiladigan faoliyatni oldindan rejalashtirish, amalga oshirish yo‘l-yo‘riqlarini va qo‘llaniladigan pedagogik rivojlantiruvchi texnologiyalarni tanlash;

pedagogik jarayonda foydalaniladigan didaktik vositalarni tanlash va oldindan tayyorlash;

o‘quvchilarning mustaqil ta’lim jarayoni natijalariga qiziqishini shakllantirish va rag‘batlantirish asosida innovatsion faoliyatni tashkil etish;

o‘quvchilarning shaxsiy qiziqish hamda imkoniyatlarini inobatga olib, individual yondashuvni tashkil eta olishi;

maktab, oila va mahallaning o‘zaro aloqasini ta’minlash;

vazifalarning mazmun va mohiyatiga ko‘ra o‘quvchilarning imkoniyatlarini oldindan aniqlashtirish va vujudga kelishi mumkin bo‘lgan vaziyatlarni ko‘ra olish asosida bajariladigan vazifalarni imkoniyatlarga ko‘ra istiqbolli rejalar tuzib borish;

darsda usul va vositalarni tizimli qo‘llash rejasini tuza olishi;

ta’lim jarayonini texnik vositalardan unumli foydalanib o‘quvchining bilim darajasini boyitib borishi;

ta’limni ruhiy jarayonlarni rivojlantirish bilan birgalikda olib borishi;

pedagog kasbiy mahoratiga ega bo‘lgan holda o‘quvchilarda shaxsiy sifatlarni kashf qila olish;

o‘quvchilarning o‘quv, mehnat va o‘yin faoliyatlarini nazorat qilish va muvofiqlashtirish.

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1(1)

O‘qituvchining didaktik vositalarni darsda samarali qo‘llay olishi uning kasbiy malakasini belgilab beradi. Yetarli darajada didaktik vositalar bilan qurollangan va ulardan samarali, o‘z o‘rnida mahorat bilan foydalana olgan pedagog har doim malakali, ilg‘or ustoz hisoblanadi.

Pedagogik texnologiyalardan foydalanish alohida ta’lim ehtiyojlari bo‘lgan o‘quvchilarda quyidagi shaxs xususiyatlarini rivojlantirishga yordam beradi:

- o‘quvchilarning imkoniyatlarini hisobga olib berilgan topshiriqlar ularda fikrlash qobiliyatini rivojlantirishga yordam beradi;
- o‘zidagi muammolardan uyalmay, fikrlarini erkin bayon etishga o‘rganadilar;
- jamoada ishlash malakasini egallaydi;
- guruhdagilar yordamini qabul qilish va ularga yordamga shay turish malakasi shakllanadi;
- jarayonning oddiydan murakkabga tomon borishiga ko‘ra turli topshiriqlarni mustaqil bajarishga o‘rganadi;
- o‘z-o‘zini va o‘rtoqlarini to‘g‘ri baholashga odatlanadilar.
- ta’lim oluvchilarning xatti-harakatlarining natijalarini hamda o‘rganilishi rejalashtirilgan mavzuni o‘zlashtirishga tayyorgarligini oldindan his eta oladi;
- ta’lim-tarbiya jarayoni samaradorligini oldindan ko‘rish ko‘nikmalari shakllanadi;
- o‘quvchilarda ijobiy o‘quv motivlarini shakllantirish va vaziyatlarga ko‘ra o‘qituvchilik uslublaridan oqilona foydalanish ko‘nikmasi hosil bo‘ladi;
- o‘quvchilar bilan o‘zaro til topishish, ya’ni muloqotga oson kirishish ko‘nikmasi hosil bo‘ladi;
- o‘quvchilar bilan hamkorlikda faoliyat ko‘rsatishga undash ko‘nikmasi rivojlanadi;
- axborotlar to‘plash, tahlil qilish, obyektiv baholash, qayta ishlash va axborotlar almashinish ko‘nikmasi shakllanadi;
- insonning boshqa insonga, jamiyatga, atrof-muhitga munosabatini belgilovchi huquqiy va ma’naviy mezonlarni bilishni boshlaydi;
- sog‘lom turmush tarzi va unga amal qilish zaruriyati to‘g‘risida tasavvurga ega bo‘ladi;
- ta’lim muassasalarida o‘quv mashg‘ulotlarini tashkil etishda zamonaviy texnologiyalardan foydalanish va boshqarishni boshlaydi;
- shaxslararo va tabiat bilan bo‘lgan munosabatlarda faol va adolatli hamda muhabbatli bo‘ladi;
- o‘zligini anglash, o‘zini va boshqalarni hurmat qilish, o‘zini-o‘zi boshqara olish va o‘z imkoniyatlarini erkin namoyon qilishga harakati uyg‘onadi;
- oldindan aniqlanayotgan vaziyatlarga nisbatan to‘g‘ri munosabatda bo‘lish ko‘nikmasi uyg‘onadi, o‘zgalar muvaffaqiyatini oqilona baholash, moddiy va ma’naviy rag‘batlantirishni tushuna boshlaydi.

Maxsus pedagog mashg‘ulotlarni o‘quvchining qiziqish va qobiliyatlaridan kelib chiqib tayyorlanishi kerak. Har bir bosqich alohida ta’lim ehtiyojlari bo‘lgan bolalarni

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1(1)

motivatsiyalarini oshiradigan, rag‘batlantiruvchi so‘zlardan foydalangan, o‘z-o‘ziga ishonchni shakllantirishga yordam beradigan bo‘lishi kerak. Dars mavzulari bolaning imkoniyatlariga qarab tahlil qilinib, bosqichma-bosqich o‘qitilishi kerak. Mashg‘ulotlar yakunida uning muvaffaqiyati uchun og‘zaki va yozma ravishda fikr bildirilishi kerak.

Asosiy urg‘u shaxsiyatga emas, balki xatti-harakatlardagi xatoga qaratilishi kerak. Uning bajarilishiga mos topshiriqlar berilishi kerak, u muvaffaqiyatsizlikka uchraganida uni tashlab ketmaslik kerak. Ularning sa’y-harakatlarini qadrlash kerak. O‘tkazilgan izlanishlarda oila va yaqinlardan yordam olinishi zarur.

Maktabgacha ta’lim tashkilotlari maxsus pedagoglariga qo‘yiladigan talablar

Maktabgacha ta’lim tashkilotlari maxsus pedagoglariga qo‘yiladigan talablar quyidagi asosiy jihatlarni o‘z ichiga oladi:

- alohida ta’lim ehtiyojlari bo‘lgan bolalarga ta’lim-tarbiyasi bo‘yicha o‘z kasbini ustasi, innovatsion bilim, malaka hamda ko‘nikmalar bilan qurollangan, inklyuziv ta’limga oid normativ-huquqiy hujjatlar bilan tanish bo‘lishi;

- maktabgacha yoshdagi alohida ta’lim ehtiyojlari bo‘lgan bolalarga beriladigan ta’lim shakllari, metodlari, tarbiyaviy ishlar metodologiyasi va bolalarda ma’naviy-axloqiy xislatlarni shakllantirishi;

- alohida ta’lim ehtiyojlari bo‘lgan bolalar psixologiyasini bilishi, o‘qitishning interaktiv (o‘yinlar tashkil etish) metodlaridan foydalana olishi;

- bolalarning shaxsiy qiziqish hamda qobiliyatlaridan kelib chiqib ularga yondashuv ko‘nikmasining yetarli darajada shakllanganligi;

- bolalarning har bir xatti harakatlaridan kelib chiqib erishayotgan yutuqlarini baholash va shu baholash jarayonida aniqlangan bo‘shliqlar yuzasidan istiqbolli strategiyalarni amalga oshira oladigan darajada tajriba egasi bo‘lishi;

- ta’lim-tarbiya berishdan tashqari korreksion rivojlantiruvchi mashg‘ulotlarni yuqori saviyada tashkil qilishi, ijodkorlik ko‘nikmalarining yuqoriligi, o‘z ustida tinimsiz ishlashi;

- individual ta’lim rejasini tuzishi, har bir dars o‘tkazish uchun zarur bo‘lgan didaktik tarqatma va ko‘rgazmali materiallarni ishlab chiqish, tarbiyachi, ota-onalar uchun inklyuziv ta’lim bo‘yicha o‘quv-uslubiy majmualar yaratilishi va takomillashtirishda o‘z hissasini qo‘sha olishi;

- alohida ehtiyojlari bo‘lgan bolalar bilan guruhlarda ishlash, muloqot qobiliyatlarini shakllantirish, mimika, tana harakati va boshqalar jismoniy harakatlarni qoidasi bilan bajartirish ko‘nikmalarining mavjudligi;

Sanitariya-gigiyena talablari, mehnatni muhofaza qilish, texnika va yong‘in xavfsizligi qoidalari haqida to‘liq xabardorligining bo‘lishi.

Intellektual rivojlanishida muammosi bo‘lgan (Aqliy, ruhiy, autistik spektorida muammosi bo‘lgan) bolalar bilan ishlaydigan maxsus pedagoglarga qo‘yiladigan talablar

Intellektual rivojlanishida muammosi bo‘lgan (Aqliy, ruhiy, autistik spektorida muammosi bo‘lgan) bolalar bilan ishlaydigan maxsus pedagoglarga qo‘yiladigan talablar quyidagi asosiy jihatlarni o‘z ichiga oladi:

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1(1)

- oliy ma’lumotli maxsus pedagog yoki maxsus pedagogika mutaxassisligi bo‘yicha qayta tayyorlashdan o‘tgan bo‘lishi;

- ta’lim jarayonini tashkil qilishda texnologiya bilan bog‘lab, didaktik va ko‘rgazmali materiallar asosida o‘qitish qobiliyatiga ega bo‘lishi;

- o‘zining mutaxassisligi bo‘yicha mukammal bilimga ega bo‘lishi, axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalanishni bilishi;

- bolalarning rivojlanishidagi holati, o‘zlashtirishi hamda shaxsiy qiziqishlaridan kelib chiqib ko‘rgazmali qurollar hamda metodikalar ishlab chiqa olish salohiyatiga ega bo‘lishi;

- intellektual rivojlanishida muammosi bo‘lgan bolalarning ehtiyojlarini aniqlash, ularni bartaraf etishni o‘zining mas’uliyati deb bilishi hamda bunday bolalar bilan aloqada bo‘lgan yoki ularga ta’lim berayotgan boshqa hamkasblari uchun yo‘l-yo‘riq ko‘rsatish, ta’lim organlari va yaqin atrofdagi boshqa maktablar bilan tajribalarini baham ko‘ra oladigan darajasida tajribasiga ega bo‘lishi;

- umumta’lim maktabidagi pedagoglar, maktab ma’muriyatlari va ota-onalar uchun intellektual nogironligi bo‘lgan bolalar bilan bog‘liq ochiq darslar, master klasslar tashkil qila olish salohiyatiga ega bo‘lishi;

- intellektual nogironligi bo‘lgan bolalar bilimini baholash, nazorat qilish usullarini olib bora olishi, o‘zlashtirishini, faolligini rag‘batlantirish, yosh psixologiyasi va fiziologiyasini, o‘quv jarayoni texnik vositalarini amaliyotda qo‘llash yuzasidan salohiyatini yuqori darajada bo‘lishi

- individual ta’lim rejasini tuzishi, har bir dars o‘tkazish uchun zarur bo‘lgan didaktik tarqatma va ko‘rgazmali materiallarni ishlab chiqish, o‘qituvchi, o‘quvchi, ota-ona, jamoat tashkilotlari mutaxassislari, keng jamoatchilik uchun inklyuziv ta’lim bo‘yicha o‘quv-uslubiy majmualar yaratilishi va takomillashtirishda o‘z hissasini qo‘sha olishi;

- intellektual nogironligi bo‘lgan o‘quvchilarni huquqlarini muhofaza qilish, har qanday kamsitishlarni oldini olish bo‘yicha maktab jamoasi, ota-oanlar hamda keng jamoatchilik bilan targ‘ibot tashviqot ishlarini olib borish;

Sanitariya-gigiyena talablari, mehnatni muhofaza qilish, texnika va yong‘in xavfsizligi qoidalari haqida to‘liq xabardorligi.

Eshitishida muammosi bo‘lgan zaif eshituvchi (koxlear) bolalar bilan ishlaydigan maxsus pedagoglarga qo‘yiladigan talablar

Eshitishida muammosi bo‘lgan zaif eshituvchi (koxlear) bolalar bilan ishlaydigan maxsus pedagoglarga qo‘yiladigan talablar quyidagi asosiy jihatlarni o‘z ichiga oladi:

- oliy ma’lumotli maxsus pedagog yoki maxsus pedagogika mutaxassisligi bo‘yicha qayta tayyorlashdan o‘tgan bo‘lishi;

- eshitishida muammosi bo‘lgan bolalarga bilan korreksion-pedagogik ishlarni olib borishi va ta’lim-tarbiya jarayonini muvofiqlashtira oladigan darajada salohiyatga ega bo‘lishi;

CC BY NC ND

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1(1)

- har bir dars mashg‘ulotlarida o‘zlashtirgan bilimlarini amaliyotda mustaqil qo‘llay olishga tayyorlash, bola o‘zlashtirilgan o‘quv materialini xolisona, muntazam baholash bo‘yicha yetarli malakaning mavjudligi;

- doimiy o‘quvchilarning o‘zlashtirishi, eshitish va eshitgan ma’lumotlarini analiz qilishi, ular uchun maktabda yaratilgan shart-sharoitlardan to‘g‘ri va oqilona foydalanishiga rioya qilishlarini ta’minlashi;

- alohida ta’lim ehtiyojlari bo‘lgan o‘quvchilarni huquqlarini muhofaza qilish, har qanday kamsitishlarni oldini olish bo‘yicha maktab jamoasi, ota-oanlar hamda keng jamoatchilik bilan targ‘ibot tashviqot ishlarini olib bora olishi, o‘qituvchi, o‘quvchi, ota-ona, jamoat tashkilotlari mutaxassislari, keng jamoatchilik uchun inklyuziv ta’lim bo‘yicha o‘quv-uslubiy majmualar yaratilishi va takomillashtirishda o‘z hissasini qo‘shishi;

- har bir dars (mashg‘ulot) rejalarini, dars o‘tkazish uchun zarur bo‘lgan didaktik tarqatma va ko‘rgazmali materiallarni ishlab chiqishi, pedagogik kengash, metodik kengash, majlislarda, alohida ta’limga ehtiyoji bo‘lgan o‘quvchining maktabga moslashuvi va o‘zlashtirishi haqida aniq hisobotlar bera olishi;

- maktab psixologi bilan hamkorlikda o‘quvchilar shaxsini rivojlantirish, ularni kasbga yo‘naltirish va kasbgacha tayyorlash, hamda maktab shifokori bilan o‘quvchining sog‘lig‘i masalalari bo‘yicha tegishli ishlar olib borishi;

- kasb mahoratini muttasil oshirib borish, o‘z faoliyatida ilg‘or ta’lim metodlarini o‘rganish va amalga oshirish, mehnat va ishlab chiqarish intizomi qoidalariga rioya qilish;

- pedagogik axloq normalariga rioya qilish, ota-onalar bilan hamkorlikda ishlash, ularning farzandlarini tarbiyalash va o‘qitish masalalari bo‘yicha individual uchrashuvlar va suhbatlar o‘tkazishi;

Sanitariya-gigiyena talablari, mehnatni muhofaza qilish, texnika va yong‘in xavfsizligi qoidalari haqida to‘liq xabardorligi;

bolalarga to‘g‘ri nutq chiqarishni yozish kerak.

Ko‘rishida muammosi bo‘lgan zaif ko‘ruvchi bolalar bilan ishlaydigan maxsus pedagoglarga qo‘yiladigan talablar

Ko‘rishida muammosi bo‘lgan zaif ko‘ruvchi bolalar bilan ishlaydigan maxsus pedagoglarga qo‘yiladigan talablar quyidagi asosiy jihatlarni o‘z ichiga oladi:

- insoniy munosabatlarni o‘zida jamlagan, bolalar uchun foydali bo‘lish istagi bilan yashaydigan, o‘zini o‘zi qadrlash, hamdardlik, kuchli mas’uliyat, sabr-toqat, bag‘rikenglik, stressli vaziyatlarga nisbatan o‘ziga ishonchi baland, ko‘rishida muammosi bo‘lgan bolalar shaxsiga hurmat hissini o‘zida jamlagan bo‘lishi;

- alohida ta’lim ehtiyojlari bo‘lgan bolalarga axloqiy ta’lim bera olishi (ko‘rish qobiliyati zaif bo‘lgan bolalar axloqiy (jinsiy) tushunchalar bo‘yicha hech qanday ma’lumot olishmagan bo‘lib bolalar maktabga kelganda o‘rganishadi bu esa ularga tengdoshlaridan orqada qolishganligini his qildiradi);

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1(1)

- ko‘rishida muammosi bo‘lgan bolalarni pedagogik va psixologik jihatdan o‘rganish, nuqsonlarning turlarini aniqlash, jismoniy va ruhiy jihatdan rivojlantirish yuzasidan tushunchalari shakllangan;

- bolalarning ta’lim-tarbiya maqsadi, mazmuni, vazifalari va metodlarini bilishi, bola shaxsiyatini har tomonlama rivojlantirish maqsadida mehnat va kasb-hunarga yo‘naltirilgan imkoniyatlarni yarata olishi;

- individual ta’lim rejasini tuza olishi, dars va mashg‘ulotlarni olib borayotganda kognitiv yukni to‘g‘ri yukni taqsimlay olish malakasi mavjudligi;

- bolalarda tevarak-atrofdagi dunyo haqidagi g‘oyalarni shakllantirish, ularni boyitish, mavjud bo‘lgan analizatorlarni (qoldiq ko‘rish, shuningdek eshitish, taktil, hid bilish, mushak-artikulyar tuyg‘ular) safarbar qilish bo‘yicha yetarli bilim darajasiga ega bo‘lishi;

- dars mashg‘ulotlari davomida yuzaga kelishi mumkin bo‘lgan aniq taxminlarni belgilay olishi (alohida ta’lim ehtiyojlari bo‘lgan bolalarni darsga e’tiborini qaratdimi, tengdoshlari bilan muloqotga kirisha oladimi, darsda qanday o‘zini tutadi, mashg‘ulot uzoq davom etadigan bo‘lsa tanaffusga ehtiyoj sezadimi?);

- zamonaviy texnologiyalardan foydalanish jarayonida ovoz sifati va ulanish jarayoni haqida xabardorligi, video materiallardan foydalana olish darajasi yuqori bo‘lishi, o‘qitish jarayonida rasmlar va diagrammalarni ham tavsiflab bera olishi;

- zamonaviy texnologiyalardan xabardorligining yuqori bo‘lishi (ko‘rishida muammosi bo‘lgan zaif ko‘ruvchi umr bo‘yi vizual tajribaga ega bo‘la olmasligini inobatga olib iloji boricha ko‘proq ma’lumotni elektron formatda tayyorlay olish, notanish muhitda yuzaga kelishi mumkin bo‘lgan muammolarni kamaytirish uchun laboratoriya jihozlari yoki kompyuterlarga individual yo‘nalishni taqdim etish).

Maxsus yordam ko‘rsatish xonalarida ishlash

Inklyuziv ta’lim sinflari va boshlang‘ich tayanch korreksion sinflar ochilgan maktablarda o‘quvchilarga individual ta’lim dasturlarini o‘zlashtirish, rivojlanishiga to‘sqinlik qilayotgan omillarni aniqlash, ularga turli ko‘rinishdagi psixologik yordam berish maqsadida maxsus yordam ko‘rsatish xonalari tashkil etiladi.

Maxsus pedagoglar maxsus yordam ko‘rsatish xonalarida o‘quvchilar bilan korreksion-pedagogik ishlarni olib boradi va muvofiqlashtiradi. Maxsus yordam ko‘rsatish xonalari ta’lim samaradorligi va bolalarning ehtiyojlariga mos keladigan jihozlar va o‘quv materiallari bilan jihozlanadi.

- mashg‘ulotlarning mazmuni va metodlarini tanlaydi;

- alohida ta’lim ehtiyojlari bo‘lgan bolalarga korreksion-pedagogik, tibbiy yordam ko‘rsatilishini muvofiqlashtiradi;

- boshqa mutaxassislar bilan hamkorlikda umumiy mashg‘ulotlarni, kichik guruhlarda va alohida-alohida mashg‘ulotlarni olib boradi;

- zarurat bo‘lganda o‘quvchilar bilan qo‘shimcha yakka tartibda mashg‘ulotlar tashkil etadi.

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1(1)

Inklyuziv ta’lim amaliyotida alohida ta’lim ehtiyojlari bo‘lgan bolalar ta’limi rivojlantirish uchun quyidagilarga e’tibor berish kerak:

- ta’lim jarayonida barcha bilan birdek munosabatda bo‘lish;
- hamma bilan bir xil hurmat va e’tibor qarata olish;
- yordamchi qurilmalarni qanday foydalanish ko‘nikmalariga ega bo‘lish;
- o‘quvchilar ichki dunyosini tushunadigan tajribaga ega bo‘lishi kerak.

Maktabgacha ta’lim tashkilotlari bo‘ladimi yoki umumta’lim maktablarida tashkil qilingan inklyuziv guruhlar hamda inklyuziv ta’lim sinflarida alohida ta’lim ehtiyojlari bo‘lgan bolalarning ta’lim-tarbiya olishi uchun mas’ul tarbiyachi, o‘qituvchilar, maxsus pedagog hamda ota-onalar dars, mashg‘ulotlar vaqti bo‘ladimi yoki uy sharoitida ham vaqtini samarali tashkil qilishi lozimligini sezish mumkin.

Barcha jarayonlarda maxsus pedagogik texnologiyalarni qo‘llash, interfaol usullardan mashg‘ulot jarayonida foydalanish, didaktik o‘yinlar hamda doimiy ko‘rgazmali qurollardan foydalanish zaruratini qo‘yadi.

Agar siz pedagog yoki ota-ona bo‘lsangiz, albatta, bolani qiziqish va shaxsiy qobiliyatlaridan kelib chiqib yondashing. Shunda erishilgan natija yuqori bo‘ladi.

Xulosa.

Maxsus pedagog mashg‘ulotlarni o‘quvchining qiziqish va qobiliyatlaridan kelib chiqib olib borishi. Har bir bosqich alohida ta’lim ehtiyojlari bo‘lgan bolalarni motivatsiyalarini oshiradigan, rag‘batlantiruvchi so‘zlardan foydalangan, o‘z-o‘ziga ishonchni shakllantirishga yordam beradigan bo‘lishi kerak.

Dars mavzulari bolaning imkoniyatlariga qarab tahlil qilinib, bosqichma-bosqich o‘qitilishi, mashg‘ulotlar yakunida uning muvaffaqiyati uchun og‘zaki va yozma ravishda fikr bildirilishi kerak.

Asosiy urg‘u shaxsiyatga emas, balki xatti-harakatlardagi xato va kamchiliklarga qaratilishi zarur. Uning bajarilishiga mos topshiriqlar berilishi, u muvaffaqiyatsizlikka uchraganida uni tashlab ketmasdan, sa’y-harakatlarini qadrlash kerak. O‘tkazilgan izlanishlarda oila va yaqinlardan yordam olinishi zarur. Doim alohida ta’lim ehtiyojlari bo‘lgan bolalar haqiqdagi muhim ma’lumotlarni faqat ularning ota-onasi berishini unutmaslik, bu esa maxsus pedagoglarning ish faoliyatiga zamin bo‘lishini yodda saqlash zarurligini anglatadi.

ADABIYOTLAR RO‘YXATI | СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ | REFERENCES

1. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining “O‘zbekiston Respublikasi Xalq ta’limi tizimini 2030-yilgacha rivojlantirish konsepsiyasini tasdiqlash to‘g‘risida” 2019-yil 29-apreldagi PF-5712-son Farmoni.
2. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining “Alohida ta’lim ehtiyojlari bo‘lgan bolalarga ta’lim-tarbiya berish tizimini yanada takomillashtirish chora-tadbirlari to‘g‘risida” 2020-yil 13-oktabrdagi PQ-4860-son qarori.

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1(1)

3. O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2021-yil 12-oktabr “Alohida ta’lim ehtiyojlari bo‘lgan bolalarga ta’lim berishga oid normativ-huquqiy hujjatlarni tasdiqlash to‘g‘risida”gi №-638-sonli qarori.
4. “Okullarımızda 3 neden nasıl niçin Kaynaştırma” MEB özel eğitim rehberlik ve danışma hizmetleri genel müdürlüğü, Ankara Eylül 2010.
5. S.Mo‘minov, Sh.Axmedova, G.Alimova “Inklyuziv sinfdagi maxsus o‘qituvchining alohida ta’limga ehtiyoji bo‘lgan o‘quvchilar bilan ishlash metodikasi” nomli metodik qo‘llanma, Toshkent, 2022-yil.
6. https://brainwave.watch/games-for-special-need-kids-activities-for-them-to-learn/ .
7. https://www.canva.com/p/templates/EAFIZL1YHpo-renkli-r-nt-ler-al-ma-sayfas-r-nt-s-ralama-boyama-renkler-matematik-dikkat-i-lkokul-anas-n-f-5-ya-6-ya-/.

MUALLIF HAQIDA MA’LUMOT [ИНФОРМАЦИЯ ОБ АВТОРЕ] [AUTHORS INFO]

✉**Mo‘minov Sulton Akbar o‘g‘li** , bo‘lim bosh mutaxassisi [**Муминов Султан Акбар угли,** главный специалист отдела], [**Sulton A. Mo‘minov,** chief specialist of the epartment]; manzil: Toshkent shahri, Navoiy ko‘chasi, 30-uy, [адрес: Город Ташкент, улица Навои, дом 30], [address: Tashkent city, Navoi street, 30].

✉**Djurayeva Perdegul Saidovna,** dotsent , [**Джураева Пердегул Саидовна,** доцент], **[Perdegul S. Djurayeva,** associate professor] manzil: Karmana shahri, Toshkent ko‘chasi, 41A-uy, [адрес: Город Кармана, улица Ташкентская, дом 41A], [address: 41A Tashkent Street, Karmana City].

Ilmiy-nazariyvametodikjurnal
Научно-теоретический и методический журнал
Scientific theoretical and methodical journal
INTER EDUCATION & GLOBAL STUDY

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1(1)

Original paper

MATEMATIKA FANINI O‘QITISH JARAYONIDA O‘RTA OSIYOLIK QOMUSIY OLIMLARNING ILMIY MEROSIDAN FOYDALANISH TEXNOLOGIYASINI TAKOMILLASHTIRISHGA OID TARIXIY-MILLIY YONDASHUVLAR VA AJDODLAR TAJRIBALARI

© F.M. Murodov[1]✉

[1]Sharof Rashidov nomidagi Samarqand davlat universiteti, Samarqand, O‘zbekiston

Annotatsiya

KIRISH: maqolada xalqaro miqyosda talabalarni zamonaviy matematika asoslari bilan tanishtirish, kasbiy faoliyatga oid masalalarni ongli ravishda tadqiq etish samaradorligini oshirishda ajdodlarimiz ilmiy merosidan foydalanishning ahamiyati yoritiladi. Ayniqsa, Oliy ta’lim muassasalari boshlang‘ich ta’lim yo‘nalishida matematika fanini o‘qitish jarayonida O‘rta Osiyolik qomusiy olimlarning ilmiy merosidan foydalanish texnologiyalari muhim ahamiyat kasb etadi.

MAQSAD: tadqiqotning asosiy maqsadi – O‘rta Osiyolik qomusiy olimlarning ilmiy merosidan foydalanish texnologiyalarini takomillashtirish orqali matematika o‘qitish samaradorligini oshirish hamda boshlang‘ich ta’lim yo‘nalishida talabalarning mantiqiy fikrlash madaniyatini shakllantirishdir.

MATERIALLAR VA METODLAR: tadqiqotda tarixiy, nazariy va empirik yondashuvlar asosida O‘rta Osiyolik qomusiy olimlarning matematik merosi hamda ta’lim jarayonida undan foydalanish texnologiyalari bo‘yicha ilmiy adabiyotlar tahlil qilindi. Shuningdek, pedagogik faoliyatda qo‘llanilayotgan ilg‘or texnologiyalar o‘rganildi.

MUHOKAMA VA NATIJALAR: natijalar ko‘rsatdiki, O‘rta Osiyolik qomusiy olimlarning ilmiy merosi asosida ta’lim jarayonini tashkil qilish talabalar bilim darajasini oshiradi va ularning ijodiy tafakkurini rivojlantirishga yordam beradi. Ayniqsa, Muhammad Al-Xorazmiy, Abu Rayhon Beruniy, Abu Ali ibn Sino, va Mirzo Ulug‘bekning ilmiy ishlari o‘quv jarayonida qo‘llanilganda, talabalar tomonidan mavzularning chuqurroq o‘zlashtirilishi kuzatildi.

XULOSA: tadqiqot natijalari shuni tasdiqlaydiki, matematika fanini o‘qitish jarayonida O‘rta Osiyolik qomusiy olimlarning ilmiy merosidan foydalanish texnologiyalarini qo‘llash o‘quv jarayonining samaradorligini oshiradi va ta’limni amaliyotga yaqinlashtiradi. Bu esa talabalarning mantiqiy fikrlash madaniyatini shakllantirish va ularda ijodiy yondashuvni rivojlantirishga xizmat qiladi.

Kalit so‘zlar: O‘rta Osiyolik qomusiy olimlar, matematika o‘qitish texnologiyalari, ilmiy meros, ta’lim samaradorligi, boshlang‘ich ta’lim, mantiqiy tafakkur, pedagogik yondashuv.

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1(1)

Iqtibos uchun: Murodov F.M. Matematika fanini o‘qitish jarayonida o‘rta osiyolik qomusiy olimlarning ilmiy merosidan foydalanish texnologiyasini takomillashtirishga oid tarixiy-milliy yondashuvlar va ajdodlar tajribalari. // Inter education & global study. 2025. №1(1). B.178–189.

ИСТОРИКО-НАЦИОНАЛЬНЫЕ ПОДХОДЫ И НАСЛЕДСТВЕННЫЕ ЭКСПЕРИМЕНТЫ ПО СОВЕРШЕНСТВОВАНИЮ ТЕХНОЛОГИИ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ НАУЧНОГО НАСЛЕДИЯ СРЕДНЕАЗИАТСКИХ УЧЕНЫХ-ХОМУСИ В ПРЕПОДАВАНИИ МАТЕМАТИКИ

© Ф.М. Муродов[1]✉
[1]Самаркандский государственный университет имени Шарафа Рашидова, Самарканд, Узбекистан

Аннотация

ВВЕДЕНИЕ: в статье рассматривается значение использования научного наследия энциклопедистов Средней Азии для повышения эффективности преподавания математики в высших учебных заведениях, особенно в контексте начального образования. Акцент сделан на организацию образовательного процесса с опорой на достижения великих ученых Востока.

ЦЕЛЬ: основная цель исследования — совершенствование технологий использования научного наследия энциклопедистов Средней Азии в процессе преподавания математики, что способствует повышению уровня знаний студентов и формированию у них навыков логического мышления.

МАТЕРИАЛЫ И МЕТОДЫ: в исследовании использованы исторический, теоретический и эмпирический подходы. Проведен анализ научной литературы, посвященной научному наследию энциклопедистов Средней Азии, а также методикам его применения в образовательном процессе.

ОБСУЖДЕНИЕ И РЕЗУЛЬТАТЫ: результаты исследования показывают, что использование научного наследия ученых, таких как Мухаммад аль-Хорезми, Абу Райхан Бируни, Абу Али ибн Сина и Мирзо Улугбек, значительно повышает уровень знаний студентов и развивает их творческое мышление. Например, внедрение их научных открытий в образовательный процесс улучшает усвоение материала.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ: результаты исследования подтверждают, что использование технологий преподавания математики на основе научного наследия энциклопедистов Средней Азии делает образовательный процесс более эффективным и приближенным к практическим задачам. Это также способствует формированию у студентов навыков логического мышления и творческого подхода.

Ключевые слова: энциклопедисты Средней Азии, технологии преподавания математики, научное наследие, эффективность образования, начальное образование, логическое мышление, педагогический подход.

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1(1)

Для цитирования: Муродов Ф.М. Историко-национальные подходы и наследственные эксперименты по совершенствованию технологии использования научного наследия среднеазиатских ученых-хомуси в преподавании математики. // Inter education & global study. 2025. №1(1). С.178–189.

HISTORICAL AND NATIONAL APPROACHES AND HEREDITARY EXPERIMENTS TO IMPROVE THE TECHNOLOGY OF USING THE SCIENTIFIC HERITAGE OF CENTRAL ASIAN KHOMUSI SCIENTISTS IN TEACHING MATHEMATICS

© Farhodjon M. Murodov[1]✉
[1]Sharaf Rashidov Samarkand State University, Samarkand, Uzbekistan

Annotation

INTRODUCTION: the article examines the significance of using the scientific heritage of Central Asian encyclopedists to improve the effectiveness of teaching mathematics in higher education institutions, particularly in the context of primary education. Emphasis is placed on organizing the educational process based on the achievements of great Eastern scholars.

AIM: the main objective of the study is to improve the technologies of utilizing the scientific heritage of Central Asian encyclopedists in teaching mathematics, which contributes to enhancing students' knowledge levels and developing their logical thinking skills.

MATERIALS AND METHODS: the study used historical, theoretical, and empirical approaches. A review of scientific literature on the scientific heritage of Central Asian encyclopedists and its application in the educational process was conducted. Advanced technologies in teaching practices were also explored.

DISCUSSION AND RESULTS: the results demonstrate that incorporating the scientific heritage of scholars such as Muhammad al-Khwarizmi, Abu Rayhan al-Biruni, Abu Ali ibn Sina, and Mirzo Ulugbek into the educational process significantly improves students' knowledge levels and fosters creative thinking. For example, integrating their scientific discoveries into teaching enhances material comprehension among students.

CONCLUSION: the study results confirm that applying teaching technologies based on the scientific heritage of Central Asian encyclopedists makes the educational process more effective and closer to practical applications. This also contributes to developing students' logical thinking and creative approaches.

Keywords: Central Asian encyclopedists, mathematics teaching technologies, scientific heritage, educational effectiveness, primary education, logical thinking, pedagogical approach.

For citation: Murodov F.M. (2025). Historical and national approaches and hereditary experiments to improve the technology of using the scientific heritage of central asian khomusi scientists in teaching mathematics. Inter education & global study, (1(1)), pp. 178–189.(In Uzbek)

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1(1)

Xalqaro miqyosda talabalarni zamonaviy matematika asoslari bilan tanishtirish, kasbiy faoliyatga oid masalalarini ongli ravishda tadqiq etish samaradorligini oshirishda ajdodlarimiz ilmiy merosini o‘rganishga jiddiy ahamiyat qaratilmoqda. Dunyoning AQSH, Rossiya, Gemaniya, Buyuk Britaniya kabi rivojlangan mamlakatlaridagi nufuzli universitetlar faoliyatida matematik mutaxassislar tayyorlash jarayonini modernizasiyalash, kompetensiyaviy yondashuv asosida xalqaro standartlarni ishlab chiqishda ajdodlarimiz merosidan foydalanish, o‘qitishning ilg‘or usullari va axborot texnologiyalarini joriy etish orqali ta’lim samaradorligini oshirish bugungi kunning dolzarb masalalaridan biriga aylanmoqda.

Mamlakatimizda matematika 2020-yildagi ilm-fanni rivojlantirishning ustuvor yo‘nalishlaridan biri sifatida belgilandi [7]. Oliy ta’lim va ilmiy-tadqiqotlarning o‘zaro integrasiyalashuvini ta’minlash maqsadida matematika ta’limotining ta’lim olish bosqichlari o‘rtasidagi uzviylikni ta’minlash, matematika fanini o‘qitish jarayoniga O‘rta Osiyo qomusiy olimlarining matematik merosidan unumli foydalanish, pedagogik faoliyat uchun zarur shart-sharoitlarni yaratishga qaratilgan islohotlar matematikaga qiziquvchan, xalqaro olimpiadalar g‘oliblari bo‘lgan aksariyat iqtidorli yoshlarimizni kelgusi rivojlanishi uchun zarur shart-sharoit yaratib berish sifatini oshirishga xizmat qilmoqda. O‘zbekiston Respublikasini yanada rivojlantirish bo‘yicha Harakatlar strategiyasida “informatika, matematika, fizika, kimyo, biologiya fanlarni chuqurlashtirilgan tarzda o‘rganish”, vazifasi belgilanib, unga mos “matematika bo‘yicha bilim, malaka va ko‘nikmalar talab etiladigan ta’lim yo‘nalishlari va mutaxassisliklarining o‘quv rejalarida matematika fani uchun ajratilgan soatlar hajmini oshirish” ustuvor vazifa etib belgilangan [3;7]. Bu borada matematika fanini o‘qitish jarayonida O‘rta Osiyolik qomusiy olimlarning ilmiy merosidan foydalanish texnologiyasini takomillashtirishga oid didaktik imkoniyatlarni o‘rganish, elektron ta’lim resurslari hamda o‘quv-uslubiy ta’minotini ishlab chiqish, natijalarni baholash indikatorlarini aniqlashtirish alohida ahamiyat kasb etadi.

Boshlang‘ich, shuningdek, umumiy O‘rta ta’limning yuqori bosqichida matematika fanini o‘qitish masalalari Abdullayeva B.S., Akmalov A.A., Artikbayeva Z.A., Akramova A.S., Aliyev I.T ., Allambergenov I.X., Barotov M.U ., Djanpeisova G.E ., Izitayeva G.K ., Rayhonov Sh.R ., Salomov A.A ., Saipnazarov Sh.A ., Toshpo‘latova M.I ., Shodiyev N ., Qosimov F.M lar tomonidan ilmiy nazariy jihatdan yoritib berilgan.

Oliy ta’lim tizimida matematika fanini innovatsion dasturiy didaktik majmualar asosida o‘qitishni takomillashtirish yuzasidan Alixanov S ., Ashurova D.N ., Ashirova M.K ., Gaimnazarov O.G ., Divanova M.S ., Jumayev M ., Muxitdinova N.M ., Najmiddinova G.N ., Umarova X.A ., Utapov T.U ., Xonkulov U.X ., Xodjiyev I ., Yunusova Sh.M lar ilmiy jihatdan tahlil qilganlar.

Bo‘lajak o‘qituvchilarning metodik kompetentligini rivojlantirish masalalari Berdibayev M.S ., Ibragimov I.U ., Kurbanov Sh.X ., Musurmonova A., Mirsoliyeva M.T ., Ma’murov B.B ., Maxmudova D.M ., Tojiyev M ., Umurov Z.L ., Yunusova D.I . ilmiy izlanishlarida o‘z aksini topgan.

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1(1)

Mustaqil davlatlar hamdo‘stligi mamlakatlari olimlaridan Golish L.V ., Gusev V.A ., Dyui Dj ., Yerdniyev P.M., Kochnev A.O ., Larina A.B ., Moro M.I ., Pishkalo A.M ., Postnikov P.G ., Petrova L.I ., Talizina N.F ., Torosyan L.D larning ilmiy-pedagogik tadqiqotlarida matematik bilimlar asosida o‘quv jarayonini faollashtirish mazmuni tadqiq qilingan.

Xorijlik olimlardan Arum R., Velez M ., Owens G.R ., Knowles M.S ., Elke G., Peter Sch ., Michael Grossley ., lar tomonidan ta’lim jarayonini modellashtirish, Ribo T, Piaje J, Freyd Z, Torrance E.P., uzluksiz ta’limda talabalarning ijodiy faoliyatini oshirishning o‘ziga xosliklari, nazariy-metodologik jihatlarini yoritib berganlar.

Kuzatishlarimiz natijasi va adabiyotlar tahlili jarayonida alloma-ajdodlarimizning matematika fani rivojiga qo‘shgan hissalari to‘g‘risida talabalarga kengroq ma’lumot berish, qomusiy olimlarimizning matematika fani rivojlanishiga qo‘shgan hissalarini muxtasar tarzda yoritish zaruriyati ochib berilmaganligi o‘z isbotini topdi.

Matematika fanini o‘qitish jarayonida O‘rta Osiyolik qomusiy olimlarning ilmiy merosidan foydalanish texnologiyasini takomillashtirish ta’lim jarayonining negizi bo‘lgan, doimiy diqqat va e’tiborni talab qiladigan, o‘z ahamiyatini yo‘qotmaydigan pedagogik muammodir. Shu nuqtai nazardan qaraganda Oliy ta’lim tizimi boshlang‘ich ta’lim bakalavr yo‘nalishi bo‘lg‘usi pedagoglarini, IX asr fan tarixi, “Musulmon renessansi” deb nomlangan yangi yuksalish davri ijtimoiy muhiti, 19-asr oxiriga kelib matematika asoslarini mustahkamlash bo‘yicha katta qadamlar qo‘yilganligi to‘g‘risidagi ma’lumotlar bilan tanishtirish orqali mantiqiy mushohada yuritish madaniyatini shakllantirish ma’naviy ehtiyojga aylandi.

Matematika fanini o‘qitish jarayonida O‘rta Osiyolik qomusiy olimlarning ilmiy merosidan foydalanish texnologiyasini takomillashtirishga qaratilgan faoliyat mohiyatini yoritishda “matematika”, “ko‘nikma”, “rivojlanish”, “qomusiy olim”, “o‘qitish”, “pedagogik shart - sharoit”, “omil”, “pedagogik ta’sir”, “texnologiya” kabi tushunchalar tayanch tushunchalar sifatida namoyon bo‘ladi. Tadqiqot muammosini ijobiy hal etishda bu tushunchalarning mazmunini to‘laqonli anglab olish taqozo etiladi. Tadqiqotimiz avvalida biz dissertasiyaning tayanch apparati hisoblangan “matematika” va “qomusiy olim” terminilariga izoh berib o‘tishni lozim topdik.

Bir qator pedagogik adabiyotlar tahlili va pedagogik lug‘atlarda “matematika”, “riyoziyot” tushunchalari qo‘llaniladi. Matematika (yunoncha thematike, mathema - bilim, fan), riyoziyot - aniq mantiqiy mushohadalarga asoslangan bilimlar haqidagi fan. Adabiyotlar tahliliga tayanib atish mumkinki, dastlabki obyekti sanoq bo‘lgani uchun ko‘pincha matematika “hisob - kitob haqidagi fan” deb qaralgan.

Matematika aksiomatik nazariyalar va matematik modellarni, ular orasidagi munosabatlarni o‘rganadigan, xulosalarni qat’iy mantiqiy mushohadalar orqali asoslanadigan fandir [79].

CC BY NC ND

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1(1)

Matematika ensiklopediyasida matematika mavhum shaxslarning xususiyatlarini, shuningdek ular o‘rtasida mavjud bo‘lgan aloqalar va munosabatlarni o‘rganish uchun ma’sul bo‘lgan deduktiv fan sifatida e’tirof etilgan [107].

Tarixiy manbalarga ko‘ra, matematika eng qadimiy fanlardan biri bo‘lib, uzoq rivojlanish tarixini bosib o‘tgan va buning barobarida “matematika nima?” degan savolga javob ham o‘zgarib, chuqurlashib borgan. Yunonistonda matematika deganda geometriya tushunilgan. IX - XIII asrlarda matematika tushunchasini algebra va trigonometriya kengaytirgan [108].

Tarixiylik tamoyiliga asoslanib aytishimiz mumkinki, Markaziy Osiyo tarixi juda qadimiy bo‘lib, bir necha asrlar oldin bu o‘lkada fan va madaniyat rivojlangan, VII asrdan XV asrgacha Markaziy Osiyo matematiklari matematikaning barcha sohalarida ulkan yutuqlarga erishib borliqdagi moddiy dunyoning obyektlarini o‘rganishga katta hissa qo‘shganlar. Birgina “algoritm” atamasi “Al-Xorazmiy” nomidan, “algebra” atamasi esa Al-Xorazmiyning “Al jabr va al muqobala” asaridan olinganligining o‘ziyoq ajdodlarimizning matematika sohasidagi ishlarining naqadar ulkanligi, ular matematika fanining asoschilari ekanligini ko‘rsatadi [77].

Fikrimizning mantiqiy davomi sifatida aytish o‘rinliki, O‘rta Osiyo mutafakkirlarining boy merosini tarixiy adabiyotlardan o‘rganishimiz mumkin. Biroq, Oliy ta’lim muassasalari boshlang‘ich ta’lim tizimida matematika fanini o‘qitish jarayonida O‘rta Osiyolik qomusiy olimlarning ilmiy merosidan foydalanish, Muhammad Al-Xorazmiy (783–850), Abu Rayhon Beruniy (973–1048), Abu Ali ibn Sino (980–1037), Abu Nasr Farobiy (873–950), Umar Xayyom (1048–1131), Nasriddin at-Tusiy (1201–1274), Abul Vafo (940–998), Mirzo Ulug‘bek (1394–1449), Qozizoda Rumiy (1364–1447), G‘iyosiddin Jamshid al-Koshiy (1385–1429), Muhammad Ali Qushchi (1402–1474) va boshqalar hozirgi zamon hisoblash tizimini kashf etdilar, manfiy va irrasional sonlar bilan ishlash yo‘llari, ildiz chiqarish, kvadrat tenglamalarni yechish usullari, Nyuton binomining umumiy formulasini topganliklari to‘g‘risidagi ma’lumotlarni talabalarga yetkazishning o‘ziga xos texnlogiyalarini ishlab chiqish muhim pedagogik ahamiyat kasb etadi [7;17;117].

Tahlil va natijalar

X asrning ikkinchi yarmida yashab ijod etgan yana bir buyuk olim Abul Muhammad Hamid ibn al-Xizr Xo‘jandiy. Astranomiya va sonlar nazariyasiga doir ko‘plab asarlar yozgan, bulardan: $x^3 + u^3 = z^3$ ning butun rasional ildiz yo‘q ekanligini isbotlab bergani katta ahamiyatga molikdir. (Fermani kichik teoremasi)

Shu davrda yashab ijod etgan Abu Sahl Vayjon ibn Rustam al – Ko‘hiyning bizgacha yetib kelgan “Mukammal tsirkul” (“fi birkar at-tamm”) asari ixtiyoriy diametr va kordinata kesmasi bilan chegaralangan parabola qismining diametr ifodasi aylanishidan hosil bo‘lgan hajmni hisoblaydi.

X-XI asrlarda yashagan matematik va astranom Abu Bakr Muhammad ibn Hasan al –Xosibiy 70 bobdan iborat “Hisob fanidan yetarli kitob (“Kitob alkofi fil-hisob“) asari 1) Olti tipdagi normal kvadrat tenglamalarni yechishni geometrik isbotsiz ko‘rsatadi. 2)

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1(1)

Daraja haqidagi tushunchani umumlashtirib (Xorazmiyda 1-va 2-daraja edi) istalgan darajani tuzishni bayon etadi. Masalan: x^3 –kub (ka'b), x^4-kvadratu-kvadrat (mol-al-mol), x^5-kvadratu-kub (mol-al-ka'b)... So'ngra bu darajalar orasiga $1:x = x:x^2 = x^2:x^3 = \cdots$ proportsiya tuzish mumkin deydi;

3)Kvadrat tenglamaga keltirilgan tenglamalarni: $ax^2n + vxn = c,\quad ax^2n + +c = vxn,\quad vxn + c = ax^2n,\quad ax^2n + m = vxn + +m + cxm$

4)
$12 + 22 + \ldots + n^2 = 31n^2\,(1 + 2 + \ldots + n),\qquad 13 + 23 + \ldots + n^3 = (1 + +2 + \ldots + n)^2$
geometrik uslubda isbotlaydi.

5)$x^5 + 5 = u^2,\qquad x^2 - 10 = u^2$ tenglamalarni $u = x + 1\quad va\quad u = x - 1$ deb olib, butun yechimlarni topadi.

Shuningdek, Abu Ali al-Husayn ibn Sinoning "Ash-Shifo" kitobi uchinchi qismining matematikaga bag'ishlangan bobida natural sonlar ustida bajariladigan amallarning xossalarini 9 yordamida tekshirish [108]. kabi ajoyib kashfiyot bilan tanishtirish talabalarda maqsadga yo'nalganlik, mantiqiy fikrlash, topqirlik xislatlarini shakllantirishda alohida ahamiyat berganligini ko'rsatadi [120].

Natural qatordagi hamma sonlarni kvadratga ko'tarsak, natijada hosil bo'ladigan sonlarning birlar xonasi hamma vaqt 1, 4, 5, 6, 9 sonlaridan biriga teng bo'ladi.

$$11^2 = 121,\quad 12^2 = 144,\quad 13^2 = 169,\quad 14^2 = 196,$$
$$15^2 = 225,\quad 16^2 = 256,\quad 17^2 = 289,\quad 18^2 = 324\ldots.$$

Ibn Sino sonlar kvadratini 9 raqami bilan hind hisobi usulida tekshirish masalasida bir qator qoidalarni keltiradi.

Uning quyidagi masalalarini qisqa ko'paytirish formulalarini o'rganishda keltirish mumkin.

1. Agar son 9 ga bo'linganda qoldiqda 1 yoki 8 qolsa, u holda bu son kvadrati 9 ga bo'linganda, qoldiqda 1 qoladi.

Masalan:

$$10 = 9 * 1 + 1;\ 100 = 9 * 11 + 1;\quad 26 = 9 * 2 + 8;$$
$$676 = 9 * 75 + 1.$$

Buning umumiy formulasi quyidagicha:

$M = 9n + 1$ bo'lsa, $M^2 = (9n + 1)^2 = 81n^2 + 18n + 1 = 9(9n^2 + +2n) + 1$ bo'ladi, bunda $9(9n^2 + 2n)$ ifoda 9 ga bo'linadi. $M = 9k + 8$ bo'lsa,

CC BY NC ND

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1(1)

$M^2 = (9k+8)^2 = 81k^2 + 144k + 64 = 9(9k^2 + 16k + 7) + 1$ bo‘ladi va birinchi ko‘paytma 9 ga bo‘linadi.

2. Ibn Sino $(a \pm b)^2 = a^2 \pm 2ab + b^2$ formulani geometrik isbotlagan. Agar sonni 9 ga bo‘lganda qoldiqda 2 yoki 7 qolsa, bu son kvadrati 9 ga bo‘linsa, qoldiqda 4 qoladi. Agar sonni 9 ga bo‘lganda qoldiqda 4 yoki 5 qolsa, bu sonning kvadratini 9 ga bo‘lganda, qoldiqda 7 qoladi.

Agar sonni 9 ga bo‘lganda qoldiqda 3, 6, 0 qolsa, bu sonning kvadrati 9 ga qoldiqsiz bo‘linadi.

Ibn Sino sonlarni kub darajaga ko‘targanda ham 9 raqami bilan bog‘liq quyidagi qonuniyatlarni aniqlagan. Agar sonni 9 ga bo‘lganda 1, 4, 7 qoldiq qolsa, bu sonni kubga ko‘targanimizdagi natija 9 ga bo‘linganda, 1 qoldiq qoladi.

$$M = 9n + 1, \quad M^3 = (9n+1)^3 = 729n^3 + 243n^2 + 27n + 1 = 9(81n^3 + + 27n^2 + 3n) + 1$$

, birinchi ifoda 9 ga bo‘linadi. Agar sonni 9 ga bo‘lganda, qoldiqda 3, 6, 0 qolsa, u holda bu sonning kubi 9 ga bo‘linganda, qoldiq qolmaydi. Agar sonni 9 ga bo‘lganda, qoldiqda 2, 5, 8 qolsa, bu sonning kubi 9 ga bo‘linganda, qoldiq 8 bo‘ladi [91].

O‘rta asrlarda yashab ijod etgan mashhur olimlardan yana biri xorazmlik buyuk ensiklopedist Abu Rayhon Muhammad ibn Ahmad Beruniy. Uning ijodi haqida akademik I.Yu.Krachovskiy shunday deydi: “Beruniy qiziqqan sohalarni sanab chiqishdan ko‘ra, qiziqmagan sohalarni sanab chiqish osonroqdir”. Beruniyning matematika sohasidagi xizmatlari:

1. Arifmetika va algebraning asosiy masalalarida ta’rif beradi hamda o‘nli va oltmishli sistemaning asosiy prinsiplari, abjad hisobi, butun va kasr sonlar ustida amallar, chiziqli, kvadrat va kub tenglamalarni tatbiqiy yechish usullarini ko‘rsatib o‘tadi.

2. Geometrik miqdorlarni son deb qarash bilan birga bular ustida arifmetik amallarni bajarishda son tushunchasini musbat haqiqiy sonlargacha kengaytiradi.

3. Evklidning asosiy geometrik tushunchalar va geometrik figuralarga bergan ta’riflarini to‘ldirib ularga teng, kuchli bo‘lgan ta’rif beradi.

4. Planimetriya teoremalarini astranomiyaga tatbiq qilishda joyning kengligini aniqlash, quyoshning aniq joyini aniqlashga e’tibor qaratadi.

5. Doiraga ichki chizilgan muntazam ko‘pburchaklarning tomonlarini isbotlaydi: 5 burchak, 10 burchak, 7 burchak va 9 burchakni tomonlarini hisoblashni uchinchi darajali tenglamaga keltiradi va bu hisoblashni uchinchi darajali tenglamaga keltiradi va bu taqribiy yechish usullarini ko‘rsatadi [86].

Abu Fath Umar ibn Ibrohim Hayyom $(a+b)^n$ binom yoyilmasining umumiy formulasini kashf etgan. “Al-jabr va al muqobola masalalarining isboti haqida” asarida kubik tenglamalarni yechishni sistemali tarzda bayon etadi. Bu tenglamalarni ildizlarini va ikki konus kesilmalarining kesishish nuqtasi ko‘rinishida sonli yechimlarni izlaydi. Kvadrat va kubik tenglamalarni 25 xil ko‘rinishda tasniflaydi.

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1(1)

Sodda tenglamalar sinfiga: $1)\ x = a,\quad 2)\ x^2 = a,\quad 3)\ x^3 = a,$ $4)\ x^2 = vx,\ 5)\ sx^2 = x^3,\ 6)\ vx = x^3$ ko‘rinishlarni nol ildizini olmasdan (x ga bo‘lish usuli) 1) - va 2) - ko‘rinishga teng kuchli ekanligini ko‘rsatadi. 3) - ko‘rinishni algoritm yo‘lida kub ildiz chiqarish yoki kesimlari yordamida yasash yo‘lini ko‘rsatadi.

1. Murakkab uch hadli tenglamalarni:

$x^2 + vx + a = 0,\quad x^3 + sx^2 + vx = 0,\quad x^3 + vx + a = 0,\quad x^3 + sx^2 + a = 0$

koeffisentlar ishorasiga qarab:

7) $x^2 + vx = a,\quad 8)\ x^2 + a = vx,$ 9) $x^2 = vx + a,$ 10) $x^3 + sx^2 = vx,$

11) $x^3 + vx = sx^2,$ 12) $x^3 = sx^2 + vx,$ 13) $x^3 + vx = a,$ 14) $x^3 + a = vx,$

15) $x^3 = vx + a,$ 16) $x^3 + sx^2 = a,$ 17) $x^3 + a = sx^2,$ 18) $x^3 = sx^2 + a.$

2. To‘rt hadli kubik tenglamalar:

19) $x^3 + sx^2 + vx = a,$ 20) $x^3 + sx^2 + a = vx,$ 21) $x^3 + vx + a = sx^2,$

22) $x^3 + sx^2 = vx + a,$ 23) $x^3 + vx = sx^2 + a,$ 24) $x^3 + a = sx^2 + vx,$

25) $x^3 = sx^2 + vx + a.$ Shundan so‘ng har bir sinfga kirgan masalalarni geometrik usulda konus kesimlar yordamida yasash yo‘li bilan hal qiladi.

XIII asrning buyuk olimi Abu Ja’far Muhammad ibn Muhammad Nasriddin at-Tusiy Evklid, Arximed, Ptolomey, Aroloniy, Feodosiy asarlarini arabchadan tarjima qilgan. Shuningdek, $(a+b)^n$ binom yoyilmasini istalgan n-natural son uchun isbotlangan, koeffisiyentlarni uchburchak shaklda jadval ko‘rinishda keltirgan. Nyuton bu qonunni umumlashtirib, n ixtiyoriy haqiqiy son bo‘lgan hol uchun yoygan. Umar Xayyom kubik tenglamalarni yechishning geometrik nazariyasini rivojlantiradi. U kubik tenglamalarni 19 ta sinfga ajratdi. Ulardan beshtasi $dx^3 = cx^2,\quad dx^3 = bx$ ko‘rinishdagi tenglamalar, qolgan o‘n to‘rttasi $dx^3 = a,\quad dx^3 + bx = a$ va hokazo ko‘rinishdagi tenglamalar.

Abu Nasr Farobiyning “Xajm va miqdor haqida kitob”, Abu Rayxon Beruniyning “Kitob at-Tavxim”, Nasriddin Tusiyning “Taxta va tuproq yordamida arifmetikadan to‘plam”, Mirzo Ulug‘bekning “Ziji jadidi Ko‘ragoniy” va 1019 ta yulduz vaziyatini aniqlaganligi Qozizoda Rumiyning “Arifmetika haqida risola”, “Sinus haqida risola”, “Sinus choragi haqida risola” Giyosiddin Jamshid Qoshiyning “Vatar va sinus haqida risola”,

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1(1)

“Arifmetika kaliti”, Ali Qushchining “Kasrlar haqida risola”, “Hisob risolasi” yordamida bugungi kunda dolzarb hisoblangan matematik muammolarni hal etish yo‘llari ko‘rsatilganligiga guvoh bo‘lamiz [17;77].

Yuqorida nomlari keltirilgan buyuk allomalarning asarlarida iqtisodiy, madaniy, ma’naviy va ma’rifiy, ilmiy sohalarni rivojlantirish yo‘nalishida, shuningdek, matematika sohasini rivojlantirishga xizmat qiladigan bugungi kunda ham muhim ahamiyatga ega bo‘lgan tajribalar, ilmiy g‘oyalar o‘z ifodasini topgan bo‘lib, bu asarlarni o‘rganish, “ta’lim jarayonlarini raqamli texnologiyalar asosida individuallashtirish, masofaviy ta’lim xizmatlarini rivojlantirish, vebinar, onlayn, “blended learning”, “flipped classroom” texnologiyalarini amaliyotga keng joriy etish” da ijodiy foydalanish shuningdek Oliy ta’lim muassasalari boshlang‘ich ta’lim yo‘nalishida “Matematika” fanini o‘qitishda o‘ziga xos ahamiyat kasb etadi [4].

Ilmiy izlanishlarimiz shuni ko‘rsatdiki, O‘rta Osiyo mutafakkirlarining ilmiy merosi turlicha yo‘nalishlarda o‘rganilgan, ilmiy tadqiqot ishlari olib borilgan. Masalan, pedagogik ilmiy tadqiqotlarda Xalmuradov R.I, Rahimov M.A, Zaripov B.Z, Abdullaev I.I, Saparov Q.A, Abdullayev B.I, M.M.Vaxobov, D.U.Djurayev, S.T.Turg‘unov, A.Musurmanova, M.M.Mahmudov, X.Ibraimov, Z.B.Jalilov, G.V.Izbullayevalar tomonidan buyuk ajdodlarimizning tarixiy-madaniy va ijtimoiy-axloqiy merosini chuqur o‘rganish orqali yuksak ma’naviyatli barkamol avlodni shakllantirish masalalari yoritib o‘tilgan.

Shuningdek, biz tadqiqotlarimiz jarayonida bir qator psixolog sosiolog, huquqshunos olimlar ilmiy tadqiqot ishlarini nazariy jihatdan o‘rganib chiqdik. Jumladan, G.Davletshin, E.G‘oziyev, Karimova V, M.M Bafayevlarning ilmiy psixologik izlanishlariga asoslanib aytishimiz mumkinki, ma’lum tarixiy davrlarda insoniyat xarakteri va xususiyatlari, bilish psixik jarayonlari, temperamentini aniqlashda barcha zamondagi ulug‘ olimlarning qo‘shgan hissalari ilmiy nazariy jihatdan tatbiq qilingan [39;125; 60;33]. Demak, ajdodlarimiz psixologiya fani rivojiga qo‘shgan hissalari ham beqiyos bo‘lib, ular g‘oyalari talabalarda toleriantlik tafakkurini rivojlantirish, estetik ong va didining takomillashib borishiga turtki bo‘ladi.

Mamlakatimizda matematika fanining rivojlanishiga salmoqli hissa qo‘shgan olimlardan A.A.Akmalov, I.T.Aliyev, Z.A.Artikbayeva, D.N.Ashurova, M.S.Berdibayev, M.U.Barotov, D.M.Maxmudova, N.M.Muxitdinova, U.X.Xonkulov, O.G.Gaimnazarov, Sh.X.Kurbanova, G.K.Izitayeva, D.I.Yunusova, T.U.O‘tapov, F.M.Kasimov, I.U.Ibragimovalar tomonidan matematika ta’limida tarixiy materiallarni tanlash mezonlari va foydalanish metodikasi, bo‘lajak matematika o‘qituvchisini innovatsion faoliyatga tayyorlash nazariyasi va amaliyoti, boshlang‘ich sinf matematika darslarida ijodiy topshiriqlar tizimi ilmiy nazariy jihatdan tahlil qilib berilgan.

Ko‘rib turganimizdek, aksariyat ilmiy tadqiqot ishlarida matematika ta’limi jarayonida o‘quvchilarning matematik iqtidorini aniqlash va rivojlantirish, matematika ta’limida 5-6-sinf o‘quvchilarining umumo‘quv ko‘nikmalarini rivojlantirishga doir fikr mulohazalar ilmiy jihatdan asoslab berilgan bo‘lsada, Oliy ta’lim muassasalari

CC BY NC ND

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1(1)

boshlang‘ich ta’lim yo‘nalishida matematika fanini o‘qitish jarayonida O‘rta Osiyolik qomusiy olimlarning ilmiy merosidan foydalanish texnologiyasini takomillashtirish yuzasidan ilmiy asoslangan andoza va ko‘rsatmalar yetarli darajada emas. Shu bois, uzluksiz ta’lim bosqichlari, xususan Oliy ta’lim tizimida matematika fanini o‘qitish jarayonida O‘rta Osiyolik qomusiy olimlarning ilmiy merosidan foydalanish texnologiyasini takomillashtirish dolzarb pedagogik muammo sifatida tadqiq etishga muhtojligini ta’kidlash o‘rinlidir.

O‘rta Osiyolik qomusiy olimlarning ilmiy merosidan foydalanish texnologiyasini takomillashtirishda quyidagilar muhim ahamiyatga ega.

O‘qituvchining pedagogik mahorati; (O‘qituvchi pedagogik nazariyalarga tayangan holda talabalarda O‘rta Osiyolik qomusiy olimlarning ilmiy merosidan foydalanish texnologiyasini takomillashtirishning ilmiy-metodik, tashkiliy-pedagogik, psixofiziologik asoslarini o‘rgatishi zarur).

Bo‘lajak boshlang‘ich sinf o‘qituvchilarini tayyorlayotgan matemtika fani o‘qituvchilari ham deyarli allomalarimiz ilmiy merosiga oid bilim va malakaga ega emaslar, auditoriya soatlari bilan chegaralanib qolganlar.

Shuningdek, bu sohada o‘quv adabiyotlari va metodik qo‘llanmalarning mavjud emasligi ham aniqlandi. Shuning uchun ham talabalarga O‘rta Osiyolik qomusiy olimlarning ilmiy merosidan foydalanish texnologiyasini takomillashtirishga oid tarixiy-milliy yondashuvlar va ajdodlar tajribalarini tatbiq etish muammosi muhim ahamiyatga ega. Bu o‘z navbatida talabalarning O‘rta Osiyolik qomusiy olimlarning ilmiy merosidan foydalanish texnologiyasini takomillashtirish mazmuni, shakli, vositalari va metodlarini belgilab berish hamda ularni nazariy jihatdan asoslashni taqozo etadi.

ADABIYOTLAR RO‘YXATI | СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ | REFERENCES

1. Abdullayeva B.S. “Akademik lisey talabalarining matematik tafakkurini rivojlantirish. (Umumlashtiruvchi darslar misolida) p.f.n..ilmiy darajasini olish uchun yozilgan diss avtoreferati. T.: 2002. 41- bet.
2. Abdullayeva B.S. Fanlararo aloqadorlikning metodologik – didaktik asoslari (ijtimoiy – gumanitar yo‘nalishdagi akademik liseylarda matematika o‘qitish misolida), p.f.d.,..ilmiy darajasini olish uchun yozilgan diss.avtoreferati: 2006 56-bet.
3. Ahadova M. O‘rta osiyolik mashhur olimlar va ularning matematikaga doir ishlari. (VIII-XV asrlar). Toshkent “O‘qituvchi” 1983.
4. Abdullayeva Sh.A., Sobirov B.B., Sultonmurodov D.B. Zamonaviy o‘qituvchining kompetensiyasi. – T.: “Komron press”, 2015. – 92 b.

MUALLIF HAQIDA MA’LUMOT [ИНФОРМАЦИЯ ОБ АВТОРЕ] [AUTHORS INFO]

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1(1)

✉**Murodov Farhodjon Murodjon o‘g‘li**, dotsent PhD [**Муродов Фарходжон Муроджон угли**, доцент PhD], [**Farhodjon M. Murodov,** PhD Associate Professor]; manzil: Samarkand University Boulevard, 15, [адрес: Самарканд Университетский бульвар, 15], [address: Samarkand University blv. 15].

Ilmiy-nazariyvametodikjurnal
Научно-теоретический и методический журнал
Scientific theoretical and methodical journal
INTER EDUCATION & GLOBAL STUDY

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1(1)

Original paper

JAHON AMALIYOTIDA MA’NAVIY-MA’RIFIY JARAYONLARNI BOSHQARISH: ASOSIY YONDASHUVLAR, TIZIMIY TAHLIL

© X.X. Nishonov[1]✉

[1]I.Ibrat nomidagi Namangan davlat chet tillar instituti, Namangan, O‘zbekiston

Annotatsiya

KIRISH: maqolada jahon amaliyotida ma’naviy-ma’rifiy jarayonlarni boshqarishning asosiy yondashuvlari va tizimli tahlilining ahamiyati o‘rganiladi. Turli mintaqalarda ta’limning ma’naviy va axloqiy jihatlarini rivojlantirishga qaratilgan yondashuvlar, strategiyalar va texnologiyalar tahlil qilinadi.

MAQSAD: tadqiqotning asosiy maqsadi – ma’naviy-ma’rifiy jarayonlarni samarali boshqarish orqali o‘quvchilarning har tomonlama rivojlanishini rag‘batlantirish va zamonaviy ta’lim tizimining barqarorligini ta’minlashdir.

MATERIALLAR VA METODLAR: tadqiqotda jahon amaliyotidagi ma’naviy-ma’rifiy jarayonlarni boshqarishning asosiy yondashuvlari bo‘yicha ilmiy adabiyotlar tahlil qilindi.

MUHOKAMA VA NATIJALAR: natijalar ma’naviy-ma’rifiy jarayonlarni tizimli boshqarish orqali o‘quvchilarda ma’naviy qadriyatlarni rivojlantirish imkoniyatlarini ochib berdi.

XULOSA: tadqiqot natijalari ma’naviy-ma’rifiy jarayonlarni samarali boshqarish zamonaviy ta’lim tizimining muhim jihati ekanligini tasdiqladi.

Kalit so‘zlar: ma’naviy tarbiya, ta’limni boshqarish, tizimli tahlil, jahon amaliyoti, madaniy sezgirlik, fanlararo yondashuvlar, yaxlit rivojlanish.

Iqtibos uchun: Nishonov X.X. Jahon amaliyotida ma’naviy-ma’rifiy jarayonlarni boshqarish: asosiy yondashuvlar, tizimiy tahlil. // Inter education & global study. // №2025. 1(1), B. 190–196.

УПРАВЛЕНИЕ ДУХОВНО-ПРОСВЕТИТЕЛЬСКИМИ ПРОЦЕССАМИ В МИРОВОЙ ПРАКТИКЕ: ОСНОВНЫЕ ПОДХОДЫ, СИСТЕМНЫЙ АНАЛИЗ

© Х.Х. Нишанов[1]✉

[1]Наманганский государственный институт иностранных языков имени И.Ибрата, Наманган, Узбекистан

Аннотация

ВВЕДЕНИЕ: в статье рассматриваются основные подходы и системный анализ управления духовно-просветительскими процессами в мировой практике. Анализируются стратегии, технологии и подходы, направленные на развитие духовных и нравственных аспектов образования в разных регионах.

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1(1)

ЦЕЛЬ: основная цель исследования — стимулировать всестороннее развитие учащихся через эффективное управление духовно-просветительскими процессами и обеспечить устойчивость современной образовательной системы.

МАТЕРИАЛЫ И МЕТОДЫ: в исследовании был проведён анализ научной литературы по управлению духовно-просветительскими процессами в мировой практике.

ОБСУЖДЕНИЕ И РЕЗУЛЬТАТЫ: результаты показали, что системное управление духовно-просветительскими процессами способствует развитию духовных ценностей у учащихся.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ: результаты исследования подтвердили, что управление духовно-просветительскими процессами является важным компонентом современной образовательной системы.

Ключевые слова: духовное воспитание, образовательный менеджмент, системный анализ, мировая практика, культурная чувствительность, междисциплинарные подходы, целостное развитие.

Для цитирования: Нишанов Х.Х. Управление духовно-просветительскими процессами в мировой практике: основные подходы, системный анализ. // Inter education & global study, 2025. №1(1), С. 190–196.

MANAGEMENT OF SPIRITUAL AND EDUCATIONAL PROCESSES IN WORLD PRACTICE: BASIC APPROACHES, SYSTEMIC ANALYSIS

© Xayrulla X. Nishonov[1]✉
[1]Namangan State Institute of Foreign Languages named after I.Ibrat, Namangan, Uzbekistan

Annotation

INTRODUCTION: the article examines the main approaches and systemic analysis of managing spiritual and educational processes in global practice. Strategies, technologies, and methods aimed at enhancing the spiritual and ethical aspects of education in different regions are analyzed.

AIM: the main objective of the study is to promote the holistic development of students through effective management of spiritual and educational processes and ensure the sustainability of modern education systems.

MATERIALS AND METHODS: the study involved analyzing scientific literature on managing spiritual and educational processes in global practice.

DISCUSSION AND RESULTS: the results demonstrated that systematic management of spiritual and educational processes fosters the development of spiritual values in students.

CONCLUSION: the study findings confirmed that managing spiritual and educational processes is a critical component of modern educational systems.

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1(1)

Keywords: spiritual education, educational management, systemic analysis, global practice, cultural sensitivity, interdisciplinary approaches, holistic development.

For citation: Xayrulla X. Nishonov (2025). Management of spiritual and educational processes in world practice: basic approaches, systemic analysis. // Inter education & global study, (1(1)), pp. 190–196.

Ta'limning ma'naviy va ma'rifiy jihatlari talabalarning axloqiy, madaniy va intellektual o'sishini shakllantirishda hal qiluvchi rol o'ynaydi. Ushbu jarayonlarni samarali boshqarish madaniy xilma-xillik, pedagogik strategiyalar va institutsional asoslarni chuqur tushunishni talab qiladi. Ushbu maqolada ma'naviy-ma'rifiy jarayonlarni boshqarish bo'yicha jahon amaliyoti o'rganilib, asosiy yondashuvlar va tizimli metodologiyalarning har tomonlama tahlili berilgan. Ma'naviy-ma'rifiy jarayonlarni boshqarish jahon ta'lim tizimlarining muhim jihati bo'lib, jamiyatning madaniy, axloqiy va intellektual ustuvorliklarini aks ettiradi. Butun dunyoda bu jarayonlarni boshqarishga turli xalqlarning o'ziga xos madaniy, tarixiy va ijtimoiy-iqtisodiy sharoitlariga moslashtirilgan turli yondashuvlar rivojlandi. Ushbu maqolada jahon amaliyotida ma'naviy-ma'rifiy jarayonlarni boshqarishning fundamental yondashuvlari, tizimli tahlili va taniqli olimlarning istiqbolli qarashlari o'rganiladi.

Global kontekstda ma'naviy-ma'rifiy jarayonlar tushunchasi

Ma'naviy-ma'rifiy jarayonlar shaxsda axloqiy, axloqiy, madaniy va intellektual qobiliyatlarni rivojlantirish uchun ataylab harakat qilishni o'z ichiga oladi. J.Brennonning ta'kidlashicha, "Ta'limning ma'naviy-ma'rifiy jihatlari shaxslarni ijtimoiy mas'uliyatli, axloqiy asosli va madaniy jihatdan xabardor fuqarolar qilib shakllantirishga qaratilgan ". Bu jarayonlar ijtimoiy totuvlikni, innovatsiyalarni va inson taraqqiyotini ta'minlash uchun muhim hisoblanadi. Ushbu jarayonlarni boshqarish institutsional maqsadlar, ijtimoiy ehtiyojlar va global tendentsiyalarga mos keladigan tizimli yondashuvlarni talab qiladi. Olimlarning ta'kidlashicha, samarali boshqaruv an'analarni zamonaviylik bilan birlashtirib, barqaror va ta'sirli ta'lim uchun asos yaratadi.

Ma'naviy-ma'rifiy jarayonlarni boshqarishning asosiy yondashuvlari

1. Qiymatga asoslangan yondashuv. Qiymatga asoslangan yondashuv axloqiy va axloqiy qadriyatlarni ta'lim tizimiga kiritishga qaratilgan. Bu yondashuv, ayniqsa, Finlyandiya kabi ta'lim siyosati tenglik, hurmat va inklyuzivlikni ta'kidlaydigan mamlakatlarda mashhur. Finlyandiyalik olim P.Sahlberg: "Ta'lim ijtimoiy adolat va hamdardlikni targ'ib qiluvchi umuminsoniy qadriyatlarga asoslanishi kerak ".

2. Hamkorlik va ishtirokchi yondashuv. Bu yondashuv ma'naviy-ma'rifiy jarayonlarni boshqarishda ko'plab manfaatdor tomonlar – o'qituvchilar, o'quvchilar, oilalar va jamiyatning ishtirokini ta'kidlaydi. Yaponiyada kyōiku deb nomlanuvchi ushbu ishtirokchi model an'anaviy qadriyatlarni zamonaviy ta'lim amaliyotlari bilan birlashtiradi. S.Yamanaka "Manfaatdor tomonlar o'rtasidagi hamkorlik ma'naviy-ma'rifiy jarayonlarning inklyuziv va madaniy ahamiyatga ega bo'lishini ta'minlaydi ". Bunga ta'lim muassasalari

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1(1)

va mahalliy tashkilotlar o‘rtasidagi qo‘shma tashabbuslar, ota-onalarni farzandlarining axloqiy va madaniy tarbiyasida faol ishtirok etishga undash hamda talabalarga yo'naltirilgan faoliyat: madaniy va ma'naviy dasturlarda tengdoshlarni o'rganish va etakchilikni rivojlantirishni misol qilish mumkin.

3. Kompetentsiyaga yo‘naltirilgan yondashuv. Germaniya va Shveytsariya kabi mamlakatlarda ta'lim siyosati axloqiy fikrlash, tanqidiy fikrlash va madaniy savodxonlikni o'z ichiga olgan kompetensiyani rivojlantirishga qaratilgan. Ushbu yondashuv talabalarni murakkab axloqiy va ijtimoiy muammolarni hal qilish uchun jihozlanishini ta'minlaydi. Nemis faylasufi va pedagogi J. Xabermas “Kompetensiyaga yo‘naltirilgan ta’lim shaxslarga ratsional nutqda qatnashish va axloqiy dilemmalarni hal qilish imkonini beradi” deb ta’kidlagan. Ushbu yondashuvning tarkibiy qismlariga quyidagilar kiradi:

Axloqiy kompetensiyani rivojlantirish: talabalarni axloqiy muammolarni tahlil qilish va hal qilishga o'rgatish.

Madaniy kompetentsiya: o'quvchilarni turli an'analar va dunyoqarashlar bilan tanishtirish.

Global fuqarolik ta'limi: talabalarni globallashgan dunyoda faol ishtirok etishga tayyorlash.

4. Texnologiyaga asoslangan yondashuv. Texnologiyaning ma’naviy-ma’rifiy jarayonlarga integratsiyalashuvi butun dunyoda tobora kuchayib borayotgan tendensiyadir. Raqamli vositalar axloqiy va madaniy ta'limda mavjudlik, faollik va innovatsiyalarni yaxshilash uchun ishlatiladi. I.Zokirov “Texnologiya ma’naviy-ma’rifiy ta’limni demokratlashtirish, chekka hududlardagi va turli sharoitlarda o‘quvchilarni qamrab olish uchun misli ko‘rilmagan imkoniyatlarni taqdim etadi” llovalarga quyidagilar kiradi:

Onlayn platformalar: axloqiy falsafa va madaniy almashinuv bo'yicha munozaralar uchun virtual maydonlar.

Interaktiv media: axloqiy tushunchalarni o'rgatish uchun o'yinlar, simulyatsiya va multimedia kontentidan foydalanish.

Global ta'lim tarmoqlari: raqamli ulanish orqali madaniyatlararo hamkorlikni osonlashtirish.

Ma’naviy-ma’rifiy boshqaruvning tizimli tahlili

Tizimli tahlil ma'naviy-ma'rifiy jarayonlarning o'zaro bog'liq bo'lgan tarkibiy qismlarini baholashni, kuchli tomonlarini, muammolarini va takomillashtirish imkoniyatlarini aniqlashni o'z ichiga oladi.

1. Ma'lumotlar: Resurslar va siyosatlar. Samarali boshqaruv etarli resurslar va qo'llab-quvvatlovchi siyosatdan boshlanadi. Misol uchun, YuNESKOning Barqaror rivojlanish uchun ta'lim (ESD) asoslari ma'naviy va madaniy ta'limni global o'quv dasturlariga integratsiya qilish bo'yicha ko'rsatmalar beradi. YuNESKO hisobotida axloqiy va madaniy muammolarni samarali hal qilish uchun siyosatni mahalliy sharoitlarga moslashtirish muhimligini ta'kidlaydi.

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1(1)

2. Jarayonlar: Amalga oshirish strategiyalari. Ma'naviy-ma'rifiy jarayonlarni amalga oshirish turli tizimlarda farqlanadi:

Yaxlit pedagogika: Hindiston kabi mamlakatlar yoga va meditatsiya kabi ruhiy amaliyotlarni ta'limga birlashtiradigan yaxlit yondashuvlarni qo'llaydi. M. Gandi “intellekt kabi qalbni ham tarbiyalovchi ta’lim” tarafdori edi .

Tajribali o'rganish: Skandinaviya mamlakatlari jamoat xizmati va madaniy immersiya orqali amaliy o'rganishga urg'u beradi.

Fanlararo integratsiya: axloqiy tarbiyani tarix, adabiyot va falsafa kabi fanlar bilan birlashtirish.

3. Natijalar: Talabalar natijalari. Boshqaruv samaradorligi talabalarning axloqiy ongi, madaniy sezgirligi va ijtimoiy mas'uliyati kabi natijalar bilan o'lchanadi. Tadqiqotlar shuni ko‘rsatadiki, ishtirokchi va kompetensiyaga yo‘naltirilgan yondashuvlar o‘quvchilarning faolligi va axloqiy fikrlashning yuqori darajalarini beradi.

4. Teskari aloqa va moslashish. Ma’naviy-ma’rifiy jarayonlarni takomillashtirishda uzluksiz qayta aloqa mexanizmlari muhim ahamiyatga ega. Misol uchun, Singapurda muntazam baholash va manfaatdor tomonlar bilan maslahatlashuvlar ta'lim siyosatining dolzarb va samarali bo'lishini ta'minlaydi.

Qiyinchiliklar va imkoniyatlar

Globallashuv: madaniy o'ziga xoslikni saqlash va global qadriyatlarni qabul qilish o'rtasidagi keskinlik;

Raqamli chalg'ituvchilar: texnologiyaning talabalarning axloqiy va madaniy rivojlanishiga ta'sirini boshqarish;

Resurs cheklovlari: Yaxlit ma'naviy ta'limni amalga oshirish uchun cheklangan moliyalashtirish va infratuzilma.

Madaniyatlararo hamkorlik: turli ta'lim modellari va eng yaxshi amaliyotlardan o'rganish;

Texnologik yutuqlar: ma'naviy ta'lim imkoniyatlarini kengaytirish uchun AI va raqamli platformalardan foydalanish;

Siyosat innovatsiyasi: o'zgaruvchan ijtimoiy ehtiyojlarga mos keladigan moslashuvchan asoslarni ishlab chiqish.

Samarali boshqaruvning ta'siri

Ma’naviy-ma’rifiy jarayonlarni muvaffaqiyatli amalga oshirish quyidagi natijalarni beradi:

Axloqiy ongni oshirish: Talabalar o'zlarining shaxsiy va professional qarorlarini boshqaradigan kuchli axloqiy kompasni rivojlantiradilar.

Madaniy kompetensiya: Turli xil urf-odatlar bilan tanishish inklyuzivlik va o'zaro hurmatni rivojlantiradi.

Yaxlit rivojlanish: Intellektual, hissiy va axloqiy jihatlarga murojaat qilish orqali ta'lim har tomonlama rivojlangan shaxslarni ishlab chiqaradi.

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1(1)

Xulosa. Jahon amaliyotida ma’naviy-ma’rifiy jarayonlarni boshqarish dinamik va rivojlanib borayotgan sohadir. Ta'lim tizimlari qadriyatlarga asoslangan, hamkorlikka asoslangan, malakaga yo'naltirilgan va texnologiyaga asoslangan yondashuvlarni qo'llash orqali o'quvchilarning axloqiy, madaniy va intellektual ehtiyojlarini qondirishi mumkin. Tizimli tahlil samarali boshqaruvni ta'minlashda resurslar, strategiyalar, natijalar va fikr-mulohazalarning o'zaro bog'liqligini yanada ta'kidlaydi. Shu soha olimlari ta’kidlaganidek, bu jarayonlarning muvaffaqiyati an’analarni innovatsiyalar bilan, mahalliy qadriyatlarni global istiqbollar bilan, individual o‘sishni jamiyat farovonligi bilan muvozanatlashdadir. Oldinga qarab, ta'lim tizimlari o'quvchilarni zamonaviy dunyoning murakkabliklariga tayyorlaydigan barqaror va ta'sirli ma'naviy va ta'lim asoslarini yaratish uchun ushbu tushunchalarni o'z ichiga olishi kerak. Globallashgan dunyoda ma’naviy-ma’rifiy jarayonlarni boshqarish an’anaviy qadriyatlar va innovatsion amaliyotlarni uyg‘unlashtirishni talab qiladi. Xalqaro yondashuvlarni tizimli tahlil qilish shuni ko'rsatadiki, samarali boshqaruv madaniy sezgirlik, fanlararo hamkorlik va texnologiyadan strategik foydalanishga bog'liq. Jahon amaliyotini o‘rganish orqali ta’lim muassasalari axloqiy, madaniy va intellektual o‘sishni ta’minlaydigan, o‘quvchilarni zamonaviy hayot murakkabliklariga tayyorlaydigan muhitlarni yaratishi mumkin.

ADABIYOTLAR RO‘YXATI | СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ | REFERENCES

1. https://www.researchgate.net/publication/44019490_Higher_Education_and_Society_A_research_report
2. Qayumovna, Raimova Muhabbat. "GLOBALLASHUV JARAYONIDA MA’NAVIYATNI RIVOJLANTIRISHNING MA’NAVIY-MA’RIFIY OMILLARI." SO ‘NGI ILMIY TADQIQOTLAR NAZARIYASI 6.5 (2023): 321-328.
3. P. Sahlberg (Finnish Lessons: What Can the World Learn from Educational Change in Finland?, New York, 2015, p. 89
4. Yamanaka S., Suzuki K. H. Japanese education reform towards twenty-first century education //Audacious education purposes: How governments transform the goals of education systems. – 2020. – С. 81-103.
5. J. Habermas. Knowledge and Human Interests, Frankfurt, 1968, p. 143
6. Rasulov K. et al. SHARQ MUTAFAKKIRLARINING ASARLARIDA MA’NAVIY-MA’RIFIY QARASHLAR UYG ‘UNLIGI //Oriental Art and Culture. – 2024. – Т. 5. – №. 2. – С. 110-115.
7. Education for Sustainable Development Goals: Learning Objectives, Paris, 2017
8. M. Gandhi(Educational Philosophy of Gandhi, Ahmedabad, 1937, p. 64
9. Tashpulatovich, Mahmudov Sherzod. "MA'NAVIYAT VA MA'RIFATNING YANGI JAMIYATNI QURISHDAGI QUDRATLI KUCH VA BEBAHO MANBA EKANLIGI." Новости образования: исследование в XXI веке 1.6 (2023): 285-288.

CC BY NC ND

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1(1)

10. Jumanazarovich, Xojimetov Sa'dulla. "MA'NAVIY-MA'RIFIY ISHLARNI TASHKIL ETISHDA KOMPYUTER TEXNOLOGIYALARIDAN FOYDALANISH." ОБРАЗОВАНИЕ НАУКА И ИННОВАЦИОННЫЕ ИДЕИ В МИРЕ 19.9 (2023): 165-172.
11. QAHHOROVA, NODIRAXON. "YANGILANAYOTGAN JAMIYATNING MA'NAVIY-MA'RIFIY ASOSLARI." Евразийский журнал академических исследований 2.10 (2022): 56-60.

MUALLIF HAQIDA MA'LUMOT [ИНФОРМАЦИЯ ОБ АВТОРЕ] [AUTHORS INFO]

✉**Nishonov Xayrulla Xolmirzaevich**, birinchi prorektor [**Нишонов Хайрулла Холмирзанвич**, первый проректор], [**Xayrulla X. Nishonov,** first vice-rector]; manzil: Namangan viloyati, To'raqo'rg'on tumani, "Yangiobod" MFY, Saodat ko'chasi, 28-uy, [адрес: Наманганская область, Туракурганский район, МФЦ "Янгиабад", ул. Саадат, 28], [address: Namangan region, Turakurgan district, MFC "Yangiabad" Saadat St., 28].

Ilmiy-nazariyvametodikjurnal
Научно-теоретический и методический журнал
Scientific theoretical and methodical journal
INTER EDUCATION & GLOBAL STUDY

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1(1)

Original paper

TEXNIKA OLIY O‘QUV YURTLARIDA O‘QUV MATERIALLARINI IMITATSION-VARIATIVLIK ASOSIDA O‘QITISHNI TAKOMILLASHTIRISH TEXNOLOGIYALARINING FASILITATSION TEXNOLOGIYASI

© J.G‘. Obidov[1]✉

[1]Farg‘ona politexnika instituti,Farg‘ona,O‘zbekiston

KIRISH: maqolada texnika oliy o‘quv yurtlarida o‘quv materiallarini imitatsion-variativlik asosida o‘qitish texnologiyalari, ularning ta’lim jarayonidagi o‘rni va zamonaviy texnologik-pedagogik yondashuvlar tahlil qilinadi. Shuningdek, ushbu texnologiyalarni texnika ta’limi sohasida qo‘llashning dolzarbligi, samaradorligi va talabalar bilimini oshirishdagi ahamiyati yoritiladi.

MAQSAD: tadqiqotning asosiy maqsadi – texnika oliy o‘quv yurtlarida o‘quv materiallarini imitatsion-variativlik yondashuvi asosida o‘qitish samaradorligini oshirish, talabalarni amaliy ko‘nikmalarga yo‘naltirish va texnologik innovatsiyalarning o‘quv jarayonidagi rolini aniqlashdir.

MATERIALLAR VA METODLAR: tadqiqotda imitatsion-variativlik asosida o‘qitish texnologiyalarining texnika ta’limiga tatbiqi bo‘yicha ilmiy adabiyotlar tahlil qilindi. Shuningdek, pedagogik tadqiqotlar, metodologik asoslar va zamonaviy innovatsion texnologiyalar qo‘llanilishi o‘rganildi.

MUHOKAMA VA NATIJALAR: natijalar shuni ko‘rsatdiki, imitatsion-variativlik yondashuvi yordamida texnika fanlarini, jumladan, intellektual o‘lchash asboblari fanini o‘qitishda talabalar bilim darajasi va amaliy ko‘nikmalari sezilarli darajada oshadi. Mazkur texnologiyalarning qo‘llanishi o‘quv jarayonining interfaolligini kuchaytirib, mustaqil ta’lim samaradorligini oshirishga xizmat qiladi.

XULOSA: tadqiqot natijalari shuni tasdiqlaydiki, texnika oliy o‘quv yurtlarida imitatsion-variativlik asosida o‘qitish texnologiyalaridan foydalanish o‘quv jarayonini yanada samarali va amaliyotga yaqinlashtirishga imkon beradi. Innovatsion ta’lim usullari orqali talabalar kasbiy tayyorgarligini oshirish va zamonaviy texnologiyalar bilan ishlash ko‘nikmalarini shakllantirish muhim ahamiyat kasb etadi.

Kalit so‘zlar: imitatsion-variativlik, texnika ta’limi, intellektual o‘lchash asboblari, amaliy ko‘nikmalar, simulyatsiya texnologiyalari, ta’lim samaradorligi, innovatsion o‘qitish.

Iqtibos uchun: Obidov J.G`. Texnika oliy o‘quv yurtlarida o‘quv materiallarini imitatsion- variativlik asosida o‘qitishni takomillashtirish texnologiyalarining fasilitatsion texnologiyasi.// Inter education & global study. 2025. №1(1). B.197–204.

ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫЕ МАТЕРИАЛЫ В СТРАНАХ ВЫСШЕГО ТЕХНИЧЕСКОГО ОБРАЗОВАНИЯ ФАСИЛИТАЦИЯ ТЕХНОЛОГИЙ СОВЕРШЕНСТВОВАНИЯ ТРЕНИРОВКИ НА ОСНОВЕ ИМИТАЦИИ-ВАРИАЦИИ

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1(1)

© Ж.Г. Обидов[1]✉
[1] Ферганский политехнический институт, Фергана, Узбекистан

Аннотация

ВВЕДЕНИЕ: в статье анализируются технологии обучения учебным материалам на основе имитационно-вариативного подхода в технических вузах, их значение в образовательном процессе, а также актуальность использования современных технологико-педагогических методов в системе высшего технического образования.

ЦЕЛЬ: основная цель исследования — повысить эффективность обучения в технических вузах посредством внедрения имитационно-вариативного подхода, а также выявить преимущества применения инновационных технологий в формировании у студентов практических навыков.

МАТЕРИАЛЫ И МЕТОДЫ: в исследовании был проведен анализ научной литературы по вопросам применения имитационно-вариативных технологий в образовательном процессе технических вузов. Рассмотрены современные педагогические концепции, направленные на совершенствование подготовки будущих специалистов.

ОБСУЖДЕНИЕ И РЕЗУЛЬТАТЫ: результаты исследования показали, что использование имитационно-вариативного подхода при преподавании дисциплины «Интеллектуальные измерительные приборы» значительно повысило уровень знаний студентов, способствуя формированию у них устойчивых профессиональных компетенций и практических навыков.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ: результаты исследования подтвердили, что применение технологий обучения на основе имитационно-вариативного подхода в технических вузах делает образовательный процесс более эффективным и приближенным к реальной профессиональной деятельности. Инновационные методы способствуют повышению качества подготовки будущих инженеров и специалистов в области технических наук.

Ключевые слова: имитационно-вариативный подход, техническое образование, интеллектуальные измерительные приборы, практические навыки, технологии симуляции, эффективность обучения, инновационное обучение.

Для цитирования: Обидов.Ж.Г. Образовательные материалы в странах высшего технического образования фасилитация технологий совершенствования тренировки на основе имитации-вариации.// Inter education & global study. 2025. №1(1). В.197–204

EDUCATIONAL MATERIALS IN TECHNICAL HIGHER EDUCATION COUNTRIES FACILITATION TECHNOLOGY OF TECHNOLOGIES FOR IMPROVING TRAINING ON THE BASE OF IMITATION-VARIATION

©Jamshid.G‘. Obidov[1]✉

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1(1)

[1]Fergana Polytechnic Institute, Fergana, Uzbekistan

Annotation

INTRODUCTION: the article analyzes the technologies of teaching educational materials based on the simulation-variational approach in technical universities, highlighting their significance in the educational process and the relevance of modern technological-pedagogical methods in higher technical education.

AIM: the main objective of the study is to enhance the effectiveness of teaching in technical universities by implementing the simulation-variational approach and to identify the advantages of applying innovative technologies in developing students' practical skills.

MATERIALS AND METHODS: the study involved an analysis of scientific literature on the application of simulation-variational teaching technologies in the educational process of technical disciplines. Modern pedagogical concepts aimed at improving the training of future specialists were examined.

DISCUSSION AND RESULTS: the results demonstrated that using the simulation-variational approach in teaching the subject "Intelligent Measuring Instruments" significantly enhanced students' knowledge levels, contributing to the development of stable professional competencies and practical skills.

CONCLUSION: the study results confirmed that the application of simulation-variational teaching technologies in technical universities enhances the effectiveness of the educational process and brings it closer to real professional practice. Innovative methods contribute to improving the quality of training for future engineers and technical specialists.

Keywords: simulation-variational approach, technical education, intelligent measuring instruments, practical skills, simulation technologies, educational effectiveness, innovative teaching.

For citation: Jamshid G‘. Obidov. (2025) ‘Educational materials in technical higher education countries facilitation technology of technologies for improving training on the base of imitation-variation’, Inter education & global study, (1(1)), pp. 197–204. (In Uzbek).

O‘zbekistonda Yangi uyg‘onish davri, ya’ni raqamli iqtisodiyot va raqamli texnologiyalarga asoslangan Uchinchi Renessans davri – O‘zbekistonning taraqqiyot bosqichida amalga oshirilayotgan ta’lim-tarbiya sohasidagi strategik vazifalarning muhim yo‘nalishi bu globallashuv sharoitida innovatsion texnologiyalardan to‘g‘ri foydalana oladigan, jamiyat va shaxs manfaatlari uchun zarur bo‘ladigan rivojlanish istiqbollarini aniq belgilaydigan mutaxassislar tayyorlash masalalariga qaratilganligi bilan tavsiflanadi.

Hozirda Yevropa mamlakatlarida juda keng tarqalgan AKT vositalaridan biri bu internet provayderlar va internet intellektual aloqa tizimlari hisoblanadi. Ular modul orqali

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1(1)

talabalarga masofaviy va mustaqil ta’limni sifatli yo‘lga qo‘yishni ta’minlashmoqda. Texnika oliy o‘quv yurtlarida o‘quv jarayonini oson hamda tushunarli qilib tinglovchiga havola qilish ham ular oldiga qo‘yilgan didaktik maqsadlardan biri hisoblanadi. O‘quv materiallarini imitatsion-variativlik asosida o‘qitishni takomillashtirish texnologiyalari ilmiy-texnik, nazariy va metodologik atama bo‘lib, unga ko‘ra jamiyat taraqqiyoti texnika va texnologiyaning rivojlanishi bilan belgilanadi. Hozirgi vaqtda o‘quv materiallarini imitatsion-variativlik asosida o‘qitishni takomillashtirish texnologiyalari asosida texnologiya bilan bog‘liq bo‘lgan bir nechta muammo, xususan, konsepsiyani o‘qitishdagi pedagogik muammolar keng muhokama qilinmoqda.

Tadqiq etilgan masalani har tomonlama o‘rganish maqsadida bo‘lajak muhandislarga yo‘naltirilgan o‘quv materiallarini imitatsion – variativlik asosida takomillashtirish texnologiyalari asoslariga doir bilimlarini rivojlantirish masalalari sohaga tegishli o‘zbek, xorijiy va MDH olimlari tomonidan pedagogik tadqiqotlarda o‘rganilganligi ko‘rib chiqildi va tizimli tahlil qilindi.

2.1. Tadqiqot metodologiyasi. X.Q.Qahramonova, J.Avazov, D.A.Davronbekov, Z.E.Chorshanbiyev, L.K.Mamadalieva, J.Y.Suyumovlar innovatsion pedagogik texnologiyalar yordamida kompyuter imitatsion modellari asosida multimediali, imitatsion-variativ o‘quv qo‘llanmalar yaratish va mustaqil ta’lim jarayoniga tatbiq etishning nazariy asoslarini pedagogik hamda didaktik jihatlarini o‘rgangan. O.M.Ismailov, D.Zaripova, Z.R.Bakieva, M.B.Ganixanova A.Y.Isakov, M.N.Mirzayeva, K.R.Mamadaliyev va F.X.Baychayevlar talabalarda mustaqil ta’lim jarayonida ishlash ko‘nikmalarini shakllantirish borasida, hamda imitatsion-variativ ta’lim muhitini yaratish, uni xalqaro andozalarga to‘liq mosligini ta’minlash, hozirgi kunda texnika oliy o‘quv yurtlarida mustaqil ta’limni tashkil etishga doir mavjud muammolar hamda mustaqil ta’lim olishni tashkil etishning yangi usullarini yaratish borasida qator taklif va shu maqsadda amalga oshirilgan qator uslubiy tajribalar pedagogik nuqtai nazardan talqin qilingan.

Mustaqil Davlatlar Hamdo‘stligi mamlakatlari olimlaridan V.S.Skripkin, E.I.Kapustina, I.A.Orlyanskaya, I.V.Kapustin, N.Vrublevskaya, G.V.Nikitenkolar o‘quv jarayonida talabalarning mustaqil ishlarni bajarish samaradorligi, bevosita uni tashkil etish, rejalashtirish, boshqarish va nazorat qilish o‘quv materiallarini imitatsion-variativlik asosida o‘qitishni takomillashtirish texnologiyalariga bog‘liqligini o‘rgangan. T.N.Dukhina, I.V.Maksimey, I.V.Atanov, Y.A.Maslova, A.M.Romanova, V.V.Zhylinski, O.A.Zaplatina V.I.Shalamov, A.Zapesotskiy, V.Grinchenkolar mustaqil ishlarni imitatsion-variativlik asosida o‘qitishni takomillashtirish texnologiyalariga asoslanib tashkil etishning didaktik talablari va tamoyillarining ilmiy-uslubiy hamda pedagogik jihatlarini yoritish masalalarida ilmiy tadqiqot ishlarini olib borishgan.

G‘arb olimlaridan esa C.Finzi, W.Xiaoli, A.Swenson, G.Candiani, J.Forrester, L.Ranta, A.Swenson, G.Veratti va H.Johnsonlar o‘quv materiallarini imitatsion-variativlik asosida o‘qitishni takomillashtirish texnologiyalari orqali talabalarga motiv, maqsad, shart-sharoit, harakat, jarayon kabi faoliyat strukturasini tashkil etuvchi elementlarni

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1(1)

o‘rganish yordamida mustaqil ta’lim mohiyatini anglash va tahlil qilishni o‘z ilmiy izlanishlarida aks ettirgan. Shuningdek, o‘quv ijodiy tayyorgarlik tizimida mutaxassislik, ixtisoslik yoki umumkasbiy o‘quv fanlaridan chuqur bilim va malakalarga ega bo‘lishda mustaqil ta’lim olish ko‘nikmalarining shakllanganligi asosiy faktor bo‘lib xizmat qilishini R.Hiemstra, F.Zhang, M.Stortini, M.Leiming, E.Pisoni, R.Lyster va T.Haglindlar o‘z ilmiy-tadqiqotlarida yoritib bergan.

Texnika oliy o‘quv yurtlari o‘quv materiallarini imitatsion-variativlik asosida o‘qitishni takomillashtirishga doir va mustaqil ta’lim jarayonining o‘ziga xos xususiyatlari, tuzilmasi, komponentlari, omillari, mezonlari va tasniflarini aniqlash, faoliyatga doir model, pedagogik texnologiyasi, tizimli-dasturi hamda didaktik ta’minotlarini takomillashtirish zarurati tadqiqotimiz mavzusini belgilab berganligi ham mazkur tadqiqot ishmizning dolzarbligi va ahamiyatini oshiradi.

Texnika oliy o‘quv yurtlarida o‘quv materiallarini imitatsion-variativlik asosida o‘qitishni takomillashtirish texnologiyalari bo‘yicha olib borilgan tadqiqotlardan, adabiyotlar tahlili, tadqiqotchi olimlar tomonidan ilgari surilgan qarashlaridan kelib chiqib, aytish mumkinki: “talabalarda o‘quv materiallarini imitatsion-variativlik asosida o‘qitishni takomillashtirish texnologiyalari asoslariga doir bilimlarni takomillashtirish” bu - ijtimoiy taraqqiyotni texnika va texnologiyalarning innovatsion rivoji bilan integratsiyalovchi konsepsiyani ta’lim jarayonida pedagogik tashxis tamoyillari yordamida qo‘llash, pedagogik texnologiyalarning didaktik tamoyillari hamda mezonlari orqali talabalar ongi va tafakkurida shakllantirish jarayonidir [1].

3.1. Texnika oliy o‘quv yurtlarida o‘quv materiallarini imitatsion-variativlik asosida o‘qitishni takomillashtirish texnologiyalarining tashkiliy va ijtimoiy-pedagogik asoslari.

Texnika oliy o‘quv yurtlarida talabalarga o‘quv materiallarini imitatsion-variativlik asosida o‘qitishni takomillashtirish texnologiyalarining innovatsion pedagogik istiqbollari hamda rivojlanishini qo‘llab-quvvatlovchi Davlat siyosati doirasida ko‘plab ishlar amalga oshirilmoqda. Xususan, mamlakatimizni innovatsion rivojlantirish strategiyasi va mexanizmlari, eng avvalo, shu davlatda yaratilgan intellektual va ilmiy-texnikaviy salohiyatdan qanchalik samarali foydalanish bilan chambarchas bog‘liq.

Fanni o‘qitishda turli o‘qitish metodlari, texnologiyalar va innovatsiyalardan foydalanish bo‘lajak kadrlarda kompetensiya, bilim va ko‘nikmalarni shakllantirishda asos bo‘la oladi. Bundan tashqari, hozirgi kun texnika fani o‘qituvchisi nafaqat o‘qituvchi, balki universal konstruktor vazifasini ham zimmasiga olgan, ya’ni avvalgi ta’lim tizimlaridan farqli ravishda noodatiy o‘quv mashg‘ulotlaridan keng foydalanib [2], bo‘lajak muhandislarni hozirgi mehnat bozoridagi raqobatbardosh kadr sifatida hamda zamonaviy energetikaning hal qiliuvchi faktorlari bo‘lib yetishishida zamin yaratishi zarur. Bu amaliy jarayonlarda samarador usullardan eng muhimi virtual laboratoriyalardan keng foydalanish ekanligini ta’kidlash joiz.

Virtual o‘quv laboratoriya bo‘yicha ilmiy-metodik ishlarning mavjudlari ham asosan virtual asbob va ularni laboratoriya mashg‘ulotlarida qo‘llashning yoritilishi bilan

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1(1)

cheklangan, biroq, bizning fikrimizcha, virtual o‘quv laboratoriyasida faqatgina virtual asboblar emas, balki virtual o‘quv xonalari texnik ob’ektlar loyihasi, matematik va imitasion modellash tizimlari, amaliy dasturlar o‘quv va ishlab chiqarish paketlarini o‘z ichiga oladi. Virtual o‘quv laboratoriyaning o‘zi esa faqatgina laboratoriya mashg‘ulotlarida emas, balki talabalarning kurs va diplom loyihalarida, o‘quv-tadqiqot ishlarida qo‘llanilishi mumkin. “Virtual laboratoriya” tushunchasining mohiyati tarkibiy qism bo‘lgan virtual asbob yordamida (oddiy elektron asbob bilan ishlagandek) kompyuterda ishlash imkoniyatini beradigan, oddiy kompyuterga qo‘shimcha qilingan apparatli va dasturli vositalar to‘plamini ifodalashdan iboratdir. Virtual asbob va virtual laboratoriyaning muhim qismi – foydalanuvchining samarali grafik interfeysi (ya’ni, foydalanuvchining kompyuter bilan o‘zaro aloqalarining qulay, interfaol rejimini ta’minlovchi), odatiy predmetli sohada ko‘rgazmali grafik namunalar ko‘rinishida grafik menyu tizimi bilan dasturli asbob hisoblanadi.

O‘quv virtual laboratoriya – bu yakunlangan dasturli mahsulot bo‘lib, uning o‘ziga xos xususiyati avtomatlashtirilgan hamda loyihalashtirish samaradorligini oshirishga yo‘naltirilgan katta dasturli tizimlarni loyihalashtirishning zamonaviy konsepsiyalaridan foydalanish hisoblanadi.

Metodologik jihatdan virtual laboratoriyalarni sun’iy intellekt tizimlarida qabul qilingan jarayon, deklarativ va gibrid tizimlari turlariga asoslangan bilim berish, tasavvur modellaridan kelib chiqib, guruhlash mumkin [3]. Virtual o‘quv laboratoriyadagi amaliy jarayon asosini amaliy dasturlar o‘quv paketi yoki ularning sanoat analoglari tashkil etadi. Ularni yaratishda asosiy e’tibor odatda matematik modellash, o‘rganilayotgan jarayon yoki obyektlar optimallashtirish va hisob ishlariga qaratiladi. Amaliy dasturlar paketi bilan o‘quv ishlarida talabalar maxsus mutaxassislik malakalariga ega bo‘lishlari kerak, ko‘pchilik hollarda ular hali malakalarga ega bo‘lmaydilar. Bunda quyidagi tamoyillarga asoslangan maxsus didaktik interfeys, ssenariyli sxemalar yordam berishi mumkin:

o‘rganish faoliyatini faollashtirish uchun musobaqalashish vaziyatlarini yaratish;
o‘quvchilarning bilish faoliyatini siklik, yopiq boshqarishni tashkil etish;
qiziqarli namunaviy yoki o‘rgatuvchi masala yoki masalalar to‘plamini tanlash.

Bu tamoyillarni amalga oshirish tajribasi ularning yuqori didaktik samarasini ko‘rsatadi. Texnik ma’lumotga ega bo‘lgan mutaxassislarni tayyorlashda texnik obyektlar loyihasini o‘rganish bo‘yicha laboratoriya ishlari katta ahamiyatga ega. Shu maqsadda maxsus o‘quv xonalari yaratilyapti. Ammo ularni yaratish uzoq vaqtni, jihozlash va tarkibi esa – katta moddiy resurslarni talab qiladi [4]. Ta’lim jarayonida virtual xonalardan foydalanish haqiqiy o‘quv xonalaridan foydalanishni butunlay chetlashtirmaydi. Lekin, bunday mashg‘ulotlarning elektron ko‘rinishi quyidagilarga imkon beradi:

talabalarning o‘quv ishlarida faolliklari va mustaqilliklarini oshiradi;
o‘quv materialining multimedia ko‘rinishidaligi bilan uni qabul qilishni osonlashtiradi;
har bir talabaning materialni o‘zlashtirishi bo‘yicha to‘liq nazoratni ta’minlaydi;

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1(1)

imtihon va reyting nazoratlari tayyorlanishda takrorlash va trening jarayonini osonlashtiradi;

virtual laboratoriya o‘quv multimedia majmualaridan foydalanish yaxshi samara beradi. Bilish faoliyatining asosiy bosqichlariga quyidagilar:

tanishuv, qabul qilish: metodik tavsiyalar, bosma qo‘llanmalar.

anglash, mustahkamlash va bilimlarni tekshirish: elektron o‘quv qo‘llanmalar, test tizimlari, virtual o‘quv xonalari.

kasbiy yo‘nalgan ko‘nikma va malakalarni shakllantirish, intuisiyani rivojlantirish: matematik yoki immitasion modellash, trenajerlar va boshqa o‘quv tizimlari.

loyiha-tadqiqotchilik o‘quv faoliyati: o‘quv yoki ishlab chiqarish qo‘shimcha dastur paketlari kiradi.

Masofaviy ta’limni tashkil etish sharoitlarida laboratoriya praktikumining an’anaviy shakllari foydalanuvchi (talaba tajriba o‘tkazuvchi)ning modellashtirish muhiti bilan samarali interfaol o‘zaro aloqalariga erishish yo‘lida apparatli-dasturli (texnik) vositalar, kompyuter grafikasi va animasiyadan foydalanib, fizik tajribani imitasiya qilish hamda matematik modellashtirish texnologiyasidan foydalanuvchi, virtual laboratoriyalar bilan to‘ldiradi.

Texnika oliy o‘quv yurtlarining ilmiy-tadqiqot ishlaridan xabardor va fanlarni o‘qitish metodikasini egallagan bitiruvchilar yashil iqtisodiyotimizning sanoat tarmoqlari drayverlari bilan ishlash tizimini yaxshilashda faol ishtirok etishlari zarur.

Xulosa qilganda, oliy texnik ta’lim muassasalari talabalarida o‘quv materiallarini imitatsion-variativlik asosida o‘qitishni takomillashtirish texnologiyalariga oid bilimlarni oshirish va imitatsion-variativ dunyoqarashni shakllantirish orqali bo‘lajak muhandislar tayyorlash tizimini xalqaro standartlar asosida tubdan takomillashtirish, kadrlar tayyorlashda innovatsion faoliyatni to‘g‘ri yo‘lga qo‘yuvchi mezonlarni ishlab chiqish, yuqori kasbiy kompetentlikka ega bo‘lgan texnologlarni tarbiyalash imkoniyatlari kengayadi.

Immitatsion o‘quv muhitini ishlab chiqish faqatgina mustaqil ta’lim jarayonida emas, balki raqamli ta’limda an’anaviy ta’lim jarayoni uchun ham dasturiy ta’minot ko‘rinishidagi ularning dizayni ishdan oldin amalga oshiriladi ijobiy va salbiy professional tajribani umumlashtiradigan va sxematiklashtiradigan tahlilchilar, o‘rganish sababiy munosabatlar va munosabatlarni amalda ta’minlashda o‘qituvchilarning o‘rni ham katta variativ qobiliyatlarini o‘quv jarayoniga va yakuniy muhitlarga integratsiya qilish, shu tariqa, yaxlit didaktik tizimni shakllantirishni namoyon etadi.

Yuqoridagi fikrimizni davom ettirgan holatda aytish joizki, imitatsion o‘quv muhitini ishlab chiqish faqatgina mustaqil ta’lim jarayonida emas, balki raqamli ta’limda an’anaviy ta’lim jarayoni uchun ham dasturiy ta’minot ko‘rinishidagi soha dizayni hamda intellektini jadal rivojlantiruvchi professional tajribani umumlashtiradigan va sxematiklashtiradigan tahlillar, oliy texnik ta’limdagi pedagogik munosabatlarni amalda ta’minlashdagi o‘qituvchilarning variativ qobiliyatlarini o‘rni beqiyosdir. Texnika oliy o‘quv yurtlaridagi

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1(1)

pedagoglarni shaxsiy, akademik, didaktik, tashkiliy-kommunikativ, kasbiy ziyraklik, pertseptiv, avtoritar va didaktik qobiliyatlarini o‘quv jarayoniga va yakuniy muhitlarga integratsiya qilish, shu tariqa, yaxlit didaktik tizimni shakllantirishni namoyon etish shular jumlasidandir.

ADABIYOTLAR RO‘YXATI | СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ | REFERENCES

1. J.Y.Suyumov., Kompyuter imitatsion modellari asosida faol o‘qitish texnologiyasining nazariy asoslari//Scientific progress Volume 2 | ISSUE 3 | 2021 ISSN: 2181-1601
2. Z.E.Chorshanbiyev., Elektron ta’lim muhitida bo‘lajak muhandislarning kasbiy tayyorgarligini takomillashtirish., Avtoreferat., diss.dok. – Toshkent, UDK raqami 371.3:621.3., 2022., - B.6-8.
3. Skripkin, V.S., I.V.Kapustin, E.I., Orlyanskaya, I.A., Kapustin, I.V. and Bezgina, Yu.A. (2013), “Organization and control of independent work of students”, Modern problems of science and education, № 6//46 – page.
4. Candiani, G., Carnevale, C., Finzi, G., Pisoni, E., and Volta, M.: A comparison of reanalysis techniques: applying optimal interpolation and Ensemble Kalman Filtering to improve air quality monitoring at mesoscale, Sci. Total Environ//458//14 – page

MUALLIF HAQIDA MA’LUMOT [ИНФОРМАЦИЯ ОБ АВТОРЕ] [AUTHORS INFO]

✉**Obidov Jamshid G`ayratjon o`g`li**, mustaqil tadqiqotchi, [**Обидов Жамшид Ғайратжон угли**, независимый исследователь,], [**Jamshid G‘.Obidov,** independent researcher,]; manzil: O‘zbekiston, 150100, O'zbekiston, Farg'ona viloyati, Shahar: Farg'ona, Farg'ona ko'chasi, 86, [адрес: Узбекистан, ул. 150100, Узбекистан, Ферганская область, Город: Фергана, улица Ферганская, 86], [address: Uzbekistan, 150100, Uzbekistan, Fergana region, City: Fergana, Fergana street, 86].

Ilmiy-nazariyvametodikjurnal
Научно-теоретический и методический журнал
Scientific theoretical and methodical journal
INTER EDUCATION & GLOBAL STUDY

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1(1)

Original paper

FUNDAMENTAL PEDAGOGIK-DIDAKTIK BILIMLARNI OSHIRUVCHI FANLAR UCHUN MUSTAQIL TA’LIM TOPSHIRIQLARI TUZISH USULLARI

© G. K. Rakhimova[1]✉
[1]O‘zbekiston-Finlandiya pedagogika instituti, Samarqand,O‘zbekiston

Annotatsiya

KIRISH: maqolada ta’limning mediatexnologik tizimini joriy etish sharoitida fundamental pedagogik-didaktik bilimlarni oshiruvchi fanlar uchun mustaqil ta’lim topshiriqlari tuzishning metodik xususiyatlari tahlil qilinadi. Shuningdek, bo‘lajak boshlang‘ich sinf o‘qituvchilarining mustaqil ta’lim va o‘quv topshiriq ishlarini samarali tashkil etish usullari yoritib berilgan.

MAQSAD: tadqiqotning asosiy maqsadi – mediatexnologiya tizimidan foydalangan holda fundamental pedagogik-didaktik bilimlarni rivojlantiruvchi fanlar uchun mustaqil ta’lim topshiriqlarini tuzish metodikasini ishlab chiqish va ularning samaradorligini oshirishdir.

MATERIALLAR VA METODLAR: tadqiqotda fundamental bilimlarni rivojlantirish uchun mustaqil ta’lim topshiriqlari yaratish bo‘yicha ilmiy adabiyotlar, ta’lim standartlari va o‘quv dasturlari tahlil qilindi.

MUHOKAMA VA NATIJALAR: tadqiqot natijalari mediatexnologik tizim asosida mustaqil ta’lim topshiriqlarini tashkil etish bo‘lajak boshlang‘ich sinf o‘qituvchilarining mustaqil fikrlash qobiliyatini rivojlantirish, o‘quv jarayonining samaradorligini oshirish va nazariy bilimlarni amaliy ko‘nikmalarga aylantirishda muhim ahamiyatga ega ekanligini ko‘rsatdi.

XULOSA: tadqiqot natijalari fundamental pedagogik-didaktik bilimlarni oshiruvchi fanlar uchun mustaqil ta’lim topshiriqlarini ishlab chiqish va qo‘llash bo‘lajak mutaxassislarni tayyorlash jarayonini samarali tashkil etish imkonini berishini tasdiqladi.

Kalit so‘zlar: mustaqil ta’lim, mediatexnologiyalar, samaradorlik, ta’lim standartlari, o‘quv dasturlari, ta’lim topshiriqlari, innovatsion texnologiyalar.

Iqtibos uchun: Raximova G.K. Fundamental pedagogik-didaktik bilimlarni oshiruvchi fanlar uchun mustaqil ta’lim topshiriqlari tuzish usullari. // Inter education & global study. 2025. №1(1). B.205–213.

МЕТОДИКА СОЗДАНИЯ САМОСТОЯТЕЛЬНЫХ УЧЕБНЫХ ЗАДАНИЙ ПО ПРЕДМЕТАМ, РАЗВИВАЮЩИМ ФУНДАМЕНТАЛЬНЫЕ ПЕДАГОГИКО-ДИДАКТИЧЕСКИЕ ЗНАНИЯ

© Г.К. Рахимова[1]✉
[1]Узбекско-Финский педагогический институт, Самарканд, Узбекистан

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1(1)

Аннотация

ВВЕДЕНИЕ: в статье рассматриваются методические особенности создания самостоятельных учебных заданий по предметам, совершенствующим фундаментальные педагогические и дидактические знания, в условиях внедрения медиатехнологической системы обучения. Также освещены вопросы организации самостоятельной работы студентов для повышения их профессиональной подготовки.

ЦЕЛЬ: основная цель исследования — разработать методику составления заданий для самостоятельного обучения, направленных на развитие фундаментальных педагогических и дидактических знаний, с учетом внедрения медиатехнологий в образовательный процесс.

МАТЕРИАЛЫ И МЕТОДЫ: в исследовании проведен анализ научной литературы, образовательных стандартов и учебных программ, посвященных самостоятельному обучению и применению медиатехнологий в обучении будущих учителей начальных классов.

ОБСУЖДЕНИЕ И РЕЗУЛЬТАТЫ: результаты исследования показали, что использование медиатехнологий в разработке самостоятельных заданий способствует повышению эффективности образовательного процесса, развитию у студентов самостоятельного мышления и способности применять теоретические знания на практике.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ: результаты исследования подтверждают, что разработка и внедрение методики самостоятельного обучения с использованием медиатехнологий являются важным шагом в совершенствовании подготовки будущих педагогов.

Ключевые слова: самостоятельное обучение, медиатехнологии, педагогическое образование, образовательные стандарты, учебные задания, эффективность обучения, инновационные подходы**.**

Для цитирования: Рахимова Г.К. Методика создания самостоятельных учебных заданий для предметов, развивающих фундаментальные педагогико-дидактические знания.// Inter education & global study. 2025. №1(1). В.205–213.

METHODS OF CREATING INDEPENDENT EDUCATIONAL TASKS FOR SUBJECTS THAT DEVELOP FUNDAMENTAL PEDAGOGICAL-DIDACTIC KNOWLEDGE

© Gulbaxor K. Raximova[1]✉
[1] Uzbekistan-Finland Pedagogical institute, Samarkand, Uzbekistan

Annotation

INTRODUCTION: the article examines the methodological features of designing independent educational tasks for subjects aimed at enhancing fundamental pedagogical

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1(1)

and didactic knowledge in the context of implementing a media-technological education system. The study highlights the importance of organizing independent learning activities for future primary school teachers effectively.

AIM: the main objective of the study is to develop a methodology for creating independent educational tasks that enhance fundamental pedagogical and didactic knowledge while leveraging the advantages of media technologies to improve educational effectiveness.

MATERIALS AND METHODS: the study involved analyzing scientific literature, educational standards, and curricula related to independent learning and the application of media technologies in the training of future primary school teachers.

DISCUSSION AND RESULTS: the results showed that integrating media technologies into the design of independent educational tasks significantly improves the learning process's efficiency. It also fosters the development of students' independent thinking and their ability to apply theoretical knowledge in practice.

CONCLUSION: the study confirmed that developing and implementing a methodology for independent learning tasks using media technologies is a crucial step in enhancing the preparation of future educators and aligning the educational process with modern pedagogical requirements.

Keywords: independent learning, media technologies, pedagogical education, educational standards, learning tasks, teaching effectiveness, innovative approaches..

For citation: Gulbaxor K. Raximova. (2025) ‘Methods of creating independent educational tasks for subjects that develop fundamental pedagogical-didactic knowledge’, Inter education & global study, (1(1)), pp. 205–213. (In Uzbek).

Bo‘lajak boshlang‘ich sinf o‘qituvchilarinig mustaqil ta’lim va o‘quv topshiriq ishlari sifatini oshirish bo‘lajak mutaxassislarni tayyorlashning asosiy zaxiralaridan biridir. O‘qitishning kredit tizimiga ko‘ra, u o‘rganilayotgan kursning umumiy mehnat intensivligining uchdan ikki qismini tashkil qiladi. Shu munosabat bilan ta’limning mediatexnologik tizimini joriy etish sharoitida bo‘lajak boshlang‘ich sinf o‘qituvchilarinig mustaqil ta’lim va o‘quv topshiriq ishlarida to‘g‘ri va samarali tashkil etish muammosi juda dolzarbdir. Shunday qilib, OTMda mediatexnologiyani joriy etish pedagogik OTMda o‘quv jarayonini tashkil etishni tubdan qayta ko‘rib chiqishni, o‘qitish texnologiyasidagi o‘zgarishlarni va ularni uslubiy qo‘llab-quvvatlashni talab qiladi, bo‘lajak boshlang‘ich sinf o‘qituvchilarinig mustaqil ta’lim va o‘quv topshiriq ishlarini faollashtirishga e’tibor qaratishga imkon beradi.

Oliy ta’lim muassasalarining o‘quv jarayoniga mediatexnologiyani joriy etishdan maqsad:

- milliy ta’lim tizimining xalqaro ta’lim makoniga integratsiyalashuvi;
-o‘quv jarayoni subyektlarining akademik harakatchanligini ta’minlash.

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1(1)

Bo‘lajak boshlang‘ich sinf o‘qituvchilarinig mustaqil ta’lim va o‘quv topshiriq ishlari bu mustaqil o‘rganish uchun ajratilgan, o‘quv-uslubiy adabiyotlar va tavsiyalar bilan ta’minlangan, testlar, nazorat varaqalari, kollokviumlar, referatlar, insholar va hisobotlar shaklida nazorat qilinadigan mavzularning aniq ro‘yxati bo‘yicha ishlashdir. Bo‘lajak boshlang‘ich sinf o‘qituvchilarinig mustaqil ta’lim va o‘quv topshiriq ishlari jarayonida o‘qituvchilarning bevosita ishtirokisiz talaba tomonidan yangi bilim va ko‘nikmalarni faol, maqsadga muvofiq o‘zlashtirish usuli hisoblanadi.

Bo‘lajak o‘qituvchilarinig mustaqil ta’lim va o‘quv topshiriq ishlari qobiliyatini rivojlantirish, ularning ijodiy faoliyati va tashabbusini tarbiyalash, umuman bo‘lajak o‘qituvchilarinig mustaqil ta’lim va o‘quv topshiriq ishlari normal ishlashini ta’minlaydigan tashkiliy chora-tadbirlar quyidagi shartlarga asoslanishi kerak:

- mustaqil ta’lim va o‘quv topshiriq ishlari o‘zining mavzu yo‘nalishiga xos bo‘lishi lozim;

- mustaqil ta’lim va o‘quv topshiriq ishlari samarali, uzluksiz monitoring va uning natijalarini baholash bilan birga olib borilishi kerak.

Bo‘lajak o‘qituvchilarinig mustaqil ta’lim va o‘quv topshiriq ishlari samarali tashkil etish uchun OTM professor-o‘qituvchisi uni tashkil etish tamoyillariga rioya qilishi tavsiya etiladi: tizimlilik va izchillik prinsipi; faoliyat prinsipi; individual yondashuv prinsipi; mavjudlik prinsipi; ko‘rinish prinsipi; ilmiy asoslangan vaqt hisoblash va uy vazifalarini dozalash [1.186].

Bo‘lajak o‘qituvchilarinig mustaqil ta’lim va o‘quv topshiriq ishlari mavzusi va mazmuni davlat ta’lim standarti, amaldagi o‘quv dasturlari, Bolalar adabiyoti fanining namunaviy va ishchi o‘quv dasturlari, asosiy adabiyotlar: darsliklar, o‘quv qo‘llanmalari va uslubiy qo‘llanmalar va qo‘shimcha adabiyotlar bilan belgilanadi. Bo‘lajak boshlang‘ich sinf o‘qituvchilarinig mustaqil ta’lim va o‘quv topshiriq ishlari nazorat qilish va uning natijalarini baholash ikki shaklning birligi sifatida tashkil etiladi:

- talabaning o‘z-o‘zini nazorat qilishi va o‘z-o‘zini baholashi;

- o‘qituvchilar, davlat imtihon va attestatsiya komissiyalari tomonidan monitoring va baholash va boshqalar.

OTMdagi mustaqil ta’lim va o‘quv topshiriq ishlari – bu o‘quv jarayonida ta’lim oluvchining mustaqil faoliyatini tashkil etish va boshqarishning o‘ziga xos vositasi, kasbiy faoliyat usullarini o‘zlashtirishda bo‘lajak boshlang‘ich sinf o‘qituvchilarinig mustaqil ta’lim va o‘quv topshiriq ishlarida o‘zini-o‘zi tashkil etish va o‘zini-o‘zi tarbiyalash vositasidir.

Shunday qilib, bo‘lajak boshlang‘ich sinf o‘qituvchilarinig mustaqil ta’lim va o‘quv topshiriq ish turlarini tasniflash pedagogik maqsadga, talaba faoliyatining xususiyatiga, mustaqil ta’lim ish turiga, bo‘lajak boshlang‘ich sinf o‘qituvchilarinig mustaqil ta’lim va o‘quv topshiriq ish joyiga, mustaqillik darajasiga, shuningdek, intizomning o‘ziga xos xususiyatlariga bog‘liq bo‘lib, aniq ta’limiy maqsadlar va ta’lim mazmuni, o‘qitish metodlari va usullarining xususiyatlari, aniq vazifalar hisoblanadi.

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1(1)

Mustaqil ta’lim va o‘quv topshiriq ishlari bajarish uchun zarur shart-sharoitlarni yaratadigan tadbirlar har bir bo‘lajak boshlang‘ich sinf o‘qituvchilarinig:

- axborot resurslari (ma’lumotnomalar, darsliklar, alohida vazifalar banklari, o‘quv dasturlari, amaliy dasturlar paketlari va boshqalar);
- uslubiy materiallar (ko‘rsatmalar, qo‘llanmalar, ustaxonalar, ish daftarlari va boshqalar.);
- nazorat materiallari (testlar, vaziyatli vazifalar);
- moddiy resurslar (laboratoriya, o‘lchov asbob-uskunalari va boshqalar.);
- vaqt resurslari; konsultatsiyalar; individual ta’lim traektoriyasini tanlash imkoniyati (fakultativ fanlar orqali o‘quv dasturlari);
- bo‘lajak boshlang‘ich sinf o‘qituvchilarinig mustaqil ta’lim va o‘quv topshiriq ishlari professor-o‘qituvchi tomonidan mustaqil ravishda olingan nazariy va amaliy natijalarni (konferensiyalar, olimpiadalar, musobaqalar) jamoatchilik muhokamasi imkoniyati.

Bo‘lajak boshlang‘ich sinf o‘qituvchilarinig mustaqil ta’lim va o‘quv topshiriq ishlari:

- o‘rganilayotgan fan bo‘yicha nazariy materialni o‘zlashtirish (mavzulari, mavzularning individual masalalari, individual qoidalar va boshqalar.);
- nazariy material bo‘yicha bilimlarni amaliy usulda zarur vositalar yordamida mustahkamlash (vaziyatli vazifalarni yechish, nazorat ishlarini bajarish, o‘z-o‘zini test sinovlari);
- olingan bilim va amaliy ko‘nikmalarni vaziyatni tahlil qilish va to‘g‘ri yechimni ishlab chiqish uchun qo‘llang (guruh muhokamasiga tayyorgarlik, ishbilarmonlik o‘yini doirasida tayyorlangan ish, “amaliy ish”, ma’lum bir vaziyatni yozma tahlil qilish, loyihani ishlab chiqish va boshqalar.);
- olingan bilim va ko‘nikmalarni o‘z pozitsiyasi, nazariyasi, Bolalar adabiyot kursi modelini takomillashtirish uchun qo‘llash (tezis yozish, ta’lim oluvchining ilmiy-tadqiqot ishi va boshqalar).

Bo‘lajak boshlang‘ich sinf o‘qituvchilarinig mustaqil ta’lim va o‘quv topshiriq ishlari, olgan topshiriqlar belgilangan muddatda va to‘liq bajarilishi kerak. Bo‘lajak boshlang‘ich sinf o‘qituvchilarinig mustaqil ta’lim va o‘quv topshiriq ishlari dars mashg‘ulotidan tashqari ish sifatida taqdim etiladi, tekshirish seminarlar, amaliy mashg‘ulotlar amalga oshirilishi mumkin.

Vazifalarni bajarishda quyidagilarga asoslanish talab etiladi:

- mavzuni mustaqil ravishda o‘rganish, zarur hollarda o‘qituvchi bilan maslahatlashish;
- bo‘lajak boshlang‘ich sinf o‘qituvchilarinig mustaqil ta’lim va o‘quv topshiriq ishlari maqsadi majburiy va qo‘shimcha adabiyotlarni, statistik ma’lumotlar materiallarini o‘rganishlari, zarur strategiya va qarorlarni asoslash uchun ularni tahlil qila olishlari kerak;

Metodik takonmillashtiruvchi vazifalar yakka tartibda yoki guruhda tayyorlanadi. Bo‘lajak boshlang‘ich sinf o‘qituvchilarinig mustaqil ta’lim va o‘quv topshiriq ishlari

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1(1)

faoliyatidagi ko‘payish va ijodiy jarayonlarni o‘z ichiga oladi va uch darajada amalga oshirilishi mumkin:

1) reproduktiv faoliyat (o‘quv materialini o‘zlashtirish va ko‘paytirish, namuna bo‘yicha bajariladigan mustaqil ta’lim va o‘quv topshiriq ishlarini tayyorlash: muammolarni hal qilish, jadvallar, diagrammalarni to‘ldirish; bunday ishning maqsadi bilimlarni mustahkamlash, ko‘nikma, ko‘nikmalarni takomillashtirishdir);

2) reproduktiv va amaliy faoliyat (o‘z tajribasi asosida o‘quv materialini o‘zlashtirish, materialni amalda, faoliyatda, mustaqil ta’lim va o‘quv topshiriq ishlari paytida tekshirish, reja, referatlar, annotatsiya amalga oshiriladi);

3) ijodiy faoliyat (bo‘lajak o‘qituvchilarinig mustaqil ta’lim va o‘quv topshiriq ishlari ravishda bajarilgan ish vositalari va usullarini tanlashi, o‘quv materialini tanqidiy baholashi va undan samarali fikrlash va faoliyat uchun foydalanishi kerak, muddatli ishlar va tezislar shu darajada bajariladi) [2;322].

Bo‘lajak boshlang‘ich sinf o‘qituvchilarinig mustaqil ta’lim va o‘quv topshiriq ishlari shakllari:

Xulosa – A10 formatidagi 12-4 sahifada, TNR shriftida 14 ta mavzuni tanqidiy ko‘rib chiqish yoki taqdim etish. Tuzilishi an’anaviy: sarlavha sahifasi, kirish, asosiy qism, xulosalar, foydalanilgan manbalar ro‘yxati. Abstrakt guruhda muhokama uchun o‘rtaga qo‘yilishi mumkin.

Hisobot 3-5 daqiqa davom etadigan mavzuning asosiy qoidalarining qisqacha mazmuni.

Sinopsis – bu standart formatdagi ish kitobining 2-4 betida asosiy tushunchalarni ajratish bilan berilgan mavzuning qisqacha tavsifi.

Glossariy – berilgan mavzu bo‘yicha tushuncha va atamalar lug‘ati bo‘lib, jadvalda joylashtirilgan.

Keys – bu guruh tahlili paytida yechimni talab qiladigan vaziyat. Guruh 3-4 kishidan iborat bo‘lib, ular muammoni mustaqil muhokama qiladilar va uni hal qilish yo‘llarini ishlab chiqadilar. Qaror natijalari umumiy guruhda yakuniy hisobotning taqdimoti shaklida taqdim etiladi. Hisobot – bu o‘rganish davomida olingan natijalar, asosiy muammolar va ishlab chiqish bo‘yicha takliflarning yozma va og‘zaki tavsifi.

Taqdimot – bu turli xil texnik vositalar yordamida ham, ularsiz ham ma’lumotlarni taqdim etish shakli. Qoida tariqasida, yangi g‘oyalar, loyihalar, xizmatlar va boshqalar. taqdim etiladi. Unda matn, unga illyustratsiyalar kiritilgan va yagona grafik uslubda yaratilgan.

Loyiha – bu shaxsan yoki guruhda amalga oshiriladigan kerakli ma’lumotlarni qidirish, yig‘ish va tahlil qilishni o‘z ichiga olgan mavzu bo‘yicha tadqiqot.

Bahs – bu mavzuning oldindan tayyorlangan masalalarini xulosa bilan muhokama qilish.

Bo‘lajak boshlang‘ich sinf o‘qituvchilarinig mustaqil ta’lim va o‘quv topshiriq ishlari uchun vazifalar aniq shakllantirilishi, o‘rganilayotgan “Bolalar adabiyoti fani” mavzulari

CC BY NC ND

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1(1)

bo‘yicha farqlanishi va ularning hajmi o‘quv dasturida ajratilgan soatlar bilan belgilanishi kerak. Vazifalarning quyidagi turlari tavsiya etiladi: eslatma olish; adabiyotlarni aniqlashtirish; maqolalar, kitoblarga annotatsiya qilish; ilmiy va uslubiy adabiyotlarni chuqur tahlil qilish; ma’ruza xulosasi, xulosani tavsiya etilgan adabiyotlar bilan qo‘shish; mustaqil, nazorat va tezis ishlarini bajarishda mustaqil ta’lim va o‘quv topshiriq ishlari nazorat ishi; mavzu bo‘yicha insho yozish berilgan muammo; hisoblash va grafik ishlarni bajarish (GIB); amaliyot davomida materiallarni kuzatish va yig‘ish bo‘yicha vazifalarni bajarish; o‘qituvchi tomonidan oldindan belgilangan mavzu bo‘yicha ilmiy nashrni analitik tahlil qilish; ma’lum bir mavzu bo‘yicha statistik va faktik materiallarni tahlil qilish, hisob-kitoblar qilish, statistik materiallar asosida diagramma va modellarni tuzish.

Bo‘lajak boshlang‘ich sinf o‘qituvchilarinig mustaqil ta’lim va o‘quv topshiriq ishlari to‘g‘ri va samarali tashkil etish uchun quyidagi shartlar katta ahamiyatga ega:

- bo‘lajak boshlang‘ich sinf o‘qituvchilarinig mustaqil ta’lim va o‘quv topshiriq ishlari o‘qitishning kredit tizimi bo‘yicha samarali tashkil etishga tayyorligi;

- Bolalar adabiyotini o‘qitish f uchun o‘quv-uslubiy majmuaning mavjudligi, shu jumladan kursning bosma va elektron shaklda tavsifi, bo‘lajak boshlang‘ich sinf o‘qituvchilarinig tomonidan mustaqil ta’lim va o‘quv topshiriq ishlari mustaqil rivojlanish darajasini nazorat qilish shakllari va vositalari, ularning mazmuni va o‘tkazish vaqti ko‘rsatilgan, talaba uchun butun o‘quv jarayoni uchun metodik yordam kop’rsatish (metodik qo‘llanma).

o‘qish davri;

- o‘quv, didaktik va o‘quv materiallarining mavjudligi, ARM (kutubxonani) zarur adabiyotlar bilan ta’minlash;

- berilgan topshiriqning maqsad va vazifalariga, murakkablik darajasiga va amaliyotga bo‘lgan talabga qarab bo‘lajak boshlang‘ich sinf o‘qituvchilarinig mustaqil ta’lim va o‘quv topshiriq ishlari shaklini tanlash;

- bo‘lajak boshlang‘ich sinf o‘qituvchilarinig mustaqil ta’lim va o‘quv topshiriq ishlari uchun vazifalarning asosiy maqsadlari uchun aniq bo‘lishi kerak, o‘quv vazifalari yangilik elementlarini hamda ularni amalga oshirish algoritmlarini o‘z ichiga olishi kerak;

- kompyuter va telekommunikatsiya uskunalarining mavjudligi;

- bo‘lajak boshlang‘ich sinf o‘qituvchilarinig mustaqil ta’lim va o‘quv topshiriq ishlari vazifalarni individualizatsiya qilishni hisobga olgan holda amalga oshirilishi kerak, shuningdek, har bir ta’lim oluvchining metodik tayyorgarligi va qobiliyatini hisobga olish kerak;

- innovatsion texnologiyalardan foydalanish (bo‘lajak boshlang‘ich sinf o‘qituvchilarinig mustaqil ta’lim va o‘quv topshiriq ishlari turli xil axborot manbalaridan erkin foydalanishlarini ta’minlaydigan va elektron o‘quv vositalaridan foydalanish uchun maqbul sharoitlar yaratadigan texnik vositalar to‘plami);

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1(1)

- Bo‘lajak boshlang‘ich sinf o‘qituvchilarinig mustaqil ta’lim va o‘quv topshiriq ishlari tashkil etishning turli shakllaridan foydalanish ta’lim oluvchilarning bilim faolligini eng samarali rag‘batlantirishga imkon beradi;

- bo‘lajak boshlang‘ich sinf o‘qituvchilarinig mustaqil ta’lim va o‘quv topshiriq ishlari bo‘yicha optimal yuklamasi;

- bo‘lajak boshlang‘ich sinf o‘qituvchilarinig mustaqil ta’lim va o‘quv topshiriq ishlarida monitoring tizimi shaxsiy, rivojlantiruvchi yo‘nalish va ijodiy xarakterga ega bo‘lishi, o‘z-o‘zini nazorat qilish bilan bog‘liq bo‘lishi, birinchi navbatda ta’lim oluvchining o‘ziga kerakli va foydali bo‘lishi kerak;

- fanlararo mustaqil ta’lim va o‘quv topshiriq ishlarida va loyihalarni amalga oshirish;

- ijtimoiy infratuzilmani rivojlantirish, bo‘lajak boshlang‘ich sinf o‘qituvchilarinig mustaqil ta’lim va o‘quv topshiriq ishlarida yashash va dam olish sharoitlarini yaxshilash va boshqa tashkiliy, subyektiv omillar.

Bo‘lajak boshlang‘ich sinf o‘qituvchilarinig mustaqil ta’lim va o‘quv topshiriq ishlari rolini metodik kuchaytirish OTMda o‘quv jarayonini tashkil etishni tubdan qayta ko‘rib chiqishni anglatadi, bu o‘rganish qobiliyatini rivojlantirish, bo‘lajak boshlang‘ich sinf o‘qituvchilarinig mustaqil ta’lim va o‘quv topshiriq ishlarida o‘zini-o‘zi rivojlantirish qobiliyatini takomillashtirish, olingan bilimlarni ijodiy qo‘llash, moslashish usullari zamonaviy dunyoda professional faoliyatga ega ekanligi muhim ahamiyatga ega.

Bo‘lajak boshlang‘ich sinf o‘qituvchilarinig mustaqil ta’lim va o‘quv topshiriq ishlari ko‘plab olimlar tomonidan o‘rganilgan. N.Umarova - mustaqil ta’lim va o‘quv topshiriq ishlarida bir necha aspektlarda ko‘rib chiqadi: ijtimoiy, didaktik, psixologik va tarbiyaviy. U haqli ravishda oliy ta’limning vazifasi, avvalo, talabalarni o‘z bilimlarini mustaqil to‘ldirishga va takomillashtirishga o‘rgatishdan iborat yekanligini ta’kidlaydi [3;22].

E.L.Belkin talabalar mustaqil ishining pedagogik asoslarini belgila-sa, V.A. Belovolov va S.P.Belovolovalar talabalar mustaqil ishini tashkil etish va mazmuni masalalarini ko‘rib chiqadilar [4.368].

K.K.Gomoyunov ham talabalarning topshiriqqa binoan va o‘qituvchining metodik rahbarligi bilan amalga oshiriladigan, lekin uning bevosita ishtirokisiz amalga oshiriladigan rejalashtirilgan ishlarini mustaqil ish deb ataydi [5.345]. Bo‘lajak boshlang‘ich sinf o‘qituvchilarinig mustaqil ta’lim va o‘quv topshiriq ishlari ular tomonidan bilimlarni izlash, uni tushunish, mustahkamlash, umumlashtirish va tizimlashtirish, aqliy va motorli faoliyatni rivojlantirish bo‘yicha ko‘nikma va malakalarni egallash uchun vazifalarni bajarishdan iborat.

Umuman olganda, mustaqil ta’lim va o‘quv topshiriq ishlari faqat pedagogik jarayonda OTMda bo‘lajak boshlang‘ich sinf o‘qituvchilarinig o‘quv topshiriq ishlarida ta’limining barcha bosqichlarini qamrab oladigan ajralmas tizim sifatida tashkil etilganda va amalga oshirilganda samarali bo‘lishi mumkin. Bunday tizimni yaratish borasidagi izlanishlar o‘qituvchilarni didaktik talablarni takomillashtirishga olib keladi.

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1(1)

Bo‘lajak boshlang‘ich sinf o‘qituvchilarinig mustaqil ta’lim va o‘quv topshiriq ishlarida muhim usuli darslik, o‘quv qo‘llanma, ma’lumotnoma adabiyotlar bilan ishlash hamda Internet resurslaridan foydalanishdir. Kitob va Internet resurslari bilan ishlash ko‘nikmalari insonning umumiy madaniyatini, fikrlash mantig‘ining rivojlanish darajasini, dunyoqarashning shakllanishini, bilimdonligini, axborot oqimiga yo‘naltirilganligini aks ettiradi. Ta’limning bu tizimi sharoitida yuqori stavkalar, katta miqdordagi ma’lumotlar va oliy o‘quv yurtida dastur materiallarini o‘rganishga kompleks yondashuv bo‘lajak boshlang‘ich sinf o‘qituvchilarinig mustaqil ta’lim va o‘quv topshiriq ishlarini samarali va tezkor harakat qilishiga olib keladi. Ushbu ish jarayonida matnni o‘qish, asosiy narsani ta’kidlash, tahlil qilish, taqqoslash, sintez qilish, ko‘rib chiqilgan masalaning amalda qo‘llanilishini baholash ko‘nikmalari rivojlanadi. Axborotni o‘rganish natijasi uning ma’lum bir shaklda taqdim etilgan bo‘lishi kerak. Yozma ravishda - mavhum sharh, insho, tezis shaklida; og‘zaki-taqdimot, hisobot, munozara shaklida. Bo‘lajak boshlang‘ich sinf o‘qituvchilarinig mustaqil ta’lim va o‘quv topshiriq ishlarida o‘z faoliyatlarini aniq tashkil etish ko‘nikmalarini ham egallaydilar, kelgusi ish jarayonida o‘z-o‘zini tarbiyalash masalalari bilan doimo shug‘ullanishlari kerakligini anglab yetadilar.

ADABIYOTLAR RO‘YXATI | СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ | REFERENCES

1. Лернер И.Я. Дидактические основи методов обучения. – М.: Педагогика, 1981. – 186 с.
2. Axmedova M.E. Modul-kredit tizimi uchun tilshunoslik fanlaridan mustaqil topshiriqlar tuzishning ilmiy-nazariy asoslari. Ped. fan. dok. (DSc) …diss. – T.: 2022. – 322 b.
3. Umarova N. Talabalarning o‘zbekcha yozma nutqini o‘stirishda zamonaviy texnologiyalardan foydalanish metodikasi. Ped. fan. nom. ...dis. – T.: 2007.
4. Беловолов В.А., Беловолова С.П. Педагогика. Курс лекций./ Кафедра педагогики КазНПУ им.Абая, – Алмати: Нурли Алем, 2003. – 368 с.
5. Смирнов С.А., Котова И.Б., Шиянов Э.Н., Бабаева Т.И. Педагогика: педагогические теории, системы, технологии: Учебное пособие для студентов сред. пед. учеб. заведений. / Под ред. С.А.Смирнова. - 2-е изд. – М.: Изд. центр “Академия”, 1999. - 544 с.

MUALLIF HAQIDA MA’LUMOT [ИНФОРМАЦИЯ ОБ АВТОРЕ] [AUTHORS INFO]

✉**Raximova Gulbaxor Karshibayevna**, professor vazifasini bajaruvchi [**Рахимова Гулбахор Каршибаевна**, исполняющий обязанности профессора], [**Gulbaxor K. Raximova** acting professor]; manzil: Samarqand sh, Spitamen shoh ko‘chasi, 166-uy, [адрес: Самарканд ш, пр. Спитамен, 166], [address: Samarkand sh., 166 Spitamen ave].

Ilmiy-nazariyvametodikjurnal
Научно-теоретический и методический журнал
Scientific theoretical and methodical journal
INTER EDUCATION & GLOBAL STUDY

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1(1)

Original paper

BOSHLANG‘ICH TA’LIMDA TADQIQOTCHILIK KO‘NIKMALARINI RIVOJLANTIRISH

© M.B. Raximqulova[1]✉

[1]Samarqand viloyati pedagogik mahorat markazi, Samarqand, O‘zbekiston

Annotatsiya

KIRISH: maqolada boshlang‘ich ta’limda tadqiqotchilik ko‘nikmalarini rivojlantirishning nazariy va amaliy jihatlari, shuningdek, ushbu ko‘nikmalarning bolalarning intellektual va ijodiy rivojlanishidagi ahamiyati tahlil qilinadi. Bolalarning mustaqil fikrlash va muammolarni hal qilish qobiliyatlarini shakllantirishga qaratilgan ta’lim jarayoni yoritiladi.

MAQSAD: tadqiqotning asosiy maqsadi – boshlang‘ich ta’limda tadqiqotchilik ko‘nikmalarini rivojlantirish orqali bolalarning mustaqil ta’lim olish qobiliyatlarini shakllantirish va ularni ijodiy fikrlashga yo‘naltirishdir.

MATERIALLAR VA METODLAR: tadqiqotda tadqiqotchilik ko‘nikmalarini rivojlantirish bo‘yicha nazariy va amaliy manbalar tahlil qilindi. Shuningdek, ta’limda innovatsion pedagogik texnologiyalar qo‘llanildi, jumladan, eksperimental va analitik tadqiqot metodlaridan foydalanildi.

MUHOKAMA VA NATIJALAR: natijalar boshlang‘ich ta’limda tadqiqotchilik ko‘nikmalarini rivojlantirish o‘quvchilarning mustaqil fikrlash, muammolarni hal qilish va tanqidiy tahlil qilish qobiliyatlarini sezilarli darajada oshirganligini ko‘rsatdi. Ushbu yondashuv bolalarning o‘quv jarayonida faol ishtirokini ta’minlashda samarali ekanligi tasdiqlandi.

XULOSA: tadqiqot natijalari boshlang‘ich ta’limda tadqiqotchilik ko‘nikmalarini rivojlantirish pedagogik jarayonni samarali tashkil etishga imkon berishini ko‘rsatdi. Bu bolalarning mustaqil fikrlash va ijodiy yondashuvlarini shakllantirishda muhim ahamiyat kasb etadi.

Kalit so‘zlar: boshlang‘ich ta’lim, tadqiqotchilik ko‘nikmalari, mustaqil fikrlash, ijodiy yondashuv, pedagogik texnologiyalar, tanqidiy fikrlash, ta’lim samaradorligi.

Iqtibos uchun: Raximqulova M. B. Boshlang‘ich ta’limda tadqiqotchilik ko‘nikmalarini rivojlantirish // Inter education & global study. 2025. №1(1). B.214–225.

РАЗВИТИЕ ИССЛЕДОВАТЕЛЬСКИХ НАВЫКОВ В РАМКАХ НАЧАЛЬНОГО ОБРАЗОВАНИЯ

© М.Б. Рахимкулова[1]✉

[1]Центр педагогического мастерства Самаркандской области, Самарканд,

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1(1)

Узбекистан

Аннотация

ВВЕДЕНИЕ: в статье анализируются теоретические и практические аспекты развития исследовательских навыков у младших школьников, их роль в интеллектуальном, социальном и эмоциональном развитии учащихся. Также рассматривается влияние исследовательских подходов на формирование у детей навыков решения задач и самостоятельного мышления.

ЦЕЛЬ: основная цель исследования — способствовать развитию исследовательских навыков учащихся начальной школы посредством внедрения современных педагогических методов и технологий, направленных на стимулирование творческого и критического мышления.

МАТЕРИАЛЫ И МЕТОДЫ: в ходе исследования был проведен анализ научной литературы, посвященной вопросам развития исследовательских навыков, а также использованы экспериментальные и аналитические методы для изучения влияния педагогических технологий на учебный процесс.

ОБСУЖДЕНИЕ И РЕЗУЛЬТАТЫ: результаты исследования показали, что внедрение исследовательских методов в начальное образование способствует значительному повышению уровня самостоятельного мышления, аналитических способностей и вовлеченности учащихся в учебный процесс.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ: результаты исследования подтверждают, что развитие исследовательских навыков в начальной школе играет важную роль в формировании у учащихся самостоятельного и творческого мышления, а также их подготовке к решению реальных задач.

Ключевые слова: начальное образование, исследовательские навыки, самостоятельное мышление, творческий подход, педагогические технологии, критическое мышление, эффективность обучения.

Для цитирования: Рахимкулова М.Б. Развитие исследовательских навыков в рамках начального образования // Inter education & global study. 2025. №1(1). С. 214–225.

DEVELOPMENT OF RESEARCH SKILLS IN PRIMARY EDUCATION

© Maxbuba B. Raximqulova[1]✉
[1] Pedagogical professional development center of Samarkand Region, Samarkand, Uzbekistan

Annotation

INTRODUCTION: the article analyzes the theoretical and practical aspects of developing research skills among primary school students and their role in the intellectual, social, and emotional development of learners. It also highlights the impact of

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1(1)

research-based approaches on fostering problem-solving skills and independent thinking in children.

AIM: the main objective of the study is to promote the development of research skills in primary education through modern pedagogical methods and technologies aimed at enhancing creative and critical thinking.

MATERIALS AND METHODS: the study involved analyzing scientific literature on the development of research skills and employed experimental and analytical methods to assess the influence of pedagogical technologies on the learning process.

DISCUSSION AND RESULTS: the results demonstrated that integrating research methods into primary education significantly enhances students' levels of independent thinking, analytical skills, and engagement in the educational process..

CONCLUSION: the study results confirm that fostering research skills in primary education plays a crucial role in shaping students' ability to think independently and creatively, preparing them to solve real-world problems effectively.

Keywords: primary education, research skills, independent thinking, creative approach, pedagogical technologies, critical thinking, educational effectiveness.

For citation: Maxbuba B. Raximqulova. (2025) 'Development of research skills in primary education', Inter education & global study, (1(1)), pp. 214–225. (In Uzbek).

Boshlang'ich ta'lim — bolalarning ta'lim olishdagi asosiy bosqichi bo'lib, ularning kelajakdagi bilim olish, shaxsiy rivojlanish va ijtimoiy ko'nikmalarini shakllantirishda muhim rol o'ynaydi. Bu davrda bolalarda asosiy akademik ko'nikmalar, ijtimoiy va emotsional rivojlanish, shuningdek, mustaqil fikrlash va muammolarni hal qilish qobiliyatlari shakllanadi. Tadqiqotchilik ko'nikmalarini rivojlantirish boshlang'ich ta'limda alohida ahamiyatga ega. Tadqiqotchilik — bu bolalarning qiziqishlariga tayangan holda ma'lumot to'plash, ularni tahlil qilish, xulosalar qilish va yangi bilimlarni kashf qilish jarayonidir. Bu ko'nikmalar bolalarga nafaqat fanlar bo'yicha muvaffaqiyatga erishish, balki hayotdagi turli muammolarga ijodiy va faol yondashishni ham o'rgatadi. Boshlang'ich ta'limda tadqiqotchilik ko'nikmalarini rivojlantirish, bolalarda mustaqillik, ijodiy fikrlash, yangi g'oyalar to'plash va ularni amalda qo'llash qobiliyatlarini shakllantiradi. Maqsad — bolalarni o'zaro aloqalarda, turli vaziyatlarda haqiqiy tadqiqotchilarga aylanishga tayyorlashdir. Ushbu ko'nikmalar bolalarning aqliy va ijtimoiy rivojlanishini va kelajakdagi muvaffaqiyatlarini ta'minlaydi. Shuning uchun, o'qituvchilar va tarbiyachilar bolalarni tadqiqotchilar sifatida tarbiyalashga, ularda faol va mustaqil fikrlash, izlanish va tadqiqot qilishga bo'lgan qiziqishni uyg'otishga yordam berishlari zarur. Tadqiqotchilik ko'nikmalarini rivojlantirish bolalarni nafaqat bilishni, balki bilishni qanday olish, va bu bilimlarni qay tarzda amalda qo'llashni ham o'rgatadi.

Boshlang'ich ta'limda tadqiqotchilik ko'nikmalarini rivojlantirish mavzusida olib borilgan tadqiqotlar va ishlanmalar turli sohalardagi olimlar va pedagoglar tomonidan ilmiy jihatdan to'plangan. Bu yo'nalishdagi asosiy tadqiqotlar va ishlanmalar umumiy

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1(1)

ta’limning tashkiliy jarayoniga, bolalarning tanqidiy va ijodiy fikrlashini rivojlantirishga, shuningdek, ularning bilim olish jarayoniga ta’sir ko‘rsatishga qaratilgan.

Quyida boshlang‘ich ta’limda tadqiqotchilik ko‘nikmalarini rivojlantirish bo‘yicha olib borilgan ayrim ilmiy tadqiqotlar va ustida ishlagan olimlarning ismlari keltirilgan:

Jan Piaje bolalarning intellektual rivojlanishi haqida ko‘plab tadqiqotlar olib borgan va uning nazariyasi, ta’limdagi tadqiqotchilikni rivojlantirishga asos bo‘lgan. Uning ko‘rsatishicha, bolalar o‘z bilimlarini tadqiqot va eksperimentatsiya orqali shakllantiradilar. Piaje bolalarning o‘z mustaqilligini, "aktiv o‘rganish" yoki tajriba qilishni rivojlantirishga katta ahamiyat bergan.

Vigotskiyning ijtimoiy konstruktivizm nazariyasi, ta’limdagi tadqiqotchilik ko‘nikmalarini rivojlantirishda muhim ahamiyatga ega. Uning tushunchasiga ko‘ra, bolalar ijtimoiy aloqalar orqali bilim olishadi va ularning rivojlanishida tashabbuskorlik, yangi ko‘nikmalarni o‘rganish va ta’lim jarayonida boshqalardan yordam olishning o‘rni katta. Uning fikricha, tadqiqotchilik ko‘nikmalarini rivojlantirish bolalarga ijtimoiy o‘rganish orqali amalga oshadi.

Djon Dyui, amaliyotga asoslangan ta’lim va "tadqiqot orqali o‘rganish"ning g‘oyasini ilgari surgan. U ta’limni faqat ma’lumot berish emas, balki bolalarning olib boradigan tadqiqot faoliyati orqali bilimlarini shakllantirish deb hisoblagan. Dyui ta’lim jarayonida muammolarni hal qilish, tadqiqot olib borish va fikrlashni rag‘batlantirishni muhim deb bilgan.

Gardnerning ko‘plab intellektlar nazariyasi, bolalarda turli xil qobiliyatlarning rivojlanishiga ahamiyat beradi. Bu nazariyada har bir bola o‘ziga xos intellektual ehtiyojlarga ega ekanligi tan olinadi. Tadqiqotchilik ko‘nikmalarini rivojlantirish, bolalarning har xil intelektual yo‘nalishlarini hisobga olgan holda amalga oshirilishi kerak.

Richard Edvards ijodiy fikrlash va tadqiqotchilikning asosiy komponentlarini o‘rgangan olimdir. Uning tadqiqotlari, bolalarga ijodiy va analitik fikrlashni rag‘batlantirishda muhim o‘rin tutadi. Edvards bolalarning tadqiqot va qidiruv faoliyati orqali yangicha va o‘zgarishlarga ochiq fikrlashni o‘rganishlari kerakligini ta’kidlaydi.

Lezlining ishlari, pedagogik tadqiqotlar, tajriba va baholash usullari orqali bolalarning tadqiqotchilik ko‘nikmalarini rivojlantirishga qaratilgan. U, asosan, bolalarning amaliy tadqiqotlar orqali yangi bilimlar to‘plashi, ularni qaysi usulda aniqlash va tahlil qilish imkoniyatlarini o‘rganishga ishlangan.

Benjamin Blumning "Ta’lim maqsadlarini klasifikatsiyalash" nazariyasi, tadqiqotchilik va kognitiv ko‘nikmalarni rivojlantirishda muhim ahamiyatga ega. Uning nazariyasida murakkab aqliy faoliyatlar, jumladan, tadqiqot va tajriba orqali olingan bilimlarni aniqlash, sintez qilish va tahlil qilish qo‘llanilgan.

Tadqiqotchilik ko‘nikmalarini rivojlantirish boshlang‘ich ta’limda bolalarning mustahkam kognitiv, ijtimoiy va emotsional rivojlanishini ta’minlaydi. Ushbu yo‘nalishda ishlagan olimlar va pedagoglar, o‘z ilmiy ishlarida bolalarda mustaqillik, ijodiy fikrlash va analitik ko‘nikmalarni shakllantirishga bo‘lgan muhim yondashuvlarni nazarda tutishgan.

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1(1)

Bolalarga tadqiqot va izlanishga yo‘naltirish, ularga zamonaviy bilim olish usullarini o‘rgatish va mustaqil qarorlar qabul qilishda yordam berish — ushbu olimlarning asosiy maqsadi bo‘lgan.

Boshlang‘ich ta’limda tadqiqotchilik ko‘nikmalarini rivojlantirish, bolalarni yangi bilimlar olishga, masalalarni hal qilishga va mustaqil fikrlashga undaydigan muhim jarayondir. Bu protsess, avvalo, talabalarning qiziqishini va izlanish qobiliyatlarini rivojlantirishga asoslangan bo‘lishi kerak. Quyida ushbu jarayonda amalga oshirilishi mumkin bo‘lgan ba’zi muhim qadamlar keltirilgan:

-Tadqiqotchilik ko‘nikmalarini rivojlantirish uchun avvalo bolalarning qiziqishini uyg‘otish kerak. Buning uchun o‘quvchiga muammo yoki savol taqdim etish, uning javobini izlashga da’vat etish muhim. Masalan, tabiat, ilmiy tajribalar yoki qidiruvlar orqali bolalarga yangi ma’lumotlar taqdim etish, ularni qiziqtirishga xizmat qiladi.

-Tadqiqotchi ko‘nikmasi mustaqil ishlashni talab qiladi. Shunga ko‘ra, o‘quvchilarga mustaqil izlanish, ko‘proq ma’lumot olish, kitoblar va internet manbalarini foydalanishga ko‘maklashish kerak. Buning uchun talabalarga o‘rganish usullari va manbalarni ko‘rsatish zarur.

- Tadqiqotchilik faoliyatini amalga oshirish uchun asosiy tadqiqot usullarini o‘rgatish kerak. Masalan: Eksperimental tadqiqot — bolalarga turli tajribalar olib borishga yordam berish; Ko‘rib chiqish — bolalarga ma’lumotlarni tahlil qilish va turli manbalarddan foydalanishni o‘rgatish; Savol berish va javob topish — o‘quvchilarga savollar berish va ularga javoblar topishni o‘rgatish.

- Tadqiqot jarayonida jamoada ishlash ham muhim. Bolalarga guruhlarda ishlashni o‘rgatish, ularning bir-biri bilan fikr almashishi va ma’lumotlarni muhokama qilishi tadqiqotchilik ko‘nikmalarini rivojlantiradi. Bu ham jamoaviy ishlash madaniyatini shakllantiradi.

- Tadqiqotchi bo‘lish uchun muammo yechish va ijodiy fikrlash qobiliyati muhim. Bolalarga muammolarni hal qilish, yangi g‘oyalar uylash va javoblar topishda mustaqillikni rivojlantirish kerak. Misol uchun, ularga "Nima uchun?" savolini berish, har xil variantlarni tahlil qilish va fikrlarni moslashtirish kerak.

- Tadqiqotchilar tanqidiy fikrlashni ham yaxshi rivojlantirishlari zarur. Bu bolalarga har xil fikrlar va nazariyalarga tanqidiy yondashish, ularni to‘g‘ri baholashga yordam beradi. Masalan, biror g‘oyani yoki fikrni muhokama qilish, uning muvaffaqiyatlari va kamchiliklarini aniqlash kerak.

- Tadqiqotchilar o‘z natijalarini to‘g‘ri va aniq taqdim etishni o‘rganishlari kerak. Bu o‘quvchilarga ma’ruzalar, prezentatsiyalar, yoki xulosalar shaklida o‘z fikrlarini ko‘rsatishni talab qiladi. Ular jamoaga yoki o‘qituvchiga o‘z tadqiqotini tushuntirish, aniq va ravshan taqdim qilishni o‘rganishlari muhim.

- Tadqiqotchilik faoliyatida bolalarni rag‘batlantirish, ularning izlanishlariga ijobiy munosabat bildirish ham muhimdir. Ular o‘z ishlari va natijalari bilan faxrlanishlari va kelajakda yanada ko‘proq tadqiqotlar qilishga intilgan bo‘lishlari kerak.

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1(1)

- Boshlang‘ich ta’limda zamonaviy texnologik vositalardan foydalanish, masalan, internet manbalari, ma’lumotlar bazasi va tadqiqot dasturlaridan foydalanish bolalarning tadqiqotchilar sifatida rivojlanishini qo‘llab-quvvatlaydi.

- Bolalarni jamiyatdagi va tabiatdagi muammolarga e’tibor berishga rag‘batlantirish ham muhim. Bu ularning tadqiqot yo‘nalishini kengaytirishga va ijtimoiy mas’uliyatni his etishga yordam beradi.

Tadqiqotchilik ko‘nikmalarini rivojlantirish bolalarning umumiy ta’lim darajasini oshirish, ularning intellektual salohiyatini kuchaytirish va mustaqil fikrlashga o‘rgatishga xizmat qiladi.

Qiziqishni uyg‘otish — boshlang‘ich ta’limda tadqiqotchilik ko‘nikmalarini rivojlantirishning asosiy bosqichlaridan biridir. Ushbu jarayon bolalarning bilim olishga bo‘lgan tashabbusini kuchaytirish, ularni yangi ma’lumotlar va tajribalarga qiziqtirish va ilmiy izlanishga intildirishga yo‘naltirilgan. Qiziqish uyg‘otishning samarali usullari va metodikalari quyida keltirilgan: qiziqishni uyg‘otishning eng samarali usullaridan biri muammo yoki savol taqdim etishdir. Ushbu savollar bolalarning kundalik hayotiga yoki tushunchalariga bog‘liq bo‘lishi kerak. Masalan, «Nima uchun yozda havo issiq bo‘ladi?» yoki «Ayni vaqtda bulutlar qaysi omillarga bog‘liq?». Bolalar shunday savollarga javob izlashga qiziqadilar va bu tadqiqot qilishga turtki beradi. Tabiat va atrof-muhit bilan bog‘liq tadqiqotlar bolalarni ilmiy izlanishlarga jalb qilishda samarali bo‘lishi mumkin. Masalan, tabiatga chiqish, butalar va hayvonlar orasidagi aloqalarni ko‘rsatish, o‘simliklar o‘sishini kuzatish va shunga o‘xshash ishlarni amalga oshirish bolalarning tabiatga bo‘lgan qiziqishini uyg‘otadi. Ushbu tadqiqotlar bolalarda muammolarni hal qilish qobiliyatini rivojlantiradi va ularning tabiatga bo‘lgan ehtiromini oshiradi. Tajribalar bolalarda interaktiv izlanishga qiziqish uyg‘otadi. Masalan, soda xonadagi molekulalarning harakati, temperatura va yorug‘lik o‘zgarishlari bilan bog‘liq tajribalar o‘tkazish, bolalarda ilmga bo‘lgan qiziqishni mustahkamlaydi. Shuningdek, interaktiv o‘yinlar va tajribalar orqali o‘quvchilarning o‘zlariga yangi bilimlarni topish imkonini berish kerak. Balalarga qiziqarli va rang-barang hikoyalar, animatsiyalar yoki video materiallar orqali tadqiqotlarga intildirish juda foydali. Masalan, tarixiy shaxslar yoki ilmiy kashfiyotlar haqida qisqacha animatsiyali videolar yoki muloqotlar ko‘rsatish, bolalarning diqqatini jalb qilishi mumkin. Bu usullarni faqat ilmga o‘ydirish emas, balki bolalarga ilmiy g‘oyalar, kashfiyotlar va muammolarni tushuntirishda ham samarali qo‘llash mumkin. Ushbu usul bolalarga ilmni qidirishni o‘rgatishga xizmat qiladi. Boshlang‘ich sinf o‘quvchilari uchun ilmiy manbalardan, kitoblardan, vebsaytlardan yoki onlayn kurslardan foydalanishni o‘rgatish muhimdir. Ular ilmiy mavzularga bog‘liq manbalarni izlab topish va tadqiqotlar olib borishni o‘rganadilar. Fantaziya va ijodiy fikrlash bolalarning o‘ylash va yangi goyalarni paydo qilish qobiliyatini rivojlantiradi. Masalan, ulardan biror bir tabiiy yoki ijtimoiy muammoni hal qilish uchun "nega" va "qanday" savollariga javob berishni talab qilish kerak. Bunday ishlar bolalarda ijodiy tafakkurni, samarali ishlash usullarini shakllantiradi va izlanishga bo‘lgan qiziqishni oshakadi.

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1(1)

Har kunigi hayotdan ko‘rgan va to‘g‘ridan-to‘g‘ri tajriba qilingan voqealar bolalarning qiziqishini uyg‘otishda muhim ahamiyatga ega. Masalan, bolalarni o‘rganishga va tahlil qilishga undash uchun ularga kundalik hayotdagi jonli misollar berilishi kerak. Biror insonning hayoti yoki har qanday ijtimoiy muammo bolalarning o'ylarini katta darajada kengaytirishi mumkin. Ta’limda o‘yinlar orqali qiziqish uyg‘otish ham katta ahamiyatga ega. Masalan, bolalarga turli ilmiy mavzularda "o‘yin" shaklida tadqiqot qilishga yordam berish mumkin. Misol uchun, ularni "fantastik ilmiy ekspeditsiya"ga yuborish yoki "o‘z tadqiqotini olib boruvchi olim"ga aylantirish — o‘yin shaklida har xil ilmiy tadqiqotlarni amalga oshirishni rag‘batlantiradi. Bolalarga ilmiy faoliyatni qiziqarli va ommalashtirish uchun, ilmiy tarixi bilan bog‘liq mashhur figuralarning xulqlarini va ularning kashfiyotlarini tushuntirish mumkin. Masalan, Galileo Galiley, Isaak Nyuton, Mari Kyuri va boshqa ilmiy shaxslar haqida qisqacha ma’lumotlar va ularning tarixiy ahamiyatini muhokama qilish bolalarda ilmga bo‘lgan qiziqishni oshiradi. Qiziqishni uyg‘otishning yana bir usuli — bolalarni ularning izlanishlari va tadqiqotlari uchun mukofotlash. Ularning muvaffaqiyatlari, har qanday kichik bo‘lsa ham, ko‘tarilishi va yoqimli rag‘batlar bilan to‘g‘ri ishlashga undashlari muhimdir.

Mustaqil o‘rganish va izlanishni rag‘batlantirish — bolalarda tadqiqotchilik va ijodiy fikrlashni rivojlantirishning muhim bosqichlaridan biri. Mustaqil ta’lim va izlanish — bolalarning mustaqillik, mas’uliyat va tanqidiy fikrlash qobiliyatlarini shakllantirishga yordam beradi. Bunday ko‘nikmalar ularga kundalik hayotdagi muammolarni hal qilishda va ijtimoiy hamda ilmiy sohalardagi muammolarga yechim topishda foyda keltiradi. Mustaqil o‘rganish va izlanishni rag‘batlantirish uchun ko‘rsatilgan usullarni ko‘rib chiqishimiz mumkin. Mustaqil o‘rganishni rag‘batlantirishning birinchi qadami — o‘quvchilarga o‘zlariga qiziqarli va muhim bo‘lgan mavzularni tanlashga yordam berishdir. Bu bolalarga o‘zi tanlagan mavzu bo‘yicha izlanishlar olib borishga va javoblar topishga ruxsat beradi. O‘qituvchi ularga turli mavzularni ko‘rsatib, ularni tahlil qilish va biror bir ilmiy savolga javob berishga undashi mumkin. Mustaqil o‘rganishni rag‘batlantirish uchun, o‘quvchilarga o‘z izlanishlarini olib borishda foydalanish mumkin bo‘lgan manbalarni ko‘rsatish kerak. Bu manbalar kitoblar, maqolalar, video darslar, onlayn kurslar, nauchniy jurnallar va internet saytlar bo‘lishi mumkin. Manbalarni to‘g‘ri va aniq tanlash bolalarning mustaqillik va tadqiqot qilish qobiliyatlarini mustahkamlaydi. Mustaqil o‘rganishning asosi — yozib qoldirish va savollar berish qobiliyati. Savollar bolalarni ilmiy tadqiqotlar olib borishga undaydi. Bularga "Nima uchun?", "Qanday qilib?", "Nima natija beradi?" kabi savollar kirishi mumkin. Bu savollar bolalarni muammoga jiddiy yondashishga va mustaqil izlanishlar olib borishga tayyorlaydi. Bolalarga o‘rganishda shaxsiy maqsadlar belgilashni o‘rgatish muhim. Masalan, o‘quvchi muayyan bir mavzuni o‘rganishda aniq maqsad qo‘yadi (masalan, bir hafta davomida astronomiya haqida kitob o‘qish). Bu maqsadlarga erishish uchun reja tuzish va o‘z taraqqiyotlarini kuzatish, ularni rag‘batlantiradi va o‘rganish jarayonini boshqarishga yordam beradi. Tadqiqot qilib o‘rganish uchun har xil interaktiv usullardan foydalanish juda foydali. Bolalarga

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1(1)

tadqiqotning biror bir qismini amalga oshirish uchun texnik vositalardan (kompyuterlar, planshetlar, virtual laboratoriyalar) foydalanishga yordam berish, ularga turli interaktiv ilmiy o‘yinlar, simulyatsiyalar va testlar orqali tadqiqot olib borishga imkon yaratish, o‘rganishga bo‘lgan qiziqishni oshiradi. Mustaqil o‘rganishda bolalarga o‘z tadqiqotlarini samaradorlik asosida baholashni o‘rgatish kerak. Masalan, ular olib borgan tadqiqotlar qanday natija berganini tahlil qilish, foydali yoki foydasiz bo‘lgan joylarni aniqlash va ularni yaxshilash usullarini topishga yordam beradi. Mustaqil o‘rganishning yana bir muhim qismi — o‘quvchilarga o‘zi olib borgan izlanishlari haqida fikr yuritishga yordam berishdir. Ular tadqiqotlari natijalariga izchil va samarali yondoshishga o‘rganishlari kerak. Ularning o‘ylash va tafakkur qilish qobiliyatini rivojlantirish maqsadida bahslar, muhokamalar yoki mayda tadqiqotlar tashkil qilish mumkin. Mustaqil o‘rganishni rag‘batlantirishda, bolalarni guruhlar hosil qilishga va tadqiqot natijalarini hamkorlikda muhokama qilishga undash muhim. Guruh ishi bolalarga boshqalar bilan fikr almashish, tajriba va natijalarni muhokama qilish, turli usullar va yondashuvlarni qo‘llash imkonini beradi. Bu ularning mustaqil faoliyatiga rag‘bat beradi. Bolalarning mustaqil o‘rganish va izlanishlarini rag‘batlantirish uchun turli mukofotlar, sertifikatlar yoki hurmatlar berish mumkin. Muvofaqiyatlarga erishishdagi harakatlari yoki o‘z samaralarini ko‘rsatganlari uchun ularni qadrlash, kelajakdagi izlanishlarga va tadqiqotlarga bo‘lgan qiziqishni yanada kuchaytirishga yordam beradi.

Mustaqil o‘rganish va izlanishni rag‘batlantirishda bolalarga o‘ziga bo‘lgan javobgarlik hissini rivojlantirish juda muhim. Agar o‘quvchi o‘ziga vazifa qo‘ysa va uning natijalarini to‘g‘ri baholashga ko‘maklashsa, uning mustaqillik qobiliyati rivojlanadi. Masalan, murakkab bir mavzuga oid tadqiqotni hafta davomida yoki bir oy mobaynida o‘rganish va natijalarni taqdim etishga tayyorlash, bolani javobgarlikka o‘rgatadi. Bolalarga o‘zlarining xato va kamchiliklarini ko‘rishga va tan olishga o‘rgatish kerak. Bu o‘quvchilarning o‘zini o‘rganish qobiliyatini yaxshilashga yordam beradi. Agar tadqiqotda qandaydir xato yuz bersa, uni to‘g‘rilash va qaytadan izlanish olib borish haqida o‘ylashga rag‘batlantirish zarur.

Hamkorlik va guruhda ishlash — bu bolalarda ijtimoiy ko‘nikmalarni rivojlantirish va muammolarni birgalikda hal qilish qobiliyatlarini shakllantirishda muhim omildir. Boshlang‘ich ta’limda hamkorlik va guruhda ishlash, tadqiqotchilik faoliyatini samarali tashkil qilish uchun katta ahamiyatga ega. Bu o‘quvchilarga faqat olish yoki qabul qilishni emas, balki birgalikda ishlash, fikr almashish va jamoaviy muvaffaqiyatga erishishni o‘rgatadi. Guruhda ishlash, shubhasiz, bolalarning ijtimoiy hayotda va akademik faoliyatda muvaffaqiyatga erishishlariga yordam beradi.

Hamkorlik va guruhda ishlashni rivojlantirishning muhim usullari va metodikalaridan bir guruhga aniq vazifa va maqsadlar berilishi kerak. Guruh birgalikda ishlash uchun, ularga biror tadqiqot mavzui yoki muammo bo‘yicha aniq vazifalar topshirilishi zarur. Masalan, bir guruhga «O‘simliklar va ularning o‘sishi» mavzusida tadqiqot olib borish, boshqa guruhga esa «Tabiatdagi janvarlar» mavzusida ishlash

CC BY NC ND

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1(1)

topshiriladi. Bu o‘quvchilarga aniq yo‘nalish va fokus beradi. Guruhda har bir a’zo uchun maxsus rollarni taqsimlash bolalarga javobgarlikni his qilishga yordam beradi. Misol uchun, bir odam rahbar bo‘lishi, boshqasi ma’lumot yig‘ish, uchinchi kishi tahlil qilish yoki natijalarni taqdim etish uchun mas’ul bo‘lishi mumkin. Rollar bolalarning har biriga aniq va aniq vazifa beradi, ularning muammolarni hal qilish qobiliyatini oshiradi. Guruhda ishlashning samarali usuli — a’zolarning fikr almashishi va har bir a’zoning o‘ziga xos g‘oyalarini baholashdir. Guruhdagi har bir bola o‘z fikrini erkin va ishonch bilan bildirishi kerak. Shuning uchun, bolalarni ishonch bilan fikr bildirishga, o‘z g‘oyalarini ma’zara qilishga va boshqalarni tushunishga o‘rgatish muhimdir. Guruhda ishlashda muammolarni birgalikda hal qilish muhimi. Masalan, tadqiqot qilish jarayonida guruh a’zolari o‘rtasida kelishmovchiliklar paydo bo‘lishi mumkin. Bu holatda ularning birgalikda ishlashni o‘rganishlari va muammolarni ijobiy tarzda hal qilishga urg‘u berish kerak. Guruh rahbari yoki o‘qituvchi a’zolarni hurmat bilan so‘zlash, va har bir a’zoning fikrini eshitishga rag‘batlantirishi lozim. Guruhlarning natijalarini taqdim etish bolalarga tadqiqotlarini hammaga aniq va ravshan bayon qilishni o‘rgatadi. Guruh a’zolari olib borgan tadqiqotlar, xulosalar va tavsiyalar taqdimot shaklida yoki ma’ruza etiladi. Bu bolalarda tadqiqotlarni natijalarini aniq va ishonchli tarzda ta’sirli qilish qobiliyatini shakllantiradi. Guruhda ishlash, o‘quvchilarni biri-birlaridan o‘rganishga va ta’lim berishga rag‘batlantiradi. Biroq, buning uchun guruh a’zolari bir-biriga yordam berishga tayyor bo‘lishlari kerak. Masalan, bir guruh a’zosi boshqa guruh a’zosiga o‘rganish jarayonida yordam bersa, bu hamkorlikni va ijtimoiy ko‘nikmalarni yaxshilaydi.

Guruhda ishlashda, maqsad — raqobat emas, balki birgalikda natijaga erishish bo‘lishi kerak. Agar guruhlar orasida kuchli raqobat yoki tanqid bo‘lsa, bu ijtimoiy munosabatlar va ishlash samaradorligini pasaytiradi. Shuning uchun, hamkorlik va jamoaviy yordam muhitiga e’tibor qaratish kerak. Guruh a’zolarining olib borgan tadqiqotlari natijalarini tahlil qilish va umumiy xulosa qilish ularning fikrlash qobiliyatlarini oshiradi. Bolalar, natijalarni to‘plaganidan so‘ng, ularni qaysi nuqtai nazardan to‘g‘ri va to‘liq ravishda tahlil qilishni o‘rganadilar. Bu fikrlash va tadqiqotlarning aniqligini ta’minlaydi.

Guruhda ishlashda ijobiy muhitni shakllantirish bolalarning bir-biriga hurmat va yordam ko‘rsatishga ishtiyoqini oshiradi. O‘qituvchi yoki guruh rahbari bunday muhitni yaratishda muhim rol o‘ynaydi. Bolalarga hamkorlikda ishlash, muvaffaqiyat va xatolarni qabul qilish, bir-biriga yordam berishni rag‘batlantirish, yoshlar o‘rtasida yaxshi aloqalar va hamjihatlikni ta’minlaydi. Guruhlardagi ishning samaradorligini baholash uchun, ularning natijalari murakkab va to‘liq tahlil qilinadi. Olib borilgan tadqiqot, muammo hal qilish jarayoni, topilgan natijalar va mavjud kamchiliklar aniqlanadi. Bu bolalarga o‘z ishlarini baholash, foydali tajribalarni to‘plash va kelgusidagi ishlarda kamchiliklarni to‘g‘rilashga yordam beradi. Guruhda ishlashda har bir a’zoga teng imkoniyatlar berish, bolalarning fikrlarini e’tiborga olish va har bir a’zo o‘z hissasini qo‘shishiga imkon yaratish

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1(1)

muhimdir. Bu ularni jamoa bilan ishlashga va muvaffaqiyatga erishishda faol ishtirok etishga undaydi.

Muammo hal qilish va ijodiy fikrlash — bu ko‘nikmalar, boshlang‘ich ta’limda bolalarning muammolarni hal qilish qobiliyatini rivojlantirish va ijodiy fikrlashni tarbiyalashda muhim ahamiyatga ega. Muammo hal qilish va ijodiy fikrlash bolalarda mustaqillik, tanqidiy yondoshuv, ijodiy va analitik fikrlashni shakllantiradi, ularni kundalik hayotdagi muammolarni samarali hal qilishga tayyorlaydi. Shuning uchun, ushbu ko‘nikmalarni rivojlantirishga e’tibor qaratish zarur.

Muammo hal qilishning samarali jarayoni bolalarga to‘g‘ri va aniq birlashtirilgan qadamlar orqali olib borishga yordam beradi. Bu jarayon quyidagi bosqichlardan iborat bo‘lishi mumkin:

Muammoni aniqlash: Muammoga aniq va to‘liq ko‘zgu tashlash, uni belgilash va to‘g‘ri talqin qilish.

Ma’lumot to‘plash: Muammoga oid axborot va faktlarni yig‘ish, to‘plash.

Yechimlarni taklif qilish: Mavjud yechimlar va qarorlarni muhokama qilish.

Yechimni tanlash: Tahlil qilish va yaxshi qarorni qabul qilish.

Natijani baholash: Qabul qilingan qarorning samaradorligini baholash va kerak bo‘lsa, o‘zgartishlar kiritish.

Bolalarni har bir bosqichda faol ishtirok ettirish, ularning o‘zlariga qarashlarni yoki takliflarni bildirishga undash muhim.

Ijodiy fikrlash — bu yangicha, o‘ziga xos va original yo‘llar bilan muammolarni hal qilish qobiliyati. Ijodiy fikrlashni rivojlantirish uchun bolalarga quyidagi usullar orqali yordam berish mumkin:

Kreativ savollar berish: Bolalarni "Nega?", "Qanday?", "Nima bo‘lardi, agar...?" kabi savollar orqali fikrlashga undash. Bu savollar bolalarni yangi yondoshuvlar va konsepsiyalarni topishga harakat qilishga rag‘batlantiradi.

Mozayka yoki miya mapi: Bolalarga fikr va g‘oyalarni vizual shaklda tashkil qilishni o‘rgatish. Miya mapi (mind mapping) yoki g‘oyalar mozaykasi bilan ishlash ularga muammolarni turli ko‘zgu va nuqtayi nazardan qarashga yordam beradi.

Mashqlar va kreativ o‘yinlar: Masalan, "Nima bo‘lardi agar?!" ustida o‘ylash yoki "Qanday qilib?" savollariga javob berishga asoslangan o‘yinlar. Bu o‘yinlar bolalarni yangi g‘oyalar bilan tanishtiradi va ularni kundalik muammolarga original yechimlar topishga undaydi.

Guruhda ishlash muammo hal qilish qobiliyatlarini oshirishning samarali yo‘lidir. Guruhga a’zolar birgalikda muammolarni hal qilishga harakat qilishlari kerak, bu ularni fikrlarni muhokama qilishga, ijobiy tanqid va konstruktiv munosabatlarda bo‘lishga o‘rgatadi.

Ijtimoiy va ijodiy aloqa: Bolalarning har biri o‘z fikrlarini bildirib, guruhdagi boshqalar bilan muammoga yechim taklif qiladi. Birgalikda har bir yechimni baholash va

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1(1)

ularning afzalliklarini va kamchiliklarini muhokama qilish. Guruh o‘rtasida hamkorlik qilish orqali eng samarali va ijodiy yechimni topish.

Ijodiy fikrlashni rivojlantirishning asosiy usullaridan biri — kalit savollar orqali bolalarni muammoga yangicha yondoshishga o‘rgatadi.

"Nima uchun bu muammo yuzaga kelgan?"

"Agar biz bu muammoni boshqacha yo‘l bilan hal qilsak, qanday natijaga erishamiz?"

"Boshqalar qanday usullarda shu kabi muammolarni hal qilgan?"

"Bu muammo bilan aloqador bo‘lgan boshqa omillar nimalar?"

Bunday savollar bolalarda kreativ va tanqidiy fikrlashni rag‘batlantiradi.

"Nima bo‘lardi agar?" yoki "Agar bo‘lsa?" ustida mashqlar: Bu mashqlar bolalarga yangi g‘oyalar va yechimlar topishga yordam beradi. Masalan, "Agar insonlar uchishsa, qanday o‘zgarishlar bo‘lar edi?" yoki "Agar hayvonlar so‘zlashsa, ular nima degan bo‘lar edi?" kabi savollar bolalarni yangi ilovalar va yangiliklarga olib kelishi mumkin. Masalan, "Qanday qilib siz yoki odamlar muammolarni osonroq hal qilishlari mumkin?" yoki "Qanday qilib yangiliklar hayotimizni yaxshilashga yordam beradi?" — bunday savollar bolalarga ilmiy va ijodiy yondashuvlarni to‘g‘ri shakllantirishga yordam beradi.

Tanqidiy fikrlash — muammoga aniq va to‘g‘ri yondoshish, yangicha yechimlarni topishning muhim qismidir. Tanqidiy fikrlash va har bir yechimning afzalliklari hamda kamchiliklarini aniqlashdan iboratdir. Har bir yechimning amalga oshishi va ta’sirini baholash, yaxshi va yomon yo‘nalishlarni aniqlanadi.

Mustaqil tadqiqotlar va interaktiv o‘yinlar, masalan, eksperimentlar va tahlil qilish bolalarni yangi bilimlarni mustaqil topishga undaydi. Bu, shuningdek, ijodiy fikrlash va muammo hal qilish qobiliyatlarini shakllantiradi.

Hayotdan olingan misollar va vaziyatlar bolalarga haqiqiy muammolarni hal qilishda qo‘llash imkonini beradi. Masalan, maktabdagi muammolar, oiladagi yoki atrof-muhitdagi vaziyatlar to‘g‘risida fikr yuritish.

Muammo hal qilish va ijodiy fikrlash bolalarning tanqidiy fikrlash qobiliyatini rivojlantirish va ularni muammolarni yangicha va original yo‘llar bilan hal qilishga tayyorlash uchun muhimdir. Bu ko‘nikmalar bolalarga nafaqat akademik, balki kundalik hayotda ham samarali va ijobiy yondashuvlarni ishlab chiqishga yordam beradi.

Boshlang‘ich ta’limda tadqiqotchilik ko‘nikmalarini rivojlantirish bolalarning mustaqil fikrlash, tahlil qilish, muammolarni hal qilish va yangi bilimlar topish kabi qobiliyatlarini shakllantirishda muhim ahamiyatga ega. Tadqiqotchilik ko‘nikmalari, bolalarni yoshidan kelib chiqib, ilmiy-amaliy ishlarni olib borishga, ma’lumot to‘plashga, ularni tahlil qilishga va ishlatishga o‘rgatish orqali rivojlanadi. Bu ko‘nikmalar bolalarga nafaqat akademik fanlar bo‘yicha, balki hayotdagi muammolarni hal qilishda ham kerakli bo‘ladi.

Shu bilan birga, o‘qituvchilar bolalarga tadqiqotish jarayonida samarali strategiyalar va metodikalarni taqdim etishlari, ularga tadqiqot ishi uchun zaruriy

CC BY NC ND

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1(1)

ko‘nikmalarni rivojlantirishda yordam berishlari lozim. Tadqiqotchilik ko‘nikmalarini rivojlantirish bolalarga ilmiy va ijodiy bilimlarni chuqurroq o‘zlashtirish, shuningdek, kelgusida muammolarga ijobiy yondashish va to‘g‘ri qarorlar qabul qilish qobiliyatlarini shakllantiradi.

Tadqiqotchilik ko‘nikmalarini boshlang‘ich ta’limda rivojlantirish, bolalarning fikrlash qobiliyatlarini oshirib, ularni mustaqil va ijodiy shaxslar sifatida tarbiyalashga zamin yaratadi.

ADABIYOTLAR RO‘YXATI | СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ | REFERENCES

1. Ahmadova, G. Sh. (2015). Boshlang‘ich ta’limda tadqiqotchilik ko‘nikmalarini rivojlantirish. Toshkent: Akademiya.
2. Vavilova, N. M. (2003). Boshlang‘ich ta’limda ta’lim jarayonini tashkil etish. Toshkent: O‘qituvchi.
3. Karimova, M. I. (2017). Boshlang‘ich ta’limda o‘quvchilarning intellektual faolligini oshirish. Toshkent: O‘zbekiston milliy ensiklopediyasining nashri.
4. Ikramov, A. A. (2018). Boshlang‘ich ta’limda tadqiqotchilik usullari. Toshkent: Ta’lim va taraqqiyot.
5. Raximova, N. R. (2019). Tadqiqotchilik ko‘nikmalarini rivojlantirishning psixologiyasini o‘zgarishi. Toshkent: O‘qituvchi.
6. Toshmatov, A. X. (2014). Tadqiqotchilik ko‘nikmalarini boshlang‘ich ta’limda o‘rgatish usullari. Toshkent: Akademiya.
7. Sultonov, U. M. (2016). Boshlang‘ich ta’limda mustaqil fikrlash va tadqiqotchilik ko‘nikmalarini rivojlantirish. Toshkent: «Ta’lim» nashriyoti.
8. Shomurodov, A. B. (2011). Ijodiy tafakkur va tadqiqotchilik faoliyati o‘rtasidagi aloqa. Toshkent: Toshkent Davlat universiteti.
9. Batirov, Sh. I. (2014). Maqsadli tadqiqotchilik va boshlang‘ich ta’lim. Toshkent: Iqtisodiy va ijtimoiy ta’lim nashrlari.
10. Yaqubov, B. A. (2010). Matematika va tadqiqotchilik ko‘nikmalarini rivojlantirishning o‘quv rejalarini takomillashtirish. Toshkent: O‘qituvchi.

MUALLIF HAQIDA MA’LUMOT [ИНФОРМАЦИЯ ОБ АВТОРЕ] [AUTHORS INFO]

✉**Raximqulova Maxbuba Baxronovna**, dotsent, [**Рахимкулова Махбуба Бахроновна**, доцент], [**Maxbuba B. Raximqulova,** associate professor]; manzil: 140104, Samarqand shahri H.Obiddinov ko'chasi 7-uy, [адрес: 140104, город Самарканд ул. Х.Обиддинова, 7], [address: 140104, Samarkand city H.Obiddinov street, 7].

Ilmiy-nazariyvametodikjurnal
Научно-теоретический и методический журнал
Scientific theoretical and methodical journal
INTER EDUCATION & GLOBAL STUDY

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1(1)

Original paper

BOSHLANG‘ICH SINFLARDA INTERAKTIV METODLARNI XORIJ TA’LIM TEXNOLOGIYALARI BILAN UZVIYLASHTIRISH. MONTESSORI METODI

© I.S. Soliyev[1]✉, S.M. Nuriddinova[2]✉
[1,2] Farg‘ona davlat universiteti,Farg‘ona,O‘zbekiston

Annotatsiya

KIRISH: maqolada boshlang‘ich sinflarda interaktiv metodlardan foydalanish va ularni xalqaro ta’lim texnologiyalari bilan uzviy bog‘lash jarayonlari tahlil qilinadi. Ushbu jarayonda maria montessori metodining ahamiyati va uning ta’limdagi muvaffaqiyati muhokama qilinadi. Mavzuning dolzarbligi innovatsion yondashuvlar tahlili orqali yoritilgan.

MAQSAD: tadqiqotning asosiy maqsadi — boshlang‘ich ta’limga montessori metodini integratsiya qilish orqali ta’lim jarayonining samaradorligini oshirish va bolalarda ijodiy fikrlash, mustaqillik va ijtimoiy moslashuvni rivojlantirishdir.

MATERIALLAR VA METODLAR: tadqiqot davomida montessori metodi va uning ta’lim jarayonida qo‘llanilishi haqida ilmiy adabiyotlar tahlil qilindi, shuningdek, ushbu metodni boshlang‘ich sinflarda qo‘llash bo‘yicha empirik ma’lumotlar o‘rganildi.

MUHOKAMA VA NATIJALAR: natijalar montessori metodining bolalarda mustaqil fikrlash qobiliyatini oshirish, ijodkorlikni rivojlantirish va ta’lim jarayonida faol ishtirokni ta’minlashda samaradorligini ko‘rsatdi. Ushbu metod asosida ta’lim olgan o‘quvchilar yuqori darajada ijtimoiy ko‘nikmalarni namoyon etdilar va o‘quv materiallarini chuqurroq o‘zlashtirdilar.

XULOSA: tadqiqot natijalari shuni tasdiqlaydiki, montessori metodini boshlang‘ich ta’limga joriy etish ta’lim jarayonini samarali va o‘quvchi manfaatlariga moslashtirilgan holda tashkil etishga yordam beradi. Bu metod o‘quvchilarning shaxsiy va akademik rivojlanishida muhim o‘rin tutadi.

Kalit so‘zlar: Montessori metodi, boshlang‘ich ta’lim, ijodiy fikrlash, mustaqil o‘rganish, innovatsion ta’lim, ijtimoiy moslashuv, o‘quvchini jalb qilish.

Iqtibos uchun: Soliyev S.I., Nuriddinova S.M. Boshlang‘ich ta’limda interaktiv metodlarni xalqaro ta’lim texnologiyalari bilan uzviylashtirish: Montessori metodi.// Inter education & global study. 2025. №1(1). B.226–232.

ИНТЕГРАЦИЯ ИНТЕРАКТИВНЫХ МЕТОДОВ В НАЧАЛЬНЫХ КЛАССАХ С ЗАРУБЕЖНЫМИ ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫМИ ТЕХНОЛОГИЯМИ. МЕТОД МОНТЕССОРИ

© И.С. Салиев[1]✉, М.Ш. Нуриддинова[2]✉
[1,2] Ферганский государственный университет, Фергана, Узбекистан

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1(1)

Аннотация

ВВЕДЕНИЕ: в статье рассматривается применение интерактивных методов в начальных классах и их интеграция с международными образовательными практиками, с акцентом на значимость метода Марии Монтессори в создании эффективной и увлекательной учебной среды. Актуальность темы подчеркивается через анализ инновационных подходов в образовании.

ЦЕЛЬ: основная цель исследования — изучить эффективность интеграции метода Монтессори в начальное образование и продемонстрировать, как он способствует развитию творческого мышления, самостоятельности и социальной адаптации у учащихся.

МАТЕРИАЛЫ И МЕТОДЫ: в исследовании был проведен анализ научной литературы о методе Монтессори и его применении в образовательных практиках, а также изучены эмпирические данные из начальных школ, использующих данный метод.

ОБСУЖДЕНИЕ И РЕЗУЛЬТАТЫ: результаты показали, что метод Монтессори значительно улучшает способность учащихся к самостоятельному мышлению, повышает их креативность и способствует активному участию в учебном процессе. Ученики, обучающиеся по этому методу, демонстрируют лучшие социальные навыки и более глубокое понимание учебного материала.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ: результаты исследования подтвердили, что интеграция метода Монтессори в начальное образование создает более эффективную и ориентированную на учащихся учебную среду, позволяя детям раскрыть свой потенциал и добиться устойчивого личностного и академического роста.

Ключевые слова: метод Монтессори, начальное образование, творческое мышление, самостоятельное обучение, образовательные инновации, социальная адаптация, вовлеченность учащихся.

Для цитирования: Илхомжон С.С., Нуриддинова М.Ш. Интеграция интерактивных методов в начальных классах с зарубежными образовательными технологиями. Метод Монтессори. // Inter education & global study.2025. №1(1). С. 226–232.

INTEGRATION OF INTERACTIVE METHODS IN PRIMARY SCHOOLS WITH INTERNATIONAL TEACHING TECHNOLOGIES: THE MONTESSORI METHOD

© Ilhomjon S. Soliyev[1]✉, Mohlaroyim Sh. Nuriddinova[2]✉
[1,2] Fergana State University, Fergana, Uzbekistan

Annotation

INTRODUCTION: the article analyzes the application of interactive methods in primary education and their integration with international teaching practices, focusing on the importance of Maria Montessori's method in creating an effective and engaging

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1(1)

learning environment. The relevance of the topic is emphasized through the examination of innovative approaches in education.

AIM: the main objective of the study is to explore the effectiveness of integrating the Montessori method into primary education and demonstrate how it fosters creativity, independent thinking, and social adaptability in students.

MATERIALS AND METHODS: the study involved analyzing scientific literature on the Montessori method and its application in educational practices, along with exploring empirical evidence from primary school settings utilizing this method.

DISCUSSION AND RESULTS: the results showed that the Montessori method significantly improves students' ability to think independently, enhances creativity, and promotes active engagement in the learning process. Students educated under this approach demonstrated better social skills and a deeper understanding of educational material.

CONCLUSION: the study results confirmed that integrating the Montessori method into primary education fosters a more effective and student-centered learning environment, enabling children to develop their potential and achieve sustainable personal and academic growth.

Keywords: montessori method, primary education, creativity, independent thinking, educational innovation, social adaptability, student engagement.

For citation: Ilhomjon S. Soliyev, Mohlaroyim Sh. Nuriddinova. (2025) 'Integration of interactive methods in primary education with international teaching technologies: The Montessori method',, Inter education & global study, (1(1)), pp. 226–232. (In Uzbek).

Ta'lim tizimida bugungi kunda xalqaro hamkorlik tushunchasi tobora kengayib bormoqda. O'zaro ta'limda tajriba almashinuvi bevosita ta'lim sifatiga o'zining ijobiy ta'sirini ko'rsatmoqda. Yevropa standartlariga xos tanqidiy, mantiqiy, erkin fikrlash tushunchalari bugungi ta'lim tizimining muhim bo'g'iniga aylandi. Erta yosh davridan bolalarni ta'lim muhitiga tayyorlash, ularning fikrlashi, o'zlashtirish darajasi va dunyoqarashini o'stirishga sabab bo'lmoqda. Albatta, bunday ko'rsatkichlar bugungi kundagi ta'lim islohotlarining naqadar to'g'ri va samarali tashkil etilganidan dalolat beradi. Maktab ta'lim jarayonlarida bir qancha xalqaro tajribalar amalga oshirilib, turli ijobiy natijalarni ko'rishimiz mumkin. Ayni shu tajribalardan biri bo'lgan bolalarda erta yosh davridan boshlab to yetuklik davrigacha bo'lgan jarayondagi davrda insoniyatning aqliy faoliyatini o'yinlar orqali istalgan bilimni istalgan yosh davrida o'rgatish mumkin ekanligi isbotlandi. Bu tajriba bugungi kunda "Montessori metodi" nomi bilan tanilib kelmoqda. Avvalo ushbu tadqiqot yaratuvchisi Maria Montessori shaxsiyatiga nazar solsak.

Maria Montessori 1870-yil Italiyaning Ankona provansiyasida dunyoga kelgan. U 3 yoshga to'lganda oilasi farzandining sifatli ta'lim olishi uchun Rimga ko'chadi. Ota-onasi

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1(1)

o‘sha zamondagi eng yaxshi asb o‘qituvchilik kasbini tanlashga yo‘naltirishadi. Ammo u o‘sha zamon ayollari izidan bormay, muhandislik kasbini tanlaydi. Avvalo matematikaga qiziqadi, so‘ngra o‘g‘il bolalar maktabiga qatnaydi. Ko‘p vaqt o‘tmay u biologiya faniga qiziqib qoladi va tibbiyot oliygohiga juda ko‘p qiyinchliklar bilan qabul qilinadi. To‘lov shartnoma pulini to‘lash uchun u xususiy darslar bera boshlaydi va oliygohda yil davomida turli imtiyozli stipendiyalar sovrindoriga aylanadi.[1]

1896-yili tibbiyot oliygohini tamomlab, universitetning psixatrik klinikasiga a’zo bo‘ladi. U yerda ruhiy kasallik bilan jabrlanayotgan bolalarga duch keladi va ular uchun maxsus ta’lim joriy etishni o‘ylay boshlaydi. Shu sababdan Maria London va Parijga yo‘l oladi va ilk izlanishlari Jon Itard va Edvard Sigan tadqiqotlarini o‘rganish bo‘ladi.

Qaytganidan so‘ng Italiya ta’lim vaziri uni Ortrofrenik(aqli noqis bolalar maktabi) maktabga rahbar etib tayinlaydi, ikki yil o‘sha yerda o‘z metodini amaliyotda qo‘llaydi. Maria erta tongdan to kechgacha bolalarni kuzatar va kuzatuvlar natijasida ertangi kun uchun materiallar yig‘ar edi. Mana shu ikki yillik ta’lim uning uchun haqiqiy hayot maktabi vazifasini o‘taydi. Maria o‘z usuli orqali bu bolalarni o‘qitishga muvofiq bo‘ladi va xattoki uning o‘quvchilari davlat imtihonida muvaffaqiyatli natijalarni qayd etadilar.

“Bolalar uyidagi bir qancha aqli noqis bolalarga shu qadar yaxshi o‘qish va yozishni o‘rgatishga muvaffaq bo‘ldimki, men ularni oddiy bolalar bilan birgalikda davlat maktabiga imtihonga taqdim etishga muvaffaq bo‘ldim. Va ular imtihondan muvaffaqiyatli o‘tishdi. Hamma mening ahmoqlarimning taraqqiyotiga qoyil qolganda, men oddiy maktablarning baxtsiz o‘quvchilarimning aql-idrokini sinashda ularga tenglasha oladigan darajada past balandlikda ushlab turish sabablarini qidirardim![2]

Oddiy bolalarda qo‘llaniladigan shunga o‘xshash usullar ajoyib va hayratlanarli tarzda ularning shaxsiyatini rivojlantirishi yoki ozod qilishiga amin bo‘ldim”.- Maria Montessori. Bu voqealardan so‘ng Maria Rim universitetiga qaytib falsafa, psixologiya va antropologiyani o‘rganadi. Itard va Sigan tadqiqotlarini chuqur o‘rganadii va 1904-yili Antropologiya professori deb topiladi.

Montessori umri davomida ko‘plab mamlakat bolalarini kuzatadi jumladan Amerika, Hindiston, Yevropa mamlakatlarida bo‘ladi.Hindistonda yashagan davrlarida 6-12 yoshli bolalar uchun metodini yaratadi. U yerda Montessori Gandi bilan ko‘rishadi. U butun hayotini bolalarni rivojlantiruvchi metodiga bag‘ishlaydi va chin ma’noda bolalar advokatiga aylanadi.

Montessori dunyoda tinchlik o‘rnatish uchun ta’limni bolalardan boshlash kerakligi g‘oyasini ilgari suradi. Shu vaqtgacha bu metod o‘zining muvaffaqiyatini isbotlamoqda va aynan shu metodda tarbiyalangan bolalar bugungi kunda Amazon asoschisi Jef Bezos, Google asoschilari Sergey Brin, Larry Pagelardir.

Montessori muhiti. “Bolalar atrof-muhitdagi tajriba orqali bilimga ega bo‘ladilar”. Maria Montessori.

Montessori muhitida har bir narsaning joyi va maqsadi mazmunli tuzilgan. Xonadagi jihozlar yengil va bolalarga mos o‘lchamda bo‘ladi. Bu muhit bolalarda qiziqish,

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1(1)

barqarorlik va tanlash erkinligi orqlali o‘rganishga bo‘lgan muhabbatni oshiradi. Bunday muhitning quyidagicha xususiyatlari mavjud.

-Chegaradagi erkinlik
-Aniq belgilangan o‘quv yo‘nalishlari
-Materiallar ketma-ketlikda ko‘rsatilishi
-Mustaqillikka e’tibor
-Harakat va tanlash erkinligi
-Chapdan o‘ngga yo‘naltirish
-Tarkibi va tartibi

Tartib. O‘quv maydoni tinch, o‘quvchilar o‘quv maydonida qanday foydalanishni biladi. O‘quv maydoni uchun maxsus javonlar, stolda yoki polda ishlash uchun ajratilgan joy, o‘rganish va izlanish uchun organic oqim mavjud.

Bolalar o‘lchamidagi jihozlar. Bolalar o‘z harakatlarini mustaqil bajara olishlari lozim, shuning uchun yaratilgan muhitda bola sinf xonasidagi barcha holatlarni o‘zi mustaqil bajara olishi lozim.

Erkinlik va tanlov. Bu muhitda bola erkin harakatlanishi, tanlash erkinligi va vaqt erkinligini his qilishadi. Bolalar o‘z faoliyatlarini o‘zlari istagancha davom ettirishlari, istalgan joyda va istalgan tarzda davom ettirishlari mumkin, erkinlik tufayli bola o‘z -o‘zini o‘qitish ko‘nikmasini shakllantiradi.

Barqarorlik. Montessori metodi orqali jihozlangan sinf xonasida jihozlar kamdan-kam o‘z o‘rnini o‘zgartiradi, sababi bolalar nima qayerdaligini topishlari qulay bo‘lishi uchun joylar o‘zgartirilmaydi. Barqarorlik bolada xavfsiz muhit yaratish, atrof-muhitni o‘rganish hissini shakllantiradi.

Chapdan o‘ngga o‘tish. Montessori materiallari o‘quv dasturlari bo‘yicha guruhlarga bo‘linib, chapdan o‘ngga ya’ni eng osondan qiyinga qarab bajariladi. Bu mantiqiy tuzilma orqali o‘rganish uchun aniq yo‘l tanlashni ta’minlaydi. Yozish va o‘qish o‘rganilganda mantiqiy bog‘lanish hosil qiladi.

Chegaralar o‘rnatilgan erkinlik. Bu jarayon muhitning asosiy qoidasi hisoblanadi. Bolaning harakatlari oqilona va maqbul bo‘lsa erkin harakat qilishi va o‘z ishini tanlashi mumkindir. Montessori ta’kidlaganidek, harakat va aqliy rivojlanish bir-biriga uzviy bog‘liqdir.

Mustaqillik. Montessori muhitida bola o‘z mustaqilligini kashf qiladi va bu rivojlanish uchun xavfsiz muhitga aylanadi. O‘quvchining mustaqilligi tayyorlangan materiallar, o‘quv dasturlari sohalari va o‘qituvchining rahbarlik ro‘li orqali qo‘llab-quvvatlanadi. O‘quvchining faol ravishdagi harakatlari va o‘ylashlari rag‘batlantiriladi.[3]

Maria Montessori yaratgan metod an’anaviy metoddan tubdan farq qiladi. An’anaviy ta’lim shaklida asosiy o‘rinni o‘qituvchi shaxsi egallaydi va bolalarga nima qilish kerakligi ham o‘qituvchi tomonidan boshqariladi.

An’anaviy ta’limda ustoz va bola munosabati yuz bersa, Montessori ta’limida bola, muhit va yetuk shaxs uchligi ko‘rinishida bo‘ladi. Montessorining maqsadi bolalarda tabiiy

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1(1)

ichki o‘rganishga bo‘lgan qiziqishni kashf etgan va buni rag‘batlantiruvchi muhit yaratgan. Muhit orqali bolalar o‘zlariga bo‘lgan ishonch va o‘z qobilyatlarini namoyon qilishgan. Bu muhitda bolalar mashg‘ulotni o‘zlari tanlab shug‘ullangani tufayli o‘rganish jarayoni tabiiy kechadi. Montessori metodida dastur o‘quvchining qiziqishlariga qarab tuzib chiqiladi. An’anaviy ta’limda bolalar harakatlari cheklanganligi va faqat o‘qituvchini tinglagani sababli o‘quvchida mustaqil o‘rganish ko‘nikmasi sust bo‘ladi. Montessori esa bolalarga harakat erkinligini taqdim etadi va o‘zlari sevgan mashg‘ulot bilan shug‘ullanishiga to‘sqinlik qilmaydi. An’anaviy ta’limda bolalar ko‘pincha nazariy bilimlar bilan cheklanib qoladi, shu sababli o‘qib tushunish darajalari birmuncha past bo‘ladi. Montessori metodida esa o‘rganish jarayonida barcha sezgi organlari ishtirok etadi va bu bilan ular tajribadan o‘tkazish, qo‘llar bilan harakatlanish ko‘proq yuzaga keladi. Maria Montessori shu borada “Qo‘llar aqlning qurolidir” deb ta’kidlaydi. Qo‘llar qancha ko‘p harakatlansa miya shunchalik tez rivojlanishini isbotlagan. Montessori metodida faqatgina kerakli yordam taklif etiladi va turli keraksiz yordam taklif qilishlarni rad etadi va bu holat miya rivojlanishi uchun to‘sqinlik qiladi [4].

Maria Montessori metodi, bolalarning o‘z-o‘zini rivojlantirishiga va mustaqil fikrlashiga yordam beradigan ta'lim usuli hisoblanadi. Bu metodni asosiy prinsiplari quyidagilardan iborat:

- O‘z-o‘zini boshqarish: Bolalar mustaqil ravishda o‘rganishga rag‘batlantiriladi, bu esa ularga qaror qabul qilish qobiliyatini rivojlantiradi.

- Muhitning ahamiyati: Klasslar Montessori usuliga muvofiq tayyorlangan bo‘lib, bolalarning qiziqishlariga va rivojlanish bosqichlariga moslangan materiallar bilan to‘ldiriladi.

- Kuchli ijtimoiy munosabatlar: Bolalar bir-birlari bilan kooperatsiya qilib, guruhda ishlashni o‘rganadilar. Bu haqiqiy hayotda va ijtimoiy munosabatlarda muhimdir.

- Keng qamrovli fanlar: Montessori metodida fanlar integratsiyalangan holda o‘qitiladi, ya'ni tabiat, san'at, matematika va tarix bir-biri bilan bog‘liq ravishda o‘rganiladi.

Bu metod bolalarga o‘z salohiyatlarini maksimal darajada ochishga yordam beradi.

1. Mustaqil ishlash: Bolalar o‘z qiziqishlariga mos ishlarni tanlab, mustaqil ravishda bajarishadi.

2. O‘z-o‘zini o‘rgatish: Ta'lim materiallari orqali bolalar o‘z bilimlarini mustaqil ravishda rivojlantiradilar. Misol uchun, matematik bloklar orqali hisoblash mumkin.

3. Praktik hayot faoliyatlari: Bolalar turli vazifalarni bajarish orqali amaliy ko‘nikmalarni o‘zlashtiradilar, masalan, mevalarni to‘g‘rash yoki o‘simliklarni parvarishlash.

4. Guruhda ishlash: Bolalar bir-biri bilan muloqotda bo‘lib, jamoaviy ish ko‘nikmalarini o‘rganadilar.

5. Tabiat bilan ish: Tabiatga chiqish va tajriba o‘tkazish orqali ekologik bilimlarni rivojlantirish.

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1(1)

Uyda va maktabda Montessori uslubidan foydalanish bolalarga mustaqil va ijodiy fikrlash ko‘nikmalarini hosil qiladi.[5]

Yuqoridagi xorijiy tajribalarni ta’lim tizimida joriy etish va bu metodni maktabgacha ta’lim tizimidan boshlash va uni maktab ta’limida ham qo‘llash o‘quvchilarning sifatli bilim olishida samarali natija bera oladi. O‘quvchilarda mustaqil fikrlash ko‘nikmasini oshirish, harakatlarni maqsadli yo‘naltirish va cheklov qo‘ymaslik borasidagi fikrlar bugungi kun avlodi uchun ayni muddaodir.

Boshlang‘ich ta’limda ijodiy muhitni yaratish va uni dars jarayonlariga olib kirish, o‘quvchilarni erkin va ijobiy muhitda ta’lim olishi ularni yetuk shaxs bo‘lib yetishishga turtki bo‘la oladi va bu ularni bilim olishga bo‘lgan zavqlarini oshirib boradi.

ADABIYOTLAR RO‘YXATI | СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ | REFERENCES

1. G.Xamidova “Kichik kashfiyotchi” 3-6 yoshli bolalar uchun Montessori tamoyillari asosida mashg‘ulotlar o‘quv-qo‘llanma.
2. Montessori.M (1949). Singdiruvchi ong (VOL.1) Theosophical Publishing House .
3. Montessori.M (1964). The Montessori method. Schocken Books. (Original work published 1912)
4. Lillard.A.S (2005) Montessori: Dahoning ortidagi ilm. Oxford University Press.
5. Seldin.T.(2017). Qanday qilb ajoyib Bolani Montessori usulida tarbiyalash mumkin(2 nd ed.)DK Publishing.

MUALLIF HAQIDA MA’LUMOT [ИНФОРМАЦИЯ ОБ АВТОРЕ] [AUTHORS INFO]

✉**Soliyev Ilhomjon Sobirovich**, (PhD), dotsent, [**Солиев Илхомжон Собирович**, (PhD), доцент]; [**Ilhomjon S. Soliyev** (PhD), associate professor]; manzil: 150100, Farg`ona shahri, Murabbiylar ko`chasi, 19-uy, [адрес: 150100, г. Фергана, улица Мурабийлар, д. 19.], [address: 19 Murabiylar Street, Ferghana, 150100.]

✉**Nuriddinova Mohlaroyim Shavkatjon qizi,** magistr, [**Нуриддинова Мохларойим Шавкатжон қизи**, магистр], [**Mohlaroyim Sh. Nuriddinova,** master’s degree]; manzil: 150100, Farg`ona shahri, Murabbiylar ko`chasi, 19-uy, [адрес: 150100, г. Фергана, улица Мурабийлар, д. 19.], [address: 19 Murabiylar Street, Ferghana, 150100.]

CC BY NC ND

Ilmiy-nazariyvametodikjurnal
Научно-теоретический и методический журнал
Scientific theoretical and methodical journal
INTER EDUCATION & GLOBAL STUDY

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1(1)

Original paper

TARIX FANIDAN GENDER O'QITISHNING PEDAGOGIK TEXNIKASI: INTERFAOL O'QITISH USULLARI VA RAQAMLI VOSITALARDAN FOYDALANISH ISTIQBOLLARI

© Z.S. Soxibjonov[1]✉
[1]Is'hoqxon Ibrat nomidagi Namangan davlat chet tillari instituti, Namangan, O'zbekiston

Annotatsiya

KIRISH: maqolada tarix fanida gender o'qitishning interfaol usullari va raqamli vositalardan foydalanish istiqbollari tahlil qilinadi. Ushbu yondashuv ta'lim jarayonida gender inklyuzivligini oshirishga va tarixiy voqealarni yanada kengroq va muvozanatli tushunishga yordam berishi ko'rsatilgan.

MAQSAD: tadqiqotning asosiy maqsadi – tarix ta'limida gender o'qitishni interfaol usullar va raqamli texnologiyalar orqali takomillashtirish, shuningdek, talabalar ongida gender tenglik va tarixiy voqealarga kengroq yondashuvni shakllantirishdir.

MATERIALLAR VA METODLAR: tadqiqotda gender tarixi bo'yicha ta'lim jarayoniga interfaol yondashuv va raqamli vositalar qo'llanilishiga oid ilmiy adabiyotlar va amaliyotlar o'rganilib, tahlil qilindi.

MUHOKAMA VA NATIJALAR: natijalar interfaol o'qitish usullari, jumladan, guruhli muhokamalar, rolli o'yinlar va raqamli hikoyalardan foydalanish talabalar bilim darajasini oshirish va gender nuqtai nazaridan tarixiy voqealarni yanada chuqurroq tushunishga xizmat qilishini ko'rsatdi.

XULOSA: tadqiqot natijalari gender o'qitish bo'yicha interfaol usullarning va raqamli vositalarning qo'llanishi tarix ta'limini yanada samarali va qiziqarli qilishini hamda talabalarning faolligini oshirishini tasdiqladi.

Kalit so'zlar: gender ta'limi, tarix ta'limi, interfaol usullar, raqamli vositalar, virtual haqiqat, kengaytirilgan haqiqat, raqamli hikoyalar, inklyuzivlik.

Iqtibos uchun: Soxibjonov Z.S. Tarix fanidan gender o'qitishning pedagogik texnikasi: interfaol o'qitish usullari va raqamli vositalardan foydalanish istiqbollari.// Inter education & global study. 2025. №1(1). B.233–238.

ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ ТЕХНИКИ ГЕНДЕРНОГО ОБУЧЕНИЯ В ИСТОРИИ: ПЕРСПЕКТИВЫ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ ИНТЕРАКТИВНЫХ МЕТОДОВ ОБУЧЕНИЯ И ЦИФРОВЫХ ИНСТРУМЕНТОВ

© З.С. Сохибжонов[1]✉
[1]Наманганский государственный институт иностранных языков имени Исхак Хана Ибрата, Наманган, Узбекистан

Аннотация

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1(1)

ВВЕДЕНИЕ: в статье анализируются педагогические методы гендерного обучения в истории, с акцентом на использование интерактивных методов преподавания и цифровых инструментов, а также их роль в образовательном процессе.

ЦЕЛЬ: основная цель исследования — повысить эффективность преподавания гендерной истории в образовательных учреждениях с использованием интерактивных методов и цифровых технологий, а также подчеркнуть важность гендерной инклюзии в историческом образовании.

МАТЕРИАЛЫ И МЕТОДЫ: в исследовании был проведен анализ научной литературы и практик, связанных с интерактивными методами преподавания и применением цифровых инструментов в обучении гендерной истории.

ОБСУЖДЕНИЕ И РЕЗУЛЬТАТЫ: результаты показали, что использование групповых дискуссий, ролевых игр и цифрового сторителлинга позволяет существенно повысить уровень понимания студентов, а также формирует у них критическое отношение к традиционным историческим нарративам.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ: результаты исследования подтвердили, что использование интерактивных методов и цифровых инструментов в преподавании гендерной истории способствует созданию более инклюзивной и увлекательной образовательной среды, что позитивно влияет на развитие знаний и эмпатии у студентов.

Ключевые слова: гендерное обучение, историческое образование, интерактивные методы, цифровые инструменты, виртуальная реальность, дополненная реальность, цифровые истории, инклюзия.

Для цитирования: Сохибжонов З.С. Педагогические техники гендерного обучения в истории: перспективы использования интерактивных методов обучения и цифровых инструментов // Inter education & global study.2025. №1(1). С. 233–238.

PEDAGOGICAL TECHNIQUES OF GENDER TEACHING IN HISTORY: PROSPECTS OF USING INTERACTIVE TEACHING METHODS AND DIGITAL TOOLS

© Zohidjon S. Soxibjonov[1]✉
[1] Namangan State Institute of Foreign Languages named after Ishaq Khan Ibrat, Namangan, Uzbekistan

Annotation

INTRODUCTION: the article analyzes pedagogical techniques for gender teaching in history, focusing on the use of interactive teaching methods and digital tools and their role in the educational process.

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1(1)

AIM: the main objective of the study is to enhance the effectiveness of gender teaching in history through interactive methods and digital technologies and to emphasize the importance of gender inclusion in historical education.

MATERIALS AND METHODS: the study involved analyzing scientific literature and practices related to interactive teaching methods and the application of digital tools in teaching gender history.

DISCUSSION AND RESULTS: the results demonstrated that using group discussions, role-playing, and digital storytelling significantly improved students' understanding and critical thinking regarding traditional historical narratives.

CONCLUSION: the study confirmed that integrating interactive methods and digital tools into gender history teaching fosters a more inclusive and engaging learning environment, positively impacting students' knowledge and empathy development.

Keywords: gender education, history education, interactive methods, digital tools, virtual reality, augmented reality, digital storytelling, inclusion.

For citation: Zohidjon S. Soxibjonov. (2025) Pedagogical techniques of gender teaching in history: prospects of using interactive teaching methods and digital tools', Inter education & global study, (1(1)), pp. 233–238. (In Uzbek).

Tarixni o'qitish faqat o'tmishdagi voqealarni aytib berishdan iborat emas; shuningdek, ushbu voqealarning murakkabligini, jumladan, turli jinslar o'ynagan turli rollarni tushunishga qaratilgan. An'anaviy tarix bo'yicha o'quv dasturlari ko'pincha ayollar va ikkilik bo'lmagan shaxslarning hissalarini e'tiborsiz qoldiradi, bu esa gender tarafkashliklarini davom ettirishi mumkin bo'lgan tarixga bir tomonlama qarashni taqdim etadi. Ushbu muammoni hal qilish uchun o'qituvchilar tarixga nisbatan muvozanatliroq qarashni ta'minlaydigan genderni hisobga olgan holda o'qitish usullariga tobora ko'proq e'tibor qaratmoqda.[1] Ushbu maqola tarixda gender o'qitishda qo'llaniladigan pedagogik usullarni, xususan, interfaol o'qitish usullarini va raqamli vositalardan foydalanishni ko'rib chiqadi. Maqsad, ushbu usullar tarix davomida barcha shaxslarning turli xil tajribalarini aks ettiruvchi yanada inklyuziv o'quv muhitini yaratishi mumkinligini o'rganishdir.

Gender tarixi ta'limida interfaol o'qitish usullari

Interfaol o'qitish usullari o'quv jarayonini yanada dinamik va ishtirokchi qilish orqali o'quvchilarning faolligini va tushunishni kuchaytirishi isbotlangan. Gender tarixi bo'yicha ta'lim kontekstida bu usullar turli jinslarning hissalarini ta'kidlashda va an'anaviy tarixiy rivoyatlarga qarshi kurashishda ayniqsa samarali bo'lishi mumkin.[2]

1. Guruh muhokamalari va bahslari: Guruh muhokamalari va bahs-munozaralari tarixdagi gender istiqbollarini o'rganish uchun kuchli vositadir. Talabalarni turli tarixiy talqinlarni muhokama qilish va bahslashishga undash orqali o'qituvchilar vaqt o'tishi bilan gender rollari qanday rivojlanganligini chuqurroq tushunishga yordam beradi. Bu usul, shuningdek, talabalarga tarixiy manbalarni tanqidiy tahlil qilish, ushbu manbalarga xos

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1(1)

bo'lgan noto'g'ri fikrlarni tushunish va bu noto'g'ri qarashlarning bizning tarixni tushunishimizga ta'sirini tan olish imkonini beradi.

2. Rolli o‘yinlar va simulyatsiyalar: Rol o'ynash va simulyatsiyalar o'quvchilarga turli jinslarning tarix davomida yashagan tajribalarini tushunishga yordam beradigan chuqur tajriba bilan ta'minlaydi. Masalan, talabalarga turli davrlar va jinslardagi tarixiy shaxslar yoki kundalik shaxslarning rollari berilishi mumkin, bu ularga ushbu shaxslar duch keladigan ijtimoiy, siyosiy va iqtisodiy muammolarni o'rganishga imkon beradi.[3] Bu usul empatiya va tarixiy kontekstlarni chuqurroq tushunishga yordam beradi, gender rollari haqidagi stereotiplar va oldindan o'ylangan tushunchalarni yo'q qilishga yordam beradi.

3. Raqamli hikoyalar: Raqamli hikoya qilish - bu an'anaviy hikoya usullarini raqamli texnologiya bilan birlashtirgan zamonaviy yondashuv. Bu talabalarga turli gender nuqtai nazaridan hikoya qilish uchun matn, tasvir, audio va videoni o'z ichiga olgan multimedia taqdimotlarini yaratishga imkon beradi. Bu usul nafaqat talabalarning raqamli savodxonlik ko'nikmalarini oshiribgina qolmay, balki ularga tarixda kam ifodalangan hikoyalarni o'rganish va taqdim etish uchun platforma ham beradi.

Gender tarixini o'qitishda raqamli vositalarning o'rni

Raqamli vositalarning ta’limga integratsiyalashuvi tarixni o‘rgatish uslubini tubdan o‘zgartirib, uni talabalar uchun yanada qulayroq va qiziqarli qilish imkonini berdi.[4] Gender tarixi bo'yicha ta'lim kontekstida raqamli vositalar turli xil hikoyalarni taqdim etish va an'anaviy tarixiy istiqbollarga qarshi chiqish uchun noyob imkoniyatlarni taqdim etadi.

Virtual haqiqat (VR) va kengaytirilgan haqiqat (AR)

VR va AR texnologiyalari o‘quvchilarga tarixiy voqealarni ko‘p nuqtai nazardan o‘rganish imkonini beruvchi chuqur tajribalarni taqdim etish orqali tarix ta’limini o‘zgartirish imkoniyatiga ega. Masalan, VR talabalarni turli jinslar nuqtai nazaridan voqealarga guvoh bo'lishlari mumkin bo'lgan tarixiy muhitga olib borishi mumkin. Boshqa tomondan, AR raqamli ma'lumotni jismoniy ob'ektlar yoki joylarga joylashtirishi mumkin, bu ma'lum bir tarixiy voqeaning gender dinamikasi haqida kontekstual ma'lumot beradi. Ushbu texnologiyalar tarixni yanada qiziqarli va empatik tushunishni yaratishga yordam beradi.[5]

2. Onlayn hamkorlik platformalari

Google Classroom, Padlet va Microsoft Teams kabi onlayn hamkorlik platformalari talabalarga loyihalarda hamkorlik qilish va gender tarixi bo'yicha o'z xulosalarini baham ko'rish uchun joy beradi. Ushbu platformalar tarix davomida turli jinslarning hissalarini ta'kidlaydigan hamkorlikdagi vaqt jadvallari, raqamli arxivlar va multimedia taqdimotlarini yaratish uchun ishlatilishi mumkin. Ushbu vositalarning birgalikdagi tabiati ham tengdoshlarni o'rganish va turli nuqtai nazarlar almashinuvini rag'batlantiradi.[6]

3. Raqamli arxivlar va ma’lumotlar bazalari

Raqamli arxivlar va ma'lumotlar bazalari gender tarixini o'rganish uchun ishlatilishi mumkin bo'lgan ko'plab asosiy manbalarga kirish imkonini beradi. Ushbu manbalar

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1(1)

ko'pincha turli jinsdagi shaxslarning hayotini tushunish imkonini beruvchi xatlar, kundaliklar, fotosuratlar va rasmiy hujjatlarni o'z ichiga oladi. Ushbu manbalarni tahlil qilish orqali talabalar tarixiy voqealar va bu voqealarni shakllantirishda jinsning roli haqida yanada nozik tushunchalarni rivojlantirishlari mumkin.

Istiqbol va kelajak yo‘nalishlari

Gender tarixini o'qitishda interfaol o'qitish usullari va raqamli vositalardan foydalanish yanada inklyuziv va qiziqarli ta'lim muhitini yaratish uchun katta va'da beradi. Biroq, o'qituvchilar e'tiborga olishlari kerak bo'lgan muammolar ham mavjud.[7]

1. Foydalanish imkoniyati va raqamli bo'linish

Raqamli vositalar ko'p afzalliklarni taqdim etsa-da, foydalanish imkoniyati va raqamli tafovut haqida xavotirlar mavjud. Barcha talabalar raqamli qurilmalar va yuqori tezlikdagi internetdan teng foydalanish imkoniyatiga ega emas, bu esa ularning ushbu vositalar bilan ishlash qobiliyatini cheklashi mumkin. O'qituvchilar bu nomutanosibliklarni yodda tutishlari va barcha talabalar muvaffaqiyatga erishish uchun zarur bo'lgan resurslardan foydalanishlarini ta'minlash uchun harakat qilishlari kerak.

2. O‘qituvchilar malakasini oshirish va malakasini oshirish

O‘qitishning interfaol usullari va raqamli vositalarini samarali tatbiq etish pedagoglardan ma’lum darajadagi raqamli savodxonlik va pedagogik tajribaga ega bo‘lishni talab qiladi. O‘qituvchilarning ushbu usullarni o‘qitish amaliyotiga integratsiyalash uchun zarur bo‘lgan ko‘nikma va bilimlar bilan ta’minlanishini ta’minlash uchun doimiy ravishda malaka oshirish va malaka oshirish zarur.[8]

3. O‘quv dasturlarini ishlab chiqish va baholash

Genderga bog'liq bo'lgan o'qitish usullari va raqamli vositalarning integratsiyasi ham mavjud o'quv dasturlari va baholash usullarini qayta baholashni talab qiladi. O'quv dasturlarini ishlab chiquvchilar tarix ta'limiga turli gender nuqtai nazarlarini qanday kiritishni ko'rib chiqishlari va talabalarning ushbu istiqbollarni tushunishlarini aniq o'lchaydigan baholash vositalarini ishlab chiqishlari kerak.[9]

Gender tarixi bo'yicha ta'lim o'tmishni yanada kengroq va qamrab oluvchi tushunishni ta'minlash uchun zarurdir. Interfaol o'qitish usullari va raqamli vositalarni integratsiyalash orqali o'qituvchilar an'anaviy tarixiy rivoyatlarga qarshi turadigan va barcha jinslarning hissalarini ta'kidlaydigan o'quv muhitini yaratishi mumkin. Ushbu usullarni amalga oshirishda qiyinchiliklar mavjud bo'lsa-da, talabalarning faolligi, tushunishi va empatiyasi uchun mumkin bo'lgan foyda ularni tarix ta'limiga qimmatli qo'shimcha qiladi. Biz kelajakka nazar tashlar ekanmiz, tarix ta'limida inklyuzivlik va xilma-xillikni targ'ib qiluvchi yangi pedagogik yondashuvlarni o'rganishni davom ettirish juda muhimdir.

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1(1)

ADABIYOTLAR RO‘YXATI | СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ | REFERENCES

1. Bell, D. (2013). The History Classroom: Embracing New Technologies for the 21st Century Learner. Journal of Educational Technology, 14(2), 98-112.
2. Brown, A., & Jones, C. (2019). Gender-Inclusive Pedagogy in History Education: Strategies and Challenges. History Education Review, 18(3), 215-230.
3. Davies, S. (2015). Digital Storytelling and History Education: Engaging Students through Technology. The History Teacher, 48(1), 73-85.
4. Smith, L. M. (2017). The Role of Virtual Reality in Gender History Education. Digital Humanities Quarterly, 11(4), 99-117.
5. Wilson, P., & Clark, M. (2020). Teaching History in a Digital Age: The Impact of Online Collaborative Platforms. Journal of History Education, 22(2), 132-147.
6. Moseikina M., Toktamysov S., Danshina S. Modern technologies and gamification in historical education //Simulation & Gaming. – 2022. – Т. 53. – №. 2. – С. 135-156.
7. Kee K. Pastplay: Teaching and learning history with technology. – University of Michigan Press, 2014. – С. 347.
8. Shahid F. et al. A review of technological tools in teaching and learning computer science //Eurasia journal of mathematics, science and technology Education. – 2019. – Т. 15. – №. 11. – С. em1773.
9. Ortega Sánchez, Delfin, and Isabel María Gómez Trigueros. "Gamification, social problems, and gender in the teaching of social sciences: Representations and discourse of trainee teachers." Plos one 14.6 (2019): e0218869.

MUALLIF HAQIDA MA’LUMOT [ИНФОРМАЦИЯ ОБ АВТОРЕ] [AUTHORS INFO]

✉**Soxibjonov Zohidjon Soxibjon o‘g‘li**, dekan o'rinbosari [**Сохибжонов Зохиджон Сохибжон угли**, заместитель декана], [**Zohidjon S. Soxibjonov,** deputy dean]; manzil: Namangan viloyati, To‘raqo‘rg‘on tumani, “Yangiobod” MFY, Saodat ko‘chasi, 28-uy, [адрес: Наманганская область, Туракурганский район, МФЦ “Янгиабад”, ул. Саадат, 28], [address: Namangan region, Turaqoqon district, "Yangiobod" MFY, Saodat street, house number 28].

Ilmiy-nazariyvametodikjurnal
Научно-теоретический и методический журнал
Scientific theoretical and methodical journal
INTER EDUCATION & GLOBAL STUDY

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1(1)

Original paper

INNOVATSION PEDOGOGIK TEXNOLOGIYALARI FIZIKA DARSLARIDA QO'LLASH ASOSIDA TALABALARNI KREATIVLIK QOBILIYATINI RIVOJLANTIRISH

© S.N. Toshev[1]✉
[1]Shahrisabz davlat pedagogika instituti, Shahrisabz, O'zbekiston

Annotatsiya

KIRISH: maqolada fizikadan darslarda innovatsion pedagogik texnologiyalarni qo'llash orqali talabalarning kreativlik qobiliyatlarini rivojlantirish imkoniyatlari tahlil qilinadi. An'anaviy ta'limga qaraganda zamonaviy usullar dars samaradorligini oshirishga va talabalarning darsdagi faol ishtirokini ta'minlashga yordam beradi.

MAQSAD: tadqiqotning asosiy maqsadi – fizika darslarida talabalarning ijodiy fikrlash va mustaqil faoliyat ko'nikmalarini shakllantirish uchun innovatsion pedagogik texnologiyalarni qo'llash samaradorligini oshirishdir.

MATERIALLAR VA METODLAR: tadqiqotda interfaol metodlar, jumladan, "Insert", "Sinkveyn", "Sherigini top" kabi usullardan foydalanish, shuningdek, modellashtirish va laboratoriya tajribalari o'tkazish bo'yicha tajribalar tahlil qilindi.

MUHOKAMA VA NATIJALAR: natijalar shuni ko'rsatdiki, innovatsion pedagogik texnologiyalardan foydalanish talabalar bilim darajasini oshirib, ular o'rtasidagi hamkorlik va ijodiy faoliyatni faollashtiradi.

XULOSA: zamonaviy pedagogik texnologiyalarni qo'llash ta'lim jarayonini samarali tashkil etish va talabalarning bilim darajasini yuksaltirishga xizmat qiladi. Ushbu usullar o'qituvchilarning pedagogik mahoratini oshirish bilan birga, ta'lim jarayonini talabalar uchun yanada qiziqarli va samarali qiladi.

Kalit so'zlar: kreativlik, modellashtirish, interfaol metod, "Insert" usuli, "Sinkveyn" usuli, laboratoriya tajribalari, innovatsion texnologiyalar.

Iqtibos uchun: Toshev S.N. Innovatsion pedogogik texnologiyalari fizika darslarida qo'llash asosida talabalarni kreativlik qobiliyatini rivojlantirish. // Inter education & global study. 2025. №1(1). B.239–249.

РАЗВИТИЕ ТВОРЧЕСКИХ СПОСОБНОСТЕЙ УЧАЩИХСЯ НА ОСНОВЕ ПРИМЕНЕНИЯ ИННОВАЦИОННЫХ ПЕДАГОГИЧЕСКИХ ТЕХНОЛОГИЙ НА УРОКАХ ФИЗИКИ

© С.Н. Тошев[1]✉
[1]Шахрисабзский государственный педагогический институт, Шахрисабз, Узбекистан

Аннотация

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1(1)

ВВЕДЕНИЕ: в статье рассматриваются возможности развития творческих способностей студентов на уроках физики посредством применения инновационных педагогических технологий. Современные методы обучения помогают повысить эффективность уроков и активизировать участие студентов в учебном процессе.

ЦЕЛЬ: основная цель исследования — повысить эффективность использования инновационных педагогических технологий для формирования у студентов навыков самостоятельной и креативной работы на уроках физики.

МАТЕРИАЛЫ И МЕТОДЫ: в исследовании анализировались интерактивные методы обучения, такие как “Insert”, “Синквейн”, “Найди своего партнера”, а также моделирование и проведение лабораторных экспериментов.

ОБСУЖДЕНИЕ И РЕЗУЛЬТАТЫ: результаты показали, что использование инновационных педагогических технологий способствует повышению уровня знаний студентов, а также активизации их творческой и командной работы.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ: применение современных педагогических технологий делает образовательный процесс более эффективным и интересным для студентов. Эти методы способствуют повышению педагогического мастерства преподавателей и качества обучения студентов.

Ключевые слова: креативность, моделирование, интерактивный метод, метод “Insert”, метод “Синквейн”, лабораторные эксперименты, инновационные технологии.

Для цитирования: Тошев С.Н. Развитие творческих способностей учащихся на основе применения инновационных педагогических технологий на уроках физики.// Inter education & global study.2025. №1(1). С. 239–249.

DEVELOPMENT OF STUDENTS' CREATIVE ABILITIES BASED ON THE USE OF INNOVATIVE PEDAGOGICAL TECHNOLOGIES IN PHYSICS LESSONS

© Salimjon N. Toshev[1]✉
[1] Shakhrisabz State Pedagogical Institute, Shakhrisabz, Uzbekistan

Annotation

INTRODUCTION: the article explores opportunities to develop students' creative abilities in physics lessons by using innovative pedagogical technologies. Modern teaching methods help improve lesson efficiency and increase student engagement in the learning process.

AIM: the main objective of the study is to enhance the effectiveness of innovative pedagogical technologies in developing students' independent and creative thinking skills during physics lessons.

MATERIALS AND METHODS: the study analyzed interactive teaching methods, such as the “Insert” method, the “Sinkwein” method, the “Find a Partner” method, as well as modeling and conducting laboratory experiments.

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1(1)

DISCUSSION AND RESULTS: the results showed that using innovative pedagogical technologies improves students' knowledge levels and fosters their creativity and teamwork skills.

CONCLUSION: the application of modern pedagogical technologies makes the educational process more effective and engaging for students. These methods enhance teachers' pedagogical skills and improve the quality of students' education.

Keywords: creativity, modeling, interactive method, “Insert” method, “Sinkwein” method, laboratory experiments, innovative technologies.

For citation: Salimjon N. Toshev. (2025) ‘Development of students' creative abilities based on the use of innovative pedagogical technologies in physics lessons’, Inter education & global study, (1(1)), pp. 239–249. (In Uzbek).

Fizika fanini ko‘pchilik qiyin fanlar sarasiga kiritishadi. “Qiyin fan yo‘q, faqat qiyin bayon qilish bor” degan edi A. I. Gersen. Hozirgi kunda ilg‘or pedagogik texnologiyalardan keng foydalanilmoqda. Fizika darslarida ham interfaol metodlardan foydalanish samaradorlikni va talabalarning fanga bo‘lgan qiziqishini oshiradi. Interfaol – inglizcha “inter” so‘zidan olingan bo‘lib, “orasida”, “o‘rtasida” degan ma’noni anglatadi, ya’ni ikki o‘qituvchi va talaba o‘rtasidagi faollik degan ma’noni bildiradi. Interfaol metod – ta’lim jarayonida talabalar hamda o‘qituvchi o‘rtasidagi faollikni oshirish orqali otalabalarning bilimlarni o‘zlashtirishini faollashtirish, shaxsiy sifatlarini rivojlantirishdir.

An’anaviy ta’limdan farqli zamonaviy, noan’anaviy ta’limni tashkil etishdan maqsad ortiqcha ruhiy va jismoniy kuch sarf etmay, qisqa vaqt ichida yuksak natijalarga erishishdir. Qisqa vaqt ichida muayyan nazariy bilimlarni talabalarga yetkazib berish, ularda ma’lum faoliyat yuzasidan ko‘nikma va malakalarni hosil qilish, shuningdek talabalar faoliyati, bilimini nazorat qilish, ularning bilim, ko‘nikma va malakalarini baholash fizika fani o‘qituvchisidan katta pedagogik mahorat hamda ta’lim jarayoniga yangicha yondashishni talab etadi.

An’anaviy dars – muayyan muddatga mo‘ljallangan, ta’lim jarayoni ko‘proq o‘qituvchi shaxsiga qaratilgan, mavzuga kirish, yoritish, mustahkamlash va yakunlash bosqichlaridan iborat ta’lim modelidir. O‘quv materiali yangi va ancha murakkab bo‘lganda, an’anaviy dars – ko‘p hollarda ta’lim jarayonining birdan – bir metodi bo‘lib qolmoqda.

Ma’lumki, an’anaviy darsda ta’lim jarayonining markazida o‘qituvchi turadi. Shu bois, ba’zida an’anaviy darsni markazida o‘qituvchi turgan o‘qitish usuli deb ham atashadi.

An’anaviy dars o‘tish modelida ko‘proq ma’ruza, savol – javob, amaliy mashq kabi metodlardan foydalaniladi. Shu sabab, bu hollarda an’anaviy dars samaradorligi ancha past bo‘lib, o‘quvchilar ta’lim jarayonining passiv ishtirokchilariga aylanib qoladilar.

O‘qitishning noan’anaviy modellarini shartli ravishda 3 ga ajratish mumkin.

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1(1)

Bu modellar asosan o‘quvchi shaxsiga qaratilgan bo‘lib, ularni boshqacha qilib markazda o‘ quvchi turgan ta’lim modellari deb ham atashadi.

Modellashtirish — real hayotda va jamiyatda yuz berayotgan hodisa va jarayonlarni ixchamlashtirilgan va soddalashtirilgan ko‘rinishini (modelini) auditoriyada yaratish va ularda talabalarni shaxsan qatnashishi va faoliyati evaziga ta’lim olishini ko‘zda tutuvchi metod.

Hamkorlikda o‘rganish modeli – o‘quvchilarning mustaqil guruhlarda ishlashi evaziga ta’lim olishini ko‘zda tutadigan metod.

O‘rganishning tadqiqot modeli – talabalarni muayyan muammoni yechishga yo‘naltirilgan, mustaqil tadqiqot olib borishini ko‘zda tutuvchi metod.

Ta’limda interfaol metod – bu talaba bilan o‘qituvchi o‘rtasida ta’limni o‘zlashtirish munosabatlarini kuchaytirish, faollashtirish demakdir. Mazkur metodlar hamkorlikda ishlash vositasida dars samaradorligini oshirishga yordam beradi. Ular talabalarni mustaqil fikrlashga undaydi. Interfaol degani bu – berilgan mavzuni o‘qituvchi va talabalar orasida o‘zaro hamkorlik asosida dars samaradorligini oshirish, mustaqil fikr berish ko‘nikmasini shakllantirish, fikrmulohaza, bahs orqali o‘rganish demakdir. Har bir talaba qo‘yilgan maqsadga mustaqil o‘zi faol ishtirok etgan holda yakka, juftlikda, guruhlarda javob topishga harakat qiladi, fikrlaydi, yozadi, so‘zga chiqadi, dalil va asoslar orqali masalani yoritib berishga harakat qiladi. Bu esa qatnashchilarning xotirasida uzoq saqlanadi.

Yangi axborotni o‘zlashtirishda tanqidiy, tahliliy yondasha oladi. O‘qituvchi faqat fasilitator (yo‘l-yo‘riq ko‘rsatuvchi, tashkil qiluvchi, kuzatuvchi) vazifasini bajaradi.

Ta’lim sohasida darslarni samarali tashkil etish uchun o‘qitishning noan’anaviy metodlaridan, ya’ni innovatsion pedagogik texnologiyaning turli usullaridan dars mavzusiga mos holda foydalanish maqsadga muvofiqdir. Bu albatta o‘qituvchidan mashaqqatli mehnatni va doimiy ravishda o‘z ustida ish olib borib, bilim darajasini boyitishdek yuksak mas’uliyat talab qiladi. Yuqori keltirilgan sifatlarga erishishni o‘z oldiga maqsad qilgan o‘qituvchi, avvalo, har bir darsiga ijodiy yondashishi, dars jarayonida ko‘zda tutilgan barcha bosqichlarni erkin amalga oshira oladigan kasbiy mahoratga ega bo‘lishi kerak. Kasbiy mahorat esa o‘qituvchi shaxsidagi tabiiy imkoniyatlar, pedagogic psixologik iqtidor, o‘z ishiga mas’uliyat bilan qarash, talabalalardagi o‘zgarishlarni o‘z vaqtida sezish, bola shaxsi, o‘quvchilar jamoasiga to‘g‘ri ta’sir eta olishning amaliy namoyon bo‘lishidir. Zamonaviy pedagogik texnologiyalar asosida darslarni tashkil etish davr talabi hisoblanadi. U yoki bu usulni tanlashda o‘quvchilarni har tomonlama mustaqil fikrlashi, ijodiy faol ishtirokchiga aylanishi hamda turli xil metodlarni qo‘llagan holda masalan, bahs-munozara darslar, ijodiy izlanishga, mustaqil ishlashga yo‘naltirilishi lozim. Bu bilan talabalar qo‘yilgan masalaga bir tomonlama yondoshmasdan o‘z qarashlarini va fikrlarini erkin bayon etish imkoniyatiga ega bo‘ladilar. Bir xil shaklda tashkil etilgan darslar, bir xil usulda muammolarni hal etish bilim oluvchilarni zeriktiradi. Natijada ayrim talabalar passiv eshituvchiga aylanadi hamda darsning maqsadi amalga

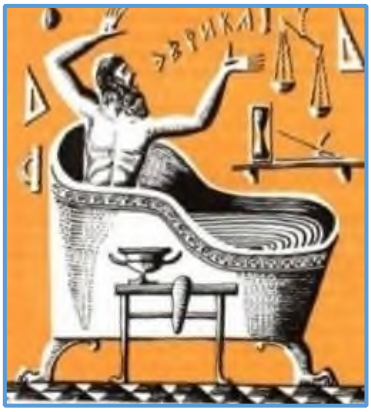
ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1(1)

oshmasligiga olib keladi. Shuning uchun darsda innovatsion pedagogik va axborot komunikatsiya texnologiyalaridan unumli foydalangan holda bilim berishi muhim ahamiyat kasb etadi.

Darslarda innovatsion pedagogik texnologiya metodlarini qo‘llash orqali dars davomida qo‘shimcha ma’lumot (tarqatma material, test, masala, topishmoqlar, savol-javoblar, turli krossvordlar, tajribalar va h.k.) lar asosiy mavzuni qamrab olishi kerak. O‘quvchilar darsning yakunida o‘tilgan mavzu yuzasidan darslik asosida tabiatda sodir bo‘ladigan hodisalarga bog‘liq holda ilmiy ma’lumotlar, fan-texnika taraqqiyoti sohasidagi o‘rni haqida yetarli bilimlar, shuningdek, o‘tmishda yashab o‘tgan qomusiy olimlarning mazkur soha rivojlanishiga qo‘shgan hissalari haqida ham ma’lumotga ega bo‘lishlari lozim. Buning uchun har bir darsda pedagogik texnologiyaning o‘tilayotgan mavzuga mos va qulay bo‘lgan metodlaridan foydalanish kerak. Bu faoliyatni amalga oshirishda esa o‘qituvchidan yuksak pedagogik mahorat talab etiladi. Quyida fizika fanini o‘qitishda foydalanish mumkin bo‘lgan ayrim pedagogik texnologiyaning usullarini keltirib o‘tamiz.

Darslarda o‘quvchilar jamoasini kichik guruhlarga bo‘lib ishlash ularning darsda faolligini ta’minlaydi, har biri uchun munozarada qatnashish huquqini beradi, bir-biridan auditoriyada o‘rganishga imkoni tug‘iladi, boshqalar fikrini qadrlashga o‘rgatadi. Bunda guruhlar (har bir qator talabalarini bir guruh) ga nom berish maqsadida rasmli didaktik materialdan foydalanish mumkin. Masalan, quyida berilgan rasmlarni talabalarga galma-galdan ko‘rsatib, rasmda tasvirlar qaysi qonun va qaysi fizik olim nomi bilan bog‘liq ekanligini aniqlaydilar. Talabalar bergan ma’lumotlar tinglab umumlashtirilgach guruhlarga “Galiley”, “Nyuton” va “Arximed” deb nomlanadi.Fizika fani doimo nazariyadan amaliyotga yo‘naltiriladi. Shu sababli darsda mavzuni to‘g‘ridan-to‘g‘ri tushuntirmasdan laboratoriya yoki elektron multemedia ko‘rinishida namoyon etib, so‘ng mazmuni va qaysi qonuniyatga asoslanganligi to‘g‘risidagi savolni talabalar e’tiboriga havola etish mumkin. Yoki laboratoriya stoli ustiga asboblarni tartibsiz qo‘yib, talabalarga ish uchun kerakli asboblarni o‘zlari tanlashlari topshiriladi. Bu usulni kichik guruhlarda interfaol metodlardan foydalanib qo‘llash mumkin.

Masalan, “Fikringni tajribada ko‘rsat” metodi orqali “Nyutonning birinchi qonuni. Inersiya qonuni” mavzusini o‘tganda (o‘tgan dars “Jismlarning o‘zaro ta’siri. Kuch”

CC BY NC ND

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1(1)

mavzusini takrorlash maqsadida) ish uchun kerakli asboblarni stol ustiga aralash holda qo‘yib, guruhlarga har bir tajriba alohida topshiriq qilib berilsa, har bir guruh o‘ziga berilgan topshiriq uchun kerakli asbobni tanlab oladi va ishni mustaqil bajaradilar hamda tajriba yuzasidan o‘z fikrlarini bayon qiladilar.

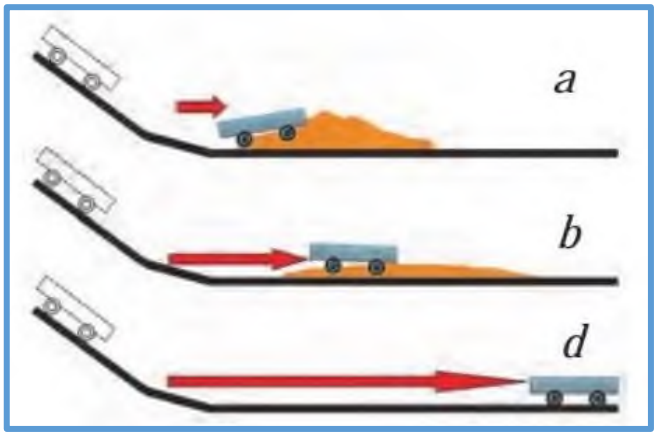

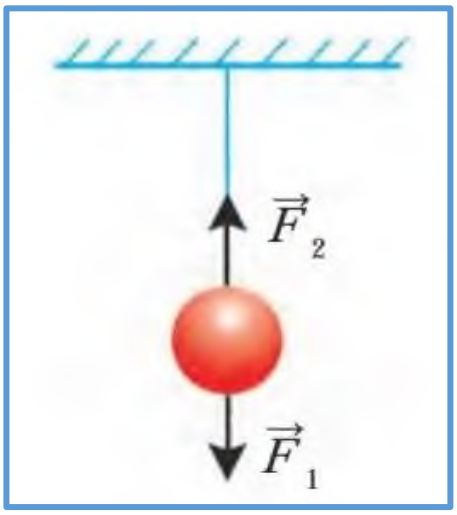

Bundan 3500 yil oldin Konfutsiy “*eshitganimni yodimdan chiqaraman, ko‘rganimni eslab qolaman, mustaqil bajarsam tushunib yetaman*”, degan ekan. Shunday ekan, mavzu yuzasidan berilgan tajriba ishlarini mustaqil bajarib, tajriba natijalari tahlilini yozib borishlarini topshiriq qilib berishimiz ham mumkin. Ba’zi ko‘rgazmali tajribalarni o‘qituvchi ko‘rsatib berishi shart emas. Uni talabalarga uyga vazifa qilib berishi mumkin.

Masalan, “Nyutonning birinchi qonuni. Inersiya qonuni” mavzusida berilgan aravacha harakatiga turli to‘siqlarning ta’siri, ipga osib qo‘yilgan sharcha misolida kuchlar muvozanati va xk.

CC BY NC ND

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1(1)

Bunda uyga shunday topshiriq beriladi:

1) Uyga borib tajriba uhun qiya tekislik hosil qiling. Qiyalikdan tushib kelayotgan aravacha qarshisiga qum to‘kib qo‘ying.
2) Endi qumni kamroq sepib tajribani takrorlang.
3) Qiyalikdan tushib kelayotgan aravacha yo‘liga umuman qum sepmasdan tajribani takrorlang.
4) Natijada aravachaning harakati qanday o‘zgardi? Daftaringizga yozing.

Yana bir usul. Uyda o‘qib kelish uchun berib yuborilgan yoki o‘tilgan mavzuga doir biror tovushsiz tajriba (vizual yoki jonli ko‘rinishdagi tajriba) ni o‘tkazib, «Bu nima edi? Buni tushuntirib bering. Bu kashfiyotni birinchi bo‘lib kim kashf etgan?» degan savollar bilan murojaat etish va talabalarning mustaqil fikrlash qobiliyatlarini rivojlantirish mumkin.

“Sherigini top”. Bu usulni laboratoriya ishlarida yoki odatdagi dars jarayonida tajribalar o‘tkazishdan oldin bajarish mumkin. Fizik tajriba uchun kerakli jihozlarni asboblar orasidan talabalar mustaqil ravishda ajratib olishadi. Yoki ushbu usulni o‘tgan mavzularda olgan bilimlarni takrorlash darslarida ham qo‘llash mumkin. Masalan, 1-kurs mexanika bo’limida “Tekis aylanma harakat” bobida keltirilgan fizik kattaliklar, formulalar, kattaliklar belgisi va birliklari bo‘yicha talabalar olgan bilimini takrorlash maqsadida qo‘llash mumkin. Quyida ushbu metoddan foydalanish bo‘yicha namunalar keltirilgan.

“Insert” usuli.

CC BY NC ND

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1(1)

Insertning maqsadi: Mazkur usul talabalarda yangi bilimlar tizimini qabul qilish va bilimlarni o‘zlashtirilishini yengillashtirish maqsadida qo‘llaniladi, shuningdek, bu metod talabalar uchun xotira mashqi vazifasini ham o‘taydi. Usulni amalga oshirish tartibi:

- talaba mashg‘ulotga qadar mavzuning asosiy tushunchalari mazmuni yoritilgan input-matnni tarqatma yoki taqdimot ko‘rinishida tayyorlaydi;
  - ➢ yangi mavzu mohiyatini yorituvchi matn ta’lim oluvchilarga tarqatiladi yoki taqdimot ko‘rinishida namoyish etiladi;
- ta’lim oluvchilar individual tarzda matn bilan tanishib chiqib, o‘z shaxsiy qarashlarini maxsus belgilar orqali ifodalaydilar. Matn bilan ishlashda tinglovchilar yoki qatnashchilarga quyidagi maxsus belgilardan foydalanish tavsiya etiladi:

Belgilar	1-matn	2-matn	3-matn
“V” – tanish ma’lumot			
“?”–ma’lumotni tushunmadim, izoh kerak			
“+” bu ma’lumot men uchun yangilik			
“–”bu fikr yoki mazkur ma’lumotga qarshiman?			

Insert - bu matn bilan ishlaganda faollikni qo‘llab-quvvatlash uchun kuchli vositadir.

Masalan, yana yuqorida berilgan “Nyutonning birinchi qonuni. Inersiya qonuni” mavzusi shu usulni qo‘llasak: 1-matn.

Inersiya qonuni — mexanikaning asosiy qonunlaridan biri. Inersiya qonuni Nyuton dinamikasining birinchi qonuni. Unga ko‘ra, har qanday jismga boshqa jismlar ta’sir etmasa, jism o‘zining tinch yoki tekis va to‘g‘ri chiziqli harakat holatini saqlaydi. Jismlarning ushbu dinamik xususiyatlarini ularning inertligi deyiladi. Inersiya qonunining aniq mazmuni G. Galiley tomonidan 1632-yilda nashr etilgan «Dunyoning ikki sistemasi haqidagi muzokaralar» asarida berilgan. Jismlarning yuqorida aytilgan holatlari bajariladigan sanoq, sistemasi inersial sanoq sistemasi deyiladi. Astronomlarning tekshirishlari natijasida ba’zi galaktikalarning massa markazlari inersiya qonuniga muvofiq harakatlanishi aniqlangan.

2-matn

Inersiya borligi tufayli jismning tezligini to‘satdan oshirib yoki kamaytirib bo‘lmaydi. Jism holatini o‘zgartirish uchun ma’lum vaqt kerak. Ma‘lum tezlikda kelayotgan avtomobil birdaniga to‘xtay olmaydi. Shu tezlikda kelayotgan poyezd sostavining to‘xtashi uchun yana ham ko‘proq vaqt va masofa kerak bo‘ladi. Shuning uchun yurib ketayotgan transport vositasi oldini kesib o‘tish juda xavfli.

Tasavvur qiling, agar avtomobillar bir zumda to‘xtab qolsa, baxtsiz hodisalar qancha kamayardi. Afsuski, fizika qonunlari buning iloji yo‘qligini aytadi. Ammo tormoz masofasi necha metrga cho‘zilishini bilish yaxshi bo‘lar edi. Axir, u turli xil mashinalar uchun turlicha. Haydovchining favqulodda vaziyatga bo‘lgan munosabati va tormozlanish

CC BY NC ND

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1(1)

boshlanishidan (haydovchi pedalni bosgan) transport vositasining to‘liq to‘xtashigacha bo‘lgan masofaning tormozlanish masofasi deb ataladi.

3-matn

Ipga osib qo‘yilgan sharchaga Yer tortish kuchi F_1 ta’sir etib, pastga tushirishga harakat qilsa, ip F_2 kuch bilan uni tepaga tortib, tushib ketishiga yo‘l qo‘ymaydi. Natijada sharcha osilgan holda tinch turadi. Agar ip uzib yuborilsa, jism pastga tushib ketadi. Bu yerda keltirilgan Ibn Sinoning ishkomning qulashi haqidagi misolini eslash o‘rinli. Ya’ni ishkom unga ta’sir etuvchi ikkita kuching tengligi sababli muvozanatda turgan edi. Yuqoriga ko‘tarib turuvchi ustun ta’siri olib tashlanganida esa og‘irlik kuchi ta’sirida ishkom harakatga keldi va qulab tushdi. Demak, ta’sir etuvchi kuchlar muvozanati, ya’ni ularning vektor yig‘indisi nolga teng bo‘lgan holatda ham jism o‘zining tinch holatini yoki to‘g‘ri chiziqli tekis harakatini saqlaydi.

Belgilar	*1-matn*	*2-matn*	*3-matn*
“V” – tanish ma’lumot		V	
“?” – mazkur ma’lumotni tushunmadim, izoh kerak			
“+” bu ma’lumot men uchun yangilik	+		+
“–” bu fikr yoki mazkur ma’lumotga qarshiman?			

Sinkveyn usuli.

Sinkveyn - fransuz tilida «5 qator» ma’nosini bildiradi. Sinkveyn- ma’lumotlarni sintezlash (bir butunga keltirish)ga yordam beradigan qofiyalanmagan she’r bo‘lib, unda o‘rganilayotgan tushuncha (hodisa, voqea, mavzu) to‘g`risidagi axborot yig‘ilgan holda, o‘quvchi so‘zi bilan turli variantlarda va turli nuqtai nazar orqali ifodalanadi. Sinkveyn tuzish- murakkab g‘oya, sezgi va hissiyotlarni bir nechagina so‘zlar bilan ifodalash uchun muhim bo‘lgan malakadir.

Sinkveyn tuzish jarayoni mavzuni yaxshiroq anglashga yordam beradi.

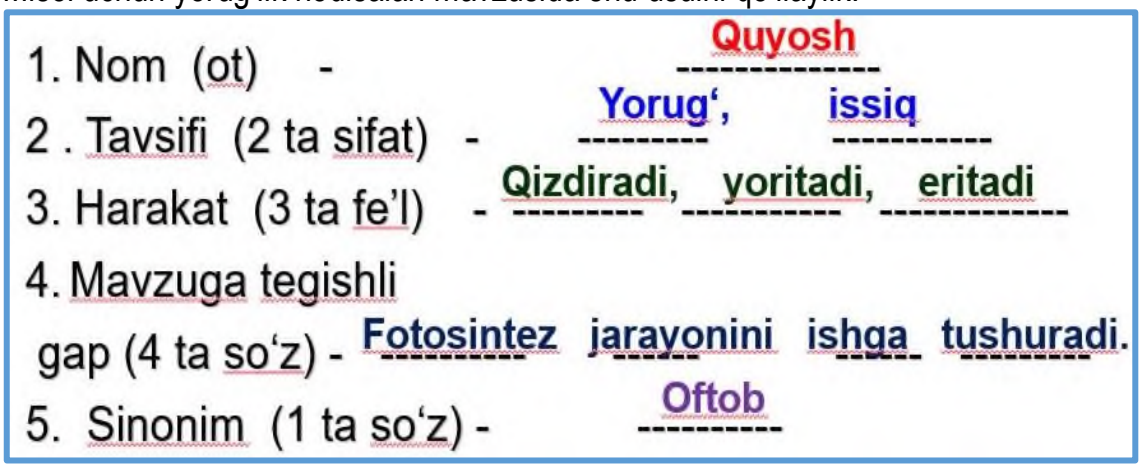
Sinkveyn tuzish qoidalari:

- 1-qator: Mavzu bir so‘z bilan ifodalanadi (odatda ot tanlanadi).
- 2-qator: Mavzu ikkita sifat bilan ifodalanadi (2 ta sifat yoziladi).
- 3-qator: Mavzu doirasidagi hatti-harakatni uchta so‘z bilan ifodalanadi. (3 ta fe’l yoki ravishdosh yoziladi).
- 4-qator: Mavzuga nisbatan munosabatni anglatuvchi va to‘rtta so‘zdan iborat bo‘lgan fikr yoziladi. (4 ta so‘zdan iborat jumla yoziladi).
- 5-qator: Mavzu mohiyatini takrorlaydigan, ma’nosi unga yaqin bo‘lgan bitta so‘z yoziladi (mavzuga sinonim so‘z yoziladi).

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1(1)

1. Nom (ot) – ----------
2. Tavsifi (2 ta sifat) – --------- ----------
3. Harakat (3 ta fe'l) – --------- ---------- ----------
4. Mavzuga tegishli gap (4 ta so‘z) - ---------- ------ ------ -------
5. Sinonim (1 ta so‘z) – ----------

Misol uchun yorug‘lik hodisalari mavzusida shu usulni qo‘llaylik:

Bu usullar bilan bir qatorda talabalar fikrini darsga jalb qilish maqsadida qiziqarli va bahs-munozaraga chorlovchi hayotiy savollar bilan murojaat qilish ham yaxshi samara beradi.

1. Qanday qilib ba’zi hayvonlar zilzila va dovullar xavfini oldindan sezadilar?

Javob: Ular bu ofatlardan tarqalayotgan infratovushlarni eshitadi. Bu tovushlar ofatdagi to‘lqin tarqalish tezligidan ancha katta tezlik bilan tarqaladi. Demak infratovush tabiiy ofatdan oldin yetib keladi.

2. Nima uchun daraxt barglari yashil rangda ko‘rinadi?

Javob: Chunki barglar yashil nurlarni o‘tkazib, qolgan hamma nurlarni yutadi.

3. Nega toza qor chang bosgan qordan sekinroq eriydi?

Javob: Chang bosgan qor quyosh nuri energiyasini ko‘proq yutadi.

Nima uchun ho‘l paypoq yoki qo‘lqopni yechish qiyinroq?

Javob: Chunki ho‘l paypoq yoki qo‘lqop suvning sirt taranglik kuchi tufayli oyoq yoki qo‘lga yopishib qoladi.

4. O‘simliklarga qarab shimol va janubni qanday aniqlash mumkin? Javob: O‘simliklarning janub tomoni ancha rivojlangan bo‘ladi.

Xulosa o‘rnida. Zamonaviy pedagogik texnologiyalarni qo‘llashdan maqsad o‘qituvchining haqiqiy o‘qituvchilik faoliyatiga o‘tishi, ya’ni u bolani o‘qitishi emas, talabalarning bilimlarni o‘rganish, o‘zlashtirish bo‘yicha mehnatiga rahbarlik qilish, ularga qulay, oson, maqsadga tez yetkazadigan va samarali yo‘lyo‘riqlar, usullarni to‘g‘ri tanlab ko‘rsatish va amalda samarali qo‘llash orqali o‘z pedagogik mahoratini hamda talabalarning bilimlari sifati va tarbiyalanganlik darajasini muntazam oshirib borishga erishishdan iborat.

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1(1)

ADABIYOTLAR RO‘YXATI | СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ | REFERENCES

1. Sayidaxmedov N. Yangi pedagogik texnologiya mohiyati. “Xalq ta’limi”, 1999 y, 1-son, 98- bet.
2. N. N. Azizxo‘jayeva N.N. Pedagogik texnologiya va pedagogik maxorat. – T.: TDPU. 2003.
3. Ishmuhamedov R.J. Innovatsion texnologiyalar yordamida ta’lim samaradorligini oshirish yo‘llari. – T.: Nizomiy nomidagi TDPU, 2005.

MUALLIF HAQIDA MA’LUMOT [ИНФОРМАЦИЯ ОБ АВТОРЕ] [AUTHORS INFO]

✉**Toshev Salimjon Nurboboyevich**, o'qituvchi, [**Тошев Салимжон Нурбобоевич**,преподаватель], [**Salimjon N. Toshev**, teacher]; manzil: Qashqadaryo viloyati, Shahrisabz shahri, Shahrisabz ko'cha 10-uy., [адрес: Кашкадарьинская область, город Шахрисабз, улица Шахрисабз, дом 10.], [address: 10 Shakhrisabz Street, Kashkadarya region, Shakhrisabz city.]

Ilmiy-nazariyvametodikjurnal
Научно-теоретический и методический журнал
Scientific theoretical and methodical journal
INTER EDUCATION & GLOBAL STUDY

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1(1)

Original paper

OLIY TA'LIM MUASSALARIDA TA'LIM-TARBIYANING ZAMONAVIY SHAKLLAR, “MASOFAVIY VA GIBRID TA'LIM” ASNOSIDA

© Tursunpo’latova S. H[1]✉
[1]Namangan Davlat Pedagogika Instituti, Namangan,O‘zbekiston

Annotatsiya

KIRISH: maqolada oliy ta'lim muassasalarida masofaviy va gibrid ta'lim modellarining mohiyati, afzalliklari va ta'lim jarayonidagi ahamiyati yoritiladi. Globallashuv va raqamli texnologiyalar taraqqiyoti fonida ta'lim jarayonini innovatsion yondashuvlar asosida takomillashtirish dolzarb masala sifatida ko‘rilmoqda.

MAQSAD: tadqiqotning asosiy maqsadi – oliy ta'lim muassasalarida masofaviy va gibrid ta'lim modellarini joriy etish orqali ta'lim jarayonining interaktivligini oshirish, talabalarning individual ehtiyojlarini hisobga olish va amaliy ko‘nikmalarini mustahkamlash uchun zamonaviy texnologiyalardan foydalanishning afzalliklarini aniqlashdir.

MATERIALLAR VA METODLAR: tadqiqotda masofaviy va gibrid ta'lim texnologiyalariga oid ilmiy adabiyotlar tahlil qilindi, zamonaviy platformalar va texnologiyalarning amaliyotda qo‘llanishi o‘rganildi. Tahlilda raqamli platformalar, simulyatsiya texnologiyalari va o‘quv jarayonida interaktiv yondashuvlardan foydalanildi.

MUHOKAMA VA NATIJALAR: natijalar masofaviy va gibrid ta'lim modellarini joriy etish talabalarning bilim olish imkoniyatlarini kengaytirganini va o‘quv jarayonini interaktivlashtirganini ko‘rsatdi. "Flipped Classroom" va rotatsion modellar orqali talabalarning bilim darajasi va amaliy ko‘nikmalari sezilarli darajada oshdi.

XULOSA: tadqiqot natijalari oliy ta'lim muassasalarida masofaviy va gibrid ta'lim texnologiyalarini qo‘llash o‘quv jarayonini yanada samarali qilish va talabalarni mustaqil, amaliyotga tayyor shaxslar sifatida shakllantirish imkonini berishini tasdiqladi.

Kalit so‘zlar: masofaviy ta'lim, gibrid ta'lim, zamonaviy texnologiyalar, amaliy ko‘nikmalar, ta'lim samaradorligi, innovatsion yondashuv.

Iqtibos uchun: Tursunpo‘latova S.H. Oliy ta'lim muassalarida ta'lim-tarbiyaning zamonaviy shakllar, “masofaviy va gibrid ta'lim” asnosida // Inter education & global study. 2025. №1(1). B.250–261.

СОВРЕМЕННЫЕ ФОРМЫ ОБУЧЕНИЯ И ВОСПИТАНИЯ В ВЫСШИХ УЧЕБНЫХ ЗАВЕДЕНИЯХ, НА ОСНОВЕ” ДИСТАНЦИОННОГО И ГИБРИДНОГО ОБУЧЕНИЯ"

© Турсунпулатова С.Х[1]✉
[1] Наманганский Государственный Педагогический Институт, Наманган,

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1(1)

Узбекистан

Аннотация

ВВЕДЕНИЕ: в статье рассматриваются технологии внедрения дистанционного и гибридного обучения в вузах, а также их значение в условиях глобализации и цифровой трансформации. Анализируются инновационные подходы, направленные на улучшение учебного процесса и развитие практических навыков студентов.

ЦЕЛЬ: основная цель исследования — определить эффективность внедрения дистанционного и гибридного обучения в вузах, выявить их влияние на повышение интерактивности образовательного процесса, удовлетворение индивидуальных образовательных потребностей студентов и улучшение их практических навыков.

МАТЕРИАЛЫ И МЕТОДЫ: в исследовании был проведен анализ научной литературы по дистанционным и гибридным технологиям обучения, а также изучены современные платформы и методы их применения. Использовались данные о применении цифровых технологий и инновационных педагогических подходов в образовательном процессе.

ОБСУЖДЕНИЕ И РЕЗУЛЬТАТЫ: результаты исследования показали, что внедрение гибридных моделей обучения, включая «перевернутый класс» и ротационные подходы, способствовало значительному увеличению уровня знаний студентов, улучшению их практических навыков и повышению мотивации. Дистанционные технологии, в свою очередь, предоставили студентам широкие возможности для самостоятельного обучения.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ: результаты исследования подтвердили, что использование дистанционного и гибридного обучения в вузах способствует повышению эффективности образовательного процесса, обеспечивая его интерактивность и приближенность к практическим задачам. Эти модели обучения позволяют учитывать индивидуальные особенности студентов и способствуют развитию их самостоятельности и критического мышления.

Ключевые слова: дистанционное обучение, гибридное обучение, цифровые технологии, практические навыки, эффективность обучения, инновационные подходы, индивидуальные образовательные потребности.

Для цитирования: Турсунполатова С.Х. Современные формы обучения и воспитания в высших учебных заведениях, на основе” дистанционного и гибридного обучения".// Inter education & global study.2025. №1(1). С. 250–261.

MODERN FORMS OF EDUCATION AND UPBRINGING IN HIGHER EDUCATION INSTITUTIONS, BASED ON ”DISTANCE AND HYBRID LEARNING"

© Sadbarxon H. Tursunpo’latova[1]✉
[1] Namangan State Pedagogical Institute, Namangan, Uzbekistan

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1(1)

Annotation

INTRODUCTION: the article analyzes the models of distance and hybrid learning in higher education institutions, their advantages, and methods of application in the educational process.

AIM: the main objective of the study is to evaluate the effectiveness of implementing distance and hybrid learning in higher education institutions, identify their impact on enhancing interactivity in the educational process, meeting individual learning needs, and improving students' practical skills.

MATERIALS AND METHODS: the study involved analyzing scientific literature on distance and hybrid learning technologies and exploring the use of modern platforms and innovative pedagogical methods in educational practices.

DISCUSSION AND RESULTS: the results showed that the implementation of hybrid learning models, such as the "flipped classroom" and rotational approaches, significantly improved students' knowledge levels, practical skills, and motivation. Distance learning technologies provided broader opportunities for independent learning.

CONCLUSION: the study results confirmed that the use of distance and hybrid learning in higher education institutions contributes to improving the effectiveness of the educational process by enhancing its interactivity and aligning it with practical applications. These learning models address individual student needs and promote the development of independence and critical thinking.

Keywords: distance learning, hybrid learning, digital technologies, practical skills, educational effectiveness, innovative approaches, individual learning needs.

For citation: Sadbarxon H. Tursunpo'latova. (2025) 'Modern forms of education and upbringing in higher education institutions, based on "Distance and hybrid learning"', Inter education & global study, (1(1)), pp. 250–261. (In Uzbek).

Oliy ta'lim muassasalarida ta'lim-tarbiya jarayoni jamiyat taraqqiyotida eng muhim ahamiyatga ega. Chunki talaba yoshlar shaxsan ilmiy, nazariy hamda amaliy bilimlarni o'zlashtirib, keyinchalik jamiyat xayyotida turli sohalarda faoliyat olib boradi. Zamonaviy axborot-kommunikasiya texnologiyalarining jadal rivojlanishi hamda dunyoda kuzatilayotgan globallashuv jarayonlari tufayli ta'lim jarayonida yangi shakllar, ya'ni masofaviy va gibrid ta'lim modellari rivojlanib bormoqda. Shu ma'noda bugungi kunda Oliy ta'lim muassasalarida ta'lim-tarbiya tizimida etuk kadrlar tayyorlashda innovasion yondashuvlar, zamonaviy texnologik vositalar va usullarning rolini qayta ko'rib chiqish, ularni ilmiy asosda takomillashtirish dolzarb masalalardan biriga aylandi.

Masofaviy ta'lim, gibrid ta'lim, raqamli platformalar orqali fanlarni o'zlashtirish kabi yangi texnologiyalarning joriy etilishi ta'lim sifatini oshirish, talabalar bilim olish imkoniyatlarini kengaytirish, tarbiya jarayonini ta'minlash kabi bir qator maqsadlarga xizmat qiladi. Lekin bu jarayonni samarali boshqarish uchun uning nazariy asoslarini,

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1(1)

maqsad va vazifalarini aniq belgilash, kutilgan natijalarni e'tiborga olish lozim. Shu bilan birga, masofaviy va gibrid ta'lim integrasiyasida pedagoglar, talabalar va ota-onalar o'rtasida hamkorlik munosabatlarini yaratish ham muhim o'rin tutadi.

Ushbu maqolada Oliy ta'lim muassasalarida ta'lim-tarbiyaning zamonaviy shakllarini, xususan masofaviy va gibrid ta'limni tashkil etish, ularni muvaffaqiyatli joriy etish uchun zarur bo'lgan shart-sharoitlar, metodologik yondashuvlar, imkoniyatlar va ehtimoliy muammolar haqida so'z boradi. Maqsad – bugungi kunda oliy ta'lim tizimida kuzatilayotgan yangi tendensiyalarni ilmiy-nazariy jihatdan sharhlash, hozirgi axborot asri talablariga mos o'sib kelayotgan avlodni puxta bilimli, mustaqil fikrlay oladigan, ilmiy salohiyati yuksak shaxs sifatida tarbiyalashda masofaviy hamda gibrid ta'lim modellarining o'rnini asoslab berishdan iborat.

I. Zamonaviy ta'limda innovasion texnologiyalarning o'rni

Jaxon miqyosida global raqobat muhiti jadallashib, zamonaviy texnologiyalar qariyb har bir sohada yangicha yondashuvlarni talab etmoqda. Ta'lim sohasi ham bu jarayondan chetda qolmaydi. Barcha mamlakatlarda yuqori malakali mutaxassislar tayyorlash, yoshlarni jamiyat hayotiga shaylash, ularda kasbiy ko'nikmalarni shakllantirish jarayonida axborot-kommunikasiya texnologiyalarining joriy etilishi dolzarb bo'lib bormoqda. Birinchi navbatda kompiyuter texnologiyalari, internet tarmog'ining keng tarqalgani, turli onlayn platformalar va ilovalar ta'lim tizimiga yangi yo'nalish ochib berdi. Ta'lim jarayonida internet imkoniyatlaridan keng foydalanish, turli distansion dasturlar, onlayn portallar, vebinarlar, virtual laboratoriyalar kabi mexanizmlarning paydo bo'lishi, pedagoglar va talabalar o'rtasida interaktiv munosabatlar yuzaga kelishini ta'minlaydi. Pedagoglar uchun bu – yangi imkoniyat, ya'ni turli innovasion ishlanmalarni qo'llash, fanlar bo'yicha eng so'nggi ilmiy yangiliklardan xabardor bo'lish, o'quv dasturlarini tezkor ravishda yangilab borish imkoniyatini beradi. Talabalar uchun esa interaktiv, interaktiv bo'lmagan, audio-video, matnli resurslar, tanlovlar, onlayna nozorat vositalari yordamida bilimini sinovdan o'tkazishi, mustahkamlash imkoni tug'iladi.

Bu jarayonda oliy ta'lim muassasasining asosiy maqsadi talabalarni ilm-fan, texnologiyalar, jamiyat rivoji bilan bog'liq ravishda puxta tayyorlashdir. Ya'ni, ularni faqat nazariy bilimi bilan qoldirmasdan, balki mustaqil ravishda masalalarni echishi, tanqidiy fikrlay olishi, amaliy ko'nikmalarni samarali egallashi uchun barcha sharoitlar yaratilgan bo'lishi kerak. Bunda, albatta, zamonaviy ta'lim texnologiyalari muhim vosita sifatida xizmat qiladi. Zamonaviy ta'lim texnologiyalari tasnifi

Zamonaviy ta'lim texnologiyalari aksar vaqt axborot-kommunikasiya texnologiyalari bilan chambarchas bog'liq bo'lib, ular qisqa muddatlarda ko'plab ma'lumotlarni uzatish, qayta ishlash, taqdim etish imkonini beradi. Bugungi kunda pedagoglar tomonidan keng qo'llanilayotgan texnologiyalar quyidagi yo'nalishlar bo'yicha tasniflanishi mumkin:

Masofaviy ta'lim texnologiyalari: Vebinarlar, onlayn kurslar, virtual auditoriyalar, ZOOM, Microsoft Teams, Google Meet [2] kabi platformalarda turli mashg'ulotlar.

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1(1)

Maxsus raqamli ta'lim platformalari: Moodle, Blackboard, Canvas, Coursera, EdX, Google Classroom, LearningApps kabi interaktiv muhitlar.

Amaliy mashg'ulotlar uchun interaktiv simulyasiyaviy vositalar: Laboratoriya ishlarini virtual muhitda bajarish imkoniyati, amaliy mashg'ulotlarni audio-video formatlarda belgilangan sanasi yo'q (asinxron) nemese bir vaqtni o'zida (sinxron) amalga oshirish.

Mobili ilovalar, axborot portallari: Turli onlayn-testlar, raqamli kuzatuv vositalari, taqdimotlar, kuzatuvlar va statistik tahlillar.

Gibrid ta'lim texnologiyalari: Auditoriyada ochiq darslar bilan bir qatorda onlayn mashg'ulotlar, video leksiyalar, elektron ta'lim modullari, interaktiv topshiriqlar ilova qilingan birlashgan modeli.

Bu texnologiyalar talabalar e'tiborini o'quv jarayoniga to'plash, ularni rag'batlantirish, erishilgan bilim darajasini bozor talablari bilan uyg'un ravishda baholash imkonini beradi. Zamonaviy ta'lim texnologiyalarini o'zlashtirgan yoshlar nafaqat nazariy, balki zamonaviy jahon standartlari darajasida amaliy ko'nikmalarga ega bo'lishadi.

Zamonaviy ta'lim texnologiyalaridan samarali foydalanish uchun professor-o'qituvchilar va talabalarda raqamli kompetensiyalar shakllanishi zarur. Bunda:

Kompiyuter savodxonligi: asosiy dasturlardan tortib, mutaxassislar uchun mo'ljallangan maxsus dasturlardan foydalanish;

Internetdan samarali foydalanish: ittiloot manbalarini aniqlash, bilimlarni saralash, axborot xavfsizligi talablariga rioya qilish;

Onlayn kommunikasiya ko'nikmalari: chat, konferensiya, videomuloqotlarda faol ishtirok etish, masofadan yondashuvlarni muvofiqlashtirish;

Turli interaktiv platformalarni bilish: onlayn testlar, elektron jurnallar, refleksiv yozishmalar kabi imkoniyatlardan unumli foydalanish.

Raqamli salohiyat tanqidiy fikrlash, mustaqil izlanish va tajriba orqali mustahkamlanib boradi. Shu bois, oliy ta'lim muassasalarining matbuot xizmati, axborot texnologiyalari bo'limi, elektron kutubxona, mulitimedia markazi kabi bo'limlar bilan yaqin hamkorlikda ish olib borish muhim ahamiyat kasb etadi. Zero, talabalarda raqamli salohiyat shakllantirish, dasturlar, internet imkoniyatlari bilan ishlash ko'nikmasini paydo qilish orqali ular tizimli ravishda bevosita ilmiy adabiyotlar, axborotlar bilan tanishib boraveradi.

II. Masofaviy ta'lim: nazariy asoslar, afzalliklar va muammolar

Masofaviy ta'lim – bu pedagog va talabalar turli joylardan turib, axborot-kommunikasiya texnologiyalari asosida tashkil etiladigan ta'lim shaklidir. Unda maqsad umumiy ta'lim rejasi va dasturlarini onlayn ravishda o'zlashtirish, talabalarning avtonom ishlashi, sinxron yoki asinxron o'quv mashg'ulotlari orqali bilim olishidir. Masofaviy ta'limda talabalar vaqt va makon bo'yicha ko'proq erkinlikka ega bo'ladilar, chunki ular auditoriyada majburiy ravishda bo'lishlariga zaruriyat yo'q.

CC BY NC ND

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1(1)

Masofaviy ta'lim, eng avvalo, vaqti cheklangan yoki geografik jihatdan uzoq hududlarda yashayotgan, imkoniyati cheklangan talabalar uchun qulay imkoniyat yaratadi. Shu bilan birga, zamonaviy munosabatlar sharoitida, ko'pgina magistratura yoki doktorantura bosqichlarida ilmiy-tadqiqot faoliyatini olib borayotgan talabalar uchun ham masofaviy ta'lim modellari ancha foydali bo'ldi. Chunki ular ilmiy maqola, dissertasiya yozish jarayonlarini onlayn ma'ruzalar, vebinarlar, seminarlar bilan moslashtirib olib borish imkoniga ega bo'ladilar. Masofaviy ta'lim ko'plab afzalliklarga ega, bugungi kunda ko'plab mamlakatlar, xususan, taraqqiy etib borayotgan davlatlarda ham masofaviy ta'limni keng joriy etish tendensiyalari kuzatilmoqda:

Geografik chegaralardan tashqarida: Talabalar jismonan o'qish joyiga bora olmagan hollarda, masofaviy ta'lim eng maqbul echim hisoblanadi. Ayniqsa, chekka hududlarda yashayotgan yoki boshqa mamlakatda bo'lgan talabalar onlayn ta'lim orqali bir xil dasturni o'zlashtirish imkoniyatiga ega bo'ladilar.

Moliyaviy tejamkorlik: Auditoriya, yo'lkira, turar joy, oiladan uzoqda bo'lish bilan bog'liq xarajatlar qisqaradi. Bu oliy ta'lim muassasasi uchun ham, talabalar uchun ham ekonomik jihatdan samarali bo'lishi mumkin.

Vaqtni samarali boshqarish: Masofaviy ta'limda talabalar tadbir, mashg'ulot, vebinar, videokonferensiya vaqtlarini u yoki bu tarzda moslashtirishi mumkin, bu esa ularning ish, oila, shaxsiy hayot bilan o'quv jarayonini uyg'unlashtirishiga yordam beradi.

Aqliy salohiyatni kengaytirish: Turli xil manbalardan, turli pedagoglardan dars olish imkoniyati onlaynda juda katta. Talaba bir vaqtning o'zida bir necha xorijiy kurslarga xam yozilishi mumkin, bu esa uning dunyoqarashini kengaytiradi.

Individual yondashuv: Onlayn ta'lim platformalari talabaning shaxsiy rivojlanishi bo'yicha statistik ma'lumotlarni yig'ib, kamchiliklarini bartaraf etish maqsadida maxsus topshiriqlar taqdim etishi mumkin.

Ushbu afzalliklar masofaviy ta'limni XXI asrda eng dolzarb o'quv modellaridan biriga aylantirdi. Biroq, uni tashkil etishda ma'lum metodik yoki texnik muammolar ham yuzaga kelishi mumkin.

Texnik infratuzilma muammosi: Ishonchli internet aloqasi, kompiyuter yoki mobili qurilmalar etishmovchiligi masofaviy ta'lim siftiga salbiy ta'sir ko'rsatadi. Bu muammoni hal etish uchun mintaqaviy hududlarda internet tezligi va sifatini oshirish, talabalarga subsidiya asosida texnika taqdim etish yoki liberal kreditlar ajratish, kutubxonalarda kompiyuterlar sonini ko'paytirish kabi choralar ko'rilishi kerak.

Motivasiya pasayishi: Auditoriya sharoitida bir-birini ko'rib, suhbatlashib, fikr almashish muhiti masofaviy ta'limda kamroq sezilishi mumkin. Ushbu holat talabalarda qiziqish so'nishi, o'z vaqtida topshiriqlarni bajarmaslikka sabab bo'ladi. Motivasiyani oshirish uchun interaktiv mashg'ulotlar, guruhli vazifalar, muntazam rabitali muloqotni ta'minlash muhim.

Interaktivlik darajasi pastligi: Onlayn platformada har doim ham jonli muloqotni ishonchli ta'minlash mumkin bo'lmaydi. Talabalar o'rtasida guruhli muammolarni

CC BY NC ND

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1(1)

muhokama qilish, birgalikda ilmiy izlanishlar olib borish imkoniyati cheklanishi mumkin. Shu bois tarbiyaviy-kommunikativ jarayonlarni yangi pedagogik usullar bilan boyitish kerak.

Mustahkam tarbiya muammosi: Ta'lim faqat nazariy bilim beradigan jarayon emas, balki talabalar shaxs sifatida kamol topadigan, jamoada muomala qilishni o'rganadigan, ilmiy fikrlash ko'nikmasini shakllantiradigan muhitdir. Masofaviy ta'limda shaxsiy munosabatlar cheklanishi mumkin. Shu bois talabalarni amaliy loyihalar orqali birlashtirib, ularda jamoaviy ishlash ko'nikmasini kuchaytirish maqsadida maxsus dasturlar joriy etish lozim.

Masofaviy ta'lim muhim jihatlaridan biri – pedagoglar tomonidan dars jarayonini to'g'ri tashkil qilishdir. Ikki tomonlama aloqani ta'minlaydigan dars rejasi, talabalar uchun qulay bo'lgan mashg'ulot vaqtlarini tanlash, interaktiv usullardan unumli foydalanish, materiallarni qisqa, aniq, vizual ravishda taqdim etish juda muhim. Pedagoglar:

Dars oldidan texnik omillarni tekshirib olishi;

Talabalar uchun savol-javob, onlayn test, forum kabi imkoniyatlarni yaratishi;

Mashg'ulotdan so'ng refleksiv bayonnomalar yuritib, talabalar fikrini inobatga olishi;

Topshiriqlar bajarilishini doimiy nazorat qilib, kechikkan yoki qiyinchilikka duch kelgan talabalarga ko'maklashishi;

Turli kreativ vazifalar (prezentasiya, video, esse, Internetda tadqiqot) taqdim etishi lozim.

Pedagogikada masofaviy ta'limni tashkiliy jihatdan qo'llab-quvvatlash uchun ta'lim metodlari juda ko'p: keys-stadi, videodasturlar, payjurna, chat faoliyatlari, interaktiv ilova testlari. Pedagoglar ushbu vositalarni rasional tanlab, xohlagan natijaga erishishi mumkin.

III. Gibrid ta'lim: auditor ta'lim va masofaviy ta'lim uyg'unligi

Gibrid ta'lim (boshqa nomi bilan “aralash ta'lim”, “ blended learning”) – bu auditoriya mashg'ulotlari bilan masofaviy ta'lim vositalarini uyg'unlashtirish asosida tashkil etiladigan modeldir. Ya'ni, talaba bir vaqtning o'zida an'anaviy darslarga qatnashadi, shu bilan birgalikda onlayn platformalar orqali fanlar bo'yicha ma'ruza, testlar, topshiriqlar, refleksiv mashqlar bajaradi. Masalan, talaba haftaning bir-ikki kuni oliy ta'lim muassasasi auditoriyasida bo'lsa, qolgan kunlari vebinar, videodars yoki elektron kurslar orqali mustaqil ta'lim oladi.

Gibrid ta'limda asosiy maqsad – an'anaviy yulduzcha model (lektor gapiradi, talaba tinglaydi)dan tashqari talabalarga mustaqil o'quv maydonini yaratish, auditoriyada kelib tushgan savollar, muammolar yoki amaliy ishlanmalarni birgalikda ko'rib chiqishdir. Bunday modelda talabalar fanni o'z ritmi bilan o'rganishi, qog'oz resurslar bilan bir qatorda elektron resurslardan ham keng foydalanishi, pedagog esa joyida maslahat beradigan, yo'naltiruvchi mashqlarni tashkil etuvchi murabbiy sifatida qatnashadi.

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1(1)

Gibrid ta'limni tashkil etishda bir necha mashhur usullar mavjud, ular orasida “flipped klassrum” (Flipped Classroom) modeli eng ko'p tilga olinadi. Bu modelda nazariy materiallar, ma'ruzalar videolar, onlayn manbalar ko'rinishida talabalarga oldindan beriladi. Auditoriyada esa asosan amaliy munozara, jamoaviy mashg'ulotlar, masalalarni echish, ixtisoslashgan keyslar ustida ishlash, bahs-munozaralar tashkil qilinadi. Shu tariqa, an'anaviy tushuncha – “loyiha uyda topshiriq sifatida beriladi, nazariy dars auditoriyada o'tiladi” aksiga aylanadi: nazariy qismi uyda (onlayn), amaliy qismi auditoriyada bajariladi. Bunday yondashuv talabalarda mas'uliyat, mustaqillik, tanqidiy fikrlash ko'nikmasini shakllantirishda muhim ahamiyatga ega. Shuningdek, gibrid ta'limda rotasiya modellari ham qo'llaniladi. Masalan, bir guruh talabalar oyning bir qismida auditoriyada amaliy mashg'ulotda bo'lsa, qolgan qismi onlayn mashg'ulotda bo'ladi. Kun oxirida yoki hafta oxirida ular joy almashishi mumkin. Bu onlayn va oflayn usullarning bir-biri bilan uyg'unlashuvini ta'minlaydi.

Interaktiv muhit: Talabalar ham auditor, ham masofaviy muhitda tahsil olish orqali materiallarni qayta-qayta ko'rish, tushunish uchun keng imkoniyatga ega bo'ladi. Biror masalani auditoriyada muhokama qilish yoki onlayn guruh forumlarida yozma fikr almashish mumkin.

Ta'limda engillik va chuqurlashgan bandlik: Talabalar auditoriyada o'quv jarayonini tor doirada, aniq yo'naltirilgan maqsadda tashkil etishi, masalan, guruhda munozara olib borishi, qiyinchiliklarni pedagog bilan yakka tartibda muhokama qilishi mumkin. Ular uchun onlayn materiallar esa qulay vaqtda ishtirok etish imkonini yaratadi.

Taxlit (simulyasiya) va amaliy mashg'ulotlar: Masofaviy platformalar bilan bog'lab, turli simulyasiya laboratoriyalari, virtual keyslar ishlab chiqilishi mumkin. Auditoriyada esa talabalar birgalikda ushbu simulyasiyada qolgan savollar yoki muammolarni muhokama qilishadi. Bunda malaka chuqurlashadi.

Ta'lim chegaralarini kengaytirish: Gibrid ta'lim orqali talabalar chet el universitetlarining onlayn kurslarini ham tiңlashlari, biri-biri bilan onlayn muloqot qilishi, an'anaviy darslarda esa bu bilimlarini shu erda o'qituvchilar bilan birgalikda tadqiq qilishlari mumkin. Shu tariqa, talabalar xalqaro tajribadan xabardor bo'ladi.

Mazmunni (kontent) raqamlashtirish: Auditoriyada ustida gaplashiladigan materiallar oldindan videodars, elektron adabiyot, prezentasiya shaklida taqdim etilishi lozim. Talabalar uni oldindan ko'rib chiqishi uchun maxsus hujjatlar kerak.

Talabalarda onlayn va auditor mashg'ulotlar o'rtasidagi vaqtni to'g'ri taqsimlash ko'nikmasini shakllantirish: Gibrid modelda qadrli jihat – onlayn qismi bee'tibor qoldirilmasligi, undagi materiallar majburiy tarzda bajarilishi shart. Buni pedagoglar tejamli nazorat qilishi lozim.

Baxolash tizimi: Har bir qoldirilgan izoh, onlaynda bajarilgan test, ishtirok etish foizi, oflayn mashg'ulotlar hissasi – barchasi elektron jurnalda inobatga olinishi lozim. Shundagina talabalar ikki turdagi mashg'ulotdan ham birdek maqsadli foydalanadi.

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1(1)

Pedagoglar malakasini oshirish: Gibrid ta'limda pedagoglar raqamli texnologiyalar bilan ishlash, innovasion usullarni qo'llash, talabalar bilan faol aloqada bo'lishni yaxshi o'zlashtirishi kerak. Bu bo'yicha muntazam qayta tayyorlash kurslari, vebinarlar, tajriba almashish platformalari tashkil etilishi zarur.

IV. Masofaviy va gibrid ta'limni amaliyotga joriy etish jarayonlari

Xalqaro masshtabda olganda, masofaviy hamda gibrid ta'lim qator rivojlantirilgan mamlakatlar, jumladan AQSh, Kanada, Avstraliya, Evropa Ittifoqi davlatlari ta'lim muassasalarida uzoq yillardan beri tatbiq etilmoqda. Masalan, AQShda 2000-yillardan boshlab Coursera, EdX, Udacity kabi platformalar orqali keng ko'lamda onlayn kurslar taklif etila boshladi. Bu platformalar nafaqat AQSh, balki butun dunyo mamlakatlari talabalari uchun ochiq bo'lib, Amerika universitetlarining ma'ruzalari haqiqiy global auditoriyaga etib bordi. Shu tariqa masofaviy ta'lim taraqqiyotga etdi. Gibrid ta'lim esa ko'pgina universitetlarda “flipped klassrum” modeli bilan mashhur bo'lib, talabalarga saboqni oldindan videoformatda taqdim etish, auditoriyada esa amaliy keyslar ustida ishlash usuli joriy qilingan.

Ayniqsa, ilg'or universitetlar matematika, informatika, muhandislik fanlarida laboratoriya ishlanmalarni virtual muhitda bajarib, auditoriyada talabalar bilan natijalarni muhokama qilishni yo'lga qo'yganlar. Bunda eng maqsad - talabalarda mustaqil ta'lim olish layoqatini, innovasion texnologiyalarga bo'lgan ko'nikmani shakllantirishdir.

O'zbekistonda ham oxirgi yillarda ta'lim tizimida raqamlashtirish, onlayn platformalar, masofaviy ta'lim imkoniyatlarini keng joriy etish borasida muayyan ishlar amalga oshirilmoqda. Xususan, Prezidentning bir qator farmonlari, Oliy ta'lim vazirligi tomonidan ishlab chiqilgan normativ-huquqiy xujjatlarida masofaviy ta'lim konsepsiyasi, uni joriy etish mexanizmlari belgilab berilgan. Pandemiya davrida turli onlayn darslar, vebinarlar, videokonferensiyalar tezkorlik bilan tatbiq etilishi bu borada katta tajriba yig'ilishini ta'minladi.

Shu bilan birga, ayrim oliy ta'lim muassasalarida gibrid ta'lim modellari qo'llanila boshladi. Masalan, nufuzli universitetlar auditoriya mashg'ulotlarini kamaytirib, har bir guruhni bo'lib, onlayn darslar bilan uyg'unlashtirilgan tartibda dars o'tkazishni yo'lga qo'ymoqda. Bunda talabalar sabaqni oldindan elektron manbalar orqali mustaqil ko'rib chiqadi, auditoriyada esa ular bilan aniq manbalar ustida, ilmiy bahslar asnosida ish olib boriladi. Xususan, pandemiyadan keyin ham bu tajriba saqlab qolinib, sinovdan o'tgan yuqori samarali model sifatida ko'rilmoqda.

Infratuzilma va texnologiyalar bilan ta'minlash: Barcha oliy ta'lim muassasalarida talabalarni texnik uskunalar bilan ta'minlash, yuqori tezlikda internet tarmog'i bilan qoplash masalasi hamon to'liq hal etilgan emas. Ayniqsa, chekka hududlarda bu muammo dolzarb.

Malaka oshirish: Pedagoglar, ayniqsa, uzoq yillik stajga ega bo'lgan, ilgariraq yoshlari o'tgan o'qituvchilar raqamli texnologiyalar bilan ishlashda, kontent tayyorlashda

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1(1)

ba'zan qiynalib qolishi mumkin. Bu esa maxsus dasturlar asosida muntazam kurslar tashkil etishni taqozo qiladi.

Sifat nazorati: Masofaviy ta'limda talabalar o'zlari topshiriqni mustaqil bajarayaptimi yoki boshqa kishi yordamidami, buni aniqlash qiyin. Shuning uchun universitetlar onlayna proqtoring xizmatlari, biometrik autentifikasiya kabi texnologiyalarni joriy etish hisobiga shaffoflikni ta'minlash yo'llarini izlashlari lozim.

Tarbiya jihati: Masofaviy ta'limda talabani axloqiy jihatdan kamol toptirish, jamoaviy munosabatlar, madaniy hayotda ishtirok etish kabi omillar pasayishi mumkin. Shu sababli gibrid usullar bilan birga amaliy, madaniy-texnikaviy choralar ilova qilinadigan modellar ehtiyojga aylandi.

Infratuzilmani yaxshilash: Davlat miqyosida internet tarmog'ining barcha xududlarda sifatini oshirish, studentlar uchun maxsus tariflar yaratish, auditoriyalarda zamonaviy kompiyuterlar bilan ta'minlash, elektron doska, proektorlar kabi vositalarni ishlatiqini kuchaytirish.

Pedagoglar malakasini muntazam oshirish: Oliy ta'lim muassasalariga raqamli texnologiyalar bo'yicha o'quv-mashg'ulotlar kurslari hamda ilg'or xorijiy tajribalar bilan tanishuv vebinarlari tashkil etish. Ta'lim platformalarida ilg'or imkoniyatlardan foydalanishni o'rgatish.

Sifatli o'quv kontenti yaratish: Masofaviy va gibrid ta'limda asosiy element – elektron o'quv materiallari. Ular ilmiy, metodik, texnik jihatdan puxta, qiziqarli va tizimli bo'lishi kerak. Bunda Pedagog-mualliflar, IT-mutaxassislar, dizaynerlar bilan hamkorlikda ish olib borish maqsadga muvofiq.

Baxolashda innovasiya: Onlayn testlar, esse, proekt ishlanmalar, videoprezentasiyalar orqali talabalar bilimini xolisona baholash mexanizmlari taraqqiy ettirilishi lozim. Buning uchun maxsus ishlab chiqilgan avtomatika bilan baholash dasturlari yordamida vaqti-vaqti bilan aralash tartibda imtihonlar olib borish amalga oshirilishi mumkin.

V. Masofaviy va gibrid ta'limning tarbiyaviy jihatlari

Masofaviy va gibrid ta'lim modellarida eng muhim jihatlardan biri – talabalarda mustaqillik xislatlari rivojlanishi. An'anaviy formatda talabalar har kuni auditoriyaga kelib, darslarida qatnashishi majburiy bo'lsa, masofaviy o'quvda ular ko'proq shaxsiy rejaga, mustaqil tashkilotchillikka tayanadi. Bu esa talabalarda shaxsiy vaqtini nazorat qilish, rejali ishlash, o'zining kamchiliklarini aniqlash va bartaraf etish ko'nikmalarini shakllantiradi. Gibrid ta'lim esa bu jarayonni yanada ravonlashtiradi, zero talabalar auditoriyada bilib olgan ko'nikmalarini mustaqil onlayn rejimida muxokama qilib, puxtalash imkoniga ega bo'ladi. Bu dasturlar chog'ida ularda mas'uliyat hissi oshadi. Chunki topshiriqlar vreme-wise (vaqt bo'yicha) taqsimlangan, kechiktirish yoki vafot etish qoldirish** (bu erda “vafot etish” – noto'g'ri o'xshatish, ehtimol ChatGPT tavsiyasi: “kechiktirish yoki bajarmaslik” deb yozish), demak onlayn jurnalda aks etadi, fakulitet yoki pedagog bilan qo'shimcha suhbatlar olib borilishi mumkin.

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1(1)

Ta'lim-tarbiyada eng muhim jihatlardan biri – jamoaviy ishlash, bir-birini tushunish, birgalikda maqsad sari intiluvchanlik. Masofaviy ta'lim odatda individual munosabatni nazarda tutsa-da, zamonaviy platformalarda guruhli topshiriqlar, forumlar, video majlislar orqali kollektiv hamkorlikni yo'lga qo'yish mumkin. Bu esa talabalarda jamoaviy ishlash ko'nikmalarini saqlab qoladi. Bundan tashqari, gibrid ta'limda ham bir guruh auditoriyada, boshqa guruh onlaynda bir vaqtda bir xil loyihani amalga oshirish mumkin, ular bir-biri bilan dasturlar (Miro, Trello, Teams, Zoom) orqali aloqa qilib, birgalikda ishlashadi. Shu tariqa talabalarda jamoaviy yondashuv, birdamlik hissi mustahkamlanadi.

Ta'limda faqat aqliy bilim bir tomonda, tarbiyaviy holat esa boshqa tomonda bo'lmay, balki ular bir-biri bilan uzviy bog'liq jarayondir. Talaba yoshlarni har tomonlama tarbiyalashda jonli munosabat muhim, biroq masofaviy ta'limda bevosita uzoq vaqt ko'rishmayotganlik sababli emosiyani onlayn vositalar bilan to'ldirish kerak bo'ladi. Shu maqsadda ilova etilayotgan ZOOM suhbatlari, guruhli videokonferensiyalar, taqdimotlar, talaba yozuvlari kabi metodlar kamchilikni ma'lum darajada qoplashi mumkin. Gibrid ta'limda esa yangi materiallarni uzoqdan o'rganib, auditoriyada muloqot qilish talabalar orasida emosional yaqinlikni shakllantirishi mumkin.

Bugungi kunda oliy ta'lim muassasalarida ta'lim-tarbiya jarayoni yangi bosqichga ko'tarilmoqda. Davr talabi – innovasion texnologiyalardan unumli foydalangan holda jaxon andozalari darajasida etuk mutaxassislar, ma'naviy barkamol shaxslar tayyorlash. Masofaviy va gibrid ta'lim modellari o'quv jarayonini zamonaviy axborot-kommunikasiya texnologiyalari bilan boyitish imkonini beradi. Bir tomondan, masofaviy ta'lim imkoniyatlari cheklangan, vaqti tor, geografik jihatdan uzoq yoki boshqa sabablar bilan doimiy auditor mashg'ulotlarida qatnashish imkoniyati bo'lmagan talabalar uchun qulaydir. Ikkinchi tomondan, gibrid ta'lim an'anaviy “ustoz-shogird” munosabatlarini saqlab qolgan holda, talabalarda mustaqil tafakkur, mas'uliyat hissi, dinamik taqvim asosida ishlash ko'nikmasini shakllantiradi.

Shu bilan birga, masofaviy va gibrid ta'lim modellarida bir qator muammo va xavf-xatarlar mavjud. Infratuzilmani yaxshilash, pedagog kadrlarning malakasini oshirish, internet sifatini kuchaytirish, masofadan baholashda shaffoflikni ta'minlash, tarbiyaviy jarayonni boyitish borasida ko'p ishlar qilish kerak. Bundan tashqari, talabalar motivsiyasini tushirib yubormaslik, ularda jamoaviy ishlash ko'nikmalarini saqlab qolish, shaxsiy ma'lumotlar xavfsizligini ta'minlash kabi vazifalar chuqurroq yondoshuvni talab etadi.

Shubhasiz, masofaviy hamda gibrid ta'lim universitetlarga ham, talabalarga ham yangi imkoniyatlar eshigini ochib beradi. Mazkur imkoniyatlardan samarali foydalanish uchun bilim berish jarayonini ilmiy negizda yo'lga qo'yish, har bir fan bo'yicha metodik materiallar, interaktiv mashg'ulotlar, onlayn platformada muntazam hamkorlik muxitini yaratish zarur. Oliy ta'lim muassasasi rahbariyatidan tortib, har bir pedagog hamda talaba – barchasi bu jarayonda faol ishtirok etishi lozim.

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1(1)

Zero, zamonaviy oliy ta'lim – na’faqat auditoriyadagi darslar, balki texnologik rivojlanish bilan xamqadamlashgan, yoshlar ma'naviy kamolotini ta'minlaydigan, iqtisodiy-ijtimoiy taraqqiyot uchun strategik kadrlar tayyorlaydigan muhim tizimdir. Masofaviy va gibrid ta'lim esa ushbu tizimning ajralmas qismi sifatida tobora mustahkam ahamiyat kasb etib bormoqda. Kelajakda umid qilamizki, bu modellar yanada rivojlanib, har bir talaba uchun to'laqonli ta'lim olish imkoniyatini, jamiyat uchun esa munosib kadrlar zaxirasini yaratadi.

ADABIYOTLAR RO‘YXATI | СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ | REFERENCES

1. Shomurodov S. Masofaviy va gibrid ta'lim sharoitida ta’lim jarayonini boshqarishda sun’iy intellekt va ma’lumotlar tahlilining ta’siri //PROBLEMS AND SOLUTIONS OF SCIENTIFIC AND INNOVATIVE RESEARCH. – 2024. – T. 1. – №. 2. – C. 59-63.
2. Fakhruddin A. Using Google Meet in teaching speaking //Journal of English Language Learning (JELL). – 2018. – T. 2. – №. 2. – C. 43-46.
3. Husnidaxon A. ONLAYN TA’LIM JARAYONIDA FOYDALANADIGAN PLATFORMALAR //Kokand University Research Base. – 2024. – C. 399-402.
4. Farzona S. TA’LIM TIZIMIDA RAQAMLI TEXNOLOGIYALARDAN FOYDALANISH //Journal of Academic Research and Trends in Educational Sciences. – 2024. – C. 21-24.
5. Qodirova N. CHET TILLARINI O ‘QITISHDA GIBRID TA'LIM VA AMALIY TEXNOLOGIYALARNING O ‘RNI //Inter education & global study. – 2023. – T. 1. – №. 4. – C. 54-61.
6. Muzaffarovna K. M. et al. MAKTABGACHA TA’LIM TASHKILOTI RAHBARLARINI RAQAMLI BOSHQARUV FAOLIYATIGA TAYYORLASH MEHANIZMLARI //Ta'limning zamonaviy transformatsiyasi. – 2024. – T. 14. – №. 2. – C. 310-315.
7. Mamaraufov O. A., Abroqulova N. I. Ta’limni raqamlashtirishda aralash va gibrid o ‘qitish texnologiyalari //International journal of theoretical and applied issues of digital technologies. – 2022. – T. 2. – №. 2. – C. 94-104.
8. SMETOVA J. TALABALARNI TARBIYA FANIDAN MUSTAQIL TA’LIM BILAN ISHLASH KO ‘NIKMALARINI RIVOJLANTIRISH //News of UzMU journal. – 2024. – T. 1. – №. 1.4. – C. 179-183.

MUALLIF HAQIDA MA’LUMOT [ИНФОРМАЦИЯ ОБ АВТОРЕ] [AUTHORS INFO]

✉**Tursunpo’latova Sadbarxon Husanboy qizi**, magistr [**Турсунпулатова Садбархон Хусанбой қизи**, магистр], [**Sadbarxon H. Tursunpo’latova**, master’s degree]; manzil: Namangan shaxar, Uychi ko'chasi 316-uy, [адрес: Город Наманган, улица Уйчи, дом 316], [address: 316 Uichi Street, Namangan City]

Ilmiy-nazariyvametodikjurnal
Научно-теоретический и методический журнал
Scientific theoretical and methodical journal
INTER EDUCATION & GLOBAL STUDY

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1(1)

Original paper

MAKTABDA JISMONIY TARBIYA DARSLARINI TASHKIL QILISH VA O'TKAZISHNING ZAMONAVIY USULLARI

© B.J. Yadgarov[1]✉, N.Sh. Bobojonov[2]✉
[1,2]Urganch davlat universiteti, Urganch, O'zbekiston

Annotatsiya

KIRISH: maqolada maktabda jismoniy tarbiya darslarini tashkil qilish va o'tkazishning samarali usullari ishlab chiqish masalalari yoritiladi. Zamonaviy pedagogik texnologiyalarni ta'lim amaliyotiga tatbiq etish orqali o'quvchilarning harakat faolligini oshirish va ularni sog'lom hayot tarziga yo'naltirishning dolzarbligi tahlil qilinadi.

MAQSAD: tadqiqotning asosiy maqsadi — maktablarda jismoniy tarbiya darslarini tashkil qilish va o'tkazishning samarali usullarini ishlab chiqishdan iborat.

MATERIALLAR VA METODLAR: tadqiqot davomida jismoniy tarbiya darslarining yangi pedagogik texnologiyalar asosida tashkil etilishi va o'quvchilarning qiziqishini oshiruvchi zamonaviy yondashuvlar o'rganildi. Anketa so'rovlari va kuzatuvlar asosida maktab o'qituvchilari va o'quvchilari ishtirokidagi natijalar tahlil qilindi.

MUHOKAMA VA NATIJALAR: olingan natijalar shuni ko'rsatadiki, jismoniy tarbiya darslarida zamonaviy pedagogik texnologiyalarni qo'llash ta'lim samaradorligini oshirishda muhim omil hisoblanadi. O'quvchilar orasida sog'lom hayot tarziga qiziqishni shakllantirish uchun o'yin va musobaqa metodlarini keng joriy etish zarurligi aniqlangan.

XULOSA: tadqiqot natijalari jismoniy tarbiya darslarini tashkil qilishda zamonaviy texnologiyalarni qo'llashning samaradorligini tasdiqladi. Bu yondashuv o'quvchilarning jismoniy rivojlanishi va ma'naviy barkamolligiga ijobiy ta'sir ko'rsatadi**.**

Kalit so'zlar: maktabda jismoniy tarbiya darslari, rejalashtirish, funksional tadqiqotlar, jismoniy tarbiya darslarini o'tkazish, zamonaviy texnologiya, ta'lim, malaka.

Iqtibos uchun: Yadgarov B.J., Bobojonov N.Sh. Maktabda jismoniy tarbiya darslarini tashkil qilish va o'tkazishning zamonaviy usullari. // Inter education & global study. 2025. №1(1). B.262–269.

СОВРЕМЕННЫЕ МЕТОДЫ ОРГАНИЗАЦИИ И ПРОВЕДЕНИЯ УРОКОВ ФИЗКУЛЬТУРЫ В ШКОЛЕ

© Б.Ж. Ядгаров[1]✉, Н.Ш. Бобожонов[2]✉
[1,2] Ургенчский государственный университет, Ургенч, Узбекистан

Аннотация

ВВЕДЕНИЕ: в статье рассматриваются вопросы разработки эффективной методики организации и проведения занятий по физическому воспитанию в школе.

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1(1)

Анализируется актуальность внедрения современных педагогических технологий в практику обучения с целью повышения двигательной активности учащихся и формирования у них здорового образа жизни.

ЦЕЛЬ: основная цель исследования — разработать эффективные методы организации и проведения занятий по физическому воспитанию в школах.

МАТЕРИАЛЫ И МЕТОДЫ: в рамках исследования изучались современные подходы к организации уроков физической культуры с использованием анкетирования и наблюдений, проведенных среди учителей и учащихся школ.

ОБСУЖДЕНИЕ И РЕЗУЛЬТАТЫ: результаты показали, что применение современных педагогических технологий на уроках физической культуры играет ключевую роль в повышении качества образования. Установлено, что внедрение игровых и соревновательных методов стимулирует интерес учащихся к занятиям и способствует укреплению их здоровья.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ: результаты исследования подтвердили, что применение современных технологий на уроках физического воспитания способствует повышению их эффективности. Такой подход положительно влияет на физическое развитие и духовное совершенствование школьников.

Ключевые слова: уроки физкультуры в школе, планирование, функциональные исследования, проведение уроков физкультуры, современные технологии, образование, навыки.

Для цитирования: Ядгаров Б.Ж., Бобожонов Н.Ш Современные методы организации и проведения уроков физкультуры в школе.// Inter education & global study.2025. №1(1). С. 262–269.

MODERN METHODS OF ORGANIZING AND CONDUCTING PHYSICAL EDUCATION LESSONS AT SCHOOL

© Baxodir J. Yadgarov[1]✉, Ne'matjon Sh. Bobojonov [2]✉
[1,2] Urgench State University, Urgench, Uzbekistan

Annotation

INTRODUCTION: the article discusses the development of effective methods for organizing and conducting physical education classes at school. It analyzes the relevance of integrating modern pedagogical technologies into educational practice to enhance students' physical activity and promote a healthy lifestyle.

AIM: the main objective of the study is to develop effective methods for organizing and conducting physical education classes in schools.

MATERIALS AND METHODS: the study explored modern approaches to organizing physical education lessons through surveys and observations conducted among school teachers and students.

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1(1)

DISCUSSION AND RESULTS: the findings revealed that applying modern pedagogical technologies in physical education classes is a key factor in improving the quality of education. It was determined that introducing game-based and competitive methods fosters students' interest in lessons and promotes their health.

CONCLUSION: the study results confirmed that applying modern technologies in physical education classes enhances their effectiveness. This approach positively impacts students' physical development and moral growth.

Keywords: physical education classes at school, planning, functional research, conducting physical education classes, modern technology, education, qualification.

For citation: Baxodir J. Yadgarov, Ne'matjon Sh. Bobojonov. (2025), 'Modern methods of organizing and conducting physical education lessons at school', Inter education & global study, (1(1)), pp. 262–269. (In Uzbek).

Mamlakatda yuksak madaniyatga ega bo'lgan har tomonlama yetuk hamda jismonan sog'lom insonni shakllantirish maqsadida aholining jismoniy tarbiya va sport sohasida malaka va bilimlarini orttirishga qaratilgan ustuvor yo'nalishlarni belgilash, iqtidorli sportchilarni tanlab olish (selektsiya) jarayoniga innovatsion shakllar va usullarni joriy etilmoqda.Yurtimizda jismoniy tarbiya va sportni ommalashtirish, aholi, ayniqsa, yoshlar o'rtasida sog'lom turmush tarzini targ'ib qilish uchun zarur shart-sharoitlar va infratuzilmani yaratish, mamlakatning xalqaro sport maydonlarida munosib ishtirok etishini ta'minlash borasida izchil chora-tadbirlar amalga oshirilmoqda. Respublikamiz Prezidenti Sh. M. Mirziyoyev 2020 yil 24-yanvarda Oliy majlisga murojaatnomasida jismoniy tarbiya va sport sohasiga to'xtalar ekan jamiyatda sog'lom turmush tarzini qaror toptirish, jismoniy tarbiya va sportni yanada ommalashtirish yana bir dolzarb vazifa ekanligini qayd etdi: "Sportni jadal rivojlantirish, xalqaro musobaqalarda yuksak natijalarga erishgan sportchilarni rag'batlantirish va qo'llab-quvvatlashga bundan buyon ham katta ahamiyat beramiz.

Mamlakatimizda zamonaviy pedagogik texnologiyalarni ta'lim amaliyotiga tatbiq etish asosida bilim berish jarayonining potentsial imkoniyatlarini yuzaga chiqarish bosqichi davom etmoqda. Pedagoglar ayni paytda innovatsion texnologiyalarni ta'lim-tarbiya jarayoniga kiritish orqali o'quv samaradorligi va sifatini oshirishni ko'zlamoqdalar. Avvalombor, shuni ta'kidlash joizki, ta'lim-tarbiya sohasida mehnat qilayotgan har bir kishi pedagogikaning falsafiy jabhalaridan, ilm-fan va texnika sohasidagi o'zgarishlardan, yangi paydo bo'lgan dunyoqarash va ilmiy oqimlardan xabardor bo'lishlari shart.

Zamonaviy dars shunday darski, unda o'qituvchi o'quvchining mavjud imkoniyatlaridan ustalik bilan foydalanib, uning aqliy potentsialini ishga solib, rivojlanishini ta'minlaydi. O'quvchi esa o'z navbatida bilimlarni chuqur o'zlashtiradi va ma'naviy barkamollik sari odimlaydi.

Tadqiqot maqsadi: maktabda jismoniy tarbiya darslarini tashkil qilish va o'tkazishni samarali usullarini ishlab chiqishdan iborat.

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1(1)

Tadqiqot vazifalari. Maktabda jismoniy tarbiya darslarini kuzatish va tahlil qilish orqali samarali uslublarni aniqlash. Jismoniy tarbiya darslarini tashkil qilish va o'tkazishning samarali usullarini ishlab chiqish. Jismoniy tarbiya darslarini tashkil qilish va o'tkazish bo'yicha ishlab chiqilgan samarali usullarni ilmiy tadqiqotlar asosida isbotlashdan iborat.

Tadqiqotning ilmiy yangiligi. Maktabda jismoniy tarbiya darslari samaradorligini oshiruvchi omillarni o'rganilganligida. Maktabda jismoniy tarbiya darslarining yangi pedagogik texnologiyalar asosida tashkil qilish va o'tkazish usullarini ishlab chiqilganligida.

Jismoniy tarbiya darslari ta'lim berish (o'qitish), tarbiyalash va sog'lomlashtirishdek jismoniy tarbiya jarayonining umumiy vazifalaridan kelib chiqib, har bir dars uchun aniq "Tanishtirish", "O'zlashtirish", "mustahkam-lash", "Takomillashtirish"dek mazmunga ega bo'lgan xususiy vazifalarni qo'yish va uni hal qilishni nazarda tutadi .

Yosh avlodni ham jismoniy, ham aqliy jihatdan etuk va komil etib tarbiyalash vazifasi qo'yilgan davrlarda ikki tarbiyaviy yo'nalishni uyg'un holda olib borish va samara-dorligini ta'minlash bosh masala hisoblangan. O'quvchilar jismoniy tarbiyasi jarayonida umumiy va xususiy vazifalar hal qilinadi. Umumiy vazifalar- bilim berish, jisman tarbiyalash va sog'lomlashti-rishdan iborat bo'lib, xususiylari esa jismoniy tarbiyadan Davlat ta'lim standarti dasturidagi maxsus vazifalar tarzida hal qilinadi.

Jismoniy tarbiya darsining pedagogik tuzilishi. Dars ham boshqa jismoniy mashg'ulotlari singari uch qismga: tayyorgarlik, asosiy va yakuniy qismlarga bo'linadi. So'ngra belgilangan qismlarning oldiga qo'yilgan vazifalarni hisobga olgan holda darsning aniq vazifalariga muvofiq uning detallashgan tuzilishini ishlab chiqishga kirishiladi. Natijada, darsning quyidagicha tipik tuzilishi hosil bo'ladi.

Tayyorgarlik qismiga avvalo o'quvchilarni dastlabki uyushtirish kiradi. Bu asosan qism xonalarda tartib o'rnatishdan, kiyim-kechaklarni va foydalaniladigan asboblarni tayyorlab qo'yishdan, navbatchilar bilan qisqacha instruktaj o'tkazishdan, mashg'ulot o'tkaziladigan maydonchaga chiqishdan oldin o'quvchilarnin saflanishidan va shu kabilardan iborat bo'ladi. Ishning ana shu tashkiliy tomonlari ko'p jihatdan butun darsning muvaffaqiyatli o'tishini ta'minlaydi va bulardan tashqari intensiv ravishda ishlash uchun zarur emotsional fon yaratadi. Darsning boshlanishida vazifa qo'yish funktsiyasini turli harakatlar ado etishi mumkin: dars oldidan bir qator saflanish, bildirish berish, diqqat uchun maxsus mashqlar, darsning maqsadini e'lon qilish va boshqalar shular jumlasidandir. Ulardan alohida-alohida yoki kompleks tarzda foydalanish mumkin. Pedagogik jihatdan darsni dastlabki uyushtirish paytida hilma-xil masalalar hal etiladi: o'quvchilarni saflanishga o'rgatish, qomatni to'g'ri tutishga odatlantirish, buyruqni ijro etishda aniqlikka erishish va shu kabilar. Tushuntirish ishlari butun dars davomida uchrab turadi. Aslini olganda darsda har bir yirik masala hal etilishi oldidan va darsni umuman intihosiga etkazish oldidan shunday bo'lishi kerak. Darsning tashkiliy tomonlarini to'g'ri amalga oshirish o'qituvchining eng muhim vazifalaridan biridir. Shundagina o'quvchilar

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1(1)

batartib harakat qiladigan, butun e'tiborlarini boshlanadigan ishga jalb etadigan bo'ladilar va hokazo.

Darsning tayyorgarlik qismi undan keyingi qismlar bilan bog'liq bo'lishi kerak. Dars boshida koordinatsiya mexanizmlari va jismoniy yuklamalarning harakteriga qarab tanlanadigan mashqlar boshlanadigan asosiy faoliyatning xususiyatlariga muvofiq bo'lmog'i zarur. Buning uchun maxsus yaqinlashtiruvchi mashqlar qo'shiladi,

Tayyorgarlik qismiga hammasi bo'lib umumiy vaqtning taxminan 10-12 foizi ajratiladi. Darsdagi eng murakkab vazifalar darsning asosiy qismida hal etiladi. Bu qism ham aniq mazmunga qarab bir yoki bir necha bo'limdan iborat bo'lishi mumkin.

Ish qobiliyatining, ayniqsa, ruhiy ish qobiliyatining maksimal bo'lishi g'oyat qisqa muddat davom etadigan hodisadir. Bu fakt ma'lum darajada darsning asosiy maqsadini hal etish tartibini belgilaydi. Odatda printsipial yangi materialni, koordinatsion jihatdan juda murakkab harakatlarni o'rganish bilan bog'liq bo'lgan eng murakkab vazifalar darsning asosiy qismi boshida hal etiladi. Bunda o'rgatish bosqichlari hisobga olinadi va vazifa qo'yishda quyidagi tartibga rioya qilinadi ya'ni, tanishtirish, o'rgatish, takomillashtirish.

Jismoniy qobiliyatlarni tarbiyalash odatda quyidagi tartibda rejalashtiriladi: tezkorlikni, kuchlilikni, chidamlilikni oshiruvchi mashqlar. Qobiliyatlarni kompleks tarbiyalashdagina shunday qilinadi. Sportning har xil turlari bo'yicha o'tkazilayotgan darslarda ish qobiliyatining eng yuksak paytidan maxsus qobiliyatlarni rivojlantirish uchun foydalaniladi. Masalan, shtangachilar bu paytdan kuch-quvvatlarini oshirish uchun foydalanadilar.

Darsning asosiy qismida mashqlarning tayyorlov, asosiy va boshqa turlari bo'ladi. Ularni o'tkazishda ham har safar ma'lum tartibni ko'zda tutish kerak. Zarur bo'lsa, biron asosiy pedagogik vazifani hal etishdan oldin tayyorlov mashqlari yordami bilan ishga kirisha borish mumkin. Masalan, yuqori sport darajasi gimnastikachilar shunday qiladilar.

Darsda shug'ullanuvchilarning emotsional holatini ko'tarish va jismoniy qobiliyatlarni namoyon bo'lishini intensivlashtirish uchun musobaqa va o'yin metodlaridan keng foydalaniladi.

Dars asosiy qismining aniq qancha davom etishi mashqlarning intensivligiga, shug'ullanuvchilarning yoshi va jinsiga, darsni boshlash hamda tugatish uchun zarur bo'lgan vaqtning miqdoriga bog'liq. Masalan, maktabdagi darsda asosiy qismga 25-28 daqiqa, sport mashg'ulotlarida esa 90 daqiqa va undan ortiq vaqt ajratiladi.

Darsning yakuniy qismi uchun quyidagi pedagogik vazifalar tipik hisoblanadi: turli daraja kuchlanishdagi harakatlarni ixtiyoriy bajara bilishni, mashqlar kuchini, sur'atini, tezligiii asta-sekin kamaytira bilishni o'rgatish; bajarilgan ishni tahlil qila bilishni o'rgatish; diqqatni o'qishga, mehnatga, dam olishga ko'chira bilishni o'rgatish. Bu vazifalarni hal etmoq uchun me'yorlash oson bo'lgan yurish, engil yugurish, oddiy harakatlar, raqs elementlari va boshqa shu singari mashqlar tanlanadi. Bu vazifalarning hal etilish tartibi bir vaqtning o'zida nagruzkani kamaytirishni ta'minlashi kerak.

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1(1)

Jismoniy tarbiya darslarini tashkil qilish va o'tkazishning zamonaviy uslullari: Tabiatdagi, hayotdagi, butun borliqdagi jarayonlar ma'lum qonuniyatlarga bo'ysunadi va shularga muvofiq ravishda rivojlanib boradi. Bu qonuniyatlar tabiatda odam ixtiyoridan tashqari holatda amal qiladi. Bunday qonuniyatlar, ilmiy izlanish va amaliy tajribalarning ko'rsatishi bo'yicha, jismoniy tarbiya jarayoniga ham ta'sir ko'rsatadi. Bu qonuniyatlarni tan olish, ularni o'rganish, shu asosda o'quvchilar jismoniy tarbiyasi jarayonini yaxshilash imkonini beradi.

Jismoniy tarbiya darslari va sport mashg'ulotlarini tashkil etish yo'llari va shart-sharoitlari tadqiq etish muammosini o'rganilishi o'rganilayotgan muammoga yanada chuqurroq kirib borishga va bu muammoga ilmiy-amaliy jihatdan oydinlik kiritishga asos bo'la oladi.

Maxsus adabiyotlarning tahlili shuni ko'rsatdiki, pedagogik texnologiyalarning shakllari faqat nazariy mashg'ulotlar uchun ishlangan bo'lib, o'rganilayotgan muammo bo'yicha ilmiy tadqiqot ishlari deyarli amalga oshirilmagan.

Soha mutaxassislari quyidagi diagramma asosida ma'lumotlarning xotira orqali qabul qilinishining foiz darajalari aniqlab berilgan. Shunga asosan. "O'qiganimizda" 10%, «Tinglaganimizda» 20% , Ko'rganimizda 30%, Tinglab va ko'rganimizda 50%, "O'zimiz gapirganimizda" 70%, "O'rgatib-o'rganishda" 90% natija olganligini ko'rishimiz mumkin.

Jismoniy tarbiya darslari samaradorligini oshirish bo'yicha anketa natijalari tahlili .Jismoniy tarbiya darslarini tashkil qilish va o'tkazishda yangi pedagogik texnologiyalarni qo'llanilishini aniqlash bo'yicha Urganch shahar 14-son umumiy o'rta ta'lim maktablari o'qituvchilari jismoniy tarbiya o'qituvchilaridan so'rovnoma o'tkazildi. So'rovnomada viloyat pedagog xodimlar malakasini oshirish va qayta tayyorlash institutining jismoniy tarbiya yo'nalishi tinglovchilaridan 26 nafari ishtirok etdi.

Tahlil natijalari "Yangi pedagogik texnologiya asosida o'tkazilgan darslar ta'lim samaradorligini oshiradimi?" degan 1-savolga 20 nafar ya'ni 77% "ha" deb, 6 nafari ya'ni 23% "qisman" deb javob berishgan bo'lsa "yo'q" deb javob berganlar bo'lmagan. 2-savolga, ya'ni "Yangi pedagogik va axborot texnologiyalari asosida tashkil qilingan darslar o'quvchilarning qiziqishini oshiradimi?" degan savolga 18 nafari ya'ni 69% "ha" deb, 2 nafari ya'ni 8% yo'q deb, 6 nafari ya'ni 23% "qisman" deb javob bergan. "Dars vazifalarini o'rgatish va o'quvchilarni jismoniy tayyorgarligini oshirishda yangi pedagogik va axborot texnologiyalari asosida tashkil qilingan darslarning o'rni kattami?" degan 3-savolga esa 20 nafari ya'ni 77% "ha" deb javob berishgan, 2 nafari ya'ni 8%, "yo'q" deb javob bergan bo'lsa, 4 nafari ya'ni 15% "qisman" deb javob berishgan. "Darslarni tashkil qilishda o'yin va musobaqa metodlaridan foydalanib o'tkazishning ahamiyati yuqorimi?" degan 4-savolga 16 nafari 61% "ha" deb, 2 nafari ya'ni 8% "yo'q" deb, 8 nafari ya'ni 31% "qisman" deb javob berishgan. 5 savolga ya'ni "uyga berilgan vazifalarni va o'tkazilgan mashg'ulotlarni mustaxkamlash va mustaqil foydalanish uchun mediya materiallardan foydalanishni tavsiya qilasizmi? " degan savolga 18 nafari ya'ni 58% "Ha" deb, 2 nafari ya'ni 2% "Yo'q" deb, 6 nafari 40% "Qisman" deb javob berganlar.

CC BY NC ND

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1(1)

Oxirgi 6 savolga ya'ni "Dars samaradorligini oshirishda axborot texnologiyalaridan va media vositalardan foydalanasizmi?" degan savolga 2 nafari ya'ni 8% "ha" deb, 20 nafari ya'ni 76% yo'q deb, 4 nafari ya'ni 16% "qisman" deb javob beraganlar. Demak, bundan ko'rinib turibdiki, ko'pchilik murabbiylar darslarda yangi pedagogik va axborot texnologiyalarni kam qo'llashi ma'lum bo'ldi. So'rovnoma davomida olingan natijalar va ularning qiyosiy tahlili shuni ko'rsatadiki, aksariyat o'qituvchilar darslarni haligacha yangicha yondshmasdan olib borishlari tashvishga soladi.

Xulosalar mavzuga doir ilmiy-nazariy ma'lumotlar va tadqiqot ishlari bo'yicha quyidagi xulosalarni qilish mumkin. Davlat ta'lim standartlarida belgilab qo'yilganki, mutaxassislarning faoliyati o'quvchilarni o'qitish zamonaviy o'qituvchiga nisbatan bir qancha talablar qo'ygan. Shulardan, sog'lom hayot tarzini yuritish zarurati bo'yicha ilmiy tasavvur va e'tiqodga ega bo'lishi; o'z-o'zini jismoniy chiniqtirishi, axborot yig'ish, saqlash, qayta ishlash va undan foydalanish usullarini egallagan bo'lishi, o'z hayotiy faoliyatida asosli mustaqil qarorlarni qabul qila olishi; yangi bilimlarni mustaqil egallay bilishi, o'z ustida ishlashi va o'z mehnatini ilmiy asosda tashkil qila olishi lozimligi belgilab o'tilgan.

Hozirgi globallashuv jarayonida media axborotlarinig ko'payishi bizga qisqa vaqt oralig'da katta hajmdagi bilim va konikmalarni pedagogik qonuniyatlar asosida yetkazib berish va kutilgan samaradorlikka erishishga imkoniyat yaratadi.Shu bugungi kungacha bo'lgan ilmiy izlanishlar natijalarini inobatga olgan hol1da ushbu usul ham amaliy ham nazariy darslarga juda mos keladi.

Darsni yuqori saviyada o'tkazish, dars davomida o'quvchilar faolligini ta'minlash, beriladigan vazifa, ko'rsatma va mashqlar ijrosiga ularni ongli yondoshishlariga erishish, jismoniy tarbiya darsiga mehr va hurmat uyg'otish o'qituvchining nafaqat kasbiy mahorati va sifatli ishlab chiqilgan dars bayonnomasiga, balki uning shaxsiy va insoniy fazilatlariga ham bevosita bog'liqdir. Maktablarda jismoniy tarbiya ta'limini takomillashtirish maqsadida darslarning tashkil qilishning yangi texnologiyalarni, axborotlarning tarkibiy qismlarini qayta ishlab chiqishda, o'quv faoliyatini boshqarishning yangi shakllari talab qilinadi.

Maktab o'quvchilarini an'anaviy usuliyat bo'yicha dars materiallarini o'rgatishga qaratilgan ta'lim jarayonini samaradorligi yuqori darajada emas. Jismoniy tarbiya darslariga pedagogik texnologiyalarni joriy qilish zarur.

Hozirgi davr o'quv jarayoniga pedagogik texnologiyalarni tatbiq qilish bilan harakterlidir. Pedagogik texnologiyalardan va zamonaviy usullardan foydalanish ta'lim texnologiyalarining ilmiy asoslarini ishlab chiqish, pedagogik innovatsiyalar va yangi texnologiyalarni tadqiq qilish bilan bog'liqdir.

ADABIYOTLAR RO'YXATI | СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ | REFERENCES

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1(1)

1. O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyevning 2020 yil 24 yanvar “O‘zbekiston Respublikasida jismoniy tarbiya va sportni yanada takomillashtirish va ommalashtirish chora-tadbirlari to‘g‘risida”gi PF-5924 sonli farmoni.
2. Abdullayev A., Xonkeldiyev Sh. Jismoniy tarbiya nazariyasi va usuliyati. Darslik. Toshkent.:, O‘z DJTI, 2005, 199 b.
3. Azizxodjayeva N.N. O‘quv jarayonining samaradorligini oshirishda pedagogik texnologiyalar. O‘quv-uslubiy qo‘llanma. Toshkent: 2007, 20 b.
4. Kerimov F.A. Sport sohasidagi ilmiy tadqiqotlar. Darslik. O‘zDJTI, T.: 2004, 334 b.

MUALLIF HAQIDA MA’LUMOT [ИНФОРМАЦИЯ ОБ АВТОРЕ] [AUTHORS INFO]

✉**Yadgarov Baxodir Jumatovich**, dotsent, [**Ядгаров Баходир Жуматович**, доцент, **Бобожонов Нематжон Шоназарович**, преподаватель], [**Baxodir J. Yadgarov,** associate professor; manzil: O‘zbekiston, Urganch shahar, 220100, Hamid Olimjon ko‘chasi, 14-uy, [адрес: Узбекистан, г. Ургенч, 220100, ул. Хамида Олимджана, 14], [address: Uzbekistan, Urgench, 220100, Hamid Olimdzhan str., 14].

✉**Bobojonov Ne’matjon Shonazarovich**, o‘qituvchi [**Бобожонов Нематжон Шоназарович**, преподаватель], [**Ne’matjon Sh. Bobojonov,** teacher]; manzil: O‘zbekiston, Urganch shahar, 220100, Hamid Olimjon ko‘chasi, 14-uy, [адрес: Узбекистан, г. Ургенч, 220100, ул. Хамида Олимджана, 14], [address: Uzbekistan, Urgench, 220100, Hamid Olimdzhan str., 14].

Ilmiy-nazariyvametodikjurnal
Научно-теоретический и методический журнал
Scientific theoretical and methodical journal
INTER EDUCATION & GLOBAL STUDY

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1(1)

Original paper

TA'LIM MUASSASALARIDA TAHSIL OLUVCHI TALABA YOSHLARNING SALOMATLIK HOLATINI TAKOMILLASHTIRISH

© D.B. Yadgarova[1]✉
[1]Urganch davlat universiteti, Urganch, O‘zbekiston

Annotatsiya

KIRISH: maqolada ta'lim muassasalarida tahsil oluvchi talabalarning valeologik madaniyatini shakllantirish va ularning sog'lig'ini saqlash uchun zarur bo'lgan ko'nikmalarni rivojlantirishning ahamiyati tahlil qilinadi. Ushbu tadqiqot sog'lom turmush tarziga yo'naltirilgan ta'lim dasturlarini integratsiya qilish masalalariga bag'ishlangan.

MAQSAD: tadqiqotning asosiy maqsadi — talabalarning salomatligini yaxshilash, sog'lom turmush tarziga rioya qilish bo'yicha bilim va ko'nikmalarni shakllantirish hamda ularning valeologik madaniyatini rivojlantirish usullarini ishlab chiqish.

MATERIALLAR VA METODLAR: tadqiqot davomida anketa so'rovlari va test sinovlari orqali talabalarning valeologik madaniyat darajasi va jismoniy faoliyatga bo'lgan munosabatlari o'rganildi. Urganch davlat universiteti talabalari orasida o'tkazilgan so'rov va testlar asosida tahliliy xulosalar chiqarildi.

MUHOKAMA VA NATIJALAR: tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, talabalarning sog'liqni saqlash bo'yicha bilimlari va amaliy ko'nikmalari yetarli emas. Talabalar orasida motivatsiya yetishmasligi, vaqt cheklovlari va jismoniy faoliyatga bo'lgan qiziqishning pastligi kuzatiladi. Biroq, integratsion ta'lim dasturlari orqali bu muammolarni hal qilish imkoniyati mavjud.

XULOSA: talabalarning valeologik madaniyatini rivojlantirish ta'lim muhitida sog'lom turmush tarzini targ'ib qilish va farovonlikni ta'minlash uchun muhim ahamiyatga ega. Valeologiya va jismoniy tarbiya fanlarini kengroq qo'llash orqali talabalar salomatligini yaxshilash mumkin.

Kalit so'zlar: salomatlik, valeologik madaniyat, jismoniy tarbiya, sog'lom turmush tarzi, ta'lim tizimi, talabalar salomatligi.

Iqtibos uchun: Yadgarova D.B. Talaba muassasalarida tahsil oluvchi talaba yoshlarning salomatlik holatini takomillashtirish.// Inter education & global study. 2025. №1(1). B.270–277.

УЛУЧШЕНИЕ СОСТОЯНИЯ ЗДОРОВЬЯ УЧАЩЕЙСЯ МОЛОДЕЖИ, ОБУЧАЮЩЕЙСЯ В ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫХ УЧРЕЖДЕНИЯХ

© Д.Б. Ядгарова[1]✉
[1] Ургенчский государственный университет, Ургенч, Узбекистан

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1(1)

Аннотация

ВВЕДЕНИЕ: в статье рассматривается значение формирования валеологической культуры у студентов образовательных учреждений и необходимость развития навыков сохранения здоровья. Особое внимание уделяется внедрению образовательных программ, направленных на здоровый образ жизни.

ЦЕЛЬ: основная цель исследования — изучить методы улучшения здоровья студентов, формирования у них знаний и навыков соблюдения здорового образа жизни, а также развития их валеологической культуры.

МАТЕРИАЛЫ И МЕТОДЫ: в исследовании применялись анкетирование и тестирование для изучения уровня валеологической культуры студентов и их отношения к физической активности. Были проанализированы данные, собранные среди студентов ургенчского государственного университета.

ОБСУЖДЕНИЕ И РЕЗУЛЬТАТЫ: результаты показали, что уровень знаний и навыков по сохранению здоровья у студентов недостаточен. Выявлены такие проблемы, как отсутствие мотивации, нехватка времени и низкий интерес к физической активности. Однако интеграция валеологии и физической культуры в учебный процесс способствует решению этих вопросов.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ: развитие валеологической культуры студентов играет важную роль в популяризации здорового образа жизни и улучшении их благополучия. Расширенное внедрение валеологии и физической культуры в учебные программы может значительно повысить уровень здоровья студентов.

Ключевые слова: здоровье, валеологическая культура, физическая культура, здоровый образ жизни, система образования, здоровье студентов.

Для цитирования: Ядгарова Д.Б. Улучшение состояния здоровья учащейся молодежи, обучающейся в образовательных учреждениях.// Inter education & global study.2025. №1(1). С. 270–277.

IMPROVING THE HEALTH STATUS OF STUDENTS STUDYING IN EDUCATIONAL INSTITUTIONS

© Dinara B. Yadgarova[1]✉
[1] Urgench State University, Urgench, Uzbekistan

Annotation

INTRODUCTION: the article discusses the importance of developing a valeological culture among students in educational institutions and the need to enhance their health preservation skills. It emphasizes the integration of educational programs focused on a healthy lifestyle.

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1(1)

AIM: the main aim of the study is to explore methods for improving students' health, fostering knowledge and skills in maintaining a healthy lifestyle, and developing their valeological culture.

MATERIALS AND METHODS: the study employed surveys and tests to assess students' level of valeological culture and their attitudes toward physical activity. Data collected from students at urgench state university were analyzed to draw conclusions.

DISCUSSION AND RESULTS: the findings revealed that students' knowledge and skills in health preservation are insufficient. Problems such as lack of motivation, time constraints, and low interest in physical activity were identified. However, integrating valeology and physical education into the curriculum offers potential solutions.

CONCLUSION: developing students' valeological culture is crucial for promoting a healthy lifestyle and enhancing their overall well-being. Broader implementation of valeology and physical education in academic programs can significantly improve students' health outcomes.

Keywords: health, valeological culture, physical education, healthy lifestyle, education system, student health.

For citation: Dinara B. Yadgarova. (2025) 'Improving the health of students in educational institutions', Inter education & global study, (1(1)), pp. 270–277. (In Uzbek).

Dunyoning ko'pgina mamlakatlarida sog'lom millatni shakllantirish, jismoniy tarbiya va sportni rivojlantirish hamda mamlakat aholisini sog'lomlashtirish, mehnat qobiliyati va mehnat samaradorligini oshirish masalalari ustuvor yo'nalishlardan bo'lib qolmoqda. Hozirgi zamonda yuqori hayot sur'ati, mintaqalardagi noqulay ekologik shart-sharoitlar, surunkali stresslar va sog'lom turmush tarzi tamoyillariga amal qilmaslik bir qator kasalliklarning paydo bo'lishiga sabab bo'lmoqda. Shu sabab, inson salomatligini ilmiy jihatdan asoslangan turli vositalar bilan yuqori darajaga ko'tarish muammosi muhim ahamiyatga ega.

O'zbekiston Respublikasining 2020 yil 30-oktyabrdagi PF-6099-son «Sog'lom turmush tarzini hayotga keng tadbiq etish va ommaviy sportni yanada rivojlantirish chora-tadbirlari to'g'risida»gi farmoni, 2017 yil 3 iyundagi PQ-3031-son "Jismoniy tarbiya va ommaviy sportni yanada rivojlantirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi qarori hamda mazkur sohaga tegishli boshqa me'yoriy-huquqiy hujjatlarda belgilangan vazifalarni amalga oshirishga ushbu dissertatsiya tadqiqoti muayyan darajada xizmat qiladi.

Ta'lim muassasalari, jumladan, universitetlar o'quvchilar salomatligini birinchi o'ringa qo'yish uchun valeologiya tamoyillarini o'z o'quv dasturlariga kiritishga ko'proq e'tibor qaratmoqda. Ushbu integratsiya "Zamonaviy valeologik texnologiyalar" kabi fanlarni o'z ichiga oladi, uning maqsadi talabalarning sog'lig'ini saqlash va sog'lom turmush tarziga ijobiy munosabatni shakllantirish haqidagi bilimlarini chuqurlashtirishdir.Talabalarning qadriyat madaniyati talabalarning salomatligi va

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1(1)

farovonligini mustahkamlash bilan bog'liq kompetentsiyalarni har tomonlama rivojlantirishni nazarda tutadi. Bu sog'lom turmush tarzini qo'llab-quvvatlovchi bilim, ko'nikma va munosabatlarni singdirishni o'z ichiga oladi. Talabalar orasida valeologik madaniyatni shakllantirish ta'lim muhitida hal qiluvchi ahamiyatga ega, chunki u sog'lom turmush tarzi va umumiy farovonlikni shakllantirishda muhim rol o'ynaydi

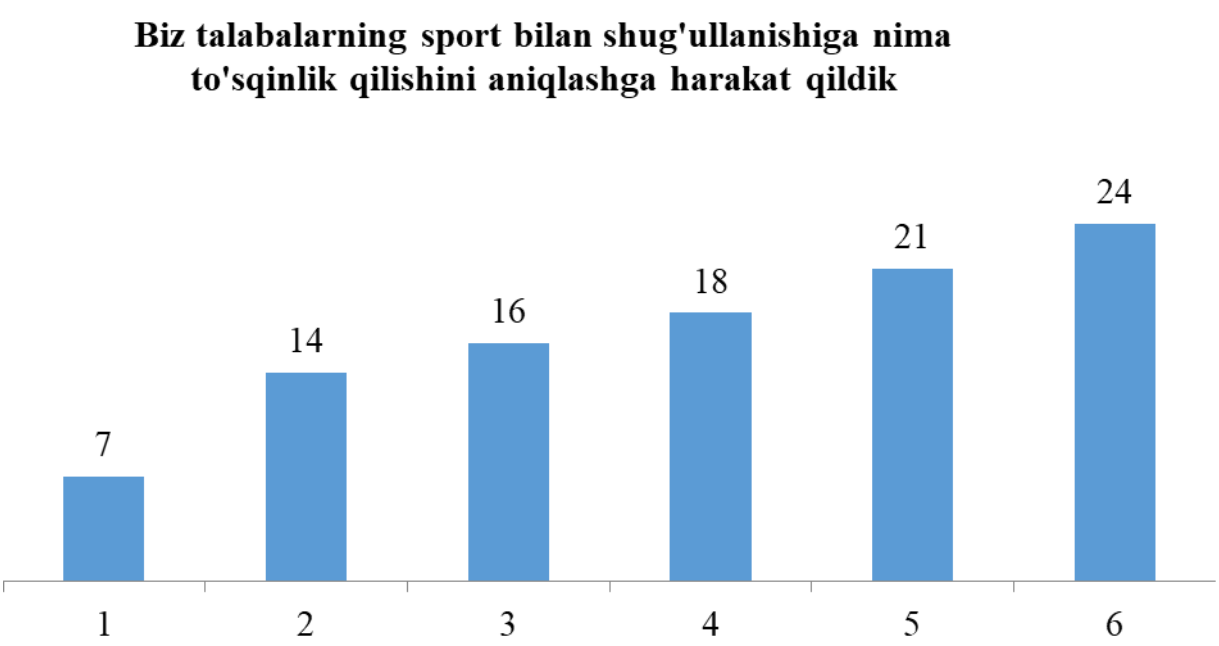
Xorazm viloyati ekologik nobarqaror hudud ekanligini inobatga olib, Urganch Davlat universitetida keng miqyosda tadqiqotlar o'tkazildi va talaba qizlarning orasida anketa so'rovi o'tkazildi, G.L.Apanasenko (1988) bo'yicha ularning salomatligi va umumiy jismoniy rivojlanish baholandi. Urganch Davlat universitetining barcha fakultetlarida o'quv jadvaliga valeologiya fani kiritilganligi sababli, talabalarning nafaqat jismoniy tarbiyaga oid bilimlarini, balki o'z salomatliklarini baholashga doir bilimlarini tekshiruvchi test sinovlari tashkil qilindi. Shuningdek, jismoniy madaniyat fakultetida hamda tabiiy fanlar, fizika-matematika va tarix fakultetlarida tahsil oluvchi talabalar bilimlarini baholash uchun testlash o'tkazildi. 16 ta savol va 4 javob varianti taqdim etilgan testlar tarqatildi. Test sinovlarida 200 dan ziyod talaba qatnashdi. Anketaga jismoniy tarbiya mashg'ulotlarining ahamiyatini hamda jismoniy tarbiya bilan shug'ullanishga to'sqinlik qiluvchi sabablarni aniqlashga qaratilgan savollar kiritilgan.

Anketa so'rovi ma'lumotlari tahlili shuni ko'rsatdiki, Urganch davlat universiteti talabalari sog'liqni mustahkamlash, jismoniy sifatlarni rivojlantirish, tana qomatini yaxshilashda jismoniy mashqlar bilan shug'ullanish juda muhim deb hisoblaydilar.

Biroq, aslini olganda, ularning jismoniy tarbiya – sport faoliyatida ishtiroklari yetarli emas. Shunga ko'ra, gumanitar fakultetlarda qo'shimcha sport bilan shug'ullanuvchilar soni 30% atrofida bo'ldi. Biz talabalarga sport bilan shug'ullanishga nima to'sqinlik qilishini aniqlashga harakat qildik,talabalar orasida o'tkazilgan anketa so'rovi natijalari keltirilgan:

1. O'zlarining bo'sh vaqtlarini boshqa faoliyat turlari bilan to'ldirishni afzal ko'radilar (musiqa, kompyuter) – 7%;
2. Qad-qomatdagi kamchiliklar yoki jismoniy tayyorgarlik darajasi past bo'lganligi sababli uyalish hissining mavjudligi – 14%;
3. O'tkazilgan mashg'ulotlardan so'ng surunkali toliqish yoki o'quv vazifalarining ko'payib ketganligi tufayli – 16%;
4. Sport bilan shug'ullanishga motivatsiyaning yo'qligi – 18%;
5. Vaqtning yetishmasligi – 21%;
6. Mashqlarni bajarishda zarur ko'nikmalarning yo'qligi – 24%.

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1(1)

Izoh: 1) o'zlarining bo'sh vaqtlarini boshqa faoliyat turlari bilan to'ldirishni afzal ko'radilar (musiqa, komp`yuter); 2) qad-qomatdagi kamchiliklar yoki jismoniy tayyorgarlik darajasi past bo'lganligi sababli uyalish hissining mavjudligi;

3) o'tkazilgan mashg'ulotlardan so'ng surunkali toliqish yoki o'quv vazifalarining ko'payib ketganligi tufayli; 4) sport bilan shug'ullanishga motivatsiyaning yo'qligi; 5) vaqtning yetishmasligi; 6) u yoki bu mashqlarni bajarishda zarur malaka va ko'nikmalarning yo'qligi.

Talabalarni testlash jismoniy tarbiya bo'yicha amaliy mashg'ulotlarda o'tkaziladi, shuningdek, talabalarning o'z salomatligi funktsional holatini yaxshilashga bo'lgan qiziqishlarini oshirish maqsadida o'z-o'zini nazorat qilish malakalarini o'rgatish nazarda tutiladi. Test texnologiyalari yordamida talabalarning o'z salomatliklariga, jismoniy faollikka bo'lgan munosabatlari, valeologiya bo'yicha asosiy nazariy qoidalarni bilishlari, sog'liqni bashoratlash uslublari va mezonlariga doir bilimlarni egallaganliklari, eng asosiysi, turmush tarzi, xususan, salbiy va ijobiy omillarning salomatlikka qanday ta'sir ko'rsatishini bilishlari aniqlandi.

Jismoniy tarbiya va sport bilan shug'ullanishning katta ahamiyatga ega ekanligi 2 ta asosiy sabablar bilan aniqlanadi: birinchidan, oliy o'quv yurti doirasidagi o'quv mashg'ulotlar talabalarning harakat faolligiga bo'lgan talablarining 20-25% ni ta'minlaydi.

Ikkinchidan, jismoniy mashqlar bilan mustaqil shug'ullanish nafaqat ijtimoiy faollikni, balki talaba yoshlarning sog'lom turmush tarzi tamoyillarini shakllantiruvchi omil hisoblanadi. UrDU talabalarini testlash shundan dalolat beradiki, matematika va tabiiy fanlar fakul`tetlarida tahsil oluvchi talabalarning 30,2% sektsiyalarda u yoki bu sport turi bilan shug'ullanishadi, biroq talabalarning katta qismi ertalabki gimnastika mashqlarini

CC BY NC ND

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1(1)

bajarmaydi, zararli odatlarga ega, passiv hayot tarzini olib boradi, valeologiyaga doir bilimlar asosini bilmaydi. Aniqlanishicha, kursdan-kursga harakat faolligi darajasi pasayib boradi, ya'ni gipokineziya va gipodinamiya holatlari kuchayishi kuzatiladi. Ular ko'p jihatdan ortiqcha vaznning paydo bo'lishiga, organizm faoliyatida, jumladan, yurak-qon tomir va nafas olish tizimlari faoliyatida nuqsonlarning yuzaga kelishiga sabab bo'ladi.

Salomatlik kontseptsiyasining ikkinchi qoidasida eng muhim tarkibiy qism psixologik holat bo'lib, unda motivatsion sohani hosil qilish zaruratiga katta ahamiyat qaratiladi, ya'ni faqat sog'liq, jismoniy sifatlarni va harakat qobiliyatlarini rivojlantirish tushunchasi bilan cheklanib qolmaslik lozim. Buning uchun oliy o'quv yurtida tahsil olayotgan talaba harakat faolligini shakllantirish bo'yicha zarur bilimlar, ko'nikma va malakalarni egallab olishi zarur.

Ishlab chiqilgan savollarni mazmuniga ko'ra quyidagi guruhlarga ajratish mumkin:

1. 1-4 kurs talabalarida valeologiya bo'yicha nazariy bilimlar darajasini baholovchi savollar.

2. Talabalarning sog'lom turmush tarzi tamoyillariga rioya etishga bo'lgan munosabatlarini baholovchi savollar.

3. Harakat faolligini saqlash va salomatligini mustahkamlashda jismoniy tarbiya va harakat faolligining ahamiyati hamda ularning organizmga ta'sirini talabalar baholashlari.

4. Salomatlikni korrektsiyalash yo'llari, shaxsiy salomatlik holatini inobatga olgan holda mustaqil ravishda sog'lomlashtirish dasturlarini ishlab chiqish.

Sport faoliyati,pedagogika va psixologiya va tabiiy fanlar fakultetlarida tahsil oluvchi1-4 kurs talabalari orasida o'tkazilgan test nazorati natijalari quyidagilarni aniqlab berdi: “Salomatlik tushunchasining zamonaviy ta'rifi” savoliga to'g'ri javoblar soni jismoniy madaniyat fakul`teti talabalari orasida 92,7% ni, biologiya fakul`teti talabalari orasida 69,8% ni tashkil etdi.

“Valeologiya maqsadi va vazifalari” savoliga aniq javob qaytarganlar jismoniy madaniyat fakulteti talabalari orasida 83,8% ni, tabiiy fanlar fakulteti talabalari orasida 67% ni tashkil qildi. “Jismoniy rivojlanishni qanday uslublar yordamida baholash mumkin”, degan savolimizga tabiiy fanlar fakul`tetining 77,7% talabalari to'g'ri javob berishgan bo'lib, ular antropometrik va funktsional tadqiqot uslublari asosida jismoniy rivojlanish darajasini baholash mumkinligini ko'rsatishgan. Sport faoliyati, pedagogika va psixologiya fakulteti talabalarining faqat 38% i mazkur savolga to'g'ri javob berishgan.

“Doimiy jismoniy yuklamalar ta'sirida organizmda qanday o'zgarishlar sodir bo'ladi?”, - degan savolga Sport faoliyati,pedagogika va psixologiya fakulteti talabalari aniq va to'liq ta'rif berishgan. Berilgan savollarga mavjud javoblarning tahlili shuni ko'rsatdiki, sportchi talabalar bu savolga to'g'ri yondashib, morfofunktsional tizimda sodir bo'luvchi o'zgarishlar boshqa tizimlarda ham o'zgarishlarni keltirib chiqarishini, ya'ni tuzilmaviy o'zgarishlar yaxlit organizm darajasida paydo bo'lishini to'g'ri e'tirof etganlar. Salbiy omillarning, jumladan, zararli odatlarning sog'liqqa ta'sirini baholashda tekshirilayotgan talabalar orasida yagona fikr borligi aniqlandi.

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1(1)

Xulosa qilib shuni ta'kidlaymizki, talabalar o'rtasida valeologik madaniyatni rivojlantirish ko'p qirrali vazifa bo'lib, u sog'liqni saqlash amaliyotini ta'lim dasturlari, kasbiy tayyorgarlik dasturlari va talabalarning umumiy rivojlanish tashabbuslariga integratsiyalashuvini o'z ichiga oladi. Qadriyat madaniyatiga ustuvor ahamiyat berish orqali institutlar nafaqat akademik bilimga ega, balki sog'lom va qoniqarli hayot kechirish uchun zarur bo'lgan bilim va ko'nikmalar bilan jihozlangan shaxslarni yaratishda muhim rol o'ynaydi.

Urganch davlat universiteti talabalari anketa so'rovi natijalari shundan dalolat beradiki, 4-kursga kelib talabalar jismoniy holatining yomonlashishi, birinchi navbatda, oliy o'quv yurtining o'quv rejalarida katta kurslarda jismoniy tarbiya fanining yo'qligi bilan bog'liq.

OO'YU larida barcha ta'lim bosqichlarida jismoniy tarbiya bo'yicha o'quv jarayoni mazmuni talabalarda organizmning to'laqonli ishlashi uchun zarur jismoniy yuklamalarni bajarishga tayyorligini shakllantirishga qaratilgan bo'lishi kerak, yuqori kurslarda esa har bir talabaga yoqtirgan sport turini tanlash imkoniyati berilishi lozim, ya'ni mashg'ulotlar talabalarning qiziqishlarini inobatga olgan holda sektsiya mashg'ulotlari xususiyatiga ega bo'lishi kerak.

ADABIYOTLAR RO‘YXATI | СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ | REFERENCES

1. Logvinova, Y. (2023). Jismoniy tarbiya fakulteti talabalarining sog'liqni saqlash kompetensiyasini shakllantirishda fitnes texnologiyalaridan foydalanish. Akademik eslatmalar seriyasi Pedagogika fanlari, 1(207). https://doi.org/10.36550/2415-7988-2022-1-207-201-205
2. Mikhelkevich, V., Chekanushkina, E. va Kardashevskiy, A. (2022). Ta'lim muhitini raqamlashtirish sharoitida texnik universitet talabalarining mustaqil ishini o'z-o'zini tashkil etish muammolari. Rossiya Fanlar akademiyasining Samara ilmiy markazining Izvestiya ijtimoiy-gumanitar tibbiy biologik fanlar, 24(84), 19-25. https://doi.org/10.37313/2413-9645-2022-24-84-19-25
3. Omelehenko, V. (2023). Tabiiy fanlarni o'rganishda talabalarning valeologik madaniyatini shakllantirish. Sworld-Us konferentsiyasi materiallari, (usc21-01), 93-96. https://doi.org/10.30888/2709-2267.2023-21-01-018
4. Ovcharuk, V., Maksymchuk, B., Ovcharuk, V., Xomenko, O., Xomenko, S., Yevtushenko, Y., … & Maksymchuk, I. (2021). Jismoniy tarbiya yordamida texnik mutaxassislarda salomatlikni mustahkamlash bo'yicha malakalarni shakllantirish. Revista Romaneasca Pentru Educatie Multidimensionala, 13(3), 01-19. https://doi.org/10.18662/rrem/13.3/437.

MUALLIF HAQIDA MA’LUMOT [ИНФОРМАЦИЯ ОБ АВТОРЕ] [AUTHORS INFO]

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1(1)

✉**Yadgarova Dinara Baxodirovna**, katta o`qituvchi [**Ядгарова Динара Баходировна**, старший преподаватель], [**Dinara B. Yadgarova**, senior lecturer]; manzil: O‘zbekiston, Urganch shahar, 220100, Hamid Olimjon ko‘chasi, 14-uy, [адрес: Узбекистан, г. Ургенч, 220100, ул. Хамида Олимджана, 14], [address: Uzbekistan, Urgench, 220100, Hamid Olimdzhan str., 14].

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1(1)

INTER EDUCATION & GLOBAL STUDY

Original paper

JISMONIY TARBIYA TIZIMI ORQALI SOG‘LOMLASHTIRISHNI TASHKIL ETISH

© A.M. Omarova[1]✉

[1]Toshkent kimyo-texnologiya instituti, Toshkent, O'zbekiston

Annotatsiya

KIRISH: maqolada jismoniy tarbiya tizimi orqali sog‘lomlashtirishni tashkil etish masalasi ko‘rib chiqilib, zamonaviy ta’lim jarayonida yosh avlodning jismoniy va ruhiy barkamollikka erishishida muhim ahamiyatga ega omillar tahlil qilinadi.

MAQSAD: tadqiqotning asosiy maqsadi – jismoniy tarbiya darslarida sog‘lomlashtirish dasturlarining samaradorligini o‘rganish, o‘quvchilarning jismoniy ko‘rsatkichlarini yaxshilash va sog‘lom turmush tarzini shakllantirish bo‘yicha tavsiyalar ishlab chiqishdir.

MATERIALLAR VA METODLAR: tadqiqot 9–11-sinflar o‘quvchilari orasida o‘tkazilib, eksperimental va nazorat guruhlari tashkil etildi. Eksperimental guruhga sog‘lomlashtiruvchi dasturlar, jumladan, aerobika, mini-futbol, yengil atletika, stol tennisi va yoga mashg‘ulotlari kiritildi.

MUHOKAMA VA NATIJALAR: eksperimental guruhda jismoniy tayyorgarlik va salomatlik ko‘rsatkichlari yaxshilandi: yugurish vaqti qisqardi, tana massasi indeksi normallashdi, moslashuvchanlik ko‘rsatkichi oshdi. Psixologik jihatdan o‘quvchilarning sportga bo‘lgan qiziqishi va motivatsiyasi ortdi.

XULOSA: tadqiqot natijalari jismoniy tarbiya darslarini sog‘lomlashtirish dasturlari bilan boyitish orqali o‘quvchilarning jismoniy va ruhiy salomatligini yaxshilash mumkinligini tasdiqladi.

Kalit so‘zlar: jismoniy tarbiya, sog‘lomlashtirish, sport mashg‘ulotlari, sog‘lom turmush tarzi, motivatsiya, jamoaviy o‘yinlar.

Iqtibos uchun: Omarova A.M. Jismoniy tarbiya tizimi orqali sog‘lomlashtirishni tashkil etish.// Inter education & global study. 2025. №1(1). B.278–285.

ОРГАНИЗАЦИЯ ОЗДОРОВЛЕНИЯ ЧЕРЕЗ СИСТЕМУ ФИЗИЧЕСКОГО ВОСПИТАНИЯ

© А.М. Омарова[1]✉

[1]Ташкентский химико-технологический институт, Ташкент, Узбекистан

Аннотация

ВВЕДЕНИЕ: в статье рассматривается вопрос организации укрепления здоровья через систему физического воспитания, анализируются ключевые

факторы, способствующие физическому и психическому благополучию молодого поколения.

ЦЕЛЬ: основная цель исследования – изучение эффективности оздоровительных программ на уроках физической культуры, разработка рекомендаций по улучшению физической подготовки учащихся и формированию здорового образа жизни.

МАТЕРИАЛЫ И МЕТОДЫ: исследование проводилось среди учащихся 9–11 классов, которые были разделены на экспериментальную и контрольную группы. Экспериментальная группа занималась по оздоровительной программе, включающей аэробику, мини-футбол, лёгкую атлетику, настольный теннис и йогу.

ОБСУЖДЕНИЕ И РЕЗУЛЬТАТЫ: физические показатели экспериментальной группы улучшились: сократилось время бега, нормализовался индекс массы тела, увеличилась гибкость. У учащихся повысилась мотивация и интерес к занятиям спортом.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ: результаты исследования подтверждают, что обогащение уроков физической культуры оздоровительными программами способствует улучшению физического и психического здоровья учащихся.

Ключевые слова: физическое воспитание, укрепление здоровья, спортивные занятия, здоровый образ жизни, мотивация, командные игры.

Для цитирования: Омарова А.М. Организация оздоровления через систему физического воспитания.// Inter education & global study.2025. №1(1). С. 278–285.

ORGANIZATION OF HEALTH IMPROVEMENT THROUGH THE PHYSICAL EDUCATION SYSTEM

© Ayna M. Omarova[1]✉
[1] Tashkent Institute of Chemical Technology, Tashkent, Uzbekistan

Annotation

INTRODUCTION: the article examines the organization of health promotion through the physical education system, analyzing the key factors that contribute to the physical and mental well-being of the younger generation.

AIM: the main objective of the study is to evaluate the effectiveness of health promotion programs in physical education classes and develop recommendations for improving students' physical fitness and fostering a healthy lifestyle.

MATERIALS AND METHODS: the study involved 9–11 grade students, divided into experimental and control groups. The experimental group participated in a health promotion program that included aerobics, mini-football, athletics, table tennis, and yoga.

DISCUSSION AND RESULTS: the experimental group showed significant improvements: running times decreased, body mass index normalized, and flexibility increased. Additionally, students' motivation and interest in sports activities improved.

CONCLUSION: the study confirms that enriching physical education classes with health promotion programs enhances students' physical and mental health.

Keywords: physical education, health promotion, sports training, healthy lifestyle, motivation, team games.

For citation: Ayna M. Omarova. (2025) 'Organization of health improvement through the physical education system', Inter education & global study, (1(1)), pp. 278–285. (In Uzbek).

Jismoniy tarbiya tizimi orqali sog‘lomlashtirishni tashkil etish zamonaviy ta’lim jarayonida nihoyatda muhim ahamiyat kasb etadi. Jamiyatda sog‘lom turmush tarzini qaror toptirish, yosh avlodning jismoniy chiniqish darajasini oshirish hamda kelgusida ular orasida turli xil kasalliklarning oldini olish, eng avvalo, tizimli rejalashtirilgan jismoniy mashqlar va sport turlari bilan shug‘ullanish orqali amalga oshadi. Jismoniy tarbiya – bu nafaqat tana tarbiyasi, balki butun inson organizmini mustahkamlash, immunitetni kuchaytirish, ruhiy-barqarorlik va irodaviy sifatlarni rivojlantirishga xizmat qiladigan keng qamrovli jarayon. Shu bois, bugungi kunda maktabgacha ta’lim muassasalaridan boshlab oliy ta’limgacha bo‘lgan barcha bosqichlarda jismoniy tarbiya fanini dolzarb o‘qitish, zamonaviy metod va texnologiyalarni joriy qilish masalalari ustida bosh qotirilmoqda.

Har bir davlatning kelajak poydevori bo‘lgan yosh avlod sog‘lom va barkamol bo‘lishi uchun jismoniy tarbiya ta’limi faqat majburiy fan sifatida emas, balki tarbiyaning integral qismi sifatida e’tirof etilishi zarur. Mazkur yo‘nalishda olib borilayotgan ishlar, xususan, maktab o‘quvchilari orasida ommaviy sport musobaqalarini o‘tkazish, mahalliy va xalqaro miqyosdagi sport klublari, seksiyalarni faoliyatini kengaytirish, davriy tibbiy ko‘rik va profilaktik tadbirlarni joriy qilish orqali yoshlar o‘rtasida sportga bo‘lgan qiziqishni yanada kuchaytirish maqsad qilingan. Shu jumladan, sog‘lomlashtirish dasturlari o‘quv jarayoni bilan uzviy bog‘liq holda olib borilsa, bolalar va talabalar turli jismoniy mashqlarga qadimdan ma’lum bo‘lgan xalq o‘yinlari, zamonaviy sport turlari yoki innovatsion fitnes-programmalardan foydalangan holda muntazam shug‘ullanadilar.

So‘nggi yillarda jismoniy tarbiya orqali sog‘lomlashtirish tushunchasi nafaqat jismoniy tarbiya fani doirasida, balki tibbiy-ijtimoiy tadqiqotlarda ham qizg‘in muhokama qilinayotgani diqqatga sazovor. Zero, rivojlangan davlatlarda turli yoshdagi shaxslarning sog‘liq holatini mustahkamlash, ortiqcha vazn va harakatsizlikka qarshi kurashish maqsadida turli fitnes-klublar, sport to‘garaklari, sog‘lomlashtirish markazlari ishini yo‘lga qo‘yish masalalari ilg‘or tajriba sifatida ko‘rib chiqiladi. Shuningdek, zamonaviy ilm-fan natijalari ko‘rsatmoqdaki, sport mashg‘ulotlari nafaqat jismoniy barkamollikka, balki insonning aqliy faolligi, stresslarga bardoshliligi, ishchanlik qobiliyati va ijodkorligini oshirishga ham xizmat qiladi. Natijada, pedagogik jarayonlarda jismoniy tarbiyani aniq maqsadga yo‘naltirish, mustaqil ravishda shug‘ullanishga rag‘batlantirish va bunda

sog‘lom turmush tarzini uyg‘unlashgan holda targ‘ib qilish yoshlar ongida ijobiy ko‘nikma va e’tiqod shakllantiradi.

Jismoniy tarbiya tizimi orqali sog‘lomlashtirishning didaktik asoslarini yaratish, metodik tavsiyalar ishlab chiqish va ularni amaliyotga joriy qilish kerakligi hozirda yanada ravshanlashdi. Buning uchun muayyan yosh guruhlariga xos jismoniy rivojlanish xususiyatlarini o‘rganish, trening mashqlarining o‘quv jarayoniga integratsiyasini ta’minlash, sport inshootlari va jihozlaridan unumli foydalanish hamda tibbiy profilaktika bilan hamkorlikda ishlash zarur. Jumladan, har bir o‘quv maskanida sport zalining mavjudligi, uning zamonaviy talablarga mosligi, o‘qituvchilarning yuqori malakasi, mashg‘ulotlar rejasi va belgilangan normativlarga rioya qilish singari omillar yakuniy natijaning samaradorligiga ta’sir ko‘rsatadi. Bularning barchasi amaliy izlanishlar va to‘plangan ilmiy-faktik materiallar orqali o‘z tasdig‘ini topmoqda. Shu sababli, maqolada jismoniy tarbiya tizimi orqali sog‘lomlashtirishni tashkil etishda e’tiborga molik bo‘lgan asosiy metodlar, izlanish natijalari va ilmiy takliflar keltirib o‘tiladi.

Metodologiya. Ushbu tadqiqotda jismoniy tarbiya tizimi orqali sog‘lomlashtirish dasturining amaliy samaradorligini aniqlash hamda uni takomillashtirish yo‘llarini izlash maqsadida bir qator tadqiqot usullari qo‘llanildi. Avvalo, ilmiy adabiyotlarni o‘rganish va tahlil qilish metodi ishlatilib, rivojlangan davlatlarda hamda mahalliy amaliyotda qo‘llanilayotgan jismoniy tarbiya modellari, sog‘lomlashtirish dasturlari, sport mashg‘ulotlarini uyushtirish shakllari bo‘yicha ma’lumotlar to‘plandi. Keyinchalik, olingan nazariy ma’lumotlar asosida tadqiqotning asosiy g‘oyasi va gipotezasi belgilandi. Tadqiqot g‘oyasi shundan iborat ediki, jismoniy tarbiya jarayoniga yaxlit sog‘lomlashtirish metodikasini kiritish orqali o‘quvchi-yoshlar jismoniy faollik va sog‘lom turmush tarzini shakllantirishi, shuningdek, ularning ruhiy va ijtimoiy holati ijobiy tomonga o‘zgarishi mumkin.

Tadqiqot ishtirokchilari sifatida 9–11-sinflarda tahsil olayotgan 120 nafar o‘quvchi tanlab olindi. Ular ixtiyoriy ravishda eksperimental va nazorat guruhlariga ajratildi. Eksperimental guruhda an’anaviy jismoniy tarbiya darslariga qo‘shimcha ravishda maxsus ishlab chiqilgan sog‘lomlashtirish dasturi joriy qilindi, nazorat guruhida esa maktabning odatiy jismoniy tarbiya rejalari saqlab qolindi. Sog‘lomlashtirish dasturiga aerobika, mini-futbol, yengil atletika, stol tennisi va yoga elementlari kiritilib, har bir o‘quvchining individual jismoniy ko‘rsatkichlariga mos yuklama rejalashtirildi. Metodologik yondashuvda sog‘lomlashtiruvchi mashqlarni muntazam o‘tkazish (haftasiga 3–4 marta), to‘g‘ri ovqatlanish bo‘yicha tavsiyalar berish, kunlik rejimni nazorat qilish va stress omillarni kamaytirishga qaratilgan psixologik treninglar muvofiqlashtirib borildi.

Tadqiqot davomida tanlangan metodlardan biri – pedagogik kuzatish bo‘lib, bu usul orqali mashg‘ulotlar sifatini bevosita o‘rganish imkoniyati yaratildi. Kuzatuv chog‘ida har bir o‘quvchining mashg‘ulotlarga jalb etilish darajasi, ishtiyoqi, mashqlarni qay darajada bajarayotgani va jamoaviy o‘yinlarda ko‘rsatgan faolligi qayd etib borildi. Baholash mezonlari sifatida asosan jismoniy ko‘rsatkichlar, masalan, 100 metrlik masofaga

yugurish va 1000 metrlik masofaga yugurish vaqti, gavda vazni, tana massasi indeksi, egiluvchanlik (mayinlik) darajasi, oddiy mashqlardagi yurak qisqarish tezligi (Puls), shuningdek, turli sport sinovlari natijalari olingan. Mashg‘ulotlarning oraliq va yakuniy bosqichlarida bu ko‘rsatkichlarning dinamikasi aniqlandi.

So‘rovnoma va suhbat metodi ham o‘quvchilarning psixologik holatini, sog‘lom turmush tarziga bo‘lgan munosabatini va darslarga qiziqish darajasini o‘lchashda qo‘llanildi. So‘rovnomalar asosida ular qanday sport turlarini afzal ko‘rishi, kunlik mehnat va dam olish rejimini qanday tashkil etishi, oiladagi sog‘lom turmush tarzi madaniyati qanchalik darajada ekanligini bilib olish mumkin bo‘ldi. Shuningdek, mashg‘ulotlar davomida o‘qituvchilar va instruktaj beruvchi mutaxassislar ham ma’lumot to‘plab, o‘quvchilarning jismoniy yuklamalarga moslashishi, murakkab mashqlarni o‘zlashtirishdagi qiyinchiliklari va motivatsiya darajasi haqida fikr bildirdilar. So‘ngra jamlangan ko‘p qirrali ma’lumotlar statistik tahlil qilindi, bu esa eksperimental va nazorat guruhlarida erishilgan natijalarni qiyosiy baholashga imkon berdi.

Mazkur metodologik yondashuvning ustunligi shundaki, u nafaqat aniq jismoniy ko‘rsatkichlar orqali, balki psixologik aspektlar hamda turmush tarziga doir faktorlar orqali ham tadqiqotning samaradorligini ko‘rsatishga xizmat qiladi. Zero, sog‘lomlashtirish jarayoni murakkab bo‘lib, har bir o‘quvchining fiziologik xususiyati, oilaviy muhiti, dastlabki jismoniy tayyorgarlik darajasi, sog‘liq holati kabi omillar bilan uzviy bog‘liq. Natijalarning ishonchliligini oshirish maqsadida tadqiqot bir o‘quv yilini (9 oy) qamrab oldi, davomida oraliq sarhisoblar o‘tkazildi va yakunda to‘plangan ma’lumotlar qiyosiy analiz qilindi. Shu tarzda, jismoniy tarbiya tizimi orqali sog‘lomlashtirish jarayonini rejalashtirish hamda unga ta’sir etuvchi omillar tahlili bo‘yicha aniq tavsiyalar ishlab chiqish imkoniyati vujudga keldi.

Natijalar qismi. Tadqiqot natijalari jismoniy tarbiya tizimi orqali sog‘lomlashtirish dasturini joriy etgan eksperimental guruhda ijobiy o‘zgarishlar yuzaga kelganini ko‘rsatdi. Avvalo, o‘quvchilarning jismoniy tayyorgarlik darajasi bir necha mezon bo‘yicha barqaror o‘sdi. Masalan, 100 metrlik masofaga yugurish vaqti dastlabki bosqich bilan qiyoslanganda o‘rtacha 0,8-1,2 soniyaga qisqargani, 1000 metrlik masofa yugurish natijalari esa 6-7 foiz yaxshilanganini kuzatish mumkin bo‘ldi. Egiluvchanlik, ya’ni tana bo‘shligi bo‘yicha testda ishtirokchilar o‘z ko‘rsatkichlarini 8-12 foiz atrofida yaxshiladilar. Bularning barchasi muntazam mashqlar, maqsadli reja va rag‘batlantiruvchi muhit tufayli erishilganini baholash mumkin.

Shuningdek, tana vazni va tana massasi indeksi bo‘yicha ayrim o‘quvchilarda me’yordan oshib ketish holati kuzatilgan bo‘lsa, dastur yakuniga kelib bu ko‘rsatkichlar nisbatan me’yoriy darajaga yaqinlashdi. Dastlab eksperimental guruhdagi o‘quvchilarning 25 foizi ortiqcha vazn muammosiga ega bo‘lsa, dasturni yakunlashi bilan ularning 10 foizidagina vazn me’yordan yuqori darajada bo‘lib qoldi, boshqalari esa dietolog tavsiyalari va jismoniy faoliyat natijasida o‘z vaznini mutanosiblashtirishga muvaffaq bo‘ldi. Natijada, tanadagi yog‘ qatlamining kamayishi, mushaklar ohangining

yaxshilanishi, yurak-qon tomir sistemasining mustahkamlanishi kayfiyat va umumiy sog‘liq holatiga ham ijobiy ta’sir qilgani kuzatildi.

Psixologik so‘rovnomalar tahlili esa eksperimental guruh o‘quvchilarida sport bilan shug‘ullanishga bo‘lgan munosabatning aniq ijobiy o‘zgarishi yuz berganini ko‘rsatdi. Muvaffaqiyatli natijalar va jamoada erishilgan yutuqlar tufayli ular o‘z-o‘zini baholash darajasi ortgani, stress omillariga nisbatan bardoshlilik kuchaygani, jismoniy tarbiya darslarini sevimli mashg‘ulot sifatida ko‘rib, ularni mas’uliyat bilan bajarish tendensiyasi kuchayganini qayd etish mumkin. O‘quvchilar o‘rtasidagi o‘zaro munosabatlar ham ijobiy tomonga siljib, jamoaviy sport o‘yinlari orqali hamkorlik qilish, bir-birini qo‘llab-quvvatlash va do‘stona raqobat muhiti shakllanganini ishtirokchilar ta’kidlashdi. Bu esa maktabda ijtimoiy muhitni rivojlantirishga ham xizmat qildi.

Nazorat guruhida esa jismoniy ko‘rsatkichlar sezilarli darajada o‘zgarmaganligi yoki faqat tabiiy rivojlanish doirasidagina biroz yaxshilanganligi kuzatildi. Nazorat guruhidagi o‘quvchilarning bir qismi jismoniy tarbiya darslarini o‘tkazib yuborish, “sog‘lig‘im yo‘q” yoki “kursa da charchayman” kabi bahonalar bilan o‘zlarini cheklash holatlarini davom ettirdi. Albatta, bu yerda ham individual ba’zi natijalar kuzatildi, ammo ular eksperimental dasturdagi tartibli, reja asosidagi sog‘lomlashtiruvchi mashg‘ulotlar samarasidan ancha past bo‘ldi. Qolaversa, nazorat guruhida ortiqcha vazn muammosiga ega bo‘lgan o‘quvchilarda sezilarli o‘zgarish bo‘lgani kuzatilmadi.

Oraliq va yakuniy tahlillarga ko‘ra, sog‘lomlashtirish dasturi orqali qilingan ishlar, tayyorlangan mashqlar kompleksi va metodik yondashuv samarali bo‘lib chiqdi. Sog‘lom turmush tarziga nisbatan ijobiy fikrlar paydo bo‘lishi bilan birga, eksperimental guruh o‘quvchilari o‘z kun tartibiga ham mas’uliyat bilan yondashish, zararli odatlardan uzoqlashish va muntazam jismoniy faollikni davom ettirishni rejalashtirishni ma’lum qilishdi. E’tiborli tomoni shundaki, jismoniy mashg‘ulotlarga bo‘lgan bunday aniq qiziqish o‘z-o‘zidan shakllanmagan, balki bosqichma-bosqich rag‘batlantirish, ijobiy raqobat, o‘yin va musobaqalar hamda shaxsiy rivojlanish ko‘rsatkichlarini muntazam o‘lchab borish natijasida qaror topganligi kuzatildi. Ma’lum bo‘ldiki, bu jarayon muntazam ko‘mak va pedagogik rahbarlikka muhtoj, chunki yoshlar o‘zlari jismoniy sog‘lomlashtirish dasturlarini to‘liq nazorat qila olmaydi.

Muxokama qismi. Tadqiqot natijalari tahlilida jismoniy tarbiya tizimi orqali sog‘lomlashtirishni tashkil etish, eng avvalo, puxta metodik rejalashtirishni talab qilishi yaqqol ko‘rindi. Eksperimental guruhda qo‘llanilgan sog‘lomlashtirish dasturi turli yosh xususiyatlarini inobatga olgan holda o‘quvchilarni muntazam jismoniy faoliyatga jalb qilishga erishgan bo‘lsa, nazorat guruhida bu jarayon odatiy shaklda qolib, natijada ko‘rsatkichlar jiddiy o‘sish qayd etmadi. Demak, jismoniy tarbiya darslarini faqat umumta’lim rejasidagi standart mashqlar bilan cheklash, hozirgi tezkor zamonda yetarli bo‘lmay qolmoqda. Bolalar va o‘smirlarning ijodiy qiziqishini uyg‘otish, ularni mustahkam motivatsiya bilan ta’minlash, darslarga turli xil interaktiv usullarni, o‘yin shakllarini jalb qilish zarur.

Mazkur tadqiqot shuni ko‘rsatadiki, sog‘lomlashtirish dasturining samaradorligi ta’lim-tarbiya jarayonida yakka holda emas, balki integratsiyalashgan yondashuv doirasida kechsa yanada oshadi. Bunda tibbiyot xodimlari, masalan, hamshira yoki shifokor bilan hamkorlikda o‘quvchilarning sog‘liq holati muntazam kuzatib borilishi, parhez yoki ovqatlanish rejimi bo‘yicha tavsiyalar berilishi va zarurat bo‘lganda individual cheklovlar yoki qo‘shimcha maslahatlar ishlab chiqilishi maqsadga muvofiq. Shuningdek, psixologlar yordamida stressni boshqarish, motivatsiya usullari, ijtimoiy muloqotni kuchaytirish kabilarni ham hisobga olish lozim. Qolaversa, maktab yoki o‘quv muassasasi ma’muriyati tomonidan sport inshootlarining moddiy-texnik bazasini yangilash, zamonaviy anjomlar bilan jihozlash, o‘qituvchilarning malakasini oshirishga e’tibor qaratish zarur.

Ota-onalar ham jismoniy tarbiya tizimini kuchaytirish jarayonida eng muhim hamkor hisoblanadi. Tadqiqot jarayonida kuzatilganidek, oilada sog‘lom turmush tarzi madaniyati shakllangan bo‘lsa, o‘quvchilarning mashg‘ulotlarga bo‘lgan munosabati ham ancha ijobiyroq bo‘ldi. Ya’ni, farzandlar ertalabki badantarbiya, to‘g‘ri ovqatlanish va sport bilan shug‘ullanishni normal hayot tarzi sifatida ko‘rishadi. Bunday oilalarda bolalar sport seksiyalarida qatnashish, maktab jismoniy tarbiya tadbirlarida faol ishtirok etish va kelajakda professional sport bilan shug‘ullanishni ham istashlarini bildirishdi. Aksincha, oilaviy madaniyat yetishmaydigan yoki ota-onalar o‘zlari ham passiv hayot tarziga ega bo‘lgan sharoitda sog‘lomlashtirish dasturlarining samaradorligi susayishi mumkin.

Yana bir muhim jihat – bu jismoniy tarbiya darslarida o‘quvchilarning ijtimoiy moslashuvi. Darslar paytida guruhiy mashqlar, jamoaviy o‘yinlar, musobaqalar orqali hamnafaslik, hamkorlik ruhi kuchayadi, oldinga intilish hissi uyg‘onadi. Ushbu jarayon, ayniqsa, endigina balog‘at yoshiga kirayotgan o‘smirlar uchun ijtimoiy o‘z-o‘zini topish, murakkab ruhiy o‘zgarishlar va qiyinchiliklarni yengishda ham xayrli samara beradi. Tadqiqot natijalari bu nuqtayi nazardan sog‘lomlashtirish jarayonining jamoaviy shakllari ijobiylikni kuchaytirishini tasdiqlaydi. Albatta, har bir o‘quvchining individual qiziqishlari va jismoniy imkoniyatlari ham hisobga olinishi lozim, masalan, kimdir futbolni afzal ko‘radi, boshqasi suzishga qiziqadi yoki yengil atletikada yaxshi natijaga ega bo‘lishi mumkin. Demak, dasturda turli sport turlari va mashg‘ulot shakllarini taklif etish muhimdir.

Kelgusida bunday sog‘lomlashtirish dasturlari amaliyotini yanada kengaytirish, turli yosh bosqichlari (maktabgacha ta’lim, boshlang‘ich sinflar, kattaroq o‘quvchilar va talabalar) uchun mos bo‘lgan jismoniy tarbiya rejalarini ishlab chiqish muhimdir. Har bir bosqichda bolalarning fiziologik va psixologik xususiyatlari turlicha bo‘lganligi sababli, metodikalar ham mos ravishda yangilanib borishi zarur. Tadqiqotda qo‘llanilgan yondashuv maktab yoshidagi o‘quvchilar uchun ijobiy natija bergan bo‘lsa, kelgusida a’lo metodlar haqida to‘plangan tajribani erta yoshdagi bolalar, oliy ta’lim tizimidagi yoshlar yoki mehnat bozorida ish faoliyatini boshlayotgan kattalar sog‘liqni saqlashida ham qo‘llash mumkin bo‘ladi.

Umuman olganda, jismoniy tarbiya tizimi orqali sog‘lomlashtirishni tashkil etish jarayoni ko‘plab omillarga bog‘liq bo‘lib, asosiy muvaffaqiyat omillari sifatida metodik rejaning puxta ishlab chiqilishi, muntazam nazorat, rag‘batlantirish va ijtimoiy hamkorlikni keltirib o‘tish mumkin. Ma’lum bo‘ldiki, agar hamma jabha – o‘quvchilar, ota-onalar, o‘qituvchilar, tibbiy va psixologik mutaxassislar, shuningdek, maktab ma’muriyati ham bir yo‘nalishda, jamoaviy ishlashsa, har tomonlama yuqori natijalarga erishish realdir. Shu tariqa, zamon talablariga muvofiq sog‘lom avlodni tarbiyalash va barkamol shaxsni shakllantirishda jismoniy tarbiyaning roli beqiyosligi va bu sohada olib boriladigan tadqiqotlar, amaliy mashg‘ulotlar ahamiyatini hech qanday shubha ostiga qo‘yib bo‘lmasligi yana bir bor o‘z tasdig‘ini topadi.

ADABIYOTLAR RO‘YXATI | СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ | REFERENCES

1. Ўзбекистон Республикаси Президенти. «Жисмоний тарбия ва спорт тўғрисида»ги Қонун // Ўзбекистон Республикаси Қонун ҳужжатлари тўплами. – 2015. – №10. – Б. 58–64.
2. Азизов, С.Э. Жисмоний тарбия назарияси ва методикаси / С.Э. Азизов. – Тошкент: НМИУ «Ўқитувчи», 2018. – 256 б.
3. Юлдашев, Р.Ж. Жисмоний тарбия ва спорт педагогикаси: назарий ҳамда амалий ёндашувлар / Р.Ж. Юлдашев. – Тошкент: Фан, 2019. – 312 б.
4. Тўхтахўжаев, А. Жисмоний тарбия машғулотларида интерактив методлардан фойдаланиш // Педагогика фанлари журнали. – 2020. – №2. – Б. 34–39.

MUALLIF HAQIDA MA’LUMOT [ИНФОРМАЦИЯ ОБ АВТОРЕ] [AUTHORS INFO]

✉**Omarova Ayna Mamut qizi**, katta o'qituvchi [**Омарова Айна Мамут кизи**, старший преподаватель], [**Ayna M. Omarova**, senior lecturer,]; manzil: Navoiy ko'chasi, 32, Toshkent, O'zbekiston, 100011, [адрес: улица Навои, 32, Ташкент, Узбекистан, 100011], [address: Navoi Street, 32, Tashkent, Uzbekistan, 100011]

Ilmiy-nazariyvametodikjurnal
Научно-теоретический и методический журнал
Scientific theoretical and methodical journal
INTER EDUCATION & GLOBAL STUDY

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1(1)

Original paper

O‘QUVCHILARDA “TARBIYA” FANINI O‘QITISH ORQALI HUQUQIY SAVODXONLIKNI RIVOJLANTIRISH MUAMMOLARI, VAZIFALAR VA YECHIMLAR

© G‘.N. Pirnazarov[1]✉, X.Y. Atamuradov[2]✉
[1,2]Toshkent Amaliy fanlar universiteti, Toshkent, O‘zbekiston

Annotatsiya

KIRISH: maqolada o‘quvchilarda "tarbiya" fanini o‘qitish orqali huquqiy savodxonlikni rivojlantirish muammolari, vazifalar va yechimlar, ularni bartaraf yetish bo‘yicha taklif va mulohazalar bayon qilingan.

MAQSAD: tadqiqotning asosiy maqsadi – o‘quvchilarda huquqiy madaniyatni rivojlantirish, huquqiy savodxonlikni oshirish va zamonaviy interfaol usullardan foydalanish asosida ta’lim samaradorligini oshirishdan iborat.

MATERIALLAR VA METODLAR: tadqiqotda huquqiy savodxonlikni rivojlantirishga qaratilgan ilmiy adabiyotlar va xorijiy davlatlarda huquqni o‘qitish bo‘yicha mavjud metodlar tahlil qilindi.

MUHOKAMA VA NATIJALAR: natijalar huquqiy savodxonlikni rivojlantirishda "tarbiya" fanining o‘rni va huquqiy kompetensiyani shakllantirish bo‘yicha amalga oshirilgan yondashuvlarning samaradorligini ko‘rsatdi.

XULOSA: tadqiqot natijalari o‘quvchilarda huquqiy savodxonlikni rivojlantirishda zamonaviy pedagogik texnologiyalardan foydalanish ta’lim jarayonini yanada samarali va amaliyotga yaqinlashtirishi mumkinligini tasdiqladi.

Kalit so‘zlar: huquqiy bilim, savodxonlik, ko‘nikma, malaka, interfaol usullar, ta’lim samaradorligi, innovatsion texnologiyalar, tarbiya fani.

Iqtibos uchun: Pirnazarov G.N., Atamuradov X.Y. O‘quvchilarda "tarbiya" fanini o‘qitish orqali huquqiy savodxonlikni rivojlantirish muammolari, vazifalar va yechimlar. // Inter education & global study. 2025. №1(1). B.286-293.

ПРОБЛЕМЫ, ЗАДАЧИ И ПУТИ ИХ РЕШЕНИЯ ДЛЯ РАЗВИТИЯ ПРАВОВОЙ ГРАМОТНОСТИ ПОСРЕДСТВОМ ПРЕПОДАВАНИЯ ПРЕДМЕТА "ВОСПИТАНИЕ" У УЧАЩИХСЯ

© Г.Н. Пирназаров[1]✉, Х.Ю. Атамурадов[2]✉
[1,2]Ташкентский университет прикладных наук, Ташкент, Узбекистан

Аннотация

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1(1)

ВВЕДЕНИЕ: в статье рассматриваются проблемы, задачи и пути решения развития правовой грамотности у учащихся посредством преподавания предмета «воспитание». Приводятся предложения и рекомендации по их устранению.

ЦЕЛЬ: основная цель исследования — развитие правовой культуры учащихся, повышение их правовой грамотности и использование современных интерактивных методов обучения для повышения эффективности образовательного процесса.

МАТЕРИАЛЫ И МЕТОДЫ: в исследовании проведен анализ научной литературы, посвященной вопросам развития правовой грамотности и методам преподавания права в зарубежных странах.

ОБСУЖДЕНИЕ И РЕЗУЛЬТАТЫ: результаты показали, что преподавание предмета «воспитание» играет важную роль в формировании правовой компетенции и что современные подходы к преподаванию права повышают уровень правовой грамотности учащихся.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ: результаты исследования подтвердили, что использование современных педагогических технологий в преподавании предмета «воспитание» способствует повышению эффективности образовательного процесса и приближает его к практике.

Ключевые слова: правовая грамотность, правовая культура, интерактивные методы, правовая компетенция, эффективность обучения, инновационные технологии, воспитание.

Для цитирования: Пирназаров Г.Н., Атамурадов Х.Ю. Проблемы, задачи и пути их решения для развития правовой грамотности посредством преподавания предмета "Воспитание" у учащихся. // Inter education & global study. 2025. №1(1). С.286-293.

PROBLEMS, TASKS, AND SOLUTIONS FOR DEVELOPING LEGAL LITERACY AMONG STUDENTS THROUGH TEACHING THE SUBJECT "EDUCATION"

© Gulom N. Pirnazarov[1]✉, Xasan Y. Atamuradov[2]✉
[1,2] Tashkent State Technical University, Tashkent, Uzbekistan

Annotation

INTRODUCTION: the article discusses the problems, tasks, and solutions for developing legal literacy among students through teaching the subject "Education." Proposals and recommendations for addressing these challenges are presented.

AIM: the main aim of the study is to develop students' legal culture, improve their legal literacy, and enhance the effectiveness of the educational process by employing modern interactive teaching methods.

MATERIALS AND METHODS: the study involved analyzing scientific literature on developing legal literacy and teaching law in foreign countries.

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1(1)

DISCUSSION AND RESULTS: the results demonstrated that teaching the subject "Education" plays a significant role in forming legal competence and that modern approaches to teaching law significantly improve students' legal literacy.

CONCLUSION: the study findings confirmed that integrating modern pedagogical technologies into teaching the subject "Education" contributes to a more effective and practice-oriented educational process.

Keywords: legal literacy, legal culture, interactive methods, legal competence, educational effectiveness, innovative technologies, education.

For citation: Gulom N. Pirnazarov Xasan Y. Atamuradov. (2025) 'Problems, tasks, and solutions for developing legal literacy among students through teaching the subject "Education"', Inter education & global study, (1(1)), pp. 286–293. (In Uzbek).

O'quvchilarda huquqiy madaniyatni rivojlantirish, huquqiy kompetensiyani shakllantirish, ularni takomillashtirish va o'qitish masalalari kun sayin dolzarb bo'lib bormoqda. Bugungi kunga kelib huquq ta'limiga doir turli interfaol usullar amaliyotda keng qo'llanilmoqda. O'quvchilarda huquqiy kompetensiyalarni integrativ asosda rivojlantirishga katta ehtiyoj seziladi. Rivojlangan xorijiy davlatlarda huquqni o'qitishga doir ilmiy adabiyotlarda boshlang'ich sinfdan boshlab qonunga rioya qilish, xususan, qonunga itoatkorlikkaga alohida e'tibor beriladi va ta'lim jarayonida interfaol usullardan unumli foydalaniladi. Dunyo tajribasida huquqiy savodxonlik mashg'ulotlari bir bo'lim yoki bir mavzu bilan tugab qolmaydi. Umumiy o'rta ta'limda, xususan, kasbiy fanlarni o'qituvchi darsliklarda keltirilgan o'quv topshiriqlari, keyslar to'g'ri yashash ko'nikmalarining osongina shakllanishiga olib keladi.

Prezidentimiz SH.Mirziyoyev "Yoshlarimizning mustaqil fikrlaydigan, yuksak intellektual va ma'naviy salohiyatga yega bo'lib, dunyo miqyosida o'z tengdoshlariga hesh qaysi sohada bo'sh kelmaydigan insonlar bo'lib kamol topishi, baxtli bo'lishi uchun davlatimiz va jamiyatimizning bor kuch va imkoniyatlarini safarbar etamiz"[1] ta'kidlashlari ham bejizga emas.

Ma'lumki, "Tarbiya" fani O'zbekiston Respublikasi Prezidentining tashabbusi bilan umumiy o'rta ta'lim muassasalarida 2020–2021–o'quv yilidan boshlab joriy qilindi. Tarbiya fani uzluksiz ma'naviy tarbiya konsepsiyasining bir qismi sifatida o'quvchilarda "Milliy tiklanishdan – milliy yuksalish sari" g'oyasini singdirish, ularni ijtimoiy muvaffaqiyatli hayotga tayyorlash, faol fuqarolik pozitsiyasi, mas'uliyat, majburiyat, huquqiy ong va madaniyat, teran dunyoqarash, sog'lom e'tiqodlilik, ma'rifatparvarlik, bag'rikenglik kabi fazilatlarni takomillashtirishni maqsad qilib qo'ygan.

Tarbiya fanini o'qitishda didaktik o'yinlardan, interfaol usullardan foydalanish ta'lim jarayonida o'quvchilarni o'qitish, tarbiyalash va kamol toptirishda muhim ahamiyat kasb etadi. Didaktika – ta'lim nazariyasi hisoblanadi. Didaktik o'yinlar esa o'quvchilarning ijodiy ish faoliyatini kuchaytir adi,ixtiyoriy diqqatini jamlashga yordam beradi,shuningdek

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1(1)

xotirani takomillashtiradi. Didaktik o‘yin jarayonida o‘quvchilar o‘zlari sezmagan holda juda ko‘p harakatlarni, mashqlarni bajaradilar, turli masalalarni yeshadilar.

Shu o‘rinda pedagogik adabiyotlarda “Tarbiya” atamasi keng va tor ma’nolarda qo‘llaniladi. Keng ma’noda tarbiya inson shaxsini rivojlantirishga, uning jamiyat ishlab shiq arishi va ijtimoiy, madaniy, ma’rifiy hayotida faol ishtirok etishini ta’minlashga qaratilgan barcha ta’sirlar, tadbirlar, harakatlar va intilishlar yig‘indisini anglatadi. Bunday tuchunishda tarbiya faqat oila, maktab, bolalar va yoshlar tashkilotlarida olib boriladigan tarbiyaviy ishlarni emas, balki butun ijtimoiy tuzum, uning yetakchi g‘oyalari va san’atning barcha turlarini o‘z ichiga oladi. Shuningdek, keng ma’nodagi tarbiya tuchunchasi ichiga ta’lim va ma’lumot ham kiradi. Tor ma’noda tarbiya shaxsning jismoniy rivoji, dunyoqarashi, ma’naviy–axloqiy qiyofasi va estetik didini o‘stirilishiga yo‘naltirilgan pedagogik faoliyatni anglatadi. Bunda oila va tarbiyaviy muassasalar hamda jamoat tashkilotlari tarbiya ishini amalga oshiradi.

Bugungi kunda ham o‘quvchilarni tarbiyalashda ana shu tajribalarni o‘rganishi, o‘zlashtirishi va amaliy faoliyatda qo‘llay olishi taqozo etiladi. Shu sababli mazkur ta’limda “Tarbiya” fanini o‘qitish Jahon xalqlari pedagogikasining tarbiyaga oid tajribalarini o‘rganish masalasi va uning metodikasini ishlab shiqish dolzarb bo‘lib turibdi. Chunki, hozirgi zamon xalqaro ta’lim dasturlari va talablari aynan Yevropa, Osiyo va Amerika qit’alarida yashovshi xalqlarning pedagogik tajribalariga asosan ishlab shiqilgan. Masalan, Sharq xalqlari pedagogikasidan Ustoz–shogird tajribasi butun dunyo xalqlari tarbiya jarayoniga tadbiq etilgan.

Savodxonlik – bu keyingi inson taraqqiyotini qurishda poydevor bo‘lishi mumkin. Kitob mazmuniga kirishni, bu insoniyat tomonidan yaratilgan fikr va bilim xazinasidan foydalanish imkonini beradi. Biroq, savodxonlik ma’lum bir narsani targ‘ib qilish vositasi sifatida jamiyatdagi mafkurani ham yoyishga xizmat qilishi mumkin. Savodxonlik nima va qanday xizmat qilishi quyidagi shartlarga bog‘liq qaysi bir mamlakatning milliy ta’limi joylashtirilgan.

Aholining huquqiy savodxonligi darajasini oshirish – bu yo‘l zamonaviy jamiyatning yorqin kelajagini ta’minlaydi. Ijtimoiy rivojlanishning hozirgi bosqichida huquqiy normalarni bilish inson va fuqaro o‘z huquq va erkinliklarini to‘liq amalga oshirishi uchun zarurdir. Bugungi kunda ko‘plab fuqarolar bu borada hatto minimal darajadagi bilimga ham ega emaslar. Shunga ko‘ra, fuqarolarni huquqlari haqida xabardor qilish qoidalar va qonunchilikdagi o‘zgarishlarni tushuntirish eng muhimi vazifa.

Hozirgi zamonimizda aholining huquqiy savodxonligini oshirish turli mavzular asosida amalga oshirilishi mumkin: davlat tomonidan (davlat organlari tomonidan taqdim yetilgan, ommaviy OAV); jamoat tashkilotlari tomonidan; O‘zbekiston Respublikasi oliy o‘quv yurtlari; qo‘shimcha ta’lim. Ro‘yxatdagi barcha tashkilotlar turli xil vositalardan foydalanadilar aholining huquqiy ta’limi uchun.

Huquqiy kompetensiyaning ham bir qancha ko‘rinishlari mavjud. Jumladan Ijtimoiy-huquqiy kompetensiya – ta’lim jarayonining meyoriy-huquqiy asoslari, xususan,

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1(1)

uni modernizatsiyalash borasidagi hujjatlar yuzasidan bilimlar, mehnatni muhofaza qilish va texnika xavfsizligi qoidalari hamda meyorlariga amal qilish, bolalar va o‘smirlarni ijtimoiy yomon illatlardan muhofaza qilishni bilish, ta’lim jarayonida o‘quvchilarning hayoti va salomatligini asrashni bilish, oliy ta’lim muassasasi va auditoriya hujjatlarini yuritish ko‘nikmasiga ega bo‘lish demakdir.

O‘quvchilarning huquqiy savodxonligini oshirish uchun quyidagilarga alohida etibor qaratish zarurdir. aholining yuqori darajadagi huquqiy madaniyatini shakllantirish an’analar, qonunga bevosita hurmat, fuqarolarning qonun ustuvorligi, yaxlitlikni va huquqiy nigilizmni yengib o‘tish mamlakatning rivojlanishiga bevosita to‘sqinlik qiladigan jamiyat zamonaviy madaniyatli va huquqiy davlat.

Yoshlar, shuningdek, kattalar avlodi – ota-onalar orasida har doim huquqiy savodsizlik muammosi bo‘lgan. O‘z huquqlari, burchlarini bilmaslik, bu haqda asosiy bilimlarning yetishmasligi konstitusiyaviy huquqlar va to‘g‘ridan-to‘g‘ri ularning barchasini himoya qila olmaslik quyidagi noqulay holatlarga olib keladi: qonuniy nigilizm, hokimiyatga ishonchsizlik va hokazo.

“Kompetentlik” tushunchasi iqtisodiyot va insonning jadal sur’atlarda o‘zgaruvchan hayot sharoitlariga moslashish ehtiyojidan yuzaga kelgan inson zaxiralariga yangicha yondashuvning natijasi hisoblanadi. «Kompetensiya» tushunchasi esa ta’lim amaliyotiga kiritishni A.V.Xutorskoy ta’kidlaganidek, maktab uchun odatiy bo‘lgan, o‘quvchilar nazariy bilimlar majmuini egallab, ma’lum vazifalar yoki muammoli vaziyatlarni yechishda sezilarli qiyinchiliklarni his etishlari muammosini hal etish imkonini beradi[3].

Huquqiy savodxonlik – bu zamonaviy munosabatlar dunyosida yashovchi odam uchun zarur bo‘lgan savodxonlik turi.

Huquqiy kompetensiya – bu shaxsning ajralmas mulki huquqiy qadriyatlarni tan olish, uning tayyorligi va qobiliyatini aks ettirish to‘g‘risida ijtimoiy va huquqiy faoliyatni amalga oshirishda shaxsni safarbar qilishga imkon beradigan huquqiy bilim va ko‘nikmalar tizimini qo‘llash hamda ushbu faoliyatni samarali bajarish.

Huquqiy madaniyat – bu, albatta, huquqiy bir sifat davlat tegishli rivojlanish darajasida ifodalangan jamiyat hayoti huquqiy haqiqat, qonun ijodkorligi, huquqiy mavjudlik, huquqni muhofaza qilish va huquqiy realizatsiya faoliyati va vakili ideallarga yo‘naltirilgan qiymat-meyoriy tizim insonparvarlik, qonun ustuvorligi, shuningdek asosiy huquqiy ye’tiqodlar, qarashlar, huquqlarni tushunishga hissa qo‘shadigan yo‘nalishlar[1].

Meyoriy-huquqiy kompetensiY. Uning mazmuniga o‘qituvchi-ta’lim oluvchi, o‘qituvchi-ota-ona sohasidagi muayyan meyoriy munosabatlarni egallaganlikni, bola huquqlari va kattalarning bolalarga nisbatan majburiyatlari to‘g‘risidagi asosiy hujjatlardan foydalanish bilim va malakalarini (Bola huquqlari to‘g‘risidagi Konvensiya, Inson huquqlari va asosiy erkinliklari to‘g‘risidagi xalqaro konvensiya, O‘zbekiston Respublikasi Konstitusiyasi, «Ta’lim to‘g‘risida»gi qonun), insonning insonga, jamiyatga va tabiatga

CC BY NC ND

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1(1)

munosabatini tartibga soluvchi axloqiy va huquqiy meyorlarni egallaganlik, ekologik va huquqiy madaniyatga egalikni kiritamiz.[2]

Dunyoda huquq fanlarini o‘qitish kompetensiyaviy yondashuvga asoslangan bo‘lib, dars jarayonida mazkur kompetensiyalarni shakllantirish huquqiy savodxonlikning rivojlanishiga olib keladi. Shu o‘rinda chet elda huquqni o‘qitish bilan mamlakatimizda mazkur sohani o‘qitish maqsadlari ma’lum ma’noda farq qilishini, ularni bir chiziqda tasavvur qilib bo‘lmasligini ta’kidlash lozim. Shunga qaramay, inson huquqini o‘rganish bo‘yicha belgilangan darajalar hamma xalqlarda tatbiq qilinmoqda. Bo‘ysunuvchanlik, qonunga hurmat ko‘rsatishni o‘rganishga qo‘yilgan mazkur talablar asosida konstitusiya mazmunini o‘qish tushunish, tushunganlarini yozib bera olish malakalari shakllanadi. Bunday yondashuvdan ijodiy foydalanib, huquq darslarini ham samarali tashkil etish mumkin. Rivojlangan davlatlarning huquq o‘qitish metodikasida integratsiya asosida o‘rgatiladi, asosan, topshiriqlarga tayanadi, keys va maxsus topshiriqlar aniq farqlanadi, o‘z o‘rnida ishlatiladi. Shu sababli ularning huquqiy kompetensiyani o‘rganish layoqati yuqoridir.

Tadqiqotchi I.A.Zimnyaya tomonidan kompetensiyaviy yondashuv muammosi bo‘yicha tadqiqotlarni umumlashtirib, uning rivojlanishining uch bosqichlarini quyidagicha ajratgan:

birinchi bosqich(1960-1970 yillar) ilmiy apparatga «kompetensiya» toifasini kiritish bilan tavsiflanadi;

ikkinchi bosqich(1970-1990 yillar) ona tilini o‘qitish nazariyasi va amaliyoti, boshqaruv sohasida «kompetentlik» / «kompetensiya» toifalaridan foydalanish bilan tavsiflanadi;

uchinchi bosqich(1990-2001 yillar) ta’limda «kompetentlik» / «kompetensiya» toifalaridan faol foydalanish bilan tavsiflanadi[3].

1990 yillardan O‘zbekistonda kompetensiyaviy yondashuvning talab etilganligi, undan foydalanish ta’lim tizimidagi kamchiliklarni hamda uning jamiyat ehtiyojlariga mos emasligini bartaraf etishning istiqbolli yo‘li sifatida, ta’limning amaliyot bilan va jamiyatning haqiqiy ehtiyojlari bilan aloqadorligini kuchaytirish sifatida qaralgan (S.Y.Batishev, E.F.Zeyer, A.M.Novikov, I.D.Frumin va boshqalar.

Mamlakatimizda ta’lim–tarbiya tizimini milliy hamda umuminsoniy qadriyatlar, insonparvarlik tamoyillari asosida takomillashtirish, maktab ta’lim jarayonida ma’naviy–axloqiy mazmunni kuchaytirish orqali yoshlarni yuksak ma’naviy g‘oyalar asosida vatanparvarlik ruhida tarbiyalash, ta’lim –tarbiya sifatini oshirishga alohida e’tibor qaratilmoqda. O‘zbekiston Respublikasi xalq ta’limini rivojlantirish konsepsiyasida “ta’lim muassasalarida o‘quv–tarbiya jarayonini samarali tashkil etish, muqobil yondashuvlarni o‘rganishga va ilmiy asoslashga yo‘naltirilgan amaliy xarakterdagi ilmiy izlanishlarni

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1(1)

rivojlantirish, kichik yoshdan o‘quvchilarda o‘qishga sog‘lom, kuchli va ta’sirchan motivasiyani takomillashtirish”[4].

Huquqiy savodxonlik shakllanishdan iborat yoshlar o‘rtasida huquqiy mafkura asosida jamiyatni huquqiy tashkil etishning mohiyati va vazifalarini to‘g‘ri tushunish, qonunga hurmatni tarbiyalash, ularga rioya qilish zarurligini singdirish jamiyatda amal qiladigan va davlat tomonidan himoya qilinadigan xulq-atvor qoidalari bilan amalga oshadi. Ushbu bosqichda , jamiyat faqat ongli ravishda mavjud bo‘lishi mumkin degan fikrni singdirish kerak intizom va shaxsning ma’lum bir cheklanishini va shaxsning kollektiv erkinligini nazarda tutadi.

Tarbiya fanini o‘qitishning asosiy maqsadlaridan biri o‘quvchilarda huquqiy kompetensiyani innovasion yondashuvlar asosida rivojlantirishni takomillashtirish bo‘yicha o‘quv-metodik ta’minot yaratish, undan kelib chiquvchi vazifalar quyidagilar:

- o‘quvchilarning huquqiy kompetensiyasini rivojlantirishning o‘ziga xos xususiyatlari integrativ tizim: fanlararo bog‘liqlik, subyektlar integratsiyasi: o‘qituvchi bilan o‘quvchilar ta’limiy muhitning tashkilotchisi, boshqaruvchisi va ishtirokchisi sifatida hamda korporativ (guruh jamoasi) boshqaruv komponentlari asoslash;
- o‘quvchilarning huquqiy kompetensiyasini rivojlantirishning huquqiy kompetensiyasini rivojlantirish jarayonini loyihalashtirish modeli pragmatik ta’lim usuli hamda ta’lim jarayonini loyihalash tamoyillariga ustuvorlik berish asosida takomillashtirish;
- o‘quvchilarning huquqiy kompetensiyasini rivojlantirishning huquqiy kompetensiyasini rivojlantirish jarayonining tayanch kompetensiya (refleksiv, kognitiv, ma’rifiy, kommunikativ, ijtimoiy)lari o‘quvchilar qobiliyatlarini qonun va tafakkurning o‘zaro dialektik bog‘liqligini integratsiyalash asosida takomillashtirish;
- o‘quvchilarning huquqiy kompetensiyani rivojlantirishda huquqiy savodxonlikka doir tushunchalarni izohlash va keys-topshiriqlarning metodik imkoniyatlarini kengaytirishga doir tavsiyalar ishlab chiqish vazifalari turibdi.

Umuman, “Tarbiya” fanini o‘qitishda o‘quvchilarning huquqiy savodxonligni rivojlantirishda bir qator vazifalar turibdi. Ularni tasniflash va amalga oshirish mexanizmlarini ishlab chiqish bugungi ta’limning, o‘qitish metodikasining eng asosiy vazifalaridan hisoblanadi. Ta’kidlash kerakki, 5-6-sinflarda o‘quvchilarga huquqiy bilim va ko‘nikmalar berish imkoniyati mavjud, ammo yuqori sinflarda buning imkoniyati cheklanib qolgan, 7-11 – sinf “Tarbiya” darsliklarida ham huquqiy savodxonlikni rivojlantiruvchi o‘quv materiallar hajmini oshirish maqsadga muvofiqdir.

ADABIYOTLAR RO‘YXATI | SPISOK LITERATURI | REFERENCES

1. Mirziyoyev SH. Erkin va farovon demokratik O‘zbekiston davlatini birgalikda barpo etamiz. –T.: O‘zbekiston, 2016. –14-b.

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1(1)

2. Pirnazarova A. Tarbiya fanini o‘qitishda yangi pedagogik texnologiyalarni qo‘llash va unda ta’lim va tarbiyaning uzviyligi: tarbiya fanini o‘qitishda didaktik o‘yinlar//Yangi O‘zbekiston talabalari axborotnomasi 2022. 77-78b.
3. Jabborova O., Umarova Z. Boshlang‘ich ta’limda “Tarbiya” fanini o‘qitish metodikasi. – Toshkent. 2021.15-16 betlar
4. Ushakov D. N. Bolshoy tolkoviy slovar sovremennogo russkogo yazika. M., 2008. 269 c.
5. Korotkov V. V. Formirovaniye pravovoy sredi obsheobrazovatelnogo uchrejdeniya : dis. ... kand. ped. nauk. N. Novgorod, 2003. 168 s.
6. Svetkov A. P. Pravovoye vospitaniye kak vajneyshiy faktor formirovaniya pravovoy kulturi i pravosoznaniya // Semya v Rossii. 2003. № 2. S. 106-111.

МУАЛЛИФ НАҚИДА МАЪЛУМОТ [ИНФОРМАЦИЯ ОБ АВТОРЕ] [AUTHORS INFO]

✉**Pirnazarov G‘ulom Nurboboevich**, (PhD), dosent, [**Пирназаров Гулом Нурбобоевич**], (PhD), доцент, [**Gulom N. Pirnazarov**], (PhD), Associate Professor, manzil: Toshkent shahar, CHilonzor, Gavxar ko`chasi, 1-uy, [адрес: г.Ташкент, Чиланзар, улица Гавхар, дом 1], [address: Tashkent city, Chilanzar, Gavkhar street, house 1].

✉**Атамурадов Хасан Юлдошевич**, o`qituvchi, **Атамурадов Хасан Юлдошевич**, преподаватель], [**Xasan Y. Atamuradov,** lecturer]; manzil: Toshkent shahar, CHilonzor, Gavxar ko`chasi, 1-uy, [адрес: г.Ташкент, Чиланзар, улица Гавхар, дом 1], [address: Tashkent city, Chilanzar, Gavkhar street, house 1].

Ilmiy-nazariyvametodikjurnal
Научно-теоретический и методический журнал
Scientific theoretical and methodical journal
INTER EDUCATION & GLOBAL STUDY

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1(1)

Original paper

DOSTONLAR VA ULARNING JANR XUSUSIYATLARI

© R.M. Abdullayev[1]✉
[1]O‘zbekiston davlat san’at va madaniyat instituti,Toshkent,O‘zbekiston

Annotatsiya

KIRISH: maqolada “doston” termini, dostonchilik an’analari, xalqimiz hayotida doston va ijrochilarning o‘rni haqida mulohazalar keltiriladi. Shuningdek, dostonlarning xalqimiz ma’naviy dunyosida tutgan o‘rni va ahamiyati tahlil qilinadi.

MAQSAD: tadqiqotning asosiy maqsadi – doston janrining o‘ziga xos xususiyatlarini aniqlash, ularning xalq og‘zaki ijodiyotidagi o‘rni va ahamiyatini tadqiq qilishdir.

MATERIALLAR VA METODLAR: tadqiqotda dostonlar va dostonchilik an’analari bo‘yicha ilmiy adabiyotlar tahlil qilinib, folklor va etnografiya sohasidagi nazariy yondashuvlar qo‘llanildi.

MUHOKAMA VA NATIJALAR: natijalar doston janri o‘zbek xalqining ma’naviy dunyosida katta ahamiyatga ega ekanligini va uning tarbiyaviy ahamiyatini tasdiqladi. Shuningdek, dostonlarning turli yosh guruhlaridagi tarbiyaviy roli va ularning didaktik imkoniyatlari aniqlangan.

XULOSA: tadqiqot doston janri xalq ijodiyotining muhim qismi ekanligini, ularning yosh avlodni tarbiyalash va milliy qadriyatlarni targ‘ib qilishdagi ahamiyatini ko‘rsatdi.

Kalit so‘zlar: doston, baxshi, badihago‘ylik, an’ana, marosim, tushuncha, tahlil, ma’naviyat, termin, shakl, qolip.

Iqtibos uchun: Abdullayev R.M. Dostonlar va ularning janr xususiyatlari.// Inter education & global study. 2025. №1(1). B.294–299.

БЫЛИНЫ И ИХ ЖАНРОВЫЕ ОСОБЕННОСТИ

© Абдуллаев Р.М[1]✉
[1] Узбекский государственный институт искусств и культуры, Ташкент, Узбекистан

Аннотация

ВВЕДЕНИЕ: в статье рассматриваются понятие «эпопея», традиции эпического творчества, место эпических произведений и их исполнителей в жизни народа. Также анализируется роль эпосов в духовной жизни нашего народа.

ЦЕЛЬ: главная цель исследования – выявить особенности жанра эпоса, его место в устном народном творчестве и значение в духовной культуре.

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1(1)

МАТЕРИАЛЫ И МЕТОДЫ: в исследовании проведён анализ научной литературы, посвящённой эпическим произведениям и традициям их исполнения, с применением теоретических подходов в области фольклора и этнографии.

ОБСУЖДЕНИЕ И РЕЗУЛЬТАТЫ: результаты исследования подтверждают, что жанр эпоса играет важную роль в духовной жизни узбекского народа, а также имеет значительное воспитательное значение. Особое внимание уделено роли эпоса в формировании ценностей у разных возрастных групп.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ: исследование показало, что жанр эпоса является важной частью народного творчества, способствующей воспитанию молодёжи и пропаганде национальных ценностей.

Ключевые слова: эпос, бахши, искусство, традиция, обряд, концепция, анализ, духовность, термин, форма, закономерность.

.

Для цитирования: Абдуллаев Р.М. Былины и их жанровые особенности.// Inter education & global study. 2025. №1(1). С.294–299.

EPICS AND THEIR GENRE FEATURES

© Rustam M. Abdullayev[1]✉
[1] Uzbek State Institute of Arts and Culture, Tashkent, Uzbekistan

Annotation

INTRODUCTION: the article examines the term “epic,” the traditions of epic storytelling, and the role of epic works and their performers in the life of the nation. It also analyzes the significance of epics in the spiritual life of the Uzbek people.

AIM: the main objective of the research is to identify the characteristics of the epic genre, its place in oral folklore, and its importance in the spiritual culture of the people.

MATERIALS AND METHODS: the study involved an analysis of scientific literature on epic works and storytelling traditions, using theoretical approaches in folklore and ethnography.

DISCUSSION AND RESULTS: the findings confirm that the epic genre plays a significant role in the spiritual life of the Uzbek people and has considerable educational importance. Particular attention is given to the role of epics in shaping values across different age groups.

CONCLUSION: the research highlights that the epic genre is an essential part of folk art, contributing to the education of young people and the promotion of national values.

Keywords: epic, baxshi, improvisation, tradition, ritual, concept, analysis, spirituality, term, form, pattern.

For citation: Rustam M. Abdullayev. (2025). ‘Epics and their genre features’, Inter education & global study, (1(1)), pp. 294–299. (In Uzbek).

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1(1)

Dostonlar o‘zbek xalq og‘zaki ijodining asosiy janrlaridan biri hisoblanadi. “Doston” atamasi va uning kelib chiqishi haqida adabiyotlarda juda ko‘p tahliliy fikrlar uchraydi. O‘zbek tilining izohli lug‘atida “doston” atamasiga quyidagi ta’riflar berilgan: 1) nazm bilan yozilgan ulkan hikoya, qissa poema; 2) xalq qahramonlari haqida nazm va nasrda aytilgan epik asar: 3) kechmish voqealar: sarguzasht: dard-u Hasrat: 4) ogizdan-og’izga o‘tib yurgan ma’lum, mashxur sarguzasht hikoyalar, gap so‘zlar, ta’rif-tavsiflar.

Bu ta’riflar ichidan ikkinchisi, “xalq qaharamonlari haqida nazm va nasrda aytilgan epik asar” aynan biz so‘z yuritayotgan “doston” janri uchun xos.

Dostonlarda xalqning turmush darajasi, ijtimoiy ahvoli, ijodkorligi shuningdek ijtimoiy, siyosiy holat haqida ham ayri ma’lumotlar keltiriladi. Bu doston tinglovchiga uning mohiyatini aniq tasavvur qilishiga va anglashiga yordam beradi.

Bu borada olib borilgan tadqiqotlar ham talaygina. “Doston” Dostonlar o‘zbek xalq og‘zaki ijodida ham mumtoz adabiyotda ham keng tarqalgan. Dostonlar nazmda yoziladi va nasr qismi asosan bog‘lovchi vazifasini o‘taydi. Jahon mumtoz adabiyotida ham dostonlar alohida o‘rin tutadi. Dostonlar boshqa janrlarga qaraganda ta’sir etish kuchi va g’oya jihatidan pishiqligi bilan ajralib turadi. Dostonlarda ilgari surilgan g‘oyalar vatanparvarlik, millat ruhini ko‘tarishga qaratilgan motivatsion g‘oyalar, mehnatsevarlik, donolik, sabr va matonat, do‘stga va vatanga sadoqat kabi tuyg‘ular ulug‘langan.

O‘zbek dostonchiligi asrlar davomida rivojlanib, boyib borgan. Dostonlarning asrdan-asrga, yildan-yilga rang-baranglashib borishini dastlab yaratilgan va tosh bitiklarga o‘yib yozilgan O‘rxun-Enasoy bitiklarida, Mahmud Qoshg‘ariyning “Devoni lug‘otit turk” asarlarida, shungdek ularning yorqin namunalaridan “Alpomish” va “Go‘ro‘g‘li” turkum dostonlarida aks etgan badiiy tasvirlar, g‘oya va tuzilish jihatidan izchillik misolida ko‘rishimiz mumkin.

Zamonaviy o‘zbek folklorshunosligida yetakchi olimlar va doston aytuvchilar tomonidan ham “Alpomish” dostonining xususiyatlari ulardagi obrazlar tadqiq etib kelinmoqda. Xususan, J. Eshonqulov, A.Poyonov, Umir baxshi Safarov, Mardonaqul Avliyoqul o‘g‘li, To‘ra Mirzayev, Shomirza Turdimov kabi folkloroshunos olimlar va doston aytuvchilar ijrosini o‘raganish maqsadga muvofiqdir.

Doston ijro etuvchi baxshilar qadimdan xalq orasidan ajralib chiqqan, o‘zining so‘zga chechanligi, hozirjavobligi, ijro mahorati bilan ajralib turgan. Dostonlarda ideallashtirish, mubolag‘a san’ati ustunlik qilgan. Doston aytuvchining mahorati va so‘zga chechanligi aynan mana shu joyda juda zarur bo‘lgan.

Dostonlar turlariga ko‘ra tarixiy-jangnoma, kitobiy, ishqiy-romanik, qahramonlik kabi turlarga bo‘lib o‘rganiladi. Xalq og‘zaki ijodiyotida eng keng tarqalgan doston turlaridan biri – bu qahramonlik turidagi dostonlardir. Qahramonlik turidagi dostonlarda vatanparvarlik, go‘zallik, jasorat, mardlik kabi fazilatlar ulug‘lanadi va uar negizida voqealar rivoj topadi. Xalq og‘zaki ijodiyoti bunday turdagi dostonlarga juda boy. Ularda ilgari surilgan go‘yalar xalqni birlashtirishga, qahramonlikka, jasoratga, fidoiylikka

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1(1)

undaydi. Shu sababli xalqimiz bunday dostonlarni sevib tinglaydi, baxshilar tomonidan sevib ijro etiladi.

Dostonlarni tinglovchilar tomonidan eshitilish jarayonida ularning yosh chegaralari farqlanmaydi. Dostonlar barcha yoshdagi insonlar uchun birdek aloqador va qiziqarli. Shu o‘rinda M.B.Sharipovaning “Xalq dostonlarini o‘rgatishning amaliy ahamiyati hamda dolzarabligi (“Alpomish” dostoni misolida)” nomli maqolasida ma’lumot berishicha, maktabgacha ta’lim tizimida ham bolalarni tarbiyalash vositasi sifatida dostonlardan foydalanish mumkin. Maktabgacha ta’lim tizimida dostonlardan tarbiya vositasida foydalanishdan ularni quyidagicha yosh guruhlariga bo‘lib tarbiyalashni tavsiya qiladi.

1-3 yosh – ilk yosh davri. Bu davrda bolalar atrofni kuzatuvchi va o‘zlashtiruvchi bo‘lishadi, shusababli ularga ko‘proq dostonlardagi qahramonlar rasmlarini tanishtirish orqali dastlabki tassuvurlarni shakllantirish mumkin. Tadqiqotchi bu yoshda bolalar, tasvir orqali nutqiy muloqotga kirishishini takidlaydi.

3-4 yosh – kichik guruh. Bu yoshdagi bolalr bilan bevosita muloqot o‘rnatishda tasviriy va og‘zaki nutqni rivojlantirish maqsadida dostonlarda aks etgan qahramonlarning sifatlarini o‘rgatish mumkin. Bu borada tadqiqotchi “Alpomish” dostonidagi qahramonlarning mardlik, halollik, sadoqat, jasurlik kabi fazilatlarini bolalarda shakllantirish mumkinligini takidlaydi.

4-5 yosh – o‘rta guruh. Bu yoshdagi bolalar kuzatuvchan, tahlil qilish qobilyatiga ega bo‘lishadi. Shu jihatdan bu yoshdagi bolalarga qahramonlar sifatlarini taqqoslash, tahlil qilish va yaxshi va yomon jihatlarini ajratish orqali tarbiyalash mumkin.

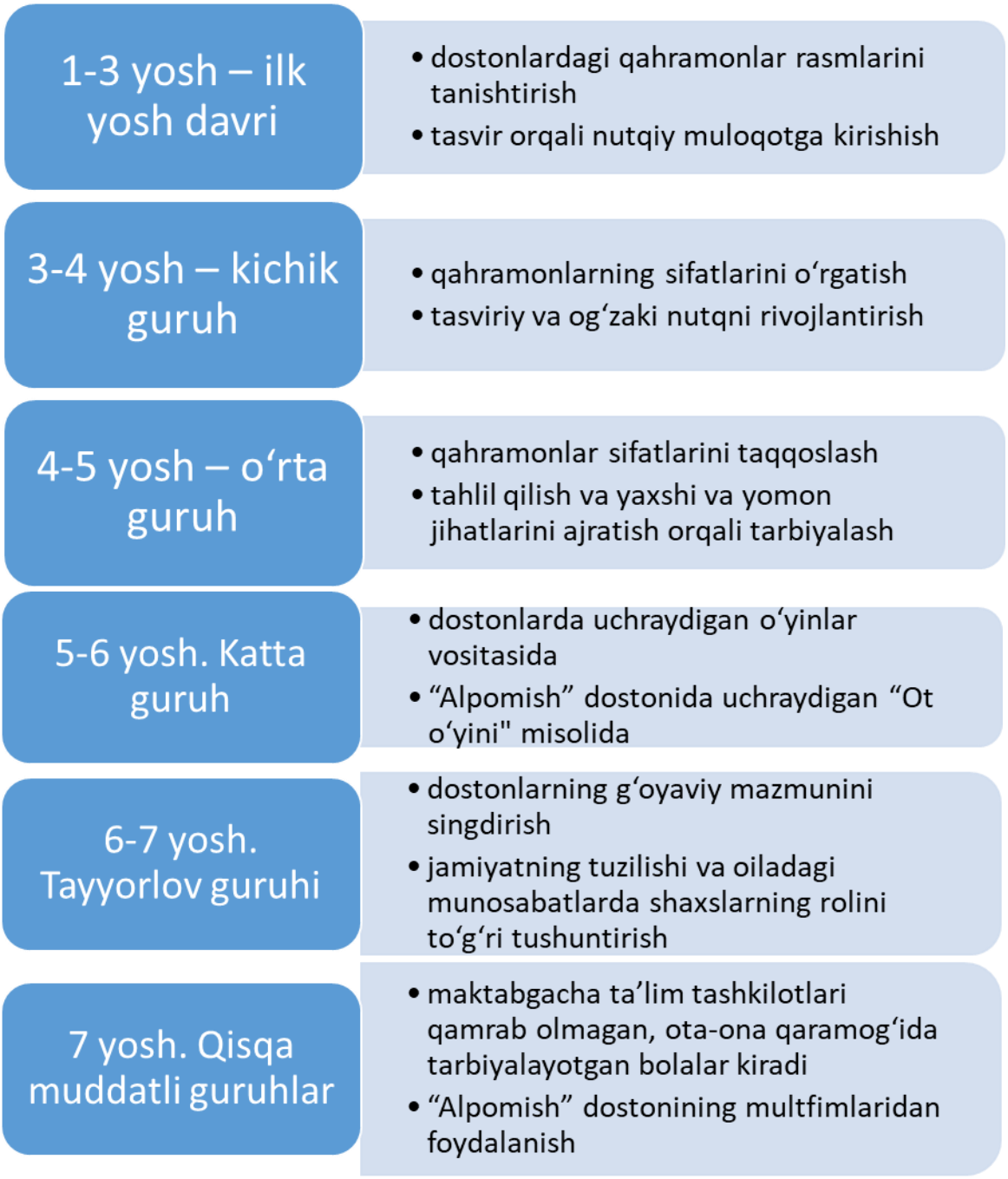
5-6 yosh. Katta guruh. Tadqiqotchi bu yoshdagi bolalar uchun dostonlarda uchraydigan o‘yinlar vositasida bolalarni xalq dostonlari bilan yanada yaxshiroq tanishtirish mumkinligini keltiradi. “Alpomish” dostonida uchraydigan “Ot o‘yini misol” tarzida keltiriladi.

6-7 yosh. Tayyorlov guruhi. Bu yoshdagi bolalarda turli bilimlar shakllangan va ulardagi aqliy qobiliyatlar va kompetensiyalash shakllanayotganiligini inobatga olib bevosita dostonlarning g‘oyaviy mazmunini singdirish mumkin. Tadqiqotchi bu yoshdagi bolalarga ijtimoiylashuv jarayonini va jamiyatning tuzilishi va oiladagi munosabatlarda shaxslarning rolini to‘g‘ri tushuntirish mumkinligiga misollar ketiradi.

7 yosh. Qisqa muddatli guruhlar. Bu guruhga maktabgacha ta’lim tashkilotlari qamrab olmagan, ota-ona qaramog‘ida tarbiyalayotgan bolalar kiradi. Tadqiqotchi bu guruhdagi bolalarga “Alpomish” dostonining multfimlaridan foydalanish mumkinligini tavsiya qiladi.

Ushbu tahlillarni quyidagicha umumlashtirish mumkin (qarang 1-rasm.).

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1(1)

1-rasm. Dostonlar vositasida tarbiyalashning yoshga oid xususiyatlari.

Demak, xalq dostonlarining ahamiyatini unda tarannum etilgan ezgu g‘oyalar bugungi kunda ham juda dolzarb va hozirgi kundagi ta’lim va tarbiya oldida turgan dolzarb vazifalarga javob bera oladigan darajada muhimdir. Xalq dotonlararini bolalar o‘rtasida keng targ‘ib etish va takomillashtirish uchun avvalo ularning shaxsiy-indidvidual va yosh xususiyatlarini inobatga olish muhim hisoblanadi. Har bir yosh davrida o‘ziga xos metodlar va yondashuvlar prqali boal ingiga xalq dostonlariga oid tushunchalarni singdirish mumkin. Bunda asosiy e’tibor qaratiladigan yana bir jihat shundan iboratki,

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1(1)

ta’lim va tarbiya doimo uzviy va davomli bo‘lishi zarur. Berilayotgan bilimlar chuqurroq o‘zlashtirilishi va bola ongida tasavvur uyg‘otishu uchun ko‘rgazmali, ko‘rasatmali ta’lim texnologiyalaridan ham foydalanish muhim hisoblanadi.

ADABIYOTLAR RO‘YXATI | СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ | REFERENCES

1. Alpomish. Aytuvchi Fozil Yo‘ldosh o‘g‘li. Nashrga tayyorlovchi Hamid Olimjon. Mas’ul muharrir S.Husayn va Hodi Zarif. Toshkent.: O‘zdavnashr, 1939.
2. Mirzayev T. «Alpomish» dostonining o‘zbek variantlari. – Toshkent: Fan, 1968.
3. Mirzayev. T. “Alpomish” dostonining o‘zbek variantlari.. FAN, 1968.
4. H.Zarifov, Osnovnie motivi eposa “Alpamish”, 6 – 14-betlar
5. M.B.Sharipova. “Xalq dostonlarini o‘rgatishning amaliy ahamiyati hamda dolzarabligi (“Alpomish” dostoni misolida)” https://cyberleninka.ru/article/n/xalq-dostonlarini-o-rgatishning-amaliy-ahamiyati-hamda-dolzarbligi-alpomish-dostoni-misolida/viewer

MUALLIF HAQIDA MA’LUMOT [ИНФОРМАЦИЯ ОБ АВТОРЕ] [AUTHORS INFO]

✉ **Abdullayev Rustam Mamarajabovich,** professor vazifasini bajaruvchi [**Абдуллаев Рустам Мамаражабович**, исполняющий обязанности профессора], [**Rustam M. Abdullayev,** acting professor]; manzil: O‘zbekiston Respublikasi Toshkent sh. Mirzo Ulug’bek tumani, Yalang’och dahasi 127 «A» uy. 100164, [адрес: Узбекистан г. Ташкент Мирзо Улугбекский район, голая Дача 127 «а» дом. 100164], [address: Republic of Uzbekistan, Tashkent, Mirzo Ulugbek district, naked Cottage 127 "a" house. 100164].

Ilmiy-nazariyvametodikjurnal
Научно-теоретический и методический журнал
Scientific theoretical and methodical journal
INTER EDUCATION & GLOBAL STUDY

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1(1)

Original paper

YOG‘OCH O‘YMAKORLIGI SAN’ATINI ZAMONAVIY TEXNOLOGIYALAR BILAN UYG‘UNLASHTIRISH

© M.B. Abdurashidxonova[1]✉
[1]Toshkent Davlat Pedagogika Universiteti, Toshkent, O‘zbekiston

Annotatsiya

KIRISH: maqolada yog‘och o‘ymakorligi san’atini zamonaviy texnologiyalar, xususan, CorelDRAW dasturi yordamida rivojlantirish masalalari o‘rganilgan. An’anaviy hunarmandchilik usullari va zamonaviy dasturlar uyg‘unlashuvi orqali naqshlarni yaratish, tahrirlash, raqamlashtirish va CNC stanoklarida qo‘llash imkoniyatlari tahlil qilingan.

MAQSAD: tadqiqotning asosiy maqsadi yog‘och o‘ymakorligi san’atida zamonaviy texnologiyalarning o‘rnini o‘rganish va CorelDRAW dasturidan foydalanib dizayn va ishlab chiqarish jarayonlarini optimallashtirish orqali hunarmandchilikni yangi bosqichga olib chiqishdan iborat.

MATERIALLAR VA METODLAR: maqolada CorelDRAW dasturida naqshlarni yaratish va tahrirlash jarayonlari, ularning lazerli kesish va CNC stanoklarida qo‘llanishi batafsil ko‘rib chiqilgan. Shuningdek, zamonaviy texnologiyalarning an’anaviy san’atga ta’siri va ularni uyg‘unlashtirish imkoniyatlari ilmiy adabiyotlar asosida tahlil qilindi.

MUHOKAMA VA NATIJALAR: CorelDRAW dasturidan foydalanish natijalari an’anaviy naqshlarni raqamli formatda yaratish va ishlov berishni sezilarli darajada osonlashtirganini ko‘rsatdi. Bu, o‘z navbatida, ishlab chiqarish tezligini oshirish va yangi dizaynlarni ishlab chiqishda katta imkoniyatlarni taqdim etdi.

XULOSA: CorelDRAW dasturidan foydalanish yog‘och o‘ymakorligi san’atini yangi bosqichga olib chiqib, hunarmandchilikni global miqyosda rivojlantirish uchun yangi imkoniyatlar ochadi. Zamonaviy texnologiyalar an’anaviy san’atni saqlab qolish va takomillashtirishga xizmat qiladi.

Kalit so‘zlar: CorelDRAW, yog‘och o‘ymakorligi, naqshlar, CNC stanoklari, lazerli kesish, innovatsiya, dizayn, vektorli grafika, an’anaviy san’at.

Iqtibos uchun: Abdurashidxonova M.B. Yog‘och o‘ymakorligi san’atini zamonaviy texnologiyalar bilan uyg‘unlashtirish // Inter education & global study. 2025. №1(1). B.300–311.

СОЧЕТАНИЕ ИСКУССТВА РЕЗЬБЫ ПО ДЕРЕВУ С СОВРЕМЕННЫМИ ТЕХНОЛОГИЯМИ

© М.Б. Абдурашидхонова[1]✉
[1]Ташкентский Государственный Педагогический Университет, Ташкент, Узбекистан

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1(1)

Аннотация

ВВЕДЕНИЕ: в статье рассматривается влияние современных технологий, таких как CorelDRAW, на развитие искусства резьбы по дереву. Особое внимание уделено возможностям программы в создании, редактировании, цифровизации и подготовке узоров для применения на CNC станках, а также её роли в сохранении и развитии традиционного декоративно-прикладного искусства.

ЦЕЛЬ: основная цель исследования — изучить влияние использования программы CorelDRAW на процесс создания узоров в резьбе по дереву, оптимизировать производство и определить преимущества интеграции современных технологий в традиционные ремесла.

МАТЕРИАЛЫ И МЕТОДЫ: в рамках исследования были изучены возможности программы CorelDRAW, её инструменты для проектирования и редактирования узоров, а также процессы адаптации этих узоров для лазерной резки и использования на CNC станках. Научная литература и практические примеры применения программы в области прикладного искусства также проанализированы.

ОБСУЖДЕНИЕ И РЕЗУЛЬТАТЫ: результаты исследования показали, что применение CorelDRAW в процессе проектирования и создания узоров значительно ускоряет и упрощает рабочие процессы. Использование современных технологий позволяет добиться большей точности в дизайне, а также обеспечивает возможность внедрения инновационных решений в традиционные техники резьбы по дереву.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ: интеграция программы CorelDRAW в процессы резьбы по дереву позволяет вывести традиционные методы декоративно-прикладного искусства на новый уровень, сохраняя их уникальность и адаптируя к современным требованиям. Технологии не только упрощают создание узоров, но и обеспечивают их высокую точность и универсальность для дальнейшего применения.

Ключевые слова: CorelDRAW, резьба по дереву, традиционное искусство, CNC станки, лазерная резка, векторная графика, современные технологии, инновации, дизайн.

Для цитирования: Абдурашидхонова М.Б. Сочетание искусства резьбы по дереву с современными технологиями.// Inter education & global study. 2025. №1(1). С.300–311.

COMBINING THE ART OF WOOD CARVING WITH MODERN TECHNOLOGY

© Muslima B. Abdurashidxonova[1]✉
[1] Tashkent State Pedagogical University, Tashkent, Uzbekistan

Annotation

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1(1)

INTRODUCTION: the article explores the integration of CorelDRAW software into the art of wood carving, focusing on its application in creating, editing, digitizing patterns, resizing, and preparing them for CNC machines. Additionally, the study examines the impact of modern technologies on traditional wood carving art, including the use of new materials, techniques, and expanded design capabilities.

AIM: the main objective of the study is to analyze the effects of using CorelDRAW in the process of wood carving design, optimize production, and identify the benefits of merging modern technologies with traditional crafts.

MATERIALS AND METHODS: the research involved studying the capabilities of CorelDRAW, its tools for pattern creation and editing, and the adaptation process of these patterns for laser cutting and CNC machines. Scientific literature and practical examples of the program's application in the field of applied arts were also analyzed.

DISCUSSION AND RESULTS: the results demonstrated that the use of CorelDRAW significantly accelerates and simplifies the process of designing and creating patterns. Modern technologies ensure greater precision in design and enable the introduction of innovative solutions to traditional wood carving techniques.

CONCLUSION: integrating CorelDRAW into wood carving processes elevates traditional methods of applied art to a new level by preserving their uniqueness while adapting them to modern requirements. The technologies simplify pattern creation while ensuring high accuracy and versatility for further applications.

Keywords: CorelDRAW, wood carving, traditional art, CNC machines, laser cutting, vector graphics, modern technologies, innovations, design.

For citation: Muslima B. Abdurashidxonova. (2025) 'Combining the art of wood carving with modern technology', Inter education & global study, (1(1)), pp. 300–311. (In Uzbek).

Jamiyatda har bir soha o'z mavqeyiga ega bo'lgani kabi yog'och o'ymakorligi (amaliy san'at)ning ham o'z o'rni bor. Amaliy san'at juda ko'p yillardan buyon o'z qadrini yo'qotmagan san'at turlaridan hisoblanadi. Sababi u o'zining nozik va nafis san'at turi hisoblangani va yaratilgan ijod namunalari ancha yillar mobaynida o'z sifatini saqlab turishi bilan boshqa san'at namunalaridan ajralib turadi.

Hozirgi kunda zamonaviy texnologiya har sohada o'z o'rnini egallamoqda hoh bu hunarmandchilik yoki boshqa kasb bo'lsada, bu yangilanishdan yog'och o'ymakorligi ham chetda qolmagan. CorelDraw dasturi bu bizni ish jarayonimizni odatgagidan ko'ra yengillashtiradi. Sababi zamonaviy tehnologiya yordamida yaratilgan ijod namunasi odatdagiga qaraganda sifatli bo'lishi ehtimoldan holi emas, bu jarayon ish unumdorligi va ijodkor ustaning jahon bozorlariga chiqish fozini ham oshirib bera oladi. Bugungi kunda bu qadar tehnologiyalar rivojlanib yangi g'oyalrni ilgari surmoqda. Odatiy holatda ish jarayoni qo'lda yog'och buyumga hoka ya'ni (kul) yordamida naqsh tushurib kesish jarayonini boshlash bilan ish jarayoni davom etar edi. Bu dastur yordamida chizib

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1(1)

tayyorlab olingan tayyor kompozitsiyamizni CorelDraw dasturiga joylashtiramiz hamda uni shu dasturda chiqiz olib “Rover” stanokiga yuboramiz hamda lazer yordamida kesib mahsulotimizni ish jarayonini yanada osonlashtirgan bo‘lamiz. Sizlar bilan birgalikda ish jarayononi sifatini mustahkamlovchi zamonaviy tehnologiyada ish jarayonini o rganish va undagi olib boriladigan ish jarayonini ko‘ramiz, bu jarayon CorelDraw dasturda kompozitsiya chizish bosqichidan boshlanadi. Grafik ta’limotda CorelDraw Graphics Suite X3 versiyasi yuksak muvaffaqiyatlarga erishgan, uning dasturiy komponentlari mavjud: CorelDraw X3 - vektorli tasvirlar va illyustratsiyalar bilan ishlovchi dastur.

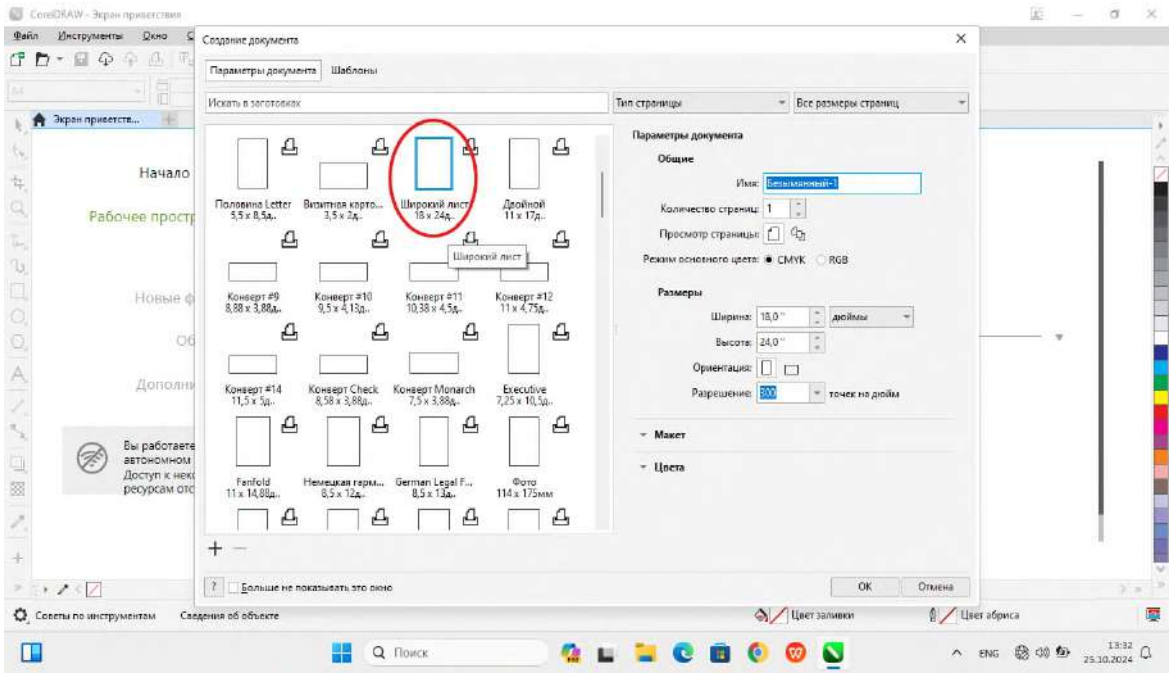
CorelPhoto - Paint X3 - nuqtali tasvirlar ustida ishlovchi, tahrirlovchi dastur bo‘lib, skaner vositasida tayyorlangan rasmlarni yuqori sifatli filtrlash kabi ishlarni bajaruvchi kuchli vosita hisoblanadi.

Corel R.A.V 3 - vektor animatsiyalar yaratuvchi va ularni tahrirlovchi dastur hisoblanib, Web - dizaynerlar uchun maxsus mo‘ljallangan funksiyalar ham mavjud. CorelDrawning qulayliklari ko‘p va unda naqsh kompozitsiyalaridan tashqari ko‘plab reklamalarga oid dizaynlarni ham tayyorlash mumkin.

CorelDraw dasturidan hozirgi kunda reklamalar, bukletlar hamda brend uchun logotiplar yasash uchun ham keng foydalanilyapti.

Ishni avvalo dasturni ochib olishdan boshlaymiz.

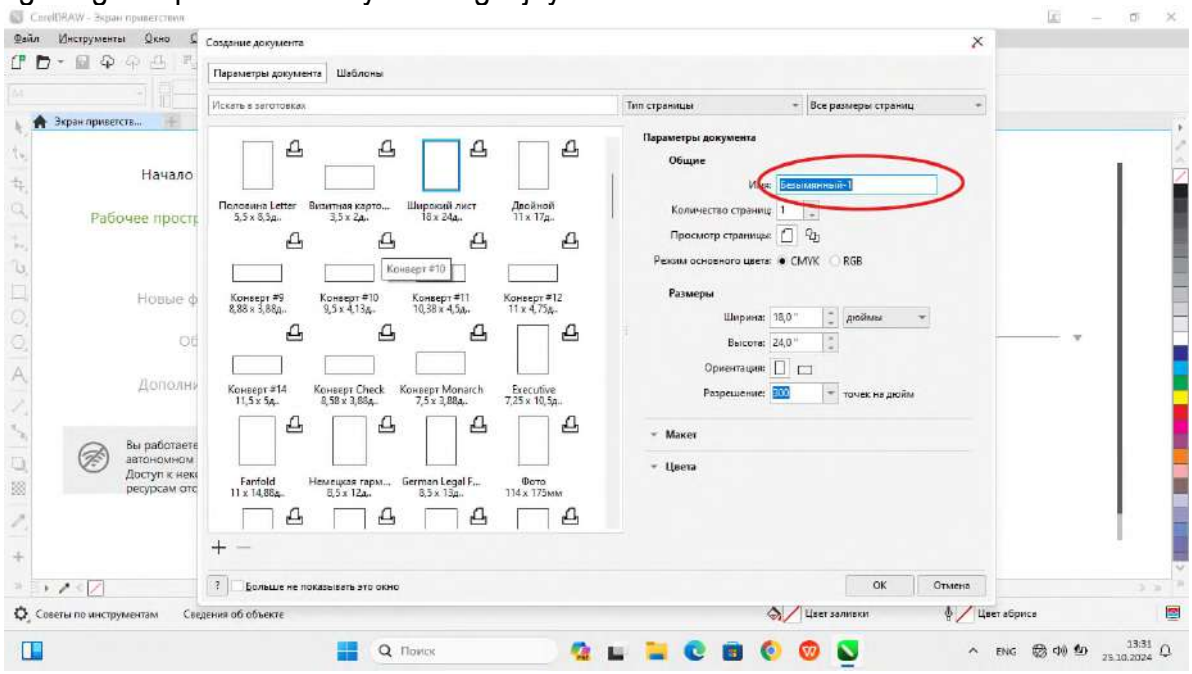
Dasturni ochib tayyorlab olgach o‘zimizga kerak bo‘lgan qog‘oz razmeri va turini tanlab olamiz, sababi biz chizmoqchi bo‘lgan kompozitsiyamizni vertikal yoki frontalligini aniqlashtirib olgan holda qog‘oz turini ham shunga mos qilib tanlab olamiz, asosan kompozitsiyani tuzganda va joylashtirilganda uni komponovkasi uchun qog‘oz o‘lchami muhim o‘rin egallaydi.

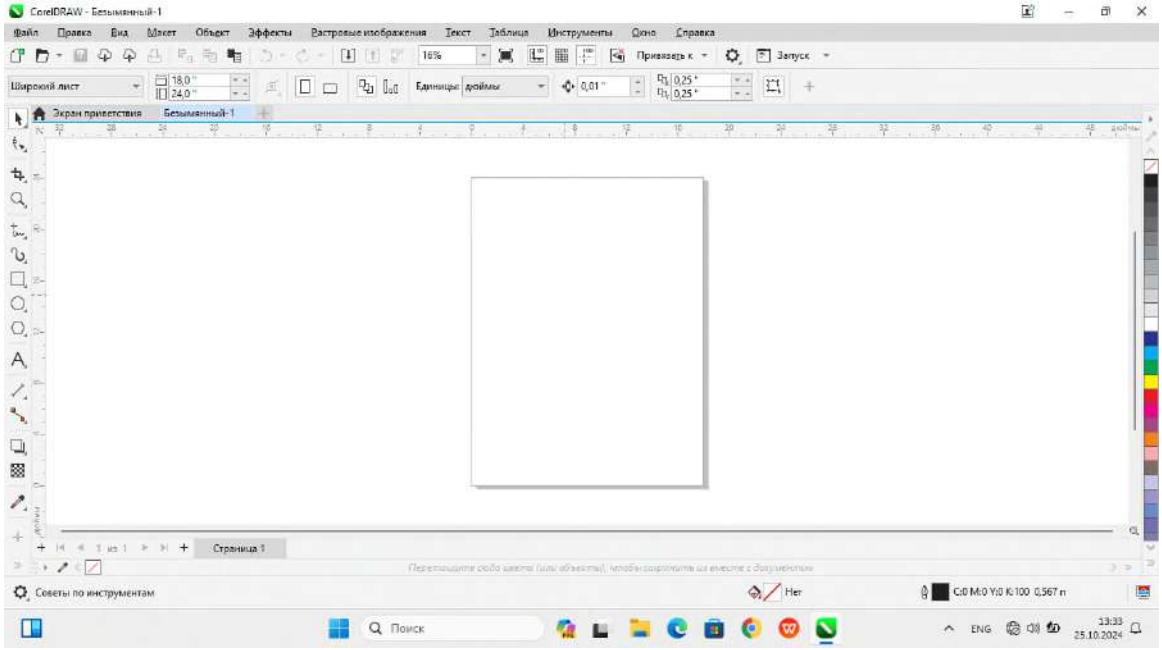
CC BY NC ND

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1(1)

Biz belgilangan doira ichidagi qog‘oz turini tanlab oldik. Sababi shu turdagi qog‘oz turi biz tanlagan kompozitsiya turiga mos kelganiligi sababli tanlab olamiz. Kompozitsiya qog‘ozag komponovkasi bo‘yicha to‘g‘ri joylashishi kerak.

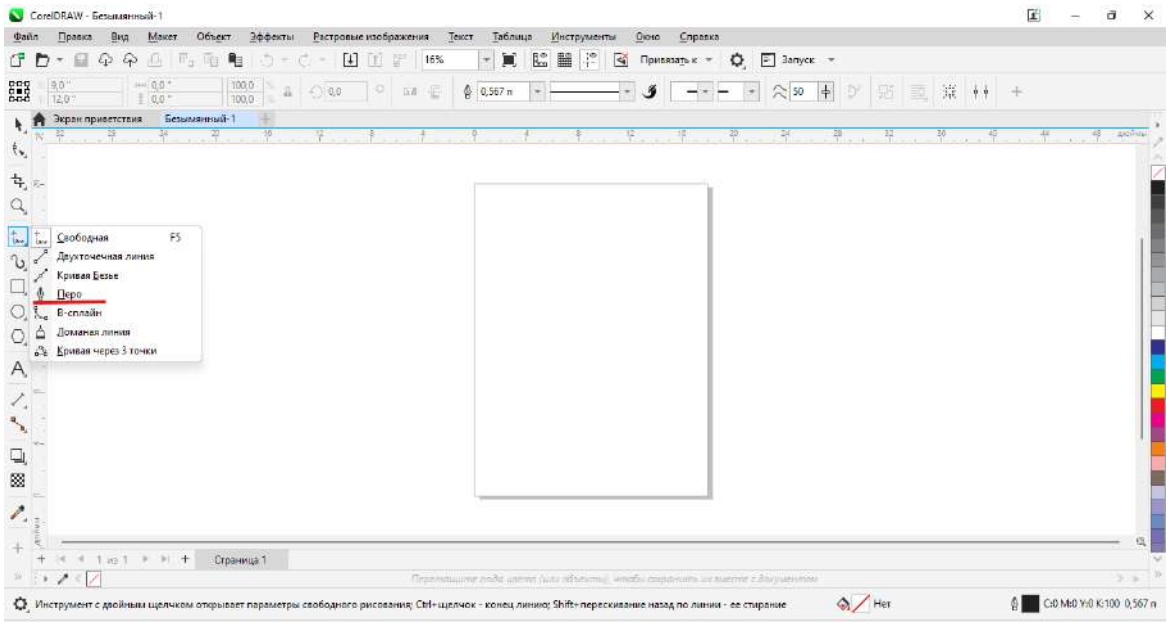
Keyingi navbatda esa tanlangan qog‘oz turiga va boshlamoqchi bo‘lgan ishimizga nom qo‘yib olamiz.

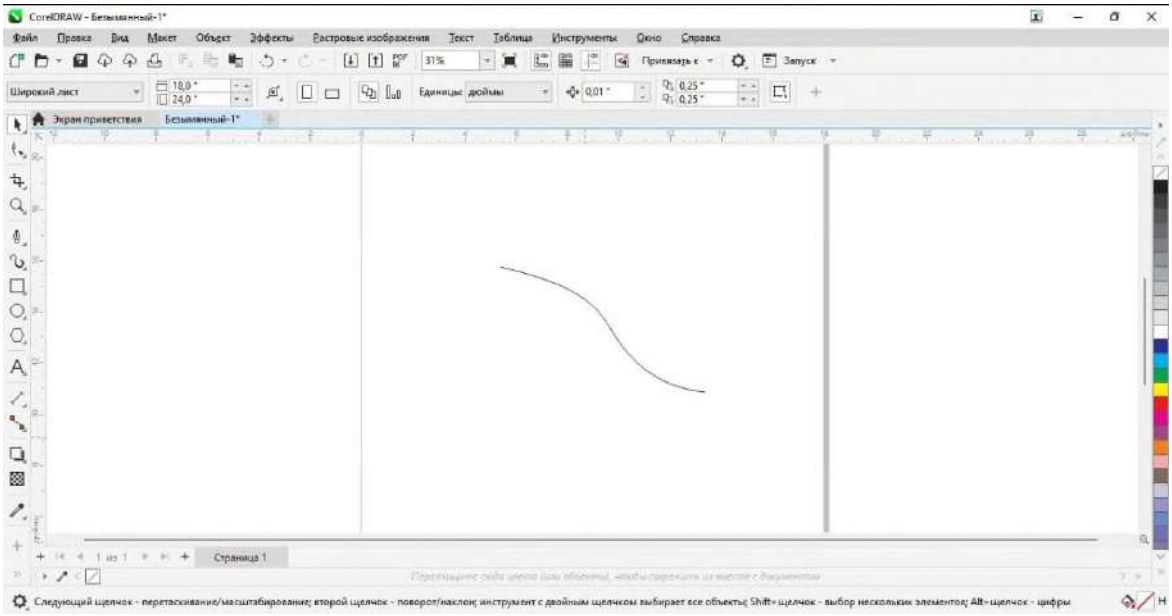
Qog‘ozni ekranga ochib olamiz va shunga mos “Pero” tanlab olamiz, “pero” chizma chizish uchun mos keladigan uskuna hisoblanadi.

CC BY NC ND

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1(1)

“Pero” yordamida har qanday chiziqlar chiziladi, u bilan egri chiziqlarni ham sindirmasdan chizishimiz mumkin. Misol uchun ko‘rishimiz mumkin.

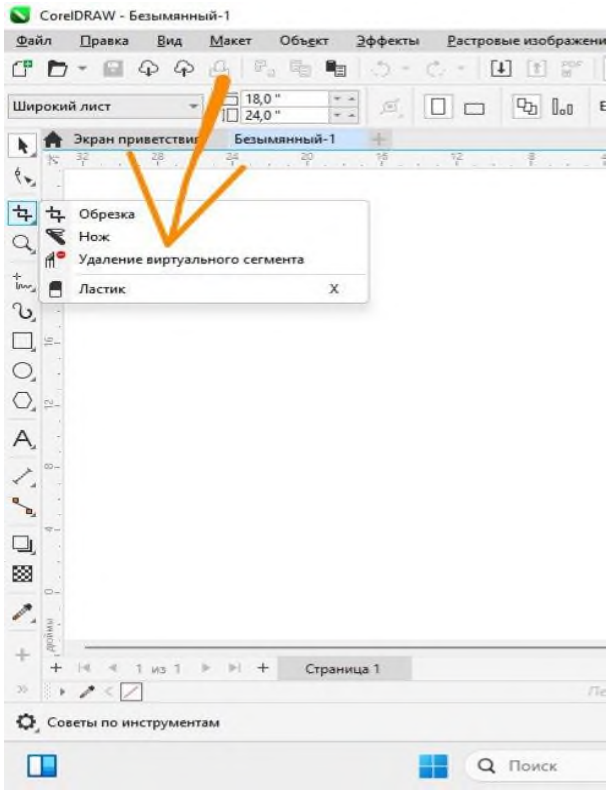
Asosan naqsh kompozitsiyamizni chizish davomiyligida biz “pero” asbobidan foydalanamiz.

Keyingi o‘rinda boshqa turdagi asboblarni ko‘rib, o‘ragnib chiqamiz.

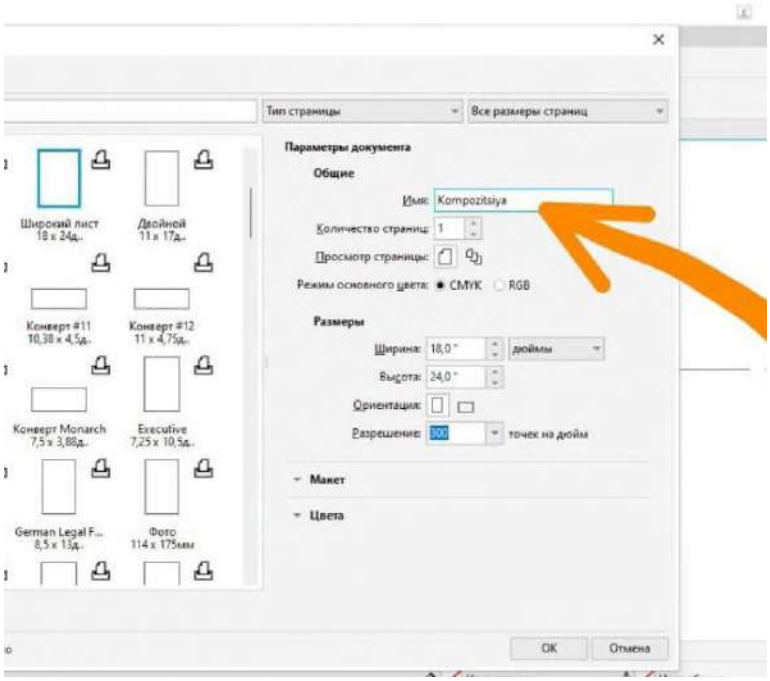
Hozirgi strelka yordamida ko‘rsatilgan asbob bu biz chizish jarayonimizda ortiqcha va kerak bo‘lmagan chiziqlarni kesib olib tashlash uchun bizga yordam beradi.

CC BY NC ND

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1(1)

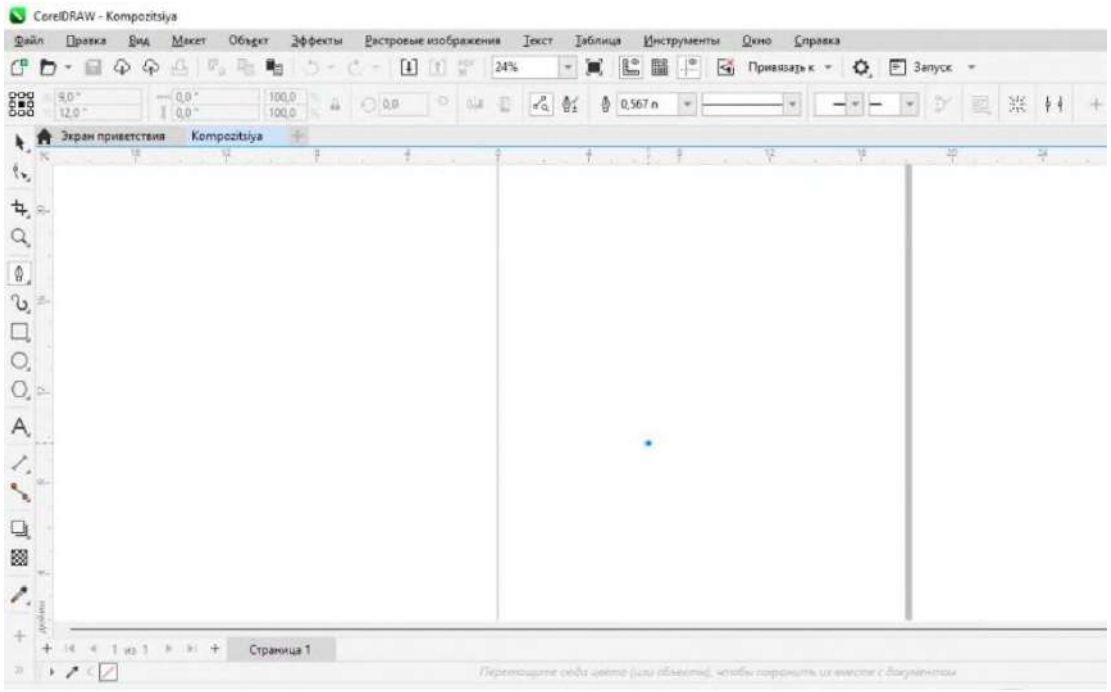

Keyingi bosqichda esa ishga nom berib, ishni davom ettiramiz.

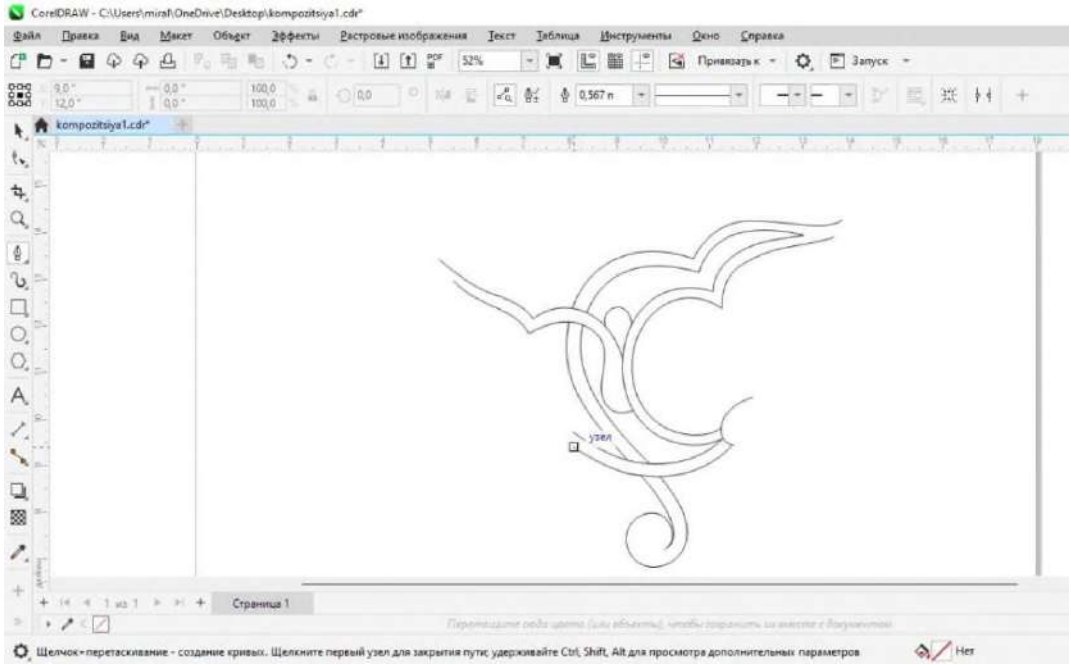

Biz hozirda boshlayotgan ishimizga “kompozitsiya” deb nom berdik. Endi esa tanlab olgan qog‘ozimizga “pero” uskunasini tanlab olib ishni “nuqta” qo‘yib chizishdan boshlimiz, ish jarayoni uskunani to‘g‘ri tanlab olishdan boshlanadi, eng yaxshisi bu biz uchun hozirda “pero” hisoblanadi.

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1(1)

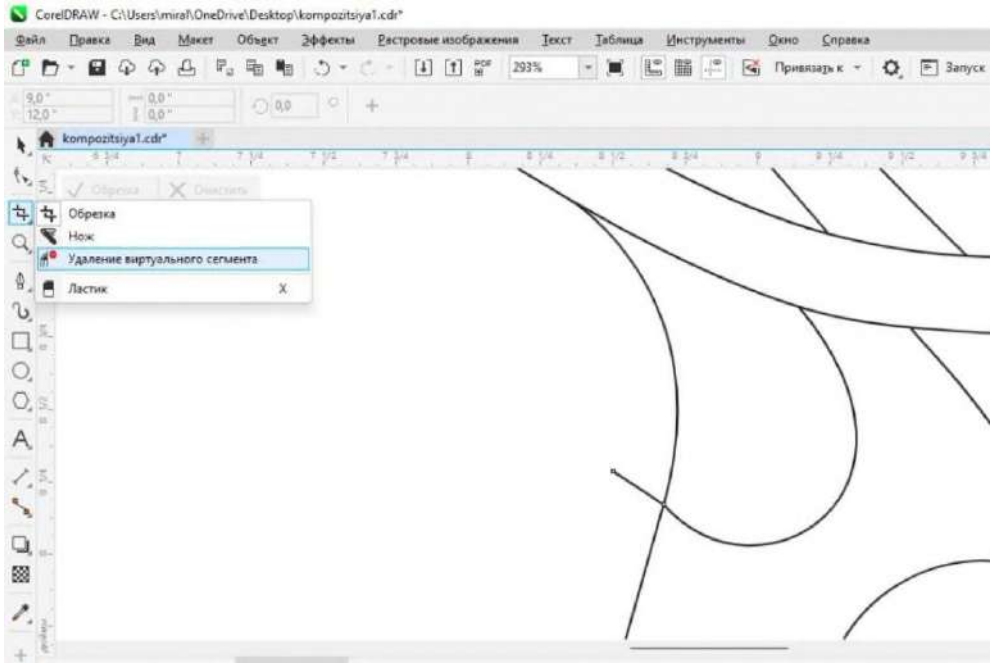
Kompozitsiyadagi eng yirik novdalarni “arka” ko‘rinishida chizib chiqamiz. Kompozitsiya to‘qilayotganda naqshlar bir biriga uyg‘unlashishi kerak.

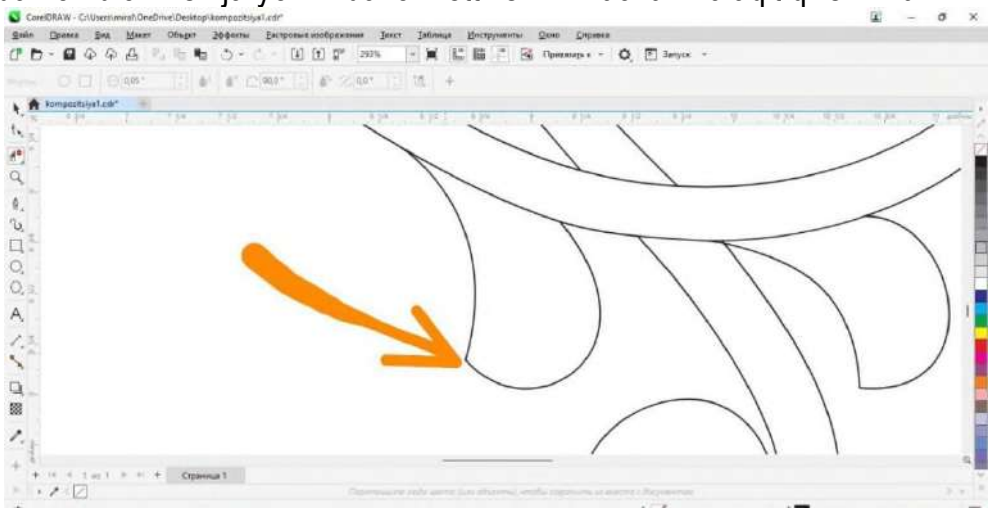
Hozirda eng katta ko‘rinishdagi novdalarni chizib chiqdik va navbatdagi jarayonda esa mayda ko‘rinishdagi “barg”larni chizamiz. Har bir ish ketma-ketligi aniq bo‘lishi lozim, sababi naqsh kompozitsiyasidagi tuzilmamiz simmetrik bo‘lsa bu jarayon aniqlik va takrorlikni talab etadi. Kompozitsiya naqsh elementlari bir biriga to‘qilgan bo‘lishi lozim.

CC BY NC ND

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1(1)

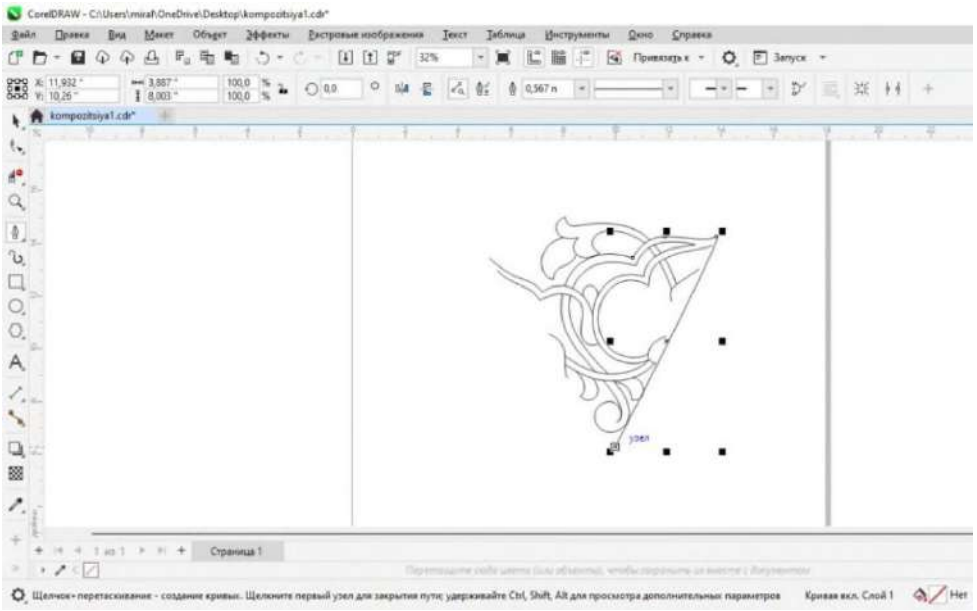
“Barg”ni chizganimizda bizga ortiqcha chiziqlarni o‘chirib tashlashimiz uchun “chiziqlarni o‘chiradigan” uskuna kerak bo‘ladi, biz esa bundan foydalanib ortiqcha chiziqlarni o‘chirib tashlaymiz. Sababi ortiqcha chiziqlar bizga kompozitsiyamizni aniqlikda ko‘rib chizish jaryonini davom ettirishimiz uchun halaqit qilishi mumkin.

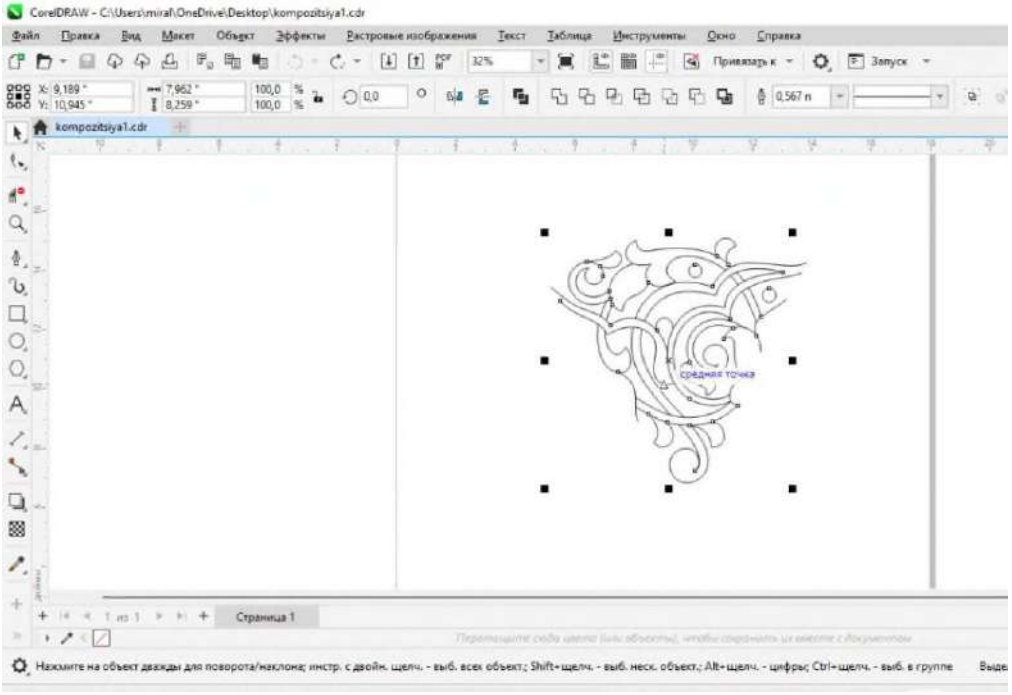
Hozirgi rasmda biz ortiqcha chiziqlarni o‘chirib tashlagan holatimiz tasvirlangan. Bu holat avvalgi rasmdan ko‘ra aniqroq bo‘lib ko‘rinyapti sababi ortiqcha chiziqlar o‘chirib tashlangan.

CC BY NC ND

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1(1)

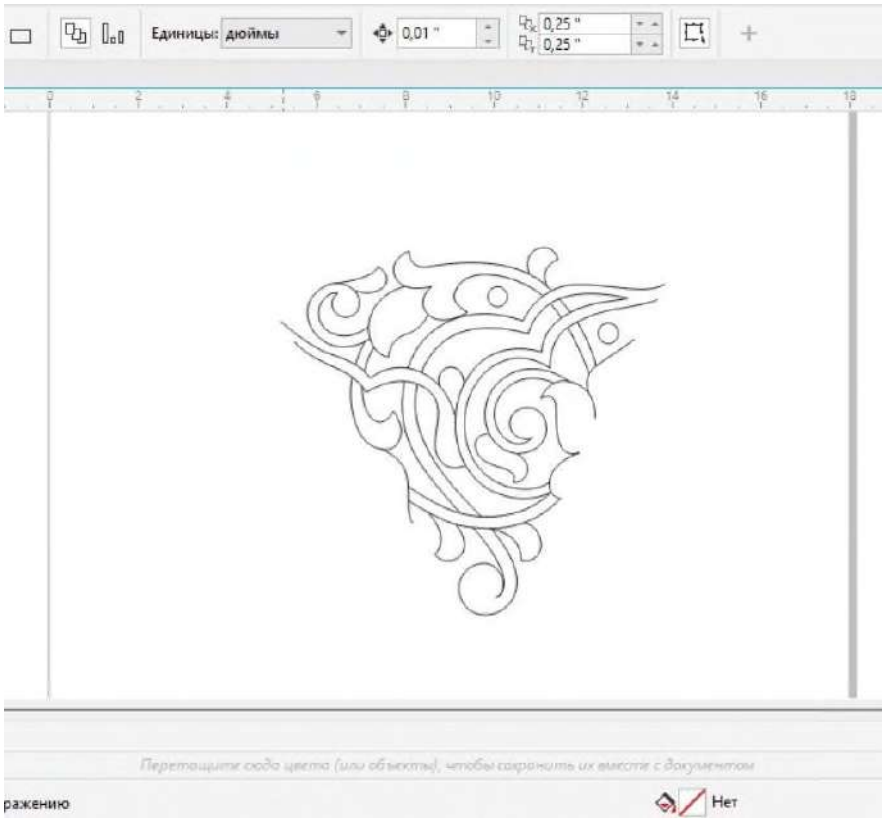
Ish jarayoni mayda turdagi elementlarni kompozitsiyaga qo‘shib tuzib borish bilan davom etadi.

Hamma kerakli biz ko‘zlagan elementlardan kompozitsiyamizni tuzib oldik, va hamma nuqtalari bir-biriga ulanganligini tekshirib olamiz. Bundan maqsad kompozitsiyada uzilib qolgan holatlar bo‘lsa bu lazer stanokida kompozitsiyani yog‘ochga kuydirib, kesish uchun tushirish jarayonida kamchiliklarga uchrashi mumkin.

CC BY NC ND

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1(1)

Tayyor kompozitsiyamizni endigi navbatda “rover” ya’ni “lazer”ga yog‘ochga kesib tushirishimiz uchun yuborishimiz mumkin.

Xulosa qilib aytganda, yog‘och o‘ymakorligi san’atini zamonaviy texnologiyalar, xususan, CorelDRAW dasturi bilan uyg‘unlashtirish an’anaviy hunarmandchilikni yangi bosqichga ko‘taradi. Bu yondashuv nafaqat naqshlar yaratish jarayonini tezlashtiradi va osonlashtiradi, balki yangi, innovatsion dizaynlarni yaratish imkonini ham beradi. CorelDRAW dasturining imkoniyatlaridan foydalanish orqali yog‘och o‘ymakorligi san’ati yanada rivojlanadi va kelajak avlodlarga yetkaziladi. Yog‘och o‘ymakorligi O‘zbekiston xalq amaliy san’atining bebaho merosidir. Bugungi kunda bu san’atni zamon talablari bilan uyg‘unlashtirish muhim ahamiyatga ega. CorelDRAW kabi zamonaviy dasturlar yog‘och o‘ymakorligida yangi imkoniyatlar ochib beradi. Dastur yordamida naqshlarni aniq va tez yaratish, ularni tahrirlash, o‘lchamlarini o‘zgartirish, turli formatlarga eksport qilish mumkin. Bu esa, o‘z navbatida, ishlab chiqarish jarayonini optimallashtirishga, yangi mahsulotlar yaratishga va hunarmandchilikni yanada rivojlantirishga yordam beradi. Shuningdek, CorelDRAW yordamida yaratilgan naqshlar CNC dastgohlarida yoki lazerli kesish uskunalarida ishlatilishi mumkin, bu esa ishlab chiqarishning aniqligini va samaradorligini oshiradi. Demak, zamonaviy texnologiyalar an’anaviy san’at bilan uyg‘unlashib, yangi ijodiy va iqtisodiy imkoniyatlar yaratadi. Zamonaviy texnologiyalar, jumladan CorelDRAW, yog‘och o‘ymakorligi an’analarini yo‘qotish emas, balki ularni saqlab qolish va rivojlantirish uchun xizmat qiladi. Dastur yordamida eski naqshlarni raqamlashtirish, ularni tiklash va yangi avlodlarga yetkazish mumkin. Shu bilan birga, CorelDRAW yangi, zamonaviy dizaynlarni yaratish imkonini beradi, bu esa an’anaviy

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1(1)

san’atni zamon bilan hamnafas qiladi. Shunday qilib, texnologiya va an’ana uyg‘unligi yog‘och o‘ymakorligining kelajagini ta’minlaydi.

ADABIYOTLAR RO‘YXATI | СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ | REFERENCES

1. Aripov B.Begalov, U.Begimqulov, M.Mamarajabov “Axborot texnologiyalari” Toshkent – “Noshir” – 2009.
2. Axmedov M.B. Amaliy bezak san’ati (darslik). – T.: Fan va texnologiya, 2024. – 180 б.
3. Булатов С.С. Ўзбек халқ амалий безак санъати. – Т.: Меҳнат, 1991. 384 б.
4. Bulatov S.S. Naqqoshlik. -T.: Fan va texnologiya, 2010.
5. Bulatov S.S. O‘zbek xalq amaliy bezak san'ati, - T.: “Mehnat”, 1991.
6. Axmedov M.B. Yog‘och o‘ymakorligi. -T.: Adabiyot uchqunlari, 2017.
7. Muratov X.X., Jabbarov R.R. Amaliy va badiiy bezak san’ati. -T.: Ijod-print, 2020.
8. Qodirxo‘jaev P. Badiiy bezak san’ati. -T: Iqtisod-moliya, 2008.
9. Xolmatov B.K. Kompozitsiya - T.: «Iqtisod-moliya», 2007.
10. G‘ulomov K. Amaliy san’at-T.: O‘qituvchi, 2007.
11. Qosimov Q. Naqqoshlik – T.: O‘qituvchi. 1990.
12. G‘ulomov K. Ashyolarga badiiy ishlov berish. -T.: «Bilim», 2004.
13. Abdurashidxonova M., Rasulov M. O‘zbek xalq amaliy san’ati bo‘lmish Toshkent yog‘och o‘ymakorligi namoyondalari / Jamiyat va innovatsiyalar. – 2021. B. 130 – 137.
14. Khurshida Pirmakhmatovna Khayitboboeva, (2021). A Study Of The Problems Of Tradition And Innovation In Modern Uzbek Folk Art. The American Journal of Social Science and Education Innovations, 3(11), 14–20. https://doi.org/10.37547/tajssei/Volume03Issue11-04
15. Xayitboboyeva, Xurshida Pirmaxmatovna, & Jo‘Rayeva, Madina Ziyodovna (2023). TOSHKENT YOG‘OCH O‘YMAKORLIGIDA IBRAGIMOVLAR SULOLASINING O‘RNI. Oriental renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences, 3 (2), 862-868.
16. Khurshida P. Khaitbobayeva, & Hayotjon R. Gaffarov. (2023). THE ROLE OF NUROTA EMBROIDERY IN THE APPLIED ART OF UZBEKISTAN. Art and Design: Social Science, 3(03), 3–5. https://doi.org/10.37547/ssa-V3-I2-2

MUALLIF HAQIDA MA’LUMOT [ИНФОРМАЦИЯ ОБ АВТОРЕ] [AUTHORS INFO]

✉**Abdurashidxonova Muslima Baxodirxon qizi**, magistr [**Абдурашидхонова Муслима Баходирхон кизи**, магистр], [**Muslima B. Abdurashidxonova,** master’s degree]; manzil: Toshkent sh., Chilonzor tumani, Bunyodkor ko’chasi 27 uy., [адрес: Г. Ташкент, Чиланзарский район, ул. Бунедкор, дом 27.], [address: Tashkent, Chilanzar district, Bunyodkor St., 27.]

Ilmiy-nazariyvametodikjurnal
Научно-теоретический и методический журнал
Scientific theoretical and methodical journal
INTER EDUCATION & GLOBAL STUDY

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1(1)

Original paper

ONALARDAGI PSIXIK HOLATLARNING STATISTIK KO‘RSATGICHLARI. AGRESSIYA VA XAVOTIRLANISH HOLATLARI TAHLILIDA

© T.R. Bekmirov[1]✉
[1]Toshkent tibbiyot akademiyasi, Toshkent, O‘zbekiston

Annotatsiya

KIRISH: maqolada onalarning psixik holatlarining farzandlarning psixik rivojlanishiga ta’siri, ayniqsa, xavotir va agressiya holatlari tahlil qilinadi. Mazkur psixologik ko‘rsatkichlar oilaviy munosabatlar va bolalar tarbiyasida muhim o‘rin tutadi.

MAQSAD: tadqiqotning asosiy maqsadi – onalarning xavotirlanish va agressiv holatlarini psixologik jihatdan tahlil qilish, ularning oilaviy munosabatlar va bolalar psixik rivojlanishiga ta’sirini aniqlashdir.

MATERIALLAR VA METODLAR: tadqiqotda G.Ayzenkning “Psixik holatni baholash metodikasi” qo‘llanildi. Ushbu metodika yordamida onalarning xavotirlanish, frustratsiya, agressivlik va rigidlik holatlari tahlil qilindi. Statistik ko‘rsatkichlar asosida 334 sinaluvchidan olingan natijalar tahlil qilindi.

MUHOKAMA VA NATIJALAR: tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatdiki, onalarda xavotirlanish (31,2%) va agressivlik (32,9%) yuqori ko‘rsatkichlarga ega. Shu bilan birga, frustratsiya (23,4%) va rigidlik (12,6%) ko‘rsatkichlari nisbatan past bo‘ldi. Mazkur holatlarning yuzaga kelish sabablaridan biri sifatida “uy bekasi sindromi”, ijtimoiy rol o‘zgarishi, onalik mas’uliyati va oilaviy munosabatlardagi murakkabliklar aniqlangan.

XULOSA: tadqiqot natijalari onalarning xavotirlanish va agressivlik holatlarini kamaytirish maqsadida psixologik yordam va ijtimoiy qo‘llab-quvvatlash choralarini ko‘rish zarurligini ko‘rsatadi. Psixologik muvozanatni ta’minlash orqali bolalar psixik rivojlanishini yaxshilash va oilaviy munosabatlarni mustahkamlashga erishish mumkin.

Kalit so‘zlar: xavotirlanish, agressivlik, frustratsiya, rigidlik, nevrotik holatlar, uy bekasi sindromi, onalik mas’uliyati.

Iqtibos uchun: Bekmirov T.R. Onalardagi psixik holatlarning statistik ko‘rsatgichlari. agressiya va xavotirlanish holatlari tahlilida.// Inter education & global study. 2025. №1(1). B.312–319.

СТАТИСТИЧЕСКИЕ ПОКАЗАТЕЛИ ПСИХИЧЕСКИХ СОСТОЯНИЙ У МАТЕРЕЙ. В АНАЛИЗЕ СЛУЧАЕВ АГРЕССИИ И ТРЕВОГИ

© Т.Р. Бекмиров[1]✉
[1]Ташкентская медицинская академия, Ташкент, Узбекистан

Аннотация

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1(1)

ВВЕДЕНИЕ: в статье анализируется влияние психических состояний матерей, таких как тревожность и агрессия, на психическое развитие детей. Особое внимание уделено важности психоэмоционального состояния матери в контексте семейных отношений.

ЦЕЛЬ: основная цель исследования — выявить ключевые психологические состояния матерей, включая тревожность и агрессию, их статистические показатели и влияние на психическое развитие детей. Кроме того, исследование направлено на анализ факторов, способствующих формированию этих состояний, и разработку рекомендаций для их коррекции.

МАТЕРИАЛЫ И МЕТОДЫ: исследование проводилось с использованием методики Г. Айзенка для оценки психических состояний, включая тревожность, фрустрацию, агрессию и ригидность. Анализировались данные 334 испытуемых, среди которых были определены уровни указанных состояний.

ОБСУЖДЕНИЕ И РЕЗУЛЬТАТЫ: результаты показали, что среди обследованных тревожность наблюдалась у 31,2%, агрессия — у 32,9%, фрустрация — у 23,4%, ригидность — у 12,6% испытуемых. Основными факторами, влияющими на высокий уровень тревожности и агрессии, являются социальные изменения в жизни матери, повышенные ожидания, усталость и "синдром домохозяйки".

ЗАКЛЮЧЕНИЕ: исследование подтверждает необходимость разработки психологической помощи и социальной поддержки матерей для снижения тревожности и агрессии. Это позволит не только улучшить психическое здоровье матерей, но и благоприятно повлияет на психическое развитие их детей и семейные отношения в целом.

Ключевые слова: тревожность, агрессия, фрустрация, ригидность, невротические состояния, синдром домохозяйки, материнская ответственность.

Для цитирования: Бекмиров Т.Р. Статистические показатели психических состояний у матерей. в анализе случаев агрессии и тревоги.// Inter education & global study. 2025. №1(1). С.312–319.

STATISTICAL INDICATORS OF MENTAL STATES IN MOTHERS. IN THE ANALYSIS OF CASES OF AGGRESSION AND ANXIETY

© Tolib R. Bekmirov[1]✉
[1] Tashkent Medical Academy, Tashkent, Uzbekistan

Annotation

INTRODUCTION: the article examines the psychological states of mothers, such as anxiety and aggression, and their influence on the mental development of children. It highlights the importance of maternal psycho-emotional well-being in the context of family relationships.

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1(1)

AIM: the main objective of the study is to identify the key psychological states of mothers, including anxiety and aggression, their statistical indicators, and their impact on children's mental development. Additionally, the study aims to analyze the contributing factors to these states and propose recommendations for their mitigation.

MATERIALS AND METHODS: the study utilized G. Eysenck's methodology to assess psychological states, including anxiety, frustration, aggression, and rigidity. Data were collected from 334 participants, and the levels of these states were determined and analyzed.

DISCUSSION AND RESULTS: the results indicated that anxiety was observed in 31.2% of participants, aggression in 32.9%, frustration in 23.4%, and rigidity in 12.6%. The findings suggest that social changes in a mother's life, high expectations, fatigue, and "housewife syndrome" are significant factors contributing to heightened levels of anxiety and aggression.

CONCLUSION: the study confirms the necessity of developing psychological assistance and social support programs for mothers to reduce anxiety and aggression. This approach can not only improve mothers' mental health but also positively impact the mental development of their children and family dynamics.

Keywords: anxiety, aggression, frustration, rigidity, neurotic states, housewife syndrome, maternal responsibility.

For citation: Tolib R. Bekmirov. (2025) 'Statistical indicators of mental states in mothers. in the analysis of cases of aggression and anxiety', Inter education & global study, (1(1)), pp. 312–319. (In Uzbek).

Onalardagi psixik holatlarning farzandlarining psixik rivojlanishiga ta'sirini oid va shunga yaqin jarayonlarni jahonda bir qancha olimlar o'rgangan. J.Boulbining ta'kidlashicha, bola go'daklik va erta bolalik davrida ona (yoki uning o'rnini bosuvchi shaxs) bilan ikkalasini ham qoniqtiradigan va mamnun qiladigan iliq, yaqin, barqaror munosabatlarni boshdan kechirishi kerak. Bolalikda onadan uzoqda bo'lish ko'pincha bola rivojlanishining intellektual, ijtimoiy va hissiy xuusiyatlarida jiddiy oqibatlarga olib kelishi, onalik mehrini his qilmaslik, oqibatda qaytarib bo'lmaydigan muammolarga sabab bo'lishi mumkinligini ta'kidlaydi.

Ona-bola munosabatlari va ularning vaqt o'tishi bilan rivojlanishi D.Vinnikott tomonidan o'rganilib, bola dastlab potentsialga, o'sish va rivojlanish tendentsiyasiga ega bo'lsa-da, ammo onalik parvarishi bo'lmaganda buni amalga oshirish mumkin emas, deb hisoblaydi.

M.Yoqubiyning ta'kidlashicha, erta bolalikda onalarning bola tafakkuriga noto'g'ri munosabati bu dunyoda o'z to'la mavjudligi tuyg'ularining yemirilishiga olib keladi. O'z-o'zini hurmat qilishning yo'qolishi insonni sezish, sevish, istalgan ehtiyojlardan

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1(1)

qo‘rqqanida paydo bo‘ladigan uyat hissi bilan bog‘liq. Bu shuni anglatadiki, uning “Men”i birinchi navbatda bu ehtiyojlarni kamsitgan ota-onalar vakillari rolini o‘z zimmasiga oladi.

Shuni ta’kidlash kerak-ki, oilada bola uchun eng asosiy inson bu uning onasidir. Onalarning ruhiy holati bolaga eng katta ta’sir ko‘rsatuvchi omil sanaladi. Inson xulq-atvori, ularning muvaffaqiyati haqidagi hayotiy rejalari va prognozlari, da’volar darajasi unga onasi tomonidan qilingan munosabat natijasi bilan bog‘liq. Bolalikda yaqinlari tomonidan qabul qilish va hurmat qilish asosida shakllangan o‘z-o‘zini hurmat qilish shaxsning ulg‘ayishi bilan ishlarda o‘ziga bo'lgan baholar bilan boyitiladi

Onalardagi psixik holatlarni tadqiq qilish maqsadida G.Ayzenkning Psixik holatni baholash metodikasidan foydalanib bir qanchcha emperik natijalar aniqlandi. G.Ayzenkning “Psixik holatni baholash metodikasi” ruhiy holatlarda o‘z-o‘zini baholash usuli sifatida (XX asrning 60-80 yillari) G.Ayzenk tomonidan ishlab chiqilgan shaxs so‘rovnomalaridan biridir [1]. G.Ayzenkning so‘rovnomalari muallifning shaxsni o‘rganishga yangi tipologik yondashuvni ishlab chiqish asosida yaratilgan. Bunda K.Yung, R.Vudvort, I.P.Pavlov, E.Krechmer va boshqa mashhur psixologlar, psixiatrlar va fiziologlarning nazariy yondashuvlaridan ham, G.Ayzenk o‘zining keng ko‘lamli eksperimental tadqiqotlari ma’lumotlaridan ham foydalanildi. G.Ayzenkning shaxsiyat so‘rovlari yetarlicha yuqori haqiqiylik va ishonchlilik koeffitsientlariga ega va amaliy psixodiagnostikada keng qo‘llaniladi.

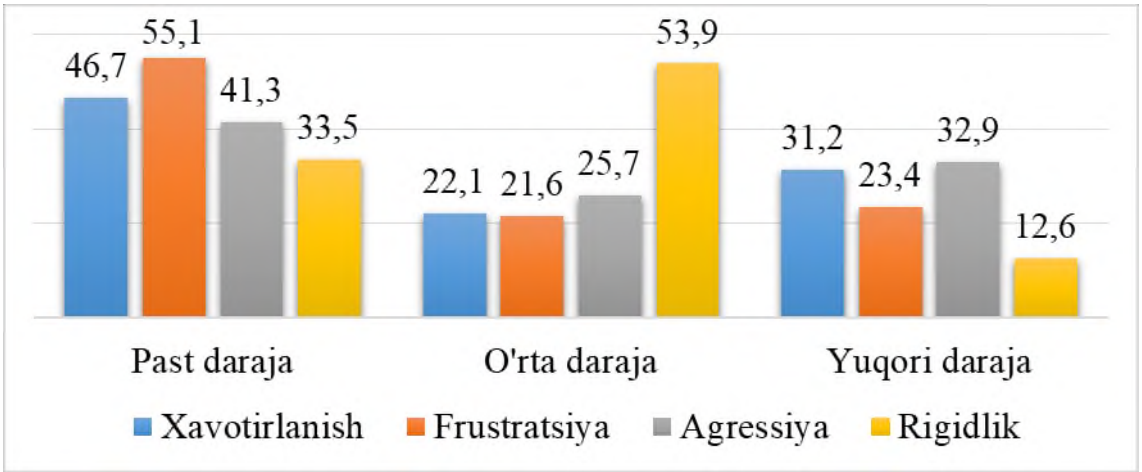
Ruhiy holatlar uchun o‘z-o‘zini baholash so‘rovnomasi xavotir, frustratsiya, tajovuzkorlik va rigidlik kabi holatlarning darajasini aniqlash uchun mo‘ljallangan. Anketa 40 ta bayonotdan iborat bo‘lib, bunda javob variantlari: "mos", "juda mos emas", "mos emas" variantlaridan dan iborat. Bunday holda, bayonotlar 4 ta shkalaga birlashtiriladi: xavotir, frustratsiya, tajovuzkorlik, rigidlik.

Natijalarni qayta ishlashda har bir shkala bo‘yicha barcha yig‘indilarni hisoblash yo‘li bilan amalga oshiriladi. Olingan natija aniqlangan to‘rtta shartning jiddiylik darajasini ko‘rsatadi.

Metodikani o‘tkazishdagi ko‘rsatmalarda sinaluvchiga turli xil ruhiy holatlarning tavsifi taklif qilinadi. Bunda javoblar juda mos kelsa, javobga 2 ball beriladi; agar u unchalik mos bo‘lmasa, 1 ball; agar u umuman mos kelmasa 0 ball qo‘yiladi.

G.Ayzenkning “Psixik holatni baholash metodikasi” orqali xavotir, frustratsiya, tajovuzkorlik va rigidlik kabi holatlarning darajasi aniqlanadi.

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1(1)

1-rasm. G.Ayzenkning “Psixik holatni baholash metodikasi” natijalari.

334 nafar sinaluvchilardan olingan natijalarga ko‘ra xavotirlanish 104 nafar (31,2%), frustratsiya 78 nafar (23,4%), tajovuzkorlik 110 nafar (32,9%) hamda rigidlik 42 nafar (12,6%) yuqori ko‘rsatkich qayd etilgan (1-rasm). Mazkur natijalarga ko‘ra onalarda xavotirlanish hamda agressiya ko‘rsatkichlarining yuqoriligini, qolgan natijalarda (frustratsiya) o‘rta va (rigidlik) past natijalar olingan. Albatta frustratsiya hamda rigidlik natijalarida yuqori ko‘rsatkichning quyi qiymatga ega ekanligi quvonarli, biroq onalardagi xavotir hamda agressiya ustunligi sabab mazkur muammolarning ham kelgusida vujudga kelishini taxmin qilish mumkin. Shuningdek, onalardagi nevrotik holatni bartaraf etishda xavotir hamda agressiya xususiyatlarini inobatga olish maqsadga muvofiq.

Onalardagi agressiya hamda xavotirlanishning yuqori bo‘lishi bir qator omillarga bog‘liq. Taxminimizcha, buning birinchi sababi bola tug‘ilgach onaning quvonchi bilan bir qatorda, yangi xavotirlarning ham paydo bo‘lishi bilan bog‘liq. Shuningdek, ona bo‘lgach, ayol hayotida sezilarli o‘zgarishlar sodir bo‘ladi. Bularga ijtimoiy maqomning o‘zgarishi, odatiy turmush tarzi (ish, do‘stlar, harakat erkinligi)dagi cheklovlarni kiritish mumkin. Ona bo‘lish o‘z navbatida turmush o‘rtog‘i bilan ham munosabatlariga ta’sir ko‘rsatadi. Ona hayotidagi bu o‘zgarishlar ko'pincha unda xavotir va norozilikni boshdan kechirishiga olib keladi. Mazkur vaziyat birinchidan, har qanday ruhiy noqulaylik sababli shaxs xulqida tajovuzkorlikni vujudga kelishi omili bo‘lsa, ikkinchi sabab sifatida onalardagi charchoqni keltirib chiqarishi mumkin. Zero, har qanday ona uyqusiz tunlarni, tugamas uy ishlarini va cheklangan muloqot tufayli surunkali charchoqni his qiladi. Mas’uliyat sabab yaxshi ona rolini o‘ynashda qo‘lidan kelgan barcha choralarni qo‘llashga harakat qiladi: ovqatlantirish, parvarish qilish, o‘ynash, o‘ynatish, rivojlantirish va xokazo. Ammo ayol ham uy bekasi, ham ona, ham xotin sifatidagi bir hil rolidan toliqishni his qiladi. Bir xil kun tartibi sabab paydo bo‘lgan charchoq odatda “Uy bekasi sindromi” sifatida ham ta’riflanadi. Mazkur muammo yuzasidan Qo‘shma shtatlarda o‘tkazilgan tadqiqotlar shuni ko‘rsatgan-ki, aynan ishlovchi ayollar orasida uy bekasi rolidan mamnunlik, hayotdan qoniqish his qilish, o‘z qadr-qimmati va qobiliyatini to‘liq his qilayotganining yuqori ekanligi aniqlangan. Faqatgina onalik va xotin sifatida uy ishi bilan cheklanganlarda esa “Uy bekasi sindromi”ning ko‘rsatkichi yuqori ekanligi tadqiq etilib, ularda nochorlik va

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1(1)

umidsiz hissi, tez-tez tushkunlikka tushish va o‘z-o‘zini past baholash hissining yuqoriligi kuzatilgan. Amerikada o‘tkazilgan tadqiqotlar natijasida o‘zini yillar davomida faqat oilaga bag‘ishlagan ayrim ayollarda mustaqillik va vakolatlar tuyg‘usidan mahrumlik, o‘z “Men”ining qadrsizlanishi, alkogolizm, ruhiy va jismoniy kasalliklar va hatto o‘z joniga qasd qilishga ham olib kelgani aniqlangan. Albatta mazkur holatlarni ba’zi tadqiqotchilar uy bekalarining odatda ishlaydigan ayollarga qaraganda past nazarda qaralishi bilan haqida ham ta’kidlaganlar [2]. Tadqiqotchi Shixanning fikriga ko‘ra esa barchasi aksincha, ya’ni, ishlamaydigan ayollarning qiziqish va xobbiylari bilan shug‘ullanishlari uchun vaqtlari yetarli, bo‘lsa-da, ular doimiy bir xil bo‘lgan uy ishlaridan zerikish his qiladilar, lekin bu ularning ruhan bezovtalik his qilishlari uchun asos bo‘la olmaydi deb hisoblaydi. Uchinchi sabab sifatida bolalarning yomon xulq-atvorini keltirish mumkin. Ba’zi ota-onalar uchun bolaning itoatsizligi, boshqalari uchun bu injiqlik va isterika (bu rivojlanishning inqiroz davrida sodir bo‘ladi). Bunday paytlarda ko‘plab onalar o‘zlaridan kechayotgan tuyg‘ularini yengishi qiyin kechadi. Chunki ular bolaga hech qanday ta’sir qila olmay qoladilar. Ko‘pincha bu muammo bola boshidan kechirayotgan yosh inqirozlari bilan ham bog‘liq bo‘ladi. Bu davrda bola injiq va o‘jar bo'lib qolishi mumkin. Biroq aksariyat ota-onalar bu o‘sishning vaqtinchalik bosqichi va u o‘tib ketishi haqida ma’lumotga ega bo‘lmay, bolaga nisbatan noto‘g‘ri tarbiya yo‘liga o‘tishi, o‘z agressiv xulqini namoyon qiladi. To'rtinchi sabab yillar davomida yig‘ilgan his-tuyg‘ular kiradi. Onalar yillar davomida yig‘ilib kelgan norozilik, umidsizlik, agressiya va xavotirlanish kabi tuyg‘ularni boshdan kechiradi. Shuningdek, mazkur his-tuyg‘ular qo‘rquvni ham keltirib chiqarishi mumkin, ya’ni, agar men hozir g‘azablansam, men haqiqatan ham yaxshi onamanmi, degan shubhalarni keltirib chiqaradi. Turli ko‘rinishdagi negative tuyg‘ularning to‘planib borishi esa ruhiy muvozanatni buzadi. Beshinchi sabab ota-onalarning umidlari bilan bog‘liq bo‘lishi mumkin. Har bir ota-ona farzandi dunyoga kelmasidanoq, u haqida o‘ylashni, uning qanday bo‘lishini, kelajagini rejalashtiradilar va orzu qiladilar. Farzand tug‘ilganda, ota-onalarning farzandiuchun tuzgan rejalari boshqacha vaziyatni taqozo etadi. Natijada ota-onalarning xoxishlari va umidlari haqiqatga to‘g‘ri kelmasligiga duch keladilar. Bu umidsizlik, asabiylashish va g‘azablanish tuyg‘ularini keltirib chiqarishi mumkin. Bolalar, ota-onalarining umidlarini oqlamaganliklarini payqab, yopilib, ulardan uzoqlashishi ham mumkin. Oltinchi sabab tajovuzkor xulq-atvor bo‘lib, oilaviy munosabatlarda muammolarning bo‘lishi ham bola va ona xulqida agressiyani kuchaytiradi. Munosabatlardagi noroziliklarni to‘g‘ridan-to‘g‘ri ifoda eta olmagan onalar turmush o‘rtog‘i e'tiborini jalb qilish uchun bolaga baqirishlari mumkin.

Biz onaning salbiy his-tuyg‘ularini boshdan kechirishi mumkin bo‘lgan eng keng tarqalgan sabablarni ko‘rib chiqdik. Shuningdek, yuqorida ba’zi onalarda kuzatilishi mumkin bo‘lgan uy bekasi sindromiga ham to‘xtalib o‘tdik. Onalarda vujudga kelishi mumkin bo‘lgan mazkur sindrom hamda depressiyaning asosiy sabablariga quyidagilar kiradi [2]:

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1(1)

1. “Uy bekasi sindromi” – tug‘ruqdan keyingi psixoz yoki tug‘ruqdan keyingi depressiya ko‘rinishida ham yuzaga chiqishi mumkin. Albatta mazkur holat tug‘ruqdan keyingi nerv siqilishlari hamda organizmda magniy miqdorining tushib ketishi bilan ham bog‘liq bo‘lishi mumkin. Magniy – stressga qarshi asosiy modda bo‘lib, nerv impulslarining tarqalishida faol o‘rin egallaydi. Mazkur modda tanqisligi bilan bog‘liq holatda – tushkun kayfiyat, jahldorlik, qo‘llarning qaltirashi, suyaklarning qaqshashi, tomoqda tiqilishni his qilish, uyquning buzilishi, charchoq kabi belgilar kuzatiladi. Bunday holatda organizm uchun magniy, omego-3 yog‘ kislotalari va serotanin kabi moddalar miya uchun juda muhim. Chunki past ko‘rsatkichli serotanin oqibatida depressiya va boshqa turli ruhiy kasalliklar kelib chiqish ehtimoli yuqori bo‘lishi mumkin.

2. "Perfeksionizm" yoki "a’lochilik kompleks" – barcha vazifalarni mukammal bajarish istagi. Ko‘pincha, bunday ayollar har bir narsada muvaffaqiyatga erishmoqchi bo‘ladilar, ya’ni, ishda, uyda, bolalarni tarbiyalashda va eri bilan munosabatlarda... Agar to‘satdan ba’zi qiyinchiliklar vujudga kelsa, mazkur holat ularda o‘z-o‘zini ayblashga sabab bo‘ladi. Uy bekasi sifatida butun muhitni ayblaydi va aybdorlik hissi bilan tajovuzkorlik o‘z-o‘ziga yo‘naltirilgan bo‘ladi. Hattoki, farzandidagi kichik bir kamchiligi uchun ham o‘zini ayblaydi;

3. Keskin o‘zgarishlar. Ma’lumki, ishlovchi ayollar tug‘ruqdan oldin faol hayot tarziga moslashgan bo‘ladilar. Tug‘ruq ta’tiliga chiqqach esa ular uy bekasi roliga hamda keskin ona roliga o‘tadilar. Moslashuv bilan bog‘liq muammo ruhiy tushkunlikka sabab bo‘lishi bilan bir qatorda, uning erkinligini ham cheklashi mumkin. Mazkur holatda moliyaviy masala ham muhim o‘rin tutadi. Bundan oldin ayol o‘zini moddiy ta’minlash uchun maoshidan sarflagan bo‘lsa, endi moddiy rag‘bat uchun qaramlik vujudga keladi. Sevimli kasbi va mashg‘ulotidan ba’zan butunlay voz kechishiga ham sabablar bo‘lishi mumkin. Chunki ko‘pincha ayollarning uy bekasi rolida bo‘lishi oila a’zolari uchun nisbatan ma’qulroq hisoblanadi.

4. Onalik mehri. Oilada farzand dunyoga kelishi bilan uning kelajagi uchun ota-onalardan katta mas’uliyat talab etiladi. Bolalar tarbiyasiga buvi va dodalarning aralashuvlari, ota-onalarni uquvsizlikda ayblash kabilar ko‘pincha tajribasiz oilalarda kuzatilib turadi. Agar ota-onalarning o‘zlari yoshlikdan psixologik travma bilan katta bo‘lgan bo‘lsalar, farzandlarining ruhiyatiga jiddiy e’tibor qaratadilar va ko‘pincha o‘zlarini ko‘p narsalardan cheklay boshlaydilar.

Demak, onalarning ruhiy holatidagi salbiy o‘zgarishlar uchun sabablar bisyor. Bu fiziologik hamda ijtimoiy omillar ta’sirida ruhiy muvozanatni buzilishiga olib keladi.

Xulosa o‘rnida shuni ta’kidlash lozim-ki, onalardagi nevrotik holatlarning yuzaga kelishida sabablar bisyor. Uning ijtimoiy hayotdagi rollari doirasi kengayar ekan, eng mas’uliyatli roli bu onalikdir. Ayol ona timsoli bilan bir qatorda rafiqalik, uy xizmatchisi, kelinlik va boshqa shu kabi qator rollarni ham bajarishiga to‘g‘ri keladi. Bu esa o‘z navbatida onaning jismonan charchashiga, salomatligida, ruhiyatida muammolar yuzaga

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1(1)

kelishiga olib keladi. Ba’zi onalarning repraduktiv salomatlik qoidalariga amal qilmasligi, farzandlari orasidagi muddatlarning qisqaligi ularda turli ko‘rinishdagi surunkali kasalliklar, jumladan, anemiya, avitaminoz va boshqa jinsiy-genetal, terapevtik kasalliklar uchun omil vazifasini o‘tashi ham mumkin. Demak, salomatlikdagi muammolar o‘z navbatida ruhiyatga jiddiy ta’sir ko‘rsatib, nevrotik holatni buzuvchi omili sifatida baholashga turtki bo‘la oladi.

ADABIYOTLAR RO‘YXATI | СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ | REFERENCES

1. Практикум по возрастной психологии: учеб. пособ. / под ред. Л.А.Головей, Е.Ф. Рыбалко. – СПб.: Речь, 2005. – 688 с.
2. Попова Л.В. Гендерные аспекты самореализации личности.- М.: Академия, 1993.-132с
3. Melibayeva, R. N., Narmetova, Y. K., Bekmirov, T. R., Bekmirov, T. R., & Abdumutalibova, M. M. (2023). Oilalarda Nevrotik Buzilishlar Sabablari Va Ularni Bartaraf Etish Usullari. SCIENTIFIC JOURNAL OF APPLIED AND MEDICAL SCIENCES, 2(12), 695-699.
4. Бекмиров, Т. Р. (2020). Психологические особенности адаптации и интеграции детей с отклонениями в развитии. In педагогика и психология в современном мире: теоретические и практические исследования (pp. 125-129).
5. Бекмиров, Т. (2023). Психологическое состояние матерей детей с отклонениями в развитии.
6. Бекмиров, Т. (2022). ЎСМИРЛАРДАГИ ИНҚИРОЗ ДАВРИ ВА НЕВРОЗ ҲОЛАТЛАРНИНГ ПСИХОЛОГИК ХУСУСИЯТЛАРИ.

MUALLIF HAQIDA MA’LUMOT [ИНФОРМАЦИЯ ОБ АВТОРЕ] [AUTHORS INFO]

✉**Bekmirov Tolib Rashidovich**, katta o‘qituvchi [**Бектимиров Толиб Рашидович**, старший преподаватель], [**Tolib R. Bekmirov,** senior lecturer]; manzil: Toshkent tibbiyot akademiyasi 100109, Toshkent, O'zbekiston, Farabi ko'chasi, 2, [адрес: Ташкентская медицинская академия 100109, Ташкент, Узбекистан, ул. Фараби, 2], [address: Tashkent Medical Academy 100109, Tashkent, Uzbekistan Farabi street 2]

Ilmiy-nazariyvametodikjurnal
Научно-теоретический и методический журнал
Scientific theoretical and methodical journal
INTER EDUCATION & GLOBAL STUDY

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1(1)

Original paper

EMPATIYA EMOTSIONAL INTELLEKT RIVOJLANISHINING KO‘RSATKICHI SIFATIDA

© M.Ochilova[1]✉

[1]O’zbekiston Milliy universitetining Jizzax filiali, Jizzax, O‘zbekiston

Annotatsiya

KIRISH: maqolada empatiya va emotsional intellektning o‘zaro bog‘liqligi, uning talabalar ijtimoiy munosabatlari, psixologik farovonligi va akademik muvaffaqiyatiga ta’siri nazariy jihatdan tahlil qilingan, amaliy jihatdan esa tadqiqot o‘tkazilib, statistik tahlil natijalari keltirilgan.

MAQSAD: tadqiqotning asosiy maqsadi – emotsional intellektning rivojlanishida empatiyaning o‘rni va uning talabalar o‘rtasidagi ijtimoiy aloqalar va akademik muvaffaqiyatga ta’sirini aniqlashdir.

MATERIALLAR VA METODLAR: tadqiqotda I.M. Yusupovning “Empatiya darajasini o‘lchash” testi qo‘llanilib, 80 talabadan iborat namunada empatiya ko‘rsatkichlari o‘rganilgan va statistik tahlil qilingan.

MUHOKAMA VA NATIJALAR: natijalar shuni ko‘rsatdiki, empatiya darajasi yuqori bo‘lgan talabalar ijtimoiy aloqalarni yaxshiroq o‘rnata olishadi, konfliktlarni samarali hal qilishadi va akademik muvaffaqiyatga erishishda yuqori natijalarga ega bo‘lishadi. Statistik tahlillar orqali talabalar orasida empatiya ko‘rsatkichlari turli toifalarga nisbatan aniqlangan.

XULOSA: tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatadiki, empatiya nafaqat emotsional intellektning muhim tarkibiy qismi, balki akademik va ijtimoiy muvaffaqiyatga erishish uchun zarur bo‘lgan asosiy ko‘nikmadir. Empatiya va emotsional intellekt bir-birini mustahkamlab, talabalar o‘rtasida ijobiy munosabatlarni rivojlantirishga xizmat qiladi.

Kalit so‘zlar: emotsional intellekt, empatiya, akademik muvaffaqiyat, psixologik farovonlik, ijtimoiy ko‘nikmalar, stress, ehtiyoj, his-tuyg‘u.

Iqtibos uchun: Ochilova M. Empatiya emotsional intellekt rivojlanishining ko‘rsatkichi sifatida.// Inter education & global study. 2025. №1(1). B.320–328.

ЭМПАТИЯ КАК ПОКАЗАТЕЛЬ РАЗВИТИЯ ЭМОЦИОНАЛЬНОГО ИНТЕЛЛЕКТА

© Очилова М[1]✉

[1] Джизакский филиал Национального университета Узбекистана, Джизак, Узбекистан

Аннотация

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1(1)

ВВЕДЕНИЕ: в статье исследуется взаимосвязь между эмпатией и эмоциональным интеллектом, а также их влияние на социальные отношения, психологическое благополучие и академическую успеваемость студентов. В работе приводятся теоретические основы, основанные на анализе научной литературы, и практические данные, полученные в результате эмпирического исследования.

ЦЕЛЬ: основная цель исследования — изучить роль эмпатии как показателя развития эмоционального интеллекта, определить ее влияние на социальные и академические аспекты жизни студентов и предложить рекомендации для развития этих навыков.

МАТЕРИАЛЫ И МЕТОДЫ: исследование проводилось с использованием теста И.М. Юсупова «Оценка уровня эмпатии». В выборке участвовало 80 студентов, данные которых были подвергнуты статистическому анализу.

ОБСУЖДЕНИЕ И РЕЗУЛЬТАТЫ: результаты исследования показали, что высокий уровень эмпатии у студентов способствует улучшению межличностных отношений, повышению уровня академической успеваемости и укреплению психологического благополучия. Установлено, что эмпатия положительно влияет на социальные взаимодействия, групповую работу и адаптацию к новой образовательной среде.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ: эмпатия является неотъемлемой частью эмоционального интеллекта и играет ключевую роль в личностном и профессиональном развитии студентов. Развитие эмпатии способствует улучшению коммуникации, решению конфликтов и формированию устойчивых социальных связей.

Ключевые слова: эмоциональный интеллект, эмпатия, академическая успеваемость, психологическое благополучие, социальные навыки, стресс, эмоции.

Для цитирования: Очилова М. Эмпатия как показатель развития эмоционального интеллекта.// Inter education & global study. 2025. №1(1). С.320–328.

EMPATHY AS AN INDICATOR OF THE DEVELOPMENT OF EMOTIONAL INTELLIGENCE

© Muxlisa Ochilova[1]✉
[1] Jizzakh Branch of the National University of Uzbekistan, Jizzakh, Uzbekistan

Annotation

INTRODUCTION: the article explores the relationship between empathy and emotional intelligence, analyzing their impact on students' social relationships, psychological well-being, and academic success. The study combines theoretical perspectives from existing literature with practical research findings.

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1(1)

AIM: the main objective of the study is to examine empathy as an indicator of emotional intelligence development, evaluate its influence on students' academic and social performance, and propose recommendations for enhancing these skills.

MATERIALS AND METHODS: the study utilized I.M. Yusupov's "Empathy Level Assessment" test. Data were collected from 80 students and analyzed statistically to determine patterns and correlations.

DISCUSSION AND RESULTS: the findings indicate that higher levels of empathy contribute to improved interpersonal relationships, enhanced academic success, and strengthened psychological well-being. Empathy was shown to positively influence teamwork, communication, and adaptation to new social and educational environments.

CONCLUSION: empathy is a vital component of emotional intelligence, playing a significant role in personal and professional development. Promoting empathy fosters better communication, conflict resolution, and the formation of strong social connections among students.

Keywords: emotional intelligence, empathy, academic success, psychological well-being, social skills, stress, emotions.

For citation: Muyxlisa Ochilova. (2025) 'Empathy as an indicator of the development of emotional intelligence', Inter education & global study, (1(1)), pp. 320–328. (In Uzbek).

Empatiya emotsional intellektning ajralmas qismi bo'lib, bu insonning boshqalar his-tuyg'ularini tushunish va ularga moslashuvchanlik ko'rsatish qobiliyatidir. Empatiya tushunchasi, insonning boshqalar his-tuyg'ularini, g'am-tashvishlarini va muammolarini tushunish va ularga nisbatan qiziqish ko'rsatish qobiliyatini anglatadi. Empatiya orqali insonlar o'zaro munosabatlaridagi murakkabliklarni yaxshiroq tushunib, samimiy va ishonchli aloqalar o'rnatishlari mumkin. Empatiya ko'rsatish, boshqalar bilan munosabatlarni kuchaytiradi va ijtimoiy ko'nikmalarni rivojlantiradi.

Mavzuga oid adabiyotlar tahlili (Literature review). X.L.Rosh va A.G.Kovalev empatiyani bola shaxsi rivojlanishining muhim omillaridan biri deb hisoblashadi. Ularning fikricha empatiya – iliqlik, e'tibor va ta'sirning birlashmasidir. Ehtiyojlar muvozanatiga rioya qilish tarbiyani yanada samaraliroq qiladi. Agarda empatiya bolani o'qitishning psixologik iqlimini belgilasa bundan qulay jihat bo'lmasligi ham mumkin. Empatiyani tushuncha sifatida o'rganuvchi, psixologlar Daymond va Bronfebrenner tomonidan, bu jarayonning shaxs emotsional tomonlari bilan o'zaro bog'liqligi ko'rsatilgan. Ularning talqini bo'yicha empatiya – bu senzitivlik va ijtimoiy insayt, ya'ni individ boshqa odamning tuyg'u va o'ylarini qabul qila olish qobiliyatidir. Hissiy intellekt muammosi hozirgi vaqtda xorijiy psixologlar (I.N.Andreeva, R.Bar-On, A.G.Gladkix, D.Goleman, S.P.Derevyanko, Yu.S.Dodonov, M.Seidner, O.) asarlarida ancha keng yoritilgan. Ibarra, D. Karuso, K. Kross, D. V. Lyusin, O. V. Luneva, J. Meyer, J. Metyu, V. V. Ovsyannikova, A. A. Pankratova, V. G. Pichugin, R. B. Roberts, M. S. Rodionova, T. S. Spirkina, A. Sayorkov,

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1(1)

A. Sa. , P. Salovey, D. V. Ushakov, V. D. Shadrikov va boshq.). So‘nggi paytlarda hissiy intellektni o‘rganishning nazariy jihatlari empirik dissertatsiya tadqiqotlari bilan to‘ldirildi, shu jumladan kichik maktab o‘quvchilari (K.S. Kuznetsova, 2012; A.E. Dobrin, 2015); o‘smirlik davrida (Yu.V. Davydova, 2011); o‘smirlik va erta voyaga yetganlik bosqichida (L. N Vaxrusheva, 2011); universitet talabalari orasida (I.N. Meshcheryakova, 2011); kattalarda (T. S. Kiseleva, 2015). O‘rta maktab o‘quvchilarining o‘quv faoliyatini yaxshilashda hissiy intellektning roli o‘rganildi (F.X. Kobra, 2013) [3].

Tadqiqot metodologiyasi (Research Methodology). Psixologiyada T.P.Gavrilov tadqiqotlarida empatiya tushunchasi individning boshqa odam, jonivor va boshqalarning kechinmalariga nisbatan emotsional qarashidir. Muallif empatiyaning ikki turini ajratadi: birga qayg’urish, ya’ni sub’ekt boshqa sub’ekt his qilayotgan tuyg’ularni his qila olishi, va achinish, ya’ni boshqa odam tuyg’ulari haqida qayg’urish va boshqalar. Empatiya boshqa odamning ichida nima bo’layotganini, nima haqida qayg’urayotganini, atrofni qanday baholayotanini to’g’ri tasavvur qila olish qobiliyatiga asoslangan.

J. A. Decety va C. R. Jacksonning tadqiqotlariga ko‘ra, empatiya insonlarning o'zaro munosabatlariga ijobiy ta'sir ko'rsatadi va ijtimoiy aloqalarni mustahkamlashga yordam beradi. Shuningdek, empatiya, insonga boshqalarga yordam berish va ularning muammolarini hal qilishda samarali yondashuvni taklif qiladi. Empatiya orqali insonlar o'zlarining his-tuyg'ularini anglashadi va boshqalar his-tuyg'ulariga ko‘proq e'tibor qaratadilar. Ularning tadqiqotlari, empatiya darajasi yuqori bo'lgan insonlar, ko'proq ijtimoiy aloqalar va hamkorlikka intilishini ko'rsatadi. Tadqiqotlar natijalari asosida empatiya va emotsional intellekt o‘rtasidagi o‘zaro bog‘liqlik keltiriladi. Emotsional intellektni rivojlantirish empatiya ko‘nikmalarini oshirishga yordam beradi va aksincha, yuqori empatiya qobiliyatiga ega bo'lgan shaxslar, emotsional intellekt darajasini oshiradilar. B. A. Kagan va D. A. Pauls tomonidan o‘tkazilgan tadqiqotlar, empatiya ko‘nikmalarining emotsional intellekt darajasiga ta'sirini ko‘rsatadi.

Empatiya va hissiy aql bir-biri bilan chambarchas bog'liq. Yuqori hissiy intellektga ega odamlar ko'pincha empatiyaga ega, chunki ular boshqalarning his-tuyg'ularini tushunish va baham ko'rishga qodir. Bundan tashqari, empatiya hissiy intellektning muhim jihati bo'lgan ijtimoiy ko'nikmalarning asosiy tarkibiy qismidir. Ijtimoiy ko'nikmalar samarali muloqot qilish, munosabatlarni o'rnatish va saqlash, nizolarni hal qilish qobiliyatini o'z ichiga oladi.[1]

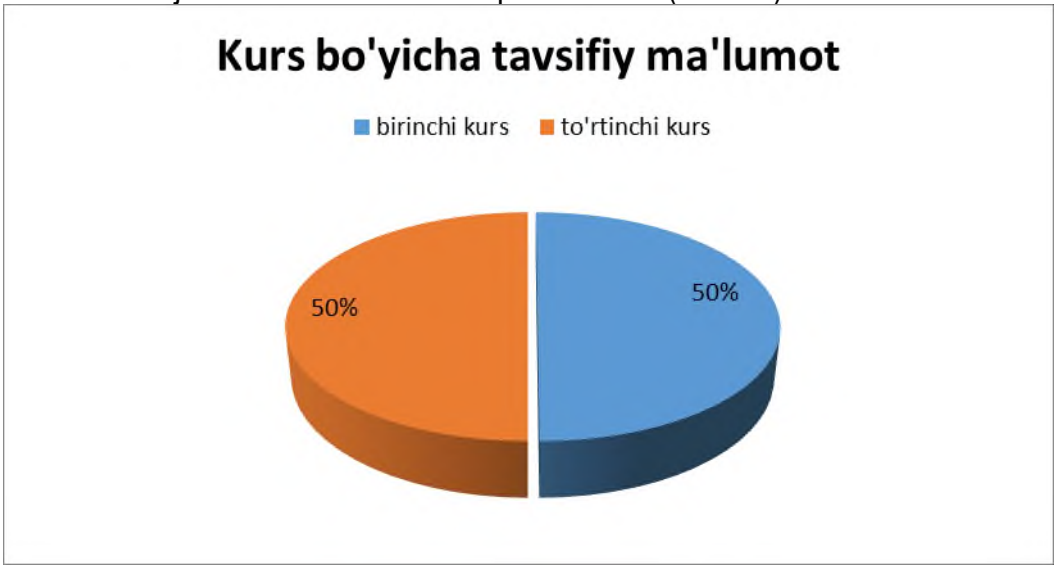
Yuqori hissiy intellektga ega bo'lgan odamlar o'zlarining his-tuyg'ularini sog'lom tarzda tartibga solishga qodir, bu ularga boshqalarga nisbatan ko'proq empatik bo'lishga imkon beradi. Ular o'zlarining his-tuyg'ularini taniy oladilar va boshqalarga qanday ta'sir qilishini tushunadilar, bu ularni boshqalarning his-tuyg'ulariga ko'proq moslashtiradi.Empatiya har kimga o'z-o'zidan paydo bo'ladigan narsa emas. Biroq, bu vaqt o'tishi bilan rivojlanishi va takomillashtirilishi mumkin bo'lgan mahoratdir. Empatiyani mashq qilish orqali, biz hissiy intellektimizni yaxshilashimiz va boshqalar bilan kuchliroq, yanada mazmunli munosabatlar o'rnatishimiz mumkin. Empatiya va hissiy intellekt bir-biri

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1(1)

bilan chambarchas bog'liq bo'lgan tushunchalar bo'lib, ijobiy munosabatlarni o'rnatish va qo'llab-quvvatlash uchun juda muhimdir. Hissiy intellektimizni rivojlantirish va empatiyani mashq qilish orqali biz boshqalarni tushunish va ular bilan chuqurroq aloqa qilish qobiliyatimizni yaxshilashimiz mumkin.[8]

Tahlil va natijalar (Analysis and results). Talabalar uchun empatiya, nafaqat shaxsiy o‘sish va rivojlanish, balki akademik va ijtimoiy muvaffaqiyatlarga erishishda ham muhim rol o‘ynaydi. Talabalar empatiyani rivojlantirish orqali o‘zaro aloqalarni yaxshilash, konfliktlarni hal qilish va o‘zlarini yanada yaxshiroq tushunish imkoniyatiga ega bo‘ladilar. Talabalar ko‘pincha guruhda ishlashlari kerak bo‘ladi: laboratoriya ishlari, loyiha topshiriqlari yoki semestr yakunlari. Empatiya yordamida talabalar o‘z hamkasblarining fikr va his-tuyg‘ularini tushunishadi, bu esa o‘zaro hamkorlikni va jamoa ishlashini samarali qiladi. Boshqalar bilan empatik aloqada bo‘lish, turli fikrlarni muhokama qilishni osonlashtiradi va jamoaviy qarorlar qabul qilishda yordam beradi. Universitetlar turli millat, madaniyat va dunyoqarashlarga ega talabalar bilan to‘lib-toshgan muhitdir. Empatiya, talabalarni turli fikrlarni va tajribalarni qabul qilishga undaydi, bu esa inklyuziv va hurmatli muhit yaratadi. Turli xillikni qabul qilish, ijtimoiy va akademik jihatdan o‘sish imkoniyatlarini yaratadi. Talabalar ko‘pincha yangi ijtimoiy muhitlarga moslashishadi, masalan, yangi guruhlar yoki professorlar bilan ishlashda. Empatiya yordamida ular boshqalar bilan tezroq aloqaga kirishib, o‘zini qulayroq his qilishadi. Bu o‘zaro muloqotda ishonchni va ijtimoiy farovonlikni oshiradi.[2]

Talabalarning empatiyaviyligini va ularning akademik dars jarayonlariga ta’sirini o‘rganish maqsadida ekspriment o‘tqazdik.Tadqiqotimizda 40 nafar birinchi kurs va 40 nafar to‘rtinchi kurs jami 80 nafar talabalar qatnashishdi.(1-rasm).

1-rasm.

I.M.Yusupovning “Empatiya darajasini o’lchash”testi tavsiflovchi statistikasi

1-jadval

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1(1)

Ko’rsatkichlar		Minimal	Maksimal	O’rtacha qiymat	Standart og’ish	Assimetriya	Ektsess
Ota-onaga empatiya	0	2,00	15,00	11,1000	3,32844	-,990	,275
Hayvonlarga empatiya	0	2,00	13,00	6,2500	2,62172	,801	,414
Qariyalarga empatiya	0	2,00	12,00	7,9750	2,63845	-,303	-,669
Bolalarga empatiya	0	2,00	15,00	7,6500	2,63904	,509	,616
Badiiy qaxramonlarga empatiya	0	2,00	13,00	7,6750	2,55954	,224	-,613
Notanish odamlarga empatiya	0	,00	15,00	7,1000	2,76323	-,070	1,372

I.M. Yusupovning “Empatiya darajasini o’lchash” testi natijalariga ko’ra, 80 nafar talaba sinaluvchilarimizda Ota-onaga empatiya ko’rsatkichi bo’yicha minimal ball 2,00 ni , maksimal ball 15,00 ni tashkil etdi. O’rtacha qiymat 11,1000 ni, standart og’ish esa 3,32844 ni ya’ni 11,1000±3,32844 qiymati bilan aksariyat sinaluvchilarimizda ota-onasi bilan munosabatlari, ularga bo’lgan his-tuyg’ulari, oilaviy munosabatlar yuqoriroq shakllanganligini aniqladik. Assimmetriya ko’rsatkichi A=-,990 qiymati bilan minimal va maksimal ballarning me’yorda uchraganini, ektsess E=,275 qiymati bilan bir xil ballarning me’yorda uchraganini aniqladik. Keyingi ko’rsatkich ya’ni hayvonlarga empatiya ko’rsatkichi bo’yicha minimal ball 2,00 ni, maksimal ball 13,00 ni tashkil etdi. O’rtacha qiymat 6,2500 ni, standart og’ish esa 2,62172ni ya’ni 6,2500 ±2,62172 qiymati bilan aksariyat sinaluvchilarimizda hayvonlarga bo’lgan munosabatlari, his-tuyg’ulari ularni parvarishlash va mehr ko’rsatishga bo’lgan istaklari o’rtacha shakllanganini ma’lum bo’ldi. Assimmetriya ko’rsatkichi A=,801 qiymati bilan minimal va maksimal ballarning me’yorda uchraganini, ektsess E=,414 qiymati bilan bir xil ballarning me’yorda uchraganini kuzatushimiz mumkin.

Shuningdek, qariyalarga empatiya ko’rsatkichi bo’yicha minimal ball 2,00 ni, maksimal ball 12,00 ni tashkil etdi. O’rtacha qiymat 7,9750 ni, standart og’ish esa 2,63845 ni ya’ni 7,9750±2,63845 qiymati bilan aksariyat sinaluvchilarda keksalarga nisbatan munosabat, qariyalarni hurmat qilish, ularga mehr ko’rsatish o’rta darajada shakllanganini aniqladik. Assimmetriya ko’rsatkichi A=-,303 qiymati bilan minimal va maksimal ballarning me’yorda uchraganini,ektsess E=-,669 qiymati bilan bir xil ballarning me’yorda uchraganini kuzatishimiz mumkin.

Bolalarga empatiya ko’rsatkichi bo’yicha minimal ball 2,00 ni, maksimal ball 15,00 ni tashkil etdi. O’rtacha qiymat 7,6500 ni, standart og’ish esa 2,63904 ni ya’ni

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1(1)

7,6500±2,63904 qiymati bilan aksariyat sinaluvchilarda bolalarga nisbatan his-tuyg'ulari, ular bilan samarali aloqa qilish o'rtacha shakllanganini aniqladik. Assimmetriya ko'rsatkichi A=,509 qiymati bilan minimal va maksimal ballarning me'yorda uchraganini, ektsess E=,616 qiymati bilan bir xil ballarning ma'yorda takrorlanganini aniqladik. Keyingi ko'ratkich ya'ni badiiy qaxramonlarga empatiya ko'rsatkichi bo'yicha minimal ball 2,00 ni, maksimal ball 13,00 ni tashkil etdi. O'rtacha qiymat 7,6750 ni, standart og'ish esa 2,63904 ni ya'ni 7,6750 ±2,63904 qiymat bilan aksariyat sinaluvchilarda badiiy qahramonlar ijro etayotgan psixologik holatga nisbatan his tuyg'ularga beriluvchanligi, ijro etilayotgan rolni qalban his qilishi o'rtacha shakllanganini aniqladik. Assimmetriya ko'rsatkichi A=,224 qiymati bilan minimal va maksimal ballarning me'yorda uchraganini, ektsess E=-,613 qiymati bilan bir xil ballarning me'yorda takrorlanligini kuzatishimiz mumkin.

Empatiya darajasini o'lchash testining so'ngi notanish odamlarga empatiya ko'rsatkichi bo'yicha minimal ball ,00 ni , maksimal ball 15,00 ni tashkil etdi. O'rtacha qiymat 7,1000 ni, standart og'ish esa 2,76323 ni ya'ni 7,1000 ±2,76323 qiymati bilan aksariyat sinaluvchilarda notanish odamlarga bo'lgan qiziqish, ular bilan munosabatlar o'rnatishga bo'lgan xohish o'rtacha darajada shakllanganini aniqladik. Assimmetriya ko'rsatkichi A=-,070 qiymati bilan minimal va maksimal ballarning me'yorda uchraganini,ektsess E=1,372 qiymati bilan bir xil ballarning me'yorda uchraganini aniqladik. Umumiy xulosa qiladigan bo'lsak, I.M. Yusupovning "Empatiya darajasini o'lchash" testi bo'yicha aksariyat sinaluvchilarda empatiya darajasi normal darajani tashkil qildi. Bunday sinaluvchilar shaxslararo munosabatlarda o'zining shaxsiy taassurotlariga ishonishdan ko'ra, boshqalarni xatti-harakatlariga ko'ra hukm chiqarishga moyil bo'lishlari, ko'p hollarda o'zlarini yaxshi nazorat qilishlari, muloqot jarayonida diqqatli bo'lishlari mumkin.

Xulosa. Empatiya – bu nafaqat emotsional intellektning ajralmas qismi, balki shaxsiy va ijtimoiy muvaffaqiyatga olib keladigan muhim ko'nikmadir. Empatiyaning rivojlanishi odamlarning boshqalar bilan ijobiy aloqalar o'rnatishi, konfliktlarni hal qilishi va o'zining hissiy holatini yaxshilashi uchun juda zarur. Talabalar uchun empatiya rivojlanishi, nafaqat ijtimoiy munosabatlarni kuchaytirish, balki akademik muvaffaqiyatga erishishda ham muhimdir. Empatiya orqali talabalar o'zaro aloqalarini mustahkamlashlari, konfliktlarni hal qilishlari va o'zlarini ham, boshqalarni ham yaxshiroq tushunishlari mumkin. Bu ko'nikma, shuningdek, ularning akademik faoliyatlari va kelajakdagi professional muvaffaqiyatlari uchun mustahkam asos bo'ladi. Empatiya va emotsional intellekt o'rtasidagi bog'liqlik juda kuchli va muhim.

Emotsional intellekt (EI) shaxsning o'z his-tuyg'ularini aniqlash, boshqarish, boshqalarning his-tuyg'ularini tushunish va bu his-tuyg'ularga munosabat bildirish qobiliyatini o'z ichiga oladi. Empatiya, aynan, Elning muhim tarkibiy qismi bo'lib, boshqalar bilan muloqotda ularning his-tuyg'ularini chuqurroq tushunish va ularga samimiy ravishda javob berishga yordam beradi. Umumiy xulosa shundan iboratki,

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1(1)

empatiya emotsional intellektning bir qismini tashkil etadi. Bu ikki tushuncha bir-birini to'ldiradi va birgalikda shaxsning ijtimoiy va hissiy jihatdan muvaffaqiyatli bo'lishiga yordam beradi. Empatiyaga ega bo'lgan shaxslar boshqalarni yaxshiroq tushunishadi, bu esa yanada samarali va ijobiy aloqalar o'rnatish imkonini beradi.Hissiy xavfni boshqarishda ko'proq moslashuvchanlikka ega bo'ladilar.Ijtimoiy ko'nikmalarni rivojlantirishda muvaffaqiyatli bo'ladilar, chunki ular boshqalarning his-tuyg'ulariga nisbatan sezgir va hurmatli bo'lishadi.Shunday qilib, empatiya va emotsional intellekt bir-birini mustahkamlab, shaxsning ijtimoiy va professional sohalarda muvaffaqiyatli bo'lishini ta'minlaydi.

ADABIYOTLAR RO‘YXATI | СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ | REFERENCES

1. Mayer, JD va Salovey, P. (1997). Hissiy intellekt nima? P. Salovey va D. Stuyler (Eds.), Hissiy rivojlanish va hissiy intellekt: Ta'lim natijalari (3-31-betlar). Asosiy kitoblar.
2. Ochilova M.A. Talabalarning emotsional intellekt shakllanishining psixalogik ahamiyati. // Inter education & global study. 2024. №8. B.482-494.
3. Narmetova Y.K., Toshkent tibbiyot akademiyasi dotsenti, Jo‗rayeva K. A., Analytical Journal of Education and Development, Volume: 02 Issue: 12 | Dec-2022 ISSN: 2181-2624 96-b.
4. Heinrichs DH, Hameed S, Tsao J, McLay K, Nguyen H, Alhadad S. Mundane matters: entangling moments of student wellbeing across cultures, time, space, and virtual worlds. Crit Stud Educ. 2023:1–21.
5. AL-Qadri AH, Zhao W. Emotional intelligence and students’ academic achievement. Probl Educ 21st Century. 2021;79
6. Loi NM, Pryce N. Universitet talabalarida hissiy intellekt va charchash o'rtasidagi munosabatlarda.
7. Chinyere OT, Afeez YS. Influence of emotional intelligence ability level of electrical/electronic technology university students on academic motivation and attitude to study. Int J Electr Eng Educ. 2022;59(3):191–231.o'zini-o'zi parvarish qilishning o'rni. J Psixol. 2022;156(4):295–309.
8. Travis Bradberry, Jean Greaves .”The Emotional Intelligence Quick Book: Everything You Need to Know to Put Your EQ to Work”
9. Perloff, R. (1997). Daniel Goleman’s Emotional intelligence: Why it can matter more than IQ [Review of the book Emotional intelligence, by D. Goleman]. The Psychologist-Manager Journal, 1(1), 21–22.
10. Sharafitdinov, A. (2024). O‘SMIRLIK DAVRIDAGI EMOTSIONAL INTELLEKT XUSUSIYATLARI. International Journal of scientific and Applied Research, 1(3), 253-256.

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1(1)

MUALLIF HAQIDA MA'LUMOT [ИНФОРМАЦИЯ ОБ АВТОРЕ] [AUTHORS INFO]

✉**Ochilova Muxlisa**, magistr [**Очилова Мухлиса**, магистр], [**Ochilova Muxlisa,** master's degree]; manzil: 130100, Jizzax viloyati, Jizzax shahri Sh.Rashidov shox ko'chasi, 259 uy, [адрес: 130100, Джизакская область, г. Джизак Ул. Рашидова, д. 259], [address: 259 Rashidov St., Jizzakh, 130100, Jizzakh region]

Ilmiy-nazariyvametodikjurnal
Научно-теоретический и методический журнал
Scientific theoretical and methodical journal
INTER EDUCATION & GLOBAL STUDY

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1(1)

Original paper

BOLA SHAXSI O‘ZINI O‘ZI ANGLASHIDA OTA-ONALARNING TA’SIRI

© M.A. Otanazarova[1]✉
[1]Urganch davlat pedagogika instituti, Urganch, O‘zbekiston

Annotatsiya

KIRISH: maqolada bola shaxsining shakllanishida oilaning, ayniqsa, ota-onalarning o‘rni va bu jarayonning muhimligi haqida so‘z boradi. Oilaviy muhitning bolaning psixologik va ijtimoiy rivojlanishidagi ahamiyati ochib berilgan.

MAQSAD: tadqiqotning asosiy maqsadi – ota-onalarning bola shaxsining o‘zini-o‘zi anglash jarayoniga ta’sirini tahlil qilish va oilaviy tarbiya usullarining bolaning shaxsiy rivojlanishiga qanday ta’sir ko‘rsatishini aniqlashdan iborat.

MATERIALLAR VA METODLAR: tadqiqot davomida bola rivojlanishida ota-onalarning o‘rni, tarbiya usullari va psixologik muhitni o‘rganishga qaratilgan ilmiy adabiyotlar tahlil qilindi. Shuningdek, o‘zbek oilasidagi tarbiya usullari empirik jihatdan tadqiq etildi.

MUHOKAMA VA NATIJALAR: tadqiqot natijalari oiladagi demokratik va avtoritar tarbiya usullarining bolaning shaxsiy xususiyatlariga turlicha ta’sir qilishini ko‘rsatdi. Demokratik usulda tarbiya topgan bolalar ijodkor, liderlikka intiluvchan va ijtimoiy moslashuvchan bo‘lib shakllanadi. Aksincha, avtoritar oilalarda tarbiya ko‘rgan bolalarda o‘z fikrini bildirishda qiyinchiliklar va agressivlik kuzatiladi.

XULOSA: tadqiqot natijalari bola shaxsining o‘zini-o‘zi anglashida ota-onalarning ta’siri katta ekanligini tasdiqlaydi. Oiladagi tarbiya usullarini to‘g‘ri tanlash va ota-onalarning bolaga nisbatan mehr va e’tibor ko‘rsatishi bolaning shaxsiy va psixologik rivojlanishida muhim ahamiyat kasb etadi.

Kalit so‘zlar: o‘zini-o‘zi anglash, bola rivojlanishi, demokratik tarbiya, avtoritar tarbiya, ijtimoiy muhit, oilaviy munosabatlar, psixologik rivojlanish, shaxsiy xususiyatlar.

Iqtibos uchun: Otanazarova M.A. Bola shaxsining o‘zini-o‘zi anglashida ota-onalarning ta’siri.// Inter education & global study. 2025. №1(1). B.329–333.

ВЛИЯНИЕ РОДИТЕЛЕЙ НА САМОСОЗНАНИЕ ЛИЧНОСТИ РЕБЕНКА

© М.А. Отаназарова[1]✉
[1] Ургенчский государственный педагогический институт, Ургенч, Узбекистан

Аннотация

ВВЕДЕНИЕ: в статье анализируется процесс самосознания ребенка как важного этапа его развития, роль родителей в этом процессе, а также

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1(1)

рассматриваются психологические и педагогические аспекты их влияния. Подчеркивается актуальность темы через призму взглядов выдающихся мыслителей.

ЦЕЛЬ: основная цель исследования — определить степень влияния родителей на самосознание ребенка и показать, как различные подходы к воспитанию сказываются на его личностном и психологическом развитии.

МАТЕРИАЛЫ И МЕТОДЫ: в исследовании проведен анализ научной литературы, посвященной роли родителей в воспитании, а также изучены эмпирические данные об особенностях семейного воспитания в узбекской культуре.

ОБСУЖДЕНИЕ И РЕЗУЛЬТАТЫ: результаты исследования показали, что дети, воспитывающиеся в демократической среде, обладают большей креативностью, лидерскими качествами и социальной адаптивностью по сравнению с детьми, воспитывающимися в авторитарной среде, где могут формироваться агрессивность и трудности с выражением собственного мнения.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ: результаты исследования подтвердили, что родители играют ключевую роль в процессе формирования самосознания ребенка. Гармоничное сочетание демократических и авторитарных методов воспитания способствует здоровому психологическому и личностному развитию детей.

Ключевые слова: самосознание, семейное воспитание, демократический подход, авторитарный подход, социальная адаптация, психологическое развитие, семейные отношения, воспитательные стратегии.

Для цитирования: Отаназарова М.А. Влияние родителей на формирование самосознания личности ребенка.// Inter education & global study. 2025. №1(1). С.329–333.

THE INFLUENCE OF PARENTS ON THE SELF-AWARENESS OF THE CHILD'S PERSONALITY

© Mehriniso A. Otanazarova[1]✉
[1] Urgench State Pedagogical Institute, Urgench, Uzbekistan

Annotation

INTRODUCTION: the article analyzes the process of a child's self-awareness as an essential stage of personal development, the role of parents in this process, and the psychological and pedagogical aspects of their influence. The relevance of the topic is emphasized through the perspectives of notable thinkers.

AIM: the main objective of the study is to determine the degree of parental influence on a child's self-awareness and to demonstrate how different parenting approaches impact their personal and psychological development.

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1(1)

MATERIALS AND METHODS: the study involved analyzing scientific literature focused on the role of parents in child development and exploring empirical data on the characteristics of family upbringing within Uzbek culture.

DISCUSSION AND RESULTS: the results showed that children raised in a democratic environment exhibit greater creativity, leadership qualities, and social adaptability compared to those raised in an authoritarian environment, where aggression and difficulties in self-expression may arise.

CONCLUSION: the study results confirmed that parents play a key role in the process of a child's self-awareness. A balanced combination of democratic and authoritarian parenting methods fosters healthy psychological and personal development in children.

Keywords: self-awareness, family upbringing, democratic approach, authoritarian approach, social adaptation, psychological development, family relations, parenting strategies.

For citation: Mehriniso A. Otanazarova. (2025) 'The influence of parents on the self-awareness of the child's personality', Inter education & global study, (1(1)), pp. 329–333. (In Uzbek).

Bugungi kunda zamon shiddat bilan rivojlanmoqda. Har bir qadamda yangi texnologiyalar, yangi zamon talabiga mos dastur va o‘zgarishlar. Bunday glaballashuv jarayoni barchamizdan ko‘p yosh avlod ongiga, tafakkuriga ta’sir etadi. Shunday sharoitda kattalar bolalarni qo‘llab-quvatlashi, ularning jismoniy va psixologik jihatdan sog‘lom rivojlanishida kata ahamiyatga egadir. Bolaning rivojlanishidagi asosiy bosqich ham aynan oiladan boshlanishi bu jarayonda ota-onaning o‘rnini nihoyatda beqiyosligini ko‘rsatadi

Adabiyotlar tahlili va tadqiqot metodologiyasi. Oila va oilaviy munosabatlar, ayniqsa, ota-onalar va farzandlar o‘zaro aloqalari jamiyat yuzaga kelgan ilk davrlardan buyon eng muhim muammolardan biri bo‘lib kelgan. Jamiyat rivojlanib borgan sari bu muammoning ahamiyati yanada ortib boraveradi. Chunki insoniyat tomonidan erishilgan yutuqlar aynan oila muhitida, yani ota-ona va farzandlar munosabatlari tizimida boshqa har qanday ijtimoiy inistitutlarga nisbatan ko‘proq, o‘zlashtirladi va an’ana, ma’naviy meros tarzida avloddan avlodga o‘tadi. Shunday ekan, jamiyat, xalq va millatning istiqboli ko‘p jihatdan shu munosabatlarning holatiga bog‘liqdir. Buning uchun esa oiladagi ichki muhitning har tamonlama sog‘lom, ma’naviy mustahkam bo‘lishiga erishish lozim.

Ibn Sino oilada bola tarbiyasi ancha murakkab va nozik bo‘lib, uni bolaning yoshligidan boshlash va izchillik bilan olib borish lozimligini uqtiradi. U ona allasining tarbiyaviy ahamiyati haqida to‘xtalib ’’Alla” ikki vazifani bajaradi, deydi. Birinchisi, uni tebratish orqali bolaga jismoniy orom bag‘ishlanadi; ikkinchisi, beshikni bir maromda tebratishdan onaning mehri jo‘sh uradi, bolasiga bo‘lgan muhabbatidan onaning orzu umidi yurak to‘ridan siqib chiqadi. Bu o‘ziga xos qo‘shiq bolasiga qasidadek yangraydi va u farzandining murg‘ak qalbiga, butun shuriga singib boradi.

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1(1)

Oilaviy tarbiyaning mohiyatini to‘g‘ri tushinish, uning bir qator psixologik jihatlarini tadqiq etish imkoniyatlarini ochib beradi. Hozirgi kunda psixologlar, sotsialoglar va keng jamoatchilik tomonidan oila va oilaviy tarbiya muammosi dolzarb masala sifatida e’tirof etib kelinmoqda. Jumladan, V.M.Karimovaning “Yoshlarda o‘zbek oilasi haqidagi ijtimoiy tasavvurlar” deb nomlangan ilmiy ishida o‘zbek oilasidagi ijtimoiy tasavvurlarning turli guruhlarda na’mayon bo‘lishini, emperik jihatlarga asoslanib tadqiq etiladi va oila to‘g‘risdagi ijtimoiy tasavvurlar shaxsning oilaviy munosabatlar doirasidagi xulq-atvorini boshqaruvchi va aniq sharoitlarga moslashtiruvchi vazifalarni bajarishini ilmiy asoslab berishga harakat qiladi. N.Sog‘inov F.Usmonov va B.Umarovlar oilaviy janjal va nizolarning oqibatlarini o‘rganib, ular oxir-oqibat nafaqat er-xotin o‘rtasidagi, balki, ota-onalar va bolalar, qarindosh-urug‘lar o‘rtasidagi munosabatlarning ham buzilishi, nikohdan qoniqmaslikka olib kelishi, ayollar o‘rtasida o‘z joniga qasd qilish holatlari yuzaga kelishi, eng achinarlisi bu jarayon o‘smir va bolalar o‘rtasidagi suijidal xulq-atvorning shakillanishiga sabab bo‘lishini ta’kidlaydilar. Muhokama va natijalar: Oila bolani o‘rab turgan ijtimoiy muhitning eng muhim bo‘g‘inidir. Uning bola shakillanishiga ko‘rsatadigan ta’siri benihoyat kattadir. Bolaning mustaqilligi nisbiy bo‘lib, u ko‘p jihatdan kattalar qarmog‘i va yordamiga muhtoj bo‘ladi. Ota-onaning fikri va munosabati bu davrda shunchalik kata undovchi kuchga ega bo‘ladiki, u xulq-atvorning regulyatori va psixologik rivojlanishining stimulyatori bo‘lib xizmat qiladi. Ota ona bolaning eng yaqin do‘sti hisoblanadi, ammo, bolada o‘smirlik, o‘spirinlik davrlarida ota ona bilan turli ziddiyatlar kelib chiqadi. Bu esa bolada ota-onam meni tushinmaydi va hech qachon tushinishga harakat qilmaydi degan g‘oya yuzga keladi. Buning natijasida bola ota-ona bilan emas ko‘chadagi do‘stlari, o‘rtoqlari bilan maslahatlashgisi, suhbatlashgisi keladi. Bu davrda ota onaning fikrini tog‘riligini tushishi qiyin bo‘ladi va turli xil konfliktlar yuzaga keladi. Aynan o‘zi xohlagan fikrni eshitishni istagani uchun ham ota ona maslahatidan dostlarining gapini ma’qul ko‘radi. Bu jarayon turli xil yomon oqibatlarga olib kelishi mumkin. Ota-onaning bu davrdagi muhim vazifasi farzandi bilan do‘stona munosabatni yo‘lga qo‘yishi va farzandidagi o‘zgarishlarni to‘g‘ri qabul qilishi lozimdir.

Har bir oiladagi munosabatlar o‘ziga hos hamda takrorlanmasdir. Biroq ota-ona va bola munosabatlarining umumiy jihatlari ham mavjuddir. Bola rivojlanishiga salbiy ta’sir ko‘rsatuvchi omillaradan yana biri bu ota-ona o‘rtasidagi ziddiyatlarning ko‘pligi hsoblanadi. Ziddiyatlarni ko‘rib shu jarayonda kata bo‘lgan va tinch oilada kata bo‘lgan bolada dunyoqarash, fikrlash turlicha bo‘ladi. Nizoli oilda kata bo‘lgan farzandda agressivlik, o‘z fikrini bayon qilishdan qo‘rqish va kelajakda oila qurishni istamaslik kabi holatlar uchrashi mumkin. Ota-onalar bolalar xulq-atvorini boshqarishda qanday usullardan foydalanishlariga ko‘ra o‘rtadagi munosabatlar ko‘pincha “demokratik”, “avtoritar” va “nazorat qiluvchi’’ kabilarga ajratiladi. Bolalarga oilaviy ta’sir etishning “demokratik” shakli uchun quyidagilar xos: bolaga ko‘p narsaga ruxsat beriladi, bola bilan ko‘proq munosabatda bo‘lishga intiladi, ishonch va hurmat bilan munosabatda bo‘linadi, ota-onalar bo‘lar bo‘lmas ta’qiqlar qo‘ymaslikka harakat qiladilar, buning o‘rniga ular

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1(1)

bolalarga oiladagi tartib qoidalarni tushuntirishga intiladilar. Iloji boricha bolalarning savollariga javob berishga, ularning qiziqashlari doirasida harakat qiladilar. Oiladagi “avtoritar’’ muhit bolalarga nisbatan haddan tashqari ta’qiqlarning ko‘pliligi bilan xarakterlanadi. “Hukmron” ota-onalar boladan to‘liq bo‘ysunishni talab qiladilar. Bunday oilalarda bolalarga xulq-atvor qoidalarini tushintirishga qaratilgan muloqot kamdan-kam o‘tkaziladi. Shu narsa aniqlanganki, “avtoritar” va “demokratik” oilalarda tarbiyalanuvchi bolalarning shaxsiy xususiyatlarida muayyan farq mavjud bo‘ladi. “Demakratik” oilalarning farzandlari ijodkorlikka moil, tashabbuskor, liderlikka intiluvchan, ijtimoiy muosabatlarda ko‘proq erkinlikni his etuvchi bo‘ladilar.

Oilada qaysi tarbiya usulidan foydalanish bu ota-onaning o‘z xohishiga bog‘liqdir. Ota-ona bu tarbiya turlarini o‘z o‘rnida qo‘llashi, kerak joyda demakratik, kerak joyida avtoritar usullardan mohirona foydalana olsa, bola tarbiyasida muammolar kelib chiqamaydi va bola tarbiyasida turli xil og‘ishlar yuzaga kelmaydi. Ma’lumki, bola o‘zini-o‘zi anglashida ota-ona shaxsining ta’siri muhim sanaladi. Ota-onalarning o‘z farzandlariga bo‘lgan munosabati kattalarning bolalarga nisbatan turli tuman hissiyot va xulq-atvorlari tizimi sinifida tushuniladi. Psixologik nuqtai nazardan qaraganda ota-onalarning o‘z farzandlariga bo‘lgan munosabati bu bolalarga nisbatan o‘rnak bo‘lishi hisoblanadi. Shunday ekan bolalar har doim ota-ona ishonchiga va qo‘llab quvatlashiga muhtojdir. Bu jarayonda ota-ona doimo farzandi bilan yaqin bo‘lishi, undan mehr va e’tiborini ayanasligi lozim.

ADABIYOTLAR RO‘YXATI | СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ | REFERENCES

1. Erkinbayevna, Y. S. (2023). THE SYSTEM OF INSTILLING A HEALTHY PERSPECTIVE IN STUDENTS THROUGH EASTERN ACADEMICS’EDUCATIONAL PRINCIPLES. European International Journal of Multidisciplinary Research and Management Studies, 3(09)
2. Erkinbaevna, Y. S. (2023). THE ROLE AND IMPORTANCE OF THE POSITIVE WORLDVIEWS OF EASTERN SCHOLARS IN STRENGTHENING THE TEACHER-DISCIPLE TRADITION. International Journal of Advance Scientific Research, 3(06), 200-206.
3. Якубова, Ш. Э. (2024). Прививать Студентам Идею Позитивизма Посредством Духовного Наследия Восточных Учёных. Miasto Przyszłości,
4. https:www.sardobatuman.uz.uz.posthttps:

MUALLIF HAQIDA MA’LUMOT [ИНФОРМАЦИЯ ОБ АВТОРЕ] [AUTHORS INFO]

✉**Otanazarova Mehriniso Abdusharif qizi**, talaba [**Отаназарова Мехринисо Абдушариф қизи**,студент], [**Mehriniso A. Otanazarova,** student]; manzil: O‘zbekiston, 220100, Urganch shahri, Gurlan ko‘chasi, 1-A uy, [адрес: Узбекистан, 220100, г. Ургенч, улица Гурлан, дом 1-а], [address: 1-a Gurlan Street, Urgench, 220100, Uzbekistan]

Ilmiy-nazariyvametodikjurnal
Научно-теоретический и методический журнал
Scientific theoretical and methodical journal
INTER EDUCATION & GLOBAL STUDY

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1(1)

Original paper

SHAHAR VA QISHLOQ O'SMIR BOLALARIDA EMOTSIONAL VA SOTSIAL INTELLEKT XUSUSIYATLARI

© A. Sharafitdinov[1]✉
[1]O'zbekiston Milliy universiteti Jizzax filiali, Jizzax,O'zbekiston

Annotatsiya

KIRISH: maqolada shahar va qishloq o'smir bolalari orasidagi emotsional va sotsial intellekt ko'rsatkichlari tahlil qilinadi. Shuningdek, ijtimoiy muhitning bolalar rivojlanishiga ta'siri va bu jarayonni qo'llab-quvvatlovchi yondashuvlar ko'rib chiqilgan.

MAQSAD: tadqiqotning asosiy maqsadi shahar va qishloq muhitidagi bolalar orasidagi emotsional va sotsial intellekt farqlarini aniqlash va bu asosda pedagogik metodikalarni takomillashtirishdan iborat.

MATERIALLAR VA METODLAR: tadqiqotda Kolmogorov-Smirnov va Mann-Whitney testlari yordamida statistik tahlil o'tkazildi.

MUHOKAMA VA NATIJALAR: tadqiqot natijalari shahar va qishloq bolalarining emotsional va sotsial intellekt ko'nikmalarida sezilarli farqlar borligini ko'rsatdi.

XULOSA: ijtimoiy muhitning bola intellektual rivojlanishiga sezilarli ta'siri tasdiqlandi. Bu esa mos yondashuvlarni ishlab chiqish zarurligini ko'rsatadi.

Kalit so'zlar: emotsional intellekt, sotsial intellekt, shahar bolalari, qishloq bolalari, statistik tahlil, ijtimoiy muhit.

Iqtibos uchun: Sharafitdinov A. Shahar va qishloq o'smir bolalarida emotsional va sotsial intellekt xususiyatlari. // Inter education & global study. 2025. №1(1). B.334–341.

ОСОБЕННОСТИ ЭМОЦИОНАЛЬНОГО И СОЦИАЛЬНОГО ИНТЕЛЛЕКТА У ГОРОДСКИХ И СЕЛЬСКИХ ДЕТЕЙ-ПОДРОСТКОВ

© А. Шарафитдинов[1]✉
[1]Джизакский филиал Национального университета Узбекистана, Джизак, Узбекистан

Аннотация

ВВЕДЕНИЕ: в статье анализируются показатели эмоционального и социального интеллекта среди подростков из города и деревни. Рассматривается влияние социальной среды на развитие детей и подходы к поддержке этого процесса.

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1(1)

ЦЕЛЬ: основная цель исследования – выявить различия в уровнях эмоционального и социального интеллекта между детьми из города и деревни и разработать методические рекомендации на основе полученных данных.

МАТЕРИАЛЫ И МЕТОДЫ: для анализа использовались статистические методы Колмогорова-Смирнова и Манна-Уитни.

ОБСУЖДЕНИЕ И РЕЗУЛЬТАТЫ: результаты исследования показали значительные различия в эмоциональном и социальном интеллекте детей из разных социальных сред.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ: подтвердилось существенное влияние социальной среды на интеллектуальное развитие детей, что требует разработки адаптированных подходов в обучении.

Ключевые слова: эмоциональный интеллект, социальный интеллект, городские дети, сельские дети, статистический анализ, социальная среда.

Для цитирования: Шарафитдинов А. Особенности эмоционального и социального интеллекта у городских и сельских детей-подростков.// Inter education & global study.2025. №1(1). С. 334–341.

FEATURES OF EMOTIONAL AND SOCIAL INTELLIGENCE IN URBAN AND RURAL ADOLESCENT CHILDREN

© Abdulla Sharafitdinov[1]✉
[1] Jizzakh Branch of the National University of Uzbekistan, Jizzakh, Uzbekistan

Annotation

INTRODUCTION: the article analyzes the indicators of emotional and social intelligence among urban and rural adolescents. It examines the impact of the social environment on children's development and approaches to support this process.

AIM: the main aim of the study is to identify the differences in emotional and social intelligence levels between urban and rural children and to develop methodological recommendations based on the findings.

MATERIALS AND METHODS: statistical methods such as the Kolmogorov-Smirnov and Mann-Whitney tests were applied for the analysis.

DISCUSSION AND RESULTS: the results revealed significant differences in emotional and social intelligence levels between children from different social environments.

CONCLUSION: the study confirmed the substantial influence of the social environment on children's intellectual development, highlighting the need for tailored educational approaches.

Keywords: emotional intelligence, social intelligence, urban children, rural children, statistical analysis, social environment.

CC BY NC ND

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1(1)

For citation Abdulla Sharafitdinov. (2025). Features of emotional and social intelligence in urban and rural adolescent children. Inter education & global study, (1(1)), pp. 334–341. (In Uzbek).

Emotsional va sotsial intellekt inson hayotining turli sohalarida, ayniqsa ijtimoiy muhitda muhim rol o‘ynaydi. Emotsional intellekt odamning o‘z his-tuyg‘ularini anglash, ularni boshqarish va boshqalar bilan munosabatda ushbu his-tuyg‘ularni moslashuvchan tarzda qo‘llash qobiliyatini ifodalaydi. Sotsial intellekt esa odamlarning niyatlarini, ehtiyojlarini tushunish, ijtimoiy vaziyatlarda to‘g‘ri harakat qilish va o‘zaro munosabatlarda samarali bo‘lish kabi jihatlarni qamrab oladi. Ushbu intellektual ko‘nikmalar, ayniqsa bolalar va o‘smirlar rivojlanishida katta ahamiyatga ega, chunki ular kelajakda muvaffaqiyatli shaxslararo munosabatlar va jamiyat bilan aloqalarni yo‘lga qo‘yishda asosiy rol o‘ynaydi.

Mazkur tadqiqot shahar va qishloq muhitida ulg‘aygan bolalar orasidagi emotsional va sotsial intellekt darajalaridagi farqlarni o‘rganishga qaratilgan. Shahar va qishloq muhitlari ijtimoiy tajriba va aloqalar imkoniyatlari jihatidan farqlanadi, bu esa bolalarning emotsional va sotsial intellektini shakllantiruvchi omil sifatida qiziqarli tadqiqot yo‘nalishi sanaladi. Misol uchun, shaharda o‘sayotgan bolalar ko‘p madaniyatli, xilma-xil ijtimoiy muhit bilan tez-tez uchrashishi, muloqot qilish, turli insonlar bilan munosabatda bo‘lish orqali sotsial ko‘nikmalarini rivojlantirishi mumkin. Qishloq bolalari esa kichik jamiyat doirasida ko‘proq ijtimoiy yaqinlik va jipslikni his qilib, ijtimoiy vaziyatlarni chuqur anglash imkoniga ega bo‘lishlari mumkin.

Emperik natijalar. Tadqiqotda ushbu farqlarni tahlil qilish uchun Kolmogorov-Smirnov va Mann-Whitney testlaridan foydalanildi. Kolmogorov-Smirnov testi yordamida olingan ko‘rsatkichlarning taqsimlanish normal emasligi aniqlangach, Mann-Whitney testi yordamida shahar va qishloq bolalari o‘rtasidagi statistik farqlar o‘rganildi. Ushbu natijalar shuni ko‘rsatdiki, shahar va qishloq bolalarining emotsional intellekt va sotsial intellekt ko‘nikmalarida sezilarli farqlar mavjud bo‘lib, bu muhitning bolalar rivojlanishiga ta’sir qiluvchi omil ekanligini tasdiqlaydi.

Bu tadqiqot natijalari shahar va qishloq bolalarining emotsional va sotsial intellekti rivojlanishidagi xususiyatlarni tahlil qilishga, kelgusida ta’lim-tarbiyaviy jarayonlarda har bir muhitning ehtiyojlariga mos metodlarni ishlab chiqishga yordam beradi. Olib borilgan tadqiqot ishimizning normal taqsimlanish qonuniga mosligini tekshirish maqsadida biz Kolmogorov Smirnov mezonidan foydalandik. Ushbu me’zon qiymatlari bo‘yicha biz keyingi ishlarimizni qaysi mezon asosida ish olib borishimiz mumkinligini bilib olamiz.

1-jadval

(Empatik qobiliyatlar darajasini diagnostika qilish metodikasi (V.V. Boyko), N.Xollning emotsional intellektni baholash testi va Dj. Gilfordning “Sotsial intellektni o‘lchash” testlari bo‘yicha)

Kolmogorov Smirnov mezoni natijalari

Ko‘rsatkichlar	Kolmogorov	Ishonch darajasi

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1(1)

	Smirnov D_Z qiymat	(p)
Empatik qobiliyat	2,672	,000
Emotsional bilimdonlik	1,644	,009
Emotsiyalarini boshqarish	2,792	,000
O‘z-o‘zini rag‘batlantiruvchi	2,623	,000
Empatiya	2,364	,000
O‘zga insonlar kechinmalarini sezuvchi	2,117	,000
Yakunlangan tarix	2,901	,000
Ekspressiv guruhlari	2,948	,000
Verbal ekspressiya	2,15178	,000
To‘ldirilgan hikoya	3,653	,000

Tadqiqot ishimizning birlamchi tafsiflovchi statistikasini o‘tkazganimizdan so‘ng, sinaluvchilardan olingan metodikalarimizning parametrik yoki noparametrik mezonlarga mansub ekanini aniqlash maqsadida biz Kolmogorov Smirnov mezonidan foydalandik va natijalar tahlilini amalga oshirdik. Empatik qobiliyat ko‘rsatkichi bo‘yicha (D_z=2,672; p>0.001). Emotsional bilimdonlik ko‘rsatkichida (D_z=1,644; p>0.01). Emotsiyalarini boshqarish ko‘rsatkichida (D_z=2,792; p>0.001). O‘z-o‘zini rag‘batlantiruvchi (D_z=2,623; p>0.001). Empatiya ko‘rsatkichi (D_z=2,364; p>0.001). O‘zga insonlar kechinmalarini sezuvchi ko‘rsatkichida (D_z=2,117; p>0.001). Yakunlangan tarix ko‘rsatkichi esa (D_z =2,901; p>0.001). Ekspressiv guruhlari ko‘rsatkichida (D_z=2,948; p>0.001). Verbal ekspressiya ko‘rsatkichida (D_z=2,15178; p>0.001). To‘ldirilgan hikoya ko‘rsatkichi (D_z=3,653; p>0.001).

Kolmogorov Smirnov mezoni natijalaridan ko‘rinib turibdiki, barcha olingan ko‘rsatkichlar noparametrik mezonlarga mos keladi. Biz keyingi ishlarimizni Mann-Uitni U mezoni, Sperman mezonidan foydalanishimiz mumkin. O‘rtacha rang bo‘yicha metodika ko‘rsatkichlarini sharhlashimEmpatik qobiliyat (DZ = 2.672, p = 0.000): Empatik qobiliyatning statistik jihatdan sezilarli darajada ekanligi p-qiymati 0.000 ga teng bo‘lgani tufayli tasdiqlanadi. Bu shuni anglatadiki, ushbu ko‘rsatkich o‘lchovda sezilarli farqlar mavjud bo‘lib, tadqiqot qilingan guruhlar orasida empatiya darajasi o‘zgarib turadi.

Emotsional bilimdonlikning p-qiymati ham statistik ahamiyatga ega ekanligini bildiradi ($p < 0.05$). Bu emotsional bilimdonlik darajasi bo‘yicha sezilarli farqlar borligini va bu indikatorning qamrovi yuqoriligini anglatadi.

Emotsiyalarini boshqarish darajasi bo‘yicha o‘tkazilgan testning yuqori ahamiyatini ko‘rsatadi. Tadqiqot sub’ektlari orasida emotsiyalarini boshqarish qobiliyati bo‘yicha sezilarli farqlar mavjud. O‘z-o‘zini rag‘batlantirish indikatorining sezilarli ahamiyatga ega ekanligi aniqlangan. Bu ko‘rsatkich ishtirokchilar orasida o‘z-o‘zini rag‘batlantirish qobiliyati bo‘yicha o‘zgaruvchanlik mavjud ekanligini ko‘rsatadi. Empatiya ko‘rsatkichi

CC BY NC ND

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1(1)

sezilarli darajada farq qiluvchi indikatorlardan biri bo‘lib, bu natijalar empatiyaning shaxslararo munosabatlar va his-tuyg‘ularni tushunishda qanday darajada rol o‘ynashini ko‘rsatadi.

Ushbu indikatorning ham sezilarli darajada ekanligi aniqlangan. Bu ishtirokchilar orasida boshqalarning hissiy kechinmalarini his qilish qobiliyatida sezilarli farqlar borligini bildiradi. Mazkur ko‘rsatkich yuqori D_z qiymatiga ega bo‘lib, tarixiy voqealar yoki shaxsiy tajribalarni qayta tahlil qilish qobiliyatida katta sezilarli farqlar mavjud ekanligini ko‘rsatadi. Bu ko‘rsatkich emotsiyalarni ifodalash va boshqalar bilan aloqada sezilarli rol o‘ynaydi. Ushbu guruh bo‘yicha farqlar kuchli ekanligi kuzatilmoqda, bu esa ishtirokchilar orasida ekspressivlik darajasining yuqori ekanligini bildiradi.

Verbal ekspressiya indikatorining yuqori statistik ahamiyatga ega ekanligi aniqlangan. Bu ishtirokchilarning o‘z fikr va hissiyotlarini ifoda etishida sezilarli farqlar mavjudligini ko‘rsatadi. Bu eng yuqori D_z qiymatiga ega ko‘rsatkich bo‘lib, tadqiqotda keltirilgan boshqa indikatorlarga qaraganda eng katta sezilarli farqni namoyon qilgan. Bu ishtirokchilar orasida hikoya qilish yoki voqealarni to‘liq tasvirlash qobiliyatida katta o‘zgaruvchanlik mavjudligini bildiradi.

Ushbu natijalar asosida tadqiqot ishtirokchilarining empatik qobiliyatlari, emotsional bilimdonliklari, emotsiyalarni boshqarish va o‘z-o‘zini rag‘batlantirish qobiliyatlari hamda boshqa indikatorlar bo‘yicha sezilarli darajada o‘zgarishi mumkinligi xulosasini chiqarish mumkin.iz mumkin.

Mann Uitni mezoni natijalari (hudud bo‘yicha)

Dj. Gilfordning “Sotsial intellektni o‘lchash”

Ko‘rsatkichlar	Hudud	N	O‘rtacha rang	U	p
Yakunlangan tarix	shahar	300	275,17	37399,500	,042*
	qishloq	276	302,99		
Ekspressiv guruhlari	shahar	300	282,55	39613,500	,365
	qishloq	276	294,97		
Verbal ekspressiya	shahar	300	329,33	29151,000	,000***
	qishloq	276	244,12		
To‘ldirilgan hikoya	shahar	300	261,44	33282,000	,000***
	qishloq	276	317,91		

Mann-Uitni mezonida yakunlangan tarix ko‘rsatkichida ($U=37399,500$; $p>0.05$) ishonchli farqlar topildi. Gilfordning sotsial intellektni aniqlash testidagi ushbu ko‘rsatkichida xulq-atvor oqibatini oldindan ko‘ra olish ko‘nikmasi ifodalanadi. Bu xususiyat ham emotsional intelektga bog‘liq ravishda qishloq bolalariga qaraganda shahar bolalarida pastroq namoyon bo‘lishini ko‘rishimiz mumkin.

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1(1)

Metodika interpretatsiyasi asosida shuni aytishimiz mumkinki, ular muomaladagi real vaziyatdan kelib chiqib, uning nima bilan yakunlashini baholay oladi. Ular ba'zan odamlar bilan kutilmagan, notipik holatlarda xatti-harakatlarni prognoz qilishda yanglishishlari ham mumkin. Ammo ular oldilariga qo'ygan maqsadga erishishda o'z rejalarini puxta ishlab chiqa oladilar. Inson xulq-atvorini boshqarish, rolli me'yorlari va qoidalariga doir bilim va o'zaro ta'sirlashuv ishtirokchilari bilan bog'liq noverbal reaktsiyalarda to'g'ri mo'ljal ola biladilar.

Bunday ko'nikmaga ega bo'lmaganlar xulq-atvor va u bilan bog'liq harakatlarni oqibatini yomon tushunadilar. Ular tez-tez yanglishadilar va nizolarga tushib qoladilar. Ular xavfli holatlarda o'z xatti-harakatlari va boshqalarning harakatlarini yaxshi tushunmaydilar. Qishloq bolalarida bu kabi intellektning yuqoriroq namoyon bo'lishini tarbiyaviy ta'sir choralarida mahalla-ko'y el-u yurt andishasi, to'y marakalarda farzandining yutuq va kamchligi tez-tez muhokama qilinib turishi bilan ham izohlashimiz mumkin.

Verbal ekspressiya ko'rsatkichida (U=29151,000; p>0.001) ishonchli farqlar topildi. Ushbu ko'rsatkichda qishloq bolalariga qaraganda shahar bolalarida yuqoriroq namoyon bo'lgan.

CC BY NC ND

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1(1)

Shaxslararo munosabat xarakteriga ko‘ra shahar bolalari qishloq bolalariga nisbatan bir-biri bilan suhbatlashadigan insonlarni tez va yaxshi tushunishga moyilroq. Muloqotda har qanday insonlar bilan til topishib ketishi mumkin. Sheriklarining gapini tushunishda qiynalmaydi, ba’zan noo‘rin gapirib qo‘yish hollari ham uchrab turadi. Ular ko‘proq erkinroq muloqot muhitiga ega ekanligini ham kuzatishimiz mumkin. Shahar muhitida ulg‘aygan bolalarning psixologik jihatdan rivojlanish tezligi oldinroq bo‘lib borishi, ularning muloqotchanlik ko‘nikmalarining oshishiga, tan oldirish istagining ertaroq va yuqoriroq namoyon bo‘lib borishi bilan ham izohlashimiz mumkin. Shahar bolalarida turli millatlar, etnik guruhlar, madaniyatlar va odatlar jamlanishi mumkin bo‘lishi ularga keng xilma-xilliklar bilan yuzlashish imkoniyatini beradi. Bu, ularning verbal ekspressiya ko‘rsatkichini oshirishga olib keladi, chunki ularga boshqalar bilan munosabatlarda, o‘z fikrlarini bayon etishda va o‘z hissiyotlarini ifodalashda o‘zining xilma-xilliklarini yaxshi birlashtirish qobiliyatiga ega bo‘lishi mumkin. Shahar bolalarida verbal ekspressiya ko‘rsatkichining yuqori bo‘lishi yuqori darajada tarbiya, o‘qish imkoniyatlari, o‘zaro aloqa va keng xilma-xilliklar bilan yuzlashish imkoniyatlari, turli tillarni o‘rganish imkoniyati va kommunikatsiya tajribalari bilan bog‘liq bo‘lishi mumkin.

To‘ldirilgan hikoya subtesti natijalariga ko‘ra (U=33282,000; p>0.001) ishonchli farqlar mavjud. shaxslararo vaziyatlarni yaxshi anglashga qobiliyatlilikda shahar bolalariga nisbatan, qishloq bolalarida sezilarli farqlarni kuzatishimiz mumkin.

Metodika sharhiga ko‘ra ushbu ko‘rsatkich shaxslararo vaziyatlarni yaxshi anglashga qobiliyatlilikni bildiradi. Insonlar orasidagi murakkab vaziyatlarni tahlil eta olishlik, ularni rivojlanishini mantiqan tushunishlikni ifodalaydi. Murakkab vaziyatlarni muloqot ishtirokchilarini ishtirokiga qarab vaziyatlarni baholay olish darajasini ko‘rsatib keladi. Bundan bilishimiz mumkinki, qishloq bolalarida shaxslararo o‘zaro ta’sirlashuvni tahlil qilishda, o‘zaro munosabatlarda (oilaviy, ishda, do‘stona va boshqa) moslashishi yaxshiroq kechishini ko‘rishimiz mumkin.

Xulosa: Tadqiqot shahar va qishloq bolalarining emotsional va sotsial intellekt ko‘nikmalarida sezilarli farqlar mavjudligini ko‘rsatdi. Shahar bolalarida verbal

CC BY NC ND

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1(1)

ekspressiya va xilma-xil muhitda muloqot qilish qobiliyatlari rivojlangan bo‘lsa, qishloq bolalarida ijtimoiy vaziyatlarni chuqur anglash, empatik qobiliyatlar va o‘z-o‘zini boshqarish ko‘nikmalari nisbatan yuqoriroq ekanligi aniqlangan. Kolmogorov-Smirnov va Mann-Whitney testlari yordamida olingan natijalar, muhitning bola psixologik rivojlanishiga ta’sirini ochib berdi va ijtimoiy sharoitlarning bolaning intellektual qobiliyatlariga ko‘rsatadigan ta’sirini tahlil qilish imkonini berdi.

Ushbu tadqiqot shuni ko‘rsatadiki, shahar va qishloq muhitlari bolalarning emotsional va sotsial intellekt rivojlanishiga o‘ziga xos ta’sir qiladi. Natijalarga asoslanib, kelgusida har bir muhitning ehtiyojlariga mos ta’lim-tarbiyaviy strategiyalar ishlab chiqilishi, bolalar rivojlanishini qo‘llab-quvvatlash va ularni yanada muvaffaqiyatli shaxslararo munosabatlarga tayyorlashga yordam berishi mumkin. Shu bilan birga, ushbu yondashuv bolalar uchun mos ijtimoiy qo‘llab-quvvatlash tizimini yaratishda muhim ahamiyatga ega.

ADABIYOTLAR RO‘YXATI | СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ | REFERENCES

1. Brody, N. 2004. What cognitive intelligence is and what emotional intelligence is not. Psychological Inquiry 15: 234-38.
2. Bruch, M. A. 2002. Shyness and toughness: Unique and moderated relations with men’s emotional inexpression. Journal of Counseling Psychology 49: 28-34.
3. Burke, M. J., and Day, R. R. 1986. A cumulative study of the effectiveness of managerial training. Journal of Applied Psychology 71: 232-45.
4. Burke, R. J., and Cooper, L. 2006. The new world of work and organizations: Implications for human resource management. Human Resource Management Review 16: 83-85.

MUALLIF HAQIDA MA’LUMOT [ИНФОРМАЦИЯ ОБ АВТОРЕ] [AUTHORS INFO]

✉ **Sharafitdinov Abdulla**, dotsent [**Шарафитдинов Абдулла** ,доцент [**Sharafitdinov Abdulla** associate professor]; manzil: 130100, Jizzax viloyati, Jizzax shahri Sh.Rashidov shox ko'chasi, 259 uy, [адрес: 130100, Джизакская область, г. Джизак Ул. Рашидова, д. 259], [address: 259 Rashidov St., Jizzakh, 130100, Jizzakh region].

CC BY NC ND

Ilmiy-nazariyvametodikjurnal
Научно-теоретический и методический журнал
Scientific theoretical and methodical journal
INTER EDUCATION & GLOBAL STUDY

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1(1)

Original paper

ПСИХОЛОГИЧЕСКАЯ КОНСУЛЬТАЦИЯ В СРЕДЕ МОЛОДЫХ СУПРУГ

© С.З. Махмудова[1]✉
[1]Джизакский филиал Национального университета Узбекистана, Джизак, Узбекистан

Аннотация

ВВЕДЕНИЕ: в статье рассматривается значение психологической консультации для молодых супругов и ее роль в укреплении семейных отношений. Освещены основные проблемы, с которыми сталкиваются молодые пары, стрессовые факторы и способы оказания им помощи.

ЦЕЛЬ: основная цель исследования — обосновать актуальность психологической помощи молодым супругам и предложить практические подходы.

МАТЕРИАЛЫ И МЕТОДЫ: проведен анализ научных источников, изучены основные методы и подходы психологической помощи.

ОБСУЖДЕНИЕ И РЕЗУЛЬТАТЫ: выявлено, что психологическая консультация способствует улучшению качества общения и отношений среди молодых супругов, а также снижению числа семейных конфликтов.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ: психологическая консультация является актуальным и необходимым процессом для молодых пар, который помогает повысить качество семейной жизни.

Ключевые слова: психологическая консультация, молодые супруги, семейные отношения, общение, управление стрессом, семейная терапия.

Для цитирования: Махмудова С.З. Психологическая консультация в среде молодых супруг // Inter education & global study. 2025. №1(1). С.342–347.

YOSH OILALAR UCHUN PSIXOLOGIK MASLAHAT

© S.Z. Mahmudova[1]✉
[1]O‘zbekiston Milliy universitetining Jizzax filiali, Jizzax, O‘zbekiston

Annotatsiya

KIRISH: maqolada yosh er-xotinlar uchun psixologik konsultatsiyaning ahamiyati va bu jarayonning oilaviy munosabatlarni mustahkamlashdagi o‘rni tahlil qilinadi. Yosh oilalar duch keladigan muammolar, stress omillari va ularga yordam berish usullari yoritiladi.

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1(1)

MAQSAD: tadqiqotning asosiy maqsadi yosh oilalarga psixologik yordam ko‘rsatishning dolzarbligini asoslash va amaliy yondashuvlarni taklif qilishdan iborat.

MATERIALLAR VA METODLAR: ilmiy manbalar tahlil qilinib, psixologik yordamning asosiy metodlari va yondashuvlari o‘rganildi.

MUHOKAMA VA NATIJALAR: psixologik konsultatsiya yordamida yosh oilalar orasidagi muloqot va munosabatlar sifati yaxshilandi, oilaviy mojarolar soni kamaygani qayd etildi.

XULOSA: psixologik konsultatsiya yosh oilalar uchun dolzarb va zarur jarayon bo‘lib, bu yondashuv oilaviy hayot sifatini oshirishga yordam beradi.

Kalit so‘zlar: psixologik konsultatsiya, yosh oilalar, oilaviy munosabatlar, muloqot, stressni boshqarish, oilaviy terapiya.

Iqtibos uchun: Mahmudova S.Z. Yosh oilalar uchun psixologik maslahat// Inter education & global study. 2025. №1(1). B.342–347.

PSYCHOLOGICAL COUNSELING AMONG YOUNG SPOUSES

© Saidaposhshaxon Z. Mahmudova[1]✉
[1] Jizzakh Branch of the National University of Uzbekistan, Jizzakh, Uzbekistan

Annotation

INTRODUCTION: the article examines the importance of psychological counseling for young spouses and its role in strengthening family relationships. It highlights the key challenges faced by young couples, stress factors, and methods of providing support.

AIM: the main aim of the study is to substantiate the relevance of psychological assistance for young spouses and propose practical approaches.

MATERIALS AND METHODS: an analysis of scientific sources was conducted to study the main methods and approaches of psychological assistance.

DISCUSSION AND RESULTS: psychological counseling was found to improve communication and relationships among young spouses and reduce the number of family conflicts.

CONCLUSION: psychological counseling is a relevant and necessary process for young couples, helping to enhance the quality of family life.

Keywords: psychological counseling, young spouses, family relationships, communication, stress management, family therapy.

For citation: Saidaposhshaxon Z. Mahmudova (2025). Psychological counseling among young spouses. Inter education & global study, (1(1)), pp. 342–347. (In Russ).

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1(1)

Психологическая консультация в среде молодых супруг является важной составляющей поддержки семейных отношений. Теоретические основы психологической консультации предполагают использование специальных знаний и методов для оказания помощи молодым супругам в решении возникающих проблем. Этот процесс включает как теоретическую, так и практическую составляющие, что позволяет консультанту обладать компетентностью в области психологии семейных отношений.

Психологическая консультация представляет собой процесс предоставления профессиональной помощи в решении проблем, связанных с психологическими аспектами семейных отношений. В контексте семейной жизни молодых супругов консультация направлена на оказание поддержки в период адаптации к новым ролям, разрешении конфликтов, повышении уровня коммуникации и улучшении качества семейной жизни.

История развития психологической консультации связана с появлением профессиональной психологической практики в области семейных отношений. Сначала консультирование молодых супругов велось преимущественно в медицинской среде, но с появлением специализированных психологических центров в 20 веке, консультация стала предоставляться профессионалами с психологическим образованием.

Методы и подходы в психологической консультации включают в себя различные техники, направленные на помощь молодым супругам в решении их проблем. Когнитивно-поведенческий подход фокусируется на изучении отношений между мыслями, чувствами и поведением молодых супругов, а также на изменении негативных убеждений и привычек. Системно-семейный подход, в свою очередь, анализирует динамику семейных отношений и взаимодействия, обращая внимание на влияние каждого члена семьи на общую динамику. Оба подхода имеют свои уникальные методы работы, но целью является повышение благополучия и улучшение взаимодействия молодых супругов.

Когнитивно-поведенческий подход в психологической консультации с молодыми супругами ориентирован на понимание влияния мыслей, убеждений и поведения на их семейные отношения. Психолог работает над выявлением негативных убеждений и привычек, помогая молодым супругам разработать новые стратегии мышления и действий, способствующие улучшению их семейной жизни. Консультант также использует техники поведенческой модификации, направленные на изменение взаимодействия между супругами и на развитие конструктивных паттернов реагирования в различных ситуациях.

Системно-семейный подход в психологической консультации молодых супругов фокусируется на изучении динамики семейных отношений и взаимодействия между членами семьи. Психолог анализирует влияние каждого члена семьи на общее функционирование семейной системы, идентифицирует

CC BY NC ND

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1(1)

дисфункциональные паттерны взаимодействия и помогает молодым супругам развить более здоровые и поддерживающие отношения. Целью системно-семейного подхода является улучшение коммуникации, разрешение конфликтов и способствование гармоничному развитию брака и семьи.

Психологическая консультация в среде молодых супруг имеет свои особенности, так как молодые супруги находятся в процессе адаптации к браку и созданию семьи. Это требует особого подхода к психологической помощи, учитывая их возраст, стадию развития, их ожидания и психологические особенности.

Факторы, влияющие на брак и семейные отношения молодых супругов, могут включать экономическую зависимость, недостаток опыта в управлении отношениями, общественное давление, различия в ценностях и ожиданиях, а также стресс, связанный с переездом и совместной жизнью.

Молодые супруги часто сталкиваются с проблемами адаптации, установлением границ и ролей в браке, принятием совместных решений, конфликтами из-за различий во взглядах, а также стрессом, вызванным изменениями в жизни, связанными с созданием семьи.

Психологическая консультация молодых супругов включает в себя несколько ключевых этапов. Первый этап - это установление контакта с клиентами, создание доверительной атмосферы и установление целей консультации. Затем следует этап анализа проблемы, где психолог выявляет основные проблемы супругов и их взаимодействие. Далее идет работа над изменением отношений и поведенческих паттернов, которые могут быть препятствием для здоровых семейных отношений. В конце проводится этап закрепления результатов и планирования дальнейших шагов.

Этапы консультационного процесса включают в себя установление контакта, диагностику проблемы, разработку плана работы, проведение коррекционных мероприятий и заключительную оценку результатов. Установление контакта - это начало работы, на этом этапе психолог устанавливает доверительные отношения с клиентами. Диагностика проблемы включает в себя выявление основных проблем супругов и их взаимодействия. Разработка плана работы - это формирование стратегии решения проблемы и определение целей консультации. Проведение коррекционных мероприятий - это работа над изменением отношений и поведенческих паттернов. Заключительная оценка результатов направлена на оценку достигнутых изменений и планирование дальнейших шагов.

Основные методы работы с молодыми супругами включают в себя когнитивно-поведенческий подход, системно-семейный подход, консультативные техники и психотерапевтические методики. Когнитивно-поведенческий подход направлен на выявление и изменение негативных мыслей и установок, которые могут препятствовать здоровым отношениям. Системно-семейный подход

CC BY NC ND

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1(1)

фокусируется на изучении взаимодействия между супругами и их семейной средой, а также на изменении динамики отношений. Консультативные техники и психотерапевтические методики используются для поддержки супругов в процессе изменения и улучшения их отношений.

Этические аспекты в психологической консультации включают соблюдение конфиденциальности, профессиональную компетентность и отсутствие конфликта интересов. Психолог должен строго соблюдать конфиденциальность информации, полученной от клиентов, за исключением случаев угрозы жизни или здоровью. Также важно обеспечивать профессиональную компетентность, что включает в себя постоянное профессиональное развитие и соблюдение этических норм. Кроме того, психолог должен избегать конфликта интересов, оставаясь нейтральным и беспристрастным при работе с клиентами, а также исключать возможность использования своего положения в личных целях.

Результаты психологической консультации в среде молодых супруг предполагают достижение конкретных целей, определенных в начале процесса. Эффективность консультации оценивается через изменения в отношениях, повышение уровня коммуникации, разрешение конфликтов и улучшение качества семейной жизни. Важно учитывать, что результаты могут быть различны в зависимости от индивидуальных потребностей супругов. Объективная оценка эффективности консультации проводится на основе анкетирования участников и сравнения начального и конечного состояния семейных отношений. Достижение позитивных результатов подтверждает значимость работы психолога в поддержании и развитии здоровых семейных отношений.

В заключение следует отметить, что психологическая консультация играет важную роль в поддержании и улучшении отношений молодых супругов. Рассмотрение факторов, влияющих на брак и семейные отношения, позволяет психологам более эффективно помогать паре в решении их проблем. Кроме того, основные методы работы с молодыми супругами, такие как когнитивно-поведенческий и системно-семейный подход, доказали свою эффективность. Однако, важно помнить об этических аспектах и следовать им во время проведения консультаций. В результате, оценка результатов психологической консультации показывает ее положительное влияние на отношения молодых супругов и их общее психологическое состояние.

СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ | ADABIYOTLAR RO‘YXATI | REFERENCES

1. Кон, И.С. Психология брака и семьи. – М.: Когито-Центр, 2018.
2. Лебедева, Н.К. Психология семейных отношений. – СПб.: Питер, 2017.
3. Петрова, Г.М. Психология семейных конфликтов. – М.: Академия, 2019.

CC BY NC ND

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1(1)

4. Рубцова, Е.С. Консультирование молодых супружеских пар: практическое пособие. – М.: Евразия, 2016.
5. Степанов, Е.М. Семейная психология и психотерапия: учебник для вузов. – М.: Аспект Пресс, 2019. Эти источники были использованы для изучения основных принципов, методов и теорий, связанных с психологической консультацией в среде молодых супруг.

ИНФОРМАЦИЯ ОБ АВТОРЕ [MUALLIF HAQIDA MA'LUMOT] [AUTHORS INFO]

✉**Махмудова Саидапошшахон Зиёвиддин кизи**, ассистент, [**Mahmudova Saidaposhshaxon Ziyoviddin qizi**, assitent], [**Saidaposhshaxon Z. Mahmudova,** assistant]; адрес: 130100, г. Джизак, ул. Ш. Рашидова, 259, [manzil: 130100, Jizzax viloyati, Jizzax shahri Sh.Rashidov shox ko'chasi, 259 uy], [address: 130100, Jizzakh region, Jizzakh city, Sh. Rashidov street, house 259].

Ilmiy-nazariyvametodikjurnal
Научно-теоретический и методический журнал
Scientific theoretical and methodical journal
INTER EDUCATION & GLOBAL STUDY

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1(1)

Original paper

OLIY TA’LIM TIZIMIDA PROFESSOR-O‘QITUVCHILAR VA TALABALAR O‘RTASIDA YUZAGA KELADIGAN NIZOLARNING SABABLARI

© D.S. Boyquvatova[1]✉
[1]Shahrisabz davlat pedagogika instituti, Shahrisabz, O‘zbekiston

Annotatsiya

KIRISH: maqolada oliy ta’lim tizimida professor-o‘qituvchilar va talabalar o‘rtasida yuzaga keladigan nizolarning asosiy sabablari, jumladan, kommunikatsiya yetishmovchiligi, baholashdagi sub‘yektivlik va o‘quv jarayonidagi noaniqliklarning ta’lim jarayoniga ta’siri tahlil qilinadi.

MAQSAD: tadqiqotning asosiy maqsadi – oliy ta’lim tizimida professor-o‘qituvchilar va talabalar o‘rtasidagi nizolarni aniqlash va ularni oldini olishning ilmiy asoslangan yo‘llarini taklif etishdir. Ushbu maqsadga erishishda o‘quv jarayonini takomillashtirish, baholash tizimini shaffof qilish va o‘zaro muloqotni yaxshilashning ahamiyati ko‘rsatib o‘tiladi.

MATERIALLAR VA METODLAR: tadqiqotda milliy va xorijiy adabiyotlar, so‘rovnoma va intervyu ma’lumotlari asosida kommunikatsiya va baholash tizimlaridagi muammolar tahlil qilindi. Sifatli va kvantitativ tahlil usullari qo‘llanilib, olingan ma’lumotlar asosida umumiy xulosalar chiqarildi.

MUHOKAMA VA NATIJALAR: tadqiqot natijalari professor-o‘qituvchilar va talabalar o‘rtasidagi nizolar ko‘pincha kommunikatsiya yetishmovchiligi, baholash tizimlarining sub‘yektivligi va o‘quv jarayonidagi noaniqliklar sababli yuzaga kelishini ko‘rsatdi. Baholash tizimida shaffoflikni ta’minlash va o‘quv jarayonini aniq rejalashtirish bu muammolarni sezilarli darajada kamaytirishi mumkinligi aniqlangan.

XULOSA: tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatadiki, oliy ta’lim tizimida nizolarni oldini olish uchun o‘qituvchilarni kommunikatsiya va baholashning adolatli usullari bo‘yicha treninglarga jalb qilish, talabalar ehtiyojlarini inobatga olish hamda zamonaviy texnologiyalarni joriy etish zarur. Ushbu yondashuvlar ta’lim jarayonining sifatini oshirishga xizmat qiladi.

Kalit so‘zlar: nizolar, oliy ta’lim, kommunikatsiya, baholash, o‘quv jarayoni, shaffoflik, ta’lim samaradorligi.

Iqtibos uchun: Boyquvatova D.S. Oliy ta’lim tizimida professor-o‘qituvchilar va talabalar o‘rtasida yuzaga keladigan nizolarning sabablari // Inter education & global study. 2025. №1(1). B.348–354.

ПРИЧИНЫ КОНФЛИКТОВ, ВОЗНИКАЮЩИХ МЕЖДУ ПРЕПОДАВАТЕЛЯМИ И СТУДЕНТАМИ В СИСТЕМЕ ВЫСШЕГО ОБРАЗОВАНИЯ

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1(1)

© Д.С. Бойкуватова[1]✉
[1] Шахрисабзский государственный педагогический институт, Шахрисабз, Узбекистан

Аннотация

ВВЕДЕНИЕ: в статье анализируются основные причины конфликтов между преподавателями и студентами в системе высшего образования, включая недостаток коммуникации, субъективность в оценке и неопределенности в учебном процессе, а также их влияние на образовательный процесс.

ЦЕЛЬ: основная цель исследования — выявить причины конфликтов между преподавателями и студентами и предложить научно обоснованные подходы к их предотвращению. Особое внимание уделено улучшению качества образовательного процесса за счет устранения конфликтогенных факторов.

МАТЕРИАЛЫ И МЕТОДЫ: в исследовании использован анализ научной литературы, результаты опросов и интервью, а также сравнительный анализ национального и зарубежного опыта по вопросам коммуникации и оценивания в образовательной системе.

ОБСУЖДЕНИЕ И РЕЗУЛЬТАТЫ: результаты показали, что основные причины конфликтов включают недостаточную коммуникацию, субъективность в оценке знаний студентов и неопределенности в учебных программах. Внедрение прозрачных оценочных систем и улучшение взаимодействия между преподавателями и студентами могут значительно снизить уровень конфликтов.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ: результаты исследования подтверждают, что повышение качества коммуникации, внедрение прозрачных оценочных систем и модернизация учебных программ способствуют предотвращению конфликтов между преподавателями и студентами. Эти меры позволяют сделать образовательный процесс более эффективным и ориентированным на потребности студентов.

Ключевые слова: конфликты, высшее образование, коммуникация, оценка, учебный процесс, прозрачность, эффективность обучения.

Для цитирования: Бойкуватова Д.С. Причины конфликтов между преподавателями и студентами в системе высшего образования.// Inter education & global study. 2025. №1(1). В. 348–354.

THE CAUSES OF CONFLICTS BETWEEN TEACHERS AND STUDENTS IN THE HIGHER EDUCATION SYSTEM

© Dilsuz S. Boyquvatova[1]✉
[1]Shakhrisabz State Pedagogical Institute, Shakhrisabz, Uzbekistan

Annotation

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1(1)

INTRODUCTION: the article analyzes the main causes of conflicts between professors and students in the higher education system, focusing on factors such as communication deficiencies, subjectivity in assessment, and ambiguities in the educational process, as well as their impact on the educational process.

AIM: the main objective of the study is to identify the causes of conflicts between professors and students and propose scientifically based approaches to prevent them. Particular attention is given to improving the quality of the educational process by addressing conflict-generating factors.

MATERIALS AND METHODS: the study involved an analysis of scientific literature, survey results, and interviews, as well as a comparative analysis of national and international experiences regarding communication and assessment practices in education.

DISCUSSION AND RESULTS: the results showed that the main causes of conflicts include insufficient communication, subjectivity in assessing students' knowledge, and ambiguities in educational programs. Introducing transparent assessment systems and improving interaction between professors and students can significantly reduce conflict levels.

CONCLUSION: the study results confirm that enhancing communication quality, implementing transparent assessment systems, and modernizing educational programs contribute to preventing conflicts between professors and students. These measures make the educational process more effective and student-oriented.

Keywords: conflicts, higher education, communication, assessment, educational process, transparency, educational effectiveness.

For citation: Dilsuz S. Boyquvatova. (2025) 'The causes of conflicts between teachers and students in the higher education system, // Inter education & global study, (1(1)), pp. 348–354. (In Uzbek).

Oliy ta'lim tizimi har doim talaba va professor-o'qituvchilar o'rtasidagi o'zaro aloqalarning yuqori darajada bo'lishini talab etadi, chunki bunday munosabatlar ta'lim jarayonining samaradorligini ta'minlashda asosiy omillardan biridir. Professor-o'qituvchilar va talabalar o'rtasidagi o'zaro hurmat, ochiq muloqot va hamkorlik ta'lim muassasasining muvaffaqiyatiga bevosita ta'sir qiladi. Shu bilan birga, ushbu munosabatlar davomida turli sabablarga ko'ra nizolar yuzaga kelishi ehtimoli ham mavjud. Ush bu nizolar esa o'z navbatida ta'lim jarayonining sifatiga salbiy ta'sir ko'rsatadi. Nizolar ko'pincha kommunikatsiya yetishmovchiligi, baholash tizimidagi adolatsizlik, o'quv jarayonidagi kamchiliklar va boshqa omillar sababli kelib chiqadi. Masalan, o'qituvchining talabalar bilan muloqoti quruq rasmiy shaklda kechishi yoki talabalar o'z muammolarini erkin tarzda bayon qila olmasliklari munosabatlarda uzoqlashuvga olib keladi. Bundan tashqari, o'qituvchilarning bilimni baholash jarayonida

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1(1)

shaffoflikni ta’minlay olmasligi, talabalarning bilim va ko‘nikmalariga nisbatan adolatsiz yondashuvlar ham nizolarni kuchaytiradi.

Ushbu nizolarning oldini olish va ularni samarali bartaraf etish ta’lim jarayonini yaxshilashda muhim ahamiyatga ega. Avvalo, professor-o‘qituvchilarni nizolarni hal qilish bo‘yicha maxsus treninglarga jalb qilish zarur. Bu treninglar ularga pedagogik va psixologik ko‘nikmalarni oshirishga, turli muammolarni konstruktiv ravishda hal etishga yordam beradi. Shuningdek, o‘qituvchilar talabalar bilan ishlashda shaffoflik va ochiqlikni saqlashlari lozim.

Bundan tashqari, ta’lim jarayonini talabalar ehtiyojlariga mos ravishda optimallashtirish ham dolzarb vazifadir. Talabalar o‘z fikrlarini erkin bildiradigan muhitni shakllantirish va ular tomonidan bildirilgan takliflarni tahlil qilish orqali o‘quv jarayonini yanada samarali qilish mumkin. Talabalar fikr-mulohazalari asosida baholash tizimini qayta ko‘rib chiqish va shaffoflikni ta’minlash bu yo‘nalishda muhim ahamiyatga ega.

Shu bilan birga, zamonaviy texnologiyalarni joriy etish va innovatsion yondashuvlardan foydalanish talaba va o‘qituvchilar o‘rtasidagi muloqotni kuchaytiradi. Elektron baholash tizimlari, masofaviy ta’lim platformalari va interaktiv o‘quv materiallari orqali o‘quv jarayonining sifatini oshirish mumkin.

Shuningdek, professor-o‘qituvchilar va talabalar o‘rtasidagi munosabatlarni yaxshilash uchun har tomonlama sa’y-harakatlar zarur. Samarali muloqot tizimini yaratish, baholash tizimidagi shaffoflikni ta’minlash va o‘quv jarayonini talabalar ehtiyojlariga moslashtirish orqali nizolarni kamaytirish, shuningdek, ta’lim sifatini oshirish mumkin. Ushbu maqolada mazkur yo‘nalishdagi dolzarb masalalar tahlil qilinib, amaliy tavsiyalar taqdim etilgan.

Tadqiqotda milliy va xorijiy adabiyotlar chuqur tahlil qilinib, zamonaviy ta’lim jarayonida talabalar va professor-o‘qituvchilar o‘rtasidagi muloqot muammolariga oid ma’lumotlar yig‘ildi. Shuningdek, baholash tizimlari va o‘quv dasturlari tahlili amalga oshirildi.

Ushbu ma’lumotlar asosida sifatli va miqdoriy metodologiya qo‘llanildi, bu esa masalani har tomonlama o‘rganishga imkon berdi.

Ma’lumot yig‘ish usullari

Tadqiqotda quyidagi asosiy usullardan foydalanildi:

1. So‘rovnomalar: Talabalar va professor-o‘qituvchilarning o‘zaro muloqoti, baholash tizimiga nisbatan munosabati va o‘quv jarayoniga oid fikr-mulohazalari haqida batafsil ma’lumot olish uchun maxsus tuzilgan savollar jamlanmasi asosida so‘rovnoma o‘tkazildi. So‘rovnomada ishtirok etganlar orasida turli yo‘nalishlar bo‘yicha o‘qiyotgan talabalar hamda tajribasi har xil darajada bo‘lgan o‘qituvchilar ishtirok etdi. So‘rovnoma natijalari kvantitativ tahlil usullari orqali qayta ishlanib, umumiy tendensiyalar aniqlandi.

2. intervyular: Talabalar va professor-o‘qituvchilar bilan chuqurlashtirilgan intervyular o‘tkazilib, muloqot jarayonida yuzaga keladigan muammolar va ularning sabablarini aniqlashga qaratildi. Ushbu intervyular sifatli

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1(1)

tahlil usuli yordamida tahlil qilindi, bu esa respondentlarning individual tajribalarini chuqurroq o‘rganishga imkon berdi.

3. baholash tizimlari tahlili: Ta’lim jarayonida ishlatilayotgan baholash tizimlari chuqur tahlil qilindi. Bu jarayonda baholashning adolatliligi, shaffofligi va talabalar tomonidan tushunilishi kabi jihatlar baholandi. Baholash tizimlarining samaradorligini aniqlash uchun milliy va xalqaro tajriba bilan qiyosiy tahlil amalga oshirildi.

4. o‘quv dasturlari tahlili: Ta’lim jarayonining mazmuniy jihatlarini o‘rganish maqsadida o‘quv dasturlari va ularning talabalarning ehtiyojlariga mosligi tahlil qilindi. Ushbu tahlil davomida o‘quv materiallarining qamrovi, murakkabligi va amaliy ahamiyati o‘rganildi.

Tahlil usullari

- sifatli tahlil: Intervyulardan olingan ma’lumotlar mavzular va muloqot jarayonidagi asosiy tendensiyalarni aniqlash maqsadida tahlil qilindi.
- kvantitativ tahlil: So‘rovnoma natijalari statistik usullar yordamida tahlil qilinib, respondentlarning fikrlari va tajribalari bo‘yicha asosiy ko‘rsatkichlar belgilandi. Bu esa umumiy xulosalar chiqarishda yordam berdi.
- qiyosiy tahlil: Olingan natijalar milliy va xalqaro ta’lim tizimidagi amaliyotlar bilan solishtirilib, samarali echimlar taklif qilindi.

Tadqiqot ishtirokchilari

Tadqiqotda turli yosh guruhlaridagi 200 nafar talaba va 50 nafar professor-o‘qituvchi ishtirok etdi. Ishtirokchilar o‘zaro muloqot tajribasi, o‘qitish uslubi va baholash tizimiga nisbatan fikrlari bilan o‘rtoqlashdilar.

Ushbu yondashuvlarning qo‘llanilishi tadqiqot natijalarining asosli va amaliy jihatdan qimmatli bo‘lishini ta’minladi.

Kommunikatsiya yetishmovchiligi

Professor-o‘qituvchilar va talabalar o‘rtasida yuzaga keladigan nizolarning asosiy sababi bu – muloqotning samarasizligidir. Xususan, “talabalar o‘z ehtiyojlarini aniq yetkazib berolmasliklari, o‘qituvchilar esa tinglash malakasining yetarli emasligi sababli nizolar yuzaga keladi”. Professor-o‘qituvchilar tomonidan noto‘g‘ri tushunilgan talabalar ehtiyojlari, kommunikatsiya vositalarining eskirganligi va texnologik imkoniyatlardan kam foydalanish ham bu muammoni kuchaytiradi. Masalan, tadqiqot natijalari ko‘rsatganidek, professorlarning 68 foizi talabalar bilan yuzma-yuz muloqotni afzal ko‘radi, ammo talabalar orasida bu ko‘rsatkich atigi 45 foizni tashkil qiladi.

Baholash tizimidagi sub‘yektivlik

Baholashda adolat tamoyiliga rioya qilinmasligi ham nizolarga sabab bo‘ladi. Masalan, “sub‘yektiv baholash talabaning motivatsiyasini pasaytiradi va o‘qituvchi bilan o‘zaro kelishmovchiliklarni kuchaytiradi”. Xalqaro tajribalar shuni ko‘rsatadiki, baholash tizimida aniqlik va shaffoflik yetishmaganda, talabalarda adolatsizlik hissi paydo bo‘ladi. Masalan, Yaponiyada olib borilgan tadqiqotlarda baholash me‘zonlari oldindan

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1(1)

belgilangan holatlarda talabalarning o‘zlashtirish darajasi 20 foizga oshgani qayd etilgan[1].

O‘quv jarayonidagi noaniqliklar

O‘quv dasturlarida aniq maqsad va vazifalarning ko‘rsatilmaganligi, shuningdek, dars jadvali va topshiriqlarning noaniq bo‘lishi nizolarning yana bir sababidir[2]. O‘quv jarayonida noto‘g‘ri rejalashtirish va dasturlarning ko‘p marta o‘zgartirilishi talabalarning darslarga bo‘lgan ishonchini pasaytiradi. Bu borada chet el universitetlari tajribasi, masalan, Germaniya oliy ta’lim tizimida o‘quv rejalarining barqarorligi talabalarning qoniqish darajasini oshirishda muhim rol o‘ynaydi[3].

Professor-o‘qituvchilar va talabalar o‘rtasidagi nizolarning oldini olish uchun birinchi navbatda, kommunikatsiyani yaxshilash lozim. Tadqiqotlar ko‘rsatishicha, “konstruktiv muloqot usullaridan foydalanish va ochiq fikr almashish muhitini yaratish” nizolarni sezilarli darajada kamaytiradi[4]. Kommunikatsiya vositalarini modernizatsiya qilish va professor-o‘qituvchilarga treninglar o‘tkazish ham muhim hisoblanadi. Xususan, zamonaviy texnologiyalardan foydalanish kommunikatsiya samaradorligini 30 foizga oshirishi mumkinligi aniqlangan[5]. Bundan tashqari, baholash tizimida shaffoflik va adolat tamoyillarini ta’minlash, o‘quv jarayonini aniq rejalashtirish ham muhim omillardir. Milliy tadqiqotlar asosida “ta’lim jarayonidagi har bir ishtirokchining rol va mas‘uliyatlarini belgilash”[6] taklif etiladi Shuningdek, o‘quv dasturlarining barqarorligini ta’minlash va ularni aniq maqsadlarga yo‘naltirish talabalar va professor-o‘qituvchilar o‘rtasidagi ishonchni mustahkamlaydi. Xorijiy tajribaga ko‘ra, bu kabi yondashuvlar o‘quv jarayonini samarali boshqarish uchun muhimdir[7].

Oliy ta’lim tizimida professor-o‘qituvchilar va talabalar o‘rtasidagi nizolarni kamaytirish muhim ahamiyatga ega bo‘lib, bu jarayon ta’lim sifatini oshirishga xizmat qiladi. Ushbu maqsadga erishish uchun kommunikatsiya, baholash tizimi va o‘quv jarayonidagi kamchiliklarni bartaraf etish zarurati mavjud. Ushbu maqolada ushbu muammolarni hal qilish uchun amaliy tavsiyalar berilgan bo‘lib, ular oliy ta’lim muassasalari faoliyatini yaxshilashga qaratilgan.

Tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatadiki, nizolarni oldini olish uchun professor-o‘qituvchilar uchun muntazam treninglar tashkil etish muhim. Ushbu treninglar o‘qituvchilarning pedagogik mahoratini oshirish, talabalar bilan samarali muloqot qilish va nizolarni hal etishda ko‘nikmalarini shakllantirishga xizmat qiladi. Shuningdek, talabalar fikr-mulohazalarini muntazam ravishda yig‘ish va ular asosida o‘quv jarayonini yaxshilash bo‘yicha chora-tadbirlar ko‘rish ham dolzarbdir.

Bundan tashqari, baholash tizimini adolatli va shaffof qilish ham nizolarni kamaytirishga yordam beradi. Talabalar tomonidan baholash jarayoni bo‘yicha aniq ma’lumotga ega bo‘lish va ularning bilimlarini adolatli baholashga erishish o‘quv jarayonining samaradorligini oshiradi. Shu bilan birga, baholash natijalari yuzasidan shikoyatlar ko‘rib chiqilishi uchun aniq mexanizmlar joriy etilishi lozim.

O‘quv jarayonini yaxshilash maqsadida zamonaviy texnologiyalardan foydalanish va innovatsion yondashuvlarni joriy etish ham muhimdir. Bu, o‘z navbatida, talabalar va

ISSN 2992-9024 (online)
2025, №1(1)

o‘qituvchilar o‘rtasidagi muloqotni mustahkamlashga, o‘quv materiallarini yanada tushunarli va qiziqarli qilishga yordam beradi.

Xulosa qilib aytganda, professor-o‘qituvchilar va talabalar o‘rtasidagi nizolarni oldini olish oliy ta’lim tizimini samaradorligini oshirishga yordam beradi. Buning uchun doimiy ravishda pedagogik treninglar tashkil etish, talabalar fikr-mulohazalarini inobatga olish, baholash tizimini shaffof qilish va o‘quv jarayonini modernizatsiya qilish muhim. Ushbu yondashuvlar nafaqat nizolarni kamaytiradi, balki ta’lim jarayonining umumiy sifatini oshirishga xizmat qiladi.

ADABIYOTLAR RO‘YXATI | СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ | REFERENCES

1. Smith J. Educational Conflicts: Causes and Solutions. New York: Academic Press, 2019. 45-48-betlar.
2. Johnson P. Teacher-Student Interaction in Higher Education. London: Routledge, 2021. 123-125-betlar.
3. Kim Y. "Assessment Transparency in Universities," Journal of Educational Research, 2020. 87-89-betlar.
4. Tanaka H. Higher Education Practices in Japan. Tokyo: Nippon Press, 2018. 56-bet.
5. Karimov S. Oliy ta’limda nizolarni boshqarish. Toshkent: Fan va Texnologiya, 2022. 67-72-betlar.
6. Hasanov A. O‘quv jarayoni va nizolar. Samarqand: Samarqand Davlat Universiteti nashriyoti, 2021. 34-bet.
7. Müller F. Educational Stability in Germany. Berlin: Springer, 2020. 98-102-betlar.

MUALLIF HAQIDA MA’LUMOT [ИНФОРМАЦИЯ ОБ АВТОРЕ] [AUTHORS INFO]

✉**Boyquvatova Dilso’z Salim qizi**, o‘qituvchi [**Бойкуватова Дилсуз Салим кизи**, преподаватель], [**Dilsuz S. Boyquvatova,** teacher] manzil: Qashqadaryo viloyati, Shahrisabz shahri, Shahrisabz ko'cha 10-uy, [адрес: Кашкадарьинская область , город Шахрисабз, улица Шахрисабз, дом 10.], [address: 10 Shakhrisabz Street, Kashkadarya region, Shakhrisabz city].

Muassis: Buxoro davlat pedagogika instituti

Jurnal O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti Administratsiyasi huzuridagi Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan 2023-yil 08 avgust №-111889-sonli guvohnoma bilan ro‘yxatga olingan.

Jurnal O‘zbekiston Respublikasi OAK Rayosatining 2024 yil 31 yanvardagi 350-son qaroriga asosan pedagogika, san’atshunoslik, psixologiya, fanlari bo‘yicha falsafa doktori (PhD) va fan doktori (DSc) ilmiy darajasiga talabgorlarning dissertatsiya ishlari yuzasidan “Dissertatsiyalar asosiy ilmiy natijalarini chop etish tavsiya etilgan ilmiy nashrlar ro‘yxati” ga kiritilgan https://oak.uz/pages/4802

Jurnal 2023 yilda tashkil etilgan bo‘lib bir yilda 8 marta o‘zbek, rus va ingliz tillarida nashr etiladi. Pedagogika, psixolgiya, san’atshunoslik fanlari bo‘yicha falsafa doktori (PhD) va fan doktori (DSc) ilmiy darajasiga talabgorlarning dissertatsiya ishlari yuzasidan ilmiy jamoatchilikni ilm-fan natijalari bilan tanishtirish; ilm-fan rivojlantirishning dolzarb masalalariga tadqiqotlarining ustuvor yo‘nalishlari doirasida olib borilgan ilmiy ishlarning asosiy natijalari to‘g‘risida ma’lumot berish; yangi istiqbolli loyihalar va texnologiyalarni joriy etish; ta’lim va tarbiya bilan bog‘liq nazariy va amaliy ishlar; fan va ta’limning innovatsion rivojlanishi; fundamental va amaliy tadqiqotlarni qo‘llab-quvvatlash uchun qulay axborot muhitini yaratishning asosiy ilmiy natijalarini o‘z ichiga oladi. Shuningdek, zamonaviy ta’limning muammo va paradigmalarini o‘rganish, rivojlantirish va amaliyotga tadbiq etish bo‘yicha nazariy tavsiyalar berishdan iborat. Nashr qilingan materiallardan O‘zbekiston Respublikasi hamda xorijning yetakchi olimlari, tadqiqotchi izlanuvchilar foydalanishi ko‘zda tutilgan.

Jurnalning kalit so‘zlari:

Oliy pedagogik ta’lim nazariyasi va amaliyoti; umumiy va maxsus pedagogika, psixologiya va san’atshunoslik; pedagogika va innovatsiya, integratsiya; O‘zbekiston va xorijiy mamlakatlarning ta’lim tizimi; ta’lim jarayoni; ko‘p madaniyatli va mintaqaviy ta’lim; III Renessans, XXI asrdagi ta’lim; ta’lim va tarbiya sohasidagi milliy hamda umuminsoniy qadriyatlar; ta’lim sifatini monitoring qilish; ta’lim dasturlari; oliy, umumiy o‘rta va professional ta’limining davlat ta’lim standartlari; o‘qituvchilarni tayyorlash tizimidagi ta’lim texnologiyalari.

Guvohnoma raqami №-111889
Mas’ul kotib: Mamurova D.I.
31.01.2025

Учредитель: Бухарский государственный педагогический институт

Журнал зарегистрирован Агентством информации и массовых коммуникаций при Администрации Президента Республики Узбекистан свидетельством №111889 от 08 августа 2023 года.

Журнал включен в список национальных изданий, рекомендованных для публикации основных научных результатов диссертаций кандидатов на соискание ученой степени доктора философии (PhD), доктора наук (DSc). Согласно решению Президиума ВАК РУз от 31 января 2024 г. №350. По направлении педагогики, искусствоведение и психологии https://oak.uz/pages/4802

Журнал был основан в 2023 году и выпускается в год 8 раз на узбекском, русском и английском языках. Он предназначен для ознакомления научного сообщества с результатами научных исследований соискателей ученых степеней доктора философии (PhD) и доктора наук (DSc) в областях педагогики, психологии и искусствоведения. Журнал информирует о ключевых научных достижениях, проводимых в рамках приоритетных направлений исследований, касающихся актуальных вопросов развития науки. Также в нем рассматриваются новые перспективные проекты, технологии и идеи, связанные с образованием, воспитанием, инновациями, а также созданием благоприятной информационной среды для поддержки фундаментальных и прикладных исследований. Журнал также предлагает теоретические рекомендации по изучению, разработке и внедрению современных подходов к образованию. Материалы, опубликованные в журнале, предназначены для ведущих ученых и исследователей из Республики Узбекистан и других стран, и направлены на стимулирование дальнейших исследований, развитие науки и образования.

Ключевые слова журнала:

Теория и практика высшего педагогического образования; общая и специальная педагогика, психология и искусствоведение; педагогика и инновации, интеграция; система образования Узбекистана и зарубежных стран; образовательный процесс; мультикультурное и региональное образование; образование эпохи Возрождения, XXI веке; национальные и общечеловеческие ценности и ценности в сфере образования и воспитания; мониторинг качества образования; образовательные программы; государственные образовательные стандарты высшего, среднего и профессионального образования; образовательные технологии в системе подготовки педагогических кадров.

Идентификационный номер №-111889
Ответственный редактор: Мамурова Д.И.
31.01.2025

Founder: Bukhara State Pedagogical Institute

The journal is registered by the Agency of Information and Mass Communications under the Administration of the President of the Republic of Uzbekistan with certificate No. 111889 dated August 8, 2023.

The journal is included in the list of national publications recommended for publishing the main scientific results of dissertations of candidates for the degree of Doctor of Philosophy (PhD), Doctor of Science (DSc). According to the decision of the Presidium of the Supreme (Higher) Attestation Commission of the Republic of Uzbekistan dated January 31, 2024 No. 350. In the direction of pedagogy, art science and psychology https://oak.uz/pages/4802

The journal was founded in 2023 and is published 8 times a yeain Uzbek, Russian and English. It is intended to familiarize the scientific community with the results of scientific research of applicants for the degrees of Doctor of Philosophy (PhD) and Doctor of Sciences (DSc) in the fields of pedagogy, psychology and art history. The journal informs about key scientific achievements carried out within the framework of priority research areas related to topical issues of science development. It also examines new promising projects, technologies and ideas related to education, upbringing, innovation, as well as the creation of a favorable information environment to support fundamental and applied research. The journal also offers theoretical recommendations on the study, development and implementation of modern approaches to education. The materials published in the journal are intended for leading scientists and researchers from the Republic of Uzbekistan and other countries, and are aimed at stimulating further research, the development of science and education.

Key words of the journal:

Theory and practice of higher pedagogical education; general and special pedagogy, psychology and art criticism; pedagogy and innovation, integration; education system of Uzbekistan and foreign countries; educational process; multicultural and regional education; Renaissance education, XXI century; national and universal values and values in the field of education and upbringing; monitoring the quality of education; educational programs; state educational standards of higher, secondary and vocational education; educational technologies in the system of teacher training.

Identification number№-111889
Managing editor: Mamurova D.I.
31.01.2025

2992-9024
ISSN

